

ВОЈНОИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ

ЗБОРНИК

ДОКУМЕНАТА И ПОДАТАКА
О НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ
ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

ТОМ

I.

КЊИГА 20

БОРБЕ У СРБИЈИ 1941-1944.

БЕОГРАД
1965.

БОРБЕ У СРБИЈИ 1941-1944.

ДОКУМЕНТА ПАРТИЈСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА,
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

НАПОМЕНА РЕДАКЦИЈЕ

У завршној фази публикавања докумената о народно-ослободилачком рату у Србији, редакција Зборника је одлучила да објави две књиге накнадно прикупљених докумената. То су 20. и 21. књига. Оне обухватају документе који се односе на цео ратни период.

Двадесета књига садржи 173 документа: 80 потичу од партијских организација с терена, углавном од окружних комитета КПЈ, док остали потичу од партизанских јединица и штабова Народноослободилачке војске. Мањи број партијских докумената није објављен у целини него само они делови који се односе на стање и дејства партизанских јединица.

Завршна, 21. књига I тома садржи 132 документа, који потичу од квислиншких јединица и установа (Недићевих и ЈБотићевих). Публиковани су углавном скупни извештаји јединица, месечни и недељни, док су дневни извештаји коришћени за шира објашњења појединих догађаја. Објављен је и већи број извештаја Недићевих окружних и средњих начелстава. С обзиром на њихову обимност и разноврсност питања која третирају, публиковани су само они делови који се односе на дејства окупаторских и квислиншких јединица против НОВ и ПОЈ. У овој књизи нема немачких докумената, јер ће они бити објављени у посебним књигама.

Обе књиге обухватају документе који садрже значајне податке, неопходне за шире сагледавање и проучавање народноослободилачког рата у Србији. Ти документи нису раније могли бити објављени, у претходним књигама, због тога што је редакција касније дошла до њих.

Настојало се да се код свих важнијих догађаја укаже и на податке о њима садржане у документима објављеним у претходним књигама, како би читалац имао што потпунију целину. Редакција се нада да ће овим двама књигама бити знатно допуњена раније објављена документарна грађа.

ч / БР. 1

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА НИШ ОД
25. ЈУЛА 1941. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ
О ПРИПРЕМАМА ЗА УСТАНАК У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ¹**

Н²—25-УП- Проучили смо последње поруке и преузели у припрему више акција. У току [су] две велике. Специјалиста кога сте послали отишао је у Ал.³ да тамо помогне. Резултат ће Вам лично јавити. У жел. радион. и Рист.[ићевој] фабр. врше се саботаже на стројевима, локомот. и.т.д. Ових дана биће на више места сеча жел. жице. Наша је територија велика 9_срезава а тек сад се јаче повезујемо са људима. У месту, за данашње потребе~имама<Г~мало снага, то нас највише кочи у размаху акције. Одузима нам много времена обилазак срезова, који је нужан. Десетине (имамо их око 30) су углавном по срезовима, а њих треба обилазити и постављати пред њих конкретне задатке, а то сада највише радимо. Оружја имамо али динамита и екразита скоро нимало. Могућности су да се савладају тешкоће (нарочито су у месту велике после ранијег хапшења и стрељања 4 одавде). Пријатељи који су правили и обећавали разноврсне услуге уплашили су се и скоро сасвим од нас побегли. Нарочито су нам финанс. прилози ускраћени. Усмена и писмена агитација преко састанака и летака помогла нам је да се повежемо колико смо год више могли, тако да у округу имамо око 100 чланова али су то углавном млади и неискусни кадрови који ће наредних дана бити потпуно проверени кроз разноврсне мање и веће акције. Покрајински Ц.К. парт.⁴ Ј

¹ Оригинал (писан мастилом и оловком, ћирилицом) у Архиву Завода за прикупљање и обраду докумената о развоју радничког покрета СР Србије (даље: ЗРПС), рег. бр. 158.

² Ниш

³ Алексинац

⁴ Односи се на циркулар ПК КПЈ за Србију од 20. јула 1941 (види књ. 2, док. бр. 6).

! и Ц.К. Скоја умножили смо по 1000 ком. поред тога што сте нам и Ви послали и све солидно и савесно растурили. Водимо рачуна да нам акције не буду секташке и то ћемо, надамо се, у најкраће време и делом показати. За недељу дана дуплираћемо број десетина. Наш утицај међу четницима стално јача и Коста Пећанац и шегове војводе се већ жале да им преузимамо људе и оружје. Јова⁵ је највећим делом овде.

Скојевски рад у месту и околини је ојачан. Има полулегално руководство од 5. Дела наших у Србији дају нам потстрека и без обзира на тешкоће и жртве ми ћемо гурати напред. Поздравља Вас све испред фамилије Јова⁶ и Зума.⁷ Срета⁸ је у Топлици. Шаљемо Вам у прилогу нову адресу на коју можете слати људе. Старе адресе поништите. Пошаљите нам коректина за матрице и ако можете нам обезбедити гештетнер а не раму. Пошаљите хитно стручњака за паклене машине, то је нужно.

1.) Упаљено је немачко жито — око 5 вагона. У вези с том акцијом ухапшен је увече у стану један омладинац (око 15 год.). Нађени су му у цепу неколико скојевских летача. Прошло је пуна два дана и до сада је држање добро.⁹

2.) Послати су за Врање 100 ком. окружница летача. Пронађени су приликом претреса на граници али човека нису пронашли.

3.) Прва група партизана отишла је на Кукавицу.¹⁰ Имамо шумаревог сина који познаје планину и карту планине. Постоји осматрачница коју су раније подигли Немци. За наш округ јесте најподеснија Кукавица, јер обухвата пут од Лесковца па све до Врања.

4.) Отишла је експедиција да испита Суву Планину.

5.) Спремају се неке акције.

6.) У Јабланици има близу рудника Леце око 26.000 кгр. експлозива и пуно справа за бушење. То ће да се узме.

⁵ и ⁶ Василије Буха Јова

⁷ Разуменка Петровић Зума. Тада је била члан ОК КПЈ за Ниш.

⁸ Народни херој Сретен Младеновић Мика, секретар ОК КПЈ за Ниш. Погинуо априла 1942. у с. Ргају борећи се против бугарских окупатора и четника.

⁹ Жито је запалио омладинац Вуксан Булатовић, ученик четвртог разреда гимназије из Лесковца. По изласку из затвора ступио је у партизане и остао у јединицама НОВЈ до краја рата. Умро 1949. године.

¹⁰ Од те групе, као језгра, 10. августа 1941. формиран је Кукавички партизански одред.

Предлажемо царинара¹¹ за руководство окружног комитета.

VII јули + [примљено]		— [издато]	
пренос из пр. мес.	2.209.—	за технику	8.598,
од н. п.-у готово	4.700.—	одред	2.910,
од члан.	240.—	помоћ 6 чл.	1.800,
прилози и помоћ П.К.	9.156.—	разни ситни издаци	988,
	+ 16.305.-		-14.296,
	— 14.296.-		

Стање благајне: 2.009.-

Нац. ослобод. фонд за месец јули:

240 људи дало прилога	6.133.—	дато 20 помоћи	2.418.—
пренос из пр. месеца	1.674.—	предато парт.	4.700.—
	+ <u>7.808.</u> —	остало код Н.П.	<u>690.</u> —
			— <u>7.808.</u> —

1. Од акција исечено је седам поља жице, била је пуцњава али од наших нико није страдао, то су учиниле 2 екипе а две су се уплашиле и нису ништа покушале да секу.¹²

2. Онај омладинац је одведен у Хобург.¹³

3. Имамо на Кукавици двадесет и једног партизана, они спремају акцију.

Сава Пешић, звани пош.[тар] родом из Л., тврди да је члан.¹⁴

¹¹ Редакција није могла установити на кога се односи.

¹² Акцију је извела група скојеваца.

¹³ Вест није била тачна уколико се односи на омладинца Булатовића (види примедбу бр. 9).

¹⁴ ПК КПЈ за Србију одговорио је 10. августа 1941. на писмо (извештај) ОК за Ниш (види том IX, књ. 1, док. бр. 1).

БР. 10

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОПО СР-
БИЈЕ ОД 29. ЈУЛА 1941. ДРУГУ ТИТУ О МОГУЋНОСТИМА
ЗА СТВАРАЊЕ СЛОБОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ¹

За Тита. 29/УП/1941.

Драги пријатељи,

Примио сам писмо са вашим примедбама.² Примио сам послати новац (20). Медикаменте нисам примио, нити знам још где су. (Приликом доласка другарице направила се мала галама у Аран.[Ђеловцу] јер је она изгледа, према причању другова, сувише упадљиво тражила везу). Златници сада нису потребни. Мислим да ће се и питање нац.-осл. развити у будуће позитивније, те можда и неће бити потребе за новцем отуда.

У Аранђ.-је стигло свега 12 људи. Два нису дошла, јер нису дошла (у Бгду) на уговорено место (оба шофери). Од ових 12 двојицу смо послали (1 капетана и 1 радника, Фрању) у Космај.-посавски.³ Јавио сам већ да не шаљете више преко Аран., него на Рипањ и то уторак, четвртак, субота у 12 сати, подне, на уговорено место. Са осталих 10 и другим људима одавде (рачунамо за неки дан на 30 људи) формирали смо посебну чету. Командант професор из ОК Аранђ.⁴

ПК⁵ је тражио Сремца⁶ на реферисање. Он је био на терену, тек сам га 26 о.м. видео. Они су врло добро свесни својих недостатака и слабости и примају упућену критику. Међутим долазак његов тамо није мислим неопходно потребан. Ја сам са њима разговарао и они вам немају шта много реферисати, а његов долазак би га само омео у садашњем раду. Ако ПК инсистира, онда му поново јавите, ја нисам више тамо.

¹ Оригинал у Архиву Института за проучавање радничког покрета народа Југославије (даље: ИРПЈ), рег. бр. 21896.

² Редакција није пронашла писмо.

³ Космајско-посавски партизански одред

⁴ Милутин Тодоровић. Крајем новембра 1941, код села Брајића, убили га четници Драже Михаиловића.

⁵ Покрајински комитет КПЈ за Србију

⁶ Вероватно се односи на Станислава Сремчевића (народног хероја), који је у то време био секретар ОК КПЈ за Аранђеловац. Погинуо у Београду, на улици, у борби са агентима Специјалне полиције.

Мишљења смо да је потребно придодати одредима по једну другарицу или више — болничарки. Оне би становале по селима у близини одреда. Оне би могле бити и пункт прихватни за одред, могле учествовати у организовању и набавци исхране, пружиле [би] потребну негу и бригу болесним, итд.

Саветовао сам друговима из ОК Аранђ. да тешње буду у контакту са штабом одреда и да и сами пођу са одредом који се креће на терену, те тако директно са и кроз одред раде и партијски рад по терену и контролишу и сам рад и активност одреда стојећи у најужем контакту са командом одреда. Молим вас за мишљење о оваквој форми њиховог рада.

Ми се не налазимо више у Аран. Алија⁷ и Шајкача⁸ су били у косм.-посавском крају и тамо детаљно и конкретно поразговарали са друговима, те из датог извештаја друга Алије имам утисак да тамошњи другови много боље изгледају но раније. То је уосталом и потврђено — још за време њиховог присуства тамо — извршеним акцијама.⁹ Алија је сад овде са мном и Старим,¹⁰ док Шајкачу очекујемо кроз дан-два. Он је отишао да обиђе I и II чету.

Подвлачим да се у извршењу акције нарочито истакао командир одреда." Треба одати признање његовој оданости и одлучности.

Параћинац¹² је отпутовао у прошлу среду у Чачак.

Алија и Шајкача одавде одлазе у Западну Србију. Ја и Стари у Поморавље. Параћинац ће се, пошто се са њим видим у Поморављу, наћи са Алијом и Шајкачом и заједно приступити извршењу директиве под 3) из вашег писма.¹³

⁷ Родољуб Чолаковић, тада члан Главног штаба Србије.

⁸ Народни херој Филип Кљајић Фића, тада члан Главног штаба Србије. Погинуо 5. јула 1943. на положају код Зворника, као политички комесар I. пролетерске дивизије.

⁹ Односи се на рушење железничких мостова код Раље и Белог Потока.

¹⁰ Никола Груловић, тада члан Главног штаба Србије. Умро у Београду 19. фебруара 1959. као председник Републичког већа НР Србије.

¹¹ Коча Поповић, тада командант Космајско-посавског партизанског одреда.

¹² Народни херој Бранко Крсмановић, шпански борац, тада члан Главног штаба Србије. Погинуо 8. августа 1941. на Космају, у борби против Немаца.

¹³ Из документа се не види о којој је директиви реч, али се из других извора зна да се односи на директиву друга Тита о стварању слободне територије у западној Србији. (Види: Тито, Дела, књ. VI, „Напријед“, Загреб, 1959, стр. 314 и 315; Чолаковић, Записи I „Свјетлост“, Сарајево, 1946, стр. 53—55.)

Сматрамо да су све примедбе учињене у вашем писму умесне и на своме месту. О извесним појавама ја ћу вам и сам писати у идућем писму, када стигнем са Старим у Поморавље. Тада ћу вам јавити и о нашим људима из околине Раче и Чачка.

Ваша поставка под 3) налаже нам одмах одређене конкретне задатке. У данашњој ситуацији остварење тих задатака могуће је у југозападном крају из следећих разлога:

а) Сконцентрисаност јачих наших снага и наших евентуалних савезника.

б) Географски положај и теренске могућности.

Питање савезника је до сада било доста проблематично због држања и задњих намера извесних виших официра и због нашег досадашњег недовољног настојања да се с њима дође у непосредан контакт. (Пут Алије, Шајкаче и Параћинца има за циљ остварење овог пропуста). Надамо се да су изгледи сада повољнији с обзиром на спољнополитичке промене, о којима у писму говорите (савез са Енглеском, итд.).

Користим моменталну прилику да вам ово пишем. Крајем ове недеље поднећу исцрпнији извештај преко парт. везе у Поморављу.¹⁴

Друг. поздрав
Црни¹⁵

¹⁴ Види док. бр. 3.

¹⁵ Сретен Жујовић

БР.10

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОПО СРБИЈЕ ОД 2. АВГУСТА 1941. ДРУГУ ТИТУ О СТАЊУ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА, О ОДНОСУ ПАРТИЈСКИХ РУКОВОДСТАВА И ШТАБОВА И О МОГУЋНОСТИМА ЗА СТВАРАЊЕ СЛОБОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ¹

Од Белог за Тита (Старог)

Бр. 3 — 2/УП/41

Драги пријатељу,

Молим те *потврди ми* пријем мог писма бр. 2, послато из села преко другарице санитарке.²

Извештавам те о стању наших одреда. *Организовање одреда* је углавном потпуно готово. Они постоје већ формиран и ступају у дејство, под руковођењем својих команди. Бројност појединих одреда још није велика и било је доста тешкоћа да они почну са акцијама. Али од момента кад су испалене прве пушке и проведене прве „безгласне“ (без употребе оружја) акције ствари се крећу напред и одреди истина још лагано, у порасту су. Јачина одреда у апсолутној је зависности од њихове покретљивости, акционе способности и исправног схватања наших организација актуелног задатка партије.

Велике штете нанела је погрешно схваћена и погрешно пренета директива о оружаним десетинама на селу, које остају код кућа. Поред Ваљевског још тежи случај десио се у Чачанском одреду, где је дошло до растурања одреда од 400 људи. Тамошњи инструктор и ОК, као и политкомесар (Шиља) стварно су распустили све чете кућама. Једина љубићка је остала јер командир те чете није хтео извршити распуштање. Инструктор („Стари“) понео из Бгда схватање „о бојазни да је питање постављено круто“, те су чете распуштене, а остављени само „компромитовани“ (тј. само наши људи). Уместо чишћења и учвршћења одреда извршили ликвидацију. Ми смо на лицу места (био је тамо Параћинац) осудили овакво схватање, дали правилно тумачење и захтевали поново окупљање људи. Тако ће требати још

¹ Оригинал у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 21897.

² Односи се на писмо од 29. јула 1941 (види док. бр. 2).

нових напора да и овде пођу ствари напред. Врло добра је Окружница ПК од 20/УП³ — коју сам данас добио преко оvd. ОК, која захтева од организација да изврше своју дужност и оштро удара по грешкама, избегавању извршења парт. обавеза и наложених задатака, као и паничарским и ликвидаторским настојањима. У том погледу ми смо мало оштрији и строго ћемо нарочито поступати према партијцима (слабићима, паничарима, дезертерима — стављајући их на линију помагача непријатељу).

Организационо ствари стоје овако:

I. Бивши Космајско-посавски одред реорганизовали смо и поделили у два одреда: космајски и посавски.

Разлози: у пракси због *теренских прилика, повезаности у акцији* и појачања одредске бојне способности. Сам бивши одред формирао се у два потпуно одвојена дела, те смо та два дела осамосталили у два посебна одреда. Две посавске чете, које су се повезале са једном четом из Ваљев. одреда (тамнавском) чине један, а два (бивша III и IV чета) са новоформираном младеновачком чине други одред. У младеновачку чету су ушли послати радници (њих 12) из Бгда. (Све из Бгда шаљите у овај Космајски одред и то било путем као што је договорено преко кафане у раније означеном селу, а можете и преко села где је долазила сестра болничарке преко које сам послао писмо бр. 2. У ту сврху добро би било да она оде у село код своје познанице и да је обавести да људи не пролазе кроз село, већ до оближње вароши и онда заобилазним путем до јавке. Исто тако да је обавестите о постојећој лозинки. За ово можете употребити и другарицу *Обалца* која је такође била у овом селу).

Команда Посавског одреда остаје она иста која је била у ранијем Косм.-посавском одреду. На челу команде новог Космајског одреда је друг профес. из ОК Аранђ.⁴ са замен. из ранијег одреда⁵ као и полит. комес.⁶ командирол дошавше из Бгда радничке групе. Одред космајски има за задатак формирање једне чете десно¹ од друма Бгд — Младеновац ка Гроцки и Смедереву, тако да ће ова два одреда сачињавати црвени појас око Бгда.

У ту сврху за нову чету потребна је команда, те нам одмах, управо команданту одреда пошаљите 3 одабрана чо-

³ Види књ. 2, док. бр. 6.

⁴ Милутин Тодоровић Миле

⁵ Љуба Ивковић Шуца

⁶ Јован Јерковић, зидарски радник из Београда. Погинуо 8. октобра 1941. код с. Венчана, у борби против Немаца. (Види књ. 1, док. бр. 58, стр. 219 и књ. 2, док. бр. 13.)

век а наша, од радника у Смедереву, за команду ове чете (командир, заменик и политкомесар). Ово *учините одмах*. (Тим друговима реците зашта их шаљете и нека то кажу професору).⁷

Оба ова одреда бројчано нису јака. Акционо је посавски врло добар, али ће и космајски са новом командом и радничком групом бити врло ефикасан. Две чете (III и IV) из старог одреда, иако најмање и најслабије, показале су се врло добре у акцијама за прекид саобраћаја на два главна места.

II. *Ваљевски одред*: је веома покретљив и акционо способан (— изузев колубарске чете, која је готово била распуштена, али нашом интервенцијом, и то чврстом, ствар је уређена). Дајем у *препису* извештај (без једне чете) овог одреда за период од 20. VII. до 1ДШ1.

Азбуковачки срез: 53 људи, 42 пушке, 3 револвера, 16 бомби, 2 пушкоми тр. Акције извршене: у Каменици разоружана жанд. станица од 4 жандара. Један који је давао отпора рањен. Заплењено оружје и цак брашна. Из пореске управе у Каменици заплењено 188.500 дин. Чета задржала 16.500 а остале 172.000 предала Партији. (*Јавите да ли сте примили*). У Пецкој разоружана жанд. касарна од 3 жанд, који су давали отпора, те један рањен а један убијен, као и један полицајац. Наши сви здрави. У селу Лопатњу спаљена обвезничка и пореска архива, такође у Остружњу и Осладићу. У Осладићу је раздвојена со народу, коју је један шпекулант зеленашки продавао. Народ је одушевљен. Одузет радио-апарат од попа. Телеф. линија на томе сектору свуда кидана. Хармонија добра, борбеност примерна.

Тамнавски срез: људи 34, пушке 50. Акције од почетка: разоружане 2 жанд. станице са укупно 14 жандарма. Напад на Дебрцку станицу неуспео. Један наш лакше рањен од нашега друга. За неуспех поред командира кривица до партијаца. Извршена акција враћања 400 сељака да се не пријављују. Немци напали ове сељаке и наши *оставили* 2 пушке итд. Грешка до партијаца. Узета су 4 таоца који су пуштени (1 је доктор из Бањана, шири панику и шири лажне вести против СССР-а). Скидање линије Шабац—Бгд. успело. Командир доста слаб. Извршили смо малу реорганизацију. Узет је један радник за заменика. Тај срез иначе слабо стоји.

⁷ О дејствима те чете види књ. 1, док. бр. 33.

Колубарски срез: Нема тачан број људи од како је чета распуштена. Углавном је много опала. Од 77 људи сада 50 и неколико. Распушташе чете дошло је због припреме напада Немаца на чету.⁸ Командир предложио распуштање, са чиме се сложили Дудић,⁹ др. Јовановић. Дудић одвојио мишљење јер се није у прво време сложио. Ово распуштање довело је до много незгода. Вођене акције: враћање сељака да не предају стоку Немцима. 1 жандар убијен, нађено код њега 19.410 дин. Један Немац заробљен и један официр нем. убијен. Ми смо изгубили Саву, управо су га ухватили, није још стрељан. Затим је ухваћен један стражар од жанд. патроле (нема потпун извештај). — Политички рад није уређен како би требало да буде. Партијци се слабо сналазе. За храну доста добро, нешто плаћамо, оно ресто добијамо. Врше се јаке репресалије од Немаца, у Каменици су две куће запаљене. Имамо у изгледу вршити чешће акције, што чешће. Предложене су казне за командира, комесара и два партијца (изрицали су партиске казне, о чему смо их обавестили да је неправилно). Велики наш недостатак у раду јесте неодлучност појединих партијаца. Штаб се није добро сместио.

Из Коцељева немамо довољно извештаја. — У Боричу напад се може вршити боље споља него изнутра.—

III. Чачански одред.

Поведено је у шуму све што се могло (око 400). Оружја је било мало. Акција сечења жица није било. . . Инструктор је ишао од чете до чете и распуштао их. Тако је од једне чете остало 13 а од друге (бројала 135) свега 7. Љубићска чета, која се није хтела разићи, међутим броји 45 људи и расте. Разоружали су жанд. станицу у Пријевору.

Постављено је обавезно и хитно формирање одреда, појачање пол. рада и војних акција. Постављени им конкретни задаци: уништити стовариште сена и дрва које Немци хоће да носе, разарање жељ. раскрснице у Љубићу, мостови Овчарске клисуре итд.¹⁰

⁸ Вест о припреми Немаца за напад на Колубарску чету Ваљевског одреда протурили су четници, који нису радо гледали јачање и акције те чете. (Опширније о томе види: Чолаковић, Записи I, „Свјетлост“, Сарајево, 1946, стр. 62.)

⁹ НарОдни херој Драгојло Дудић. У то време био је политички комесар Колубарске чете. Погинуо крајем новембра 1941. на Златибору, у борби против Немаца.

¹⁰ Ти задаци су у наредних неколико дана били извршени.

Штаб одреда ненаоружан ишао је певајући кроз село наишао на заседу Немаца који су отворили ватру. Ухва-
•н је др. Катанић и један учитељац и стрељани.
Финансије су им добре.

IV. *Рачански одред.*¹¹

Остала свега марковачка чета од 45 људи. Врло добра, покретна и активна иако теренски услови рђави (раван те-
рен). Врше сталне нападе на Немце и боре се са жанд. који врше
потере на њих. Рачанска чета се разбегла, сем оног омладинца,
који се је куражно борио сам са Немцима убивши 11 и ранивши 7 па се
повукао склонивши пушкомитраљез.

Паланачка чета од 60 распала се. На нашу несрећу један њен део са
замеником командира сунчао се (!). Немци су их приметили, ухватили
11 партизана и у Паланци стрељали (извештај у новинама о томе). Сем
њих стрељали су неке из Паланке које је један ухваћени провокаторски
проказао. Имена стрељаних доставиће вам ОК Јагодина. Заменик
командира се изгубио. Чини се што је потребно да се пронађе, као и
оних 40.¹²

V. О *Шумадиском, одреду*, сем раније јављеног, сада немамо нових
извештаја.¹³

У Краљеву је формирана чета од 20 људи. Они су схватили да само
наши људи иду у шуму. У Гочу су, где су се нашли са неким војничким
одредом. Послао сам човека до њих.

У околини Јагодине формирана је чета од 61 човека, добра и активна.¹⁴
Одржали су 2 много повећана збора у 2 села. Сељаци их свуда добро
примају. Разоружали ста-

¹¹ У ствари, у саставу 2. шумадијског одреда постојала је Рачанска чета.

¹² Делови разбијене Рачанске и Паланачке чете повукли се на Рудник и тек почетком септембра вратили се у свој одред. (Опширније види књ. 2, док. бр. 32.)

¹³ Односи се на 1. шумадијски одред. О његовим дејствима у августу 1941. види књ. 2, док. бр. 27.

¹⁴ Она је познатија као Беличка чета. Крајем августа 1941. ушла у састав Поморавског партизанског одреда. О њеним дејствима види док. бр. 29 у 2. књизи и док. бр. 21 у овој књизи.

ницу жанд. У Драгошевцу (два жанд.). Узели 6 пушака 2 бунде, 230 метака, 6 ћебади. У ноћи између 30 и 31/VI жандармима је објашњен карактер одреда и позвани у одред да и они окрену пушке против правог непријатеља. Исте ноћи пуцано на три моторна нем. возила на друму Јагодина — Крагујевац. Убијен један Немац потпуковник и неколико других (број се не зна). Ноћу 1 и 2/УШ разоружана два жандарма. Паљене књиге на вршалицама и враћана стока. Одређени су конкретни задаци и борба постављена шире. У чети има и један калуђер који хоће да се бори против окупатора.

Постављено је формирање чете у Левчу.

Формирала се свилајначка чета, као год и чета од рудара у Сењским рудницима.¹⁵

(У Ужицу се формира одред, који има све услове да се развије у бројно велики одред: формирају се чете у сваком срезу (има их 8) и једна ударна чета од 35 људи. Оружјем располаже сваки срез сада са 50—60 пушака, а има и неко парт. складиште. Команданта још немају и ово место је остало упражњено. *Тамошњи људи траже за команданта овдашњег инструктора (с наочарима).*¹⁶ *Параћинац се споразумео са Марком (још у Бгду) о томе да овај из Јагодине иде тамо а инструктор*¹⁸ отуд да дође овде (иначе је одавде). Међутим је мени један партизан, у Аранђел. долазећи из Бгда донео вест да ПК никако не пристаје на ову размену.¹⁹ Ово би било неправилно. *Најбоље је да људи раде у свом крају. Одмах ми јавите још по овом куриру* ваше мишљење, за које се надам да ће бити позитивно. Бојазан да одлазак руководећих људи из ОК у одреде слаби парт. рад депласирана је, јер учешће одгов. другова у командама одреда баш развија могућност пораста и акције одреда и одговорност директно лежи на партијцима. С друге стране то не значи да овај друг не може вршити и своју парт. функци-

¹⁵ Види док. бр. 6.

¹⁶ Петар Стамболић, тада инструктор ПК КПЈ при ОК за Поморавље, са седиштем у Јагодини (Светозареву).

¹⁷ Александар Ранковић

¹⁸ Народни херој Милан Мијалковић Чича. Погинуо 17. августа 1941. код Ужица, у борби против Немаца, као инструктор ПК КПЈ за Србију. (Види књ. 1, док. бр. 16.)

¹⁹ Види књ. 1, док. бр. 5, т. 9.

ју. Напротив, омогућавамо да под оружаном заштитом одреда, уз помоћ парт. орг., развије живу парт. делатност у целој својој околини и учврсти парт. орг. по селима.

(Шаљем вам препис писма заробљеног Немца од стране колубарске чете.²⁰)

(текст на немачком)

Наши одреди наилазе на велике симпатије и подршку од стране народа. Несумњиво да паничарски и петоколонашки елементи доприносе сејању забуне и труде се да одврате масовно стремљење од све ширег развитка народно-ослободилачке борбе. Никад јасније него данас видљиве су последице нашег слабог рада на селу . . .)

Нагласио сам у писму бр. 2 нешто о томе да, у вези с твојим писмом послатим преко Аранђ.²¹ као одговор на мој извештај бр. 1, дошло је време <За се слију читави устанци и заостри борба са окупаторима и издајницима. Штаб предузима мере у томе правцу, како би се ова поставка спровела у пракси. Извођење ове постаеке ж натеривање ситуације на овакав развој у пракси своди се на чишћење Немља са територије наше земље. Овај пак задатак, с обзиром на географске и теренске услове и реалну оперативност, јачину и спремност партизанских одреда, захтева да ову ствар одмах, шире и у већем размеру (у операцијском смислу) поставимо тамо где услови најбоље одговарају тој намери. Изабрали смо зато територију слива Западне Мораве где и с једне и с друге стране реке планински масиви пружају погодне теренске услове, па све до ужег појаса слива Дрине (више југозападни део са ослоном и везом са Црном Гором и Босном, сужавајући се идући северу, тј. ушћу Дрине). Овде ће још два момента обезбеђивати успех широког устанничког замаха. Обухватање у борби свих тих разних одреда по разним брдима, и заостравање дејства појединих наших одреда у осталим деловима земље. То је план чијим припремама и извршењу приступамо. По сваку цену ћемо доћи у контакт са разним одредима (војничким и четничким), с једне [стране], и форсирати омасовљење партизанских одреда (ово везано за акције важнијег карактера: набавка веће количине оружја, све јаче заостре-

²⁰ Редакција не располаже писмом.

²¹ Види док. бр. 1, примедбу 13.

ње директних борби с Немцима са што мање губитака, напади на објекте, транспорте и складишта, њихово искоришћење или уништавање, онемогућавање саобраћаја, итд.)-

За ова извођења тражим једино да *ПК јасно нагласи свима парт. организацијама и партијцима безусловно покорвање дисциплини партије и наредбама нашега штаба који руководи војним делом. Стари марифетлук и избегавање од рада скривених паничара и ликвидатора ми немамо времена да разматрамо разним комисијама и саслушањима, већ у садање време крстимо као дезертерство и из-Дају.*

Ја ћу смењивати и смењујем неке људе по одредим[^] из команди чета. Ово чиним опрезно и тактички, да би сме на само појачала јединство одреда, морал и његову бојну способност и била одраз даљњег развика одреда. Ликвидирам (дефинитивно) упорно противљење-наредбама и бунт (у колуб. чети стрелали смо двојицу не због неслагања са одлуком о таоцима, која је стварно нецелисходна, већ због насртања на политкомесара). Мораће се енергичније поступати са партијцима и нарочито одговорним у команди. Мма већ случајева — а свакодневно се даје прилика да у овом смислу сви партизани полажу испит — да људи из командног састава не одговоре својим дужностима или их не схвате довољно и потпуно.

Досада сам избегавао да извесне безглаве грешке, пропусте или дела саботаже и „пасивне резистенције“ решавам на лицу места код одговорних другова, препуштајући то ПК-у. Међутим временски губи се много на томе, те ћу бити принуђен да директно, као опуномоћени. од ЦК, примењујем извесне мере. *Молим те за савет по овоме.* (Наши другови из разних ОК у већини изгледа још нису свесни своје одговорности и улоге за рад и акцију партиз. одреда, нису многи партијци свесни дужности да између обичне и такозване нормалне дужности његове као парт. члана, до узимања пушке у руку, нема никакве разлике и само је форма једног те истог рада и најзад да је Партија одговорна за мобилизацију народа и вођење борбе. Напоменуо сам ти већ да сматрам да није неспојиво то да један друг из ОК може у исто време учествовати или директно и командовати одредом у свом крају а да парт. рад не трпи, већ напротив добија од тога. С друге стране сматрам да другови из ОК могу и треба да иду повремено, а чак и стално са штабом одреда и са њим и помоћу њега, не ометајући, него појача-

вајући одредску акциону и дејствену способност, обилазити, контролисати и јачати рад парт. организација по местима и селима. *Молим те за твоје мишљење по овој ствари).*

Треба ми следеће:

1) *Пошаљите лекаре:* одреди су без лекара, сем ваљевског. Шаљите преко Јагодине, или преко појединих ОК, с тим да лекару кажете да објасни зашто је дошао. (Да не буде као случај са Кочом, њему ншпта није тачно рече"-но зашто иде у одред).

2) Извршити промену: да инструктор ОК Јагодине иде у Ужице за команданта одреда (а да ради и у тамошњем ОК), док ће инструктор ОК Чачак доћи овде на парт. рад.

3) Има ли већ немачке легитимације? Можете ли их израдити, па да вам пошаљем фотографије за неколицину. (Ако уосталом уопште буде потребна за наступајуће време ма каква легитимација).

4) Јављено ми је да су секцијске мапе (војне) послате овде. Овде их нема. Јавите шта је са њима, пронађите их и пошаљите што пре.

5) Да се одмах из Смедерева пошаљу 3 добра партијца радника за команду једне чете Космајског одреда. Послати их преко села у Космају где су долазиле ЗО/УШ три другарице (једна жена Обалца, једна са Чукарице где се одржало покрајинско саветовање). Рећи им зашто иду и да то при доласку јаве команданту.

6) Не могу за сада послати никога у Ист. Србију (околина Зајечара, као ни у Лесковац и Ниш). Нека ПК преузме, ако може сада, организацију ових крајева. Ми би то могли учинити тек кроз 15 дана.

НЗ. — Шаљем у прилогу окружницу којом се врше примедбе за извесне грешке.²²

С друг. поздравом
Бели²³

²² Види док. бр. 4.

²³ Сретен Жујовић

БР. 10

**ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ
ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА ВАЉЕВО И ИНСТРУК-
ТОРУ ПК О ПРАВИЛНОМ СПРОВОЂЕЊУ ПАРТИЈСКЕ
ЛИНИЈЕ У ПОГЛЕДУ ОРУЖАНОГ УСТАНКА¹**

О.К.-у и инстр. П.К.-а у В.

Драги другови,

Потврђујем пријем вашег извештаја од 28 прошлог месеца.² Претресајући ваш извештај, П.К. констатује: да је ваш рад углавном задовољавајући. Нарочито нас весели, другови, што сте ви, као ретко који други, схватили озбиљност момекта, задатке постављене пред нашу Партију и линију нашег Ц.К.-а. Ваш највећи успех је у томе, што сте брзо преоријентисали рад парт. орг. и главне снаге пребацили на главш> тежиште. Настављајући рад у овоме правцу, ви ћете несумњиво постићи још веће успехе. Већ сада можемо, без претеривања, рећи да је непријатељ у читавој Србији јако угрожен. Он се већ сада осећа као у „опСеднутој тврђави“ и није далеко час када ће ти прљави фашистички гадови бити прогнани из наше земље, а с њи-ма заједно и њихове данас најверније слуге. Ни стрељањем, ни најкрволочнијим зверствима непријатељ није успео застрашити нашу Партију и српски народ, нити одвратити од једино могућег пута, пута борбе за своје ослобођење и помоћи Совјетском Савезу.

Свакодневно слушамо из Москве о нашим борбама, о устанку на који се дигао српски народ као и остали народи Југославије. Наше преимућство или боље рећи задовољство је у томе, другови, што је наша земља прва од свих поробљених земаља пошла на устанак са оружјем у руци. Запљчету борбу морамо наставити не штедећи себе. Дошао је моменат када сваки мора дати све од себе. На нашој Партији лежи велика одговорност пред народом и пред херојским Совјетским Савезом. Ту одговорност ми можемо и морамо преузети на себе, јер смо свесни снага наше Партије, јер знамо да једино она може и треба да преузме ту одго-

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву Завода за прикупљање и обраду докумената о развоју радничког покрета СР Србије (даље: ЗРПС), рег. бр. ОКВ, 1.

² Редакција не располаже извештајем.

ворност на себе. Ми не смемо упрљати част наше Партије, не смемо ни под какву цену испустити заставу подигнутог устанка. Отуда нашој Партији намеће се задатак: да око себе окупи читав српски народ, да прошири своју масовну базу, јер од тога зависи исход започете борбе. То је судбо-цно питање за нашу Партију и за цео српски народ. Решавању тога питања треба одмах прићи најозбиљније и цајодлучније. П.К. не може а да и овога пута не констатује да на жалост и данас има организација које се управо зло-чиначки односе према раду и данашњим задацима Партије. У циркулару П.К-а,³ који сте ви озбиљно проучили и схва-тили, као и у посебним писмима појединим О.К-има, од-лучно је ударено по свим слабостима, недостацима и погреш-кама. Било би добро да се по који пут измене искуства о парт. орг. у Србији као и о дејству партизанских одреда. Тим питањем се бави П.К., али како Ђаћа⁴ намерава да издаје билтен главног Штаба оружаних снага, то ће и ово пи-тање бити још повољније решено.

Ево неколико примедба на ваш извештај из спрове-дене акције на вашој територији:

1. — Поведите рачуна о акцији четника и официра као и о људима окупљеним око њих. Сваки наш контакт с њима добро ће доћи. Непријатељ не мирује, он ће покушати да и њих увуче у поход на наше снаге. Ми их морамо придобити за заједничке акције још одмах или их бар неутралисати у даном моменту. У сваком случају морамо имати чисто залеђе.

2. — Избегавајте сукобе са претседницима општина, кулацима и сл. сем ако то нису издајнице и слуге окупатора. У том случају треба их добро раскринкати у селу па онда и физички обрачунати с њима, штедећи децу и остале укућане. Непријатељ би желео и већ настоји да створи раздор у српском народу како би ток народне борбе скренуо у другом, за себе повољнијем, правцу.

3. — Чим неки партизан падне у ропство или неки друг падне у затвор одмах покушајте са спасавањем дотичног. Нека вам зато буду пример београдски партизани који су из канца Гестапоа отргли једног партијског функционера.⁵

³ Види књ. 2, док. бр. 6.

⁴ Централни комитет КП Југославије

⁵ Односи се на спасавање Александра Ранковића. (Види књ. 1, док. бр. 2. Опширније о томе: Устанак народа Југославије 1941. Војно дело, стр. 22—38.)

4. — Обезбедите породице палих партизана, а о њима прикупите тачне податке и пошаљите их П.К-у.

5. — Ваш став по питању распуштања одреда, а под изговором избегавања потере, потпуно је правилан. Дезертерство партијаца и осталих партизана треба најоштрије осудити и жигосати као издају, а у извесним околностима дезертере ликвидирати за увек.

6. — На предлог П.К-а, Ц.К. је решио да вам се за даљи рад партизанских одреда, њихово јачање и развијање њиховог дејства, пошаље 50.000 дин. Молимо да нас обавестите у које сврхе је новац утрошен. Немоје правити никакав рачун, већ само назначите на шта је углавном новац издат.

7. — Партијске јединице у одредима и сви партијци морају бити најактивнији. Они морају служити примером свима партизанима. Чланови Партије, ма где се налазили, морају бити организационо повезани и редовно одржавати састанке. Само тако радећи обезбедиће Партији руководство читавим партизанским Покретом. Само тако они ће стећи поверење партизана и развити код њих љубав према надхој Партији.

8. — У местима где још не постоји парт. орг. треба је одмах створити, а где постоји учврстити је и учинити способном да одговори данашњим задацима. Сад треба поставити: ни један град, ни једно село без парт. орг. И болшевици су пред револуцију примили већи број људи у Партију, а после је, разуме се, дошло до чишћења свих колебаљивих елемената. Тиме се ниво члана Партије не сме спустити и не смеју се изгубити из вида сви они услови које је потребно испунити за улазак у Партију. Ако партизански рад буде правилно постављен и од партијаца контролисан и руковођен, наша Партија оја^ће примањем у свој састав најбољих људи.

9. — П.К. у целости потврђује партијске казне које је О.К. доделио појединим партијцима. При томе наглашавамо да треба завести челичну дисциплину у парт. орг. а преко ње и у партизанским одредима. Том питању треба прићи са пуно разумевања и сваку меру добро објаснити. Треба искористити 'сваки час слободног времена за васпитни рад и подизање кадрова.

10. — Молимо да нам и у будуће редовно шаљете извештаје. Морамо бити у најтешњем контакту и поред тога

што сте у сталној вези са главном командом,⁶ чија су наређења за вас обавезна. Молимо да са сваким нашим документом упознате људе из главне команде.

8-УШ-1941 ГОД

С поздравом:
Смрт фашистима
п.к.

[На оригиналу дописано мастилом:]

Као појачање шаљемо вам из Беогр. одред јачине од 25 момака. Удесите паметно његово прихватање.

Неопходно је потребно повезати се с претставницима бивших партија које су спремне за борбу против окупатора и његових слугу. Код претовора позиват се на савез Совјетског Савеза и Енглеске. Треба стварати заједничке одборе народноослободилачког [фронта]. Учините све у томе правцу. На овој првој етапи не смемо дозволити да борба поприми искључиви комунист. [карактер].

⁶-Мисли се на Главни штаб партизанских одреда С^бије.

БР. 10

ПИСМО ГЛАВНОГ ШТАБА НОПО СРБИЈЕ ОД АВГУСТА 1941. ШТАБОВИМА ОДРЕДА О ПОТРЕБИ ДА СЕ ОДРЕДИ ОМАСОВЕ И ОРГАНИЗАЦИОНО СРЕДЕ КРОЗ ПОЈАЧАНУ БОРБЕНУ И ПОЛИТИЧКУ ДЕЛАТНОСТ¹

ШТАБУ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

1941

1) Досадашње искуство из организовања и борби партизанских одреда показало је да је из основа неправилно стварати такозване оружане десетине по селима које тобоже у свако време стоје на расположењу штабу одреда. Такве десетине које не стоје под непосредним руководством команде показале су се као врло несигурне јединице, те према томе могу у свако доба да својом пасивношћу, својим недолажењем на уговорено место и у уговорено време паралишу сваку акцију одреда коју би овај заснивао и на њиховом учешћу. Стварању тих десетина обично су склони опортунистички елементи који причају о спремности за борбу, али ипак желе да остану код својих кућа. Оружана снага одреда је у одреду, а остале и за успех борбе нерпходне службе (функције) налазе, се по селима. Ту спадају: јавке, обавештење, прихватилишта за болесне или рањене другове, снабдевање намирницама, разна складишта одреда, комора итд.

2) Често неки комунисти своје слабо учешће у организовању партизанских одреда и у самим одредима правдају тиме да би услед тога тобоже био занемарен парт. рад. Треба одлучно сузбијати то труло опортунистичко схватање. Треба схватити да је организовање партизанских одреда и припремање народног устанка данас главни задатак партије и да ће успешан масован парт. рад бити најбољи управо у оним крајевима у којима се буде размахео широк партизански покрет. Само тако ћемо моћи под заштитом своје оружане снаге развити масовну агитацију и пропаганду.

3) Политкомесари морају се бринути о дисциплини и моралу одреда како у логору тако и у акцији. Својим држањем у борби нарочито у критичним ситуацијама он је дужан да својим примером храбри остале; у случају отступања комесар отступа последњи тек пошто се увери да су сви рањени

¹ Оригинал у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 21898.

На документу нема датума, али се по садржини, као и по другим документима, може закључити да је писан почетком августа 1941.

и мртви другови спасени. Осим тога он је дужан да организује политичко-васпитни рад и разоноду у одреду.

4) Досадашње искуство нас учи да се наши одреди могу омасовити само кроз акцију, дајући тој акцији карактер широке народно-ослободилачке борбе, сливајући акције појединих одреда у општи народни устанак против окупатора и његових слугу. Потребно је да наши одреди воде свакодневне ситније и крупније акције против непријатеља и издајника, сматрајући их као саставни део плански припремљеног и извођеног устанка.

РЕВ. ш.
НАР.-ОСЛ. Б. У СРБ.²

Досада давани нам и подношени извештаји били су општи, површни и непотпуни. Упутили смо захтев командама да нам обавезно шаљу извештаје о следећем:

- 1) Јачина одреда (порасти)
  - 2) Наоружање и резерва истога
  - 3) Извори снабдевања и начин логоровања (какве су тешкоће и потребе за горње)
  - 4) Финансије
  - 5) Досадање акције (карактер, датум, место, губици непријатеља и наши, број учесника, време трајања).
  - 6) Критички осврт на војне операције.
  - 7) Сајетав одреда — кадрова, морал, хигијена, полит.-проп. рад у одреду и на терену.
  - 8) Рад парт. организације
  - 9) Подаци о погинулим партизанима (лични подаци, ако је члан парт. биографију, место и околности под којима је погинуо).
  - 10) Подаци ликвидираних непријатеља или заробљених Немаца (лични подаци).
- Под 7) даје политкомесар
„ 8) „ секретар парт. орг. одреда (поверљиво).

² Революционарни штаб народноослободилачке борбе у Србији. Као што се види из овог и других примера, у почетку устанка, све до саветовања у Столицама, називи главних штабова нису били Уједињени.

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОПО СРБИЈЕ ОД 17. АВГУСТА 1941. ДРУГУ ТИТУ О СТАЊУ И ПРВИМ АКЦИЈАМА ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ¹

Бр. 4—17/УШ/1941

За Тита

Драги пријатељу,

Примио сам пре неки дан писмо бр. 2 те примам к знању све примедбе, нарочито ону која се тиче основ. слабости наше у Србији — изолованости од осталих пол. струја које симпатишу са Енгл.² Али ни теза о комун. одредима неће се моћи још дуго одржати јер жива делатност, покретљивоет и акције одреда покрећу масе и — уколико је то за сада још психолошка импресија све јача и дубља код народа — стварају све веће расположење борбе и намећу потребу исте код народа за заштиту и борбу против окупатора и потребу да се непријатељ истера из земље.

Одреди су почели да се брже мичу. Још није преброђено сасвим питање Командног састава одреда. После акција показали се многи људи неспособни за намењене им функције из разних разлога. Тамо опет где командни састав није састављен од партијаца јављају се супротности између једних и других. С обзиром на карактер одреда у овом питању треба много тактике и тактичке целисходности да би се одржала равнотежа нормалних односа у одреду и позитиван наш утицај у одредима са опредељеним курсом развитка тих односа. С обзиром да има повише подофицира (крутих, примитивних, ограничених, још са пуним багажом из бивше војске), нашим политкомесарима треба улити много стрпљивости и тврде руке да држе овакве људе — у колико су добри командири —, али и да посредно на њих утичу и приближавају к нама. Нека ово питање додирне и ПК када се у некој својој окружности буде обраћао организацијама.

Дејства одреда узимају сређенију и организованију форму. Питање борбе са окупаторима већ је израсло као основно (сем Чачка и Ужица)³ и почињу се вршити напади на мање

¹ Оригинал у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 21899.

² Редакција не располаже тим писмом.

³ О дејствима Чачанског и Ужичког одреда у току августа 1941. види књ. 2, док. бр. 11 и 12.

одреде Немаца, док се планирају и напади већег обима, како на војну силу, тако и на објекте и транспорте. Надам се да ће у току овог месеца бити тога доста. Све остале акције, поред њиховог појачања и све чешћег вршења, треба да буду успутне и допунске акцијама већег значаја, тј. борбе са окупаторима.

Прелазимо сада на одређивање конкретних задатака. То нам омогућује да учврстимо команде одреда које су засада још доста млитаве и не умеју да оформе штабове одреда као оперативне и активне. Жалосна је чињеница да разбијени штаб Рачанског одреда⁴ још није понова обновљен, нити имамо још везу са њима, док се у новоствореном Помор. одреду питање команде још није ни решило иако има изгледа да ће овај одред бити од најбољих. Питање штаба ова два одреда још више је отежано страшним нанетим нам ударом: убили су нам 3 руководећа друга из поморавског ОК (Радослав Никчевић, адв. прип. погинуо 8/УШ 1941, убили га Немци у Милошеву зверски, пребили му и ноге и руке, терали га да такав копа раку — он одбио — закопали га тако да су му руке вириле из земље, Живота Станисављевић, браварски радник из Паланке, и Јован Милосављевић, студ. медицине, убијени истога дана 8/VIII у Ћуприји на улици). Ови другови су, одржавши раније свој редовни састанак ОК, пошли на терен и у одреде, баш ова два ради бољег повезивања и нарочито оформљавања Поморавског одреда. Јован-Јоца Милосављевић био је одређен за политком. целог одреда и био је већ у Сењ. руднику, где је организовао рударску чету.

Тако сада ова два одреда стоје без везе са нама. Предузимам све могуће да се повежемо. За сад имам везу са једном од чета Помор. одреда: јагодинском. Акције су све чешће. У том погледу има велике разлике између одреда. Док су неки већ давно прошли свој почетнички стадиј (Ваљевски, Посавски, неколико чета из другог одреда, — нарочито марковачка из Рачанског и јагодинска и сењских рудара из Поморавског), други тек сада постављају на дневни ред почетне акције (Чачански, Ужички, Крагујевачки).

Одреди се множе и јачају са људством. Послаћу идући пут преглед стања људства и материјала.

Формирани Краг. одред је врло слаб и другови нису се снашли. Пре два дана имао сам од њих курира са једним извештајем јадним. Преписујем ти га ради карактеристике:

⁴ Односи се на 2. шумадијски одред, у чијем су саставу биле •Рачанска и Паланачка чета које су тих дана биле разбијене (види књ. 2, док. бр. 33).

„1) У топов. шупама има много оруж., али разног калибра за који нема муниције (Манлихер и др.). У Заводу је било око 1000 пушака. Зато смо одлучили да се изведе акција већег обима у Заводу. Упаљен је сењак, упаљена је седларница (велике резерве коже изгореле), али акција није изведена (са њима се договорило да паљење послужи само као средство за извођење акције одузимања оружја) — људи изневерили. Наша истрага по томе у току. У седларницу наши нису пали, — ухапшен надзор. послов.

2) Три чете формиране. Крагуј. чета још непотпуна јер смо рачунали на људе из акције. Сад ћемо је употпунити. Чете врше неке ситне акције (вршалице и тел.). Штаб се још није у целини састао, јер је размештен у разне чете. Данас ће се састати. Оружје у чети је недовољно. Ради се на даљем прикупљању.

3) Са нормализовањем рада у одредима иде (по мишљењу ОК) доста споро."⁵

Слаб је Чач. одред. Ево њихов извештај од 10/УШ: Трнавски срез 30 људи, 24 пуш. итд. Акције: запалили село у Заблаћу, у Чачку и Заблаћу по други пут. Зауостављен воз у Заблаћу, у њему није било Немаца, заплећене две пушке и 14.420 дин. Ишли код претсед. општ. јежевичке. Убијен шумар, заплећена пушка и пиштољ, убијен учитељ Кицо у трнав. срезу, оба конфиденти. Потера и сукоб са Немцима. Погинула два партизана, матер. штета велика. Штаб понова разбијен (као што видиш не знају да бегāju).

Чачак: Бачен у ваздух приватни магацин барута, шедита, итд. Нешто заплећено. Убијен Мих. Николић, секретар „Збора". Извршен напад на пратњу, погинуо један партизан, детаљнијих података нема (видиш да иако заједно су на терену немају података).

Љубићски: Тачнијих података у погледу људи и оружја нема, ипак изгледа овако: 60 парт., преко 60 пуш. итд., Ухваћен претсед. општине трепчанске, љотићевац, на конфер. са Драг. Босићем, адв. из Бгда. Пуштен под условом да и сам са читавом општином помаже борбу партизана. (!)

Разрушена пруга код Брђана, саобраћај ометен за 24 часа. Разоружана жанд. станица Пријевор, јадан жанд. убијен, 1 рањен, заплећено 6 пуш., пис. мат. итд. Детаљ. података о последњим данима немамо.

⁶ Опширније о Крагујевачком одреду и његовим првим акцијама види књ. 2, док. бр. 18, 30 и 31.

Таковски: Повлачеше испред немачког напада. Број стања људи и оружја нема. Акција до пре неки дан није било.

Драгачевски: људи мало, акција није било. Врши се организовање и припрема за организовање.

Ужичани дају следеће обавештење: 1. Штаб: команданта немамо. Његово питање смо поставили пре 15 дана. Одговора нема (и ја сам тебе питао, управо ПК, али ми нисте ништа одговорили. Ради се о замени Стоиљка и Пере — одговорите на ово).⁶ — Формирана је 2. ужичка чета са 70 људи, рачанска 26 људи, моравска 22, ариљска 49, пожешка 35. Црногорска и златиб. нису формиране. Лекара нема. (Уопште, сем Ваљева, нема лекара. Шаљите лекаре).

Акције: неуспела два напада на жандар. станице. Услед недовољно разрађеног плана упали у унакрсну ватру (било 23 жанд.) и умало нису изгинули. Демолирана жел. станица у Горјанима, саобраћај обустављен за 12 сати, узето 8.050 динара. Обилажене неке општине. Остале чете нису радиле ништа, а и ове 2 су у закашњењу са својим само ситнијим акцијама. То је због нашег спорог и несмелог постављања ствари. Ми нисмо успели да заједно са формирањем чета развијемо и акције људи. Код формирања чета неки партијци издали и изневерили. Велике су објективне тешкоће. Велики страх влада због терора. Појачана делатност љотићеваца и петоколонаша. Услед тога и пољских радова село се слабо одазвало. Муке нам задаје исхрана чете, слаба обућа и одело и сл. Нар. осл. фонд се тешко развија због наше слабе активности а и услед пасивности краја. Сада смо конкретније поставили све крупније задатке за које имамо средстава и људе. Уздржавали смо се од напада на нем. војнике. И код нас самих постоји страх* од тих акција услед тога што са садашњим снагама, изгледа нам, нисмо у стању да задамо непријатељу такве ударце који би истовремено онемогућили све бешњи терор. Погребна су нам у том погледу искуства из других крајева и уопште извештај о акцијама свуда. —• (Као што видиш, има и добрих констатација о грешкама, али, брате, извештај натопљен ликвидаторским и паничарским поставкама, чуда божја).

Тамо су требали већ стићи три моја човека да са њима³ заједно стварно поведу рат са окупаторима на том терену. Међутим се они задржали у Ваљеву због Параћинца (чекају

⁶ Види док. 3.

³ Зборник, **ТОМ I**, књ. 20

га). Ја сам му писао о стварима и курира добро инструктирао, али ћу им ја или који дуги стићи тамо.

Сад нам је путовање много отежано, но ја предвиђам да се иде ноћу и пешке, ако никако друкчије не може.

О раду и дејству у Поморављу не пишем ти. Тражим од ПК о овоме извештај оvd. ОК који иде заједно са овим мојим писмом преко технике. ОК даје детаљније о акцијама овог одреда.

Добро је да си да нове вести, те те молим чини то и у будуће о развоју партизанске борбе у Југославији и још боље покретање Билтена. Само треба утврдити давање извештаја. Ја ћу настојати да то организујем добро код одреда у Србији. Обраћам ти пажњу да тражим од ПК извештаје ОК разних, јер сам инсистирао да парт. орг. са своје стране извештавају по парт. линији.

Мени сада треба већ идући извештаји одреда да долазе са конкретним и детаљним подацима, те ће та служба, употпуњена курирском везом, бити нешто боља.

Идуће недеље поднећу сређенији и поткрепљен извештај; јер шаљем курира у све одреде.

Уз другарски поздрав
Смрт фашистима
Бели⁷

БР. 7

ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 30. АВГУСТА 1941. ОКРУЖНИМ КОМИТЕТИМА ЗА НИШ И ЛЕСКОВАЦ О ОДНОСИМА СА ЧЕТНИЦИМА И ГРАЂАНСКИМ ПАРТИЈАМА¹

К-у Н.² и Л.³

Драги другови, примили смо извештаје друга Јове⁴ и све ваше поруке. Ево кратког одговора:

1— Коста Пећанац је коначно направио споразум са окупаторима и њиховим слугама у лицу Љотићеваца, озло-

⁷ Сретен Жујовић

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 8433.

² Ниш

³ Лесковац

⁴ Василије Буха Јова. Види књ. 1, док. бр. 15. »

глашеног полицајца Аћимовића, представника реакционарне војне клике Недића, Косића и др. Он је издао и проглас којим позива народ да поштује окупаторе и да буде миран према свему што се догађа, он позива све на повратак из шума, у противном ће их он истерати отуда, он позива народ у борбу против комуниста.

Треба брзо раскринкати његову издајничку улогу и мобилисати читав народ против њега који је успео да се прода за скупе новце. Треба брзо одвајати све поштене људе који су се из било којих разлога раније или касније окупили око шега. Сада, сада учинити све у правцу повезивања партизана са народом. Ми морамо по сваку цену онемогућити новог ортака кржаве реакције и стрвинара српског народа у походу на партизанае, носиоце народно-ослободилачке борбе у Србији и читавој Југославији.

Треба сместа отпочети све неопходне припреме за отпор непријатељу ма с које стране он дошао. Не само ради отпора непријатељу него и ради заједничких операција треба да се повежете са одредом у Крушевцу. Направите план о заједничком дејствовању за случај потребе. Од њих можете добити и оружја.

Раскринкавајте нову марионетску владу као покушај окупатора да започету народну борбу за национално ослобођење скрену у други правац. Ово је задњи покушај да се спасе што се још спасити даде. Ово је покушај да се у Србији отпочне братоубилачка борба за покварене интересе фашистичких окупатора. Кржаве слуге окупатора хоће да омогуће својим господарима да што више својих снага баци на источни фронт, а они сами овде да угушују народни устанак уз помоћ мањих окупаторских снага. То открива огромну слабост не само окупатора него и њихових слугу.

— Настојте с ваше стране да будемо у што тешњем контакту нарочито у овој ситуацији. Ми ћемо са своје стране учинити све у томе правцу.

3— Друга Јову опуномоћавамо да учини све што је потребно за успостављање везе са З.⁵ Све раније и ове садашње директиве треба брзо пренети и тамо код њих. Сада морамо брзо радити. Скрећемо му пажњу да буде јако опрезан у путовању и да своје путовање из места у место скрати колико је год могуће више. Потребно је организовати добру обавештајну службу како не бисте упадали у

⁵ Зајечар

разне блокаде и заседе. Одредите то у свакоме месту, па нека вас људи обавесте. Ту не треба жалити труда и средстава.

4— ПК је одлучио да вам пошаље за сада 15.000 динара. Али ми се надамо да ћете ви савладати финансиско питање, а нарочито што [се тиче издрж]авања партиз. одреда на вашој територији. Била би страшна слабост њих[ова ако] не би могли у народу обезбедити издржавање.

5— Шаљемо вам један одред од 15 људи,⁶ најодговорнији даће вам карактеристику свих. Шпанац⁷ је добар и он може преузети команду свих оружаних снага на вашој територији. Уосталом видећете га на раду, па ћете и нама о томе јавити.

6— Из ваших извештаја видимо да секретар ОК-а стално хода од одреда до одреда. Зар ви то не можете друкчије удесити? Тако често ходање око одреда не одобравамо. У вези с тиме упозоравамо вас на наше писмо од 21 ов. м-ца.⁸ Јавите састав штаба.

7— Задовољни смо са организацијом агит. проп. рада, издајете доста материјала, али треба и више. Умножавајте Билтен у што више примерака.

8— Пакл. стручњака нећете добити и немојте се на њега ослањати, већ то питање решите како најбоље можете.⁹

СМРТ ФАШИЗМУ — СЈХОБОДА НАРОДУ!

30-УШ-41 г.

ПК

ПС

Ваш споразум са четницима одлична је ствар.¹⁰ То исто су направили и другови у Мачви и Краљеву, а у Краг.[у-јевцу] постигнут је споразум са Драгољубовом странком и на ПУ¹¹ је споразум и са осталим партијама. Настојте да четници издају летак. Чувајте се провокације с њихове стране. Обезбедите сваки састанак с њима.

Покушајте да се што пре повежете са оним официрима и подофицирима у Сувој планини.-Видите какви су то људи

⁶ О прихвату и распореду те групе види док. бр. 8.

⁷ Јелисије Поповски Шпанац

⁸ Види том IX, књ. 1, док. бр. 3.

⁹ Односи се на војног стручњака за постављање мина.

¹⁰ Реч је о споразуму с једном групом четника који су нап}*-стили Косту Пећанца (опширније о томе види књ. 2, док. бр. 15).

и шта се може с шима постићи. Питати генералштабног ка-
кав је тај Ђукановић, Црногорац.¹¹

Што се тиче сарадње са грађанским партијама, није довољно ослањати се само на њихове присталице, дакле само одоздо, него треба са вођствима постићи полит. споразум, па ма како она била мртва и неспособна за конкретне акције. Ми знамо да у томе погледу не можемо много очекивати од њих.

Јавите нам колике су немачке снаге и каквих родова оружја [има] у Нишу и на читавој вашој територији. Тачан извештај о припреманом аеродрому и његовом месту — пошаљите одмах. У будуће водите рачуна о таквим стварима и уопште о кретању непријатеља [и о томе] нам *хитно* јавите. *Стављало пред вас задатак да учините све у правцу [спреча] вања прелаза преко ваше територије непријатељских трупа, оружја, [материјала] и сл.*

...¹² је са акцијама код вас и у Ј1.? Најважнији желез. чвор је код ...¹³ зну за друга Црног у Ј1.

БР. 8

ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА НИШ ОД 31. АВГУСТА 1941. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ПРИХВАТУ И РАСПОРЕДУ ЉУДИ УПУЋЕНИХ ЗА ОДРЕДЕ¹

31-УШ-41.

Драги другови,

Јуче смо прихватили 15 људи за партизане.² Одмах смо послали у Јастребац 8 металаца и девојку. Буцу³ сам задржао па ћу га сутра слати у Ј1. јер тамо треба помоћ за одред

" Вршен је покушај да се једна група бивших официра, са генералом Блажом Ђукановићем на челу, придобије за народноослободилачку борбу. Међутим, до тога није дошло. Ђукановић се пробио у Црну Гору, где је, као четник, заробљен у борби у Острогу, октобра 1943, осуђен од Војног суда на смрт и стрељан (види књ. 2, Док. бр. 15).

¹² и ¹³ На тим местима је оригинал оштећен.

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) -у Архиву ЗРПС, Рег. бр. 16.

² Види док. бр. 7, т. 5.

³ Редакција није могла дознати право име и презиме.

а он ми се од свих учинио најпогоднији за то. Остали су послати за Озрен⁴ јер смо јуче добили везу. Буцо је довео посебно једног друга, који треба да иде за Бор преко нас. С обзиром да је тамо била блокада (како смо ми добро извештени) све до јуче, ја из тих разлога нисам ишао да се по трећи пут видим с њима. Међутим сада немам уговореног састанка, већ би морао дуго да их тражим а овоме се другу жури. Поред тога ја имам друге заказане неодложне састанке и послове, те би најбоље било, ако већ нисте, пошаљите хитно нову адресу за Зај. или нас упутите на њиховог курира. Ја сутра морам ићи у Ј1, и да се видим са генералштабним.⁵

Јуче после подне сазнали смо за нову владу — за нову издају. „Обнова“ је забрањена, ми мислимо због прогласа К. Пећанца јер у „Н. времену“ проглас није оштампан.

Када отуда долазе људи овамо настојте увек да понесу по 1 — 2 примерка „Како се калио челик“. Та нам је књига нужно потребна, јер смо је досад имали само неколико примерака, а радници је увелико траже за читање а да и не наглашавамо какву потребу за истом осећају наши људи по селима.

Друг Мика⁶ се налази у Јастрепцу (док сам ја у месту) да прегледа одред и да им помогне да се стабилизују, учврсте и да крену у веће акције.

Поздравља вас све ваш **Јова**.⁷

⁴ Односи се на Озренски партизански одред.

⁶ Види док. бр. 7, напомену бр. 11.

⁶ Народни херој Сретен Младеновић Мика

⁷ Василије Буха

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЗАЈЕЧАР
ОД АВГУСТА 1941. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СР-
БИЈУ О АКЦИЈАМА БОЉЕВАЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ
ОДРЕДА**

ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ

Београд

Извештај о изведеним акцијама у округу тимочком.

1. На дан 2. августа на Обрадовој Столици, на прузи Зајечар—Параћин, извршена је следећа акција: 20 добро наоружаних партизана разоружали су жел. станицу и том приликом узели 5 пушака и 60 ком. пушч. метака, а исто тако исечене су везе.

Задатак је био да се заустави воз на станици, пред уласком у тунел, да се у тунелу онеспособи пруга, и да се композиција заглави у тунелу.

Грешке због неизвршења су уочене: није било планског рада и поред присуства у одреду 5 ч. п.²

2. На дан 7. августа као и пре тога сечене су на више места телефонске жице.

3. На дан 27. јула изведено је организовано бегство седморице другова из окружног затвора у Зајечару. Међу њима је било 5 ч.п. С њима заједно пошао је и њихов чувар.

Досад се у округу налазе у одредима око 50 људи који су спремни за следеће крупније акције.

С другарским поздравом
О.К. ЗАЈЕЧАР

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, Р-г. бр. 17.

² Чланова партије

БР. 10

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДЕ 1. ЧЕТЕ ПОСАВСКОГ ОДРЕДА ОД 4. СЕПТЕМБРА 1941. ШТАБУ ОДРЕДА О БРОЈНОМ СТАЊУ, НАОРУЖАЊУ, ПОЛИТИЧКО-КУЛТУРНОЈ ДЕЛАТНОСТИ И ДЕЈСТВИМА ЧЕТЕ У АВГУСТУ И СЕПТЕМБРУ¹

КОМАНДИ ПОСАВСКОГ ОДРЕДА

Извештај I чете Посавског одреда о раду и стању од 14 VIII 1941 год. до 5 IX 1941 г.

I) Чета броји 202 партизана. (5 парт.)

II) Пушака има 206, од тога у резерви 16, пушкомитраљеза 5 и 2 машинске немачке пушке. Два тешка митраљеза „Шварцлозе“. Револвера 20. Пушч. муниције око 17 хиљада, од тога у магацину 7 хиљада. Револверске муниције 250 ком. Бомби 40.

III) Исхрана чете се врши на следећи начин: код имућнијих сељака наручи се доручак, ручак односно вечера. Храна је добра и обилата. До данас за храну није издат ни један динар.

До 30 VIII чета је становала углавном под ведрим небом у шуми. У случају кише склањала се по колибама. Од 30 VIII чета ноћива по сеоским кућама односно шталама и шталским таванима.

IV) У размаку од 14 VIII до 5 IX чета је имала издатке у износу од 74.309.— динара, данас чета има свега новца 70.700.— динара.

V) Акције чете:

14 VIII 1941 г.

1) Патрола од 20 људи у селу Звечка спалила општинску архиву. Скупљено оружје. Време: 6—18 часова.

2) Патрола од 6 партизана у селу Скела скупљала оружје, узгред напала на немачки ауто са 4 немачка нижа официра. Убијена сва четворица. Лешеви бачени у Саву. Ауто спаљен. Жртава с наше стране није било. Заплењено: 2 машинске пушке, 3 карабина, 2 парабелума, 2 пиштоља 7,65, 5.800.— динара и друго. Време: 6—18. Напад на Немце од 17—18 час.

¹ Копија оригинала (писана на машини, ћирицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 2.

3) Патрола од 7 партизана купила оружје у селу Скелли такођер накнадно учествовала у нападу на Немце.

15 VIII 1941 г.

Немци спалили Скелу и стрељали око 20 сељака. Чета слала само патроле.

2) Патроле од по 16 људи у Скели и Грабовцу ради онемогућавања пијаце. Време: од 16—9 часова 16 VIII. Патрола која је била на грабовачком друму пуцала на немачки ауто. Резултат непознат.

16 VIII 1941 г.

Патрола од 16 људи одржала митинге, поводом случаја спаљивања Скеле, у Стублинама и Трстеници. Присуствовало укупно 140 сељака.

2) Патрола од 20 људи водила разговоре са сељацима у Скели поводом спаљивања. Време од 12—18 часова.

17 VIII 1941 г.

Две патроле од по 13 људи из заседе пуцале на два немачка камиона и један ауто који је превозио мртваца из Скеле. Према обавештењу убијено 2 а један теже рањен. За нас без губитака. Испаљено око 100 метака. Време заседе: 12—14 часова.

18 VIII 1941 г.

Заседа у Скели од 18 парт. без сукоба.

2) Патрола од 16 парт. спалила архиву у Уровцима и Ратарима. Купила оружје. Скупљено: 8 пушака, 1 митраљез, око 500 метака. Време од 11 часова до 16 идућег дана.

19 VIII 1941 г.

Заседа у Стублинама на друму Обреновац — Ваљево од 24 парт. Пуцано на немачки луксузни ауто. Резултат непознат. Иста заседа запленила 28 волова и 2 краве које су трговци водили за Београд. Стока раздељена народу на послугу. Убијен петоколонаш Милош Цветић из Милораца.

20 VIII 1941 г.

Заседа у Бровићу и Лончанику од 36 парт. Време од 4—16 часова. Пуцано на два немачка камиона. Камиони изрешетани, резултат непознат. Око 2 сата на место борбе Дошли су 12 немачких камиона, 1 борна кола и 5 топова. Вођена борба по нас без губитака. Стрељано 6 сељака на месту борбе.

2) Патроле од по 10 људи такођер водиле борбу са истим Немцима без жртава по нас. Заробљен Марко Бабић, претседник Ваљевске општине, са још четири Ваљевца. Бабић спроведен трећој чети, остали пуштени. Том приликом заплењено 110.000,— дин.

3) Заплењено 11 цакова жита и 4 цака брашна које је терано за Београд. Жито раздељено сиротињи.

23 VIII 941 г.

У 4 сата дошло у Грабовач преко 500 Немаца и то: преко Скеле 4 камиона, преко Бањана 9 камиона, преко Стублина 2 камиона, од Обреновца 23. Чета, раздељена на више мањих патрола, упутила се у разним правцима ка непријатељу. Код кафане у Грабовцу патрола од 17 парт. напала је на стражу код камиона, у том моменту су побегли сељаци заробљеници, Немци су примили борбу и имали жртава. Иста патрола повукла се на грабовачко гробље и одатле тукла једну колону од 40 Немаца, нанела им жртве и после кратке борбе повукла се без губитака. После тога су Немци на гробље бацили око 100 топовских граната.

У току пре подне партизанске групице извршиле су још неколико мањих напада на Немце. Око 16 часова наишла је друмом Грабовач — Бањани група од 30 жандарма, партизани су из заседе отворили ватру, заробљена 1 пушка. Немци су митраљеском ватром из даљине потпомогли жандарме. Партизани су се повукли у нову заседу поред истог друма. Око 17 и 30 часа наишли су исти жандарми са већом групом Немаца. Развила се борба у којој су с обе стране учествовали тешки митраљежи. Немци су покушали јуриш али су одбијени. Немци су имали доста мртвих. Заплењена је једна пушка. У борби се својом храбрашћу и пожртвованашћу нарочито истакло партизанско митраљеско одељење. Чета предлаже да се одељење похвали због држања у овој борби. Похвалу такође заслужује због свог јуначког држања пушкомитраљезац друг Рајко Грчић који је са средине друма отворио ватру на непријатељску колону, а када је ова заузела заклон у шанцу поред друма, сишао такођер у шанац и пуцао даље.

Жртава није било код нас.

25 VIII 941 г.

1) Заседа од 20 партизана на друму Вукичевица — Бањани. Нико није пролазио.

28 VIII 941 г.

Одржан митинг жена у Кожуару. Присуствовало око 150 лица.

2) Патрола од 22 парт. онемогућила сточни вашар у Грабовцу, заплењено четворо кола парадајза и подељено сиротињи. Извршена смртна казна над петоколонишима: Миланом Прелићем из Грабовца и Јовом Тодоровићем из Дрена.

30 VIII 941 г.

Иста патрола запленила једну краву, два цака пшенице, 1 кола зоби, цак кромпира и једна кола парадајза. Све раздељено сиротиши.

2) Напад на Уб у заједници са трећом четом. Учествовало од наше чете 110 лица. Време од 4.40 до 6.10 часова. Борба вођена са жандармима и Немцима. Непријатељски губици непознати. Код наше чете погинули: 1) Милош Петровић, пинтерски радник из Ниша, 2) Чеда Житић, ученик средње текстилне школе, 3) Милан Лазић, сељачки омладинац из Вукичевице. У борби рањен дум-дум метком друг Аврам Пијаде, трг. помоћник из Београда.

3) При повлачењу после акције на Убу патрола од 6 парт. спалила општинску архиву у Радљеву и одржала митинг пред 30 сељака.

4) Увече одржана конференција у Бровићу. Присутствовало око 40 сељака. На конференцији раскринкана Недићева влада као и акција Косте Пећанца и [извршена] припрема народа за устанак. Пријем код народа одличан.

1 IX 941 г.

Патрола која је била у Грабовцу одржала следеће успешне конференције и митинге: у Љубинићу присутно 30, у Трстеници присутно 15, у Вукичевици присутно 120 сељака, у Орашцу присутно 50 сељака.

2 IX 941 г.

Одржани митинзи у следећим местима: у Дрену присутно 150 сељака, на Ушћу око 30 сељака, у Јошеви присутно 30, у Трстеници присутно 40 сељака, у Бровићу присутно 50, у Пироману 4 конференције, присутно 140 сељака, у Великом Пољу присутно 50, у другом крају В. Поља присутно 150 сељака.

3 IX 941 г.

Одржан митинг у два краја Стублина, присутно укупно 110 сељака, исто конференција у Бровићу, 30 сељака.

2) Разбијени апарати у станици Бргуле. Разваљена скретница и шина бачена у Тамнаву. Сечени телеграфски стубови и жице *нд* три места у размаку од 5 км. Учествовало 48 парт. Време од 9—12 увече.

3) Разбијени апарати у станици Стублинама. Разваљена скретница и шина бачена у кукурузе. Сечени телеграфски стубови и жице на једном месту. Учествовало 45 парт. Време од 10—12 часова.

4) Разваљен мост на Јошевици на друму Обреновац — Уб. Учествовало 35 парт. Време од 23 до 23 и 20 мин.

4 IX 1941 г.

Чета подељена на 4 вода.

VI) Чета има:	радника . . .	67
	сељака . . .	92
	интелект.-ђака	25
	прив. намешт.	5
	занатлија . . .	5
	трговаца . . .	1
	војника . . .	5
	домаћица . . .	2

Свега: 202

27 VIII 1941 г.

Одржана је I четна конференција, од када је чета подељена на водове, са следећим дневним редом: 1) Извештај командира чете по војним и четним питањима, 2) Реферат о политичкој ситуацији и политичком раду у чети. Конференција је имала великог значаја по даљи развој чете, што се нарочито видело у даљем политичком раду. При сваком воду формиран су одбори за политичко-културни рад као и централни одбор за читаву чету, који је издао 28 VIII т.г. први број гласника чете „Посавски партизан“, лист ће по могућству излазити сваке недеље. При сваком воду постоји књижица од по 10 књига.

Поводом Недићеве владе и акције Косте Пећанца одржане су политичке конференције у сва три вода 30 VIII 1941 г. У свим водовима одржани су састанци поводом „Посавског партизана“. Политичко-пропагандни рад на селу већ је раније изнесен.

Чистоћа тела и веша за сада је незадовољавајућа. Преузеће се хитне мере да се ово данашње стање поправи. Са обућом и оделом стоји чета до[бро].

Организоване забаве у чети до сада није било, изузев песме и шаха.

VII) 11 VII 1941 г. Погинуо је у сукобу са петоколонишом Гезом Панаксас друг Бора Ђорђевић, заменик политичког комесара чете, кројачки радник. *Погинуо је* на друму Скела — Обреновац. Потпуно проверени подаци нису се могли добити о условима погибије. Петоколониш је исто тако умро у болници.

КОМАНДА I ЧЕТЕ ПОСАВСКОГ ОДРЕДА

4-IX-1941

БР. 10

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 18.
СЕПТЕМБРА 1941. ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА СРБИЈУ О СТА-
ЊУ И АКЦИЈАМА ОДРЕДА¹

ШТАБ КОСМАЈСКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА У СРБИЈИ

*ИЗВЕШТАЈ*²

I. ЉУДСТВО

I чета	120	људи,	2	жене
II чета	48	„	5	
III чета	64	„	—	„
Штаб одреда	8	„	—	„
укупно	240	„	7	

Прираштај од 28-УШ до 18-IX-1941: 51 борац и 2 жене

Социјални састав:	Штаб	I чете	II чете	III чете	укупно
Радника	2	38	28	25	93
Сељака	2	63	10	36	111
Интелектуалаца	3	17	9	—	29
Акт. офиц. и подоф.	1	2	1	3	7
укупно	8	120	48	64	240

I чета је подељена на два вода, сваки вод на по два одељења
II > „ „ „ три одељења
III „ „ „ „ 4

Чета је увек у пуном саставу. Водови и одељења се не
удаљују од свога састава јер се у близини налазе групи-

¹ Препис оригинала (писан на мишини, ћирилицом) у Архиву
Војноисторијског института (даље: В.И.И.), рег. бр. 4—3, к. 1641.

² Претходне извештаје види у књ. 2, док. бр. 13 и 14.

сани непријатељи. Тако исто и чете се крећу у близини груписања непријатеља. Ово ће се још и учврстити, као и веза и сарадња са суседним одредима.

II. НАОРУЖАЊЕ

	Штаб	I чете	II чете	III чете	укупно
Митраљеза	–	1	–	–	1
Пушкомитр.	–	4	2	8	14
Пушака	–	120	33	30	163
Пиштоља	8	10	6	10	34
Деф. бомби	8	31	14	70	123
Муниције	1	35	16	100	152
Пушч. муниције	–	6100	2400	3000	11500
Револ. „	300	100	80	150	630

III. СПРЕМА

С обзиром на стално повећање одреда, одела, обућа, ћебад, шатори и т. сл. не задовољава. Резерве из народа су исцрпене и непопуларно је одузимати од сељака оно што је он за себе донео из рата у малој количини, т.ј. на себи. Сада се-тима снабдевамо разоружавањем непријатеља. Куповати се не може због слабих финансија.

IV. ИСХРАНА

Одред се исхрањује у народу бесплатно без икаквог притиска на становништво. Напротив, у том погледу постоји читава утакмица ко ће пре да пружи храну кад пођемо у село.

V. ЗДРАВСТВЕНЕ ПРИЛИКЕ И САНИТЕТСКА СЛУЖБА

Осим лаког назеба нема других појава обољења. Чистоћа се још добро одржава, мада доста напорно с обзиром на кретање и акције. Санитет се организује још увек, мада је већ довољно постигнуто у том правцу. Жен^е и болничари свакодневно вежбају у санитетској служби. III чета нема још организован санитет.

VI. НАЧИН ЛОГОРОВАЊА

Логорује се у школама, чистијим таванима и тремовима штала и кућама по селима. Логори се обезбеђују стражама и патролама као и обавештајном службом сељака. Авиони доста сметају својим извиђачким акцијама. У

Борку су митраљирали школу, а у Дрлупи бацали су бомбе које нису експлодирале. Кривица није до парт. одреда већ до Никчевићевих четника који су у школи били дуже времена и били запажени. Опрезност од авиона је нарочито постављена.

VII. ФИНАНСИЈЕ

Одред располаже сумом од 51.600 дин. Новац би био већ сасвим утрошен, али већ почиње пристизати прилагање преко Н. ослобод. фонда, који се све живље организује у свим селима а у великом броју села већ функционише, пошто је интерес за партизанске одреде знатно порастао. Има случајева да председници општина, деловође и чак кулаци активно раде на оснивању фонда.

VIII. КОМОРЕ

Одред располаже са 7 коња, 3 коњска кола и 10 јахаћих седала.

IX. РЕЗЕРВЕ

Постижу се резултати у стварању резерви исхране: брашна, жита, пасуља, кромпира, лука. До сада је ишло много теже, али „лед је пробијен". Сада је боље, има изгледа за боље резултате, у осталим стварима још нисмо успели да створимо резерве.

А К Ц И Ј Е

1 чета:

1) Ноћу између 4 и 5-1X извршена је акција у тунелу Рипањ, Раљи и Ђуринцима. Циљ акције је рушење скретница и апаратура станичних и по блоковима. Напад је извршен по плану који је прецизно израђен после неколико извиђања. Сарађивала је друга чета Посавског одреда. Од плана није било отступања, осим што је код Посаваца настало паникерство и губљење људи успут, тако да је командир њихове чете изгубио 26 људи од 50 колико их је био повео. Ипак су ти људи пронађени благодарећи енергичном поступку политичког комесара нашег одреда. Учествовало је 150 људи, акција је трајала 24 часа, до 2,30 час. резултат по плану потпуно добијен, осим једне скретнице, која је морала да се напусти због доласка једног воза са Немцима, који су почели пуцати. Због доласка овог неподвиженог воза није ус-

пело ни исклизнуће воза у тунелу које је било предвиђено у плану. Од предвиђеног ликвидирања 6 петоколониша, четири су ликвидирани, 2 нису. Један због борбе са возом, а други због погрешно отворене ватре једног посавског одреда. Нисмо имали ни мртвих ни рањених у борби, нити губитака у материјалу (осим утрошене муниције). Непријатељски губитци и плен: 5 мртвих а 1 жандарм рањен, 4 петоколониша мртва, неколико немачких камиона оштећено и уништено — бомбама у возу. Заплењено 3.763 дин. у новцу, један пушкo-митраљез, 7 пушака, 1.500 пушч. муниције, 11 шињела, 9 пари цокула, 4 железничке бунде, 2 пара чизама. Прилаже се план.

2) Једно одељење прве чете од 13 бораца и одељење од 18 бораца III чете ноћу између 9 и 10-1X извршили су акцију на станици Мала Иванча и Умчарима. Циљ: уништење скретнице и станичних апаратура. Акција трајала до 11,30 часова. Акција потпуно успела. Није било губитака ни на једној страни. Заплењено неколико шињела и пари цокула.

3) Једно одељење је ноћу извршило напад на воз (транспортни). Резултати непознати, пошто се на воз пуцало митраљезима а воз је наставио кретање. Осим ових акција чета је одржала зборове и митинге у селима: Лисовићу, Борку, Губеревцу, Парцанима, Поповићу и Барајеву. Постављала је заседу и слала потере за „Чаругином“ бандом³ и спречавала горосече у Липовици.

II чета:

Ова чета је одржала неколико успешних зборова у: Белини, Сибници, Рогачи, Дучини, Дрлупи, где је било присутно од 150 до 200 људи. Културно-просветна секција је значајно допринела успеху зборова свугде.

III чета:

I) Заједничка акција са првом четом, о којој је било речи.

II) Засада у Бегаљици, о којој још немамо званични извештај. ^

Све три чете су ликвидирале заостатак општинских архива. Постављају се односи сарадње са општинским управама, тако да ће се ускоро (а негде је већ то постигнуто) постићи потпун спонтан однос нашег утицаја на село преко управа.

³ То је била пљачкашка банда на Космају, коју су партизани ликвидирали 1941. године (види књ. 2, док. бр. 13).

ДОХВАЛЕ

I) Војислав П., партизан I чете, авијатичар наредник, истакао се херојским држањем и присебношћу у борби са жандармима у Рипањском тунелу, где се жандарми нису хтели предати већ одговорили јаком ватром. Овај храбри партизан није измакао ни кад је био у ватри бомби које су жандарми бацили на групу коју је његово држање охрабрило, те су се борили док није командир станице био пресечен његовим пушкомитраљезом, и један жандарм рањен, а три остала се предала.

II) Тројка коју су сачињавали: Петар Фратровић-Галама, Душан С. и Периша В., партизани I чете, били су у станичном блоку када се изненадно приближио и зауставио немачки транспортни воз са око 40 немачких војника и њих у блоку опколили су немачки војници и позвали на предају. Они се нису дали збунити већ су одговорили ватром. Из воза је косила непријатељска ватра дуж пруге, тако да они нису ни помишљали на могућност избављења. Тада су употребили екразит као бомбе и нанели непријатељу губитак а себи створили могућност за повлачење.

III) Нарочито се истакао командант I чете „Јанко“ који је сарађивао у претходном извиђању и израдби плана целе акције и истакао се умешношћу, храброшћу у акцији на станици Раља и блоковима којом је руководио.

ЛИКВИДИРАЊЕ:

I) Благоје и Владимир Андрићи, отац и син, ресторатери у Раљи, истакнути петоколониши и сарадници са Немцима.

II) Бранко Мирковић, деловођа општине раљске . . . исто . . .

III) Спасић Н., шеф станице у Ђуринцима, денунцијатор и петоколониш.

IV) Баба и деда Н.Н. из Кораћице, проказивачи Немцима о кретању партизана.

V) Ковачевић Н., четник, пришао партизанима али се показао пијаница и убојица. Направио је у селу један врло непопуларан гест, а у чети је отшрафљивао бомбу и претио да ће је упалити — ликвидиран.

ПИТАЊЕ ЛЕКАРА

Имамо два случаја саморањавања у акцији. Иако за људима нема тешких обољења, ипак се поставља питање лекара хирурга и интернисте. Наш лекар гинеколог може

само да организује санитарску службу, али никако да користи као лекар. Уз то постоји разлог за пребацивање у неки други одред. О том разлогу ћу извести када се ствар довољно испита.

ПИТАЊЕ ЖЕНА У ОДРЕДУ

Имамо у одреду 7 жена. Једну смо послали у Посавскл одред на 15 дана. У прво време сам жене распоређивао у кућама по селима. Али то се показало опасно по њих, јер су у тренутцима панике, а та је избијала после акције, избациване из кућа, те су се изненада налазиле у кукурузу, без заштите. Стога сам их привремено распоредио у I и II чету док се њихово питање не реши. Показало се да је њихово присуство по зборовима са програмом културно-просветним веома корисно. Поред тога оне се обучавају за санитарску службу. Стога бих желео мишљење Центра⁴ по том питању и директиве. Напомињем да њихово бављење у селу без чете је скоро немогуће, бар за сада.

ИНСПЕКЦИЈА И УЧВРШЋИВАЊЕ III ЧЕТЕ

Рад око организовања III чете је завршен. Постављен је командир, помоћник, политички комесар. Чета је подељена на 4 одељења. Дате су директиве, којих до сада нису имали. Постављен је план за наставу и обавештајну службу. Према томе чета је способна за вршење задатака. Напомињем да се говори у тој чети да ће се она претворити у посебни одред, о чему ме Центар није обавестио.

КАЗНЕ

Пошто немамо ништа утврђено у погледу казни за учињене кривице партизана, Штаб одреда је донео једну одлуку о томе, разуме се привремено, док не добијемо од Центра.

а) Поправне мере

До III смене прекоредног дежурства, редарства, ношења хране и воде. Ове казне се извршавају са прекидом. О њима се не извештава Штаб одреда. Изриче их: четни састанак.

⁴ Односи се на Главни штаб НОП одреда Србије.

б) Казне

Опомена чете, укор чете, оштар укор чете. Изриче их чета (четни састанак). О овим се казнама извештава Штаб одреда.

Укор Штаба одреда, оштар укор Штаба одреда, пребацивање у други одред. Изриче их Штаб одреда.

Смртна казна. Изриче је Штаб одреда. Извршава се по потврди Централног штаба. У извесним случајевима изриче је командир чете, Штаб одреда (издаја за време акције, непосредно саботирање које изазива непослушност у акцији и томе слично). Ова се казна извршава на лицу места. О њој се извештава Штаб одреда односно Централни штаб. Ниједна се казна не може изрећи двапут у једној години, осим казне смрти ако је претходило помиловање прве.

III

ОБЈАШЊЕЊЕ ИЗОСТАНКА КОМАНДАНТА ОД САСТАНКА КОМАНДАНАТА СА ЦЕНТРОМ

Командант је био шест дана у Горњој Шаторњи према позиву ОК аранђеловачког ради састанка Штаба и ОК са Црним,⁵ али погпо Црни није дошао, он се вратио натраг на пункт у В. Због дугог пута настало му је крварење у цревима на месту раније операције. Због тога пешице није могао направити тај пут, а возом није могао без легитимације. Послата легитимација није се могла снабдети са фотографијом тако брзо. Даље, није се могао приближити месту где је 5 година служио и где га сви добро познају. Стога је упутио писмо своме помоћнику, да га он замени али је овај примио касно. Стога ћемо тражити везу са посавским помоћником и шумадиским ради информације а надамо се и директиви из Центра.

С другарским поздравом,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

18-IX-1941

Командант,
М. М. Тодоровић

⁵ Народни херој Станислав Сремчевић Црни. Тада је био секретар Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац.

БР. 12

**ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА КОСМАЈСКОГ
НОП ОДРЕДА ОД 18. СЕПТЕМБРА 1941. ГЛАВНОМ ШТА-
БУ ЗА СРБИЈУ О ПОЛИТИЧКОМ УТИЦАЈУ У НАРОДУ
И О МОГУЋНОСТИМА ШИРИХ АКЦИЈА¹**

ПОЛИТИЧКИ КОМЕСАР
КОСМАЈСКОГ НАРОДНОГ ОСЛОБОД.
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА
18 септембра 1941 године

ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

Као политички комесар одреда обилазио сам све чете и налазио сам скоро исти начин живота код свих чета, т.ј. већином су живели у дубоким шумама. Тако су били удаљени од села и нису могли да на тај начин одговарају својим задацима, али сам живот је био много тежи. Међутим данас благодарећи руководству Штаба одреда досадахпњи начин живота се променио, тј. парола је дата „У СЕЛО"! Тако ако погледате извештај команданта видећете да смо данас прилично повезани са сељацима, али још није сасвим задовољавајуће.

Другови који су одговорни за политички рад испрва нису схватили свој задатак и одговорност за свој рад. Тако да је било малог застоја, како унутар тако и ван чете. Ове су појаве биле у свим четама. Данас самим тим што су чете ушле у село, рад на политичком пољу много је напредовао, тако да се скоро сваки дан одржавају митинзи, конференције и зборови. Утицај наших почиње бити велики, тако да нам се народ обраћа за сва питања која их тиште. На пр. скупоћа на селу, несташица соли и гаса, брачни спорови, деобе и т.д. Они једино нас признају за власт.

Једна од врло важних примедби да за у року од 4 дана прва чета је нар[^]сла од 150 људи на 200, а трећа од 24 на 60 људи. Дешава се да су сељаци у неким селима још неповерљиви, т.ј. у исходу борбе и заплашени су од Немаца и недићеваца, јер и једни и други врше на селима насиља, паљевине, убиства и интернирања породица наших партизана и прија-

¹ Препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 3—3, к. 1641.

теља наше борбе. То долази отуда што их у тим местима председници и деловође општинске проказују.

Критички осврт на акције. С обзиром на људство које имамо задовољавајуће је. У четама имамо претежно сељака, омладинаца, који су невешти ратној вештини, с њима се вежба.

Напомена: Као што и сами видите, наше су акције сваким даном све веће и замашније. Што се тиче сеоског терена ми смо га скоро почистили и ометамо сваки дан непријатеље. Данас већ се поставља заузеће градова, које бисмо могли узети, само се ставља питање њиховог задржавања, па према томе мислим да би се могло удовољити о помоћи са стране, како у оружју тако и у људству, односно о тешњој сарадњи.

Непријатељ се појављује са све тежим оружјем и са концентрисаним снагама, а наше се резерве у муницији све више исцрпљују и располажемо лаким оружјем, снабдевање од непријатеља је све теже, с обзиром баш на ту њихову концентрисаност, те и ако се нападне, теже се долази до њиховог материјала, плена.

18 септембра 1941 године

Политком,
Јован²

¹ Јерковић. Види док. бр. 3, напомену бр. 6.

БР. 10

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА 1. ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 20. СЕПТЕМБРА 1941. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О СТАЊУ ОДРЕДА И О СПОРАЗУМУ СА ЧЕТНИЦИМА У ШУМАДИЈИ¹

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА
I ШУМАДИЈСКОГ НАР. ОСЛОБ. ОДРЕДА

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ОДРЕДА У СРБИЈИ

Кадар партизана нашег одреда по свом социјалном саставу — у огромној већини сељаци и радници — је задовољавајући и има изгледа да ће ускоро, кад се сви партизани прекале у борби, давати много боље резултате него до сада. Огромна већина другова партизана представља потпуно сиров али здрав материјал, који треба политички васпитати. То изискује много труда, а и потешкоћа, нарочито због све већег прилива партизана код којих политичка зрелост (осим жеље да се земља ослободи непријатеља и успостави праведан друштвени поредак) није на високом степену. Подизањем свести другова партизана уклониће се и извесни недостаци који се показују у одреду код новопридошлих другова, нарочито у погледу борбености. Има појединаца код којих у извесној мери преовлађују у одлучним моментима страх и њихов утицај — стварање панике — може да буде одлучујући у борби. Сваки овакав случај оштро се критикује, нарочито од стране команданта, и приступиће се најстрожијим мерама да се ово не би догађало. Како сам истакао, овакве појаве су у вези са придоласком нових чланова који још нису учествовали у борбама и који немају никакве рутине у борби, а кадикад се јавља и код понеког старог борца.

Прилив нових чланова осетио се нарочито у последњој недељи, ради мобилизације четника, који су ову мобилизацију вршили и у наше име наглашавајући да је обавезно ступање у одреде било четника било партизанске. Многи натти симпатизери јавили су се у одред и за сада остали у њему, иако многи без оружја. Четничка мобилизација се вршила прилично јавно. О томе подносим извештај. Кре-

¹ Препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 3—8, к. 1641.

тање ових партизана у одреду је прилично бесмислено пошто немају оружја и не могу учествовати у борби. Потешкоћа је што у овом крају скоро све расположиво оружје узето или од стране четника или од стране наше, па наоужање другова који придлазе мора да се врши већином пленом који се узима од непријатеља. Сада, након забуне која је настала међу четницима и њихове делимичне мобилизације, има изгледа да се дође до становитог броја пушака и пушкомитраљеза који се налазе код четника који су се вратили кућама. У том ће случају, разуме се, и морал другова који су одреду пришли без оружја бити далеко бољи а њихова упорабљивост постати свестрана као и код осталих наоружаних другова.

У том светлу треба посматрати и наређену мобилизацију од Главног штаба. Другови који би пришли одреду, а немају оружја треба да се употребе за акције које могу да изврше, као на пример: копање друмова, сечење жица, паљење дрвених мостова и сл., а требало би их повлачити у одред као редовите борце постепено, у сразмери с добивеним и заплењеним оружјем, јер овако претстављају приличан баласт у погледу исхране, смештаја, а нарочито у погледу брзине извођења наређених акција.

Политички рад у одреду спроводи се по плану који је изнесен у ранијем извештају,² али још не показује оне резултате са којима би могли бити задовољни. Разлози за то изнесени су унеколико напред у овом извештају, а у другом реду узрок је томе релативно мали број другова дораслих задатку који смо поставили. За рад на политичком пољу мобилисани су сви свеснији другови, па ћемо са трудом који морамо да уложимо на овом сектору уклонити недостатке који се још показују.

Дисциплина у одреду још није беспрекорна и то нарочито приликом извођења задатака, о чему сам раније говорио, када се код појединих другова не осећа довољно утицај руководиоца у борби, при чему у многоме кривица лежи на њима (командирима), који још нису, услед недовољне енергичности, успели да потпуно подвргну својој команди другове који се налазе у борби, јављају се понекад случајеви, сасвим непотребни, мекуштва и осетљивости који немају никакве везе са правилним и правичним друтарским ставом.

² Претходни извештај о стању и политичком раду у Х. шумадијском одреду види у 2. књизи (док. бр. 27).

У погледу хигијене не стојимо на завидној висини. Разлоге за то навео сам у ранијим извештајима. Услови под којима живимо остали су исти. Догод не будемо у стању да свакоме другу обезбедимо најмање две пресвлаке веша, чврсту обућу и сада у јесен и топло одело, све дотле осећаће се и последице оваквог стања, нарочито у погледу здравља другова, од којих је данас 15 болесних. У главном су све болести другова узроковане тешким условима у којима живе. Назеб и компликације назеба најчешће су болести, поред повреда на ногама којима се не може избећи услед великог кретања чета. Озбиљан проблем је и обућа. До војничких цокула и обичних високих ципела долази се врло ретко, а опанци су врло скупи (до 500 дин.) а уз то не могу да послуже дуже од месец дана. Пошто питање одеће и обуће пада у сектор рада нар. ослободилачких фондова, стављено им је нарочито у задатак да прикупљају одећу и веш а поставиће се и питање обуће уколико буде изгледа да се ово питање може решити и на други начин осим куповањем, за што данас нема никаквог изгледа.

I
]
]
!
]

ЧЕТНИЧКА АКЦИЈА

Прилажем споразум од 20-1X о.г. склопљен између ђенерала Новаковића, војводе шумадиског, и нашег команданта, који је овај уговор потписао у име свих партизанских одреда који делују на територији Шумадије, о сарадњи између четника и партизана. Прилажем и наредбу Косте Пећанца од 19-1X о.г., летак српског народног вођства (издан по ђен. Новаковићу) и летак од 13-1X који је пре недељу дана дељен у овом крају по људима Драже Михајловића.

До потписа споразума са шумадиским војводом дошло је на следећи начин. Након појаве „Прогласа драгом народу“, који је издао Коста Пећанац, примећивало се да су многи четници незадовољни са ставом који је заузело њихово вођство. У то време ђенерал Новаковић и Чеда Плећевић стали су на страну Косте Пећанца. На састанку на Букуљи — када су вођени разговори са Немцима — и један и други су енергично стали на страну реакције, претећи чак да ће нас уништити. На све стране се међутим чуло како четници говоре да неће братоубилачку борбу. Став шумадиског војводе ђенерала Новаковића није иза тога био познат, али се чуло да је повукао свој штаб са Букуље на

А

рудник, као и да се разишао са попом Ацом из Буковика, који се потпуно слизао са Немцима. Свакако под притиском нерасположења које се јавило код четника поводом изјаве К. Пећанца и великог нерасположења у народу, Ђен. Новаковић и Чеда Плећевић променили су своје мишљење и заузели став који се супротставља ставу К. Пећанца. Томе је вероватно допринео доста и летак издан по одреду у којем су ова двојица названи издајцима српскога народа. Пре две недеље затражио је Ч. Плећевић и у завијеној форми изразио жељу Ђен. Новаковића да се састане са делегатом нашега штаба. Стојећи на становишту да је ради моралног ефекта који треба да се постигне у народу — збуњеном и поплашеном због перспективе братоубилачког рата — потребно да се од врховног четничког војводе у Шумадији добије изјава о неслагању са К. Пећанцем и утврђивању окупатора и петоколонаша као непријатеља српскога народа и са њихове стране, отишао сам с још једним другом, а након одобрења друга из главног штаба, на састанак са Ђен. Новаковићем. На том састанку је исти изјавио да је заједнички непријатељ целом српском народу окупатор и сви они који окупатору служе. У то време, и поред наших излагања о издавању прогласа за народ о оваквом ставу већине четника, генерал није био вољан да усвоји наш предлог, наводећи да ће његов став за неколико дана изаћи на видело, молећи нас да за неколико дана обуставимо акције, што смо ми, разуме се, одбили и поред осталог навели му да ми о томе уопште не можемо да разговарамо јер смо везани само директивама нашег главног штаба. И заиста, 19-IX о.г. издао је Ђен. Новаковић [проглас] с потписом „српско народно вођство“, у коме наглашава да на територији Шумадије једине национално исправне организације су четници који стоје под његовом командом и наши партизански одреди. Поред тога је издао летак о мобилизацији, којим позива све способне борце да ступе у четничке редове у борби против окупатора, петоколонаша и Недићеве српске војске уколико она неће да приђе четничким одредима.

Мобилизација коју су спровели четници у срезу орашачком и колубарском била је доста успешна и народ је похрлио у борбу јављајући се у четничке и наше одреде. Приметило се да доста велики број четника није имао оруж^а. Четници су концентрисали своје снаге око Букуље и сви су говорили да иду на Аранђеловац, тако да су план о нападу на Аранђеловац четника знала и мала деца а камоли не Немци, који су почели да праве ровове око Аранђеловца.

У међувремену, у суботу 20 о.мес. затражио је војвода Новаковић поново везу са нашим штабом, те је на позив отишао командант нашег одреда на разговор и вратио се натраг с потписаним споразумом између четника и партизана који се прилаже. Ефекат у народу био је добар. Народ чувши да постоји споразум између четника и партизана радо је пошао у борбу носећи са собом оружје које има: пушку, секиру, мотику, будак или било шта друго чиме може да се туче.

Сада је пета колона учинила своје. У недељу увече дошли су курири К. Пећанца и објавили да још није право време за борбу, и да им К. Пећанац поручује да се врате својим кућама. Уједно је четнички штаб извештен да је војвода сувоборски капет. Јовановић известио Немце о плану четника да нападну Аранђеловац, па је ђен. Новаковић у недељу увече у Гарашу издао наређење да се ненаоружани четници врате својим кућама, а они који имају оружје да крену натраг у шуму. Незадовољство ради такве одлуке било је велико. Мора се истакнути да је том приликом примећено да народ има врло високо и повољно мишљење о нашем одреду и наглашавао да ми стварно водимо озбиљну борбу против непријатеља.

Још немамо података о томе колико се четника повукло у шуме, а колико их је отишло кућама. Исто тако не знамо колико је људи поново отишло са ђен. Новаковићем. О томе се проносе разни гласови.

Ген. Новаковић је по Кости Пећанцу смењен са свог положаја и према обавештењима од Чеде П. он не признаје ово смењивање и војводама који су вољни да се боре против окупатора издао је наређење потпуно у духу склопљеног споразума. Према истим информацијама он, изгледа, жели да се [споразум] приведе у дело и да се у њихов штаб пошаље претставник из нашег одреда, као и један инструктор који би преостале четнике обучио герилској борби.

Шаљемо текст споразума на одобрење са мишљењем да би исти требало објавити ради тога што је у народу ово изазвало повољан утисак, а исто тако и ради још успешнијих борбе против Пећанца и омогућавања да привуче уза се и онај мали број необавештених четника који у овој ситуацији не могу правилно да се оријентишу. Исто сматрамо да би ради што скоријег увлачења четника у акцију било потребно да се постави наш претставник у њихов штаб. Ствар је хитна, одговор тражимо одмах, како би могли учинити све шта је потребно.

СПОРАЗУМА ЧЕТНИЧКИХ И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

Постигнутог између команданта свих шумадских четничких одреда са једне и команданта I. Шумадског народноослободилачког партизанског одреда, у име свих ових одреда који дејствују на територији Шумадије, са друге стране.

1. Заједнички *циљ*: *зајецничка* борба, национално ослобођење поробљене отаџбине.

2. Обе стране се обавезују да не врше принудно умножавање својих одреда једне или друге борбене стране. Ово препустити слободној народној вољи.

3. У спровођењу и довршењу великог дела народног ослобођења, не спречавати и не спутавати да народне масе на легалан и миран начин манифестују своје родољубиво и национално схватање онако како народне масе осећају. Сваки покушај међусобних размирица и интрига својим обостраним снагама одмах и у зачетку спречити, не дозвољавати новопојављеним оружаним групама и струјама да нас заваде, а себе истакну и рехабилитују на штету нашег народа.

4. За све време ослободилачке борбе обе борбене групе се обавезују да не спроведе никакву акцију или ма какве радње личног или партиско-политичког карактера, а нарочито оне радње које би имале карактер личне освете и партиске политичке нетрпељивости. По извршеном ослобођењу поробљене отаџбине обе борбене групе се обавезују да ће омогућити народу да својом потпуно слободном вољом а уз помоћ наших савезника одреди себи облик, форму и државни поредак.

5. У заједничкој сарадњи и борби за ослобођење имају се све народне штеточине извести пред народни суд а нарочито они који служе туђину — издајници, разбојници и пљачкаши. У новоослобођеним местима постављати за самоуправне и управно-полицијске органе само оне људе који у дотичном месту и крају уживају опште народно поверење а својим досадашњим радом у борби за народно ослобођење нису навукли на себе никакву сумњу.

6. За остварење постављеног циља и извршење заједничких задатака, ради практичног спровођења војних операција узајамно се саглашавају обе борбене групе и утврђују заједнички план, с тим да ће обе стране делегирати у Штабове друге стране по једног свог претставника са циљем да се изврши обједињавање и јединство команде. Плен

оружја и другог војног материјала обе стране делиће на тај начин што ће се претходно и узајамно проверити бројно стање ненаоружаних и код једних и код других и, према томе извршити поделу овога оружја и војног материјала.

Обе борбене групе узајамно се обавезују да по сваку цену спрече и онемогуће сваку повреду приватне имовине за личне сврхе.

Овај споразум има обавезну снагу за обе борбене групе одмах и за знак пуноважности претставници борбених организација стављају своје потписе.³

20. септембра 1941. године
Рудничке планине

За све народно-ослободилач- ке-партизанске одреде који оперишу на територији Шумадије Милан Благојевић, ⁴ с.р.	У име четника командант ђенерал војвода шумадијски Љуб. Новаковић, ⁵ с.р.
---	---

³ Настојећи да што већи број људи придобије за борбу против окупатора, руководство народноослободилачког покрета је инсистирало на споразуму са оним четницима који су се изјашњавали за ту борбу. У духу такве политике, на почетку устанка долазило је до преговора, а делимично, на територији Србије, и до споразума између појединих четничких група и партизана. Тако је и на терену Шумадије дошло до таквог споразума. Међутим, ти споразуми никад нису остварени, јер су четници брзо показали своје издајничко лице. Сам Дража Михаиловић је истовремено преговарао с Недићем и Немцима; споразумевши се с њима, он је у критичном часу, за време непријатељске офанзиве на слободну територију у западној Србији, све своје снаге окренуо против партизана.

О току и резултатима преговора види књ. 1, док. бр. 19, 53, 70, 85 и 87, књ. 2, док. бр. 27, 34, 58 и 59, а опширније о томе види Историју XX века — зборник радова (Култура, Београд, 1959), стр. 153—233.

⁴ Народни херој, тада командант 1. шумадијског партизанског одреда. Четници су га мучки убили ноћу 27/28. октобра 1941. у Ужичкој Пожеги (види књ. 1, док. бр. 68 и 69).

⁵ Као четнички војвода, он је у почетку устанка био за сарадњу с партизанима, али је убрзо ту сарадњу прекинуо и прешао у источну Босну. Партизани су га јануара 1942. заробили и спровели у Врховни штаб у Фочу. Ту је остао неко време, поново се изјашњавајући за сарадњу. У току треће непријатељске офанзиве пребегло је четницима. Године 1943. погинуо је у борби против партизана. (Види том IV, књ. 3, док. бр. 12 и 39.)

БР. 10

„[^] И Н ЗАЈЕДНИЧКОГ ШТАБА ВАЉЕВСКОГ ПАРТИ-
»МГКОГ ОДРЕДА И ЧЕТНИЧКОГ ОДРЕДА ВЛАДЕ ЗЕ-
ГВМЋА ОД 20. СЕПТЕМБРА 1941. ПРИПАДНИЦИМА
СММПЕ ВОЈСКЕ ДА СЕ ОДУПРУ НЕДИЋЕВОЈ МОБИЛИ-
?4ТТИЈИ И ДА СТУПАЈУ У РЕДОВЕ БОРАЦА ПРОТИВ
ЈАЦ ОКУПАТОРА¹

БРАЋО СРБИ,

Редови народно-ослободилачких партизанских и војно-
-четничких одреда с дана на дан све су гушћи. У њих сваким
даном пристижу нове снаге из редова српског народа. Све
што је поштено, борбено и све оно што више неће да носи
ропски јарам фашизма, придружује се нашој народној бор-
би за слободу.-

Огромне залихе жита, остале хране, стоке, коморе, го-
-товог новца као и других услуга које наш народа ставља
на расположење својим ослободиоцима, јасан су доказ да
српски народ у већини помаже ову ослободилачку борбу,
коју на терену воде наши партизански и војно-четнички
одреди.

Заједничка сарадња војно-четничког одреда кога воде
поручник Мартиновић и свештеник Зечевић и ваљевског
народно-ослободилачког партизанског одреда, у коме се по-
ред комуниста боре и остали родољуби српског народа, за-
једничка сарадња церског четничког одреда, кога претстав-
ља капетан Рачић, са подринским народно-ослободилачким
партизанским одредом, донела је слободу стотинама хиља-
да српског народа.

Немачки фашистички разбојници, стегнути за гушу
чврстом руком совјетске црвене армије, нису били у стању
да одолевају нашим свакодневним налетима на њихове сна-
-ге по мањим местима. Морали су понудити власт у Србији
њиховим страним измећарима, петокOLONашима. На челу
-те Хитлерове владе седи данас познати петокOLONаш издај-
-ник Недић и за рачун фашистичких бандита врши терор
-на Д српским народом и црпи огромна богатства за рачун оку-
патора из наше земље.

Уступањем власти издајнику Недићу окупатор жели
Да изазове братоубилачки рат у Србији; да у ту борбу гурне

¹ Препис оригинала (писан на машини, латиницом) у Архиву
ИрПЈ, рег. бр. 259.

брата против брата, оца против сина, како би што лакше одржао своју окупаторску власт и тако што више економски исцрпео нашу земљу.

Издајници српског народа, који се окупљају око владе издајника Недића, Хитлеровог министра крволока Аћиновића, Косте Пећанца и фашисте Димитрија Љотића, подупиру ову тежњу фашистичких окупатора и настоје да заведу српски народ и онемогуће његову ослободилачку борбу, коју воде прави синови српског народа.

БРАЋО СРБИ,

Ти петоклонаши и издајници српског народа покушавају код вас који сте још код својих кућа да створе забуну позивајући све активне официре и подофицире који нису у немачким лагерима, дају им плате и мобилишу као редовну српску војску, а које намеравају искористити у борби противу српског народа и [ради] гушења српског народног устанка. Поред официра и подофицира они покушавају да оснују још и неке четничке групе у које данас увлаче разне бандите, криминалне типове и пијанице, које још једино данас могу придобити за своје издајничке циљеве. Све оно што је раније пришло у четничке одреде гнуша се овог прљавог и издајничког рада некадашњег војводе Пећанца и постепено се придружује акцијама са својом браћом из четничких и партизанских одреда.

О том издајничком раду нових српских Бранковића ми располажемо оригиналним документима Министарства унутрашњих дела из којих се јасно види њихов издајнички рад и служење окупатору. Ради оних који су лажима и обманама заведени, ми објављујемо извесна места из тога заплењеног документа, ево их:

„... Влада армиског Ђенерала Недића решила је да најодлучније и енергично стане на пут разорној акцији и поврати у земљи ред и мир. Да би постигла свој циљ употребиће се најрадикалнија средства. Организоваће се војне јединице потребне јачине које ће са жандармеријом и патриотским организацијама приступити чишћењу угрожене територије... Због тога је баш данас неопходна потреба да се господа официри, подофицири, жандарми и сваки ко осећа љубав за свој народ ангажује у овом раду до крајњих граница...”

Тако влада изрода Недића народну борбу за слободу и чишћење окупатора из Србије назива разорном акцијом а синове српског народа, који ову борбу воде, бандитима и разбојницима. Оне пак банде које влада организује за гушење устанка и одржавање окупаторске власти назива патриотским организацијама.

Зар може бити веће срамоте и гадније лажи од ове? Зар они који свим силама раде да одрже окупаторску власт у Србији могу себе звати патриотима? Зар није свакоме јасно колико је гадна њихова издајничка улога, посматрана са гледишта народне ослободилачке борбе.

Да видимо даље њихов издајнички рад:

„ . . . У циљу уништења ових банди на територији цоменутих срезова, по наређењу Министарства унутрашњих послова и г. Министра рада, формираће се осам мешовитих одреда који ће сачињавати делови српске војске, жандармерије, четника и националне омладине покрета „Збор“ . . . ”

Колико прљави и срамни издаја провирује из ових редака! Зар овај министар који служи као веран пас крволоку Хитлеру, који је палио и рушио домове наших Срба, који је у једну јаму трпао стрељаних педесет или стотину грађана српског народа за главу каквог фашистичког бандита и вешао после стрељања мртви тела наших синова на мостовима (случај на путу Дивци—Мионица), зар тај министар има права да говори у име српске војске, да од српске војске организује јединице које ће убијати Србе а не Немце? О гадости! Зар тај министар има права да говори у име оних четника који се храбро боре по Босни и западној Србији за слободу свога народа? Ево још тих и таквих гадости ђенерала Недића:

„ . . . Када четврти, пети, шести и седми одред избију на линију Аранђеловац — Топола — Рача — Свилајнац, ухватиће везу са четничким одредима Косте Пећанца и на тој линији сачекаће благовремено наређење за даљи рад . . . ”

„ . . . Све старешине да развију што јачу обавештајну службу у циљу сазнања за логоре, биваке и кретање банди. У том циљу могу команданти одреда исплаћивати награде овим лицима до 500 динара . . . ”

„ . . . Да старешине обавесте сво потчињено људство да сваком ко ухвати живог или убије које одметника или комунисту разбојника добија

3000, а за вођу 25000 дин, новчане награде. Једно лице може да добије више награда ..."

„... Сарадња са четницима и омладином покрета „Збор“ треба да је најтешња. Код сваког одреда мора бити по једно лице које говори добро немачки ради одржања везе са немачким војним властима ..."

БРАЋО СРБИ,

Зар наведене реченице из поменутог документа не говоре јаено да су: Ђенерал Недић и његова влада, Коста Пећанац и Димитрије Јботић верни сарадници са фашистичким Хитлеровим разбојницима? Зар није свакоме јасно да је одржаваће везе са немачким војним властима, преко организованих војних одреда који се упућују у борбу противу српскога народа, права издаја српскога народа?

ЧЕТНИЦИ, ОФИЦИРИ, ПОДОФИЦИРИ И ЖАНДАРМИ,

Не дајте се завести од стране издајника Недића, Пећанца и Љотића! Немојте! се полакомити на Јудине сребрењаке и поћи у борбу противу своје браће! Не идите за многим Бранковићима јер ћете, на себе и на ваше потомке, утиснути вечити жиг срамоте и издаје. Пођите у борбу са нама против заједничког непријатеља да бисмо збацили јарам фашистичког ропства и спрали срамоту са српског имена коју су нам приредили баш ти исти који нас и данас позивају у борбу противу народа.

Боримо се на страни великих и моћних савезника: **Совјетског Савеза, Енглеске и Америке а противу фашистичког разбојника.**

Живела слободна Србија и слободни српски народ!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ЗАЈЕДНИЧКИ ШТАБ
ВАЉЕВСКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ
ОДРЕДА И
ВОЈНО-ЧЕТНИЧКОГ ОДРЕДА
[НЕСКА] НЕДИЋА И СВЕШТЕНИКА ВЛАДЕ ЗЕЧЕВИЋА

20 септембра 1941 год.
Крупањ

БР. 15

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА 1. ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 24. СЕПТЕМБРА 1941. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА У ТОКУ СЕПТЕМБРА¹

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ОДРЕДА У СРБИЈИ

Бројно стање: 409 партизана, пораст: 173.

Наоружање: 290 пушака, 18 пушкомитраљеза, 1 машингевер, 100 бомби, око 40 клг. експлозива и око 10.000 метака.

Начин логоровања: због хладних ноћи више не ноћива у шуми већ по школама, приватним кућама и већим шталама и трлима.

Начин *исхране*: За сада се чете *још* увек снабдевају храном, која се добија у пролазу кроз села. Одбори народноослободилачког фонда оснивају се. У срезовима опленачком и орашачком основани су средњи одбори који врше контролу над сеоским одборима. У срезу колубарском такав одбор још није основан, јер још нису пронађени људи који би се потпуно посветили томе раду. И у једном и у другом елучају одговорни су одбори наше контроле. Акција није још потпуно изведена, јер у свим селима још не постоје нар. осл. фондови. До сада је сакупљено: 14.240 дин. у новцу, 3.250 клг. пшенице, 108 пари чарала, од којих је подељено 40 пари, и 15 цемпера још недељених.

Финансије: 39.372 дин., а осим тога има у четама око 3.000 динара.

Акције: Миниран мост на главној траси Топола—Крагујевац код села Божурње. Мост је напола срушен. Акција је извршена 1-1X о.г.

П-2-1X о.г. дочекан је у заседи немачки телефонски аутомобил са 5 Немаца, од којих је један убијен, 2 заробљена, а 2 побегла. Заробљеници су након разоружања и скидања одела и чизама пуштени. План: 1 пушкомитраљез, 4 пушке, 4 офанз. бомбе, 350 метака, 2 пољска телефона и разни телефонски материјал.

Ш-3-1X о.г. дочекан је на путу Младеновац—Топола један немачки луксузни ауто. Акција је изведена ноћу. Ауто је промакао. Према казивању грађана из Тополе, у Тополи су јаносили из аута рањенике. Тачан резултат непознат.

¹ Препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 5—8, к. 1641.

IV-6-1X о.г. *нападнуто* је *среско* место Рудник. Жандарми су пошто су чули да долазе партизани нестали из жанд. станице из самога места. Спаљена је архива Пореске управе, Општине, Среског начелства и акта шумских криваца код Среског суда. У Пореској управи заплењено 14.140 динара. Из свих надлештава узет је разни писаћи материјал, кога није било, у великим количинама. Поред тога узето је 7 ћебади. Нађене су 2 канте петролеума и нешто шећера. Петролеум и шећер раздељени су народу. Након ове акције жандармериска је станица по окупаторским властима опустошена.

V-6-1X о.г. дочекан је у заседи немачки камион који је пошао у Крагујевац по бензин. Камион је заустављен и у њему нису нађени Немци већ Срби. Један од њих је један бивши официр југ. војске, капетан Милетић, управник Краљевог имања, сада петоколонаш. Партизани нису знали *данашњу његову улогу, па су га* заједно са осталим пустили. Камион је уништен. Акција извршена у близини Чумића. Шофер камиона је лакше рањен у руку.

VI-6-1X о.г. спаљене су архиве у општинама Чумићу и Светлићу. У Светлићу је одржан успео збор. Том приликом је добивено од народа, поред хране, 7 пари чарапа и пешкира.

УП-10-1X извршен је напад на жанд. станицу у Наталинцима. Напад је извршен у рано јутро — у 3 сата. Жандарми су прихватили борбу, која се водила сат и по, и завршила се без жељеног резултата, т.ј. жандарми се нису предали. Жандарми су били утвђени у двоспратној кући „Цинцарској“. Резултат: један жандарм је убијен, 2 тешко рањена. Од партизана повређен је друг Душан Дугалић, кога је зрно очешало по врату. У акцији учествовало 60 партизана, жандарма је било око 30.

УШ-11-1X о.г. налазио се II батаљон у селу Степојевцу, и ручао у подне у кафани на главном друму Ваљево—Београд. Изгледа да су наишли Немци са једним аутомобилом са гусеницама и 6 камиона. Захваљујући присебности и херојском држању друга партизана Душана Пакића из> Петке, који је одмах из немачког пушкомитраљеза отворио паљбу на Немце, успели су остали другови да се извуку из бчајног положаја у коме су се налазили. Приликом повлачења теже су рањена 2 партизана. Повреде нису опасне по живот. Према казивању сељака, 11 Немаца је убијено а 7 рањено. Ово је заслуга друга Пакића, који је готово једини учествовао у борби али је био приморан да остави на терену

шкомитраљез. (Немачки пушкомитраљези могу да изба-
у тедан мах 50 метака).

ц 1X-13-1X о.г. заустављен је у заседи на путу Топола—
к рагујевац на Светињи путнички аутобус који саобраћа на
линији Београд—Крагујевац, „Опленац“. Аутобус је испра-
ен и запаљен. У аутобусу се налазио познати петоколо-
наш из Крагујевца Телер „Леле“ и још један фолксдојчер
V немачкој униформи. Обојица су одмах убијени.

Х-14 и 15-1X о.г. извршено је константно рушење пруге
Аранђеловац—Лазаревац, коју су Немци одмах попра-
вили. Немци су наилазили са блиндираним возом у пратњи
авиона и на тај начин поправили пругу. Том приликом су
митраљирали из воза и авиона по местима око пруге, а из
авиона су уједно бацили неколико бомби. Ни партизани ни
становништво нису претрпели никакве *штете*.

XI-15-1X о.г. срушен је (минирао) мост на прузи изме-
ђу Даросаве и Рудовца. Мост дужине 15 метара срушио
се целом једном страном у реку.

XII-20-1X о.г. наишла су 4 моторцикла и 1 луксузни
аутомобил и 1 камион на нашу заседу на прузи Топола—
Крагујевац код Чумића. Сви Немци који су се нашли на
том месту уништени су. Међутим одмах затим наишли су
Немци са 30 камиона те почели опкољавати другове који су
се налазили у заседи, тако да су се наши морали повући.
Том приликом погинуо је друг Милета Николић, 29 година
стар, обућарски радник из Аранђеловца, који је био један
од наших најхрабријих бораца. У досадашњим борбама уни-
штио је 20—25 Немаца, а нарочито се истакао у последњој
битци [убившиј 12—15 [Немаца] из свога пушкомитраљеза.
За сада још није позната судбина друга политкома З. чете,
који је након погибије друга Милете два пута ишао на ме-
сто погибије — иако су место опкољавали и обасипали Нем-
ци — да извуче пушкомитраљез, али му покушај није успео.
Грећи пут када је пошао није се вратио. У идућем извешта-
ЈУ известиће се шта је са њим. Њихова биографија доставиће
се надлежном форуму.

XIII-21-1X о.г. уништена је оппггинска архива у Ната-
линцима. Уједно -су ликвидирани познати петоколонаши др.
Италијан и Ђока Н., поштар, чија ће се имена накнадно
послати.

XIV-24-1X о.г. на нашу заседу у близини Винче, на путу
Топола—Шаторња, наишао је мотоцикл са 2 Немца. Двојица
су убијени а један тешко рањен и нема изгледа за оздрав-
љење. Плен: један немачки пушкомитраљез, 2 пушке, 2 бом-
бе и око 100 метака. Овај мотоцикл био је патрола за камионе

који су доста далеко иза њега ишли. Камиони су се зауставили и нису ишли даље, те су из даљине отворили ватру на заседу. Наших губитака није било.

XV — Поред свега овога ликвидирани су у Зеокама (срез колубарски) неки адвокат Петровић из Београда који је водио пропаганду против СССР и ухваћен у Степојевцу, путар Н. (име ће се јавити накнадно) који је Немцима јавио да се батаљон Малази у Степојевцу. Ликвидиран је Радован Страиновић, из села Брезовца, који је у име одреда вршио уцене.

XУ1-13-1X о.г. инсценирали су Немци, заједно са жандармима из Наталинаца, ноћу напад на жандармериску станицу и након привидне борбе евакуисали станицу, одн. жандарме.

КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ВОЈНЕ АКЦИЈЕ

ад 8) Одговорност за случај у Степојевцу пада на команданта Радислава Терзића, који, упркос опомене од стране другова, није уочио опасност која може настати тиме што се руча на главном друму, иако је поред тога напустио одред ради прегледа неких болесника. Смењен је са положаја и послат у одред као обичан борац. Истовремено искључен из партизанског² чланства, тим више што није у потпуности извршио задатак постављен по команданту одреда. Узет је у обзир врло мали партиски стаж, недовољно искуство.

ад 12) Опсерватор није благовремено обавестио, односно није уопште известио да је нападнута колона само патрола за наилазећих 30 камиона. Опсерватор се брани да их није видео. По овој ствари још није проведена истрага од стране штаба.

24-1X-1941

Командант
I Шумадиског нар. осл. партизан.
одреда
Шпанац³

П.С. Тач. 14. Наишла је претходница од 5 немачких мотоцикала. За њом је ишло 6 камиона. Уништено је 3 немачка војника а два тешко рањена. Плен: 1 лаки митраљез, 2 пушке, 1 аутоматски пиштољ парабелум, 100 метака и две бомбе. После овога партизани су се повукли не примајући борбу.

² Вероватно омашка. Треба: партијског.

³ Народни херој Милан Благојевић

БР. 16

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА КРАГУЈЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА
ОД 26 СЕПТЕМБРА 1941. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О
Д АКЦИЈАМА ОД 22. ДО 26. СЕПТЕМБРА¹

ЧЕТВРТИ КРАГУЈЕВАЧКИ ПАРТИЗАНСКИ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ОДРЕД
26-IX-1941 г.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛ.
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

Драги другови,

Шаљемо вам извештај нашег одреда у вези вашег последњег наређења:²

I. У току ноћи између 22 и 23 септ. наша 3 чета у саставу 56 људи и два пушкомитраљеза извршила је напад на прузи Крагујевац—Лапово на све жељезничке станице и постаје: Јовановац, Милатовац, Ресник, Бадњевац. Свих 5 станица и постаја онеспособљене су за рад, пруга прекинута на два места, поломљено 9 скретница, уништени потпуно телеграфи и телефони у свим станицама. Успут за ову акцију мобилисано још 36 сељака и 21 из Прњавора. Заплењено 1286 дин., 3 бунде, војни шињел, других ситница, 20 лит. гаса, који је раздељен сељацима који су учествовали у акцији, алат за рушење пруге и сандук санитетског материјала. Све бандере на путу Крагујевац—Лапово пресечене су, сем 19 комада. Чашице поломљене, жице испрекидане. Акција је отпочела у 23 часа. Жртава нема.

II. У току ноћи између 22 и 23 септембра две десетине I чете и 1 десетина друге чете (60 пушака и 2 пушкомитраљеза) извршиле су напад на жељ. станицу и варошицу Гружу. Напад на жељ. станицу прекинут је због наилаaska блиндираног воза. По његовом одласку, напад продужен. Станица потпуно демолирана. Скретнице уништене. Срце,³ тешко преко 2000 килограма, однесено на 2 километра и бачено. На станици се те ноћи налазио немачки војни транс-

¹ Препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 6—7, к. 1641.

² Претходне извештаје о стању и акцијама Крагујевачког НОП одреда види у књ. 2, док. бр. 30 и 31.

³ Гвоздена подлога на местима где се железнички колосеци укрштају.

порт од 7 вагона са следећом садржином: један вагон са авионским моторима и прецизним авионским апаратима, 3 вагона са 6 великих нових лимузина, један вагон кожних навлака за ашовчиће и секире, 2 вагона пијука и ашова. Све је ово заплењено и потпуно уништено. Пијуке и ашове народ сутрадан разнео. Акција трајала 5 сати. Блиндирани воз отварао ватру, жртава нема. Приликом напада на варошицу Грузу исте ноћи у финансиском одељку уништено признаница спремних за наплату од народа у висини од 500.000 динара. У пошти књиге заплењене и апарати уништени. Посечено 20 бандера на прузи Крагујевац—Краљево. Жртава нема.

III. У току дана и вечери 22 септ. две десетине I чете и две десетине II чете (45 пушака и 2 пушкомитраљеза) кренуле су у акцију противу Пећанчеве банде, под вођством Марка Пауновића, војводе горњогружанског, која је силом мобилисала народ. Банда код Сумарова ухваћена. Војвода се предао, као и највећи део његовог људства. Заплењено 17 пушака, 23 бомбе, 4 револвера и преко 2.000 метака. Укупно заробљено 18 људи и заплењено 8.450 динара. По извршеном саслушању утврђено је да војвода није имао директних веза с окупатором, да није водио акцију против партизана, да осуђује издајнички рад Пећанца. Већина његових људи пришла партизанима, од којих је већи број радника. Војвода се још налази у нашим рукама. Водимо и даље ислеђење. . . Жртава нема.

IV. У току ноћи између 22 и 23 септ. иста војна група под III извршила је напад на село Кнић, онеспособила пошту, однела 280. дин. Предвиђени напад на станицу није извршен.

V. У току ноћи између 24 и 25 септ. обе борбене јединице на овом сектору у саставу 104 пушке и 4 пушкомитраљеза извршиле су напад на станицу и село Кнић. Блиндирани воз наишао је када је акција почела. Приметио је наше људе али је умакао у правцу Крагујевца. Станица уништена за рад, скретница је однесена као и срце тешко 2.000 клг. На станици затечена композиција од 40 теретних вагона с рудом кром и никл из Трепче. Машиновође двеју локомотива револверима натерани да откаче кола композиције и да извуку изнад станице а затим под пуном паром пуштена да се сломе преко извађеног срца. Али она је прескочила метар и по, дочекала се на шине и под пуном паром одјурила низ брдо у правцу Краљева. На сектору нашег одреда није се зауставила 4 сата. Заплењен сандук санитетског материјала. Нарочито су се истакли у овој акци-

_____ускочили у локомотиве са револверима политком I и II чете, металци из Крагујевца.

У варошици Книћу једна десетина партизана под вођством замком⁴ I одреда однела је из монополског слагалишта дувана у вредности око 60.000 дин. Замком је штаб известио да је дуван државни јер га великопродавац плаћа пржави пошто дуван разда малопродавцима. Наређено је да се ствар поново испита, како се не би догодио случај одузимања туђе приватне својине.

VI. Одржани митинзи у Честину, Пајсијевићу, Жунама, Прњавору, Корману и издата су два броја „обавештења“ која вам у прилогу достављамо.

VII. Ухватили смо Ђорђевића Живка, петоколонаша из села Брзана.

VIII. У току ноћи између 25 и 26 септ. наишао је одред генерала Љубе Новаковића⁵ са 40 људи и 3 пушкомитраљеза. Тражио је преговоре. У нашим рукама имали смо позив његов од 22 септ. да народ руши пруге. У нашем реону његови људи су порушили мост код Губеревца у току ноћи између 22 и 23 септ. Приликом преговора саопштили смо Генералу Новаковићу да на нашем реону нећемо трпети ниједну наоружану формацију у служби окупатора, као ни формацију која се не бори противу Немаца. О заједничкој акцији тек над мртвим Немцем и разрушеним друмом или пругом можемо разговарати. Учтиво смо га испратили са наше територије. Показао нам је текст споразума с првим шумадским, који је потписао командант Б.⁶

VIII. Акције се плански настављају.⁷

IX. Морал партизана за борбу изванредан. Хоће да јуришају на блиндирани воз. Код штабова чета развија се плански рад, као и иницијатива. Војна обука појединаца још увек слаба, као и војна дисциплина, али има знакова побољшања. Хигијена очајна, један лекар на две чете. Обућа слаба, одећа исто тако. Прва чета је повећала свој број за око 20% а трећа за 10%.

Политком, -
Бора Гангстер⁸

Командант,
П.П.⁹

⁴ Заменик политичког комесара

® Види док. бр. 13, напомену бр. 5.

Влагојевић Милаң
О наредним акцијама види књ. 1, док. бр. 45.

^а Владо Дедијер

Командант Крагујевачког партизанског одреда био је у то време Раја Недељковић.

БР. 16

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА 2. ЧЕТЕ КОС
МАЈСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА ОД 1. ОКТОБРА
1941. ШТАБУ ОДРЕДА О ПОЛИТИЧКОМ РАДУ ЧЕТЕ¹

КОСМАЈСКОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

У времену од прошлог до овог извештаја политички рад у нашој чети нешто је попустио, а нарочито рад на политичком васпитању партизана. Разлози за ово су следећи:

1. — Акције које је за ових 10 дана водила наша чета;
2. — Дуго маршевање после акција у циљу да се састанемо са штабом; — будући да смо изненадно мењали правац кретања а и скоро никада нисмо знали колико ћемо остати на једном месту, то је било изванредно тешко предузимати политички рад.

Ипак учињено је следеће:

I. 22-1X — Збор у селу *Јагњилу*. Присутних је било око 200 сељака (махом старијих). Збор се може сматрати успешним. Десило се чак да су неки старији сељаци плакали. После појединих говора сами сељаци су постављали питања и тражили од нас савете.

II. 22-1X — Четни састанак у Јагњилу. Дискутовало се о акцији у Иванчи и о дисциплини у чети. У дискусији је учествовало преко 20 другова. Указано је на разне недостатке (махом ситније). — Донесене су и извесне одлуке које имају за циљ да заведу још већи ред у чети.

III. Четни омладински одбор почео је да ради. На позив одбора четни омладинци одржали су два своја састанка на којима су расправљали о омладинским питањима, нарочито о пол. васпитању омладинаца-партизана и о раду међу сеоском омладином. — Скоро на сваком нашем збору омладинци дају по једног говорника.

IV. 23-1X — Политком је одржао говор о тромесечном рату између С.С.С.Р-а и Немачке. Присуствовали су партизани и неколико сељака (који су се случајно затекли).

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 8—3, к. 1641.

V. 22-1X — Одржан је заједнички политички састанак наше чете и 5 шум. чете. — Била су два реферата: о партизанском ратовању и о империјализму.

VI. 21-1X — Код цркве у Црквинама политком је говорио педесеторици сељака објашњавајући им карактер Недићеве владе.

VII. 25-1X — Збор у *Раниловићу*. Присутно преко 100 сељака. Збор је због закашњења чете одржан увече (7^h/2^h) и зато није био више посећен. — Сви говори су имали успеха. Сељаци су живо одобравали и постављали питања.

VIII. 27-1X — У *Дучини* је политком говорио о дисциплини, поводом некојих случајева кршења дисциплине.

Највећи недостатак пол. рада јесте што још није започето са планским пол. васпитањем партизана у чети. План за политички минимум је направљен, али због поменутих узрока ипак га још не спроводимо.

Четни културно-просветни одбор има припремљене тачке за приредбе и стално ради на даљој припреми.

Морал чете је углавном задовољавајући, али је променљив. •— Дисциплина није још учвршћена. — Има случајева забушавања. Има појава паникерства, па и кукавичлука — али су то само *појединачне појаве*. На такве партизане се мотри и утиче се на њих. Може се сматрати да овакве појаве неће добити веће размере.

На опште расположење чете, на њен елан много у негативном смислу утиче дуг марш који изгледа као да нема циља, јер се не маршује ради акција, већ се само крстари између неколико истих места. Иако смо ове дуге и напорне маршове имали ради налажења Штаба одреда, ипак је моје лично мишљење да је чета заморена више него што се морало.

Иако сарадња између командира и политкома до сада Добро функционише, не би било згорег да Штаб одреда ипак прецизира делокруге и једног и другог.

Мишљења сам да би макар и краћи боравак Штаба одреда у нашој чети био од велике користи.

Политком 2. кос. чете

Јарац²

1-X-1941

² Ђорђе Јовановић Јарац. Погинуо (четници га убили из заседе) у селу Слатини јула 1943. као политички комесар Космајског одреда.

БР. 16

САОПШТЕЊЕ КОМАНДЕ МЕСТА У ЧАЧКУ ОД 2. ОКТОБРА 1941. О ПРЕДАЈИ ОРУЖЈА, ЗАБРАНИ САМОВОЉЕ И ФОРМИРАЊУ ПРЕКОГ СУДА¹

НА ЗНАЊЕ

Образована је Команда места Чачак. Команда се налази привремено у згради Градског поглаварства.

Нико нема право да лишава слободе без писменог одобрења Команде места, изузев за кривична дела утврђена на лицу места од стране патрола Одред командне места.

Сва она лица која не припадају ни једној борачкој јединици Југословенске војске или Партизанских одреда, а имају код себе оружја, имају да га предају у Команди места данас до мрака.

Забрањујемо самовољно луњање наоружаних лица кроз варош.

У Команди места заседаће Преки суд и сви случајеви самовоље биће истребљени из корена. Скрећемо свакоме пажњу да је ратно стање и да нећемо жалити да применимо строге одредбе Војно-кривичног закона.

2 октобра 1941
Чачак

КОМАНДА МЕСТА²
капетан *Богдан Марјановић*
Миленко Никшић

¹ Оригинал (штампан у облику плакате, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 2.

² У Чачку је у то време била заједничка команда места, па су саопштења и сличне документе потписивали представник четника и представник партизана.

БР. 19

**ПИСМО ШТАБА ВАЉЕВСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 3. ОКТО-
«РА 1941. НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИМ ОДБОРИМА
НА ТЕРИТОРИЈИ ВАЉЕВСКОГ ОКРУГА О ПОМОЋИ СИ-
РОМАШНИМ ПОРОДИЦАМА ОНИХ КОЈИ СЕ НАЛАЗЕ У
ОДРЕДУ ИЛИ У ЗАРОБЉЕНИШТВУ¹**

ШТАБ БАЉЕВСКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ОДРЕДА

3 октобра 1941 године

Положај

Доставља народно-ослободилачким одборима Ваљевског округа следеће:

При формирању народно-ослободилачких одреда показале су се следеће чињенице: да су у одред дошли људи обично који су оставили код својих кућа необрађену летину, незбринуту породицу, и као такви налазе се у одреду већ три месеца. Па како настају хладни дани, зима се из дана у дан приближује, а наша борба још увек траје, Штаб наређује одборима следеће:

1) Да се побрину за исхрану породица чији су очеви, синови или браћа у Одреду. Сваку им помоћ указати, с тим што одбори могу сакупити по селима довољно намирница од свих који имају вишак хране што им преостаје за годину. У исто време указати им помоћ да обраде своја имања путем мобе или што ће одбор одредити изврстан број људи, који се налазе код својих кућа, ради помоћи овим породицама. У исто време указати помоћ пострадалима, сиромашним породицама које су постале жртве од стране фашистичких варвара, те породице биће да су пострадале што су им попаљени домови, биће да су им мужеви, синови или браћа у ропству. Они су жртве и треба им помоћи.

За све напред речено предузети што хитније мере.

Политички комесар:
Милосав Милосављевић, с.р.

Командант,
Јовановић Здравко,² с.р.

¹ Препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 1—6, к. 1641.

² Народни херој, погинуо 1943. као начелник Штаба оперативне зоне у Словенији.

БР. 16

**НАРЕДБА КОМАНДЕ МЕСТА У ЧАЧКУ ОД 3. ОКТОБРА
1941. О РЕГУЛИСАЊУ ЛИЧНЕ И ИМОВИНСКЕ БЕЗБЕД-
НОСТИ, РОБНО-НОВЧАНОГ ПРОМЕТА И ДРУГИХ ПИ-
ТАЊА¹**

НАРЕДБА

КОМАНДЕ МЕСТА

1) Наређује се поштовање личне и имовне безбедности у смислу постојећих закона. Лица која противно поступе биће сместа ухапшена и предата преком суду ради суђења по кратком поступку.

2) Нико не може бити лишен слободе нити разоружан без писменог налога Команде места. Команда места ће наређивати како хапшења тако и конфисковања имовине.

На основу потернице издате за појединим лицима која су пријављена ради службе непријатељским окупаторским властима, пронађено лице биће одмах од надлежних органа лишено слободе и спроведено Команди места односно суду који је за та дела одређен.

3) Позивају се сопственици радњи да исте још у току дана отворе и продуже нормалан рад.

Новчани оптицај остаје као и до сада до даљег наређења.

4) Наређује се грађанству да сваки своје двориште, као и улице испред свога стана и радње одмах очисти, уколико то сами не могу помоћи ће радне партије.²

5) Слобода кретања у вароши до даљег наређења биће од 5 часова ујутру до 21 час у вече.

Радње могу бити отворене пре подне од 7 до 12 часова а по подне од 15 до 19 часова.

Кафане и крчме могу бити отворене од 5 до 20.30 часова.

Хотели и преноћишта у свако доба дана и ноћи.

6) Полициску службу у граду вршиће страже при Команди места које ће имати службену ознаку.

7) Сваки који ово наређење прекрши биће кажњен по кратком поступку.

КОМАНДА МЕСТА

капетан *Богдан Марјановић*
Миленко Никшић

3 октобра 1941
Чачак

¹ Оригинал (штампан у облику плаката, ћирилицом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 349.

² Односи се на радне групе.

БР. 16

ИЗВЕШТАЈ ИЗ ПОМОРАВСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 5. ОКТОБРА 1941. О СТАЊУ И ДЕЈСТВИМА ПОЈЕДИНИХ ЧЕТА У ТОКУ АВГУСТА И СЕПТЕМБРА¹

Извештај Левачке чете

1) У чети има 96 људи. Два интелектуалца, осам радника, остало су сељаци. Има велики број омладинаца са неслуженом војском.

2) Пушака 72, метака 1.000, пушкомитраљеза три, револвера 13, бомби 11.

3) Снабдевање хране је са села. У почетку скупљање је вршено преко партизана, на тај начин што је свака кућа давала по нешто. Одзив добар. Сада се оснивају народно-ослободилачки одбори, који се старају о скупљању хране. Одбори постоје у Секурићу, Течићу, Крушевици, Ратковићу, Рековцу и Сиљевици. Почетни рад одбора постиже успехе. У чети постоји одбор за исхрану са економом на челу који сарађује са нар. осл. одборима. У резерви имамо три вагона пшенице, два вагона кукуруза, око 2 хиљаде кромпира, 100 кгр. вуне, 10 пари волова заплењених од лиферанта за Немце. Исхрана у чети задовољавајућа. Једе се трипут дневно и то топло јело. За време акције једе се по селима. У погледу одећа чета се сасвим добро снабдева. Имали смо стални логор. Због хватања двојице другова од стране Немаца, логор смо изместили. За сада смо изнад села Крушевице (између Крушевице и Сиљевице).

4) Финансиски чета је добро ситуирана (35.000—).

5) Акција за заузимање Рековца у заједници са Беличком. Учествовало око 20 Левчана. Завршена са успехом без жртава.² У сарадњи са Крагујевчанима (25) извршен напад

¹ Препис оригинала (писан на машини, ћирицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 5/1—14, к. 1641.

Докуменат садржи више извештаја (поморавских чета, инструктора ПК, члана Главног штаба Србије) намењених Главном штабу. Пошто су они груписани као целина, редакција их објављује под истим бројем и насловом. Оригиналa нема, јер су их, у току прве офанзиве, јединице СДС заплениле и, вероватно, предале Немцима.. а за себе направиле преписе. Ови су преписи, заједно са осталом не-Дићевоком архивом, запленили крајем рата.

² Напад на Рековац је извршен 15. августа 1941 (опширније о томе. види књ. 21, док. бр. 2).

на немачки камион код села Ратковића. Борба је трајала 1 минут. Десет Немада које мртвих које рањених.

Напад на немачку колону код Липара заједно са Беличанима. Учествовало 10 партизана. Бројно стање непријатеља око осамдесет људи. Борба трајала 10 минута. Погинуло двадесет и осам Немаца.

Заробљавање Немаца код Шуљковца у заједници са Беличанима. Борба сат и четврт. Партизана је било око 30. Борба је завршена без губитака за партизана.

Заузимање Трстеника. Учествовала Левачка чета са петнаест мобилисаних сељака. Бројно стање партизана око 60 људи. Отпор из вароши дали су финанси, жандари и група гордићеваца.³ Варош смо заузели. Погинула су два партизана.

Акција против четничке групе гордићеваца у селу Превешту. Учествовало око 120 партизана. Борба је вођена у два маха. Први судар трајао је пола сата. Том приликом погинула су три гордићевца. Заплењено је њихово оружје. Други сусрет трајао је један сат. Пало је још три противника. Непријатељи су бројали око 50 људи. Нападали су нас са обе стране села. Изгубили смо једног човека, који је ухваћен у Д. Крчину на 12 км од места где је вођена борба. Свакако је побегао из борбе у току дана. Борба се водила по дану 2. октобра.

6) Борба у Превешту није одговарала тактици партизана. Место фронталног напада требало је правити заседу и тући противника. Тако би наше снаге остале скривене и муниције бисмо мање потрошили. (На три непријатељска војника у првом сукобу испалењено је око 200 метака).

Командир чете Баца⁴ — Политком Јанковић⁵

³ Односи се на групу Пећанчевих четника под командом Богдана Гордића. Они су из манастира Љубостиње, с леђа, напали партизана приликом њиховог упада у Трстеник. И поред тога, напад партизана је био успешан: разоружано је 45 жандарма, полицајаца и финансиа и заплењена је већа количина оружја и опреме. (Опширније о томе види „Поморавље у НОР-у“, Просвета, Београд, 1961, стр. 234—237.)

⁴ Милорад Жунџић Баца, учитељ из Рековца. Погинуо у првој непријатељској офанзиви.

⁵ Живадин Јанковић Кум, ђак из с. Ланишта. Погинуо јула 1942. код Доњег Вакуфа.

Извештај политкома Левачке чете

Састав чете: Чета броји око 90 људи.⁶ Од тог броја 2 интелектуалца, осам радника, остали сељаци. У чети је највећим бројем заступљена омладина и то без отслуженог војног рока.— Морал: Постоји велико расположење за борбу са непријатељем. То се показало у борбама код Трстеника, Превешта и др. местима. Али с обзиром да су партизани већином омладинци са села и то са неислуженим кадром, осећа се у чети разорно дејство алкохолизма. Случајеви пијанчења у чети спречени су. У сексуалном погледу нису аскети, што мора бити главна особина у односу према женама ...

Хигијена: Болесних нема, сем сталних лаких повреда (огреботина, жуљева), и ваши има. Постоји један случај шуге. Политичко-пропагандни рад у селу: Скоро по свим селима држали смо политичке зборове, где су се читали прогласи ЦК и објашњавали сви догађаји у вези са новонасталом ситуацијом. Извештаје са радија умножавали смо (сада не, због недостатка батерија) и читали по селима или лепили по кућама. У чети се редовно читају прогласи, билтени и ост. материјал намењен чети. Омладинци читају „Како се калио челик“ и „Совјети освајају Северни пол“. Песме, игранке организујемо често у циљу јачања другарске солидарности. Дисциплина лабава. Слабо је војно руководство. Веза са селима остварена је донекле преко повереника. Али у три села гордићевци су успели да наше поверенике-учитеље изјуре. Поново настојимо да пронађемо повереника у том крају који нам је за сада баш неопходан због Гордићеве банде.

Политком Јанковић

Извештај Старога⁷

Драги друже, код Баце проведох два дана. Код њега у чети стање је следеће: Бројно стање људи 80,⁸ пушака 70, пуш. митр. 2, пиштоља 15, муниције 2000, бомби 12.

Издржавање преко прилога сељака, ређе набавке за готово (у случају покрета, даљег растојања). Обмундировање врло добро, већином војничко.

⁶ и ⁸ Бројно стање чете у том извештају не слаже се са бројним стањем у извештају командира чете. То је, вероватно, због тога што извештаји нису писани истог дана.

⁷ Никола Груловић, члан Главног штаба Србије

У каси готовина 30.000.— Од раније. У готову 1/2 сп., нар.-ослободил. 125.000.—

Акције извршене 20/1X у Трстенику са 80 људи. Иста је деломично успела. Разоружана жандармерија, добивено 15 пушака, одело и веш непребројани. Заплешено у пошти 25.000.—, у пореској управи 66.940.— и у суду 30.600.— Губитци нису онакви како сам раније јавио, већ је један човек изгубљен — пропао без вести, један теже рањен, два разоружана и свучена од Пећанчевих људи, али ипак побегли. Пећанчеве људе, како смо критички оценом закључили, довео је у манастир архимандрит и скрио их испред наших људи, када су ови вршили преглед. То им је омогућило да изврше напад с бока и леђа и тако им успело чету преполовити. Део чете који је успео да пређе мост приступио је под командом потпоручника извршењу задатка, без обзира што је један део остао на мосту. Извршење му је баш то и омогућило, што су ови који су остали на мосту привукли углавном пажњу на себе, а оставили варошицу. Баца према потреби мобилише за акцију људе и кола, становници се одазивају без роптања, чак и добровољно, у шта сам се лично уверио. За онеспособљавање комуникација, путева и телефона мобилисани су сељаци и савесно извршили, то сам успут видео. Овде је народ спреман на наш позив да се одазове. Дисциплина чете је лабава. Наредио сам приступање ратној вежби. И одмах се приступило уз задовољство и готовост самих бораца. Хигијена примерна. Политпроп. слаба. Предузете мере за поправку. Парторг. исто тако. Пљачкаш сата стрељан пре мога доласка.

Овде Блажини људи растурају летке у којима позивају комунисте у име неког ком. комитета, с потписом: Младеновић. Прилажем један примерак.

Баца је -лишио слободе 3 Блажина агитатора који су имали задатак мобилизације сељака и растурање летака. Да ли се овим поступком мењају наши односи према Блажи? Што чинити са овом тројицом? Случај манастира Каленића испитан. Ствари су њихов прилог. Ставља се на расположење фонду још вагон ракије.

28 волова су заплешени од лиферанта за Немце. Дати су сељацима да се користе и хране. Препоручујем да се задрже за вучу. Лиферант се зове Урош Симић.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

22/1X/1941.

Поздрав
Стари

Додатак. Овде је дошло из Темнићског среза у ове две чете око 45 људи са оружјем и траже да се формира темнићска чета.⁹ Према овоме сада би се морало приступити реорганизацији и од ове три чете образовати одред, као што је одлучено. У вези са овим мора се у сагласности са ПК извршити измена у разграничењу, јер Темнићски срез припада крушевачком ОК, а географски је наслоњен на Лухор, т.ј. Белички срез, пошто се налази са ове стране Мораве, па се доделити Јагодинском ОК. Ћуприју и Параћин везати евентуално са Свилајнцем. Разлог је што су комуникације у прекиду, а с тим саобраћај онемогућен и отежан. Очекујем Миркова курира који данас треба доћи, да би сазнао како је код њега.

Стари

Извештај Беличке чете

13/IX у ноћи организовано копање пута Лоћика—Драгошевац и рушење мостова. На 6 места раскопан пут, Ћуприја и један мост с обе стране, Ћуприја код Медојевца поткопана. 2 јаме код Колара, оборене две стене и даље до Бресја на много места, 3 јаме после Бресја, 3 Главинце, 2 шанца ширине 2 метра и дужине 2 метра, итд. Код Рашевице рушен мост на путу Јагодина — Варварин, 1 мост код Трешњевице. Истурене патроле према Дршцу, Колару, Трешњевици, Мајуру.

Обавештена Левачка чета да обезбеди друм Крушевица — Варварин. Раскопали на много места путеве и мостове у правцу Рековца. На друму Драгоцвет—Бунар—Врба на много места раскопан друм и сви већи моетови поткопани. Овим друмом који служи за интернационални саобраћај Београд — Краг. — Ниш — Софија потпуно је обустављен саобраћај.

1) Чета броји 205 људи. Пораст 114 људи.

2) Наоружање чете 190 пушака, 5 пушкомитраљеза, 3 машингевера, 20 пиштоља, 30 бомби. Резерва у наоружању нема.

3) Село — добровољни прилози сељака и варош — куповина намирница које се у селу не могу добити.

Скупљене су веће количине хране по селу.

⁹ Та чета (као и Левачка, Беличка и Параћинско-Ћупријска) била је у саставу Поморавског партизанског одреда (види књ. 2, док. бр. 36, напомену бр. 7).

Станује се још под шаторима и колибама у шуми, пошто су сва околна села добрим друмовима везана са Јагодином и Ћупријом.

4) У чети се налази 15.905.— динара.

5) Поднет извештај.

6) Акције су изведене успешно и по плану.

10/1 Обрад Милић из с. Рибара бандит, Стошић Радисав из с. Рашевице бандит. /

20/1X-1941

Командир Беличке чете
Љ.¹⁰.

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТКОМА БЕЛИЧКЕ ЧЕТЕ

1) Састав одреда: радници, сељаци, бивши подофицири, претежно омладина, нарочито из редова сеоске омладине, 18—20 година.

2) Морал добар. Још увек има испада појединаца али су и они све ређи због активности комуниста у маси. Још треба доста учинити у том погледу. Јединство духа партизана се остварује постепено због сталног доласка нових људи.

3) Хигијена се побољшава. Добили смо нове кошуље, само још недовољно. Веш се пере.

4) Политичка пропаганда на терену: одржан већи број зборових по селима, слате агитације, проп. групе у свим селима поред Мораве, растуран летак ЦК КПЈ, извештај са радија, омладински састанци и сабори са игранком.

У чети групно читање билтена, логорске новине, свакодневни разговори са људима, дискусије по појединим актуелним питањима — Коста Пећанац, Недић.

20-1X-1941 г.

Политком
Бошко Ђуричић¹¹

ИЗВЕШТАЈ О ЗАУЗИМАЊУ ВАРВАРИНА

У ноћи 13-1X око два сата извршено заузимање. Учествовало 55 људи. Најпре је упућено одељење од 15 људи у циљу заробљавања начелника и једног полицијског пи-

¹⁰ Љубиша Урошевић. Погинуо 13. октобра 1943. код Тузле као начелник Штаба 16. НОУ дивизије.

" Погинуо 19. јула 1942. у с. Урији, код Бугојна, као интендант 3. батаљона 2. пролетерске бригаде.

сара, ради прекида телефонских веза и обезбеђења према Бадњевцу. По извршеном задатку, са начелником у рукама, извршено опкољавање жанд. станице. Жандарми позвани на предају изашли, партизани ушли и испразнили сву државну спрему сем одела на жандармима. За овим извршили напад на пошту, демолирали и узели новац око 1.300. —, у пореској управи спаљена архива и књиге, заплењен новац око 300.— динара, марке и менице. У среском начелству спаљене немачке плакате, акта, узете пушке и муниција предата. из општине, легитимације. У општини спаљене наредбе окупатора.

Све узете ствари натоварене на двоја кола и дотеране у логор.

Резултат: пушака 6, ђебади 15, муниције непребројано, релативно мало, бомби 4, спрема, веш, чарапе, јастуци.

У току ноћи извршено повлачење после потпуног извршења акције. Уз пут у селу Избеници одржан збор у присуству 200 људи, уз одобравање присутних, а затим народно весеље. Командир жанд. станице, поштен, ступио у чету као партизан.

Бошко

ИЗВЕШТАЈ О НАПАДУ НА ПРУЗИ КОД ГИЉА

Напад извршен у среду 18/IX у 23,30.

Прво извршено заробљавање стражара на рампи и чувара пруге. Затим стављени под контролу службеници у постаји. После приступљено, после пролаза воза, рушењу пруге. На пола дужине испред мостића код Јагодине избачена је кривина те шине. Избачено одељење са пушкомитраљезом ради заштите код раскрснице пута Јагодина—Ћуприја и пруге Јагодина'—Јовац. Постављено у каменолому. Осигурање истовремено и на мосту и на друму на Лугомиру. Заштита организована и код постаје. У ишчекивању воза посечено 7 бандера на поштанско-телеграфској вези за водове- којима се служе Немци. Десетина распоређена у стрелце у јендеку поред пута, ишчекивање.

У 21 ч. из Јагодине дат знак за полазак воза. Наилази воз у пуној брзини. Постаја даје пролаз, локомотива се приближава месту где су извађене шине. Са узбуђењем очекујемо тренутак катастрофе. Локомотива наилази на празан простор. У пуној брзини прелета преко прагова, уз велику лупњаву налети на шине на мосту. Утисак да ће воз про-

дужити пут вучен снажном локомотивом. Али то само за тренутак. Уз ужасан тресак и прскање варница, локомотива је налетела на мостић и сурвала се лемећи мостић. 5—6 вагона је налетело и сурвало се. Фургон се испречио, локомотива и даље ради пуном паром, дахће као рањена дивља звер. Очекујемо екешгозију. Не догађа се. Полазимо да прегледамо композицију. Одељење код постаје извршило за то време демолирање воза и покидало жице железничке, стиже на крај композиције. Почињемо да прегледамо вагоне, празни и ствари без вредности за партизане. Политком са пратиоцем обилази целу композицију. Не можемо да извадимо ни један моторцикл. Палимо вагоне. Повлачимо се. За нама се чује детонација флаша са кисеоником, пламен се разбуктава. Осветљена је сва околина. Очекујемо на брз долазак ватрогасаца. Тишина. Одједном лупњава на друму. Одлазимо.

Критички осврт: акције изведене потпуно по плану. Групе сагласно функционисале. Учествовало 23 партизана и 7 сељака радило на прузи. Резултат: рушење пруге, локомотиве, желез. мостића, паљење вагона са моторциклима и другим стварима. Недостатак — нажалост није било плена за партизане.

Бошко

п.с. Друг Милорад добио је цедуљу да нам жели фабрикант воћа израдити пекмез од купина. Уредите то одмах јер човек задржава раднике само због нас.

Б.

23-IX-1941

Драги друже¹²

Обрадовали су ме први кораци на стварању одредског штаба у горњем пределу Поморавља. Са тим ће ствари у многоме кренути напред. Поставља се питање заменика и политкома, као и питање командира Бел. чете. Ја ћу ту изнети управо моје мишљење, указати на наше најбоље људе па бисмо то могли имати у виду при одлучивању. Голуб је за сада код Јагодине — ради на градској чети. Могао би поћи,

¹² То писмо, са претходним извештајима из Беличке чете као прилозима, вероватно је послато команданту Главног штаба Србије.

не би у одред хтео зато јер његови му „не дају“, притискују, Ика његова ме прогони ако некуд оде. Он би могао бити официр у штабу и поред те његове лабавости. Божа шофер је добар водник, ужива поверење партизана, озбиљан, политички још неизграђен добро, у акцијама до сада савестан и храбар. Он би могао бити командир беличке или заменик команданта. Политкома одреда немамо погодног. Ја бих прије и Јанковића узео него Бошка, баш зато да Беличка чета не остане без Бошка. У Ћуприји, у II чети, имамо једног доброг партијца који би могао ући у штаб, десетар је.

Шаљем ти извештаје Беличке чете о акцијама. Обе, и напад на Варварин и напад на пругу код Гиља, успеле су. Немци кажу да их је та саботажа јако погодила јер до јуче су само подизали порушени материјал а подизање моста трајаће неколико дана. Раде и дању и ноћу.

После обуставе саобраћаја друмом Краг.—Јагодина на Бунар руши се саобраћај на путу Јагодина—Багрдан. Метод — стари: „ручни рад“, како они веле, и на мобу.

20 септембра убијен је у Јагодини Вићентије Иванов, бијели генерал, активан белогвардијанац за читав овај крај, петоколонац, комесар немачки при фабрици „Рот.“ Убио га је у канцеларији један партизан Беличке чете.¹³

Ми смо писали у град многа писма за помоћ. У ширину иде добро, одазивају се најшири слојеви, али газде дају мало или не дају. Лекар дао 400 динара. Вратићемо, то је упутио преко другог, иначе не би ни примили. Мика Милановић псовао нас па дао неколико пакла „Мораве“. Заплећићемо му свиње.

Одржали смо три састанка са хелијом. Још нису сви схватили, има неких дискусија око Бошка. Бошко не може да се омасови, док ЈБ. омиљен код свих.

Чета има 230 људи укупно и 27 Темнићана. Из Параћина нема извештај. Од свега оног око рудника истина је само то да су наши опколили Сењски рудник, почели преговоре са штабом Недићеваца, они пристали да наши „инсистирају“¹⁴ напад па да они предају оружје, но у том је четник Узелац¹⁵ напао на Равну Реку, да би он дошао до плена. На-

¹³ То је учинио Предраг Павловић, радник из с. Цикота.

¹⁴ Вероватно техничка грешка; треба: „инсценирају“.

¹⁵ Илија Узелац, четнички командант у околини Параћина. Озренски партизански одред га је заробио 24. новембра 1941, осудио на смрт и стрељао као непријатеља народноослободилачке борбе (види >- 2, док. бр. 88).

стала је борба међу њима, дошле штуре, Немци, у помоћ, бацили 20 бомби у шуму и пуцали из митраљеза. Ми смо имали губитке. Узелац и Недић имали су такође губитака

Левачка чета извела је акцију у Трстенику (детаљан извештај Стари), прикупља одело, храну. Имају заплењених 28 волова (14 пари) а цена по пару је 30—35.000. Волони су код сељака. Могли би се доделити и другим одредима да не смршају — поклати за суво месо или нешто продати.

Манастир Каленић подарио је око 8000 кгр. ракије, вуне у душецима (да се предугарају), сира итд. Тамо су ставили једног хромог партизана који је остао да чува нашу манастирску црковину и то у сагласности са браћом из манастира. У раду штаб је имао извесне неправилности:

- 1) припрема напада на Трстеник
- 2) опијање партизана [омогућено] слабом контролом штаба
- 3) сукоб жена у одреду
- 4) хапшење курира из Варварина итд.

Због свега Јубиша је у сагласности са мном послао Ацу партијца и Дула подн. да прими команду у чети а да дођу Јанковић и Баца на саслушање. Данас смо ствар рашчистили не саслушавањем већ критиком и дискусијама по свим питањима. Измена у штабу: Уместо Обрада партијца који је био заменик командира уведен је у штаб Милоје¹⁶ из Урсула, срез Рековац, п.поручник. Чета подељена у два вода. В.д. водник првог вода Миливоје, а водник другог вода је Азањац. Сви недостатци долазе због слабости партије у чети углавном. И ту смо кренули напред, најпре је био Јанковић а сада има пет партијаца. Примљени су Баца и Азањац. Чета броји 100 људи и толико пушака.

Темнић. У Лев. и Бел. чети има 33 Темнићана, озбиљни људи, и траже да се формира темнићка чета. Партија не предузима ништа. Б. је разговарао са једним другом и он је рекао да могу доћи 20(?) људи. Кадра за штаб има колико је мени познато. У четвртак 25[-ог] имаћемо састанак са њима и мишљење сељака.

Поставља се само једно: под чијом командом да буде та чета (географски наслања се на Темнић и Јухор, а од Крушевца их дели Морава). Ако приме нашу команду треба уредити са ПК и да партиски одовуд [буду] обухваћени. Ја мислим да је Ћуприја и Параћин далеко од њих да би

¹⁶ Милоје Милојевић

их они примили; осим веза, чета у операцији. Ја сам о томе писао и ПК-у.¹⁷

У граду је постављено стварање чете. 24-ог изведена је акција. 2 партизана су код основне школе пресрели поштару и узели новац. Није још пребројано, 2 пуна цака. Основна сума је 670.000 динара према извештају који смо раније имали. Било је још другог новца који нисмо пребројали. Могли би и похвалити ову двојицу.¹⁸

25-1X-1941 г.

Ноћас стиже курир из Параћина. Штаб није послао извештај. Командир пише кратко, штаб је на терену, води се борба, зато извештаја нема.

Курир прича да Бора¹⁹ тамо мобилише и да има око 500 људи. Само Бора је командант а чете су формиране по селима. Мутничку, Изворску, Буљанску итд.²⁰ У Шалудовцу су водили (датум не знам) борбу са Немцима. Немци су упали село а ми 7 камиона и неколико моторцикла немачких. Нисмо имали шофера да одвуку а Немци су стигли са три тенка. Од наших је погинуо један мобилисан, док Немци имају жртве.²¹ Четник Узелац саботира нашу мобилизацију и у селу Клачевици двојицу његових који су говорили против нас, сељаци су разоружали и довели у нашу чету. Штаб је одлучио да га смакне. Политком је добар, омиљен. Тамо данас долази Стари²² и један члан ОК.

Само један пример колико тешко наши партијци схватају питање односа партије у одреду, наводим једну реченицу из извештаја партијског руководства: „Партијске акције: пошто смо увидели да је штаб слабо изводио акције,

¹⁷ Темнићка чета је формирана 1. октобра 1941, углавном од Темнићана из Левачке и Величке чете. Тада је имала 42 борца. Иако је темнићки срез организовано био везан за ОК КПЈ у Крушевцу, ПК Србије се сагласио, из оправданих разлога, да Темнићка чета Уђе у састав Поморавског партизанског одреда (види књ. 2, док. бр. 42).

¹⁸ Те вреће с писмима и новцем узели су, 24. септембра 1941, Усред Јагодине, Младен Миланковић и Милорад Марковић, партизани Величке чете.

¹⁹ Бора Петровић, тада командир Параћинско-ћупријске чете Поморавског НОП одреда. Погинуо у првој непријатељској офанзиви.

²⁰ Тај преурањени покушај мобилизације није успео, што је имало тешких последица за даљи развој НОП-а у том крају. (Опширније о томе види Бошњак извештај на крају овог документа, као и док. бр. 42 у 2. књизи.)

²¹ Борба је вођена 23. септембра 1941. код с. Бошњана. Немци су имали 17 погинулих и неколико рањених, од којих су два умрла на Уту за Ћуприју. Озлојеђени Немци су запалили с. Шалудовац и тенковима разорили многе зграде.

²² Никола Груловић

ми смо били принуђени да партија изврши неку акцију. На партијском састанку одредили смо за то друга. . ." И то све после једног опширног писма које сам писао према ономе твом писму.

С поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Бошњак²³

Друже Стари,

Писао сам у свом извештају који је однела другарица Вера о свилајначкој чети.²⁴ Међутим сад сам добио извештај. Стање је тамо нормално. Имали смо сукоб са недићевцима. Погинуло је пет другова и једна другарица, док и нед. има небројено много. Како пишу и како курир прича, 60—70 мртвих и рањених.²⁵ Расположење народа је одлично. То је све из извештаја који сам примио, ја ћу теби слати извештај у Крагујевац на стару адресу. Сутра полазим одавде, са ПК изгубио сам везу. Уреди да Бошко и ЈБубиша шаљу извештај одатле а не преко нас.

Реци да ми дају 1 или 2 партизана који знају пут преко Свилајнца и преко Глоговца.

С поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Бошњак

ИЗВЕШТАЈ СТАРОГА²⁶

Параћинска чета.

24-1X. Види извештај командира и политкома.²⁷

На партијској конференцији констатоване грешке: 1) Што су недићевци пуштени у фабрику цемента Поповац коју нису онеспособили. Поповац Немци искоришћавају.

²³ Петар Стамболић. Тада је био инструктор Покрајинског комитета Србије за Поморавље.

²⁴ Заправо је реч о Ресавској чети Другог шумадијског одреда.

²⁵ Односи се на борбу 2. шумадијског одреда против недићеваца 25. септембра 1941. код Свилајнца.

²⁶ Никола Груловић је тај део извештаја послао Главном штабу Србије после обиласка чета у горњем Поморављу.

²⁷ Редакција не располаже тим извештајима.

2) ПГто нису против Немаца који су долазили по цемент предузели акције.

3) Што нису бранили село Шалудовац од првог напада Немаца.

4) Што се није раније расправило са Узелцом.

5) Мобилизације под претњом репресалија и смрти, како се у прогласу каже, а не увлачењем у акцију. Мобилисани и непријатељски расположени.

а) Нису испитани услови под којима има да се спроведу.

в) Вршена без и мало опрезности. Заборавили су да спроводе мобилизацију поред непријатеља и против њега.

д) Заобиђена политичка страна.

6) Командант је морао бити у центру збивања а не на периферији.

7) Није се смело одмах разделити оружје и муниција.

8) Команда је имала бити у нашим рукама а не мобилисаних.

9) Политком је давао суд пре него што је могао ставити се у положај судије.

10) Нетачно је да се истицао антимонархистички став. Из сабраних 56 људи формирана је чета.

Командир Божа, шофер из Беличке чете, и заменик Драга, брат Боре. Политком уча. Наоружани сви пушкама, са 5 пушкомитраљеза, муниције 100—500 на пушку. Чета стављена ггод команду Моравског одреда. Учествовали у чишћењу Левачког среза од Пећанчевих. Људство доброг квалитета. У акцији чак и примерним држањем на остале су утицали.

Команда одреда већ је предузела [мере] за пребацивање са параћинске и крушевачке стране. Немци се налазе на Морави. Грађанима који стражарче на Морави стављени коњи и бицикли на расположење, да код појаве наших одмах извисте. Дисциплина примерна. Финансије: 8.000 — 10.000.— дао сам. Одевени слабо. Цивилна одела без зимских капута.

Поздрав

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

5-X-1941

Стари

Бољевачка чета:

Међу људима Параћинске чете нашао сам тројицу из Бољевачке чете.²⁸ Бољевачка чета уочи распадаша 5-1X бројала је 300 људи врло добро наоружаних. Они су ми дали овај приказ: 5-1X са Маркова Камена, из логора, видели смо бомбардовање Злота и Подгорца. Подгорац страдао 80% а Злот 60%. Сељаци-партизани, када су видели ово бомбардовање, разишли су се само да виде, наводш>, шта је са њиховим кућама и породицама. Штаб се налазио на Маленику. Командир са 16 коњаника отишао је у Подгорац и не зна се шта је са њиме.

Пошто су у одреду били већином Власи-сељаци, међу њима је развијена пропаганда, ови су растурени. Окривљују зато Алексу Шерилића, председника Општине подгорачке, и неког Туртића. Од сељака-Влаха Немци су образовали патролна одељења. Рудари су због тога морали иселити своје породице у планину. Ова тројица су били последњи који су имали породице и у повратку нису више нашли одред. У трагању за одредом наишли су на патролу Параћинске чете и њима се прикључили.

У деструктивном раду учествовао је један троцкиста. Накнадно морам додати име пошто сам забелешку изгубио.

Левачка чета:

30-1X узела уз сарадњу Беличке чете, чишћење терена у правцу Трстеника од Пећанчевих и немачких плаћеника. Рад трајао 4 дана. Непријатељ је изгубио 5 мртвих и 2 рањена.

Стање од прошлога [извештаја] непромењено.

Дисциплина доста лабава. Било покушаја деструктивне акције са стране. Одроз догађаја у Параћину на становништво левачко дејствовало поразно, па се и на људство пренело. Потребна значајна акција за поправак. Наређено да јединице буду стално у близини и припремљене за ненадни напад.

Потребно би било набавити ратног материјала.

5-X-1941.

Стари

²⁸ Односи се на Бољевачки партизански одред.

Темнићка чета:

23-1X-1941

Почело је прибирање људи. Накупило се 72 човека, након два дана људи се поколебали. Пожељни командир Главинић, авијатички капетан, у последњем моменту пришао ТТражи. Дражини људи ширили на терену нека наређења, па и нека наша која [су], наравно, фалсификат. Главинић, Поповић и Коле стога ухапшени. Људи после разлаза 29-1X поново се прибирају! Поново настала паника због Параћинске чете. Догађај у Параћину одразио се мучно на суседне чете. 1-Х најзад формирана Темнићка чета од 42 човека, командир Миодраг Милојевић, партијац, заменик командира Миливоје Миловановић, политком Рад. Мангић, сви наоружани пушкама. муниције по 40 комада.

За рад на терену повезани су са Левачком четом.

Са поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

3-Х-1941

Стари

ЈАСТРЕБАЦ—КРУШЕВАЦ

Бројно стање људи 70
пушака 70
пушкомитраљеза 1
бомби 70
експлозива са капсулом 200 кгр.
муниције задовољавајуће.

Издржавање од прилога народа, резерве 2000 кгр. пшенице. Припрема се лекмез. У готову 20.000 динара. Акције: дизање мостова, путева, споразуман напад на Крушевац са војводом Кесеровићем, варош опкољена, изглед слаб, није плански припремљено, то је лични престиж. Држање људства нашег одлично. Наши су у налету доспели до споменика у вароши. Наши савезници лабавији, због чега су наши морали одступити у полазни положај.²⁹

²⁹ Штаб Расинског НОП одреда и четнички командант Кесеровић били су се договорили да 23. септембра 1941. заједнички нападну Крушевац. Али су четници у току напада изневерили споразум и напустили положаје. (Види књ. 1, док. бр. 279; опширније о томе у књизи „Јужна Србија у НОР-у“, Просвета, Београд, 1961, стр. 60—64.)

Социјални однос у одреду: 45 сељака, остало радници и интелектуалци.

Партијских чланова 9.

Погинуо један партизан а један рањен (име ће накнадно доставити), један петоколонаш, један пљачкаш изведен пред народни суд. Накнадно обавештен да су наши напустили Крушевац, и у варош ушли Немци и људи Косте Пећанца, око 150—200 људи.

Ове податке добио сам од Мирка Сељака.³⁰

28-IX. 1941.

Стари

Драги друже,

Као што видиш из приложених извештаја, нисам могао ништа учинити у извођењу даног ми задатка. Ови су се растурили пре него што смо могли ма шта предузети. Ја сам ти укратко дао констатације до којих сам дошао испитујући узрок.

Моје је мишљење да са овим четама треба енергично радити на развијању акција. И да један од чланова штаба треба са њима да проведе најмање 14 дана. Они доста оскудевају у ратном материјалу и потребно је да им дотуримо.

Код Немаца се исто мало налази.

Са овим четама одржао сам са сваком по 2 збора. У свему 8. Потребно је било парирати паникерство које су нам Параћинци донели. Паникерство је поразно деловало, омогућило деструктивни рад ђакона Саве, нарушавање дисциплине, неповиновање команди, неизвршавања наредби приликом одласка и повратка људи из акција, у путу изостајали, ширили лажне вести итд. То су питања о којима сам морао говорити, поред [питања] политичке и војне природе. Приметно је побољшање. Бора се са остатком од 30 људи пребацио преко Мораве 25-IX и дошао у Левачку чету а затим у Беличку чету. Касније су придлазили остали: полит. ком., заменик Живка последња. Пошто је ова чета спала на вод, то смо је прикључили беличком штабу одреда.

Формирана је Темнићка чета.

Према твоме пројекту формирали смо штаб одреда чији састав имаш. У овај одред улазе: Беличка са 220 људи, Ле-

³⁰ Народни херој Мирко Томић Сељак, тада инструктор Покрајинског комитета Србије за крушевачки округ. Агенти Специјалне полиције убили га у Београду, на улици, 17. јануара 1943 (види књ. 5, док. бр. 7).

чка са 110 људи, Темнићка са 42 човека и Параћин—
Ћуприја са 56, свега 428 људи.

Наредио сам да се Сава Ђакон³¹ и Саша, због агитације
и грдње против нас, пронађу и доведу.

Сава се приликом првог збора, када је приметио да ће
се његов рад изнети и осудити, поздравивши се са Бошком
изгубио.

После збора јавило се неколико другова којима је Сава
рекао у поверењу да ником не кажу да их је штаб осудио
на смрт и биће убијени у првом поласку у акцију. Одабрао
је све најбоље борце али му ни један није насео сем Саше.

Пошаљи ми примерак споразума са Дражом. Овде имам
тројицу, У Беличкој, ухапшени, који су растурали проглас
о стављању наших одреда под Дражину команду.

Добио сам од беличке	дин.	642000.—
" " " левачке	"	125000.—
" " " Параћина	"	163000.—
	свега дин.	930000.—
Издао сам позајмицу	дин.	3000.—
пољским офиц. у пропутовању		1000.—
Параћин. извиђачи		500.—
Породица Бранка из Пар. чете		500.—
" " Ковачевића " "		500.—
Темнићка чета		5000.—
Параћинска чета		10000.—
	дин.	20500.—

Поздрав

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Стари

Извештај Бошњаков

Случај Параћинско-ћупријске чете, који има тешке
последнице по нашу партизанску борбу у читавом Помо-
рављу па и источној Србији, испитивао сам заједно са дру-
гом Старим.

³¹ Калуђер из манастира Св. Петке. Ступио је у партизане, али
је крајем септембра 1941, с једном групом четнички настројених људи
³ с. Горње Мутнице, учествовао у нападу на партизане.

Одржали смо два ћелијска састанка, разговарали са партизанима усмено и писмено, саслушавали командира³² и заменика политкома другарицу Малу³³ и најзад продискутовали о узроцима, напосе о погрешкама штаба и партизанске ћелије који су довели до свега.

Командир по повратку с пута³⁴ сазвао је штаб и саопштио: Командири постају команданти, у Србији општа мобилизација, ми морамо 29[-ог] заузети Параћин, ја сам спремио проглас уснут, нек се умножи итд. Садржај прогласа од прилике: сви на оружје, ко се не одазове биће стрељан, кућа спаљена. Предлог другова из штаба да се изради детаљан план, да се прикупе партизани и објасни циљ, он је одбио. Издвојио десетине, дао им проглас и наредио да иду у села и мобилишу. Тако десетару Францу, који није био на лицу места, послао је усмено наређење да иде и да врши мобилизацију. Према причању партизана, народ се доста радо одазвао. Али штаб је пошао са једном лажном паролом: „Мобилизација у свим срезовима“, док су сељаци за пар дана могли да се увере да се у околним срезовима не мобилише.

На зборно место дошло је 1012 сељака, Две трећине сељака било је наоружано. Велики број бомби, 34 пушко-митраљеза итд. „Командант“ је извршио расподелу на чете од по 50 људи: 1 Мутничка, 2 Мутничка итд. Иако је штаб решио да се за командира одреде партизани, командант је поставио у већини случајева сељаке тих села. Отпочело је копање друмова за заседе. Чете су распоређене по својим селима. 22 ујутру Немци су са једном пољ. батеријом почели бомбардовати село Шалудовац са Везирова брда изнад Бошњана. Затим су камионима и бициклима дојурили у село и запалили га. Командир је са две чете отишао у заседу, сачекао Немце који су се враћали и са њима водио борбу, док чете којима је био ставио у задатак да приме борбу у Шалудовцу нису извршиле свој задатак.

³² Бора Петровић

³³ Живка Дамњановић. Она је 24. децембра 1942. код железничке станице у Младеновцу убила два немачка официра и једног четничког војводу који је покушао да је ухвати. Опкољена, извршила је самоубиство да не би жива пала у руке непријатељу. (Види књ. 4, док. бр. 87, стр. 284.)

³⁴ Командир Параћинско-ћупријске чете је био на саветовању команданата партизанских одреда са Главним штабом Србије, које је одржано 15. септембра 1941. у с. Дулену, код Крагујевца. У духу директиве која је том приликом дата: да се повећају одреди и прошири устанак, требало је да Параћинско-ћупријска чета прерасте у одред и заузме Параћин. Спроведећи ту директиву командир је направио крупне грешке.

Један део партизана налазио се истог дана у селу Из-
са неколико чета мобилисаних и то из села Извора,
в°РУ ^ -Ју[утнице, Буљана. Било их је око 200. Стални логор
Г°Р-М позади Извора, код речке Гозе. Како је чете није хте-
је био извршити свој задатак, настало је комешање међу њима
ле партизанима. Другарица Мала позвала их је на дисци-
и ну претња смртне казне командирима. То је још више
аоштрило затегнутост. Сутрадан 23[-ћег] је дошло до су-
3 ба Сељаци су се издвојили, развили у стрелце и почели
^пкољавати партизана. Партизани су се прихватили ору-
•а почела је борба у којој је изгинуло преко 12 партиза-
на Преостали су се повукли и у селу Доњој Мутници на-
шли командира. Остале чете: Лешјанска, Д. Мутничка и
неке друге биле су готове да приме борбу са Изворцима, но
командир их је повукао и са 27 партизана прешао Мораву.
Изворци су одмах иза тога пошли на стални логор и заро-
били око 26 партизана, неке побили а остале после два да-
на предали Немцима. То би у најкраћим потезима било све
што се догодило за 3 дана од мобилизације. Мобилизацију
је ометао четник Илија Узелац са којим је наша чета рани-
је сарађивала у неким акцијама. Он је плашио сељаке и го-
ворио да ће их та комунистичка банда навести на зло.

2) У цијелој ствари умешани су прсти петоколонаша:
бивши кандидат за народног посланика јерезе Вучковић,
сељак из Извора, неколико типова кулачких, један дућан-
чија, калуђер манастира Свете Петке.

Они су имали пун утицај међу мобилисаним сељацима
у Извору и Г. Мутници.

3) Деморализаторско расположење сељака који су ви-
дели како гори Шалудовац искористили су да сељаке на-
оштре против партизана. Психоза је била таква: кући више
не можемо, попалиће нас, најбоље предати партизана Нем-
цима.

4) Петоколонаша су одсуство командира из чете обја-
снили као да је, веле, он био у Београду код Немаца и т.д.
Све је то припремило терен овим немилим догађајима.

Поинули су: 1) Пера Жалац, члан КПЈ, економ чете,
рудар из Босне, стар 60 година, 2) Воја Војиновић, рудар-
ски радник из Босне, заменик командира, члан КПЈ, 3)
Перо Милеуснић, руд. радник из Лике, 4) Радомир Нико-
лић, инд. радник из Параћина, секретар партиске ћелије,
5) Михаило Илић, индустријски радник из Параћина,
члан КПЈ. Осталима не знамо пуно име и презиме. Поги-
Нули су млади екојевци и одлични борци као Пејчић Милан,

уч. трг. ак. из Бгд, и Штиглиц и Бели, оба из Ћуприје. Погинули су и Радован Пајовић, троцкист који се на згодан начин увукао у чету и био водник, п. поручник Пепа Ерјавец, Словенац, Милан Симић, Шаторић, рудар из Сења, Крга Илија, Михаило Ивановић Калињин, Рус, радник у руднику Сисевац, остао у Југ. као аустријеки заробљеник.

Сви ухваћени другови су стрељани.

До свега овога дошло је низом погрешака четног штаба и парт. ћелије.

1) Требало је уништити Сењски рудник, [Равну] Реку као и фабрику цемента у Поповцу.

2) Пошто није уништен рудник, требало је водити акције против љотићеваца у руднику.

3) Основна погрешка је мобилизација, начин, претња и недостатак плана. Неувлачење мобилисаних у конкретне акције. Неопрезност према петој колони и невођење рачуна о томе да се мобилизација врши у присуству непријатеља, поред њега и против њега.

4) Рад је био ширег замаха и политичка страна заобиђена. Партија слаба да све обухвати и уколико је схватила своју дужност.

5) Узелац је требао бити ликвидан.

6) Командир неспособан, политичка незналица, а партију и остали део штаба потиснуо.

7) Командир није био у центру организовања но на периферији.

8) Командир паникер и кукавица.

9) Оружје подељено сељацима.

10) Команда над четама није била у нашим рукама.

Прикупило се око 60—70 партизана врло борбених и у току данашњег дана пребациће се на терен. Услови су за рад мало тежи, али ће акције наставити. Командир је смењен и остаће као официр у штабу одреда ако се то прими. Другарица Мала повлачи се из чете. Партизани су непријатељски раслоложени према обојима, мада другарица Мала, поред низа грешака, била је најактивнија и најевеснија својих задатака.

Ћупричани су ишли у акцију против четника Гордића у Темнићу заједно са Бел. И' Левачком четом (деловима) и врло се добро показали. То би било за сада о томе. Из Свилајнца и Раче немамо извештаја. Ја сам поставио да и мени шаљу извештај и поред тога што шаљу у Крагујевац. Пошто није било извештаја, послао сам курира и он ме изве-

штава усмено да је Рачанска чета нарасла на 300—400 људи, обишла све општине, убила у Рачи једног недићевца (датум?), издају наре . . . жале се да немају више шта да раде. Сељаци им прилазе, врше упис после митинга, али их враћају кући јер немају оружја.

Део Свилајначке, део В. Орашке и цела Моравска [чета] је 29 и 30 овог месеца напала Свилајнац, но без успеха. Погинуо је командир В. Орашке Миле Цветковић пошто је убио 28 Немаца. Чета се повукла на 3 км од Свилајнца и у ноћ била изненађена од недићеваца и Немаца. Борба се водила 4 сата. Има рањених и мртвих са наше стране (ово све по причању курира, док извештај још не стиже).

Цео одред у доњем Поморављу броји 2000 људи.³⁵

С поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

4/X/1941

Бошњак

Питање лекара за наш одред је тако актуелно а на сва тражења из Бгда нам не одговарају ништа. Бошњак.

Драги другови, примио сам ваша писма. Живели ми! Честитам вам на успесима. Ми се бијемо, но не ипак ефикасно и силно као ви. Тешко ми је што нашом борбом не можемо више да вам помогнемо, да одвучемо непријатеља на нашу страну. Ми смо ваши партизански одреди у позадини вашег непријатеља.

Све поздравите другове и моје.

Бошњак

³⁵ Ти подаци се односе на 2. шумадијски одред. Он је дејствовао у доњем Поморављу. У његовом саставу су биле Орашка, Рачанска, Паланачка, Моравска и Ресавска (свилајначка) чета.

БР. 16

УПУТСТВО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 8. ОКТОБРА 1941. ДЕЛЕГАТУ ПК И ОКРУЖНИМ КОМИТЕТИМА ЗА НИШ И ЛЕСКОВАЦ О РАДУ У ВОЈСЦИ И НА ТЕРЕНУ¹

ОК-у у Н.² и Л.³ и другу Јови⁴

Драги другови, претходно ћемо учинити неколико општих примедба о задацима партије у нашој покрајини у садашњем моменту, а затим ћемо прећи на одговоре по конкретним питањима из ваших извештаја.⁵

Херојска борба нашег народа против фашистичких гадова, борба којом руководи наша партија у сарадњи са свим поштеним — родољубивим људима, мора се наставити свом жестином којом се она развија сада у појединим крајевима Србије (Мачва, Посавина, Подриње, Хомоље и др.) и Југославије (Босна и Херцеговина, Лика, Кордун и др.). Устанички карактер у поменутиим пределима мора да задобију и борбе код вас. То је сада утолико неопходније пошто су фашистички гадови започели да остварују претње „казненим експедицијама“. То они данас остварују у Мачви, сутра их треба очекивати у Посавини, Подрињу, око Чачка и Ужица, Пожаревца итд. (Опколе неколико села или срез, извуку све мушко становништво у логоре и кога нађу од мушких на том простору, оглашују га „одметником“ и стрељају, пале им станове и др.). Наишавши код огромног дела нашег народа на отпор и непријатељство и не успевши да преко издајника Недића, Љотића, Пећанца и др. створи братоубилачко клање, окупатор се очајнички хвата за таква подла средства. Зато је, другови, данас више него икада на вама да објаснимо народу да су те „експедиције“ мали део онога што му спремају гадови крвожедни, који су себи поставили за циљ истребљење Славена. На нама је да у савезу са свим поштенним онемогућимо те крволочне планове, да на „експедиције“ одговоримо још јачим ударцима по непријатељу, чиме се једино може спречити уништење нашег народа и допри-

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 912.

² Нишу

³ Лесковцу

⁴ Василију Бухи

⁵ Види књ. 1, док. бр. 8 и 13, књ. 2, док. бр. 15.

нети ихто бржем уништењу крвожедних фашиста, које дело већ спроводи велики совјетски народ. Да би извршили тај велики задатак, потребно је остварити следеће:

Партијска организација мора руководити свим политичким и војним радом нашега краја. Зато никад не заборавите проширење и учвршћење партијске орг. у сваком селу, вароши и срезу, преко чега ће се линија партије спроводити у живот, применом свих форми рада. Партизански одред има своју војну команду, али је партија та која политички њим руководи и одговара за његово дејство, коме партија пружа сву помоћ и ствара услове за његово повезивање са народом. — Зато је потребно подизање нових партијских кадрова, оданих партији и проверених у борби, сачување руководилаца од провокација и провала применом најпогоднијег начина рада, појачавањем будности и очувањем конспирације.

Спроведећи нац. ослободилачку борбу парт. орг. мора ликвидирати секташтво¹ и бити чврсто повезана са поштенним људима из свих слојева друштвених и свих убеђења политичких, а спремних на борбу против окупатора и њихових слугу. Ако неко и није сада „за акције“, али је против окупатора, одржавати пријатељске односе на бази основне сагласности мржње према окупатору. Такве треба убеђивати у нужност борбе, а не одбацивати их. Данас се не сме дозволити да окупатор нахушка на нас некога, а услови су такви да и наши непријатељи, ако само будемо знали да им приђемо и уложимо доста труда, неће смети да нас нападну. А данас је то најсветија дужност наша ради успешне борбе са окупаторима — онемогућавање међусобног убијања. У вези с тим имајте две основне ствари у виду: разобличавање окупаторских слугу, Недића, Љотића, Пећанца и др., то је прво; спречавање да дође до сукоба са нама непријатељски расположених, нахушканих људи, као што је један део четника који је уз Пећанца, Што ће бити могуће ако будете чврсто и широко повезани са народом тога краја, који (народ) ће вас сматрати својим заштитником, а и штитити вас увек, то је друго.

Ускоро ћете бити детаљније обавештени „о војним четницима“ (Дража Михајловић). С њима се преговарало и треба да је дошло до споразума по свим тачкама.⁶ То је најозбиљнија група („англофилска“)*>и најближа нама по борби, у већини места су у акцији, а где нису биће ускоро. Са

⁶ Види опширније књ. 1, док. бр. 53, 85 и 87, књ. 2, док. бр. 34, 60 и 78.

ЧЈР

њима треба одржавати добре односе, бити на опрези при ближем контакту, али непријатељски. — Постоји још маса других група које непријатељ убацује као „четнике" и „Дражине", шаље их да преговарају са нашим у име „штабова", да би похватили наше руководиоце, командире и комесаре, зато је потребна будност.

Из ваших извештаја и разговора са другарицом З.⁷ сматрамо да су ваше промене и допуне у ОК-у правилне те одобравамо.— Даље, да би се омогућио рад ОК као форума и друга Јове, сматрамо за нужно да спроведете следеће промене у начину рада ОК у Н.⁸ Прво, ОК треба да руководи целом парт. орг. ваше територије и одредима. Зато ОК мора да је на окупу или да се чешће састаје. Ако постоји и најмања опасност ради боравка целог ОК у самом Н. или појединих чланова, одмах треба или цео ОК или поједини за које је то нужно да се настане тамо где би им боравак био могућ, а по потреби и поред неког јаког одреда, при чему сте остали стварно окружно руководство или чланови ОК, а да се [не] претворите само у партизанско руководство. Не можете се изговарати слабошћу кадрова у Н., ако другови из ОК нападају, онда не само да је орг. у Н. претрпела губитак, већ цео округ и цела партија, када се је то иначе могло избећи. Значи да ОК не треба даље да буде и МК у Н., већ треба створити у Н. од легалних људи МК, а да ОК функционише као засебни форум, при чему ће давати пуну подршку МК-у у Н. Зато је потребно да другови из ОК имају добре исправе за кретање (ту ћемо вам и ми помоћи, пошаљите и слике и неке оригинале легитимација згодних за вадн крај па да вам што израдимо); даље, да ОК има добру курирску службу којом ће бити повезан са целим округом. Друго, потребно је да у Н. одвојите технички апарат од свег месног партије и полит. курира, да један члан ОК, који би могао да живи у Н., одржава везу са техником и да имате најбоље људе у техници. Сматрамо да су горње мере неопходне и да ће много допринети учвршћивању парт. орг. у вашем округу, те видите како и колико (без изговарања на недостатке кадрова) ћете извршити ту промену.

Један штаб за одреде ваше територије био би пожељан и поред раштрканости. Он би био уз један од одреда. Али како немате кадрове за то, осамостаљујте постојеће штабове разбијајући мртвило и неиницијативност команданата и комесара. Не може се трпети да се данас сва акција

⁷ Зумом (Разуменком Петровић)

⁸ Нишу

одреда сведе на одржавање зборова, а да им пред носом пролазе немачки транспорти. То је велики ваш недостатак л изостајање од борбе у другим местима . . .

Шаљемо вам известан број другова. Међу њима ћете наћи добрих за парт. рад, у првом реду у одреду као секрет. парт. у штабу одреда.

Неколико речи за ОК у Л. поводом њихових извештаја:

Из ваших извештаја се не види како сте поставили и решили горње проблеме. Зато нам убудуће пишете опшир-*није*.

О вашем одреду треба такође да пишете опширније, о његовом саставу, штабу, акцијама. Не смете допустити да вам пред носом пролазе немачки транспорти, а да ви то мирно посматрате. И ваша борба мора да задобије устанич-ки карактер. Кадрове, војне и политичке, попуњавајте по-моћу другова из Н. и другова које тамо шаљемо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

8. окт. 1941

ПК

БР. 16

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 1. ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД
14. ОКТОБРА 1941. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О ДЕЈ-
СТВИМА ОД 26. СЕПТЕМБРА ДО 14. ОКТОБРА¹

Извештај Штаба I Шумадијског
народно-ослободилачког парти-
занског одреда

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

у
Србији,

Бројно стање: пораст 45.²

Наоружање: 480 пушака, 26 пушкомитраљеза, 4 машин-
гевера (аутоматских пиштоља), око 100 револвера, око 150
бомби, 800 кг. експлозива, око 20000 метака. Од експлозива
дато је 200 кг. Космајском одреду.

Логоровање: чете су у сталном покрету, услед теренске
ситуације, те се не задржавају нигде дуже због концентра-
ције непријатеља на целој нашој територији. Ноћива се по
школама и сеоским зградама, у којима се задржава кратко
време.

Начин исхране: као и до сада, т.ј. храна се добива од
сељака, који је доносе партизанима. Одбори за исхрану ое-
новани су у већини места. Детаљан извештај о резервама
хране даће се следећи пут, пошто се за сада не зна тачно
стање услед измењене ситуације појавом четника, који иду
— нарочито у колубарском срезу — по селима, туку роди-
теље наших партизана и забрањују нашим одборима сваки
рад. Већ су предузете мере да се ово стање измени и то
чишћењем ових елемената са нашег територија.

Финансије: око 100.000 динара (ту су урачунате и мар-
ке и леви, који још нису замењени).

Акције:

26/9 о.г. ухваћен је један војник недићевац код Вреоца
и стрељан.

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег.
бр. 8—8, к. 1641.

² Повећање је рачунато у односу на извештај од 24. септембра
1941 (види док. бр. 15 у овој књизи и док. бр. 50 у 2. књизи).

27/9 о.г. сукобила се једна наша чета са Немцима у Зе-окама. Убијени су 1 немачки официр, 3 немачка војника. .. У овој борби погинуо је наш друг Ненад Анђелковић из Тулежа.

28/9 о.г. позвани смо од Космајског одреда у помоћ ради напада на Недићеве војнике. Отишле су у помоћ две чете, али су се недићевци пре њиховог доласка повукли у Сопот, пошто су чули да долазимо у помоћ. Ове две чете задржале су се у том крају очекујући недићевце до 29/9 о.г.

30/9 о.г. ухваћен је у Сибници четник Никола Пантелић, који је стајао у непосредној вези са издајником попом Ацом Костићем из Буковика. Пантелић је ликвидиран.

30/9 о.г. сукобиле су се у Мисачи наше две чете са бандом разбојника Чаруге. Пошто се чуо пуцањ, пошла је патрола, са којом је био и командант батаљона, да извиди ко пуца. Дошавши у близину једне шумице примећена је група наоружаних људи, које командант батаљона позвао на предају, мислећи да су недићевци. Они су међутим отворили на њега ватру и један од разбојника прорешетао га је пушкомитраљезом, а једнога друга врло лако ранио у руку. Иза тога су разбојници одмах побегли, повлачећи се у шуму. Од разбојника је погинуо чувени разбојник Тихомир Кандић из космајског среза. Разбојници су бежећи оставили 10 торбица са разним санитарским материјалом, женске хаљине и друге женске ствари, 1 женске јахаће панталоне, 1 пиштољ парабелум, 30 оквира пуних за пушкомитраљез, 6 чутурица и других ситница.

Командант батаљона друг Живадин Миловановић рођен је 1911 год. у Горњој Трешњевци. По занимању је сељак. Члан КПЈ од 1939. год. Његова смрт значи за нас велики губитак, јер је био један од најхрабријих бораца, под чијим руководством су изведене многе наше акције увек са потпуним успехом. Ради успомене на њега као борца и његове популарности у крају где је деловао, батаљон којим је командовао друг Живадин назван је његовим именом.

2/9 о.г.³ на друму Крагујевац—Топола, на месту зв. Светиња, дочекано је у заседи 5 немачких камиона пуних Немаца. У борби која је трајала 1/2 сата непријатељ је потпуно уништен. Убијено је 54 немачка војника (урачуната и 2 официра) а 7 их је заробљено. Заробљеници су отпремљени у Горњи Милановац у заробљенички логор. Свих 5 камиона је спаљено. Плен: 2 пушкомитраљеза, 3 машинге-

³ Та борба је вођена 2. октобра, а не 2. септембра (види даљи текст овог извештаја).

вера, систем Томсон 12 м/м, 35 пушака, 3 сандука пушчане муниције, 3 сандука машингеверске муниције 12 м/м, 22 пара чизама, 30 ћебади, 1 застава, 100 револверских метака 9 м/м, 16 сатова, 4 фотографска апарата, 50 кошуља и гаћа, 10 пари чарапа, ранци, чутуре, шлемови и друге ситне ствари. Заплењено је 59.646 динара, 400 немачких марака и 15.000 бугарских лева. У борби је учествовало 75 бораца. Од наших другова теже је рањен Михајло Томић, а двојица су лакше рањени.

Сатови и друге личне ствари подељени су као награде борцима који су се истакли у борби.

28/9. о.г. упао је цивилни камион, на друму Шаторња—Јарменовци, у нашу заседу. Камион је заплењен, а затим уништен. У камиону је нађено 400 кг. соли, дувана у вредности од 1400 дин., 8 пари зимских ципела, 1 канта бензина, 1 канта петролеума, 3 нова шапирографа и 5 рисова писаће хартије. Пратиоци камиона, који су спроводили ову робу, тврдили су да је возе на Равну Гору. Пуштени су на слободу. Со је подељена нашим људима који нам дају храну.

После добивене наредбе од Главног штаба отпочела је блокада Лазаревца 2/10 о.г., а ја сам одмах отишао да ступим у везу са командантима Посавског и Ваљевског одреда ради припреме заузећа Лазаревца.

Ради успешног извођења овог задатка дигнут је у ваздух велики гвоздени мост на реци Пештану између Лазаревца и Вреоца. Мобилисано је становништво и прекопани су сви друмови око Лазаревца а прилази блокирани према директивама које сам добио од вас.

4/10 о.г. упали су у нашу заседу у близини Лазаревца 7 Немаца бициклиста. Након нашег напада на њих заробљена су тројица . . . а један подофицир је у борби погинуо. Тројица су побегли. Плен: 4 пушке, 7 бицикла, од којих је 1 уништен у борби, 11.150 динара, и поред тога још неке ситнице.

5/10 о.г. у непосредној близини Лазаревца упало је у нашу заседу 15 Пећанчевих четника, који су разоружани. Плен: 15 пушака и 9 пиштоља. Четници су затим разјурени. Војвода је задржан ради саслушања, али је ноћу успео да побегне. Он је јавио Немцима наш положај те су у зору [нападнута] два вода шесте чете од 200 Немаца. Отворила се борба. Наши су били у рову, који је ископан за одбрану прилаза Лазаревцу. Нашли су се у таквој ситуацији да су само јуришем кроз непријатељски обруч могли да се спасу. У овој борби нам је помогао четнички војвода раљски Дра-

са својим тешким митраљезом, којим је тукао по Немцима који су надирали према нашем рову. Тукући из митраљеза омогућио је нашим друговима да се пробију. У овој борби изгубили смо 3 друга, а 2 су теже рањена, од којих је један доцније умро у болници. Један друг је заробљен. Немци су по казивању мештана имали велике жртве и то око 50, а тачан број се не зна. Већина настрадалих Немаца ништена је митраљеском ватром. Тешки митраљез није могао да се спасе, јер је војвода Драгиша био принуђен да га остави на бојишту.

Истога дана јаче немачке снаге [напале] на један вод шесте чете у близини Лазаревца. Вод се повукао не примајући борбу. Жртава није било.

6/10 о.г. по извештају наше обавештајне службе 70 Немаца бициклиста отишло је из Лазаревца у Барошевац. Наша пета чета трком је отишла у Барошевац и сачекала Немце у заседи. Наши борци отворили су ватру на непријатеља и успели да га разбију, али тада Немцима прилазе у помоћ четници војводе Лазаревића, нападајући нас с леђа тако, да се наша чета нашла између две ватре и услед недостатка муниције била принуђена да се повуче остављајући плен непокупљен. У овој борби је погинуо друг Петронијевић Милисав, а рањен је друг Лазаревић Владета из Даросаве. Немаца је погинуло по причању мештана 12, а по казивању бораца најмање 20. Тачан број није познат.

У том међувремену ја сам се вратио од команданта Перца,⁴ коме сам имао да се потчиним по вашој наредби, ради добивања тачног извештаја о тачном броју непријатеља који се налази у Лазаревцу. Са извештајем сам се вратио натраг и од акције се одустало по наредби Периној, а због ситуације око Ваљева и Шапца.⁵

4/10 о.г. наишла је једна наша чета у Мисачи на 50 Недићевих војника. У краткој борби погинула су од непријатеља четворица, а тројица су рањени. Остали су се разбежали.

6/10 о.г. напале су три наше чете у Рајковцу, срез опленачки, одред нетничког војводе Милованчевића који припада Пећанцу. У борби погинуло је 10, рањено 3, заробљено 4, а побегла су 4 четника. Међу побеглим налази се и мајор Милованчевић. Милованчевић је рањен на неколико места

⁴ Коча Поповић. Тада је био командант Посавског партизанског одреда.

⁵ Односи се на продор немачке 342. дивизије у Мачву и, даље, на југ. Он је Мачвански и Ваљевски одред принудио да пређу на нове одбрамбене положаје.

и према казивању једних виђен је у Београду при улазу у зграду Гестапо-а, а према казивању других Милованчевић је умро од задобивених рана. Плен: 3 пушкомитраљеза, 22 пушке, 9 револвера, око 1500 метака, неколико чутура и других ситница. Поред тога заплена је и архива мајора Милованчевића.

12/10 о.г. ухваћен је у Страгарима генерал Путниковић Божидар и спроведен у Г. Милановац. Изгледа да је послан од Недића да преговара са Дражом Михајловићем.

Поред тога су ликвидирани успут петоколониши у срезима опленачком, орашачком и колубарском.

Два вода наше 7. чете учествовали су 4. ов.м. у борбама око Г. Милановца.

У вези са чишћењем територија око Ужица, Чачка, Милановца и других места непријатељ је углавном концентрисан на нашој територији. Поред Немаца има већи број недићеваца, нарочито у Лазаревцу, Вреоцима, Венчану, Аранђеловцу и Тополи. Заједно са њима су и Пећанчеви четници, који нам ометају рад тако, да нам се првенствено поставља за задатак чишћење територија од ових банди. У прилогу вам шаљемо скицу и наредбе ереског начелника у Лазаревцу, које су ухваћене код курира који их је носио војводи Лазаревићу, Пећанчевом четнику, који нас је нападао с леђа и прави нам у срезу колубарском велике потешкоће.

У вези са акцијом око Лазаревца, наредио сам прекопавање друмова око Аранђеловца и уништење других комуникационих објеката, ради занггите прилаза Лазаревцу. Копање друмова и уништавање комуникација се наставља.

10/10 о.г. успели су Немци да поправе пругу и да успоставе жељезнички саобраћај између Аранђеловца и Младеновца. Међутим први воз који је наишао из Младеновца стигао је само до Копљара, јер смо ту разорили пругу. Локомотива се преврнула. Рањен је само машиновођа у руку. Учествовало је 10 другова са мештанима.

Након акције 2/10 код Светиње, Немци, који су у великом броју наишли на место борбе, похватили су 30 рабаца који су возили креч са кречане у Шењу и пострелили их, пошто су их претходно скинули до гола. Наши другови су ове људе приликом повлачења упозорили да не иду никауда, јер је извршена акција, али су они одговорили да њима Немци неће ништа јер имају легитимације. Ни поновни наш савет ови људи нису послушали, него су неки прили-

саслушања код Немаца изјавили да су нас видели да смо постављали заседу.

Након повратка са Рудника 5 о.м. Немци који су се проласили за казнену експедицију опљачкали су варошицу Даторњу и однели све што су нашли. Број Немаца био је велики, али се тачан број не зна. Учествовала је пешадија, коњица¹ и артиљерија.

Поред тога упалили су Немци у Вреоцима и Шопићу 5 кућа.

Казнена експедиција посетила је у срезу опленачком села Трnavу, Шуме, Жабаре, Јунковац, Светлић, као и Наталинце. У свим тим местима Немци су пљачкали, односили намирнице, новац, стоку и друго.

У вези са лазаревачком акцијом дошло је до састанка између мене и команданта Пере и команданта Космајског одреда. На том састанку командант Пера, који је одређен за мога претпостављеног, наредио ми је да примим под своју команду Космајски одред и II посавски батаљон (београдски) и то привремено, док не дође сагласност од Главног штаба. У вези с тим ја сам био код београдског батаљона заједно са Пером и он ми је дужност предао. Ја сам, примајући команду, са командантом батаљона разговарао о будућем раду онако како сам нашао за најбоље. Доцније, по договору, отишао сам на састанак са командантом и комесаром Космајског одреда. У том одреду затекао сам ненормално стање. Бегање од акција, паникерство, командант без ауторитета (на пр. скеч у коме борци исмејавају штаб због повлачења на туђу територију), дискутовање званих и незваних при доношењу одлука редовне су појаве. По свему сам оштро ударио. Извршена је реорганизација. Смењени су сви стари командири и постављени нови*из редова радника. Од три чете формирао сам четири, ради обухватања читаве територије. У правилу чета има засебно да де-¹Ује, и никако не сме да напусти своју територију. Дао сам конкретне задатке за сваку поједину чету. Другарицама са оружјем које су ишле уз чете — било их је 12 — дао сам друге задатке, т.ј. 4 сам одредио на рад при санитарском пункту, који је засебно организован, а остале су послате Посавском одреду да се употребе по њиховом налажењу. Мишљења сам да све дотле док је командант Милутин, неће рад ићи како треба и то због досадашњег његовог Рада. Потребно је известити ме, и то што пре, да ли се ви слажете са овом одлуком команданта Пере. Ја сам, ако би се мене питало, не бих се с тим сложио, јер не могу да стигнем на све, обзиром на посао на мом територију.

Политички рад.

На политичком пољу ради се колико је год могуће. Рад је још увек тежак, и сада је отежан нарочито спољним чињеницама. Ради концентрације непријатеља на нашем територију, задржавање чета на једном месту никада није дуго, тако да би се то време могло потпуно искористити за рад у одреду и ван одреда. Поред тога последње акције око Лазаревца и Аранђеловца, т.ј. ноћно копање друмова и рушење објеката око вароши, а дању држање заседа по друмовима, замара и физички другове, тако да им је потребно дати времена да се одморе. Ипак се остатак слободног времена корисно употребљава за политички свестрани рад међу друговима. Поред тога јавила се још једна незгодна појава у другом батаљону. Нема разумевања између команданта батаљона и командира, те тако долази до зађевица које се преносе на борце, који се опредељују на страну једнога или другог. Потребно је изменити или командире, или команданта, одн. оне који међу собом из било каквог разлога не могу да се сложе и поставити на њихова места људе код којих се овакви случајеви неће дешавати. Командант је обећао да ће ово нездраво стање рашчистити изменом људи.

У батаљонима излазе батаљонске новине, са којима се у два батаљона мало застало, ради непрестаног рада на војним задатцима и доста великог кретања чета. У I батаљону рад у том погледу за сада несметано напредује. Поред тога излази редовито и штабски билтен, у којем се износе акције нашег одреда, акције партизанских одреда у Европи, вести и други актуелни чланци. Нарочито се раскривавају четници Косте Пећанца, Недићева војска и сви остали бандити који су се оденули у лажно национално рухо и под тим именом врше над народом разна насиља. Против четника издао је штаб недавно летак, који прилажем. У сарадњу са чланцима успева се мало по мало увући све већи број другова.

У погледу дисциплине код другова који су дуже у одреду је боље стање него код оних који су скоро придошли. У једном случају (5/10 код Лазаревца) након пробоја непријатељског обруча десило се да су многи дезертирели и тек накнадно придошли, али ни сада још не сви.

Друговима се омогућава у одреду и разонода, која није баш велика. Певају се песме, у неким четама имају гитаре, спремају се хорске рецитације, спремају се одломци из позоришних комада (Чапекова Мати), игра се коло итд.

У погледу политичког рада ван одреда, рад се одвија различито, према ситуацији у поједином срезу. За сада најдеће сметње се осећају у срезу колубарском, где је притисак Пећанчевих четника, недићеваца и Немаца најјачи. Сталне претње сељацима да ће им попалити куће уколико нас буду помагали, остварење ових претњи у неким местима, уплашиле су народ, тако да се боји да ступи и одржава са нама везе какве су биле раније. Местимично се дешава да сељаци издају непријатељу наш положај и доводе непријатеља заобилазним путем до нас. У другом селу издали су сељаци непријатељу једну другарицу која је радила по линији народно-ослободилачког фонда.

У срезovima орашачком и опленачком ситуација је боља али и ту се местимично јавља све већи страх, нарочито после проласка казнене експедиције, која је пљачкала, палила и претила народу. Ипак се зборови одржавају. Вредно је споменути збор у Наталинцима, где је било присутно цело место и где су нас након завршеног збора испратили клицањем, бацањем цвећа и плачем од радости. Не може се рећи да у народу влада било какво нерасположење према нама, упркос репресалијама од стране непријатеља, али је страх доста велик.

Са овим извештајем смо заостали, али већ унапред јављамо да ни идући не може у оно време које се тражи од нас, а све то ради начина нашега рада, који нам онемогућава да се тако често састајемо.

14 октобра 1941

Политички комесар
Н. Ж.⁶

Командант
М. Б.⁷

13. ов. м. послао сам 10 тројки у Аранђеловац. Задатак: узнемирење непријатеља. Задатак је успео у потпуности, само никако не могу да разумем да у 1 ч. после пола ноћи наши су ишли потпуно слободно по Аранђеловцу, пуцали, бацали бомбе и нико није ни покушао да се појави на улици мада у Аранђеловцу има око 200 Недићевих, 50 Немаца и 80 жандарма. О томе се много говори по околини.⁸

Недељко Жакула. Погинуо децембра 1941. у с. Горњој Црнући.

⁷ Народни херој Милан Благојевић

⁸ У оригиналу је последњи одељак дописан оловком.

БР. 16

**ЗАПОВЕСТ ЗАЈЕДНИЧКЕ КОМАНДЕ ЧЕТНИЧКОГ И
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА ОД 16. ОКТОБРА 1941. ЗА НА-
ПАД НА НЕМЦЕ КОД ГОРЊЕГ МИЛАНОВЦА***

ЗАЈЕДНИЧКА КОМАНДА
ЧЕТНИЧКОГ И ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА²
О. бр. стр. пов. служ.
16 октобра 1941 год.
Чачак

ЗАПОВЕСТ

Секција: Чачак—Аранђеловац 1 :100000 нашег издања.

Непријатељске снаге непознате јачине, а према непровереним подацима око 500 стрелаца, са припадајућим наоружањем и моторним возилима, заузеле су Г. Милановац, кога пале и уништавају.

Наше трупе, које су браниле Г. Милановац, после борбе у току 15 овог месеца повукле су се иза Г. Милановца и, вероватно, налазе се у додиру са непријатељем.

Задатак наших одреда је да најенергичније пређу у напад ка Г. Милановцу и униште или протерају непријатеља као и спрече његово даље надирање ка Чачку и Краљеву.³

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 12452.

² У то време постојала је сарадња између четника и партизана у Чачку и околини, у духу споразума између Врховног штаба НОПОЈ и Драже Михаиловића. У Чачку је била и заједничка команда места, која се у неким документима истиче као пример сарадње (види књ. 1, док. бр*. 53). Мада су поједини четници били за заједничку борбу против окупатора, познато је да Дража Михаиловић није никада био искрени савезник партизана, а у најкритичнијем часу прве непријатељске офанзиве он је извршио отворену издају споразума и ударио партизанима у леђа (опширније о томе види књ. 1, док. бр. 70).

³ Трећи батаљон 749. пука немачке 717. дивизије упао је 16. октобра 1941. у Горњи Милановац и спалио га, а таоце похапсио. При повлачењу је нападнут код с. Невада. Тада је, по немачким документима, претрпео осетне губитке: 10 мртвих и 20 рањених, изгубивши и 3 тенка (види књ. 1, док. бр. 197, 221, 225, 228 и 230).

НАРЕЂУЈЕМ:

Четнички одред пожешки

Састав: 200 људи
Командант:
капетан
г. Марковић

По извршеном искрцавању у с. Прислоници усиљеним маршем извршиће покрет ка Клику, тако да са одредом достигне до линије десно к. 514 — Клик, лево железничка прута, искључно са свим потребним обезбеђењем према Г. Милановцу.

Партиз. ужички одред

Састав: 300 људи
Командант:
друг. Мил.
Никшић

По извршеном искрцавању у с. Прислоници извршиће усиљеним маршем покрет на зачељу четничког одреда ка Илијаку, тако да доспе на линију за-кључно десно железничка пруга, лево к. 509 — Илијак.

II

Команданти одреда одмах по доласку до одређених линија примиће под своју команду све делове ранијих одреда који се буду налазили јужно и око Г. Милановца, сем одреда мајора г. Палосевића и друга Бранка Ракића.

По рекогносцирању положаја и процене ситуације команданти ће донети одлуку о даљој акцији било у циљу предузимања напада за заузимање Г. Милановца и даљег гоњења непријатеља или за одбрану и спречавање његовог надирања у свим евентуалним правцима ка Чачку, Мрчајевцима и даље ка Краљеву.

III

Потребне резерве нарочито истављати на погодним местима у циљу употребе у моментима непријатељског даљег надирања, и нарочито у циљу обезбеђења евентуалних праваца којима би непријатељ могао даље да надире ка Чачку и Краљеву.

IV

Команданти одреда нарочито ће обратити пажњу на одржавање везе и безбедност својих бокова користећи за ово имајућа средства.

V

Обезбеђење од непријатељског напада из ваздуха нарочито извршити и у томе циљу поучити људство да се у моментима напада добро камуфлира.

VI

У случају надирања непријатељских јачих снага у датим правцима предузети благовремено мере да се изврше сва потребна минирања и рушења дотичних комуникација.

VII

Команданти ће одржавати непрекидну везу са штабовима четничких и партизанских одреда у Чачку, куда достављати потребне извештаје расположивим средствима.

VIII

Исхрана, уколико се не могне вршити на терену, биће из обеју база из Чачка.

IX

Болеснике и рањенике упућивати у болницу у Чачак.

КОМАНДАНТИ:
капетан **Бојан Стојановић**
Ратко Митровић

Достављено:
К-ту Пожешког четн. одреда,
К-ту Ужичког партиз. одреда.
По куриру лично к-тима,
У часова:
16 октобра 1941 год.
Чачак

**ЛИГМО ДРУГА ТИТА ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ
" ГРВИЈУ ОД 19. ОКТОБРА 1941. О ПРЕСЕЉАВАЊУ
ПК КПЈ И СКОЈ-а И О ИЗВЛАЧЕЊУ ПАРТИЈСКИХ РАД-
НИКА ИЗ БЕОГРАДА НА ОСЛОБОЂЕНУ ТЕРИТОРИЈУ¹**

Пелагија² — Михаило³

Драги другови, тек данас примисмо ваше извештаје и сав остали материјал.⁴ Велико закашњење оправдавамо једино појачаним терором који се, нарочито последњих дана, сручио на вас у Београду. Ваше тешкоће потпуно разумемо и баш зато сматрамо да их треба што хитније пребродити, како би руковођење читавом парт. орг. у Србији било потпуно обезбеђено. У новим и тежим више него ли икада раније условима ви нећете моћи одатле одговорити својим задацима. Велики део ослобођене Србије изискује хитно решаваше многих актуелних проблема. Да би се они правилно решили потребно је не само учвршћење ПК-а него и стварање свих потребних његових помоћних органа.

Ако се погледа само једно место на ослобођеној територији, видеће се огромни пропусти, недостаци и грешк'е. Наши руководећи људи и форуми, поред све своје оданости и активности, наши другови често не могу да се снађу ни у најпростијим а камоли компликованијим питањима. Самим тим стварају се непотребне тешкоће и уноси забуна у наше властите редове и масе које треба сада више него икада окупљати око Партије и њених органа. Треба провести само неколико дана на терену, на ономе делу где треба из старог прећи у ново стање ствари, које је, истина, на овој етапи народно-ослободилачке борбе много компликованије него иначе, па видети сву слабост наших кадрова и недораслост новој ситуацији, новим задацима. Ето, у томе је данас потребна помоћ, свестрана политичка помоћ ПК. Ту помоћ он не може пружити из Београда који данас претставља центар реакције, који је-набијен свим могућим агентима и шљамом побеглим испод народнога суда из ослобођених крајева Србије.

¹ Фотокопија оригинала (писаног на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 27 (ПКС).

² Спасенија Цана Бабовић

³ Благоје Нешковић

⁴ Редакција не располаже тим извештајима.

Из тих разлога, ми смо вам у једном ранијем писму⁵ саветовали да одмах и неодложно предузмете мере за пресељавање у унутрашњост Србије, тј. у неко место на ослобођеној територији. Како нисмо сигурни да је то писмо дошло до вас, то морамо, укратко, поновити неке директиве из њега. Хитност решења овога питања нарочито је важна због немилих догађаја који су задесили нашу београдску организацију.

Несумњиво, последњи ударци које нам је нанео непријатељ у Београду претстављају за нашу Партију, а нарочито за организацију у Србији, тешке и ненадокнадиве губитке. Страшна је помисао о нестанку толиког броја наших најбољих руководиоца, заправо у борби прекаљених и Партији најоданијих другова. Мрски злочинци раставили су нас од оних који су сачињавали темељ наше организације у Србији. То искуство, тако скупо плаћено, морамо искористити у нашем даљем раду. Ни по коју цену не смемо више дозволити десетковање наших редова. Неодложно предузети мере за очување кадрова — то је један између главних наших задатака.

Јако нас чуди олако схватање директива о склањању компромитованих другова испред дивљачког терора. Ви сте морали спровести директиву о повлачењу у унутрашњост у моменту када је било очигледно да даљи опстанак у Београду јесте скопчан са давањем жртава. Неизвршење одлуке о расељавању стана у перивоју, где су најзад пали неколико другова, најбољи је знак небудности.⁶ То криво искуство треба да нам послужи за пример како се не сме радити и како се треба односити према одлукама.

Вгапе се не смемо ни за тренутак колебати, већ без оклевања предузети најенергичније мере у погледу проналажења нових и сигурнијих могућности рада и заштите партијских кадрова. Први и главни ваш задатак треба да буде:

⁵ Редакција то писмо није могла пронаћи (вероватно није ни сачувано). Према речима Цане Бабовић, друг Ранковић је приликом одласка из Београда поставио као хитан задатак: расељавање „перивоја“, замену кадрова и склањање компромитованих партијских радника на ослобођену територију.

⁶ Стан у „перивоју“ је кућа на Лекином брду у којој је било седиште Месног комитета КПЈ за Београд. Ту кућу (сада обележену спомен-плочом) закупио је, по налогу МК, Владислав Николић, службеник на трошарини и члан КПЈ. У њој су били смештени: Милан Матијевић, секретар МК, Војо Лековић, члан МК, Миле Радосављевић, члан ПК СКОЈ-а, и, формално, Николић. Проваљени, у стану су ухваћени Матијевић и Николић (убијени исте године у Београду), док је Радосављевић, иако рањен, успео да побегне.

1) Пребацити ПК Партије и ПК СКОЈ-а у унутрашњост Гпби-је, тј. на ослобођену територију. Пребацавање извршити пеко Посавског одреда и уз његову помоћ у правцу Ваљев-г штаба, до Косјерића, где се налази наша *команда места*.
У Београду оставити само Месни комитет (не више окружних) °Д некомпромитованих и најмање компромитованих пугова. Ваш избор другова за МК није баш насретнији. Замените Мегу⁷ и Олгу⁸ са новим и некомпромитованим друговима, па макар и са мање знања; Олгу са Сретом⁹ [или] Зумом.¹⁰

ф)¹¹ После вашег доласка на ослобођену територију извршиће се правилнија подела рада, таква подела кадрова која ће омогућити да један део некомпромитованих људи пође из унутрашњости у Београд ради појачања рада.

2) Под контролом МК и уз његову пуну помоћ оставити у Београду само Месни одбор Народно-ослободилачког фонда. Одговорним учинити инг. Т.¹² и Швабића.¹³ Питање Пок. одбора може се поставити негде у Србији, јер се више из Београда не може руководити читавом Србијом.

3) Да би се олакшао рад и везе са неослобођеним делом Србије биће нужно створити поверенство ПК-а за неослобођену територију. Ту долази у обзир Ниш као седиште а онда Леск., Зај. и Пож. Што се тиче личности које би ушле у поверенство, решиће се овде после вашег доласка.

4) На ослобођеној територији ПК мора имати јаку агитпроп комисију. Треба брзо радити на томе пољу и искористити све могућности које нам се данас пружају.

5) Услед компромитованости и потребе рада на ослобођеној територији, за стварање агитпроп комисије при ПК-у, истовремено, *одмах* и у истом правцу упутити из Београда следеће другове: Мегу и његову другарицу, Мићу и Воју Вучковића,¹⁴ Николу Поповића¹⁵ (налази се у Новом Саду, тражи га преко војвођанског техничара), Степу, Ма-

⁷ Милентије Поповић . Мега

⁸ Олга Алкалај Црна. Стрељана у Београду крајем 1941. или почетком 1942. године.

⁹ Народни херој. Сретен Младеновић Мика

¹⁰ Разуменка Петровић Зума

¹¹ На крају странице дописан је, мастилом, слетећи текст: „Ф) Немојте позивати Срету и Зуму, јер се тиме не би много изменило. Они су тамо добро ушли у рад.“

¹² Тадија Поповић

¹³ Михајло Швабић

¹⁴ Војислав Вучковић, композитор. У децембру 1942. у Београду убили га агенти Специјалне полиције.

¹⁵ Грешка; треба: Петровића.

мића,¹⁶ Олгу (Црну), Воју-банкарца,¹⁷ Тимотића,¹⁸ Марију¹⁹ (омладинку с Дорћола), Марка лекара,²⁰ Јепгу, Јулију,²¹ Мицу Ђурину,²² Анђу.²³

Осим Меге, Миће и Воје, Поповића, Степе и Мамића, који треба да дођу с вама у Косјерић, *све остале оставите на територији Посавског одреда до даље одлуке.*

Поред ових, треба све поштене људе, без обзира на то да ли су чланови или нису, извлачити из Београда и слати у Србију, који ће бити упућени на одговарајући посао. *Никога коме ма и најмање прети опасност не изложити да падне у руке разбојника.* Свима омогућити да изађу из Београда.

6) Једну некомпромитовану другарицу учинити одговорном за одржавање техничког пункта за она места која ће се још обраћати ПК-у преко Београда. То ће бити само једно краће време, јер ће ПК да успостави директне везе са свима организацијама.

7) У истом правцу (Косјерић) и што пре упутите Ракића²⁴ с једном десетином партијаца. Они ће овде добити посебне и важне задатке, па је потребно извршити добар избор, углавном да су поуздани и активни.

8) Потражите Драг. Јовановића²⁵ и саветујте му да се пребаци на ослобођену територију где би могао користити. *Удесите да Лолин старм²⁶ што пре и што сигурније стигне овамо.* Њега очекује веома важан посао.

¹⁶ Народни херој Милош Мамић. Члан ПК КПЈ за Србију. Погинуо априла 1942. у с. Југовцу, код Прокупља, у борби с бугарским окупаторима.

¹⁷ Воја Илић, банкарски чиновник из Београда. Стрелан 1942. у Београду.

¹⁸ Радиша Тимотић, графички радник из Београда. Стрелан у Јајинцима 1942. године.

¹⁹ Марија Грегорин, члан ПК СКОЈ-а за Србију. Ухапшена октобра и стрељана новембра 1941. године.

²⁰ Др Марко Анаф. У његовој кући је ПК КПЈ за Србију одржавао састанке и скривао материјал.

²¹ Јулија Делре, секретар Рејонског комитета КПЈ за Београд. Стрелана на Бањици почетком 1942. године.

²² Милица Сарић

²³ Народни херој Анђа Ранковић. Погинула 11. јуна 1942. близу с. Дулића, код Гацка, у борби против четника.

²⁴ Народни херој Милић Ракић. Погинуо 18. фебруара 1943. на Великом Јастрепцу у борби против Немаца, као политички комесар Јастремачког НОП одреда.

²⁵ Драгољуб Јовановић, вођа левог крила Земљорадничке странке

²⁶ Иван Рибар

9) Организујте одмах пребацивање овамо што више материјала: књигу „Стаљин“, Историју, Лењинова дела и друго.

Издајник Ратко²⁷ је одиграо најцрњу улогу у последњих неколико година. Страшну смрт је заслужио с наше стране.

Било је погрешно што су одмах за нама пошли они жандари. Ми смо се мували читав један сат на Чукарици, и игчекујући један другога пошто нисмо пошли заједно. тако смо били запажени. Један тип је пришао Лоли и питао га зашто је обучен у сељачко одело и где иде. Исти га је сигурно и пријавио полицији. Водите рачуна о овоме код изласка из Београда.

Поред осталих, нека с вама пођу још: сликар²⁸ с целокупним својим алатом, Швабица,²⁹ Глуви поштар и још неки способни чиновници. Лепина сестра³⁰ такође, ако не би била нарочито ангажована тамо.

Друже Михаило, тај „војвода“ и агент уствари траже Старог³¹ а не онога који је спасен из болнице.³² То је онај војвода који је издао нама оне 4 легитимације и том приликом запазио име Старога. Изгледа да је пао у руке Гестапоу и почео причати. Озбиљно је угрожен и Директор³³ од његове стране. Стога је нужно да и њега (Директора) *одмах* пребаците овамо заједно са Лолиним старим. Његова жена³⁴ нека остане тамо до даље поруке.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

19-Х-1941 г.

(М.П.)

• Тито

Писамце које почиње са Д
предати хидно Д.....Б.....или
неком другом из његових редова.³⁵

²⁷ Ратко Митр'овић Шиља. Ухапшен 1941, у полицији имао издајничко држање и нанео велике штете НОП-у.

²⁸ Ђорђе Андрејевић Кун

²⁹ Милада Рајтер

³⁰ Брана Перовић

³¹ Јосип Броз Тито

³² Односи се на Александра Ранковића.

³³ Владислав Рибникар, директор „Политике“

³⁴ Јара Рибникар

Та реченица је, у оригиналу, дописана мастилом.

БР. 16

**НАРЕДБА КОМАНДЕ МЕСТА У ЧАЧКУ ОД 10. НОВЕМ-
БРА 1941. О ПРИЈАВЉИВАЊУ МУШКАРАЦА ОД 18 ДО
50 ГОДИНА СТАРОСТИ И О ОТВАРАЊУ РАДЊИ И ДРУ-
ГИХ ЛОКАЛА¹**

КОМАНДА МЕСТА
Чачак

НАРЕДБА бр. 2

1) Позивају се сва мушка лица из Чачка од 18 до 50 година старости који су се иселили из града да се одмах врате својим кућама у Чачак и претходно пријаве овој Ко-манди.

2) Сопственици свих трговачких и занатлијских радњи, као и других локала да одмах отворе своје радње и ра-дионице.

За неизвршење ове наредбе, поред редовне казне, ка-зниће се сваки строго и новчано у корист **Фонда народно-ослободилачког одбора.**

КОМАНДАНТ МЕСТА.
М. НИКШИЋ

Чачак, 10 новембра 1941 г.

¹ Оригинал (штампан у облику плаката, ћирилицом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 18917.

БР. 27

ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЈУЖНИ БАНАТ ОД 14. НОВЕМБРА 1941. СВИМ ПАРТИЈСКИМ И ГКОЈЕВСКИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА О РАДУ НА ЈАЧАЊУ ОРГАНИЗАЦИЈД И ШИРЕЊУ УСТЛНКЛ¹

БРОЈ: 1

**ПИРКУЛАР ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
(за Јужни Банат)**

Свима партијским и скојевским организацијама, свима члановима КПЈ

I

Скоро ће се навршити пет месеци рата на Истоку. Хитлерове хорде наишле су на жесток отпор Црвене армије, целокупног совјетског народа и претрпеле су тешке губитке. На окупираној територији СССР-а фашисти су нашли само згаришта, рушевине и јуначке партизане. У целој Европи диже се такође моћан ослободилачки покрет. Нашавши се пред огромним тешкоћама, трпећи ударце изнутра и споља Хитлеров режим не преза ни од најкрвавијих злочина, само да би се одржао у животу. Крвави окупатори и њихове слуге напрегли су све силе да угуше народни покрет. Већ је стрељано и убијено на хиљаде најбољих синова народа Југославије. Та убијања се врше под изговором одмазде због акција партизана. Али нама је добро познато да би дивљачки режим усмртио те народне борце и онда када не би било тих акција, јер је он пун мржње према народном покрету. Фашисти покушавају таквим злочинима да обезглаве народ да би га могли несметано тлачити и искоришћавати. Стога треба најодлучније сузбити све илузије о томе да не би било стрељања наших другова „када би био мир и ред“. Такве илузије су се у нашем округу појављивале више пута. Под изговором да не би дошло до стрељања похапшених, да не би били ухапшени таоци или још легални другови, неки другови, па чак и неке сеоске организације, избегавали су акције и сваки сукоб са непријате-

¹ Оригинал (писан на машини, ћирицом) V Архиву ЗРПС, рег. бр. 923.

љем. Тоније ништа друго до кукавичлук и опортунизам најгоре врсте, који може да доведе до тога да народ изгуби поверење у Партију и њену снагу. Упоредо са тиме појављује се мишљење да још није време за борбу, да се овде борба због рааног терена не може ни водити. Ми знамо да је терен код нас стварно тежак, али то не значи да је несавладљив. Према томе терену треба прилагодити одреде и акције. Билтен Главног штаба број 7-8 поводом тога каже да „на таквим местима партизани морају деловати, али у малим групама добро маскирани.“ То значи да треба створити мале градске и сеоске одреде од три до четири човека добро наоружана (револверима, бомбама, секирама, ножевима) који ће имати задатак саботаже, напада на железничку станицу, пошту, стражу, општину, патролу, убијање петоколонаша, прибављање оружја и материјалних средстава итд.

Исто тако и присуство великог броја петоколонаша, углавном Немаца, на територији нашег округа, иако претставља сметњу за успешан развој партизанских борби, не сме да буде узрок неактивности. Не сме се ствар претставити тако као да су сви Немци, Румуни, Мађари петоколонаша, јер то није тачно. У редовима тих народа осећа се превирање и незадовољство, а акције партизана би тај процес само убрзале. Ми морамо тим народима објаснити зашто се боримо и ко је њихов прави непријатељ. Ми морамо сузбити националну мржњу коју потпирује окупатор и повести све народе у борбу против заједничког непријатеља. У пргшцу јачања пролетерског интернационализма, сузбијања товинизма, ревизионизма и фашизма и борбе против домаћих изрода и издајица мора се упорно наставити рад. Неки партијци мисле да је тај рад узалудан, да он не доноси никакве резултате и да нас само излаже превеликој опасности. Али ми морамо схватити да је у нашим условима националне изукрштаности пропаганда пролетерског интернационализма обавезна, да је то неопходан услов наше победе.

У борбу, другови! Данас када совјетски народ води борбу не само за своју већ и за нашу слободу, када милиони совјетских војника јуначки дочекују фашисте не жалећи жртје и не плашећи се смрти, када народи целе Европе и Југославије стењу под најкрвавијим режимом свих времена, лада крвава Хитлерова чизма гази све оно што је народу најдраже и најсветије, одлагање борбе због таквих изговора претставља најтежи злочин према своме народу и директно служи окупатору. Зар, другови, да останемо па-

вни сада када народи целе Европе устају у борбу не жалећи жртве? Зар сада, другови, да останемо пасивни када је непријатељ усмртио толике наше борце и када покушава да уништи народни покрет?

Дужност је сваког партијца, сваког комунисте, сваког поштеног родољуба да најодлучније сузбија такве гласове. Сада је, другови, час да се удари на непријатеља и да се аопринесе општој борби против фашизма. Свесно пропусти овај час значи дезертирати из борбе, кукавички побећи од свога народа и препустити га у руке фашистима.

Због отсуства борбе и акција фашисти су се у Јужном Банату осилили. То њима даје снаге за све крвавији терор над народом, то им даје могућности да несметано и без икакве опасности гуше народни покрет. Опортунизам неких наших другова и организација довео је до тога да се све више појављују шпијуни и конфиденти који отворено служе режиму и денунцирају наше другове.

Пример борбе херојских партизана у Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини, Лици и на Кордуну треба да нам је стално пред очима. Шихова јуначка и успешна борба доказује да је тло на коме стоји окупатор несигурно и да се и поред свих својих казнених експедиција не може одржати. Народни покрет је за непуних пет месеци прерастао од малих акција у велике офанзивне операције. То је доказ да се непријатељ може и мора срушити, да је све ближе час опште офанзиве свију снага слободе, офанзиве коју неће моћи задржати никаква сила.

II

Обзиром на претходна излагања, пред све партијске организације постављамо следеће задатке који су за Партију и развитак народне борбе од судбоносног значаја:

1) Неки другови су сасвим занемарили рад на стварану, јачању и ширењу партијских организација. То је огромна грешка. Без партијских организација ми немо моћи створити одреде, водити акције, организовати и руководити народно-ослободилачким покретом. Без Партије ми не можемо победити. И постојеће партијске организације су сасвим занемариле партијски рад. Ако наше ћелије изумру, ако се угаси унутрашњи партијски живот, онда није чудо ^то се појављује опортунизам, недисциплина, искривљавање партијске линије, онда ми нећемо моћи правилно ва-

спитати нове кадрове. Стога треба испред свега имати пред очима Партију.

2) Одмах најодлучније рашчистити са опортунизмом сваке врсте. Против кукавица и колебљиваца свих боја повести најодлучнију борбу у Партији и ван ње. Сваку такву појаву, сваку антипартијску делатност и непријатељски иступ против Партије, њене линије или њених функционера треба на лицу места испитати, осудити и непријатеља ликвидирати за увек. „Партија јача чистећи се“, говорио је Лењин и на том принципу је радила, борила се и победила Болшевичка партија. Без усвајања тог принципа и без спровођења тих мера нема напретка у партиском раду.

3) Неодложно почети са стварањем одреда и акцијама којима ће се нанети и морална и материјална штета непријатељу. У те акције увлачити широке масе радника и сељака и друге борбене непартиске људе.

4) Треба стварати национално-ослободилачки покрет Срба и широки антифашистички покрет Немаца и других народа у борби против фашистичких тлачитеља и њихових слугу. Овај покрет треба организационо учвршћивати стварањем национално-ослободилачких одбора Срба и антифашистичких одбора Мађара, Немаца, Румуна, Словака итд. Ове одборе треба међусобно повезивати тако да се створи читава мрежа градских кварталних, фабричких, оmlадинских, сеоских итд. одбора. Ови одбори имају поред политичког и пропагандног рада задатак да прибављају материјална средства за борбу и да пружају заштиту и склоништа антифашистичким борцима.

5) Завести челичну дисциплину у партијским организацијама и по цену преполовљавања чланства. Партији нису потребни недисциплиновани и неактивни чланови, већ храбри, одани и спремни на све војници који неће узмаћи ни пред каквим тешкоћама. Боље је да се број чланова привремено смањи, али да се сваки наш човек осећа мобилисаним војником, јер је то једини пут стварног пораста и успеха Партије.

6) Свакој организацији, сваком човеку одређивати дневне задатке, контролисати њихова извршења и учинити их пред Партијом одговорним. До максимума развити самоиницијативу код организација и сваког појединца. Само онај који дан и ноћ буде размишљао о задацима који данас стоје пред Партијом, само онај коме сви задаци пређу у крв и месо, извршиће успешно своју дужност и сигурно нанети непријатељу ударце. Сместа ликвидирати ситничарење у

радУ наших организација и изићи из уских секташких облика рада.

7) У погледу конспирације рашчистити са свима досадашњим недостацима који су били крупни и који су нам нанели велике штете. Ми се налазимо у рату и према томе крорамо подесити и свој рад. Најоштрије кажњавати сваки прекршај конспирације, све до искључења.

8) У погледу држања пред класним непријатељем најодлучније сузбијати сваки опортунизам који се нажалост прилично укоренио. За комунисту постоје само два начина држања: или не знам ништа, нисам комуниста, или комуниста сам, али нећу ништа да кажем. За сваки прекршај кажњавати искључењем, за издају казнити смрћу.

III

Окружни комитет не може прећи преко извесних грешака које су нанеле огромну штету нашој Партији и народном покрету.

На самом ОК лежи кривица због тога што није на време рашчистио са опортунизмом који се појавио у партиској организацији, што се је Партији грдно осветило. Тако су опортунисти у МК број II, и поред тога што су имали на расположењу средстава, омели формирање одреда под изговором разних тешкоћа. Срески комитет број V, и поред расположивих средстава, није предузео ништа у погледу формирања одреда. Илегалци са територије тога среза су се дуго налазили окупљени напоље, али нису предузимали никакве акције. СК број IV је имао један одред, али тај одред, иако је био добро наоружан, сем неких ситних није предузимао никакве акције. На територији СК број III партиска ћелија у једном селу, и поред бројне снаге, предњачила је у опортунизму, отворено се противећи свакој акцији, бојећи се хапшења. На територији СК број II неки чланови партиске ћелије у једном селу отворено су устали против Одред који је био у формирању. На територији МК број I скоро сви чланови партиске ћелије у једном селу, и поред тога што су били пред хапшењем и знали за то, одбили су да иду у одред. Поред тога већина организација и по неки руководиоци нису се трудили да одржавају редовне везе са вишим форумом, што је много отежавало рад.

ОК је донео одлуку да кривце за сва горе наведена Дела најстрожије казни . . .

Да се истакне држање другова: Бранка Савића, члана КП, Михајлова и Станчула Младена, сви из Панчева, који су пали у борби код Владимировца.

Да се истакне држање пред класним непријатељем друга Марка Кулића из Панчева, члана ОК, убијеног на полицији. Друг Марко, и поред најстрашнијих мучења, чупања ноктију итд., није ни реч рекао непријатељу.

Да се истакне држање друга Петра Албу, члана КП, из Делиблата, који је погинуо у борби са полицијом.

Да се истакне држање пред класним непријатељем другова: Васе Рокнића и Елзе Здравец из Панчева, Рудолфа Корнауера и Ленђела Јована из Вршца, Ф. из Избишта, сви чланови КП, стрељани,

Да се истакне држање другова Марије Фочек-Манци из Панчева, Софије Шкулић, Илинке Шкулић из Старчева, сви стрељани, и друга К.

Да се истакне држање П., члана КП.

14 новембар 1941

Са другарским поздравом
ОКРУЖНИ КОМИТЕТ
КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
(за Јужни Банат)

БР. 28

ПИСМО СРЕСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА КОСМАЈ ОД 26. НОВЕМБРА 1941. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ о НАЧИНУ УПУЋИВАЊА ЉУДИ ИЗ БЕОГРАДА У КОСМАЈСКИ ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД¹

26. XI. 1941.

Драги другови!

Стигли су нам послани другови: један преко 1, један преко 2 и двоје преко 3. Троје другова које сте нам упутили преко 4 обратили су се на стару адресу, премда смо вас ми праводобно известили о промени и послали вам нову адресу у том месту; тако се десило да се све троје другова морадоше вратити натраг.²

Падом Рудника прекинула нам се свака веза са ослобођеном територијом. Кад ту везу успоставимо, известићемо вас. Тако смо друга који је дошао преко 2, а који нам је рекао да је упућен за ослобођену територију, задржали код нас за скојевски рад у нашем срезу тако дуго док не успоставимо везу са ослоб. терит. Известите нас да ли смо правилно учинили.

Ни за једног друга нам нисте послали карактеристику. Молимо вас да то одмах учините и да нам у будуће на време шаљете.

Нама би моментално веома били потребни другови које ви шаљете у партизане. А то је могуће јер су нам сви другови без сметње и без легитимисања стигли. Само у будуће руководите се овим: Они који иду за 3 нека не ударају на село 5, јер је тамо непријатељ, већ нека то село оставе десно и нека пођу тако да 6 и 7 оставе лево. Они који иду за 2 нека се скидају на станици '10 и нека пођу право преко 8 и 9. Пункт у 4 избегавајте јер је најнесигурнији. Шаљемо вам два најбоља и најсигурнија пункта: 11 (са лозинком: „Молим вас да ли је овде избегличка фамилија Јове Враћешевиха“? — „Јове има, али ми је то презиме непознато“) и 12 (са лозинком: „Молим вас да ли се овде налази пиљар Влаја Гаврић?“ — „Не, један Влаја пиљар налази се у 3“). Оба пункта налазе се у 13 а силазна станица је у 14. На ова

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 31.

² Вројевима су означена уговорена места (пунктови) за прихват Другова који су из Београда долазили у Космајски партизански одред.

оба пункта могу свакодневно стизати другови а најзгоднији дан је петак, пијачни дан у 14. Тога дана могу и велике групе сићи са воза и у мањим групицама поћи на пунктове.

Ми овде ни у одреду ни у срезовима уопште немамо никакву литературу, никакав пропагандни материјал. Особито су нам потребни материјали за рад са женама на селу, омладинска литература као и „Како се калио челик“ и слично. Надаље нам је потребан Ханса — пласт у већој количини, аспирина и кинин и лекови против грипа, ангине и ишијаса. Све то нам припремите у 15, где ћемо око 4. XII. послати кола.

Много нам је потребан један скојевац за рад на селу у 14. срезу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С.К.

БР. 29

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА КОПАНИЧКОГ НОП ОДРЕДА „ТОДОР МИЛИЋЕВИЋ“ ОД 26. НОВЕМБРА 1941. ШТАБУ ЧАЧАНСКОГ НОП ОДРЕДА „ДРАГИША МИШОВИЋ“ О НЕДЕЛИМА ЧЕТНИКА У ИБАРСКОЈ ДОЛИНИ¹

ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА
„ТОДОР МИЛИЋЕВИЋ.“
26 новембра 1941 год.
Положај

ШТАБУ' НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА „ДРАГИША МИШОВИЋ“

Чачак

У вези са Вашим актом од 24. ов. мца, којим тражите податке о поступцима разних четничких група за последњи месец дана, о њиховој сарадњи са Немцима и т. д., подносимо следећи извештај:

¹ Оригинал (писан на машини, ћирицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 3—20, к. 1641.

1) Док су партизани били у Рашкој, они су поред осталог водили рачуна и о снабдевању њене болнице. Једном приликом наш штаб је упутио четворицу партизана у Лешак, оближњу железничку станицу, са задатком да одатле допреми вагон дрва за болницу. Једна група четника Машана Ђуровића² ухватила је сву четворицу, разоружала и везала. Двојицу од партизана, другове Јована Марјановића и Рјвана Ђеловића су претукли, псујући им партизанску матер. У вези са овим значајно је напоменути да су се у тој истој болници лечили и сами четници.

2) Другом приликом, када је локомотива возила једну партизанску групу до Лепосавића, Машан Ђуровић, који је иначе чувао тај део клисуре, пропустио је једну већу групу Немаца са блиндираним колима, не опаливши ни метка, и наше довео у такву ситуацију, да су морали оставити локомотиву и побећи у брдо, иначе би сви изгинули. Том приликом је погинуо један од наших најбољих другова, рудар Пера Ђурица. Има се довољно основа за сумњу да су га убили не Немци него четници истог Машана Ђуровића, јер другови који су били заједно са Ђурицом тврде да је он измакао Немцима и да је тек касније убијен.

3) После наше акције на руднику „Бело брдо“ жена озлоглашеног управника Димитријевића, који је приликом исте акције из свога стана пуцао на наше људе, а затим сам погинуо, —• отишла је после те акције сасвим комотно у Косовску Митровицу са објавом Машана Ђуровића. Напомињемо да је у то време било апсолутно немогуће пролазити тим путем.

4) Исти Машан Ђуровић, док су Немци још били у Рашкој, у два три маха разговарао је званично са крајско-мандантом у Рашкој. Осим тога, заједно са Немцима и са жандармериском четом из Рашке ишао је у потеру за краљевачким партизанима, који су изводили акције на Ушћу. Том приликом, а и касније, он је добијао оружје и муницију од Немаца.

Осим Машана Ђуровића, који се већ овим до сада побројаним наводима довољно открива као Костин човек и немачки шпијун, у студеничком срезу постојала је, а и Данас постоји, четничка група капетана Цветића.³ Капетан

² Војвода који је командовао четницима Косте Пећанца у Ибарској долини. Дража Михаиловић га је ликвидирао 1943. године.

³ Радомир Цветић, капетан бивше југословенске војске, командант Јаворског четничког корпуса. Пред ослобођење Србије повукао се у Босну, где је погинуо у сукобу са НОВЈ.

Цветић је у своје време припадао Пећанцу, али се после Костиног прогласа оградио од Косте и пришао групи Драже Михаиловића.

5) Када смо први пут кренули на Рогозну, с намером да заштитимо српска села од паљења, капетан Цветић је довео у Рашку Брану Петровића и адвоката Пурића са 150 људи, наводних присталица Драже Михаиловића. Том приликом су на један ни мало пријатељски и „савезнички“ начин демонстрирали противу нас. Користили су околност што је једна наша чета отишла на краљевачки фронт, две на Рогозну, три на постаје: Ушће, Бања и Баљевац, а у Рашкој је била остала само сасвим мала посада од 20—25 наоружаних људи. За време преговора са претставницима нашег Штаба 60 њихових људи држало је уперене пушке према прозорима Штаба, а пушкомитраљез према вратима. Изазвати оваквим поступком повукли смо све снаге са Рогозне и убрзали одлазак Бране Петровића из Рашке.

6) Други наш одлазак на Рогозну. четници су такође покушали да искористе. Једна група Машанових људи блокирала је Баљевац и четном штабу поставила ултиматум тражећи да се одрекнемо свих позиција до Краљеза. Одбили смо и ултиматум и напад.

Ова два случаја јасно показују да су четници са својим поступцима отрзали наш одред са фронта и везивали га за позадину, помажући на тај начин непријатељу.—

— Пораз четника код Баљевца изазвао је Машанов долазак у Рашку и веома грубе санкције према нашим пријатељима. Затворено је 18 младих људи. Један од њих, Занфил Радошевић, телефониста, стрељан је, То нас је натерало да извршимо напад на Рашку.

Окршај је био прилично крвав и свршио се делимично неуспехом. Жртава је било и с једне и с друге стране: 13 наших и 19 њихових. Услед појачања и концентрисања четничких снага и преимућства у аутоматском оружју, кога су дан раније добили од Немаца, ми смо се морали повући са Рашке, а касније и из Баљевца.

После нашег повлачења четници су зверски поступили према рањеним партизанима, заробљеницима, заосталим партизанским породицама и пријатељима. Тако на пример, рањеног друга дреера Душана Јемовића бацили су у Ибар, рањеног командира партизанске чете из Јошаничке бање,

друга Душана Вучинића,⁴ одвели су из болнице у затвор. у Баљевцу су батинали мајку друга Ђорђевића,⁵ четног политкомесара. У Рашкој су батинали заробљене партизане, тако да су некима кости поломили, затворили су жене и децу партизана Пауновића⁶ и Пајића⁷ и т.д. и т.д.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар,
Душан Томовић

БР. 30

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА ГЛАВНОГ ШТАБА НОПО ЗА САНЦАК ОД 9. ДЕЦЕМБРА 1941. ВРХОВНОМ ШТАБУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У САНЦАКУ И О ДОЛАСКУ НОВЕ ГРУПЕ ПАРТИЗАНА ИЗ СРБИЈЕ¹

Драги друже,

Прилике код нас у Новој Вароши постепено се сређују, а ми добивамо све чвршће тле под ногама. Митинг који смо у недељу одржали успео је. Јуче смо формирали народно-ослободилачки одбор у који су ушли грађани из свих редова. Одбор броји преко 30 чланова, заступљени су Срби и Муслимани. И са овог састанка као и са митинга добили смо утисак да су нас грађани заиста врло добро примили. Један од грађана понудио нам се да посредује за споразум између нас и власти која се сада налази у Сјеници и који би по његовом тврђењу пристали да нам предаду власт у Сјеници. Јуче смо такође добили једно писмо из Кладнице, сјенички срез, у коме нас Муслимани позивају да одмах појемо тамо. Ми смо мишљења да треба разговарати са ови-

⁴ Он је 12. фебруара 1942, са групом другова, побегао из немачког логора у Нишу и придружио се Јастребачком НОП одреду. Погинуо 1943. у Топлици.

⁵ Александар Ђорђевић Шане. Крајем новембра 1941. погинуо у борби с Немцима у с. Каони, код Краљева.

⁶ Драгољуб Пауновић, судија из Рашке. Почетком новембра 1944. погинуо несрећним случајем.

⁷ Петар Пајић, рударски радник

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 1813.

ма из Сјенице, а у село Кладницу данас смо послали једну чету од 100 људи. Уколико се будемо споразумели са Муслиманима, а мишљења сам да ћемо се споразумети, ми ћемо одмах кренути у Сјеницу. Јављају нам из Радојиње да су тамо стигли нови партизани из Србије у јачини од 700—800 људи. Ми смо упутили у правцу Прибоја два човека да извиде терен и провере колике су снаге окупатора у Прибоју, јер смо чули да су већ једним делом евакуисали из Прибоја, па бисмо у том случају, са овим снагама које се моментално налазе овде у Санцаку, могли запосести и Прибој. У овом случају могли бисмо осујетити надирање Недићевих банди у Санцак.

По свим овим ритањима' добро би нам дошли ваши савети и ваше директиве.² Могу рећи да овде и међу нама и међу грађанима влада оптимизам, али ми смо довољно опрезни.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

о XII 41.

(М.П.)

Цвикераш⁸

² Врховни штаб је истога дана одговорио на писмо (види књ. 2, док. бр. 72).

³ Воја Лековић. Тада је био, политички комесар Главног штаба НОПО за Санцак.

БР. 31

ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ
ОД 22 ДЕЦЕМБРА 1941. СРЕСКОМ КОМИТЕТУ ЗА КОС-
мај О НАЧИНУ ОЖИВЉАВАЊА ПАРТИЗАНСКИХ
* ДЕЈСТАВА¹

За С.К. Косм.

Драги Другови, добили смо оба ваша извештаја (од 5. и 15. XII).² Пошто смо сазнали да сте опет морали да мењате место, не знамо да ли ћемо овог пута доћи до вас, те вам одговарамо укратко.

Слажемо се са организовањем тројки и петорки, јер сматрамо да је то најзгоднија партизанска форма за садашње стање у вашем срезу. Десетине нису дале најбоље резултате, али можете покушати. Оне морају бити формиране само са потпуно добровољним пристанком и жељом људи који у њих улазе.

Сматрамо да је погрешно ликвидирање председника општина ако они имају подршке у селу, уз то када је тако рећи једина акција коју изводите. У садашњем моменту, а под вашим условима, тим поступцима ћете се одвојити од маса. Ти поступци су оправдани само онда када цело село то захтева. Под садашњим условима ми ћемо спречити учвршћење петоколонашке власти само масовним отпором народа, који ће на све форме терора пронаћи и одговарајуће форме за саботирање и онемогућавање петоколонашке власти. Да сте ви узели погрешан курс, види се из нашег извештаја када говорите да вам је први задатак за онемогућавање петоколонашке власти ликвидирање стража у Лисовићу. Када цело село држи заштиту, хоћете ли ви село „ликвидирати“? Ваше петорке и тројке треба да врше углавном изненадне препаде на Немце, недићевце и љотићевце као и на Пећанчеве, који су против нас, а у служби Немаца, даље разни диверзиони акти, а све то у сагласности са конкретним потребама становништва које ће у вама видети своје заштитнике. Тако ћете створити чврсту везу са народом, остварити јединство у нац. осл. борби. Тројке и

¹ Оригинал (гојсан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 2.

² Види књ. 2, док. бр. 71 и 79.

петорке су језгра из којих треба да никну опет веће формације.³

Свим тим треба да руководи парт. орг. Зато њено проширење и учвршћење треба да буде база рада.

Слажемо се да са Млад.[еновачким] ср.[езом] урадите као што предлагете.⁴ О ст. фил. ћемо вам више јавити када сазнамо. Познато нам је исто то што је и нама рекао. За остале, за које питате, до сада нисмо ништа сазнали.

Емисије Москве су: ујутру у 6,15 и 8,45, а увече у 6,30 и 8,00 по овдашњем времену. ц

Како стојите материјално?

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

22 децембра 1941

Другарски поздрав
пк

³ У то се време Космајски НОП одред, са главнином партизанских снага, налазио у Санџаку. Због тога ПК Србије предлаже Среском комитету за Космај да, на онакав начин, поново оживи делатност на свом терену и створи нова језгра за будуће веће војне формације. (Види књ. 2, док. бр. 22, напомену 2.)

⁴ Види књ. 2, док. бр. 71, стр. 240.

**ИЗВЕШТАЈ СРЕСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА КОСМАЈ ОД
ц МАРТА 1942. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ
О ПРИКУПЉАЊУ ПРЕОСТАЛИХ БОРАЦА РАЗБИЈЕНОГ
КОСМАЈСКОГ ОДРЕДА И О МОГУЋНОСТИМА ЗА
ПРИХВАТ НОВИХ БОРАЦА ИЗ БЕОГРАДА¹**

П.К-У

11-111-1942

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 7. III.² Што се тиче неуспешног покушаја нашег одреда да се пребаци на нашу територију сазнали смо преко неких дезертера и рањеника још неповољније вести. Наиме да се један повећи број партизана који су се спасили — деморалисао и дезертирао, неки рањеници су починили самоубиство а други се растурили којекуда, око 15 дезертера и рањеника непријатељ је похватио а остатак се, изгледа, у мањим групама повукао — неки према Хомољу а неки за Шумадију.³ Ми смо добили адресу Гл. штаба за Србију и послали курира за везу са нашим партизанима.

Летак П.К.⁴ смо примили и умножићемо га у 240 примерака. Штампали смо и растурили омладински летак против мобилизације омладине у „гарду“ као и једну песму као позив у партизане. Оба примерка вам шаљемо.

Што се тиче слања другова из нашег места⁵ за наш одред, можемо вам одговорити: 1) ми их можемо добро и

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 92.

² Редакција не располаже писмом.

³ Космајски НОП одред се, заједно са осталим дзнагама, повукао из Србије крајем 1941. у правцу Санџака. По одлуци Врховног штаба враћен је почетком јануара 1942. на свој терен, али се, због велике надмоћности окупаторских и квислиншких јединица, великог терога и репресалија над-народом, није могао одржати. Разбијен је крајем фебруара 1942. код с. Винче (близу Тополе). Један део преосталих бораца, заједно са новопридошлим, ушао је, као Космајска чета, у састав 1. шумадијског одреда приликом његовог обнављања маја 1942. Од те чете и од накнадно примљених бораца поново је, 6. маја 1943. У Маковици (код Младеновца) формиран Космајски партизански одред.

⁴ Односи се на проглас Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 20. фебруара 1942 (види Архив ЗРПС, рег. бр. 76).

⁵ Односи се на Београд.

сигурно прихватити и пребацити у партизанае, 2) можемо их наоружати брзо и добро, 3) али не знамо каква је могућност њиховог путовања возом. За почетак шаљемо вам два прихватна пункта: 1) На 1 стајаће сваког понедељка, среде и петка 2 и висиће му о левој руци кључ од стана на канапу. У згодан тренутак другови треба да га питају: „Где се могу купити кромпир и вуна“? а он да им одговори: „Причекајте док се не распитам“. 2) На 3 стајаће сваког уторка, четвртка и суботе 4 и држаће леву руку за појасом, у панталонама и о тој руци висиће му штап. У згодан тренутак треба да му се приближе другови и да га питају: „Где се могу купити јаја и сланина“? Он ће одговорити: „Хајдете са мном — потражићемо“. — Слање другова преко вароши веома је ризично и не бисмо вам препоручили. — На наш терен је дошло доста (наводно око 30) људи из вашег места наводно за наш одред. Они већ неколико дана овуда лутају и питају за партизанае, десеторица од њих су ухапшени, неки од њих имају и неке чудне лозинке. Ми их, наравно, нисмо прихватили али смо их сместили на сигурнија места. Јавите нам о чему се ту ради. Другове не шаљите у већим групама од 5 људи и шаљите за сваког карактеристике.

Ми смо послали неке другове на опоравак и у исто време на рад у Посавину. Али нам се од тог времена уопште нису јавили на договорени пункт. За сад немамо других могућности да вам ту помогнемо.

Парт. материјал као и омладинске и женске⁶ реферате жељно очекујемо.

Можемо вам помоћи у погледу података о Александру.

Он је трг. помоћник, а другарица му је сестра графичарке 5.

Друга Н. не треба да нам шаљете. Другарица Ж. Дам/упутили смо ваше писмо и чуваћемо је како нам писасте. За успешан рад у граду Младеновцу требао би један друг који би увео те наше другове у рад. Ми смо нашли могућност за смештај и боравак тога друга. Али као илегалца ипак би тешко опстао. Надаље, потребан би нам био један омладинац за омладински рад на селу у грочанском срезу.

У вези са писмом Ц.К. наше партије о опасности од бивших антипартијских елемената који су пред терором спасили своју главу у нашим одредима, извештавамо вас да се међу и оно мало партизана што их имамо налазе и б

⁶ Мисли се на реферате о Антифашистичком фронту жена.

⁷ Живки Дамњановић. Види док. бр. 21, напомену бр. 33.

и 7. Досад су били дисциплиновани. Јавите нам какав став у будуће према њима да заузмемо.

Идући пут послаћемо вам опширнији извештај о променама у организационом стању. За сада само толико да су наши партизани (сад их имамо 22) имали акцију — напад на жанд. станицу у Ковачевцу која је донекле успела.

Наш С. К. проширили смо једним другом који је до сада био заменик политкома одреда кад је био у Санџаку и Босни. Тај је друг секретар парт. ћелије од 5 чланова код наших 22 партизана, а у нашем С.К-у биће нам одговоран за рад и борбу наших партизана.

Извештавамо вас да је месни четнички одред у Врчину који је створио војвода грочански а који је под нашим утицајем извео сам напад на жандармериску станицу и натерао у бекство љотићевце кад су ови хтели доћи у пљачку у село.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С другарским поздравом
С.К. за К.

БР. 33

ИЗЈАВА ЧЛАНА ШТАБА МАЧВАНСКОГ НОП ОДРЕДА ОД МАРТА 1942. О РАЗБИЈАЊУ ТОГА ОДРЕДА, ПРИПА- ЈАЊУ ЊЕГОВИХ ОСТАКА ВАЉЕВСКОМ ОДРЕДУ, БОРБАМА У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ И ПРЕЛАСКУ У БОСНУ¹

... томе да благовремено избјегну концентрацију и заокруживање. Затим сам им наредио да се, у случају јачих непријатељских навала, повлаче према Рађевини. Чета² је тако и поступила, дошла је до дубоко у Поцерину, запалила неке општинске архиве (ликвидирати општинске власти није могла, пошто су исте благовремено бјежале), имала мањих окршаја са четницима, приликом којих није имала губитака (изузев то што је једна патрола заостала и није више успоставила везу са четом), док су четници, напротив, имали жртва, — затим, када је непријатељ сконцентрисао веће снаге, чета се, послје 15 дана боравка на терену, вратила у Рађевину.

Ја сам, пак, из Горње Сипуље заједно са секретаром О.К., командантом батаљона и још три курира успио да заобиђем четнички логор и да се 25 децембра 1941 г. нађем на Церу. Никаких гласова од наших јединица није било, изузев крви у снијегу, што је свједочило да је при борби у Милини чета имала жртава. Међутим, када смо се приближавали Кумовцу били смо¹ дочекани ватром — једна негхријатељска колона спуштала се к нама од Кумовца. Пошли смо назад, али тада смо примијетили да се налазимо у средини непријатељских колона (друга је ишла од Петковице преко Грабовца, трећа од Милине и четврта од Текериша и Радовашнице). Партини секретар се, бјежећи пред нама, изгубио у правцу села Бела Река. Да ли је избјегао опасност или је погинуо, не знам — нити смо то касније могли сазнати. Тога дана је ухваћен и командант батаљона и касније стријељан.

Јасно је било да наших ту нема. Једном куриру је касније успјело да разговара са остацима једне чете (њих 7—8

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом), без почетка и завршетка, у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 1233/У 7—10 (42).

На документу нема датума ни потписа, али се по садржини може закључити да га је писао члан штаба бив. Мачванског НОП одреда, вероватно марта 1942. године.

² Односи се на Мачванску чету, која је била састављена од преосталих делова разбијеног Мачванског НОП одреда и која се касније прикључила Ваљевском НОП одреду (види кш. 3, док. бр. 75, стр. 227).

на борју) и они су му рекли да је Небојша³ распустио чету на осморке, пошто је видјео да се као цјелина не може одржати. Ако је то истинито, онда није тешко увидјети сву тежину посљедица учињене грешке. Даље, курир је разговарао са сељацима који су видјели убијеног Небојшу и још цгест другова. Према писању „Новог времена“ то су били: Небојша, командант и политком батаљона, командир и политком чете чија су имена објављена. Име Радована Вуковића⁴ није објављено, али се опис сељака слаже. Касније сам имао прилике да разговарам са једним Недићевим заробљеником, који је учествовао у нападу на Небојшу. Он каже да су исти били изненађени у једној кући, у Белој Реци, да су ту поубијани сви, осим Небојше, који је извршио самоубиство. Покојни Небојша је био невјероватно храбар, одан и поштен, но војнички је правио у више махова пропусте — грешке, што се и одразило на живот, судбину Одреда.

Према исказима сељака и писању штампе, батаљон са којим је ишао Небојша изгледа да је дошао до Цера без већих борби. Међутим када су се чете спустиле у Мачву биле су дочекане појединачно од јаких непријатељских снага и тако разбијене и тучене. За пропаст једне од њих сноси главну одговорност партијна организација, која је дозволила да се унутар ње увуче непријатељски елемент. Наиме ствар се одиграла на сљедећи начин: послје једног сукоба у којем је чета имала већих губитака и морала се повући, Косијер, који је раније имао извјесну функцију у чети, па је као неспособан смијењен, почео је да ровари против командног особља (које се у свим дотадашњим борбама херојски држало) и у једном моменту устао и изјавио да он, као комуниста — члан Партије, преузима чету у своје руке. Стање у чети је постало врло тешко — наступила је препирка и подвојеност, а ускоро затим непријатељ је извршио поновни напад. Косијер је нестао на први хитац, не водећи рачуна о чети, која је том приликом разбијена.

О укупним губицима тих пет чета добили смо сљедеће податке: штампа је објавила да је око 120 похватано и да се налазе у конц. лагеру у Шапцу. Даље, објавила је 25 имена погинулих у борбама. Сељаци су достављали да је један дио прешао у Босну код Бадовинаца. Можда је једном ма-

³ Реч је о Небојши Јерковићу, команданту Мачванског НОП одреда.

⁴ Он је тада био инструктор Покрајинског комитета КПЈ за Србију.

њем броју успјело да се склони по мачванским колибама и да ту остане потпуно пасиван, старајући се искључиво о себи.

Тако је углавном (изузев чете са којом сам ја био) ликвидирао Мачвански одред.

Основни узроци његове пропасти по мом мишљењу су сљедећи:

1. Задатак је неправилно војнички спроведен. Што значи: ми нисмо добро проучили властита обавештења о стању у Мачви — непријатељским снагама и расположењу становништва, те према томе никако нисмо смјели запасти у грешку одласка по четама, већ, напротив, компактно са читавим Одредом и то не шаблонски пошто-пото, већ еластично, брзо налетјети и ликвидирати извјесна непријатељска упоришта, похватати неколико издајица, и јавно их казнити, спалити ближе општинске архиве и извести низ диверзионих акција, а онда се пред силом повући, водећи увијек рачуна о људству. Тако би се постигао и морални и материјални ефекат. Сељаштво би у нама видјело способне људе да казнимо изроде, а материјални ефекат је јасан: нанијети непријатељу штету уз минималне властите губитке.

2. Остали одреди⁵ нису пришли извршењу својих задатака кад и ми или су се брзо повратили са свога сектора, или су тамо пошли са закашњењем, тако да је непријатељ могао и са тих сектора повући снаге у борбу против нашег Одрета.

3. Парт. организација није била довољно будна, тако да се непријатељски елеменат увукао унутар ње, — а осим тога није била оспособљена да буде срж Одрета и да у моментима испољавања слабости од стране командног особља преузме чету у своје руке. Осим тога руководство О.К. држало се пасивно и није давало никаквих сугестија по питањима која су интересовала Одред на том путу (ово је тачно уколико се тиче оног дијела руководства које је ишло са мном, за други дио који је био са Небојшом — не знам). И к томе односи између војног руководства и руководства О.К. нису били здрави.

⁵ У то време на територији западне Србије су били Ваљевски одред (с једном четом Мачванског одрета) и делови Посавског и Првог шумадијског одрета; половином јануара 1942. стигао је из Санцака и Космајски одред са деловима Ужичког одрета. Њихова јачина крајем јануара 1942. износила је око 780 бораца („Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945“, књ. I, стр. 213 и 214 — прво издање).

4 Ја нисам био довољно одлучан да спријечим грешке
• е с а м очито увиђао. Исто тако нисам знао да убијем
поугове у нужност другачијег начина рада (првенствено у
војном погледу), с обзиром да је тако захтијевала тадања
ситуација.

5. Грешка је и груписање цјелокупног војног и поли-
тичког руководства само у двије чете. Да су се чланови тих
пуководстава подијелили по четама, можда би на иници-
јативу неког од њих била спашена још која чета.

6. Људство које није страдало (будући већином родом
из Мачве, или пак избјеглице које су живјеле у Мачви) сма-
трало је да се може крити по мачванским селима и није се
повратило у Рађевину (Драгодол), која је била нека- врста
наше базе, те се тако Одред свео искључиво на једну чету.

Послије тога чета је додијељена Ваљевском одреду.

Било је то почетком јануара када је Штаб⁶ добио оба-
вјештења да непријатељ намјерава да са јачим снагама пође
из Ваљева за Босну и да ће успут предузети чишћење те-
рена на коме смо се ми налазили. Штаб је издао наређење
да Одред, по батаљонима, пође у разне правце: Рађевски
и Посаво-тамнавски у Тамнаву, Колубарски у Колубару,
с тиме да се избјегне борба са бројно много надмоћнијим не-
пријатељем и знатно боље опремљеним. Моја чета⁷ добила је
наређење да остане што дуже у Драгодолу, па уколико непри-
јатељска навала буде силна, онда чета има да се пробија
кроз непријатељске редове у Тамнаву за осталим једини-
цама. Нијемци су прошли друмом Ваљево—Лозница, а њи-
хове мање снаге са четницима дошле су на Ставе и у Пецку
и ушле у Драгодол. Моја чета се наша између три колоне
(од Станине Реке, Пецке и Горње Оровице). Борбу нисам
могао примити већ сам се повукао према Ребељу. Није мо-
гло бити говора о пробијању у Тамнаву преко пута којим
су се непрестано кретале јаке непријатељске снаге и који
је бочно био врло добро обезбијеђен. Осим тога људство моје
чете, као ни ја, уопште није познавало тај терен, а Штаб
нам није оставио ниједан обавјештајни пункт, преко којег
бисмо могли успоставити везу било са њима, било са којом
другом јединицом. Био сам препуштен сам себи и схватио
сам задатак да сачувам јединицу пред тако бројним непри-
јатељима. То сам и урадио. А последије пролаза казнене екс-
педиције и успоставе везе са Штабом поднио сам извјеш-

⁶ Односи се на Штаб Ваљевског НОП одреда.

⁷ Реч је о Мачванској чети Ваљевског НОП одреда.

тај и нагласио да би требало убудуће издавати наређења за која постоје бар минимални услови да се могу испунити.

У току јануара имали смо (Одред) неколико узастопних окршаја са комбинованим непријатељем. У тим борбама непријатељ је бивао редовно тучен и разбијен, док су на нашој страни били минимални губици. Међутим, услови борбе све више су се погоршавали. Муниције је нестајало, тако да је проблем муниције почињао да буде проблем опстанка Одрета. Жито које је било извучено из Мачве и Посаво-Тамнаве исцрпљивало се, тако да је и храна добијала пуну акутност. Осим тога временске прилике биле су врло неповољне — непрестани оштри мразеви, због чега смо имали велики број промрзлих другова, велики снијег који нам је онемогућавао маневрисање, будући да смо се морали кретати искључиво пртином, — а к томе реакција се све више снажила, — затим дјелови Србије били су без наших одреда тако да је реакција у њима организовала власт, мобилисала лумпен-елементе и кренула их против нашег Одрета. Она је располагала већ довољним снагама да концем јануара предузме велику офанзиву чишћења нашег терена и то тако да уредно смјењује трупе, убацујући нове резерве, док смо ми водили борбу са истим људством, које се из дана у дан смањивало док се болничка колона стално повећавала.

Тада је Групни штаб издао наређење о поновној децентрацији Одрета, усљед велике концентрације непријатељских снага. Посаво-Тамнавци требали су ићи у Тамнаву, Рађевци (при којима је била и моја чета) да се задрже у Рађевини, а Колубарци су, са Космајцима, пошли у Колубару. Непријатељ је посјео следеће пунктове: Причевић, Ставе (Ваљевске), Пецка, Горња Оровица, масив Медведник —• Јабланик, Пашина Раван, Дебело Брдо, Лелић, — самим тим ставио је обруч око нас и Посаво-Тамнаваца. Ми смо (оба батаљона) успјели да у борбама на Причевићу, Мајиновићима, Станиној Реци и Ставама тучемо непријатеља и да га разбијемо. Међутим, сјутрадан, непријатељ је у много већој концентрацији био на истим пунктовима. Нама је недостајало муниције, људство је постало све заморније, временске прилике су се стално погоршавале — било је јасно да се на положајима нећемо моћи одржати — зато је на заједничком савјетовању донијето рјешење да се оба батаљона споје и пођу, по линији мањег отпора, у правцу Колубаре — будући да су непријатељске снаге у том правцу биле слабије и да, преласком ужичке

цаде, излазимо ван непријатељског обруча. Изабрана је јединствена команда од три члана: Здравко,⁸ ја⁹ и Симић.¹⁰

Тада смо пошли из Ребеља за Сушицу. Тога дана је отпочео дуги период маршевања, непрекидних борби, нередовне исхране и тешких, врло тешких временских прилика.

Сјутрадан смо се рано сукобили са непријатељем код Сушице и на Магљешком масиву. Борба је трајала од осам ујутру до пет послје подне. Непријатељ је имао знатне губитке, преко 50, док смо ми прошли са малим губицима — један погинуо и три лакше рањена. Идућег дана борба се понова водила у Горњој Лесковици гдје смо имали већих губитака захваљујући алкавости Посаво-Тамнаваца, који нису посјели одређене положаје, те је тако непријатељ осим бројне надмоћности имао и теренско преимућство. Но, захваљујући једино високој борбености партизана, њиховом херојском држању (нарочито Подгораца), нисмо прошли онако како смо могли проћи, тј. нисмо разбијени, већ, напротив, успјели смо да јуришем заузмемо непријатељеве положаје и да га, уз његове тешке губитке, најуримо.

Послије преласка ужичког пута повезали смо се са Групном командом у с. Крчмару и ту се на заједничком састанку донијело рјешење, послје анализе дате ситуације, да се све снаге подијеле у двије колоне (које су остале исте као и до тада) и да пођемо у правцу Топлице. Наша колона добила је правац: Дивчибаре, Тометино Поље, Дружетићи, с тиме да тамо успостави везу са другом колоном, тј. Групном командом, која ће јој додијелити даљи правац кретања. За пут од Крчмара преко Тометиног Поља до Дружетића дато је пет дана времена, када ће се добити веза и нови правац. Одређивањем тако дугог рока Групна команда је направила грешку јер за исти пут није се смјело више дати од два дана. Пошто, ако нам је циљ избјећи непријатељску концентрацију, онда то можемо постићи једино брзим маршевима. Међутим, ми смо се ради везе морали задржавати у Тометином Пољу дуже него што је требало и када смо дошли у Дружетиће били смо, у првом мраку, нападнути од непријатеља. Напад је извршен врло организовано и са јаким снагама, но он ипак не би успио да су Посаво-Тамнавци извршили наређење да отворе бочну ватру, будући да су се налазили на непријатељском крилу. Они то нису урадили и ми смо се, послје 3—4 часа оштре борбе,

⁸ Народни херој Здравко Јовановић

⁹ Данило Лекић

¹⁰ Добросав Симић

морали по врло неповољним условима повући. Сјутрадан смо морали вршити напорни маневар преко Равне Горе к Планиници, да би се увече под тешким атмосферским приликама понова вратили у Дружетаће гдје је идућег дана требало успоставити везу са Групном командом и добити нови правац. Непријатељ је био напустио Дружетиће и код нас су идућег дана дошли Космајци. Они су донијели сасвим ново наређење и то само Посаво-Тамнавцима, које је гласило да ови, заједно са Космајцима, имају поћи према Космају, док за нас, Ваљевски одред, није речено ништа. Значи, првобитан план о пробијању к Тополи обустављен је. Који су разлози то условили није нам било познато, зато је Штаб Ваљевског одреда ријешио да понова пође назад, да би успоставио везу са Главним штабом и да би добио задатак. Но, прије него смо пошли, били смо понова нападнути, те смо се повлачили под заштитом наше ватре. Са нама су се повукли и Космајци са Посаво-Тамнавцима. Тако је чекање везе, која није дала никаквих резултата, омогућило непријатељску концентрацију, који нам је онда наметнуо борбу.

Следећег дана нашли смо се на Маљену са Главним штабом који је био са Колубарцима. Тога дана све наше снаге биле су на Маљену. На састанку свих штабова још једанпут је размотрена ситуација и, пошто је претставник Главног штаба изнио да су Колубарци ријешили да остану на свом терену, јер сматрају да за то имају могућности, то је јасно излазило да и остали одреди пођу на своје терене. Било ми је јасно да ће нам поновни одлазак бити скопчан са великим препрекама. Многе чињенице су јасно указивале на то: мобилизација свих реакционарних снага, масовно прибирање сеоског и градског олоша, енергични наступ реакције да према Босни има чисту ситуацију — са једне стране, а са друге — наше преморено људство у непрекидном маршовању и борби, већином гладно, промрзло и, што је основно, без муниције, Имали смо толико муниције да са том количином нисмо когли примати борбу, већ смо морали све употријебити да би је избјегли, а избјегавати је било је врло тешко, јер је концентрација вршена у кругу, тако да се из њега морао тражити излаз борбом. Значи, ако остајемо, ми смо принуђени да стално бјежимо, што би било без икаквог моралног ефекта како код партизана тако и код становништва, и на крају докле ће се то под тим условима издржати? Доћи ће се до тога да се, брзих дана, број борачке колоне сведе на минимум, а да се људство премјести у болничку колону. Кома је то потребно и

чему користи? Зато сам предложио на састанку да проучимо могућност одласка за Косну или Санцак. Одговорено је да је ситуација у Босни нгјасна, а да одлазак за Санцак значи извршити самоубиство. Даље индиректно је добављено и то да је напуштање терена равно издаји. Мада сам био убијеђен да је та теоретска поставка неправилна, механичка, поготову када се тиче партизана, ипак када се поставља питање самоубиства, издаје и т.сл., онда престаје сваки разговор по томе. Растали смо се са одлуком да сваки пође на свој терен, а да касније уопште нисмо могли успоставити везу.

Ми смо од тог дана били у непрекидном маршу, прогоњени и сретани од непријатеља. Наша способност за покрет смањивала се, јер се људство исцрпљивало. Нарочито је отежавала покрет болница која се стално повећавала. Другови болесни и рањеници нису могли да се крећу брзином осталих, што је онда успоравало наш покрет, а будући да смо се већином кретали ноћу, то се нисмо могли много удаљити од непријатеља, који би нас сјутрадан опет напао. Зато сам у Ребељу предложио Штабу одреда да проучимо могућност остављања болесних и рањених по колибама на планинским масивима и забаченијим селима, а да ми са борацким особљем пођемо према Босни. Предлог по питању рањеника није прихваћен због ранијег искуства — да су рањеници остављени по селима страдали, а што се тиче одласка према Босни и то је одбачено, јер се још увијек уљшкивало надом: „ . . . још пар дана, па ће нам стићи помоћ из Санцака . . . ” Преостајало је једино то: посветити се искључиво војним питањима и омогућити минималне жртве у непрекидним борбама. Био сам да се узме тактика сталног маневра и покрета. Муниције немамо да бисмо тукли непријатеља (узимајући га као цјелину, иначе смо његове дјелове често, врло често тукли и нагонили у панично бјекство), зато преостаје једино покрет.

Пошли смо за Подгорину. Исцрпљење је постајало све јаче, оштрије. ЈБуди су заостајали без обзира на то што су слијеђени непријатељским колонама. Појавило се код знатног дијела другова извјесна апатичност према свему. Тада су почели да дезертирају у већем броју (прво Подгорци). У то вријеме дошли смо у такав положај да више нисмо били способни да сами себи одређујемо правац кретања, већ нам га је непријатељ диктовао. Пролаз кроз Подгорину био је, наравно, праћен борбом.

Из Подгорине пошли смо за Поцерину (овдје ниједан теренски пункт не треба схватити као неко одмориште, већ као пролазну станицу, у којима смо се могли задржати најдуже три до четири сата), одакле смо се морали повратити и кренути за Тамнаву, стално слијеђени непријатељем. Ту су нам сељаци причали о „разбијању” Посаво-тамнавског одреда (сељак са којим сам разговарао рекао је да је видјео 17 изложених лешева, док је „Ново време” писало о 80 убијених пратизана из тог Одред). У Дружетићима је команда Одред направилa грешку која нас је касније скупо коштала. Нисмо напустили село прије зоре (како сам то предлагао), већ смо сачекали да нас непријатељ нападне те да се под ватром повлачимо. Непријатељ нас је гонио у стопу, умор је достигао максималне границе, људи су остајали и склањали се по јаругама или шталама и истог дана отступајући наишли смо на јаке непријатељске снаге код гвозденог моста на Убу у селу Слатини и у борби са њима изгубили преко 50 другова. Борбу није требало прихватити, јер де факто, није постојало способних бораца да је воде, поготову не са толико бројно надмоћнијим непријатељем. То је била једна њемачка колона са преко хиљаду војника, која је ишла од Ваљева за Шабац, тјерајући са собом велику комору. Борба се могла избјећи да се извршило моје наређење са чела колоне, а које се састојало у томе да брзо пређемо мост и да се, користећи терен који је био повољан (три мање коте су нас заклањале од непријатељског погледа), повучемо неопажени. Други чланови командног особља издали су наређење да се отвори ватра са прве коте на непријатеља који се кретао цестом. Наша ватра је била кратка и неефикасна, а непријатељ нас је обасуо кишом куршума и то са читаве своје линије која се протезала у полукругу према нама. Људи су падали, настала је прилична паника и већ није било могуће организовати повлачење под заштитом властите ватре. За тај дан и толике жртве сноси одговорност искључиво командно особље. И ја сам са пуним правом рекао друговима у Штабу, пошто се завршила борба, — да смо заслужили да нас другови партизани стријељају! После тога престала је свака контрола над људством, које је остајало, поготову кад се видјело да нам је непријатељ понова наметнуо правац кретања према Медведику. Људи нису имали никаквих перспектива пред собом — Медведик је скопчан са глађу, тешким временским приликама и борбама, а излаз је једино у сталном маршу — покрету, за који се није имало више снаге (тога дана, нпр., прешли смо

више од 40 километара и то готово стално у трчећем маршу). Отуда је дошло до масовног дезертирања, боље рећи остајања, јер су то били људи који су се у свим борбама држали неустрашиво и давали величанствене примјере херојства. Тако се Мачванска чета свела на 10—15 људи, а док смо дошли до Брезовица био је то исти, случај са осталим четама. Ту смо се нашли пред сљедећом чињеницом: скоро све *Јевудство* се *разишло*, изузев командног *особља*, од којег је један дио такође изостао. Тада је одржан састанак командног особља по питању шта да се предузме. Предложио сам да се *подијелимо по* групама од 3—5 људи и да се склањамо по планинским масивима док се снијег не отопи, када бисмо се спојили и предузели нове акције. Био сам мишљења да се треба задржати на том терену и да је то могуће будући да нас је тако мало остало. Другови су били мишљења да би нас тако непријатељ пронашао и лако уништио, те смо *ријешили* да се пребацимо у Босну, куда је прешло 67 људи. Од Мачванске чете прешло је осморо¹¹ . . .

¹¹ То пребацивање на леву обалу Дрине извршено је 5. марта 1942. код с. Кошаља.

БР. 37

**ИЗРЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРЕМ ОД
17. МАЈА 1942. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ И ВРХОВНОМ
ШТАБУ О СТАЊУ ФРУШКОГОРСКОГ И ПОДУНАВСКОГ
НОП ОДРЕДА И О ПРЕДУЗЕТИМ МЕРАМА ДА СЕ УО-
ЧЕНИ НЕДОСТАЦИ ОТКЛОНЕ¹**

За Таћу² и Врх. штаб

Драги другови,

Последњих месеци извршене су код нас у Срему дубоке промене: с једне стране страховито се био појачао терор окупатора и Павелићевих банди којим су привремено успели да разбију доста партијских, скојевских и партизанских организација и угрозили исте и у другим срезovima; с друге стране наше партизанске јединице прешле су у низу места на отворени оружани отпор а касније у отворену борбу против окупатора и домаћих издајника. Како је дошло до прелома и како је садање стање код нас видећете из следећих извештаја и приложених докумената.

1) Шаљемо вам „Оцене и задаци парторга у Срему“³ и „Свима члановима партије“⁴. Из та два документа видећете под каквим смо условима радили, какве су наше слабости и погрешке — како парторганизација тако и самог ОК — и какви се задаци сада постављају пред нас. Из тих и других приложених докумената бићете, надамо се, у могућности да стекнете праву слику о стању код нас и да дате своју оцену⁵ критику.

2) Као допуну тих докумената шаљемо вам „Билтен“⁶ нашег Штаба о акцијама и борбама у Срему за два месеца. Из „Б.“ ћете видети: а) како је дошло до прелома и до оружаних борби у Срему; б) тачан преглед акција и борби као и губитке непријатеља. Поред тих акција, пропустом нису на-

¹ Оригинал (умножен на шапирографу, латиницом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 1722.

² Односи се на Централни комитет Комунистичке партије Југославије.

³ Види књ. 6, док. бр. 19.

⁴ Види књ. 6, док. бр. 22.

⁵ Централни комитет КПЈ дао је своју оцену и критику у писму од 25. августа 1942 (види том II, књ. 5, док. бр. 138).

⁶ Налази се у Историјском архиву и Музеју радничког покрета и народне револуције у Новом Саду.

ведене у „Б". још две значајније акције у шидском срезу. Половином фебруара извршена је саботажа на мосту на прузи Шид — Сремска Рача. Ту је убијен стражар и заплена пушка с муницијом. Саобраћај је био обустављен за 8 дана. Истих дана ослобођен је из шидског затвора [један друг] коме је претила опасност да буде осуђен на смрт. Том приликом погинуо је један друг.⁷

3) О настанку и стању наших одреда још ово: прошле године имали смо два мања одреда — Фрушкогорски (број л>удства, док су били робијаши,⁸ пењао се на око 60 са 35 пушака и 3 пушкомитраљеза а касније спао на око 20 људи и пушака; извео је неколико мањих саботажних акција (и Подунавски) са 6 људи и пушака). Зимус оба одреда су била размештена у групама по селима. Кривицом руководства одреда нису показали никакву акциону активност, већ су се бавили само агитационо-пропагандистичким радом.

Добијањем директиве од Врховног штаба⁹ о организовању одреда у Срему и задацима, политком нашег Штаба¹⁰ и члан Бироа ОК приступио је њиховом спровођењу сам^јер због провала и хапшења биле су покидане везе те није могао доћи у додир ни с нама ни с осталим члановима Штаба. Конкретизовањем те директиве, организовање одреда, план рада и акција били су постављени на много ширу основу него раније — приступало се стварању масовних одреда и припремању крупних акција у Срему. Али пре него што су извршене све организационе припреме на стварању масовних одреда, због притиска непријатеља, хапшења и разарања наших организација као и због опаености да то доведе до панике и деморализације, отпочело се у разним местима са отвореним оружаним отпором и нападима на непријатеља. После извршених акција другови су се повлачили у шуме. Тако се убрзо, половином марта, нашло на окупу у Фрушкој Гори око 350 људи са око 160 пушака, са просечно 50 до 70 метака на пушку, око 40 бомби и петнаестак револвера. Сви су они били десетак дана на дворцу италијанског

⁷ Ослобођен је Ђура Киш, Русин из Шида, члан СКОЈ-а. То је, 1- фебруара 1942, извршила једна месна десетина, са Луком Петковићем на челу, који је том приликом погинуо. Киш је отишао у Фрушкогорски НОП одред. Погинуо је марта 1942. код КГартинаца.

⁸ Односи се на 32 политичка затвореника који су ноћу између 21. и 1. августа 1941. успели да побегну из казнионе у Сремској Митровици да се придруже сремским партизанима на Фрушкој гори (види књ. 2, док. бр. 23 и књ. 6, док. бр. 1).

⁹ Види том II, књ. 2, док. бр. 96.

¹⁰ Народни херој Станко Пауновић Вељко. Погинуо крајем августа 1942. као комесар Штаба партизанских одреда за Срем.

грофа Одескалскија на Равни у Ф.Г. Ту су извршили неколико заједничких акција и одбили велики напад непријатеља на Гргуревачком венцу, извршили су реорганизацију (у сваком одреду формирали по две чете а по четата формирали партијске ћелије и скојевске групе). 22-3— кренуо је сваки одред на свој терен. Подунавски (са око 100 људи и 65 пушака) у источну Ф.Г., II чета Фрушкогорског одреда у западну Ф.Г. према Шиду (са око 60 људи и 35 пушака) а I чета Фрушкогорског остала је на томе терену (са око 180 људи са 65 пушака). Дакле преко половине људства било је без оружја. То је била једна велика слабост, која је доводила до тешких последица, великих губитака и привремених тешких криза.

4) Прелазимо сада на наше теже губитке и преживљене привремене кризе а онда ћемо вам указати на узроке тих појава.

У „Б." нису наведени наши губици у три случаја: прво, пркликом пребацивања из адашевачких шума у Ф.Г. Услови пребацивања били су страховито тешки. Целе ноћи ишли су партизани кроз снег, лед и воду а ујутру, изморени и дезорганизовани, наишли су на јаког непријатеља. Тачан број губитака ни сада не знамо. Ка Ф.Г. кренуло је око 80 људи (са три другарице), са око 30 пушака, десетак бомби и десетак револвера. У Ф.Г. пробило се око 25 људи са око 20 пушака (14 истог дана а остали касније). Двојица су убијени, четири су извршили самоубиство бомбом, један друг и другарица су заробљени са 38.000 дин. За остале немамо податке, но сигурно је да има доста убијених и заробљених а остали су се разбежали назад по селима; друго, при препаду, после разоружавања казнионских стражара, убијено је 6, а теже је рањен један друг, док је непријатељ имао само неколико рањених; треће, о случају на Равни цитирамо из извештаја I чете Фрушкогорског одреда: „24 III непријатељ је извршио напад на дворца Равна. Приликом повлачења из дворца наишли смо на непријатеља и тада је дошло до повлачења. Приликом повлачења прекинута је веза између бораца и коморе (око 120 људи) и док су се борци (готово сви) повукли, комора се није повукла и када је непријатељ на њих почео пуцати, сви су се разбежали. Том приликом погинуло је неколико другова. Неки другови су се сакрили у неко сено код дворца и непријатељ их је ухватио и стрељао. Нас је тада остало око 60 људи са оружјем, док су се сви Подунавци вратили кућама а и добар део из осталих села. Тога даца било је наших 9 убијених и неко-

лико рањених и 5 ухваћених . . . Приликом повлачења са Равне комора је побацала све ствари, међу њима и апотеку". Најзад у сукобу на Змајевцу у „Б". су наведени тачно наши губици. Додајемо да је и ту дошло до панике, бежања и бацања ствари. Док је II чета пружила јак отпор и задала непријатељу јаке губитке, прва чета се у нeredу повукла. Комора јек побацала већину ствари, а неки појединци бапили су и оружје. Касније је, због панике, од једне групе остављен и рањен командир Ђ. Ш.,¹¹ који је пронађен тек после 11 дана, био је још жив и после два дана умро. Одред се био привремено расуо и тек после две до три недеље прикупило се око 60 наоружаних људи. Један део партизана био се вратио својим кућама. Непријатељ је ухватио 16, већину испребијао у затвору и пустио, а четири задржао.

Карактеристично је да је до бежања, бацања оружја и распада ненаоружаних и нових људи долазило и кад је борба била успешна. После изношења тока борби и резултата, када је II чета разбила две сатније, у цитираном извештају се каже: „Унаточ овако успешне борбе, комора II чете као и другови из Сусека који су побегли у шуму дан два пре тога, разбежали су се и вратили кућама. Неки су при том одбацили и оружје." А пре тога места „Заменик командира је дезертирао од њих к нама, а онда од нас у дивовшке шуме, где се и сада налази са неколико наоружаних људи. Послали смо по њих."

То су били наши најтежи губици. Они су доводили до опадања морала и привремене кризе одреда и чета. Цитирамо опет из извештаја: „На другове који су раније дошли у одред и који су до сада у одреду остали, догађај на Равни изазвао је потиштеност и страх пред акцијама. Зато су касније извођене мање и ређе акције. И у селима је овај догађај изазвао потиштеност али се то касније успело на селу разбити". Те кризе су углавном преброђене.

5) У чему су узроци слабости, погрешака и већих губитака него што је морало бити? Главни узрок је у слабости састава наших војних руководства, специфичном саставу наших партизанских одреда и у слабом наоружању.

Специфичност састава и последице тога су следеће:

а) Апсолутна већина партизана — махом сељаци —¹¹¹ је била раније ни у каквим организацијама ни у отвореној колективној борби с непријатељем; ниске је политичке свести и нема никаквог искуства из оружаних борби; б) ве-

¹¹ Борђе Шундуковић. Види опширније објашњење у књ. 6 (док. пР- 22, напомена бр. 5).

лики број младића а и старијих нису служили ни војску и не схватају важност војне дисциплине и одговорност, што такође утиче на држање у борби; ц) многи, живећи доскора у релативно добрим условима, нису навикли на тешкоће и њихово упорно савладавање . . .

Све то утиче да људе лако захвата паника чим припуца и склони су лако бежању. Отуда честа појава бежања из борбе, бацања ствари и оружја и неизвршавања наређења. Отуда и склоност, чим се наиђе на тешкоће и опасности, да се враћају кући. Знатан део се и вратио, где су падали у руке непријатеља, при чему су неки, издајничким држањем, нанели велике штете, проваљујући људе који су радили у селу,

Састав наших војних руководстава је такође необично слаб. То су већином обични војници и пар подофицира, који раније нису уопште пролазили кроз оружане борбе. 2—3 резервна официра такође немају никаквог стручног војног знања. Због тога је и било тако слабо наше војно руководство. Слабости војног руководства огледале су се: а) у слабом познавању, а особито у слабом обезбеђењу, да се у пракси спроводи партизански начин борбе: изненадни и енергични препад на непријатеља. (Типичан пример у Мартинцима, где се ка објектима напада ишло отворено посред села, у групама по око 20 људи, а двојица, због неопрезности, још и пуцали). Место препада на непријатеља партизани су допустили више препада против себе.

б) У слабој организованости и чврстини војног руководства, у слабој вези и сарадњи чланова Штаба, а често недопустивој лабавости и млитавости у спровођењу мера обезбеђења и других задатака. Готово стална је појава да се војно (а и политичко) руководство слабо осећа у јединицама и борбама. Типичан пример је случај на Равни. У својој самокритици нашем Штабу, Штаб I чете је писао: „Што је дошло до тако тешких жртава и распада чете на Равни, криви су: 1) политкомесар и командир јер нису наредили на време покрет, иако се предвиђало да ће непријатељ напасти;... 3) немање довољно чврсте везе између чланова Штаба, као и Штаба и коморе". Због лабавости руководства допустило се да се приликом пребацивања за Ф.Г. колона развукла на један до два км, и наишла на непријатеља дезорганизована, неспособна ни за покушај организованог заједничког пробоја у Ф.Г.

ц) Највећа је слабост што се није вршило довољно, а често пута никако обезбеђење како при кретању тако и у

логоровању. За кретање типичан је пример пребацивање из адашевачких шума у Ф.Г. (1. није се претходно извидео тако дуги пут и осигурао тако велики транспорт, 2. нису предузете мере да се обезбеде од изненађења од стране непријатеља: требало је обезбедити непримећен пролазак поред Кузмина и преко пруге и посећи тт жице на друму за Чалму, да непријатељ не би могао обавестити даље ако би се кретање ипак приметило). За логоровање: 1) пример на Равни где се дуго боравило и непријатељ спремио напад а одред се кренуо тек кад је до напада дошло; затим, друго, недавни случај код Нерадина. Ту су другови такођер дуго боравили, нису се довољно обезбедили и једне недеље изненађени и нападнути потпуно неприпремљени, претрпевши теже губитке (4 погинула, један заробљен, изгубљено 8 пухака и много друге ствари); 3) случај кад, после успешног разоружавања казнионских стражара, другови нису поставили страже и били нападнути, изгубивши 6 убијених и једног рањеног.

д) Губљење иницијативе и са стране непријатеља наметање фронталних борби, за које наши одреди ни из далека нису дорасли, иако су успевали неколико пута да одбију три до четири и више пута јачег непријатеља, задајући му озбиљне губитке.

е) Велику слабост показују и војна руководства и партизани у већим борбама. У тим борбама (од по неколико сати, а у једној целога дана) није било јединственог плана и руководства нити компактног деловања појединих јединица на челу са њиховим старешинама. Све се измеша, и људи и старешине. Осим тога, наши партизани у тим борбама нису још знали нити правилно да се развијају и наступају кад се борба прихвата, нити правилно и организовано да се повлаче из борбе, а војна руководства, и сама слаба, нису предузимала мере да се војном обуком одстране то незнање.

ф) Слабо се рукује оружјем и експлозивом као и другим оружјем.

г) Од највећег је утицаја што су људи највећим делом били ненаоружани, што је при оружаним сукобима код њих повећавало осећај несигурности и доводило до њиховог распршавања. Те масе ненаоружаних једноставно су оглашене за комору. То је одреде чинило тешко покретним, везивало Део оружаних снага да чувају „комору" и везивало одреде за дуже време на једном месту. То је олакшавало непријатељу да открије та места и припреми велике нападе на њих.

6) Поред ових наши одреди имају и следеће слабости и недостатке: а) врло је слаба обавештајна служба. Стога се дежавало да непријатељ више дана припрема нападе а наши одреди о томе не буду обавештени све док напад не почне.

б) Вршено је врло мало саботажних акција и малог значаја — сем оне на мосту, где је саобраћај заустављен на 8 дана. Поред осталог то је и због тога што не располажемо експлозивом. Значи да још нисмо оспособили наше одреде за врцење главног задатка — да закочимо саобраћај.

ц) Непријатељу је прављено мало заседа, нити се оне постављају довољно вешто.

7) Наш Штаб је указао одредима на ове слабости, почињене грешке, као и на потребне војне и политичке мере да се то уклони.¹² То се исправља, али с обзиром на дубље узроке ових слабости — немање искуснијих војних руководилаца и низак војни и политички ниво партизана — укланање тих слабости и недостатака иде доста споро. Неке погрешке се понављају. Стога ћемо и даље предузимати све војне (војна обука итд.) и политичке мере (појачање политичког васпитног рада, активизирање партијских и скојевских организација по четама) да се те слабости уклоне, те одреду оспособе за извршење свих задатака.

Једна од најважнијих наших мера јесте настојање да формирамо способан Штаб н.о.п. одреда за Срем. То иде јако тешко, јер нам недостају стручна војна лица, али смо на ПУТУ Да и то некако решимо.

8) Садање стање снага наших одреда је: Фрушкогорски одред: I чета имала је половином априла око 100 људи, 80 путака и 1 пушкомитраљез; за другу чету нема података, али ће бити најмање око 30 наоружаних. Подунавски одред има око 80 наоружаних људи подељених у две чете. Има дакле 190 наоружаних партизана.

Таква је' снага наших одреда поред свих покушаја непријатеља — истовремено и надмоћним снагама са 5 до 600 људи на разним местима Ф.Г. — да их разбије и уништи. Ти покушаји су пропали. Стога ми сматрамо, поред свих слабости и чињених погрешака, да можемо са коначним резултатима у основи бити задовољни. Учинили смо крупан корак напред у организовању и вођењу партизанских борби

¹²Штаб НОП одреда за Срем је 22. маја 1942. свим руководством јединица доставио опширан критички осврт на дотадање борбе, с поучкама како треба убудуће радити (види књ. 6, док. бр. 22).

у Срему, створивши тако потребне услове за даље брзо и успешно развијање и проширивање те борбе.

у овом извештају изнели смо само наше главне слабости грешке и губитке. Сматрали смо да је то најпотребније. Али да се не би добио утисак да су се код нас читав рад и борба састојали само из низа слабости и криза, упозоравамо вас на „Б" и друге документе, у којима се виде позитивни резултати и успеси наших партизана. Да смо углавном већ пребродили кризе и да смо сада јачи него што смо били, говоре и напред наведене бројке о снази наших одреда.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

17 маја 1942 г.

С комунистичким поздравом,
ОК КПЈ за СРЕМ

БР. 35

ПИСМО СЕКРЕТАРА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРЕМ ОД 8. ЈУНА 1942. КОЈИМ ДОСТАВЉА ПРЕПИС ПИСМА ОРГАНИЗАЦИОНОГ СЕКРЕТАРА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА ЗА ВОЈВОДИНУ И ОБАВЕШТАВА О ПОРАСТУ ПАРТИЗАНСКИХ СНАГА У СРЕМУ¹

Драги Г.² и остали,

Биће већ скоро година од како немамо с вама сталан контакт. Настојавали смо много пута да дођемо до вас, али узалуд. Имам нека обавештења да сте и ви слали људе ради везе с нама, али нас ти људи нису могли пронаћи. Сада, пак, рачунам да ћемо моћи успоставити сталну везу.

Пошто не знам ништа што сте и како сте радили, а знамо да сте радили, то о вашем раду не могу ништа да кажем. Али љу зато да изнесем укратко овдашње стање.

У Бан.[ату] су одмах по објави рата СССР — Немачка похапсили све што је компромитовано и сумњиво. Онда су

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 1723.

² Дисмо је намењено Централном комитету КПЈ, али је упућено преко ПК за Србију, пошто је веза одржана преко њега.

Односи се на Аћима Груловића. Он је тада био секретар Округног комитета КПЈ за Срем и повереник ПК за Срем и Бачку.

од тих људи бирали и редом групу по групу стрељали. И поред директиве да се наши људи морају склонити чим буде дошло до рата многи то нису схватили како треба. Типичан је пример за то В. Кик.[инда]. Још првог дана су похапшени најбољи људи. Н.Б.³, Вр.[шац], Панч.[ево] и друга важнија места прошла су у првој навали добро, али је касније падао човек за човеком. Непријатељ је био надмоћнији. Чињени су крајњи напори да се нанесе што више штете непријатељу. Резултати нису изостали. Али видимо да је требало и друкчије радити. Нисмо били спремни за овако тешку и неједнаку борбу. Поред тога није било јасне перспективе о трајању рата. Активисти се нису на време склонили. И зато су у главном пали најбољи људи: Серво,⁴ Коча,⁵ Богдан,⁶ Паја Јл.,⁷ Даба,⁸ Попа⁹ и други. Ми смо све до септембра били у Бан.[ату]. Имали смо намеру да пређемо до вас и преведемо преко 100 партизана, за које тамо није опстанак био сигуран. У ту сврху смо прешли у Бачку, ради лакшег прелаза. Али ту су настале тешкоће и преко нисмо могли. Одмах по доласку у рацији је пао Иво В.,¹⁰ а сутрадан је на улици препознат и убијен Р. Ћирпанов¹¹ и пала Гордана,¹² те скоро све што је било способно за самосталан рад било је испроваљивано, похацшено или ухваћено у рацијама, које су захваћале читаве квартове. Поред тога пали су најбољи људи из Суботице, Сомбора и других важнијих места. Снаге нисмо имали скоро никакове. Требало је почети од а. Прео-

³ Нови Вечкерек (сада Зрењанин)

⁴ Народни херој Михаљ Серво, члан Покрајинског комитета КПЈ за Војводину и један од организатора устанка у северном Банату. Ухапшен и стрељан на Вањици 1941. године. (Види књ. 17, док. бр. 7, стр. 31.)

⁵ Владимир Коларов Коча, секретар Месног комитета КПЈ у Великом Бечкереку (Зрењанину). Ухапшен и стрељан јула 1941. године.

⁶ Богдан Теодосин. Тада је био члан Окружног комитета КПЈ за северни Банат.

⁷ и ⁸ Редакција није могла сазнати на кога се односи.

⁹ Народни херој Радован Трњић Попа, члан Окружног комитета КПЈ за северни Банат и политички комесар Кикиндског НОП одреда. Погинуо 4. августа 1941. код Кикинде.

¹⁰ Иван Виоглавин, члан секретаријата Покрајинског комитета КПЈ за Војводину. Обешен у Новом Саду почетком 1942. године.

¹¹ Народни херој Радивоје Ћирпанов, члан секретаријата Покрајинског комитета КПЈ за Војводину. Погинуо у борби с мађарском полицијом у Новом Саду 5. октобра 1941. године.

¹² Гордана Ивачковић Црна, члан бироа Покрајинског комитета КПЈ за Војводину. У затвору се издајнички држала (види књ. 17, док. бр. 6).

стали људи су се редовно склонили не знамо куд. Решили смо да У.¹⁵ пређе у Бан. а ја да останем овде. Таман је уз велики напор рад овде кренуо како треба, наишло је хапшење наших људи, затим *рација* у којој је убијено само у Н. Саду преко 2.000 људи, па убијање у стану секретара ПК СКОЈ-а Ђ. Зличића,¹⁴ затим на улици секретара ОК СКОЈ-а¹⁵ итд. Био сам приморан да напустим Н.С.¹⁶ и обишао сам Суб.[отицу], Сом.[бор], Ст. Б.[ечеј] и друга места, где сам донекле средио прилике у организацији и дао упуте за рад. Сада сам опет у Н.С. Сада опет од а. Рад ипак напредује. Али за сада овде, као и читавој Бачкој, нема снага за акције. Постоји више десетина људи који су овде само терет, отежавају склањање активиста. Поред тога људи неће у војску [мађарску] и ми смо све позвали на дезертирање, а опстанак тих људи је тежак. Ако су ту услови погодни за партизанску борбу, а свакако да јесу, онда би све ове људе требало пребацивати преко да се ту боре и у борби стичу искуство.

Напишите извештај о раду и преглед ситуације. Ми смо с вреглена на време издавали прогласе али их нисмо вама могли достављати. У будуће ћемо прогласе и други материјал моћи штампати. Ако имате везу с Ђаћом,¹⁷ учврстите је. Ако имате неки од задњих прогласа ЦК пошаљите, као и ваше материјале које сте издавали.

Јанка¹⁸ и Лалу (Ј.В.)¹⁹ кооптирала смо у Биро ПК. Можда је ту преко и Б.Б.²⁰ Ако издајете неки лист, онда можете ставити да је орган ПК али *издање за Срем*.

20 маја 1942 г.

Топло вас поздравља — Тоза²¹

¹³ Народни херој Жарко Зрењанин Уча, политички секретар Покрајинског комитета КПЈ за Војводину. Погинуо 4. новембра 1942. у селу Павлишу, код Вршца, блокиран од око 700 непријатељских војника.

¹⁴ Народни херој Ђорђе Зличић. Рањен у борби с -мађарском полицијом, ухваћен и уморен 7. фебруара 1942. у Новом Саду.

¹⁵ Односи се на Ђорђа Микеша, секретара Окружног комитета СКОЈ-а за јужну Бачку.

¹⁶ Нови Сад

¹⁷ Односи се на Централни комитет КПЈ.

¹⁸ Народни херој Јанко Чмерлик. Рањен у борби с полицијом, ухваћен и после дужег страховитог мучења стрељан, маја 1942, у Сремској Митровици.

¹⁹ Реч је о Јовану Веселинову Жарку.

²⁰ Бранко Бајић, члан секретаријата ПК Војводине. Погинуо 19. новембра 1942. у Новом Саду у борби с мађарском полицијом.

²¹ Народни херој Светозар Марковић Тоза, организациони секретар Покрајинског комитета КПЈ за Војводину. Тешко рањен у борби с мађарском полицијом, ухваћен и после страховитог мучења обешен, 9. фебруара 1943, у Новом Саду.

Драги другови, горње писмо примили смо из Бачке, те вам препис истог шаљемо ради вашег знања.

Уједно вас извештавамо да смо другу Т. послали све наше материјале, „Пролетер“, прогласе и друго. Јавили смо да можемо примити у наше одреде њихове људе и одредили нашим одредима да их примају на уговорени начин. Надаље позвали смо другове у одредима да другу Т., где је он успоставио везу са нама, у свему излазе у сусрет, везу са њима учврсте и ако треба пруже сваку па и материјалну помоћ.

Како друг Т. ништа не јавља о вези са Бан.[атом] и за Учу, држимо да он има тамо какву-такву везу и да евентуално може знати шта је са Учом.

Рекли смо другу Т. да је за Војв.[одину] одређено од Ћаће повереништво.²² Саопштили смо да је за Бан. одређен друг Ђ,²³ али како он тако и ми, слабо тамо познајемо прилике. Сада нам он у томе може помагати.

О свему овоме требало би хитно обавестити Ћаћу и затражити даље директиве. С обзиром да би друг Т. могао ускоро доћи до нас, могао би и отуда неко од Ћаће доћи и тако помогне сређивање прилика у Војв. Ако не би од Ћаће нико могао доћи, ми ћемо јавити долазак друга Т. па би могао овамо доћи друг Ђ. или ко други, ко би овлаштено могао радити на сређивању прилика у Војв.

С обзиром на изнето, стање, држим да би и без обзира на долазак требало заузети став у питању сређивања прилика у Војв. ПК, па молим да другови саопште своје мишљење и пошаљу потребне директиве. Прилике су такве да се због акција на томе терену опет прекине веза а не успостави нова — сигурнија и трајнија, па је стога по свим овим питањима потребно донети хитно решење.

Очекујем потребне директиве за даљи рад у Војв.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

8 јуна 1942 г.
Срем

С другарским поздравом,
Слободан Сремчић²⁴

²² Дуже време немајући никакве везе с Покрајинским комитетом КПЈ за Војводину, ЦК је одлучио да формира једно покрајинско поверенство за Срем и Бачку а друго за Банат. (Опширније о томе види књ. 6, док. бр. 17.)

²³ Зура Јовановић Мића је тада одређен да врши дужност повереника ПК за Банат.

²⁴ и ²⁶ Аћим Груловић

Драги другови, стање у нашим одредима стално се по-
љшава. Тешкоће на које наилазимо у главном су у поли-
тичкој слабој изграђености већег броја људи. Бројно стање
наших одреда се прилично нагло повећава. Ускоро се нада-
мо формирати 4 батаљона. Имамо преко 350 наоружаних
људи. Успеси за сада нису велики, али се надамо да ће уско-
ло и ти успеси бити знатно бољи. Све више приступамо спро-
вођењу директива Врх. штаба,²⁵ кочењем саобраћаја.

Непријатељ стално напада, али без већег успеха. Из
њихових редова, истина непроверено, сазнајемо о намерама
непријатеља да против наших снага употреби своје јаче
снаге. Петоколониши и усташе, а домобрани логотово, до
сада показали су се slabим борцима.

Социјални и национални састав све је бољи.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

8 јуна 1942 г.

С другарским поздравом,
Слободан²⁶

БР. 36

ИЗВЕШТАЈ МИЛОША МИНИЋА И РАДИВОЈА ЈОВАНО- ВИЋА БРАДОЊЕ ОД 13. ЈУНА 1942. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О УСПОСТАВЉАЊУ ВЕЗЕ СА ИСТОЧНОМ БОСНОМ И МОГУЋНОСТИМА ПРЕБА- ЦИВАЊА ПРОЛЕТЕРСКИХ БРИГАДА У СРБИЈУ¹

За ПК и Главни штаб за Србију

13/У1-42

Драги другови,

Састали смо се са другом из Босне, кога је послао Тем-
по² и остали другови. Он нам је изложио следеће:

1) Да је послат од Темпа да ухвати везу са другом Ми-
хајлом,³ ПК и Гл. шт. за Србију и да од њих добије изве-
штаје о стању партиских организација у Србији, Војводини

²⁵ Односи се на наређење Врховног штаба од 9. јануара 1942.
о дејствима на комуникацијама (види том II, књ. 2, док. бр. 96).

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) V Архиву ЗРПС, рег.
бр. 195.

² Светозар Вукмановић Темпо је у то време био командант
Главног штаба за Босну и Херцеговину.

³ Благојем Нешковићем

и Македонији у општим цртама (писане невидљивим мастилом), затим о политичкој ситуацији у овим покрајинама а нарочито у Србији, о одредима у Србији и најзад мишљење ових форума о потреби и могућности пребацивања и опстанка једне или више пролетерских бригада у Србији.

2) Да организује сталну везу између Србије и Источне Босне>, тј. између ПК и Гл. штаба за Босну са ПК и Гл. шт. за Србију.

Друг из Босне изложио нам је и ситуацију у Источној Босни. У том делу Босне од наших снага постоје 5. и 6. пролет. бригада и један одред — Шеховићи. Пета бригада броји 1400 људи са 140 аутоматских оруђа — црногорских партизана.

Шеста бригада — Босанска — има 600 људи, у коју треба још да се укључи Фочански батаљон од 500 људи. Шеховићи одред има 450 људи.—

Друг из Босне написаће вам опширније писмо па нема потребе да ми о томе пишемо.

Ми ћемо у вези са овим да вам пишемо о неколико ствари.

1) Преко територије Ваљевског округа постоји могућност да се организује веза од Ваљева па до близу Дрине. Ми смо већ казали другому из Босне да са другом из О.К.В. са којим се повезао организује тај канал.

2) О пребацивању једне или више пролет. бригада у Србију мислимо овако:

Да то пребацивање треба да уследи у најкраћем могућем року и то бар једне бригаде од хиљаду и по људи.

Политичка ситуација за акције пролетерских бригада је повољна. Народне масе које су у огромној већини за партизане поздравиле несумњиво долазак бригада и пружити им свесрдну подршку. Војна ситуација, нарочито у Западној Србији, такође је више него повољна за прелазак бригада.—

Немачка војска постоји само у Шапцу, Ваљеву, Ужицу — за Чачак не знамо. Судаћи по Ваљеву та снага је врло мала: док је прошле године у Ваљеву број немачких војника кретао се од 5000 до 20.000, сада их има две до три стотине. Док је прошле године немачка војска била састављена од елитних јединица, сада је састављена од старца и деце. Четничке банде и државна стража су бројно слабе у овом делу Србије, јер су главнину својих снага пребацили у Источну Србију.

Не само да је пребацивање пролет. бригада потребно него је нужно и неопходно и то из следећих разлога:

а) Судбина одреда у Источној Србији зависи од тога да ли ћемо успети да развијемо масовну борбу у другим деловима Србије.

Ако би их ружно време затекло овако окружене непр. снагама, морали би подлећи непријатељу.

Долазак пролет. бригаде натерао би непријатеља да већи део својих снага пребаци из Источне у Западну Србију за борбу против бригаде.

Тиме би се знатно олакшао положај наших одреда у Источној Србији.

б) Пролетерска бригада својим акцијама помогла би да се врло брзо успоставе и омасове одреди у Западној Србији и Шумадији, који би могли даље наставити са сопственим снагама борбу против окупатора а бригада би била ослобођена за акције на другим територијама.

ц) Сама пролетарска бригада могла би да привуче масе пролетаријата и сиромашног сељаштва у активну борбу и да на тај начин створи услове за стварање нове пролетерске бригаде у Србији.

Ово наше мишљење дајемо као прилог по питањима о потреби и могућностима пребацивања и опстанка бригада на овој територији.

Друг. поздрав
Брад.⁴
Млад.⁵

П.С. По овој ствари треба најхитније да радите пошто овај ДРУГ треба да се пребаци кроз седам дана натраг у Босну са четничким одредом Пере Ђукановића као четник.

⁴ Радивоје Јовановић Брадоња. Био је тада члан Главног штаба Србије.

⁵ Милош Минић Младен. Био је тада инструктор Покрајинског комитета КПЈ за Србију при Окружном комитету за Ваљево.

БР. 37

ИЗВЕШТАЈ СРЕСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА КОСМАЈ ОД
16. ЈУНА 1942. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ
О ТЕРОРУ И ПОТЕРАМА ОД СТРАНЕ НЕПРИЈАТЕЉА¹

ПК-у за Србију

16-У1-942.

Драги другови,

У прошлом писму,² које смо вам упутили преко другова из Смед.[ерева], ми смо вам унеколико изнели стање код нас и поставили тако неколико врло важних питања о нашем раду. Но како ни до данас нисмо добили одговор на то писмо, то ћемо и овога пута да вас понова упознамо са приликама код нас, због врло озбиљне ситуације, која се из дана у дан погоршава. Од хапшења нашега курира и прекида везе са вама (томе има већ преко два месеца) ствари су се овде у многоме измениле.

Све већи терор, све безобзирнија прогањања, хапшења, стрељања сељака, све систематскије организоване потере за овим малим бројем партизана који се налазе овде, у многоме онемогућује наш рад, па чак и опстанак. Систематска и постепена организација и стабилизација власти наше реакције која је отпочела још од одласка нашег одреда,³ данас може се рећи да је потпуна. Страховитим методама владања они су успели да заплаше сељаке и да чак и један део поштених сељака наређењима ставе обавезно у своју службу. Ту се не види расположење сељака, оно је данас за нас више него икада. Но однос снага, наша војничка слабост, све је то учинило да је један велики део маса деморалисан и застрашен. Под таквим условима могућности нашега рада су врло мале, јер на сваком кораку се наилази на велике тешкоће. Присуство и сталан боравак четника у сваком селу (у Космајском и Подунавском срезу), стално претресање терена, како села тако и шума, патролирање по селима, путевима и њивама и дању и ноћу отежава наше кретање, а рад наших другова сељака скоро потпуно онемогућава. Данас је могуће састати се и разговарати само са малим бројем на-

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 138.

² Види књ. 3, док. бр. 67.

³ Мисли се на повлачење Космајског НОП одреда у Санцак, крајем 1941. године.

ших људи. Последњих дана предузели су детаљно чишћење терена Гроч.[анског] среза у коме су учествовали: Грочански, Београдски, Сопотски, Раљски, Младеновачки, Паланачки и Смедеревски одред. А у свим срезовима се претресања врше стално.

Излаз из оваке ситуације биле би акције. Али наше снаге су мале и ми би за врло кратко време били ликвидирани. у околини нашој не воде се никакве акције и они су у могућности да скупе 7 одреда данас, мада нема акције. А наша изолована акција би изазвала још већу концентрацију и ово мало снага што имамо било би брзо уништено. А без акција даље скривање на овом терену је такође онемогућено. Зато нам је необично важно да нас повежете са О.К. за Аранђеловац, Јасеничким срезом, Хомољем, са свим теренима који се налазе у нашој околини, ради могућности маневрирања на једном већем терену. Другови, ово нам је врло хитна ствар.

Остављени без везе са вама, у немогућности да другим путем дођемо до тачних обавештења ми немамо скоро никакав увид у ситуацију и није нам потпуно јасно што би требало предузети. Због тога, другови, одговорите нам детаљно о свему, о ситуацији код нас, у свету, о нашим задацима, а такође нам *пошаљите* сва обавештења и извештаје. Све ове ствари су нам врло хитне, и одговор нам пошаљите што опширнији и што пре.⁴

У раду смо наишли у Болечу на једног друга који каже да је кандидат парт. у Београду. Зове се Мита Симбирац, студ. Да ли би нам могли казати што о њему?

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С.К. за Космај

⁴ Покрајински комитет КПЈ за Србију одговорио је на писмо а кв. 3, док. бр. 91).

БР.33

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 29. ЈУНА 1942. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА ПОЖАРЕВАЦ О ТЕРОРУ НЕПРИЈАТЕЉА И О ТЕШКОЋАМА ОДРЕДА¹

Драги другови,

Ситуација овамо на терену је изванредно тешка. Непријатељ врши незапамћени терор над свима за које дозна или посумња да су ма у каквој вези са нама. Хапси, туче, исељава, пали, конфискује стоку и прети још страшнијим мерама. Под тим притисцима народ је страховито заплашен. Пре кратког времена ухапшено је око десетак наших људи из Рановца, Манастирице и Кладурова и отерани за Кучево где су скоро пребивени. Од напада на Манастирицу сталне потере непријатеља не престају ни дању ни ноћу. Свим расположивим снагама и уз помоћ сељака свакодневно се врше претреси шума и кућа и то у једном врло широком обухвату, а ноћу држе заседе, тако да је скоро немогућ прилаз ма коме насељеном месту, а периферије су све исељене. Ако се негде и провучемо у коју кућу за храну, сељак не сме да нас прими ни по цену живота, јер неки ново-мобилисани који су дезертирала и неки који су заробљени проказивали су све редом где су добијали храну. Сасвим је разумљиво што је народ и овим заплашен и револтиран, јер док ми захтевамо од тог народа да нам даје храну и да нас сакрива, онда он мора да се пита како онда нас партизани откривају који како падне непријатељу у руке. Да, ово је врло тешко и болно, далеко таже него кад их непријатељ другим путем открије. Под оваквим приликама и околностима време стално проводимо у шуми, једнако мењајући места јер је просто немогуће остати неколико дана на истом месту. До хране се невероватно тешко долази. Има дана када се формално и гладује. Сваки покушај да се до хране дође скопчан је са ризиком да се падне. Везе са позадином покидане су и не могу се одржавати, а то је најтеже јер кад се нема та веза и наслон на народ опстанак је скоро немогућ. Сви са којима некако дођемо у везу моле нас да се ту не појављујемо јер ће настрадати и мораће да нас јављају да су нас приметили. Под овим околностима и у оваквој критич-

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 58.

1 ситуацији наш се одред никад од оснивања није налазио и јако стрепим за његов даљи опстанак.

Никако нам не успева да се повежемо са друговима који су се после напада² разделили на две групе. Они су знали људе и места где би нас брзо нашли, али ти су људи похапшени а места блокирана. Све чинимо да их пронађемо, али нам до сада није успело. У том трагању неколико пута једва смо успели да се извучемо. Оставили смо везу на неколико места где верујемо да се неко од њих може јавити.

Сазнајемо да се чета после напада код Кладурова раздвојила на две групе. Једна група са Славом,³ Шербаном⁴ и Сашом;⁵ друга са Драгишом.⁶ Драгишина група (сви Кнежичани, њих 7) цела се предала Горњачанима, док се сам Драгиша негде крије. Чујемо преко људи да ће се и он предати и да ће формирати неки Кнежички одред под командом Горњака ако одатле оду калабићевци.⁷ Сви Кнежичани који су се предали иду већ са оружјем у састав Рановачког одреда а под командом Горњачана. Проказали су неке наше сакривене пушке и осталу опрему. Дакле, Кнежичани су срамно издали линију борбе и другове у најтежем часу. Тешко је претпоставити да то није са знањем и одобрењем Драгише. Сам Драгиша изгледа не сме још да се преда док ваљда не добије неке гаранције. У последњем моменту сазнајемо да се и он већ предао, али нисмо у могућности да то проверимо. Ја сам му писао и тражио да објасни како је до тога дошло. Чекам одговор и не знам да ли ћу га добити. Друга група изгледа морала се повући негде далеко испред ових силних потера и заседа. Упорно се тврди да је Шербан рањен на два места (у руку и бутину) али да је успео склонити се негде, јер би св иначе чуло да је ухваћен.⁸ Са Сашом и Славком су сви стари партизани. Треба да их има

² Односи се на борбу Млавске чете јануара 1942. против четника код с. Кладурова.

³ Славко Поповић Мали. Погинуо 17. фебруара 1943. у с. Сиракову, у борби против Немаца, као заменик командира Млавске чете.

⁴ Народни херој Јован Шербановић Шеле. Тешко рањен у борби против четника, код с. Сиге у Хомољу, убио се да не би жив пао у руке непријатељу.

⁵ Саша Марковић

⁶ Драгиша Миладиновић. Предао се четницима, и ови су га стрељали крајем 1942. године.

⁷ Припадници одреда под командом Милана Калабића, кога су Немци ликвидирали октобра 1942, као присталицу Драже Михаиловића.

⁸ Том приликом је Шербановић био рањен.

сада отприлике 1399.⁹ Сазнајемо и то да су ново-мобилицане пустили кућама пошто су се вероватно уверили да би под овим околностима и они дезертирала. Њима је одузето оружје и склоњено. Ти који су пуштени кућама јавили су [се] Рановачком и Горњачком одреду.

Ситуација је засада овамо таква. Слали смо нашег курира двапут на заказано место у одрађено време али он тамо није нашао нашег човека, зато сада користимо ову везу за коју смо једва нашли поуздана човека. Треба да нам јавите како ћемо даље одржавати везу. Да ли је она могућа преко „Малог“ или ако ви имате човека који са објавом може долазити у неки од ових срезова а ми би нашли место за размену. Једно место већ имамо у ср. Звишком. Досадање место не би више било угодно, јер одовуда се објава тешко добија за та места. Са Ћатом¹⁰ смо најзад ухватили директну везу и он ће се прикључити нама 2 о.м.¹¹ Дошли су Сима Симић¹² и Јовић (Лазин водник).¹³ Они су нас упорно тражили месец дана док су нас пронашли. Наишли су једном и на заседу али су се срећно извукли.

Наша патрола чекала је Металчеву групу¹⁴ на одређено место у заказано време, али она није дошла. То је за сада и боље ако та група тамо може још неко време да остане, јер би овде под овим условима тешко могла опстати. Испитали смо могућност друге базе на Туман. Ц.В., али тамо је исхрана немогућа бар за сада.

Очекујемо, другови, конкретне предлоге од вас како ћемо даље делати у овој садањој ситуацији. Ако би могло да дође до састанка где бисмо заједно проценили ситуацију детаљно и донели потребне закључке. Друг доктор вам је

⁹ То је шифра. У тој групи је тада било 10 партизана.

¹⁰ Велимир Дамњановић Ћата, командир Печке партизанске групе. Фебруара 1944, у засеоку Врелу, код Кучева, четници су његову групу уништили а њега ухватили и после неколико дана стрељали.

¹¹ Вероватно треба да стоји: 2. идућег месеца.

¹² Народни херој Сима Симић Суви. Као политички комесар Моравске чете Пожаревачког НОП одреда погинуо у борби против четника у с. Бусуру маја 1944. године.

¹³ Драгољуб Јовић. Крајем 1941. био је водник у Ресавској чети (2. шумадијског НОП одреда), чији је командир био народни херој Лаза Стојановић. После разбијања Ресавске чете он се, заједно са Симом Симићем, прикључио Пожаревачком НОП одреду. Погинуо октобра 1942. у борби са жандарима, као командир Млавске партизанске групе.

¹⁴ Односи се на Млавску партизанску групу. У то време њен командир је био Пера Стојановић Металац. Он је тих дана наишао на заседу Недићеве Пољске страже и био тешко рањен. Недићевци су га предали Немцима у Пожаревцу, а ови су га касније стрељали.

аније писао да би ми евентуално могли на неко време прећи до вас ако то није скопчано са неким нарочитим тешкоћама.

Јавите нам имате ли неке везе са Живадином. Пре кратког времена из Градишта је пуштен Живота и неки Мишљеновчани који су ухапшени пре два месеца. По Животи је поручио неки капетан из Живадиновог одреда да би на сваки начин хтео да се састане са нама. Још по томе нисмо ништа одговорили. Сачекаћемо и ваш одговор. Да ли сте сазнали шта је са Металцем? Из Градишта су сви партизани пуштени, међу њима и мој шурак. Чујем да је из Раброва понова хапшен Сингер и брат Маторог.¹⁵

Пошаљите нам радио вести и дневни преглед штампе, јер више од месец дана ништа не знамо о ситуацији на фронту и у земљи.

29 VI 42
12 часова

Другар. поз.
Раде¹⁶

ПС Одовуда се човек са објавом не може маћи, јер у Срезу не потврђују објаве за друга места. Јавите како можемо даље одржавати везе.

Ж.¹⁷

¹⁵ Милисав Средојевић Матори. Као командир Млавске (Сти-Немаца^{Те погинуо} 17, Фебруара 1943. у с. Сиракову, у борби против

¹⁶ »Жика Поповић Раде, командант Пожаревачког НОП стп«^{Да, робљен} четника у с. Рановцу јануара 1944. и убрзо

БР. 33

ПИСМО СЕКРЕТАРА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ ОД 2. ЈУЛА 1942. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ 1. ШУМАДИЈСКОГ ОДРЕДА И О ДОГОВОРУ С КОСМАЈЦИМА О ДАЉЕМ ЈАЧАЊУ ОВОГ ОДРЕДА¹

2-УН-42

Драги другови,

Шаљемо вам одговор на писмо од 25-VI.² Ја се налазим код Космајаца.³ Са њима је све у реду. Њихово пребацивање је у току и биће готово за дан-два. Ја се нисам још састао са својим О.К.⁴ и шаљем вам одговор сам. Овде сам се састао са другом Дражом,⁵ партиским функционером у овом крају, и решили смо низ заједничких питања.

Прво, пронашли смо јавку у Младеновцу на коју би вам курир могао да доноси материјал и све остало за оба руководства. Јавка је врло солидна. Ако се слажете пошаљите вашег курира овога пута са нашим ради повезивања.

Друго, питање пребацивања другова из Београда за одред реши.пи смо на овај начин. Наиме, ви сте још пре два месеца предложили друговима из Космаја да се пребацивање другова из Београда за одред врши у групама и ноћу, који ће донекле бити и наоружани. Тада је се поставило питање са ваше стране, да ли постоји могућност за прихватање другова и њиховог спровођења до базе на тај начин. Могућности такве данас постоје, курира имамо који би их прихватио тамо где ви место одредите, пунктове смо осигурали све до нас и преко нашег терена. Ја и друг Дража о свему смо детаљно продискутовали и налазимо да је то најбољи и најсигурнији начин за пребацивање другова. Он ће са својим друговима обезбедити и још боље осигурати пунктове од Београда до нашег терена, а ми ћемо то исто учинити даље и биће све у реду. Исто тако, ангажоваћемо за спроводника друга који добро познаје путеве и на тај начин осигураћемо максимум безбедности за пребацивање.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 150.

² Види књ. 3, док. бр¹. 91.

³ Односи се на Партијско поверенство за округ младеновачки.

⁴ Реч је о Окружном комитету КПЈ за Аранђеловац.

⁶ Дража Марковић

према томе, ствар је дефинитивна, ако се и ви будете сложили и остаје само да нам јавите где треба спроводник да Он лично може да дође и у Београд и поред, — где буде требало.

Треће, ми и Космајци располажемо са овим оружјем у з е р в и: 200 пушака, 6.000 метака и 5 пушкомитраљеза.

Партизана на терену заједно са Космајцима имамо 30. Они су наоружани са 5 пушкомитраљеза, 1 лаки, 70 бомби и сваки има пушку са довољно муниције. Укупно: 130 пушака, 10 пушкомитраљеза, 1 лаки, 100 бомби и око 10.000 метака. Треба подвући да наше могућности за набавку оружја нису исцрпљене и да су перспективе врло повољне.

Четврто, да подвучемо још једном најважнију ствар. Треба схватити као неодложно да се учини што брже пребацивање људи за одред. Расположење код народа постоји за улазак у одред, само се чека са чешћим иступањем наших партизана широм терена. Да би избегли огромну концентрацију непријатеља, потребно је да се појављујемо једновремено на више места у мањим јединицама. За све то потребне су нам снаге. Ми у толикој мери не можемо моментално са терена да добијемо. И зато треба учинити све да ми хитно¹ и неодложно у томе правцу будемо помогнути од вас. Наше је мишљење да ћемо после тога ојачати и проширити наш одред и да ћемо убрзо отети иницијативу из руку непријатеља.

Борба у Трешњевици, о којој сте свакако нешто читали и у новинама, завршила се са овим резултатом: На њиховој страни било је неколико рањених и један или два мртвих. На нашој страни није било жртава.

Новац смо примили. Пошаљите нам материјал.⁶

Другарски поздрав
за О.К.
Шане⁷

д⁶ о да љ е м пребацивању људи из Београда за Космај види: „РТМ”⁵ ЗРПС, рег. бр. 151; Зборник, том I, док. бр. 23 у 4. књизи и бр. 42 и 50 у овој књизи.
Душан Петровић Шане

**ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА НИШ ОД 3
ЈУЛА 1942. ПАРТИЈСКОМ РУКОВОДСТВУ ЈАСТРЕБАЧ-
КОГ НОП ОДРЕДА О ПРЕДУЗИМАЊУ ПОТРЕБНИХ
МЕРА У ВЕЗИ С НЕПРИЈАТЕЉСКОМ ОФАНЗИВОМ¹**

Парт. руков. одреда²

2-У-1942 год.³

Драги другови,

Овде је одржана конференција под претседништвом министра Аћимовића којој су били присутни: сви срески начелници, претставници њихових окружних одреда Недићевих и четничких, претставници полиције, извесни претеџници општина, тј. њихова елита. На тој конфер. покушано је да се изглади сукоб и нетрпељивост између Недића и четника. Друго, изнесено је да народ мрзи њих, а воли партизане. Нарочито их погађа што партизани држе конференције и објашњавају политичку ситуацију. Закључили су да појачају своју пропаганду у селу и у граду. Мисле да створе курсеве за њихове пропагандисте у селу. Решили су да створе милицију у свима селима од 30—40 људи на челу са официрима, да постављају заседе партизанима. Да изврше поново потере у овим крајевима, којима ће лично Аћимовић руководити. Он ће бити у Нишу и оданде ће руководити без Бугара. Нападају Бугаре што су убијали и палили све редом а не само партизанске [фамилије] и тим огорчили још више народ. Зато ће, кажу, они да врше потере. Да је највећи одред Бабички и да је најважније разбити га, јер се један већи број војника и официра придружио њима. Кажу да их има 600, да траже оружје за њих и за милицију. Аћимовић је рекао да ће то урадити са пријатељима Немцима. Констатовано је да официри нису довољно активни, борбени и не дају примера војницима њиховим. Аћимовић је отишао у Београд и вратиће се за који дан.

Ова конференција показује да увиђају да их народ мрзи, друго, да Недићева влада гледа да се стабилизује.

¹ Препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 12462/У, 1—74 (42).

² Није назначено коме је одреду упућено, али се из писма види да је намењено Јастребачком НОП одреду.

³ Датум је погрешно написан. Вероватно треба: 2. јул 1942. године.

Свакако је јасно да треба им парирати баш по свим тим њеним болним питањима. О овој конференцији обавестити народ и како они мисле да се стабилизују.

Друго, овде је одржано суђење војводи хумском, његовом четовођи и једном четнику, због силовања осуђен је војвода на три године робије, а четовођа на једну и по годину. Изнесите народу какве су те војводе-спасиоци српства.

Треће, овде се чује да је извршен атентат на Павелићеве ministre и да је њих седам убијено. Међу њима и маршал Кватерник. Да је стрељано доста ђака Загрепчана, да су партизанске борбе све силније. Пруга Загреб—Сплит не ради, исто тако Загреб—Шибеник. Да због огорчених партизанских борби покушавају да створе јединство и сарадњу са српском буржоазијом. Ово је све непотврђено.

4. Јавите нам да ли у Топлици има других сем наше пол. странке који су активни у народу и да ли се може увући у народ. ослоб. борбу, путем једног нар. осл. одбора. Ово је врло важна ствар да би се проширила народ. ослободилачка борба и створило јединство српскога народа. Ту долазе све политичке бивше партије које су познате у Топлици.

5.— Треба развити огроман пропагандни рад за скривање овогодишње жетве, коју ће окупатор покушати да одузме. Сељаке треба учити како да скривају жито још одмах приликом жетве, да склањају снопове, да их не износе на гувно и да не вршу на вршалицама, а ако га вршу, да уништавају књиге које власти воде преко власника вршалица. У овом смислу можете издати и летак за народ. Друг Бугарин⁴ не може да буде више у партиском руководству. На место њега узмите другог који је најбољи. Он не може бити из ових разлога: а) због непознавања језика, б) прилика у нашој земљи, ц) обичаја, е) менталитета нашег народа, што све један руководилац мора познавати. Мислимо да ће друг Бугарин правилно разумети ову нашу одлуку. Он као добар и искусан друг треба да помаже друговима и да другови траже од њега помоћ.

7.— Друг Душко⁵ треба да буде заменик политкома. Ово је важно да сваки партиски функционер мора да има и неку функцију у одреду преко које ће се легализовати пред партизанима.

8.— Летак за Бугаре пошаљите ако га нисте послали.⁶

⁴ Трифун Трифунов. Он је 1943. пребачен у Македонију, где је био комесар III оперативне зоне НОВЈ (види књ. 5, док. бр. 25).

⁵ Душан Томовић

⁶ Види књ. 3, док. бр. 90.

9.— Поштар који је тамо нека каже ко му је био партиска веза у Београду и кога је увео у партију, да би проверили.

10.— Шаљите крајем свакога месеца финансиски извештај одреда.

11.— ...⁷ нема.

12.— Потере Бугара против наших одреда нису успеле. Књажевачки и Озренски се извукли а за Сврљишки су изгледа [у потери] још. Палили су све колибе и тукли народ.

13.— Шаљемо вам обав. бр. 52 да умножите.

14.— Расинцима јављајте све новости које ми вама јављамо. Исто тако делите са њима храну, обућу и одећу.

15.— Шаљемо писмо за Жарка⁸ лично и Брку Расинског.⁹ Исто тако и за Сељу.¹⁰ Та писма немојте ви отварати, већ их њима уручите.

16.— „Сеља“ има право да у име партије врши контролу рада у партиској организацији у одреду као и самог штаба одреда у име О.К.

17.— Спроведите конспирацију у одреду а нарочито код партијаца, кад неко негде иде, не смеју да знају они који нису одговорни. Курире партизани не смеју знати. Укините праксу да се пред партизанима шаљу курири. Нека се то згодно камуфлира пред партизанима, као да он иде на друге задатке. Исто тако када се курир враћа научите га да не говори пред осталима, већ и он да се камуфлира.

18.— Тика¹¹ се обесио овде у логору. Много је тучен, сав је био рањав, радио је. Добро се држао.

19.— Шаљем вам песму коју су певали другови из Тимока. 'Њу можете преиначити, наместо Тимок: Заглавак, Добрич, Топлица. Пева се на арију „Партизанске храбре чете руше фашизам, бум.“

20.— Нека ваш курир идући пут дође изјутра у 5 ради Сеље, јер Сеља треба да дође са њим.

21.— Сва писма која шаљемо обавезно их дајте Сељи нека их прочита.

⁷ Тако је (три тачке) у оригиналу.

⁸ Глигорије Диклић Жарко (Будни), члан ОК КПЈ за Крушевац. Погинуо у борби с бугарском окупаторском полицијом у Крушевцу марта 1943. године.

⁹ Недељко Караичић Брка (Милисав)

¹⁰ Радош Јовановић Сеља

¹¹ Односи се на Тихомира Стојановића, студента и члана КПЈ, из с. Божурње код Прокупља.

22. Нека Ђера¹² каже каква је студенткиња „Лала“ Даница Николић из Н., да ли је познаје и да ли је поштена.

23. Задње наређење команданта Нишког округа говори о томе, да због тога што је шума разлистала, комунисти лако врше акције а потере им не могу ништа, јер се скривају када су потере. Због тога наређује да срески четнички одред из Житковца по сваку цену спречи прелаз комуниста са Јастрепца у Мораву.

2) Да прва чета 12 добровољачког одреда постави се и држи линију Лоћика—Врћеновица—Чуковац—Честа и спречи прелаз са Јастрепца.

3) 2 чета 12 добр. одреда да буде у с. Грејач са задатком да контролише села: В. Дреновац—Бели Брег с тим да обилази села Копривницу, Голешницу, Дашницу.

4) Све ове чете морају бити до 23 ов.м. најдаље. Па онда даље наређује: да одреди и чете морају свакодневно обилазити свој терен и кад год је лепо време држати заседе на згодним местима. Да ноћу постављају заседе или из села или у разне правце. Да заседе остају целе ноћи, да не би забуном пуцали између себе. Да ноћу патроле не буду у селу и да сељаци не чувају стражу без оружја. Да ноћу буде поред заседа и једно приправно одељење под оружјем, да преко старешина организоване обавештајне службе воде рачуна да не буду изненађени од партизана. Да међусобно чете свакодневно одржавају везе. Да одмах приступе организовању сеоских милиција, да при томе воде рачуна да не уђу бивши партизани или њихови пријатељи у село. Да најдаље до 1 јула доставе спискове милиције да би им дали оружје. Ово наређење као што се види да је на основу њихових искустава, такав исти план за поседање села су направили и за Озренски и Сврљишки. Они по наређењу сваког дана морају излазити на цео свој терен, те зато им можете поставити заседе и чекати их. Наравно, ноћу изаћи на терен. Топлица припада Лесковачком окружном начелству те не знамо како ће тамо бити распоређене њихове снаге. Важно је то да сваки срез има по један четнички одред а постоје и добровољачки одреди.—

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

*

З-УП-42 г.

Другарски поздрав
О.К.

¹² Славољуб Петровић Ђера

Добили смо данас ваше писмо и то 2 по Трнавцу¹³ и 1 по Душку као и саслушања и обрачун п. Жарка и п. „Сетве“. Укратко одговарамо: слажемо се са вама да Копаоничани иду на терен Копаоника. Они треба да имају највише 60 људи. Гледајте да им дате добре партизане као и то да нико не иде силом из Топлице са њима, то нарочито важи за сељаке из Топлице.¹⁴

Договорите се о корисним везама. Наглашавамо да оне морају бити чврсте и честе. Дајте им сав новац јер ми ћемо вама увек слати. Сада вам шаљемо за њих 10.000 динара. Они треба да шаљу извештај преко овамо за нас и Г.Ш. Нека се правилно распореди партиски кадар. Нека Копаоничани одмах формирају парт. руководство и штаб одреда и нека одмах јаве.

2) Исто тако формирајте парт. руководство за Јастребачки одред. За секретара у парт. Ј. Одреду одређујемо Чичу.¹⁵ Он нека остане политком.

3) П.К. јавља да је у формирању Краљевачки одред.¹⁶ Они су мислили да им се прикључе Копаоничани јер су они слаби, видећемо шта ће јавити.

4) Саслушање са Пасј. проучићемо по питању формирања одреда тамо, то је скопчано са Јабланицом. Јабланица је слаба, али ако би се наши придружили могли би заједно крчити терен. Да ли би их могли, наћи ако би се пребацили? Мишљења смо да не шаљете још за 10 дана другове за Пасјачу, дотле ћемо ухватити везе са Јабланицом и доћи ће одозгор за Ћићка одговор.¹⁷

5) Што се тиче терора и зверстава што су Бугари починили у Топлици важно је напоменути да не изгубите из вида шта је био циљ окупатора: да убијају, пљачкају и пале. Циљ му је био: а) да спречи досадаш. успешну нар. осл. бор. српског народа, б) да спречи развијање те борбе ка народном устанку, ц) да утера страх масама, е) да их употре-

¹³ Димитрије Писковић Трнавац. Тада је био комарвдант Јастребачког НОП одреда.

¹⁴ Реч је о формирању једне групе партизана из састава Јастребачког и Расинског одреда ради упућивања на Копаоник и у Ибарску долину (види књ. 4, док. бр. 5 и 7).

¹⁵ Десимир Јововић

¹⁶ Покрајински комитет КПЈ за Србију је инсистирао на обнављању Краљевачког одреда. У том циљу је ОК за Краљево припремио једну групу људи на Гочу. Пошто се на том терену није могла самостално одржати, та се група (12 људи) прикључила, септембра 1942, Расинском одреду (види књ. 4, док. бр. 53).

¹⁷ Писмо је стигло касно: Јастребачки НОП одред је Пасјачку чету већ био упутио на Пасјачу (види књ. 4, док. бр. 7).

би у борби против њега самога и његових најбољих синова партизана.

Стрељањем су они успели да мобилишу заплашен народ у другим крајевима и да га делимично употребе против нас. То исто су учинили и у Јабланици и у Пасјачи. Ипак народ у тим крајевима има и даље симпатије али унесен је опортунизам код народа говорећи „да није време и да не смемо водити борбу са јачим окупатором“. Наравно да народ неће никад бити наш заклето непријатељ, али га могу момент. одвојити од нас, и један део употребити против нас. На тај начин проширују братоубилачки грађански рат против кога смо ми. Окупатор лакше пљачка и мирно се креће.

То је искуство које треба скупо да плати.

Зато је задатак ваш да спречите намере и циљеве окупатора и његових слугу. Само наша снага, одлучност, непроменљива борба против издајника и правих шпијуна у селима, објашњавају народу циљ стрељања и паљења, разоружавање милиције и борба против окупатора спречиће намере непријатеља. Не смете дозволити да репашите за масама и да вас народ води и поколеба. И даље остаје непомирљива борба. О овоме идући пут опширније. Издајте летак и пошаљите га и нама.

6) Ми смо вам прошли пут писали да дође овде у Ниш Јошка. Зашто није дошао? Њега нека доведе ванредни курир (Јошка рудар, партијац десетар, што је рањен у Куршумлији), нека понесе исправе ако има.

7) Шаљемо вам још билтена и обавешт.

8) Ми смо вам послали још веша, слаћемо још, само одмах узимајте.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С другар. поздравом
О.К.

¹⁸ Односи се на офанзиву коју је 1. бугарски окупациони корпус, уз учешће авијације, организовао с намером да уништи партизанске снаге на М. и В. Јастрћпцу. До 19. јуна 1942. он је извршио опкољавање са свих страна, а затим предузео наступање према врху планине. Јастребачки одред је, вештим маневром, успео да избегне удар, а непријатељ је, за одмазду, попалио неколико стотина кућа и стрељао око 600 невиних људи, жена и деце. (Опширније о томе види док. бр. 205 у 3. књизи и док. бр. 27 у 21. књизи.)

БР. 33

ИЗВЕШТАЈ ДРАГОЉУБА ЈОВАНОВИЋА, ЧЛАНА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА КРУШЕВАЦ, ОД 5. ЈУЛА 1942 ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ РАСИНСКОГ НОП ОДРЕДА¹

5. VII. 942

Драги другови,

Да не би можда на путу пали, ја а са мном и извештај о стању у каквом се налазе у одреду, то ми је друг Брка² рекао да вам ја напишем углавном оно што ми он рекао. Бројно стање у одреду 60 људи.³ Морал на највишем ступњу. За храну пролазе још доста добро. Углавном храну купују. Највише што оскудевају то је у обући, тако већи број наших другова иду потпуно боси. Обућа до које можемо доћи то су пресни свињски опанци, и они под најбољим условима могу да издрже највише 15 дана. Исто је тако било питање муниције, пошто на сваку пушку долази највише по 40 метака, а то је мало. Да би до ње дошли потребно је да разоружавају репријатеља, што иде доста тешко. Прво што четн. и недиф. иду у већем броју, исто тако бирају заклонита места, а исто тако у селима бораве у кућама од тврдог материјала, тако да је на њих тешко извршити јуришни напад. А друго, код њих се исто тако налази мали број муниције.

Бугари су били извршили опкољавање Јастрепца. Мисли се да је учествовало око 25—30000 Бугара. При нападу су се јако дерали тако да су их другови могли на далеко чути. Они су углавном ишли друмовима и одавде били топовима. Губици нашег одреда су незнатни, скоро их није ни било. Одред се сада налази на свом терену. Наравно, Бугари су се повукли.⁴

Друг Брко ми рече да вам изнесем и о њему. Да после оног његовог хапшења, као и поред терећења које има на

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 151а.

² Недељко Караичић Брка. Тада је био секретар Округног комитета КПЈ за Крушевац.

³ Реч је о Расинском НОП одреду.

⁴ Односи се на тзв. јунску офанзиву бугарских окупационих трупа на М. и В. Јастребац (види док. бр. 40, напомену бр. 18).

полицији, ризично је да остане у граду, већ да ће се налазити у непосредној околини. Другови ми рекоше да тражим: фарба је неопходно потребна јер немају чиме да умноже ствари, исто тако матрице. Боју нам је требао направити један друг, али је сада пао у затвор. Затим траже од литературе историју и сличне уколико имате. Ви ми исто спремите за идући пут зато што ћу повести братовљево девојчицу и уз њу ћу као играчку камуфлирати и понети.

Другови вам јављају да Вукосава није у Драгоцвету, Вера Смиљанић није у Ратковићу. Склоњене су негде. Углавном нису у затвору. Браћа из Драгоц. до пре недељу дана били су у затвору, слали су човека који је то проверио.

Јавите нам о Милораду Марковићу опанч. који се налази у Секурићу. Да ли М. зна о њему какав је.

Забрињује ме недолазак другарице из Кр.⁵ Она је требало у четвртак да буде у Кш.⁶ Ја сам је чекао, није дошла. Уколико нису били решили они да иду, требали су ми донети извештај најдаље до петка. Међутим у петак је долазила другарица на јавку и рекла да продужи за Београд. Ја не знам какав би она имала воз да би могла стићи овде на време, тек углавном она се није јавила на место као ни у стан где је требало да одседне. Да ли је пала, или се вратила за Кр., не знам. Логично је било да продужи за Београд да је покушала да ме овде нађе или сачека да јој се јавим пошто је могла закључити да ћу и ја *доћи уколико она није* понела наш извештај.

Другарски поздрав
Кр. Кш. Ј.⁷

Јавите ми да ли да вам и у будуће пишем о оваквим и сличним стварима или усмено поручим.

⁵ Краљева

⁶ Крушевцу

⁷ Драгољуб Јовановић Јова

БР. 33

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА АРАНЂЕ-
ЛОВАЦ ОД 27. ЈУЛА 1942. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ
ЗА СРБИЈУ О СТАЊУ И ДЕЈСТВИМА 1. ШУМАДИЈСКОГ
НОП ОДРЕДА¹

Драги другови,

27-УН-42 год.

Примили смо ваше прво писмо и ово друго од 24-УП.² Материјал смо такође сав добили.

Наш одред³ почео је да се креће по терену и то по срезовима: Опленачком, Орашачком, Колубарском, Качерском и Гружанском. •— Од значајних акција могу се напоменути ове:

9 јула 200 жандарма и четника напали су наш одред на подножју Рудника. Том приликом наши су примили борбу и резултат је овај: Непријатељ је био разбијен са губитком 2 мртва и 7 рањених. На нашој страни није било губитака.

17 јула спаљено је 5 општина у Срезу колубарском, међу којима и општина варошице Даросаве. Том приликом и стража је била разоружана. Исто тако спаљена је архива општине у једном селу Среза качерског. То би биле значајније акције у току протеклих дана.

Ми мислимо опет да почнемо са паљењем општинских архива и затварањем општина на читавом терену. Тог мишљења је и већина народа у овом крају. Јер општине су заиста најсолидније средство у рукама окупатора преко којих се врши пљачка над народом. Шта ви мислите о томе, одговорите нам.⁴

До сада су у одред прикључена она три друга партијца. Са другом групом, у којој је било 9 људи, десила се извесна незгода. Наиме, друг са космајског терена довео их до села где их наш водич требао да прими, али пропустио је најважнију ствар — да извести нашу јавку, већ је то оставио једном даљњем симпатизеру, где је и другове сместио. Даље, они су тог дана (у петак 24-УП) били смештени у једном забрану и када је тај симпатизер дошао увече да их

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 159.

² Редакција не располаже писмима.

³ Односи се на 1. шумадијски НОП одред.

⁴ Покрајински комитет се сложио с том мером (види док. бр. 43).

поведе до наше јавке, њих тамо више није било. *Ухваћени нису!* Претпоставља се да су негде заврљали по забранима.— Друг са космајског терена показао се прилично алкав.— Данас смо добили још једно обавештење. Наиме, у селу Границама, у самој школи, ухваћени су неки другови са космајског терена. Детаље још не знамо. Знамо толико да је ухваћен и један члан њиховог руководства и то баш онај који је оставио ону десеторицу другова код симпатизера, а да нас не обавести. Говори се да су ухваћени и још неки другови из њиховог руководства. О томе вам не можемо ништа овога пута рећи.⁵

Највеће незгоде које могу да произиђу из свега овога јесу да се моментално може зауставити пребацивање другова из Београда за одред. То би нам заиста много штетило. Треба све предузети да се не деси иеки озбиљан застој у томе правцу. Ми смо предузели кораке да се састанемо са Космајцима, а ви такође треба то исто да учините преко њиховог курира. Ако овај пут буде незгодан за даље пребацивање другова или буде проваљен од стране друга који је ухваћен, морамо брзо пронаћи други пут за тај посао. За сада нећемо предузимати ништа у томе правцу док се не састанемо са Космајцима, јер од њих све зависи да ли се мора тражити други пут или ће ићи по старом.⁶

Друг из околине Тополе пронађен је и повезан.

Предузећемо све да се што боље учврсти веза између нас и О.К. Ваљ.[ева].

Са Краг. и ми до данас нисмо готово ништа урадили. И нас је у многеме омело последње хапшење. Предузећемо све да ових дана учинимо ма шта у томе правцу.

У селу Вишевцу у Срезу рачанском, како смо обавештени, појавила се једна десетина партизана, свакако заостатак II шумадиског. Има ли штаб за Србију какве везе са њима? Ми смо предузели кораке да се повежемо, уколико су обавештења тачна.⁷

Идућег пута послаћемо вам имена она два брата из Г. Лајковца.

Гледајте на еваки начин да нам пошаљете један гештетнер.— Шапирограф нам свакако пошаљите.

Стално вам тражимо да нам пошаљете макар једну историју, „Основе лењинизма“ и томе сл. То би нам много било потребно.

⁵ Опширније о елучају у Границама види док. бр. 50.

⁶ О даљој организацији пребацивања људи из Београда у од-Ред види док. бр. 23 у 4. књизи и док. бр. 50 у овој књизи.

⁷ Обавештења су била тачна (види док. бр. 43).

Другови који буду долазили за одред обавезно је да су боље обучени. Без дубоких ципела и цемпера не може се ни замислити, а поготову када се тамо има услова за набавку тога.

Идућег пута добићете исцрпнији извештај о стању у партији, а штаб за Србију добиће детаљан извештај о стању у нашем одреду.⁸

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С другарским поз.
О.К.

БР. 43

**ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД
30. ЈУЛА 1942. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ
О УПУЋИВАЊУ ЉУДИ У ОДРЕДЕ И О ПОСТУПКУ
ПРЕМА СЕОСКИМ СТРАЖАМА¹**

30 VII 1942

ОК-у Ар.

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 27 VII.²

По питању немарности око пребацивања људи за одред ми смо писали руководству за Космај и најозбиљније им скренули пажњу на штетност таквог рада и на његове последице. Али је потребно да ви поново са њима утврдите и средите питање сигурног пребацивања наших људи за одреде. Ма и најмањи пропуст у томе погледу доводи у опасност наше и ваше везе и излаже опасности не само људе које шаљемо и оне који могу од тога бити непосредно угрожени, већ спречавамо могућност да се одред што пре бројно и нашим људима ојача, а овде су ти људи изложени прогону полиције и опасности да одмах буду отерани на рад у Немачку. У том послу је неопходна тачност, доследност и кон-

⁸ Види док. бр. 45.

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 23.

² Види док. бр. 42.

спирација. Пошаљите нам једну добру јавку преко које би возом директно слали неке људе и јавите нам до ког места (села) да ваде објаву.

Ми смо, не знајући за губљење 9 другова, послали вам нових три (2 друга и 1 другарица) и они ће сада бити сигурно изложени највећој опасности. Помозите им у томе, ако је могуће.

Јављају нам да су се повратили 9 изгубљених другова. Испитаћемо како се све то десило.

Добро је што је ваш одред³ у покрету и изводи акције паљење архива, онемогућавање рада општинама, Спасавање жетве, разоружавање стража, одржавање зборова итд.

Тачно је да се у околини Раче појавила нека десетина. Ми као ни Гл. штаб с њом немамо везе, зато је потребно да се ви с њом повежете и да нас о томе обавестите.

Шаљемо вам неке информације са којима непријатељ располаже о вашем терену. Узмите то у обзир па предузмите потребне мере у вези са тим. Изгледа да непријатељ успева у вашем крају да организује све бољу шпијунску службу, а ви нисте довољно будни и конспиративни у раду па вас може лако оштетити.

У Ваљ. је било ових дана неко хапшење које би могло да захвати качерски срез. Водите о томе рачуна.

Историју и Питања лењинизма немамо. Када будемо имали, ми водимо рачуна о томе, послаћемо. Сад прорађујте реферат о партији. Гештетнер ћемо вам послати чим пре буде могуће, јер друг који спроводи људе к вама каже да не може он то да носи нити људи кад их он води, већ ће једанпут само зато доћи.

Да ли знате шта о Зори?

Потврђујте нам увек пријем материјала (наведите шта сте и колико сте примили да знамо) и одговарајте на сва наша питања у писмима.

Непријатељ поново покушава да успостави сеоске страже да би онемогућио свако кретање наших људи по терену. Потребно је политички разобличити карактер и улогу тих стража пред народом. Утицати на све могуће начине да се људи не примају у те страже, настојати да и села и сељаци изврше притисак у том правцу. Људе из тих стража не треба безобзирно сматрати и изједначавати са четничким бандама. Ту је потребно водити рачуна о раз-

³ Реч је о 1. шумадијском НОП одреду.

лици међу њима па према томе и поступати. Треба добро знати какви су ти људи, командири и организатори тих стража, ко њих све подржава и какав став има народ према њима. Потребно је у сваком случају разоружавати те страже. Уколико је немогуће убеђивати агитацијом и разоружавањем спречити постојање тих стража, онда је потребно енергичније поступати и ликвидирати оне који су пред народом разобличени као непријатељи наше борбе и народних интереса. Из искуства знамо да углавном у ове страже улазе дражиновци, зато је утолико више потребно политички разобличавати и онемогућавати рад тих стража. Ако је потребно, издајте кратак летак поводом тих стража.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

П.К.

БР. 44

ИЗВЕШТАЈ ЧЛАНА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЛЕСКОВАЦ ОД ЈУЛА 1942. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ О СТАЊУ БАБИЧКОГ НОП ОДРЕДА И О СИТУАЦИЈИ НА ТЕРЕНУ ЦРНЕ ТРАВЕ¹

Баб. одр.

Драги другови,

Пре недељу дана сам дошао на терен преко границе бугарске која се налази изнад Вучанских планина, Грделице и Власотинца ка Бујановцу. Одред сам нашао на црнотравско-власинском терену и једну десетину на Варденику. Укупан број — 70 људи (овај број сада постоји после чишћења одреда). Извршио сам, консултујући партијце и боље партизане, реорганизацију одреда. Одред је подељен у 4 вода, изабрани су водници и политички руководиоци водова. Водови су распоређени овако:

¹ Препис оригинала (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 230.

На документу нема датума, али се из садржине може закључити да потиче од јула 1942. године.

1) Вод састављен од људства са терена Баб. одреда — раније су били у том одреду и другови Радован,² политком одреда, и командир, друг Милош³ — [остаје] на терену Баб. одреда (између Мораве и Суве планине па до бугарске границе на југу).

2) Вод састављен од људства са терена од бугарске границе до Врле реке (Сурдулица) остаје на том терену.

3) Вод од људства са терена поменутог у тачци 2. и нешто Врањанаца послат је на терен од Кукавице ка Врању — дакле, лева обала Мораве.

4) Вод од Сурдулице према извору реке Пчиње.

У ова три последња вода има такође старих партизана.

Укупно има 10 пушкомитраљеза са просечно по 300 метака и 60 пушака са просечно по 90 метака, 15 пиштоља и 45 бомби. У народу има оружја и муниције.

На терену има свега три батаљона окупаторске војске и полиције. Полиција је смештена по 5—6 у месту које је седиште општине.

Акција није било, сем раније су убијени неки шпијуни, али је један остао жив и после стрељања устао и свучен отишао код Бугара и одао неке другове са села те су ухапшени и премлаћени — због тога је било терора и застрашивања. Ухапшеним друговима није било суђење — очекује се да пресуда неће бити строга јер су уложене паре и велики труд од народа за спас тих другова.

Одреду са леве стране Мораве прићи ће другови Врањанци (има их око 15). Међу њима има и партијаца.

Партијско руководство ћемо ускоро имати као и јединице у свим водовима. У руководству ћемо бити Павка⁴ и ја и неко од другова са овог терена.

Имамо 4 политичка актива и то у Црној Трави, Цепу, Сурдулици и селу код Сурдулице (ово нисам стигао да проверим).

Нац. осл. одбора има три на терену Власине и два на терену Црне Траве — ни ово нисам контролисао.

Десетина има 6 на терену Црне Траве, укупно око 50—60 људи, већина има оружје.

² Слободан Цекић

³ Народни херој Милорад Диманић. Погинуо у борби против бугарских окупатора, маја 1944. у Црнојрави, као начелник Штаба јужноморавске (7. српске) бригаде.

⁴ Михајло Туртић

Актив Скоја у Ц. Трави од два друга и једне другарице и актив Скоја у Цепу од 4 друга. Ни ово још нисам проверио. Пошто друг Павка није био на овом терену (сем укупно 15 дана). Мислим да у свему има погрешака — јер другови нису имали никакве помоћи.

Скојевско руководство такође не постоји, а биће одмах формирано у свим водовима скојевски активи.

Сва ова 4 вода постаће одреди у најкраћем року тако да ћемо имати са ове стране границе три одреда, два са десне и један са леве стране Мораве. Одмах ћемо почети са акцијама (до сада Славко је био против акција „да не би навлачио реакцију на одред и народ“)- Акције ће бити у духу директива Главног штаба за Србију⁵ и прогласа ПК-а КПЈ за Србију.⁶

Морамо на овом завршити извештај. На остала питања и тачке, које нам је поставио друг Драги⁷ у име ОК-а, одговорићемо доцније.

Обећавамо друговима да ће одреди са ове стране границе ићи упоредо са одредима који припадају територији садашњег ОК-а КПЈ за ове крајеве (Ниш).

Напомињемо да можемо имати добру везу са Македонијом.

С поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другови Васо⁸ и Павка

⁵ Види књ. 3, док. бр. 80.

⁶ Проглас је 1. јула 1942. упућен народу Србије поводом годишњице устанка. (Оригинал у Архиву ЗРПС, рег. бр. 148.)

⁷ Драги Стаменковић

⁸ Ваеилије Смајевић

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА АРАНЂЕ-
ПОВАЦ ОД 1. АВГУСТА 1942. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕ-
ТУ ЗА СРБИЈУ О СИТУАЦИЈИ НА ТЕРЕНУ И О СТАЊУ
ПАРТИЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ОКРУГУ И У 1. ШУМА-
ДИЈСКОМ НОП ОДРЕДУ¹**

1-УШ-1942 г.

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 30-УП.² Овога пута шаљемо вам исцрпнији извештај о партијској орган. са нашег терена.

Окружни комитет 4 члана; Среско поверенство за срез Колубарски 3 члана; за срез Качерски 2 члана; за срез Опленачки 3 члана. За орашачки срез не постоје још могућности за формирање једног таквог руководства.

Чланова партије имамо и то: у срезу Орашачком 12 чланова и 1 кандидата; у срезу Опленачком 3 члана и 2 кандидата; у Колубарском 11 чланова и 2 кандидата и у срезу Качерском 5 чл. и 1 кандидата.

Формирано је и Окружно руководство Скоја од 4 члана у које је ушао и друг из околине Тополе. Потребно је да нас повежете са П.К. Скоја, како би редовно добијали директиве и материјал.

Народно-ослоб. одбора имамо и то: у срезу Орашачком 5; — Опленачком 5; — Колубарском 15; — Качерском 10 одбора.

Омладинских актива: у Орашачком 4; •— Опленачком 4; — Колубарском 6; — Качерском 4 мушка и 2 женска.

У одреду имамо 12 чланова парт. и 2 кандидата.³

Таково је за сада организационо стање у нашем округу и у одреду. У вези са одредом нема ништа нарочито. Ових дана ћемо почети са паљењем спискова по вршалицама. Појављивање одреда на нашем терену изазвало је прилично расположење у народу. Одред је за сада подељен у две че-

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 166.

² Види док. бр. 43.

³ Према извештају Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац од 13. септембра 1942. било је 60 бораца у 1. шумадијском НОП од-Р^сДУ, који је имао три чете: Космајску, Рудничку и Качерску (види Архив ЗРПС, рег. бр. 196).

те, које се крећу у два разна среза. То ради тога да би избегли концентрацију непријатеља и, друго, ради лакше исхране и ефикасног свршавања задатака. Наравно, између њих постоји стална, сигурна и непрекидна курирска веза.

Наше је мишљење: док се буду стварале могућности да формирамо још неколико таквих чета, непријатељ ће бити онемогућен за ма какав озбиљнији ударац! Зато пребацивање другова из Бгд. јесте најозбиљнији и најважнији посао који стоји пред нама. Ми смо га тако схватили и све што смо досада предузимали у томе правцу, учинили смо најсвесније и са довољно конспирације, са Космајцима нисмо се још састали да би још једном претресали све то и када они знају јавку преко које треба да траже везу са нама. Њих треба добро ударити по свим њиховим неправилностима. Ми смо на својим заједничким састанцима обострано утврдили, и то неколико пута, да се не сме ни на једном делу терена пребацивати другове по дану. Па ипак, они су то чинили, тако да су она три друга — партијца — били нападнути од жандарма и за мало да буду похватани. Друго, случај са оном другом групом у којој је било њих деветорица. Њихов члан руководства доводи их до једног симпатизера нити довољно свесног, нити довољно поузданог и препушта њему да нас обавести и мада није имао ни могућности да пешачи даље и да их повеже директно са нама. То је потребно да им и ви предочите.

Нама би било нарочито потребно да нам шаљете за другове у одред што више обуће и веша. Друго, литературу и то нарочито књижице са популарним издањем.

Са Краг. смо предузели све потребне мере да се учини нешто.— Са десетином у Рачанском срезу тако.

Не знамо о којој нас Зори питате? Ако мислите на другарицу која је ухваћена на нашем терену, онда оволико: Знамо да је била спроведена за Краг., и одатле За Бгд. — и ви свакако то знате.

Што се тиче информација са којима непријатељ располаже против нас, ствар стоји овако: Не само Горња и Доња Трешњевица, већ сва села око Рудника цене партизане и излазе им у сусрет. Наравно, ми водимо рачуна да их непотребно не компромитујемо и излажемо незгодама. Што се тиче О.К. и њихова претпоставка да му је ту негде седиште, заиста, нажалост, то је само гола претпоставка, која, уосталом, не одговара истини. — За Лабуда Лабудовића

⁴ Народни херој Милорад Лабудовић Лабуд, први командант обновљеног 1. шумадијског НОП одреда. Погинуо 25. фебруара 1943. у Барошевцу.

-је истина да се шета по овом крају и то знају сви. Ми то и не кријемо, чак форсирамо, јер он је командант нашег одреда, а уз то веома популаран код народа у овом крају због прошлогодишњих акција, које су се изводиле под његовим руководством, као команданта батаљона.

У Аранђеловцу је било неко хапшење пре 10 дана и то на неколико средњошколаца. Они су већ попуштани. Иначе, никаква наставница није ухапшена. Ствар је цела била неозб^Бна.

Ми смо вам већ нешто писали о Дражи, овог пута још нешто: Какав став треба заузети према његовим групама, које срећемо по Руднику, а које уз то траже да са нама преговарају- Најзад, какав став заузети ако нас позове лично Дража или његов заменик, што није искључено. Један његов војвода, војвода са пет четника, позива нас на преговоре и сарадњу. Иначе, човек који је починио доста гадости нама у току зиме.

Дража располаже данас у овом крају са 40—50 бораца. Тако смо обавештени, оно остало побегло је кућама.

Разумете нас што тражимо од вас у вези са Дражом. Наиме, политички став нам је јасан, али како да поступимо војнички приликом сусрета са његовим групама. Друго, нама се чини да би имали могућности да им штаб разјуримо те да их похватамо. Шта мислите о томе, јавите нам.⁵

Наше је мишљење да би неко од вас требао да Дође у контролу до нас. Ако се будете сложили с тим, онда нам јавите да утврдимо дан и остало!

Ако имате новаца пошаљите нам. Новац доста трошимо борцима за храну и то због тога што се још сасвим отворено не појављују на терену.

Она два друга и другарица који су пошли из Бгд. нису још стигли на наш терен. Такође, ни она два друга из Ваљ. краја нису се пребацили.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С друг. ПОЗ.
О.К.

⁵ Одговор на то питање дао је Покрајински комитет КПЈ за Србију у свом писму од 6. августа 1942 (види док. бр. 48).

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЧАЧАК ОД
1. АВГУСТА 1942. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ
О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ НА ТЕРЕЊУ И
О МОГУЋНОСТИ ЗА ФОРМИРАЊЕ ОДРЕДА***

1 VIII 1942

Драги другови,

Објаснићу зашто ОК не може да пошаље извештај, а неће замерити што ћу се потрудити да на основу дискусије у ОК-у, на основу писама друга секретара итд. изложим те ствари односно одреда, јер питање стварања одреда је го-
•руће питање за нас и морамо га што пре решити. Наиме, материјал који сте послали другови су добили, али се десило да је друг код кога су Раде² и Момо³ ових дана ухапшен те се на тај начин веза међу нама прекинула.

Сад бих прешао на сам извештај.

Последња 2—3 месеца ситуација је била у знаку попуштања, нарочито под утиском светских догађаја, а и под утиском диференцијације у непријатељским редовима.

Пре тога времена, тј. до месеца маја ситуација је за нас била врло тешка. Другови по затворима и лагерима а и онај број који се пушта из лагера стално је и дању и ноћу под присмотром. Прете им, гоне их, спречавају им скоро свако удаљавање од куће. За то време ми скоро ништа нисмо могли да урадимо. Али као главни циљ постављамо повезивати се са друговима.

Већ почетком маја у самим четничким редовима настаје колебање и диференцирање на оне малобројне отворене помагаче Немаца и на масу колебљивих. Баш од тога времена ми успевамо да се поввжемо са многим друговима, да стварамо општинске ћелије које су у прво време директно везане за ОК а доцније већ можемо да стварамо и руководства. Ми постављамо следеће задатке: успостављање везе са друговима, учвршћење и проширење партијске

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 1205.

² Раде Минић, секретар ОК КПЈ за Чачак. Откривен у с. Вапи 5. марта 1943, са целим Окружним комитетом, и стрељан на Бањици исте године.

³ Момчило Вилимановић, члан ОК КПЈ за Чачак. Ухваћен и стрељан заједно с Минићем.

организације, разбијање страха код народа и повраћање код њега вере у снагу и исправност наше борбе на конкретним примерима, стварање јединственог фронта (само нисмо имали јасан став према Дражи) и као главније припремање народа на устанак.

Врло живо се почело са радом, мада су наши редови десетковани, ипак се пробијамо. Почињемо издавати вести мада је то ишло много нередовно и траљаво, али ипак много утиче на покретање оних колебљивих елемената. Но једну грешку ипак правимо, другови бојажљиво и са плашњом прилазе масама тако да се секташи и рад се свео на мањи број људи.

У том периоду четници су се много изменили. Она маса колебљивих четника каје се за учињена недела према партизанима. Они говоре како они нису криви, како су морали, како су њихове вође криве и отворено говоре да се плаше шта ће их сутра снаћи. Нису тако уредни у вршењу своје дужности, мада им је наређено да контролишу поједине наше људе, они то не чине.

Нешто доцније имамо појаву Дражину у овом крају. Настаје његов живљи рад. Дража и његови официри не гледају радо на наше „вршљање“ и недавно је Дража неким својим људима рекао — „Склањајте партизана, јер су храбри, требаће нам, а убијајте њихове вође, јер су нам опаснији и од Немаца“. Из овога се види јасно цео њихов став према нама: хоће партизана, али под њиховом командом. Баш у вези с тим наступио је нови курс. Јасно се запозило да четници будније мотре на наше другове, на њихово кретање и на њихов рад. И није ни чудо да су у овим рацијама (које су по селима вршили четници) за принудан рад у Немачку купили баш комунисте и најбоље партизана. Само у Трнавском срезу, колико знамо, ухватили су 4 члана. И мада смо издали најстрожије наређење да се сви другови чувају и да не спавају по кућама, ипак је један прилично велики број ухваћен. Баш таква ситуација је онемогућила да се рад развије за ових двадесетак дана, него је мало у застоју.

Од саме зиме, тј. од њиховог зверског напада на нас, народ је у већини на нашој страни, са ужасном мржњом посматра њихово служење окупатору, пун је мржње и жеље за осветом. Четници су богови по селима. Хапсе, злостављају, убијају, прете, плачкају и отимају не само по кућама партизана, него свуда, без обзира што се нема, њима се мора дати. Једино нису сасвим схватили Дражину из-

да Јничку улогу те стоји до нас да га на конкретним примерима још више раскринкамо. Нису схватили да су ти исти четници, који данас с пушком у руци служе окупатору, Дrajини четници, да ће се они сутра правити ослободиоци од окупатора.— Али ма колико да је народ пун мржње према свим издајцима, ипак ова зверства, убијања, потере, зулуми итд. улили су много страха у народ. Народ хоће да се свети, али је питање хоће ли *сад*, овога момента да ступи у беспопштедну борбу и да ли ћемо ми бити у стању да га покренемо на устанак.

Баш с разлогом што је КП десеткована, што ми нисмо могли свуда продрети, што се је мало засекташило, што су се многи илегалци забили у мишју рупу па просто заборавили своју дужност, све ће нам то отежати да брзо и силно подигнемо народ на устанак. У самом *месту* имамо 7 чл. и 6 нових треба да се зачлане. 5 чланова је отпало. Постоји Биро КПЈ и МК СКОЈ-а.

Срез трнавски има 12 чланова. 3 ћелије су по 4 члана и руководство. Но сад су ухапшена 4 члана.

Срез драгачевски има 5 чл. разбацаних по разним селима.

Срез так.[овски] — уопште немамо никакве везе.

Срез љуб.[ићки] — има 35 чланова. У једној половини среза има 27 чл. тако да постоје и сеоске партијске јединице, а горњи крај среза, крај где је Никшић⁴ радио са четом, он је просто искасапљен и има свега 8 чланова. Постоји СК КПЈ и СК СКОЈ-а.

Изгледи за нове чланове свуда су добри, има много људи који хоће да се боре, само је сва ствар у томе што смо слаби и нисмо свуда допрли.

Ми смо у последње време и сами дискутовали о потреби стварања одреда и закључили смо да би за нас то била неопходна потреба. Из дана у дан ми смо слабили уместо да смо јачали. Слабили смо тиме што непријатељ купи наше легалне кадрове, а нови другови, мада их има доста, које треба да зачланимо, још су млади и неискусни па се тешко сналазе у раду. Овако су нам другови препуштени на милост и немилост непријатељу, јер немају где да се склањају кад их појуре. Затим, што се више примичемо јесени и зими, чини ми се да, ма како крупни догађаји били, а ми овако слаби, не би могли да их покренемо у борбу и

⁴ Радослав Никшић. Био је командант ослобођеног Чачка 1941. године. Погинуо почетком 1942. као илегални радник.

четврто, ако се Дража учврсти, ми ћемо остати на репу догађаја.

Али, с друге стране, има много слабих страна. На првом месту партијска организација је врло слаба, која се без оружане заштите тешко да би могла проширити и учврстити.

Појава одреда овде значила би панику код непријатеља. Несумњиво је да би биле велике потере, али би се некако могло склањати док је овога зеленила и још једно што би многи, хтели не хтели, морали у одред да их не би овде хапсили.

Ми смо хтели створити одред кад су настале ове рације, али смо ипак чекали везу са вама.

Видећете даље да има доста другова са којима немамо везе, а који су на нашој територији, доста војног кадра, који свакако зна и за закопана оружја. Затим, има извесних наших група које врше ову или ону акцију, а ми немамо са њима везе. Мада са оружјем не стојимо најбоље, јер су многи другови, који су га закопали, или стрељани или у лагеру. Отприлике знам да би имали око 50 пушака у трнавском срезу и исто толико у љубићском. О осталим срезовима и о другом оружју ја не знам овог момента ништа, али сам сигуран да има још штогод од оружја.

Затим, био би проблем исхрана одреда. Ми смо финансиски потпуно банкротирали и у случају стварања одреда била би нам потребна финансиска помоћ.

На нашем терену не би имала ниједна група која би хтела заједно са нама.

Непријатељ је прилично јак. Немаца је у Чачку око 300, љотићеваца у Прељини око 200 . . . онда сеоске страже, четници, којих има можда око 5—6 стотина.

Поучени досадашњим искуством ми би морали не да чекамо, већ стално да нападамо, јер једино тим путем можемо створити чврсте и јаке одреде . . .

Ми смо дискутовали о команданту и комесару одреда и сложили смо се да вам предложимо за команданта одреда шефа милиције Раденка Мандића, мет. радника. Заиста човек о коме се бајке испредају, о његовом херојству и јунаштву. Упознаћу вас са неким епизодама. Зимус ухваћен на спавању и поведен, користи погодан моменат, баца песницом у несвест једног четника и поред пуцања успева да побегне. Од тада га стално гоне, али стално је победилац. Опкољавају га у једној пећини, он убија првог нападача и успева да побегне. Доцније га опкољавају у једној штали, ^{он} убија официра, баца бомбе на четнике и упркос блокаде

успева да побегне. Јуре га читаве чете, он се са њима пушкара и увек побеђује. Народ са љубављу и одушевљењем о њему прича. Четничке „војводе“ не воле сад много да га јуре. Четници говоре — видео сам га, пуцао бих, али се бојим да ћу промашити, а он не промаши, убиће ме, итд.

Он је заиста оличење наше борбе, непоколебљив друг и народ би се под његовом командом осећао сигуран и знао би да тај неће да врда.

Поставили би за заменика неког војнички добро спречног да би употпунио његову празнину.

Но тешко нам је питање политичког комесара. Немамо погодну личност. Мислили смо да то буде друг Радован⁵ из Прељине, досадашњи заменик команданта одреда. На крају крајева треба видети и ту могућност да неки друг из ОК-а преузме ту улогу.

Материјал смо сав добили — Пролетер (5), Билтен (4), проглас ЦК-а (4), о задацима партије (4), *прогласе ПК-а од 20 II, 1 V, 22 VI, 1 VII*, обавештење бр. 49, 50, 51, 52, 53, 54 ЦК ПК-у (1), *околуници бр. 1*. (1), Партизански санитет (1), *Задаци парт. орг. у партизанским јединицама* (1), летак омадине Бгда.

Ако вам је у могућности да од сваког материјала шаљете по 2—3 примерка да би ишло брже са умножавањем и ако имате ове горе подвучене ствари, пошаљите по један примерак, јер сам све то дао друговима, а требало би нам.

Гледаћемо да се повежемо са Ужицем. Сазнали смо да у самом граду има другова који се крију. Наш један друг отишао је тамо.

Ето, другови, ово сам на брзину спремио, јер сам се стално надао вези са секретаром. Уколико можете да јавите ваше мишљење по питању одреда према овом извештају, ви то учините.⁶

Има овде један друг столар, каже да је члан, био је у ПК СКОЈ-а и при последњој провали побегао отуд.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

М.С.⁷

⁶ Народни херој Радован Јовановић Васа. Погинуо у борби с четницима у селу Љутовници, код Г. Милановца, фебруара 1944. године.

⁶ Види док. бр. 56.

⁷ Миодраг Станишић, члан ОК КПЈ за Чачак. Ухваћен и стрељан заједно с Минићем и Вилимановићем.

БР. 59

**ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ, ЗА СРБИЈУ
ОД 3 АВГУСТА 1942. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ЗА ЗАЈЕ-
ЧАР О РАЗОБЛИЧАВАЊУ ЧЕТНИКА¹**

ОК-У у З.²

з VIII 1942

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 20 VII и летак о жетви.³ Летак је добар. Само завршне паролe требале би бити конкретне, ближе садржини летка. Није требало потписивати упоредо ОК и одред, већ или ОК или штаб вашег одреда. Сасвим је друго то што сте видели у прогласу ЦК-а од 27 марта.

1) Из вашег извештаја о дражиновцима видимо да се они прибирају и организују. Они су узели вашу територију као своју најјачу базу баш због тога што тамо нису пред народом разобличени. Народ у вашем крају не зна за њихове издаје и борбе са партизанима. Народ вашег краја не зна довољно да су они мучким братоубилачким нападом на партизане не само допринели да окупатор ликвидира ослобођену територију Западне Србије већ су били и саучесници у масовном терору и покољу после тбга и да су исти дражиновци (Дангић у Босни и Станишић у Црној Гори) правили и праве разне споразуме са окупатором, чак и са усташама (признајући поглавника Павелића) и заједно се борили против партизана и ослободилачке борбе, а све под окриљем и за рачун окупатора. Дан&с, једна од најважнијих ваших политичких задаћа је да: се до краја разобличе такви и слични издајници утолико пре што се и радио Лондон у најновије време труди да опере Дражу и да га прикаже као доследног борца против окупатора и да он нема ништа заједничко (већ да је у најжешћем сукобу) са слугама окупатора, Недићем, Љотићем, Пећанцом. Врховни штаб је демантовао такве заблуде радио Лондона б Дражи, а што све то уноси заблуду и разбија ослободилачки покрет. Зато је потребно да широко, путем летака, конференција и зборовва, упознајете народ са улогом и правим лицем и делима

¹ Препис оригинала (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 2548.

² Зајечар

³ Редакција не располаже тим документима.

свих тих „родољуба“ који се бусају у груди да *они воде херојску борбу* под командом Драже. Али пазите, потребно је да сте на линији наших досадашњих материјала и писаних докумената (која ћемо вам ставити на употребу). У интересу ослободилачке борбе потребно је то разобличавање да се народ увери заиста ко је какав и шта ко ради, да онемогући братоубилачку борбу и да укажемо на њене изазиваче. У интересу ослободилачке борбе је да се ствара, шири и челичи јединство народа у активној народно-ослободилачкој борби против окупатора, да изолујемо од народа и онемогућимо све „вође“ и војничко-четничке клике које из било којих разлога стоје на позицији служења окупатору. Ми ударамо по тим издајцима, а њихове масе као и колебљиве и необавештене редове народа желимо привући на позиције активне борбе против окупатора, а не да служе макар и пасивним ставом непријатељу.

Зато редовно и обавезно слушајте одавде емисије (сваког дана) наше радио-станице, хватајте вести и сва саопштења, а нарочито саопштења Брховног штаба и то умножавајте и широко делите у народу. Тога се строго држите и нећете погрешити.

2) Непријатељ поново шжушава успоставити сеоске страже да би онемогућио свако кретање наших људи на терену.

Потребно је политички разобличити карактер и улогу тих стража пред народом, утицати на све могуће начине да се људи не примају у те страже, настојати да и села и сељаци изврше притисак у том правцу. Људе из тих стража не треба безобзирно сматрати и изједначавати их са четничким бандама. Ту је потребно водити рачуна о разлици међу њима па према томе и поступати. Треба добро знати какви су то људи, командири и организатори тих стража, ко њих све подржава и какав став народ има према њима. Потребно је у сваком случају разоружавати те страже. Уколико је то немогуће убеђивањем и агитацијом и разоружавањем спречити постојање тих стража, онда је потребно енергичније поступити и ликвидирати оне који су пред народом разобличени као непријатељи наше борбе и народних интереса. Из искуства знамо да углавном у ове страже улазе Дражини људи, зато их је утолико више потребно политички разобличавати и онемогућавати рад тих стража. Ако је потребно, издајте кратак летак поводом тих стража.

3) У вези са појачаним терором у вашем крају потребно је да одмах предузмете све одговарајуће мере како вас

непријатељ не би оштетио. Партија се мора ослањати на одане и спремне кадрове, који ће савладати све тешкоће и отклонити све слабости у раду. Лабавост у раду, небудност, недовољна контрола и недоследност у спровођењу директива слаби отпорну снагу нашег покрета и подрива дисциплину, а организацију доводи у опасност. Зато је потребно сада више него икада проверавати ваше кадрове и строго чистити из ваших партијских редова колебљивце, капитуланте, каријеристе и привремене и случајне сапутнике наше борбе, јер такви елементи сеју деморализацију и политички штете нашој борби. А када се такви нађу у рукама непријатеља, онда они *спасавају главу на сваки начин* (без обзира на то да ли је он частан и достојан комунисте), дају усмене и писмене изјаве против наше борбе, одричу се даље активности, праве споразум са непријатељем (полицијом и окупатором) и претварају се мање-више у издајнике и провокаторе који прикривено или отворено служе непријатељу. Зато је потребна највећа револуционарна будност да би се *на време разоткрили* страни и непријатељски елементи који су замаскирани у покрету, а које је данашњи степен оштре борбе натерао да покажу право лице и да се тако разобличе.

Чување угледа и интереса партије је данас најсветија дужност сваког партијца, зато о томе строго водите рачуна.

4) Јавите нам какву другу комбинацију имате за стварање добровољачког одреда.

5) Испитајте Перу⁴ (Б.П.) опширно како је дошао до везе са Бугарима, какве су те везе и шта се може узети у обзир као сигурно и озбиљно од оних неколико јавки које нам је пре послао, а које су бПле доста нејасне, јер на неким није назначено у коме се месту налазе именовани буг. војници.

Пошаљите нам опширан извештај о раду СКОЈ-а.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С другарским поздравом
ПК

⁴ Аца Пекић Пера, члан ОК КПЈ за Зајечар. Упућен у Брр на партијски рад, он је ту ухваћен и касније етрељан.

ИЗВЕШТАЈ ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 6. АВГУСТА 1942. ПРЕДСТАВНИКУ ЦЕНТРАЛНОГ КОМИТЕТА И ВРХОВНОГ ШТАБА О ВЕЛИКОМ ПРИТИСКУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА И О СТАВУ ПРЕМА ЧЕТНИЦИМА¹

Ф-еру²

Драги друже,

Шаљемо ти кратак преглед акција и отпора који пружају наши одреди и народ. Ту, наравно, не улазе свакодневне борбе наших одреда у Јужној Србији са четничким и жандармским бандама. Слаћемо вам редовно све овакве вести.

Као што ћеш видети из приложених летака Аћимовића, сада су поново у гоку велике потере на наше одреде на југу и истоку Србије, Неки одреди су у врло критичној ситуацији, што нам свцма врло тешко пада такво стање баш у моменту када смо мислили да подигнемо народ у борбу. *Свим сретствима* се труде да нас униште. И ми и наши руководиоци лупамо главом и тражимо излаза из те ситуације. Најтеже је страшан терор према народу, кога организују против нас силом и застрашивањем.

Ми помишљамо да створимо један *ударни батаљон*. Шта мислиш о томе?

На терену новоформираног I Шумадиског одреда има око 50 наоружаних Дражиних четника у шуми. Сусрећу наше и хоће преговоре. Међу њима је и један војвода који је зимус убијао наше. Наши мисле да би и сам Дража или његов заменик могао да их позове на преговоре. Питали су нас другови: 1) шта да раде приликом сусрета са њиховим наоружаним људима и 2) да ли да иду на преговоре и како да преговарају.

Ми смо им овако одговорили: „Са Дражом и његовим овако треба поступати. Пишете да вам је јасан наш поли-

¹ Копија оригинала (писана на машини, латиницом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 1733.

² Иво Лола Рибар (Фишер) налазио се у то време у Загребу као представник ЦК КПЈ и Врховног штаба. Истовремено је био и члан секретаријата ЦК КПЈ за неослобођене крајеве. (Види том II, књ. 5, док. бр. 5, 63, 93 и 124.)

тички став према Дражи. Тај став на ваше прилике и овај случај треба применити држећи се основног. 1) Ми смо против братоубилачког и грађанског рата, а за јединствени нар. осл. фронт против окупатора и његових слугу, и 2) ми најоштрије осуђујемо издајнички рад Драже и боримо се против дражиноваца с оружјем свуда где су они изазвали тај братоубилачки и грађански рат за рачун окупатора, и то чинимо с циљем онемогућења братоубилачког и грађанског рата и омогућења још шире и јаче нар. осл. борбе.

„У овом моменту Дража наставља са оружаним издајничким борбама против нас у Црној Гори, Боки, Санџаку и Босни, а у Србији помаже окупатора на разне начине и прекршио је споразум о примирју међу нама. Зато нема никаквих *преговора и споразума* са Дражом и његовима без потпуног престанка њиховог издајничког рада, без јавног осуђивања свих кривица и криваца због братоубиства и подношења последица за све злочине. Уколико Дража жели те преговоре, онда их ми можемо вршити само по одобрењу Врх. штаба и то под горњим условима које Дража треба да испуни и да онда тражи преговоре са нашим Врх. штабом, а уколико су то његове „војводице“, онда само тако ако осуде тај Дражин *рад и одрекну* га се. То је о *преговорима и споразуму*, али *разговоре* с њима можете водити и то само с циљем да им кажете горњи наш став о Дражи и услове за преговоре и споразум. Овај став треба јавно износити пред народом у вези разобличавања Драже, у вези позивања народа у активну борбу и у јединствени ослободилачки фронт.

Али овакав наш став не значи да ми те исте војводице, а нарочито четнике нећемо позивати у активну борбу, а осуђивати њихову неактивност, већ значи да таквим ставом по питању *преговора и споразума* са Дражом и његовима треба активизирати све поштене људе.

Према томе излази да ви те групице сада нећете нападати и разоружавати када они вас не дирају, већ ћете им износити горњи став, а од тога војводе, који ја зимус починио те гнусобе, -а сада хоће „преговоре“, тражићете да поднесе рачуне о свом зимушњем злораду и рећи ћете му да ће одговарати за то, али у овом моменту не треба да му суде партизани, већ треба сачекати и испитати шта је све учинио и онда донети решење, јер је јасно да ни према једном кривцу за злочине извршене према нашим борцима и народу не може бити опроштења. Ако је он озлоглашен и у народу познат као зликовац, онда је јасно — судити му

према заслуги. Ту треба пазити да се не погрешни ни у једном ни у другом правцу. У једном треба бити немилосрдан према крвницима и издајницима, а у другом не треба да им ми дамо повода за напад и изазивање братоубиства."

Поступићемо по твом последњем писму у вези са агитпропом.³ Очекујемо мишљење.

Овде су нас опет тешко погодили масовним хапшењем руководећих и осталих скојеваца. Ту смо претрпили највеће губитке.

Михајло⁴ би ти предложио да ваше виђење и пребацивање Ст.⁵ буде идући четвртак (13 VIII), јер би до тада обавио све припреме, нарочито за Ст. Јави идућег пута о томе

Са другом из ПК-а Мак.[едоније] смо сада баш у вези. С њим ће Боби⁶ о свему говорити и поднети извештај, а затим гледати да се одмах и сам пребаци тамо. За сада смо обавештени да они у Мак. имају 4 одреда и само у Скопљу 10—15 ликвидација непријатеља. Бугари стално хапсе наше другове, ухапшен је и један члан ПК-а. Предузели смо мере да се с њима чврсто повежемо. Обавестићемо те о свему.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
ПК

³ У том писму се указује на потребу да се раскривавање издајничке улоге четника појача на основу најновијих докумената о њиховом савезу с Немцима, Италијанима и усташама (види том II, књ. 5, док. бр. 63).

⁴ Благоје Нешковић

⁵ Старог — дра Ивана Рибара. Он је у то време пребачен из Београда на слободну територију.

⁶ Добривоје Радосављевић

ДИРЕКТИВА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 10. АВГУСТА 1942. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ЗА ЗАЈЕЧАР О РАЗОБЛИЧАВАЊУ ЧЕТНИКА И О МЕРАМА ЗА ЧУВАЊЕ КАДРОВА¹

ОК-У У 3.

10 VIII 1942

Драги другови,

1) Ситуација се у Србији, узевши уопште, побољшава. После нечуваеног масовног терора који је спроведен за време од неколико прошлих месеци и масовног стрељања и слања на рад у Немачку наши одреди и организације били су јако ослабљени. Реакција је то искористила да се учврсти и организује. Несумњиво је да је читавој тој ситуацији претходила и највеће нам ударце нанела издаја Драже Михајловића и његова братоубилачка борба, коју је он не само подржавао, већ и јавно изазивао и потпиривао, те водио грађански рат, тако да данас Дража и његове тајне и јавне клике представљају највећу опасност за народно-ослободилачку борбу, утолико већу уколико га до краја и широко не разобличавамо пред народом. Дражиновци и даље праве најгнусније споразуме против народно-ослободилачке борбе и чак све отвореније иступају против наше партије, наших партизанских одреда и народно-ослободилачке борбе помажући окупатора и његове слуге да нас истребљују, а нар. осл. борбу угушују.

Дражиновци читаву своју политику базирају на питању преузимања и спровођења власти на стари начин после пада Хитлера иако то народ неће. (Још раније, док смо с њима били у споразуму, они су најгорченије устајали против нар. осл. одбора као органа нове власти.) Дражиновци сматрају да смо им ми најопаснији, јер организујемо и предводимо нар. осл. борбу, онакву борбу какву народ прихвата и жели као једино правилну, а са којом се они не слажу, управо против које се они безобзирно боре. Зато дражиновци желе свим, па и најподлијим сретствима да нас уништавају и ослабе, јер им ми правилном борбом спречавамо да шире свој штетни утицај на народ, утолико више уколико их широко пред народом разобличавамо и приказујемо њихово право лице слу-

¹ Препис оригинала (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 2549.

гу окупатора. Дражиновци праве разне тајне и јавне спора-
зуме са Недићем, Немцима, Италијанима, усташама и са било
ким, не бирајући сретства и не обазирјући се чему све то
води и коме они тиме служе, само да би сузбили нашу бор-
бу, претворили је у братоубилачку борбу и грађански рат,
само да би што више ослабили наше снаге, снаге, како они из-
носе, њихових главних непријатеља. Зато они истичу као
свој најјачи аргуменат да се „комунисти сада боре за сов-
јетску власт" и приказују нашу нар. осл. борбу као поли-
тички маневар. Међутим, благодарећи нашем правилном,
доследном и искреном ставу спровођења нар. осл. борбе, на-
род се је уверио да су лажи и клевете, које износе дражи-
новци, само маска да би прикрили, уколико је то могуће,
своју сопствену издајничку улогу, јер се наш народ на делу
уверава ко је какав и за што се ко бори. Сталне, појачане
и успешне акције наших партизанских одреда широм Ју-
гославије јасно су показале нашем народу прави и једини
пут како се треба борити против окупатора и његових слу-
гу за опстанак и слободу нашег народа. А својим издајством,
служењем окупатору и братоубилачком борбом дражинов-
ци су се пред народом разоткрили као политички шпеку-
ланти којима ни мало није стало до правих интереса нашег
народа, већ до тога како ће се што пре дочепати власти над
нашим народом да би наставили на стари начин владавину
неправде и разноврсног угњетавања.

Баш ради свега тога и таквих политичких маневара,
који су нама јасни, потребно је све учинити да се и народ у
најширим слојевима упозна и увери да Дража не води ни-
какву нар. осл. борбу (како хоће да га прикаже радио Лон-
дон), већ да се, напротив, бори против ње, да је ради тога
издајник нашег народа, који помаже непријатељу, јер ради
против интереса нашег народа, против интереса наших са-
везника, Русије, Енглеске и Америке, и против обавеза које
проистичу из склопљених уговора и споразума (Атлантска
повеља и др.) које је јавно потписала југ. влада у Лондону
чији је одговорни члан Дража Михајловић.

Разобличавање Драже и онемогућавање његовог ути-
цаја на народ ствара шире могућности стварања јединстве-
ног фронта нар. осл. борбе против окупатора и његових слу-
гу и разбијања њихове тежње скретања наше борбе на бра-
тоубилачки и грађански рат. То разобличавање разбија и
последње заблуде код народа да се може радити за добро
народа и његову бољу будућност кроз пасивност и полити-
кантско ишчекивање бољих времена („кад дође време"), а

још мање кроз споразуме и погађања са нашим крвним непријатељима.

С обзиром на општу ситуацију, која се карактерише апсолутним слабљењем окупаторских снага, стварају се услови који су сваким даном у основи повољнији за нас. Свакога часа могу наступити нови и значајни догађаји за нашу даљу борбу. Перспективе наше борбе су јасне, управо сваким даном су шире и јасније и читавом народу. Непријатељ постаје све нервознији, свака наша и најмања акција га тешко погађа, јер се ближе дани одлучне и коначне борбе. Историски успеси и значај наших партизанских борби по читавој Југославији су један важан фактор са којим се рачуна и у међународној ситуацији. То је основа, која ће бити пресудна и за развој даљих догађаја не само у Србији већ и на Балкану. Непријатељ поред свих покушаја није успео да уништи наше одреде, напротив, они су се ојачали бројно и квалитативно, они су окупили огромну већину народа око себе. Непријатељ није успео да разбије нашу партију поред свих жртава које нам је нанео, напротив, наша партија је још јача и масовнија, она задаје смртни страх непријатељу. Она и даље организује и води народ у ослободилачку борбу, иако кроз тешку борбу, али најправилнијим путем ка брзој и сигурној победи. И у Србији наше снаге расту и дају могућност да се поново појачају масовне борбе које могу да прерасту из партизанских акција у устанички карактер борби, какве се сада воде у Босни, Хрватској и Словенији. Обнављају се и јачају партизански одреди у Србији и они су већ почели да изводе акције. Тиме ће и ваш крај бити доста помогнут.

1) Податке којима располажете (а проверили сте их као тачне) о издајничком раду Драже Михајловића и његових вођа у вашем крају, као што су тај поручник Недић и други, искористите и јавно на зборовима и у кратким лецима изнесите њихове злочине и разобличавајте их пред народом.

2) Поводом садашње ситуације у вашем крају шаљемо вам летак ПК-а да га масовно растуристе у народу, ви и ваши одреди.

3) Правилне су и неопходне мере сигурности за склањање ваших партијских кадрова, а нарочито руководећих и компромитованих. Чак, ако немате потпуно сигурности на вашем терену, привремено сакријте угрожене људе у ДРуге срезове или се договорите са ПП-ом² за пребацивање

² Односи се на Покрајинско партијско повереништво за југоисточну Србију.

неких од њих у суседне крајеве. Поново вам наглашавамо — чувајте добро кадрове, па макар због њиховог склањања привремено трпио рад, јер је то лакше поднети него их за увек изгубити.

4) Ваш одред може привремено, док траје најжешћи напад реакције, да пређе на суседне терене према деспотовачком срезу и њему околним срезовима, јер тамо нема партизанске активности па је реакција сигурно много слабија. Али је ипак потребно да ваш одред тамо само прокрстари не задржавајући се дуже на том терену и да се врати натраг.

5) Јавите нам опширније о стању и о могућности појачања нашег рада у Борском руднику. Овде масовно (полициским рацијама по ноћи и блокирањем улица дању) купе све мушкарце незапослене, па и запослене па их одмах спроводе на рад у руднике (Борски и др.) или у Немачку. Треба испитати могућност контакта са радницима у Борском руднику, па, ако би то било повољно, ми би неке другове *послали* на рад тамо, јер се сада за то даје прилика.

6) Шаљемо вам писмо Гл. штаба³ за ваш одред да га добро проучите и директиве из њега спроведете.

7) Примили смо ваше писмо од 31 VII.⁴

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
ПК

³ Види кн>. 4, док. бр. 16.

⁴ Редакција не располаже тим писмом.

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ ПАРТИЈСКОГ ПОВЕРЕНСТВА
ЗА МЛАДЕНОВАЦ ОД 20. АВГУСТА 1942. ПОКРАЈИН-
СКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О СПРОВОЂЕЊУ ДИ-
РЕКТИВЕ ЗА ЗАШТИТУ ЛЕТИНЕ И О ПРИХВАТАЊУ
ДРУГОВА ИЗ БЕОГРАДА ЗА ПАРТИЗАНСКЕ ОДРЕДЕ¹**

П.К-у за Србију

20. VIII. 1942

Драги другови,

Примили смо ваша два писма од 5 и 6 VIII као и Записник о издаји Дангићевих четника у Босни² и Наређење Главног штаба од 12. VII о жетви.³

Захвални смо на поверењу које нам указујете подигав-
ЦИ наш С.К. на ранг О.П. Формирање нашег О.П. даће нам још више снаге и полета за даљи рад око извршавања општинских и непосредних задатака које сте пред нас поставили. Јуче је био састанак старог С.К.-а, а за шест дана заказан је састанак новог О.П. За сада, а и тако дуго док у О.П-у буду илегалци, познати четницима, нема никаквих могућности да О.П. буде у Младеновцу. Наравно да то не искључује вашу директиву да Младеновац буде средиште округа.

Жетва и вршидба је свагде завршена. Ми смо свагде, где год смо то могли, поставили млаћење жита да би се избегла контрола на вршаћим машинама. Одзив сељака био је веома слаб, изузев Подунавског среза, где је млаћење узело најширег маха. Исто тако смо поставили, али као другостепено, утају жита на самим вршаћама, путем утицања на контролоре, одборе за вршидбу, власнике машина и дружине на машинама као и на општинске власти. Ту смо имали приличног успеха. Најефикаснија партизанска акција: одузимање каишева, ликвидација и најуривање контролора и одбора, паљење спискова, спречавање одузимања жита пресретањем — потпуно је изостала. Међутим, О.П. за Аранђеловац поставши је пред штаб партизански невршење ни једне од ових акција за одбрану жетве сем паљења

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 1891.

² Архив ЗРПС, рег. бр. ОК Мл. 18.

³ Види књ. 4, док. бр. 4.

спискова. Спискови су паљени само у два села, али без икаквог резултата, кад остале акције нису изведене. Као образложење наведено је да би такве акције окренуле расположење сељака против нас. За тачност ових навода јамчи политиком одреда друг Ђура.⁴ Ову директиву је штабу одреда донео друг Павле,⁵ члан О.П. за Ар.⁶ Међутим, у свим селима нашег округа сељаци су затражили баш ове акције партизана.

Овај партизански одред је располовљен и једна половина је на нашем терену. Пре раздвајања, у штабу је донета одлука да се не врше никакве акције (н. пр. напад на непријатељске оружане снаге, на транспорт и т.сл.), већ да је партизанима главна задаћа кривење. Ту и тамо да се ликвидира који сеоски петоколонаш. То тако дуго док нам не нарасту снаге. Ми међутим стојимо на супротном становишту: прво, као последица ликвидације двају сеоских петоколонаша, одведени су у логор 11 чланова партизанских фамилија; и друго, ми имамо услова да мобилишемо извештан, можда и приличан број другова за одред, али после једне-две успеле партизанске акције.

Пребацивање другова из Београда схватили смо као *најхитнију и најсолиднију нашу дужност*. Пошто је стари канал проваљен, створен је нови. Они другови који не могу да путују возом, нека долазе сваке недеље и четвртка пешке, онако, оним путем и вођени оним другом како је то већ било постављено. Тај пут је *сигуран* и пункт и јавке за прихватање остају. Даљи њихов пут је измењен у другом правцу. Они пак другови који могу да путују возом, могу да путују сваког понедељка и петка локалом (извештени смо да за те локале пијачних дана не требају објаве из Београда; проверите то) до Врчина. Два прихватна пункта у Врчину као и њихове лозинке даћемо првом приликом (23. VIII) оном другу који пребацује пешке другове. *Пребацивање другова у било којем броју* (али само са њиховим карактеристикама) *може почети одмах, сместа, на оба начина*, тј. већ од 23. VIII за оне који иду пешке, а од 24. VIII за оне који иду возом. Молимо вас да нам засада не шаљете другарице, будући да их у одред не примају, а постоји опасност да падну ако их негде оставимо.

⁴ Ђура Гајић, металски радник из Београда. Погинуо почетком 1943. у Београду као партијски радник.

⁵ Душан Петровић Шане

⁶ Аранђеловац

Шаљемо вам 2 фотографије и једно писмо друга Миме.⁷ Шаљемо вам и две фотографије друга Андрије⁸ које смо сами израдили али сумњамо да ћете их моћи употребити; можда их можете увеличати. Пошаљите нам што пре фот. апарат и филмове. Тада ћемо, а можда и раније, послати фотографију друга Ђуре. Јавите нам да ли друг Андрија треба поново да се слика на вашем апарату. Легитимације ће нам требати за неке илегалне другарице. Међутим, ми остали илегалци идемо наоружани, и не можемо да дозволимо да нас неко легитимише. Ми смо у сталним борбама, пушкарању и заседама наметнутим нам од стране непријатеља.

Технику, нажалост, још нисмо успели да организујемо. Према свему, за неки дан и то треба да буде свршено.

Питање за народно-ослоб. одборе. У Космајском срезу има их 1, у Грочанском 3, у Младеновачком 6, у Младеновцу 2, у Подунавском срезу 6 и у Смедереву 2. По саставу су састављени од сиромашних и средњих сељака подједнако. Кулаци су реткост. Занатлија сеоских има готово у сваком н.-о. одбору. Прилично су осамостаљени. Али ипак је још увек њихов рад везан са нашим обилажењем. Акција око заштите жетве, сазив политичке конференције и т. сл. су предмет рада н.-о. одбора. Њихов самосталан политички рад углавном је везан за материјал.

За Св. Савићевића међу нама влада неспоразум. Његову адресу ми смо вам послали. Ми њега не тражимо, већ вам га препоручујемо јер вам може, према његовим изјавама, веома много користити.

12 жандара обратило се брату једног нашег друга, Ратку Гајићу, бифецији из Поп-Лукине ул. бр. 1 или 1а, са молбом да их овај пребаца у партизане. Тај Ратко је поштен човек и обратио се на нас. Молимо вас, испитајте ту ствар. Он је вољан да повеже ове жандаре са једним вашим другом а у њега ће имати поверења ако му се тај ваш друг обрати лозинком: „Послао ме Љубивој код вас“.

Наши другови сељаци из Подунавља имају добре везе за рад са крајњи'м селима Јасеничког среза (Смед. Паланка). Ови другови мисле да би за другове из Јасеничког среза

⁷ Народни херој Мирослав Јовановић Трулеж. Погинуо 4. децембра 1943. у Пријеполу, у борби против Немаца, као политички комесар 2. батаљона 1. шумадијске бригаде.

Андрија Хабуш, инструктор Покрајинског комитета КПЈ за Србију. Погинуо у јесен 1943. у с. Белој Цркви, код Крупша, од четничке заседе.

било веома корисно кад би им се предале ове везе. Стога би било добро кад би ви затражили и нама послали везу са Јасеничким срезом.

Без обзира на то ко је крив за то, али са оном деветорицом другова који су се вратили у Београд десила се недопустива и неопростива грешка и ми смо потпуно свесни последица лакомислености у том раду. Село, у ком су се другови изгубили, припада Шумадинцима а не нама. Друга коме смо ми предали ту деветорицу нисмо, према томе, ми могли наћи, већ су га нашли другови Шумадинци и нама предали. Том приликом су казали да им треба на неколико дана пре: него стигну другови да јавимо у исто село али на друго место, код неких другарица, да ће другови стићи. Ми смо то одбили и рекли смо да је највише што можемо учинити — да другове предамо њима на одређени пункт, а да их, сигурности ради, спроводи члан Среског поверенства младеновачког, који је после пао. Ви нам пребацујете да смо ту деветорицу предали у руке несигурна човека. И то је тачно, јер су се у његовим рукама ови другови изгубили. Али ми нисмо криви што је тај друг несигуран, већ су за то криви другови Шумадинци. У целој овој ствари ми смо апсолутно правилно поступили. Ми смо другове морали предати на онај пункт којег су другови Шумадинци нашли и нама предали . . .

Ми смо ту деветорицу другова наоружали. Шта је с тим оружјем? Верујемо да су га они негде сакрили, па би било добро кад би нам опет неког од тих другова послали да нам покаже где је то оружје.

И још се једна ствар догодила са новим партизанима. У једном пушкарању на планини Космај, ноћу, два друга који су једва стигли из Београда дезертирали су код првог метка и још их нисмо пронашта. Нико од осталих партизана није дезертирао, ни побегао, ни макнуо се с места.

Ви нам јављате да везу са О.П. за Ар. можемо успоставити преко старог пункта. Тај пункт је, међутим, проваљен. Ми смо подузели кораке да се на други начин повежемо са њима. Међутим, што је најгоре, ни она половина партизана која је сада на нашој територији⁹ већ три недеље нема везе са својим штабом и оном другом половином, јер пунктови везе немају јавке, а на пунктове су послани непознати другови и веза све до сада није успевала.

⁹ Односи се на Космајску чету 1. шумадијског НОП одреда.,

Случај у Границама смо вам већ описали. Домаћин, члан Среског поверенства, није хтео да покуша спасавање, јер је стварно изгледало безизгледно на успех а он је мислио да ће се моћи добро изговорити и извући. И зато се предао. Одлично се држао и отеран је на рад у Костолац. Други члан Среског поверенства одмах у почетку пуцњаве се одвојио од остале тројице (Андре, Кике¹⁰ и Драже¹¹) и закључао у шпајз. Ови су покушавали али нису успели да дођу до њега јер су меци падали у ходник. Након 4 сата ш/цњаве, бацали су бомбе и искочили кроз прозор и пуцајући побегли преко четника (њих 200 и жандари) који су их опкољавали. Тај који је остао предао се четницима и у Београду провалио 280 људи (партијаца, чланова одбора и актива и симпатизера) у Младеновачком срезу. Кад је враћен у Младеновац, командант и цачедник су га присилили да повуче исказ, и до сада нису никог од проваљених ухапсили али ноћу код њихових кућа праве заседе. У исто време су том издајнику наредили да напише писмо нама осталима. Писмо вам прилажемо. План им је лукав и подмукао. Од тих проваљених смо затражили да иду у партизане (али је веома слаб одзив) или да се крију. У том срезу морамо почети испочетка са радом.

У прилогу 4 слике и 2 писма.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

О.П. за Млад.

¹⁰ Божидарка Дамјановић Кика
¹¹ Дража Марковић

БР. 59

**ИЗВЕШТАЈ МИЛОРАДА ЛАБУДОВИЋА, КОМАНДАНТА
1. ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА, ОД 1. СЕПТЕМБРА 1942.
ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О РАЗБИЈАЊУ ДЕЛОВА ОДРЕДА
КОЈИ СУ ОСТАЛИ НА СВОМ ТЕРЕНУ И ДЕЈСТВИМА
ОБНОВЉЕНОГ ОДРЕДА У ПРОЛЕЋЕ И ЛЕТО 1942
ГОДИНЕ¹**

ШТАБ
I ШУМ. НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ. ОДРЕДА
„МИЛАН БЛАГОЈЕВИЋ“

1 IX 1942

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ. ОДРЕДА ЗА
СРБИЈУ

Драги другови,

У вези вашег писма од 14 VIII 1942 г.² извештавамо вас следеће: 28 новембра [1941.] стигао сам са две чете (96) бораца у Горњи Милановац. Према одлуци требао сам ићи за Рудник. Међутим, сутрадан сам цео дан водио борбу са непријатељем на 3 км. пред Милановцем. Непријатељ је био приморан да се повуче, уз губитке од 15 мртвих. Једна непријатељска колона преко села Грабовице истог дана напала је Милановац и под заштитом авиона ушла у варош. Увече сам се вратио у Милановац и у заједници са једном љубићком четом поново смо вратили варош. Непријатељ се повукао у Грабовицу. 30 новембра пошао сам у гоњење непријатеља у Грабовицу, појачан једним водом Рачанске чете II Шум. одреда. Око 10 сати истог дана непријатељ је ушао у Милановац. Послали смо два курира по везу са нашим снагама у с. Брусници. Нису се вратили. Били смо отсечени од наших снага два дана, јер је непријатељ посео друм од Крагујевца до Милановца. 2 децембра пребацили смо се у Горњу Трешњевицу. Наши одреди су се били повукли.³ На

¹ Копија оригинала (писана на машини, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 2—1/4, к. 1642.

² Тим писмом је Главни штаб Србије тражио од команданта Милорада Лабудовића да извести о борбама и акцијама оног дела 1. шумадијског одреда који је остао на свом терену после повлачења главнине у Санџак (види књ. 4, док. бр. 21).

³ Односи се на главнину 1. и 2. шумадијског и делове Космајског, Посавског и Чачанског одреда који су се преко Прањана, Је-

нашем терену биле су велике снаге непријатеља — у Аранђеловцу 3000 Немаца, у Тополи 5000, у Наталинцима 2000, а поред њих неколико стотина петоколоница (четника и жандарма). Борци су тражили од комесара одреда да их пусти на дводневно отсуство да испаре одело.. .

После неколико дана Немци су блокирали сва села и похапсили све борце. У току зиме стрељано је што у Крагујевцу, што у Београду 37 бораца. Остали су пуштени кућама, а неколико је доцније интернирано за Немачку.⁴

На терену је остало нас 11 бораца. Крајем априла организовали смо се у петорке, али нисмо могли изводити акције све док Немци нису напустили Аранђеловац, Тополу и Наталинце. 18 маја једна петорка ликвидирала је петоколоница Пајкића у селу Раниловићу.

25 маја нас девет разоружали смо стражу у оп. Рабровцу, убили претседника општине и командира страже. Том приликом запленили смо 20 пушака, 500 метака и 5 бомби. Прикључила су нам се још два борца из Маскара. Касније су три борца пошла на теренски рад. За нама десеторицом вршене су честе потере, те су нам онемогућили сваку акцију. 18 јуна посекали смо бандере и склонили телефонску линију Рудник—Шаторња.

22 јуна око 250 четника и жандарма, 9 камиона Немаца и 60 Руса опколили су нас у Г. Трешњевици. Једну групу жандарма и четника разбили смо. Погинуо је један жандарм и два су рањена.

лове горе и Златибора повукли у Санџак почетком децембра 1941. године.

⁴ О разбијању делова I. шумадијског НОП одреда Окружни комитет КПЈ за Аранђеловац известио је 24. јануара 1942. следеће: „А сада неколико речи о нашем одреду. I батаљон I шумадијског одреда пребацио се са осталима ка Санџаку, II батаљон заробљен је од стране четника у Милановцу новембра месеца, разоружан и предат Немцима у Ваљеву. III батаљон приликом последњих борби око Милановца био је изгубио везу тј. био одсечен од осталих одреда и остао сам на терену. Пошто је морал врло слаб, а велико наваљивање свих б<зраца да се батаљон расформира и људи пуне кућама, то је комесар одреда који је био с тим батаљоном, људе пустио, а сам са једном десетином пошао да се пробије ка Санџаку. У селу Црнући код Милановца сукобе се са четницима. У сукобу комесар буде тешко рањен и не хтевши да се преда убије се сам из револвера. Остали се врате натраг. Од III батаљона остали су командант, бат. комесар и 2 четна комесара са једним пблит. делегатом који се крију. Остали су готово сви похапшени. Неки су спроведени за Београд, неки су у Ар.“

(Оригинал, писан на машини, латиницом, у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 1946/У 5—1, 42.)

30 јуна прикључило нам се 12 бораца из Космајског одреда. 6 јула пошли смо за Рудник. У близини Шаторње напали су нас жандарми. Повлачили смо се у оближњу шуму. Сутрадан смо прешли у село Љубичевац. Обавештени о нашем кретању у току дана и ноћи дошло је у Љубичевац 300 Немаца и око 600 четника и жандарма. Опколили су нас на једној коси. На јуриш смо се пробии кроз њихове редове. Убили смо једног жандарма и 7 њих ранили. Борбу смо водили скоро један еат. Натерали смо их да промене положај, а ми смо се у току ноћи пребацили у Горњу Црнућу. Недељу дана претресали су Рудник.

16 јула увече запалили смо општинске архиве у општинама калањевачкој, трбушничкој, крушевичкој, даросавској, медошевској, јунковачкој. Одмах после ове акције следиле су потере и претрес. За недељу дана обуставили смо акције.

28 јула поделили смо се у две чете (по 11 бораца). Једна чета пошла је за колубарски срез са задатком да пали књиге на вршалицама општине, сече телеграфске жице, и ако пронађе експлозив да руши жељезничку пругу. Са четом је пошао политком одреда друг Ђура.⁵

Ја сам пошао са првом четом у опленачки срез да разоружавамо сеоске страже. 1 августа налазили смо се у селу Чумићу. Начелник крагујевачког округа издао је проглас са уценама да нас уништи и послао неколико одреда да чисте терен од нас и да нас похватају. На терену било је око 6000 доведених из Крагујевца, С. Паланке, Г. Милановца, из Раље и Прањана. Претрес је трајао 8 дана. Бојећи се за ову чету послао сам на везу писмо с наређењем да обуставе све акције до састанка који је требао да буде после 5 дана (писмо сам послао 3 августа), и у њему нагласио да се обрате на везу пре доласка на одређено место и да испитају непријатељске снаге. Писмо су добили. По њему нису поступили. У одређени дан дошао сам са 1. четом у близини места и послао курира да тражи другу чету. И она је била у близини, али на везу се није јавила, већ се поново вратила у Колубару и Космај где је остала све док нисмо послали борце да је пронађу и доведу 27 августа. У међувремену ликвидирали смо још 4 петоколонца и разоружали 7 четника.

26 августа запалили смо архиву Врбичке општине чије је седиште у самом Аранђеловцу.

До данас одред је био појачан са 8 нових бораца, али су 8 старих пошли на терен, а двојица са пушкомитраљезима

⁵ Ђура Гајић

послати су за Ваљево. Данас смо добили још једанаест нових бораца. Бројно стање је сада 31. Располажемо са два пушкомитраљеза и једним лаким митраљезом, 27 пушака, 30 бомби и 1800 метака. Имамо 30 рез. пушака. Друг Ђура је оставио другу чету у Колубари без да је оставио заменика те је то био разлог да је лутала 20 дана, а командир је био болестан и неодлучан да се врати на терен.

На нашем терену непријатељ је оставио неколико одреда који крстаре по селима, а у 4 општине се налазе сталне групе четника у јачини по 30—40 људи.

У перспективи имамо да водимо акције на нашем терену следеће — паљење општина, разоружавање појединих непријатељских група и рушење жељ. пруге, сечење електричне струје и тел. линија. Неистинита је вест да је друг Павле, члан руководства, дао директиву да се одустане од акције. Такав став није ниједног момента заузимао ни штаб ни друг Павле сем писма које сам ја послао II чети да се обуставе све акције до састанка, што се види из садржаја овог извештаја.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб I Шум. нар. осл. партиз. одреда
„Милан Благојевић“
Милорад Лабудовић

БР. 59

**ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ
ЗА ПОЖАРЕВАЦ ОД 7. СЕПТЕМБРА 1942. ПОКРАЈИН-
СКОМ КОМИТЕТУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИ-
ЈИ НА ТЕРЕНУ И О СТАЊУ ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОД-
РЕДА¹**

7/IX-1942 г.

Драги другови,

...²

Политички рад је доста добар и емпатије карода су на нашој страни, нарочито у задње време кад је непријатељ мобилисао све снаге и не бира средства приликом пљачкања хране. Главни магеријал за полит. васпитавање маса јесу емисије „Слоб. Југослав.“ која у потпуности свакодневно бележимо и растурамо по народу. Тешкоће су да материјал радимо у великом броју примерака, у томе што немамо добре технике. Имамо већи број писаћих машина, али само једну једину пресу на читавој терит. Зато материјал радимо и на обичном индигу, па и руком пишемо, само да би на време, без и дана закашњења народ био обавештен.

Остали сектори парт. делатности су свуда углавном постављени.

Један од најболнијих проблема, једна од најслабијих тачака нашег рада, — јесте наш одред. Ми у ствари, може се потпуно тако рећи, немамо одреда. Моментално имамо две групе са укупно 16 добро наоружаних људи, и од њих 13 члан. парт. То нам је, другови, све што је преостало. Недавно је О.К. имао саветовање са командантом и политкомом Штаба. Поставили смо као најважније: акције и јачање одреда. Од тада па до сад изведена је само једна успешна акција, а прилива уопште није било. Могућности за моментално јачање одреда су врло тешке. Пре свега немамо уопште базе, јер нас је непријатељ изгонио и онемогућава да је створимо, јер је она један од главних услова за јачање одреда. — Затим, непријатељске снаге су велике, врло будне и свако наше појављивање је везано са огром-

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 89.

² Изостављен је део извештаја који се односи на сташе партијске организације на терену.

ним потерама и претраживањима терена. Свака наша акција условљава одмах хапшење и масовно терање у логор становника места где је акција изведена, тако да упркос пљачке и терора постоји моментално заколебаност по питању наших акција, како у масама тако и у врло малом, сасвим малом степену чак и код руководства одреда. (Пример: њихов предлог нама да због прогона становништва акције се не врше у селима, већ да се само на друмовима сачекује непријатељ). — Ове слабости ми настојимо свим средствима да отклонимо. Са овим малим снагама поставили смо извођење акција, а народ позивамо да се од терора непријатеља брани масовним приласком партизанима са пушком у руци. У том духу издали смо ових дана саопштење,³ наводећи као пример борбу хрв. народа.

Али све то неће моћи да знатније увећа наш одред. Зато нам, другови, одмах одговорите на наше следеће предлоге. Ми би могли из цив. рада мобилисати неколико десетина чланова парт. и симпатизера и тако направити две мање, добре чете. Само, другови, како немамо базу, а непријатељске снаге су врло велике, не бисмо се могли дуго одржавати. Поготову, ако у нама еуседним окрузима нема одреда који би својим акцијама слабили централизацију непријат. у нашем округу и са којим би ми могли координирати акције. Зато нам, другови, одговорите, хоћемо ли поћи путем јачања нашег одреда бацањем највећег броја активиста, што би, несумњиво, ако би се одржали (с обзиром на конкретну ситуацију овде и на *опште* стање у Србији), изазвало нагло дизање маса, — или радом у масама за приступање нашој борби, што би ишло спорије.⁴

Однос и снаге непријатеља:

У Пожар. се налазе велике неприј. снаге редовно, само једни одлазе а други долазе. Свакако су то трупе на одмору јер је наш крај доста богат, па су ради тога изабрали ово место. У задње време стално се врши пребацивање војске са тенковима и потпуном ратном спремом за Кучево. Обавештени смо да преко Мајданпека иду у Кладово. Одакле долазе и куда даље иду немамо за сада обавештења. Иначе у П.⁵

³ Види књ. 4, док. бр. 36.

⁴ Покрајински комитет је одговорио: постојеће снаге сачувати као језгро за јачање Пожаревачког НОП одреда новим снагама, уз појачану активност на разобличавању издајника и уз вршење одговарајућих акција; не повлачити све чланове с терена у одред, већ само оне који се више не могу одржати. (Опширније о томе види књ. 4, док. бр. 30.)

⁵ Пожаревцу

се стално вежбају а по селима купе све што стигну, почев од парчета проје, све до стоке. Сем њих, у П. има калабићеваца,⁶ недићеваца и руских емиграната. Међу калабићевцима, који су чувени по терору и насиљу, има известан број добрих, са којима одржавамо везе и који нам дају обавештења и материјал (оружје и санитар. матер.) и преко којих постављамо рад међу њима.

У Кучеву има око 360 наоружаних људи Воје Триброђанина.⁷ Све су то Власи из Звишког среза, нарочито Цигани из села Бродице. Прост, полукултуран, неписмен елеменат; велики број пљачкаша и разбојника; сви добро наоружани, а страх и трепет су за народ, јер су крвници, убојице и пљачкароши. Отимају народу све, почевши од девојачких дарова и новца — до пореза и стоке. Сам Триброђанин је кучевачки зеленаш, јако славољубив, говори о себи да је дражиновац а из докумената које смо нашли код његових побијених четника видели смо да је његов одред регистрован код Косте Пећанца. У народу је јако омрзнут; међу његовим људима немамо никаквих упоришта. Обавештени смо, мада још немамо никаквих доказа, да Немци немају велико поверење у њега. Да ли због тога што изврдава да замени „маузерке" са енглеским пушкама, или зато што изврдава да пошаље у Босну своје људе, на чему Немци јако инсистирају, а њему се никако не иде — то још испитујемо. Задњих дана тражи разговоре са нашим штабом, али изгледа да је то пре нека замка да ухвати штаб него жеља за неким разговорима, јер он је за нашу територију гори него ли сам Калабић.

У Горњаку има око 500 људства, углавном мобилисаних сељака Хомољског среза. То треба да буде Дражина војска. Под командом су недићеваца, а називају се „самостални четнички одред". О себи кажу да су Дражини, говоре да су за слободу, а против Немаца. Само је још рано. Врло непријатељски се односе према нама. Свакога прим^аЈУ У своје редове. Много дезертираних партизана налази се код њих. Међу њима се слободно, слуша Лондон и причају вести са Ист. фр, Партизане највише нападају, да су они својим акцијама изазвали покоље и хапшења невиног народа. Иначе сарађују са окупатором, помажу му у пљач-

⁶ Припадници недићевско-четничког одреда чији је командант био познати злочинац Милан Калабић.

⁷ Воја Јевремовић Триброђанин, злогласни командант Звишког четничког одреда. После ослобођења ухваћен као одметник и од народног суда осуђен на смрт због злочина.

ки а и за себе пљачкају. Карактеристично је за њих да се, поред пљачке коју врше за рачун свој и за рачун окупатора, често појављују као заштитници народа. На пр. кад су Немци дошли да реквизирају коње по селима, народ је са коњима побегао у Горњ. и они су их чували. Кад после наших акција непријатељ почиње прогон, Горњак се појављује као заштитник и „склања народ од прогона“. Та демагогија чувања народа је прилично била завела народ, али се данас они све више раскринкавају, кад у пљачки вуне и пшенице — до краја испуњавају окупаторске наредбе. — Друга карактеристична ствар за њих је стварање милиције. У многим селима млавског среза стварају милиције у које су већином ушли наши људи. Број тих милиционара пење се и до 50. Сви су они наоружани пушкама, али нису легализовани код окупаторске власти. У неким местима, чланови милиције, кад Немци наиђу, беже, плашећи се да их Немци не разоружају. Милиција је данас врло непопуларна по тим селима; народ мора да их храни и говори: шта ће им пушке кад не бране нашу храну! Сем тога, многи чланови милиције осећају се преморени од посла јер дању раде на њиви а ноћу морају дежурати по заседама. Припремају се акције разоружавања ових милиц., а прилазак наших симпатизера нама.

Још једна карактеристична ствар за Горњачане јесте извођење акција. Они су срушили мост на прузи Петров.— Пожар., (затим убили председника општ. у Рановцу што је денунцирао Горњачане да су тобоже убили једног лиферанта за Нем. и отели му новац, најзад су отели жито које је Дирис био реквизирао од народа, и однели то жито у Горњак. Ове акције држе у строгој конспирацији, али ми смо утврдили да су их они извели. Изгледа да су мост рушили (само су га мало начели, да је саобраћај ускоро постављен) само за то да би претставили како овде има још много партизана и како су опасност, само зато да би уверили надлежне како су нужни да остану овде, јер смо чули да су и њих хтели да пошаљу у Босну, али се њима не иде. То све испитујемо.

Затим постоји Живојинова војска. О њему смо вам писали.

У В. Градишту, Голупцу, Петровцу су недићевци, а у многим селима жанд. станице.

Терор непријат. је врло велики. Хапшења, премлаћивања, стрељања, терања за логоре су скоро свакодневна. Свака наша акција је праћена великим хапшењем и поте-

рама. Приликом разоружавања граничарске страже у Винцу крај Голупца (малом сеоцету) похапшено је 80 сељака и спроведено за логор. Акција је била у ноћи између 21 и 22/УШ.

Пљачка и отимање летине је у јеку. Пшеницу су скоро сву покупили, кукуруза нема, и глад је већ почела. Брање кукуруза и грожђа забрањено је. Народ коље стоку из недостатка хране, с једне стране, и да непријатељ и то све не однесе, с друге.

Шаљемо вам јавке: за другове за одред, за друга о коме сте писали да треба да дође, и за везу са Зајечаром.

Одговор нашег Штаба Глав. шт. не шаљемо јер је спремљен још пре месец дана и неактуелан је, а други који смо тражили није стигао. Само су послали извештај за нас, а за Гл. шт. не. Испитаћемо зашто. Вероватно су погрешили.⁸

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
О.К. и Ћора⁹

Драги другови,

Свакако нисте мислили да вам ја шаљем неко посебно писмо, те вам га и не пишем.

Нисам могао да се фотографишем, те ћу то тек сутра урадити, да би ми израдили легит. Ако ме будете позвали, ми ћемо овамо нешто направити.

Друг. поздрав
Ћора

⁸ Штаб одреда је извештај Главном штабу послао 24. септембра 1942 (види док. бр. 55).

⁹ Мома Марковић. Он је тада био у округу пожаревачком као инструктор Покрајинског комитета КПЈ.

**ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД
10 СЕПТЕМБРА 1942. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ЗА АРАН-
ЂЕЛОБАЦ О ВЕЋОЈ БУДНОСТИ И ШИРЕМ МАНЕВРИСА-
ЊУ 1. ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА¹**

О.К.Ар.

10. септ. 1942

Драги другови,

Примили смо ваше извештаје од 6-1X-42 год.²

Од политичких директива не би имали ништа новог сем до сада упућеног. Једина ствар са којом се треба стално борити то је секташтво у спровођењу линије партије.

Од војних директива мислимо да сте такође схватили наша настојања базирана на садашњој ситуацији, да се води чисто партизански начин борбе, што мислимо да ће вам поћи то за руком.

Не мислимо да ви олако оцењујете снаге непријатеља за уништење вашег одреда, али вам ипак скрећемо пажњу на потребу велике будности, ефикасности дејства одреда (чувајте се свођења акција на ликвидацију појединих непријатеља недовољно разобличених као непријатеља *народно-ослоб. борбе*, т.ј. немојте учинити евентуално тако крупну грешку да се *данас* обрачунавате са сутрашњим нашим непријатељем) и покретљивости. Обавезно и безусловно морате бити повезани са друговима из В.³ ради евентуалног маневрисања вашег одреда по њиховој територији, ради избегавања опкољавања и збуњивања непријатеља, да не зна који се одред где налази и колико има одреда и људи.

Потребно је да нам ви увек јавите када сте и колико другова примили од нас, да би знали која је група стигла, да би вам послали њихове карактеристике. У групи од 9 другова дошла су и три омладинца ...

Са Краг.[ујевцем] овако: — ми ћемо вам јавити идућег пута кога ми знамо да би могао да ради. Знамо да се углавном ради са женама. Биће потребно створити касније једно Окр. поверенство за Кр., нешто од ваших другова, нешто од другова које ћемо вам послати. Свакако ћете нам ви

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, Рег. бр. 30.

² Редакција не располаже извештајима.

³ Ваљева

предложити другове за поверенство, а дотле руководите ви радом другова, а ми би примили директну везу са њима тек када створимо то поверенство. Зато ћемо све материјале¹ слати вама и за њих, а ви нам шаљите и њихове извештаје. Левачки срез не припада Крг.

Послаћемо вам дру-цу за технику.

Сада др. Црном (Срем.) шаљемо легитимацију и пријавку.⁴ Попуните их ћирилицом, одговарајући на питања и попуњавајући то што је написано оловком тако како стоји.

Нисмо могли овог пута да му пошаљемо цивилно оде-ло, зато гледајте да се он замени с неким од другова из од-реда, који је дошао у цивилу. Ако сматрате да је најсигур-није да се пребаци до Б.⁵ каналом којим шаљемо људе к вама, онда нека одмах крене чим преда дужност, јер смо ми обавестили другове рук. из Косм.[аја] да прихвате др. Цр-ног од вас и предају га нама, т.ј. да га водич који прима људе од нас преда особи која му предаје људе. Та наша особа ће га сместити. Питаће га „јеси ли ти Црни“? и ништа више.

Другарица Ана⁶ из Ваљ. ће доћи. Преузмите је из О.К.В.

С другарским поздравом,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

П.К.

⁴ Народни херој Станислав Сремчевић Црни био је тада, са дужности секретара ОК за Аранђеловац, премештен за секретара МК у Београду.

⁵ Београда

⁶ Милка Минић

БР. 54

**ИЧВЕШТАЈ ШТАБА 1 ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД
24 СЕПТЕМБРА 1942. ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА СРБИЈУ О
ЛЕЈСТВИМА ОДРЕДА ОД 27. АВГУСТА ДО 20. СЕП-
* ТЕМБРА¹**

ШТАБ I ШУМАДИЈСКОГ НАРОДНО-
ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА
„МИЛАН БЛАГОЈЕВИЋ”

**ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ**

Драги другови,

Извештавамо вас о стању одреда и акцијама у току последњег месеца следеће:

Од последњег извештаја који смо вам послали до данас бројно стање повећало се на 56 бораца.

До 12-1Х- имали смо две чете по 14 бораца, а од 12-1Х- добили смо повећање још 29 бораца., Сада смо формирали три чете.

Извели смо следеће акције:

27-УШ- разоружали смо четнике и демолирали железничку станицу у Бањи, том приликом убили смо једног четника за време борбе.

28-У1П- разоружали смо четнике у Јеловику и спалили општинску архиву и стрељали једног бандита.

5-1Х- разоружали смо стражу у Саранову и спалили општинску архиву.

7-1Х- разоружали смо стражу у Губеревцу и спалили општинску архиву.

16-1Х- разоружали смо четнике у Мајдану и спалили општинску архиву.

18-1Х- разоружали смо четнике у Кривој Реци и демолирали жел. станицу.

19-1Х- демолирали смо ж. станице у Умчарима и Малој Иванчи.

¹ Оригинал (писан мастилом. ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. ор. 3—4, к. 1642.

19-1X- разорили смо на три места железничку пругу код ж. ст. Крива Река.

20-1X- спалили смо општинске архиве у општинама: Ивановцима и Бранчићима као и пошту у Бранчићима.

20-1X- увече једна наша чета наишла је на заседу у с. Шутцима. У сукобу убили смо 2 недићевца и 2 ранили, а лакше је рањен један наш друг.

У овим акцијама запленили смо 56.000 динара, нешто санитетског материјала, обуће, одећа и војничке спреме.

Са заплењеним пушкама наоружавамо борце. Имамо још 19 резервних пушака. На појединим жел. станицама данас стражу одржавају сељаци.

У свима селима непријатељ је посео општине и организовао потере. Реакција је велика. Концентришу највише снага у селима око Рудника, Венчаца и Букуље. На путевима и око општина стално праве заседе и дању и ноћу. Располажу са неколико камиона, којима по селима пребацују четнике и жандарме. Од данас намеравамо изводити веће акције.

Штаб I шумадиског Н.О.П. одреда
Вршилац дужности команданта
М. Лабудовић²

23-1X-1942 год.
Негде у Шумадији.

² Народни херој Милорад Лабудовић Лабуд

БР. 55

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД
24 СЕПТЕМБРА 1942. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О СТАЊУ
ОДРЕДА И О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ НА
ТЕРЕНУ¹**

24-IX-1942

**ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗ. И ДОБРОВ. ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ**

Драги другови,

Због досада слабих веза и других тешкоћа нисмо могли увек и на време да шаљемо наше извештаје. Од сада ћемо све учинити са наше стране да то буде уредније. Из наших досадашњих извештаја, које сте добијали, могли сте донекле имати преглед ситуације и стања на територији нашег округа.

Партизански одред за наш округ дела и изводи акције у скоро свим срезовима свога подручја.

Бројно стање одреда износи сада — бораца 419 са 414 пушака, 4 пушкомитраљеза и један без оружја.² Резерва — 410 пушака и 3 пушкомитраљеза. Муниције 4789 метака. Ради се на прикупљању оружја, муниције и друге спреме.

После свих тешкоћа, криза и борби, кроз које је пројшао наш одред, његове су снаге јако и осетно снижене. Изгледа да могућности јачања и знатног прилива сада још нема. Разлог овоме је општа ситуација на фронтovima, велике непријатељске снаге у овом округу, терор и репресалије које непријатељ предузима против породица и имовине оних који одлазе у одред, затим изгледи да ће се ући и у ову зиму.

Предузима се све да се мобилише већи број људства. Повезујемо се са бившим партизанима који су у тешкој ситуацији дезертирала. Неки од њих ступају у одред одмах, други се колебају и чекају док се ситуација јасније покаже. Расположење у широким масама је на нашој страни и наш поли-

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, Рег. бр. 19.

² Бројно стање је приказано шифром. Право бројно стање људи се добија кад се од наведеног одбија број 389. Значи да је Пожаревачки НОП одред у то време имао 30 људи (види кв. 4, док. бр. 73, стр. 248).

тички утицај је велики, али не још за ступање у одред. Сву-да готово једно исто чујемо — „Да се причека још док дође моменат, јер ћемо сада само пострадали, а ништа нећемо моћи да учинимо“. Настојимо стално да ово разбијемо и да тај страх уклонимо.

Све акције изводимо у духу постављених директива и могућности обзиром на наше снаге и на снаге непријатеља. Изведено је више успешних акција. Тако 20 VIII о.г. разоружали смо граничну стражу у Винцу и запленили 10 пушака, муниције и друге спреме. Све разоружане пустили смо. Пре неки дан је изведено неколико успешних акција са житом. Жито, које је одређено за Дирис, запленило је, а једном приликом спроводници разоружани. Један од заробљеника пришао је нама.

У припреми су нове акције по последњим директивама.

У скоро свим насељеним местима непријатељ држи своје оружане снаге. Повремено се крећу на терен, нарочито после неке наше изведене акције. Често крећу и сељаке у потеру и претрес терена. За сада не располажемо подацима о непријатељским снагама у свима местима, јер се то често мења.

Политички рад у чети спроводи се на четним конференцијама прорађивањем материјала, пропагандног и обавештајног, обрађивањем појединих политичких проблема у виду реферата, прорадом радио-вести, нарочито вести „Слоб. Југославије“. Прорађује се Историја СКП(б).

Политички рад у чети спроводи се тако да се стално и најшире објашњава и схвати линија народно-ослободилачке борбе. (У схватању линије нар. осл. борбе још има код другова час левог час десног скретања). Другови у одреду све више схватају линију борбе, на четним конференцијама скоро сви учествују у дискусији, за политички рад се такође интересују.

Културно-просветним радом руководи одбор који скупља добре књиге за читање и то научне, а тако исто и из белетристике. Обрађују се поједини научни проблеми из свих грана наука и то најпопуларније — одржавају се састанци са програмом забавно-научног карактера. Програм припремају и учествују у њему сами партизани. Код свих се развија жеља да и сами пишу песме, приче, описују догађаје из живота и борби одреда. Доста се оскудева у материјалу како за политички тако и за културно-просветни рад. Постављено је да се добро и правилно искористи мате-

ријал са којим се располаже као и знање другова који су у одреду. Од прилика на терену, покрета, логоровања, акција зависи полит. и култ.-просветни рад, али што је главно •— код другова у одреду развија се интерес и воља за радом и они све више увиђају значај таквог рада.

Хигијена у одреду није на потребној висини. С једне стране услови под којима се одред креће, логорује, резерве у оделу, вешу и обући, којих нема, а с друге стране и прилична немарност другова у личној хигијени довели су до тога да хигијенске прилике у одреду нису такве какве би требале бити код људи који су у већим групама и који заједнички живе и раде. Постављено је и стално се поставља одржавање личне хигијене па ће и скупна одмах бити поправљена. Нема се резервног веша тако да се другови нередовно пресвлаче, логорује се по шумама и салашима, спава на земљи и слами, тако да се чистоћа одела и обуће теже одржава, креће се и логорује у тајности, тако да је прање нередовно и чистоћа тела није задовољавајућа. Ипак све се чини да се, колико је могуће под овим условима, одржавају хигијенски прописи.

Обавештајна служба обавља се преко поверљивих људи, преко позадинаца. Тек у неколико места имамо људе који раде само по обавештајној линији. Ради се на организованој мрежи обавештајаца по свима местима. Због до сада слабије обавештајне службе много се трпи у раду и акцијама.

Наши одреди уживају велики углед код народних маса, из дана у дан народне масе све више схватају нашу борбу и примају п.³ Непријатељ је успео страховитим терором да заплаши народ, али није успео да га одвоји од нас. Наш политички утицај сваким даном је све јачи. Селјаци не издају партизане. У сваком месту јасно су се издвојили шпијуни и издајнице. Народ их зна и чува се од њих. Наш рад с народом на терену обавља се држањем широк конференција по селима, групним и појединачним састанцима. Зборови по местима још се не држе, јер се чете дању не појављују по насељеним местима. Оснивају се национални комитети, омладински и женски активни, објашњавају се последњи догађаји и ситуација, наша борба и радио-верти, нарочито „Сл. Југославија“. Раскринкавају се непријатељ и издајничке групе, нарочито Дража Михаиловић, о коме народне масе још нису добро обавештене. Инте-

³ партизане

рес за политичке прилике и догађаје захватио је у овим крајевима најшире народне масе.

Национално-ослободилачки комитети су сада у реорганизовању и оснивању. Ради се конспиративно.

У комитете улазе најбољи, најоданији људи нар. осл. борбе. Они нису још оно што треба да буду, али својим радом већ сада прилично помажу одред у снабдевању, покрету, акцијама, политичком раду у народу, мобилизацији људи за одред, прикупљању оружја од народа и другом.

24 IX 1942 г.

Положај

За пол. ком.
Б.⁴

Командант
Ж.⁵ Поповић

БР. 56

ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КШ ЗА СРБИЈУ ОД 5. ОКТОБРА 1942. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ЗА ЧАЧАК О ОБНАВЉАЊУ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА И ПРИЛАГО- ЂАВАЊУ ДЕЈСТАВА НОВОНАСТАЛОЈ СИТУАЦИЈИ¹

ОК-у Ч.

5 X 1942

Драги другови,

4) О одреду. Немамо јасну слику да ли сте били потпуно убеђени у потребу обнављања одреда. У писму од 24 X кажете да је штета што га већ немате.³ Збиља је то ваша велика грешка и ми је приписујемо поред осталог и тако дугом прекиду везе с вама.

⁴ Народни херој др Бошко Вребалов Бора. Упао је у четничку заседу код с. Раброва јула 1943. После страховитог мучења четници су га стрељали у с. Царевцу.

⁵ Жика

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 8.

² Изостављен је део документа који се односи на стање партијске организације на терену.

³ Редакција не располаже тим писмом.

Треба да вам буде јасно да је ситуација различита од прошлогодишње. Није још зрела за устаничке форме борбе, али за мање одреде, који би дејствовали на чисто *партизански* начин борбе, у групама од по 20—30 бораца, које би се групе по потреби делиле у десетине и одмах затим скупљале, за такве одреде је било увек услова и у време најцрњег терора. Ми смо сад већ ушли у јесен. Зима је на прагу. Рат на истоку ће се водити и преко зиме. Снаге окупатора и издајника јаке. Да ли да се ствара одред? Да се ствара, другови. Али да се има у виду садашња ситуација и перспективе борбе. Треба да се створи мањи одред, ударне групе, јер не мислимо да има услова за подизање устаника, затим, не мобилисати све наше другове из позадине, а уопште се не смеју мобилисати другови неопходни за рад на терену. Тако мање групе, чисто партизанске, са изгледом да дочекају скоро зиму, могу лако да се склањају у мањим групицама, ако треба, а с друге стране могу да наносе страшне ударце непријатељу, да подигну дух народа, да потпомажу разобличавање лажних родољуба итд. Зато ваши одреди не смеју да се држе терена једног среза, већ морају да крстаре свуда тамо далеко по вашем терену и теренима других ОК-а, да се појављују тамо где им се најмање надају. Циљ њихових акција сада мора да буде у првом (искључиво скоро) реду кидање саобраћаја на свим пругама и другим објектима. Ако ви мислите да је циљ одреда сада чишћење територије од четника, онда нисте добро одмерили снаге и могућности, а исто тако заборавили сте да је циљ борбе у првом реду оно што је од веће важности за окупатора, а то је данас (и са вашим могућностима) саобраћај. И политички не би било исправно да ваш одред почне са чишћењем — нападањем на четнике. Оставите ви то, већ гледајте да ви њих придобијете за заједничку борбу, гледајте да избегнете међусобне сукобе, гледајте ви да спречите планове Немаца и четничких вођа о гурању четника на нас, већ гледајте да ви заједно са четницима идете против Немаца и четничких издајничких вођа. Лако је имати их за непријатеље. Ту не морате много да се трудите, али је теже да их придобијете за заједничку борбу. Дакле, у првом реду саобраћај, затим немачка војска, затим долази напад на љотићевске банде и друге које вас прогањају и убијају, као и оне бандите (љотић-вце и четнике) који пљачкају народ. Али и љотићевце и четнике треба диференцирати, као и саме четнике, јер и међу њима има свакаких колебљиваца. Зато четнике сада не дирајте ако они вас не дирају, већ их зовите у борбу. *Ни у ком слу-*

чају, али, другови, ни у ком, не долази у обзир паљење кућа као одмазда. Ово добро запамтите. Не губите смисао и дух наше борбе. Исто тако пазите добро да се делатност одреда не сведе на освете, на ликвидације „петоколонаца“. Треба знати добро да ли је неко петоколонаш. Треба политички оцењивати те случајеве. Треба видети да ли је збиља неко у служби окупатора и његов шпијун, или је он само идеолошки противник наше партије, али не чини ништа конкретно ни против наше партије као руководиоца нар. осл. борбе. Ако је неко збиља немачки шпијун и крвопија народни, омражен код читавог народа, ако је жеља народа да се он смакне, то је онда ствар штаба одреда да пресуди (односно суда) шта треба чинити. Или ако је неко гестаповец или полициски скот, који убија наше другове, то је опет други случај. Или ако одред ухвати разне „тројке“ Дrajине којима је циљ да убијају наше руководиоце, то је опет случај где се не сме имати милости, већ их треба уништити. Дакле, треба полазити од тога да се и политички добије сваком нашем акцијом, а не да се губи и одваја од народа, не да се дају аргументи непријатељима народа који ће на бази погрешака наших другова да стварају раздор и братоубиства у народу на радост окупатора и његових слугу.

5) Зато је потребно да се пре поласка у акције *добро*, али врло добро проради у детаљима линија нар. осл. борбе у одреду, да је сваки борац схвати и да се саживи са њом. Ако ово не урадите, онда нећете имати партизански одред већ хајдучију. А у нар. осл. борби је основно борба против *окупатора* и *његових слугу*. А то „*његових слугу*“ треба опет рашчланити конкретно и видети с ким од четника треба да се покуша сарадња. Треба видети како да се њихова колебаљивост искористи да би се привели на наше позиције. Поред исправног спровођења линије нар. осл. борбе и поред најцелисходнијег вршења акција (наносити ударце тамо где је сада окупатор најосетљивији), важну улогу у стварању јединства народа има и ваш став према Дражи, тј. његово разобличавање.

6) Ми смо вам писали о Дражи. Смело и без колебања треба га разобличавати као издајника *нар. осл. борбе*. Не нападамо га ми што је он члан југ. владе или што друго, већ што води борбу против бораца за народно ослобођење. Ако слушате „Сл. Југ.“, онда сте могли да чујете и то да ће партизански одреди радо примити сарадњу са сваким поштеним борцем, али да партизани никада неће пристати да се ставе под команду човека који води борбу против нар.

осл. покрета и који помаже окупатора. Без таквог упорног и смелог разобличавања Драже, при чему мора увек да буде наглашена жеља за јединством народа, као и циљеви за које се боре партизани (ослобођање земље од окупатора и шегових најамника) [не може ни бити успешне нар. осл. борбе]. Слушајте, другови, „Сл. Југ.“ и видите како она поставља та питања. Треба да буде свака реч одмерена и да погађа тако да ни Дража ни његове присталице не могу да супротставе ништа вашим аргументима.

7) Сада још у вези са одредом. Не разумемо како то да су вам сви чланови у позадини компромитовани и да са појавом одреда морају да иду у одред. Па ви кажете да су све млади другови. Како су онда компромитовани? У сваком случају морате оставити на терену (макар и илегално) све потребне чланове и руководиоце.

Потребно је да нам што пре дате неку јавку о срезу таковском да би вас повезали са суседним ОК-има у вези са одредима на територији Ваљ. и Аранђ. Ово свакако учините, јер је то важно ради сарадње са њиховим одредима.

8) Од нас не можете много очекивати у финансиском погледу. Имамо доста издатака. Треба одредима који давно постоје. Зато гледајте да тај проблем решите и за себе и за нас. Одред би могао да организује једну акцију специјално у те сврхе, јер нар. осл. борба то захтева.

9) Слажемо се са казном за другарицу и друга. Дајте им могућности да поправе своју грешку.

10) Јавите шта вам треба да би довели у ред технику.

11) Шаљите нам вести и информације за „Сл. Југ.“ и „Глас“.

12) Јесте ли спровели курсеве за прораду реферата „О партији“ са свим члановима и кандидатима? Ако нисте, одмах их организујте.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С другарским поздравом
ПК

БР. 59

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРЕМ ОД
16. ОКТОБРА 1942. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ О СТАЊУ
И ДЕЈСТВИМА ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА У СРЕМУ¹

ЗА БАЋУ²

Драги другови,

Добили смо писмо³ друга Михајла⁴ од 24 IX те вам у вези с тим одговарамо следећа:

1) Гледе жалбе СК-а у З.[емуну]⁵ шаљемо вам одговор⁶ који смо послали СК-уиз кога можете видети шта смо могли до сада утврдити. У раду одреда било је без сумње мањих организационих, техничких и акционих погрешака на које смо указали нашим одредима. Погрешке се исправљају иако то доста тешко иде. Разлог за то јесте у првом реду у слабој изграђености и недовољној активности наше партиске организације. Наши одреди релативно брзо су се развијали, налазили су се у сталним борбама, јер је навала непријатеља стално била у току. Терен, покрети и све остало ометали су често брже сналажење и сређивање прилика у одреду. Последњом офанзивом која је против наших снага вођена са око 15.000 војника, наоружаним топовима, минобацачима, тенковима, тешким митраљезима и т.д. нанета нам је велика штета.⁷ Губитак наших руководећих другова: политком Штаба,⁸ командант Штаба,⁹ командант Штаба Фрушкогорског одреда,¹⁰ те садашња реорганизација која се спроводи у вези са наређењем Главног штаба за Хрват-

¹ Препис оригинала (писан на машини, латиницом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 19338/У 1—76 (42).

² Централни комитет КПЈ

³ Докуменат се налази у Архиву ЗРПС, рег. бр. 1771.

⁴ Благоје Нешковић. Тада је био секретар Покрајинског комитета КПЈ за Србију.

⁵ Докуменат се налази у Архиву ЗРПС, рег. бр. 133.

⁶ Види књ. 6, док. бр. 45.

⁷ Односи се на непријатељску офанзиву на Фрушку гору, августа 1942. Опширније о томе види књ. 6, док. бр. 46 и 52, књ. 17, док. бр. 52, 59, 63, 64, 71 и 73.

⁸ Народни херој Станко Пауновић Вељко

⁹ Ђорђе Марковић Ђилас

¹⁰ Гојко Дудаш

ску,¹¹ допринели су спором сналажењу и окупљању, реорганизаацији и постављању нових руководећих људи. Читава архива Штаба пала је у руке непријатељу. Чинили смо много напора нашим интервенцијама за очување одреда и организације. Најзад надамо се да ће све ово бити уређено. Гледе жалби другова из З.[емуна] ми ћемо имати прилике да се још боље упознамо њиховом помоћу. Кад све ово учинимо ми ћемо вам по свима стварима жалбе моћи дати коначно наше мишљење и евентуално указати какве смо мере подузели.

2) У вези наших „Вести“ и погрешног става у њима, јављамо вам следеће. Наша ранија техника и људи који су радили уз нашу помоћ у редакцији „Истине“ пали су. Ми смо били услед прогона у покрету. Били смо присиљени да дамо нашој средској техници дозволу за издавање „Вести“, јер друге могућности није било. Место издавања од нас је било удаљено. Ми смо одмах видели погрешке и одмах указали другу који је радио на уређивању. Ипак, иако смо предвиђали недовољну способност друга да издаје лист, сматрали смо да неће евентуалне погрешке бити сувише грубе и да ће моћи бити корисно да у тада тешким приликама не оставимо наш народ без икаквих обавештења. Друг одговоран по овим грешкама увидео је своју погрешку те је обећао исправити. Наглашавамо да ћемо као даљу меру учикити да сами лист издајемо док не нађемо потребне људе за Агитпроп. Радимо на томе и надамо се да сами почнемо са издавањем наших материјала.

3) Гледе растерећења са извесним нашим снагама, наш Штаб послао је курире у III зону и на Мајевици, како би испитали могућности и припремили пребацивање наших снага на Мајевицу и на терен III зоне. Ако би дошло до напада, Штаб ће не чекајући слати људе тамо. Овде намеравамо задржати мање снаге.

4) Преко Штаба III зоне добили смо писмо ЦК упућено „Свима политичким комесарима“.¹² Писмо носи датум од 29 јануара 1942 г. Према овом писму ОК-а у партизанској јединици руководи преко заменика политкома, који је у батаљону легализован као секретар партиске јединице,

¹¹ Наређење се односи на формирање штабова партизанских одреда и батаљона. (Документ се налази у Архиву В.И.И., рег. бр. 33, к. 102.)

¹² Односи се на директиву Централног комитета КПЈ о изградњи партијске организације у батаљону и о идеолошко-политичком васпитању (види том IX, књ. 1, док. бр. 29).

партиским радом у батаљону. Међутим према вашем писму од 18. VI 1942 г. ОК-а треба да руководи преко одредског партиског секретара и да са јединицама преко њега одржава везу и руководи радом. Молимо вас да нам објасните како конкретно треба да радимо.

5) Како је Штаб још увек у формирању, јер је од старог Штаба остао само један стари члан, а немамо од њих детаљних извештаја о акцијама у последње време, ми ћемо вам овде изнети најважније акције које су до данас извршене уколико су нама познате. У око 40 случајева било је порушено, уништено 500 бандера, посечене телефонско-телеграфске линије. Уништено је десетак аутомобила, камиона и теретних аутомобила, неколико аутобуса. Друм Рума—Земун: сасвим је обустављен саобраћај са аутобусима и аутомобилима, обустављен је сваки промет извоза и других намирница. То је исто учињено на друму [Срем.] Митровица—Свилош. Ометан је саобраћај на интернационалном друму Инђија—Петроварадин. На прузи Рума—Кленак заустављен је воз, убијено неколико немачких војника и официра. Уништено је око 120 вагона жита, десетак вагона кукуруза и више вагона друге сточне и људске хране. У преко 25 општина спаљена је општинска архива. У Врднику, на руднику цемента, уништене су машинске инсталације и уређај за транспортовање цемента у шлепове. Исто тако уништене су инсталације у руднику каменолома у Раковцу, где је заплењено доста експлозивног материјала. На Румску железничку станицу бачено је неколико бомби, услед чега је станична зграда демолирана и знатно оштећена. За време вршидбе жита онеспособљено је и уништено око 40 вршалица и око 100 машина косачица. Заплењано је од непријатеља око 1 милион динара готовог новца. Подељено је више вагона жита, кукуруза и других потреба нашем сиромашном народу. Очишћено је од окупатора више наших села, већина села средњег и јужног Срема. У селима где је окупаторска власт протерана заводи се постепено народна власт. Сами сељаци имају своје страже, чувају поља. Из ових места окупатор не успева скоро ништа да извезе.

У циљу наоружања изведене су ове значајније акције:

Вуковац: Разоружани су домобрани који су били спремљени за Источни фронт. Заплењено ја: 46 пушака, 1080 метака, 51 фишеклија, 30 опасача, 10 ћебади и т.д. Убијено је 2 сатника и 12 домобрана. Било је 21 рањених.

Краљевци: Разоружани су домобрани: заплешено 2 пушкомитраљеза, 20 пушака, већа количина муниције и бомби.

Врдник: Разоружани су домобрани, где је заплешено: 2 пушкомитраљеза, 20 пушака и већа количина муниције и бомби. Убијен је један официр.

Суботиште: Разоружани су домобрани, где је заплешено: 2 пушкомитраљеза, 32 пушке и доста метака. Убијено је неколико домобрана, бивших добровољаца са Источног фронта.

Попинци: Разоружани су домобрани, где је заплешено 16 пушака, 1 п. митр., муниција и др.

Шимановци: Разоружана је жандармеријска станица, где је заплешено 11 пушака и преко 1.000 метака и друго.

Чортановци: Разоружани су домобрани на тунелу. Заплешено 7 пушака. Убијен један домобран.

Казнионска пустара: Разоружани су стражари, где је добијено 7 пушака, 250 метака, 126 ћебади, 26 војничких блуза, 5 коња са запрегом и друго.

Ииђија: Разоружана је железничка стража на друму испод надвожњака. Заплешено 8 пушака, 30 бомби и муниција. Убијена су два немачка војника.

Михаљевци: Дочекан је један ауто са 4 немачка војника и после дуже борбе немачки војници су савладани и убијени. Заплешен је 1 пушкомитраљез, 4 пушке, 600 метака, 29.000 куна, велика цирада, одела и друге војничке спреме. Ауто је уништен.

Поред ових значајних акција у појединим местима, из засада је уништено у два маха преко 20 непријатељских војника и официра, које су акције извршене ових дана. Било је и много других успешних засада на друмовима и пролазима где је уништавано по више војника и жандара.

Поред ових појединачних акција, у току ове године одржано је низ успешних политичких зборова. На зборове су долазила читава села. На зборовима где су махом иступали наши партизани, омладинци и жене партизанке говорило се о борби против окупатора и њихових усташких, петоколонашких и четничких помагача, о комунистичкој партији као руководиоцу борбе нашег народа за слободу и независност. Није ништа мање говорено о јуначкој борби наших великих савезника, у првом реду братског руског народа, СССР, Енглеске и Америке. Клицало се Црвеној армији, херојским партизанима, против окупатора и домаћих издајника.

Само у борбама у Ф.[рушкој] Гори до сада је уништено 700—800 војника и официра, немачких, домобранских и петоклонашких бандита, као и разних шпијуна. Ништа мањи број није рањених.

За наше губитке ми ћемо вам накнадно послати извештај.

Садашње стање наших одреда је следеће: 750—800 наоружаних са пушкама. Имамо 12 пушкомитраљеза, 1 минобацач и 2 митраљете. Просечно сваки партизан има 50—60 метака, те сваки партизан има још и 1—2 бомбе.

Настојаћемо да чим добијемо редован извештај, те чим примимо ове, ми ћемо вам поднети.

Прилажемо проглас ОК СКОЈ-а.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

16 октобар 1942 г.

С другарским поздравом,
ОК КПЈ за Срем

БР. 58

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 16. ОКТОБРА 1942. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О СТАЊУ И ПОЛИТИЧКО-КУЛТУРНОМ РАДУ У ОДРЕДУ И НА ТЕРЕНУ¹

16-X-1942

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ. И ДОБРОВО-
ЉБАЧКИХ ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ

Положај

I

а) *Бројно стање одреда у људству и оружју на дан 16 X 1942. г. је следеће: 432, од којих 427 бораца са пушкама,² 4 пушкомитраљесца и 1 без оружја.*

¹ Препис оригинала (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 24.

² У то време Пожаревачки одред је имао 38 бораца (види док. бр. 55 напомену бр. 2).

Резервног оружја — 426 пушака, 3 пушкомитраљеца, 2 револвера и 7 бомби.

На сваку пушку просечно долази по 75—80 метака, а на пушкомитраљез по 200.

б) *Могућност јачања, прилив и шта се све предузима за мобилизацију нових снага.* Постоје услови за јачање одреда и то приласком неких група из непријатељских редова које Немци сада разоружавају, онда неких бивших партизана и нових снага. Од тих нових снага засада долазе у обзир они које окупатор присиљава на рад по рудницима, а неки и услед тога што им непосредно претстоји глад.

Све је ово засада у припремном стању, а има и извесних резултата, што се види и по бројчаном порасту одреда задњих дана.

Досада је разоружано 22 непријатељска војника. Сви су изјавили жељу да приступе нашем одреду да би се борили против окупатора, изјављујући да су били заведени. Проверавањем и испитивањем одлучили смо да задржимо 15, а 5 смо пустили пошто им је одузето оружје, муниција и остала спрема. Један је ликвидиран пошто је био вођа и организатор.

У непријатељским редовима, које гони окупатор ради разоружавања, настало је расуло. Неки су предали оружје Немцима, а неки се сакривају по шумама. Неке вође су им похапшене, међу којима и Воја Триброђанин и Живојин, а исто тако и изванредни број официра из бив. југ. војске. По досада добијеним подацима Немци су ухватили и спровели у логор из Горњака 130 (а било их је око 500) и Војиних четника око 60—80 у Кучеву. Живојинов одред, који је бројао око 120 људи, растурио се. Мали број се још скрива. Наше настојање иде за тим да те групе, које лутају, разоружавамо и после проверавања даље поступимо.

ц) *Политички и културно-просветни рад у четима.* Он се спроводи у духу директива. Интерес код другова постоји, четне конференције и састанци културно-просветног одбора су увек живи, са дискусијама у којима сви учествују. Прорађују се вести „Сл. Југославије“, анализирају сви политички догађаји и проблеми, чита се заједнички: „Како се калио челик“, „Пораз“, „Постанак човека“, „Најамни рад и капитал“, „Тихи Дон“, „Девојка за све“, „Муса Даг“ и др.

д) *Финанције* — У идућем извештају даћемо преглед.

е) *Хигијена.* Хигијенске прилике и услови отежани су Доласком хладних дана. Питање обуће, одела, веша поставља се као најхитнији проблем.

II

Акције. Од задњег нашег извештаја па до сада изведено је неколико акција око разоружавања непријатељских група о којима је напред било речи. Заплењена је извесна количина жита намењена Дирису. Колика је количина, не знамо, јер још није стигао детаљан извештај, само је по куриру јављено да су запленили двоја кола.

У припреми су друге акције у духу садашњих директива.

III

Обавештајна служба и снаге непријатеља. Мрежа наше обавештајне службе шири се све више. У многим местима већ добро функционише, у другим местима је успостављано и повезујемо се са већ успостављеном. Настојимо да је свуда добро организујемо, јер је она од огромног значаја.

Што се тиче непријатељских снага на нашој територији, не можемо је увек тачно знати, јер се често мења како у погледу јачине тако и у промени места. Немаца има у Пожаревцу, Кучеву, Петровцу, Жагубици и Горњаку. Колика је број у појединим местима, не може се знати. Жачдарма има у Кучеву — 20, у Љешници — 18, у Клењу — 13, у Божевцу — 15, у Рашанцу — 20, у Рановцу — 13. Затим их има у Жабарима и још неким местима, али немамо тачне податке о њиховом броју. Пре два дана у Кучево је стигао један већи број (око 200) који су одмах кренули на терен у потеру за разбијеним групама које Немци разоружавају.

IV

Политички утицај на терену, расположење маса. Наш политички утицај из дана у дан расте. Издајничке банде Недића, Љотића и Пећанца су раскринкане у народу, а издајничка улога Драже Михаиловића народу постаје све јаснија, мада у овом крају има још један мали број присталица његових у редовима имућних сељака и сеоске интелигенције. Наш рад у народу све се више осећа и то баш по питању раскринкавања издајничке улоге Драже Михаиловића и организовања народа за помагање нац. осл. борбе и партизанских одреда у нашем крају као и одреда који се боре у Босни и другим крајевима. У многоме већ имамо вид-

них резултата. Све је мање и сада готово нема изоловања сељака од партизана. Расположење народа је добро према нама, само се још увек плаше наших акција због репресалија окупатора, нарочито сада када су немачке трупе на овом терену у знатном броју.

Нац. осл. комитети се оснивају, али их још нема у свима местима, јер је територија велика и не може се стићи свуда да се оснују, због још тешких услова кретања. У следећем извештају послаћемо број комитета основаних и активизираних на нашој територији.³ Комитети, где постоје, скупљају храну, новац, одело, оружје и муницију за одред, врше припрему за мобилизацију, врше политички рад у народу, раскривају непријатеље у народу и објашњавају нац. осл. борбу, организују и припремају народ за борбу против окупатора и његових слугу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

16 X 1942 г.

Положај

За пол. ком.
Б.⁴

Командант
Ж.⁵ Поповик

³ Види ДОК. бр. 63.

⁴ Народни херој др Бошко Вребалов

⁵ Жика

БР. 59

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЈАСТРЕБАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД
17. ОКТОБРА 1942. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О ДЕЈ-
СТВИМА ОДРЕДА ОД АВГУСТА ДО ОКТОБРА¹

ЈАСТРЕБАЧКИ ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД

Драги другови,²

Добили смо ваите писмо од 26-IX-1942 г.³ Као што смо вам и раније пред потеру⁴ јавили, ми смо били спремни како са исхраном за већи број дана тако и са планом где ће се потера провести, што смо претресли и утврдили приликом састанка штаба одреда. На истом састанку донесена је одлука да друг Мирко⁵ буде политком одреда. В. Јастр. чета имала је да остане на В.Ј. где ће по потреби маневрисати и да стално буде у целини (чета је бројала 53).

М. Јастр. чета подељена је на два дела и то — 28 другова, здравих, који могу добро да пешаче, а коју ће водити Трнавац,⁶ у којој су Јован⁷ и Грујица⁸ као и друг Сеља.⁹ 25 другова остало је на М. Јастреп. са командиром Вељком¹⁰ и политкомом за ту групу (иначе економ одреда) Татком.¹¹ Ова група се такође дели на две десетине, од којих свака има своју земуницу, у којој ће провести потеру. У једној је војнички одговоран Вељко, а пол. Татко, са њима Луне,¹² Љупче,¹³ Лала,¹⁴ Душко,¹⁵ Никола,¹⁶ Живко,¹⁷ Мирко,¹⁸ (из

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 2.

² Извештај је достављен Главном штабу или Покрајинском комитету КПЈ за Србију.

³ Редакција није пронашла то писмо.

⁴ Односи се на познату Аћимовићеву офанзиву на подручју М. и В. Јастрепца од 10. августа до половине септембра 1942. године.

⁶ Народни херој Милић Ракић Мирко. Погинуо 18. фебруара 1943. на В. Јастрепцу, у борби против Немаца.

⁶ Димитрије Писковић

⁷ Станимир Јовановић

⁸ Кирил Михајловски

⁹ Радош Јовановић

¹⁰ Миодраг Вељковић, опанчарски радник из Прокупља

¹¹ Народни херој Никодије Стојановић

¹² Милун Тошић, из Сечанице

¹³ Даринка Несторовић, из Прокупља

¹⁴ Боривоје Кузманов

¹⁵ Милојко Николић, из Крајковца

¹⁶ Боривоје Милошевић, радник из Дудулајца

¹⁷ Боривоје Станојловић, земљорадник из Дудулајца

¹⁸ Живојин Миленковић

Клисурице), Витез¹⁹ и Илија²⁰ (Самариновац). У другој десетини одговорни Баја²¹ и Уча,²² са њима Мица,²³ Дон,²⁴ Мирко²⁵ (Прокупље), Велисав,²⁶ Новак²⁷ (Биљег), Воја²⁸ (Државноац), Момчило,²⁹ Ратко,³⁰ Гвозден,³¹ Брица³² и Милош Греб.³³ Обе групе имале су у својим земуницама потребну храну за већи број дана, као: хлеба, шећера, пексимита од погача, масти, брашна, сира, пасуља итд. Задатак њихов после 7 дана Татко са Лунетом и Душком изићи ће дању да испитају околину. Уколико потеря још траје да се врате у земуницу или по могућности да се пребаце у Д. Добрич (то по слободној оцени Татка). Друга група има да чека у својој земуници на Татков долазак и не смеју се појављивати. Са другом групом оставили смо 3 п.митраљеза са муницијом. Приликом седења у земуници Илија (Д.) још одмах је рекао да не може да седи у земуници и да не сме, па га је Луне, који је остао да их маскира, пребацио код Татка рачунајући да ће га Татко својим ауторитетом на то приволити. Међутим иста појава је и код Татка. И место да га приморају да сви остану у земуници или сви изађу из ње, они га пуне напоље да буде око земунице, која је у великом шибљу. Приликом наилазак четника кроз тај терен Илија се предао. Он је отишао и даље рекавши непријатељу земуницу у којој се налазе наши другови. Када су другови видели да су опкољени, бацили су две бомбе, а затим извршили самоубиство, изузев Витеза и Мирка, који су на са слушању, по причању сељака позатвараних на изјаву Илије као и издајом једног сељака из Дудулајца (друг нашег курира), држали се изврсно и нису хтели ни речи рећи.

¹⁹ Витомир Ристић, из Самариновца

²⁰ Драгомир Ђорђевић, из Самариновца

²¹ Владимир Јерковић (Баја Флота) из Александрова, предратни морнарички наредник.

²² Тихомир Стојановић

²³ Марица Илић

²⁴ Никола Ђорђевић, молерски радник из Прокупља

²⁵ Редакција ције могла установити на кога се односи.

²⁶ Угреновић, из Чубуре

²⁷ Спасоје Станковић

²⁸ Радивоје Видојковић

²⁹ Редакција није могла установити право име и презиме.

³⁰ Радослав Лазаревић, из Доње Речице

³¹ Редакција није могла установити право име и презиме.

³² Сретен Црњански, из Нове Божурне

³³ Миодраг Лаз#ћ (Милош Гребачки), из Доње Речице. Поги-
^{УО} 2. маја 1943. у борби против недићеваца код Горње Девче.

Тако, када су Витезу обећали да ће га пустити ако буде говорио, он је рекао — „Пустите ме 60 метара па ћу вам све испричати“. Док за Илију кажу да је говорио све. Друга група била је у земуници 9 дана, затим је изашла пошто се реакција са Малог Јастр. спустила у село. Остали су у планини, док су митраљезе оставили у земуници. После дванаестог дана послали су у Чукоровац Дона и Мирка за извештај. Тамо су се ова двојица предали или су ухваћени. Али што је важно, довели су недићевце у логор па су их напали. Сви су се другови извукли. Дон је ишао и даље те их је одвео у земуницу где су били митраљези, те их је непријатељ запленио. Из ове групе је дезертирао Гвозден, док су остали другови сад сви у чети.

Група коју је водио Трнавац сишла је у Мораву, где је остала 7 дана по шумама око Гредетина, В. Шиљег.[овца] и ЈБубеша. Код ЈБубеша смо се нашли са политкомом Озренског одреда, Находом,³⁴ Озреном³⁵ и Моравцем.³⁶ Затим смо прешли пругу Ниш — Београд, Јужну Мораву, Цариград и отишли на Буковик. У том делу налазила се прва озренска десетина подељена на два [дела] по тамошњим селима. Одмах смо их окупили и прикључили нама. Пошто је на овом терену реакција била елабија, то смо одмах подузели извођење акција. Тако смо у селу Рујишту (Ражањ) спалили општ. архиву, разделили народу 4.000 кг. пшенице, запленили 10.000 дин., одржали конференцију и исписали пароле. Реакција је одмах повукла своје снаге са М.Ј. (Ражањски и Алексиначки четн.и недић. одред) и са тамошњим жандармима, пољском стражом извршила потеру за нама блокирајући са сељацима планину Буковик. Ми смо били обавештени те смо се извукли и отишли према Озрену, на Облу Главу, где смо остали два дана. По обавештењу, које смо добили, потера са Буковика прелази на Облу Главу. Ту је Трнавац предложио да са једном групом од 15—20 другова крене ка Сталаћу да би нашао потребан алат на тамошњим караулама за отшрафљивање пруге. Док би друга група имала да сиђе у равнице према Морави, где би ухватила везу са командантом Озр. одреда,³⁷ који је био на том терену, што је усвојено.

³⁴ Ратомир Војиновић

³⁵ Народни херој Момчило Поповић Озрен. Погинуо 3. фебруара 1943. у Суботинцу, код Алексинца, у сукобу с недићевцима (види књ. 5, док. бр. 190).

³⁶ Живорад Костић

³⁷ Народни херој Конрад Жилник Слободан. Погинуо у борби с четницима, јануара 1944, код Беле Паланке.

Трнавац је кренуо са 16 другова и претресао све карауле од Сталаћа до Параћина а кључеве није могао наћи, јер се сада кључеви чувају у станицама где има Бугара. Како ове акције — рушење пруге — нису могле да се изведу, то се прешло на спаљивање општина у параћ. срезу. Тако смо у непосредној близини Параћина, у селу Бусиловцу, спалили општину, разделили један вагон пшенице, одржали конференцију, запленили 52.000 динара, исписали пароле, певали партизанске песме, што је оставило дубок утисак. Идућег дана напао нас је Параћински Недићев одред на Буковику, где смо примили борбу, ухватили једног недићевца и стрељали га. Затим смо се повукли и ми у равнице Мораве у ражањском срезу. Недићевци су и даље ишли за нама те смо морали истог дана да примимо и другу борбу, где смо убили једног и једног ранили, док ми нисмо имали губитака. Затим смо се повукли према Браљини. Недићевци нису смели ићи за нама. У току ноћи прешли смо Мораву код Браљине, где смо остали 2 дана, затим смо се пребацили код Ђуниса у Труборевске планине, одатле у В. Шиљеговац па на М. Ј., где се реакција још увек држала. Ми смо се повукли кроз блокаду и спустили се у Доњи Добрич, где смо се повезали са групом Баја—Уча и тако у целини од 28 другова пребацили на М.Ј. после 32 дана.

Друга група са другом Јованом, Грујицом и Сељом се на Морави раздвојила од озренаца и пребацила се код Трњана на В.Ј.³⁸ где се повезала са нашом В.Ј. четом.

В.Ј. чета, како је и предвиђено, остала је на терену В.Ј. У почетку потере чета је у два маха отворила ватру из заседе и то првог дана потере на једно потерно одељење. Затим се повукла. Овим својим ударом је заплашила потернике тако да они нису смели претраживати густе шуме и велике увале и чета више није имала никаквих оружаних сусрета са непријатељем. За време потере дезертирали су Кум (Драгутин), Недељко (Копаник) и Голуб, а Ранко после потере. Треба напоменути да другови нису трпели глад, поред припремљене хране, клали смо и стоку која је била у планини. Потере су трајале на планини 23 дана, док су се еве те снаге спустиле у села испод В. и М.Ј., одакле су избацивале јаке заседе на свим путевима и путићима који воде за село. Већи део тих снага и сада се налази у блокади Јастрепца са топличке и добричке стране и то у селима — Блаце (200 Бугара и 200 жандарма), Попова (200 Бугара),

³⁸ Велики Јастребац

Претрешња, Драгуша, Бресница, Плана (200 Бугара и четника?), Бајчинце, Микуловац, Цигољ, Девча, Крајковац и Азбресница. Више Попове и у М. Реци Бугари секу са сељацима дрва. Примећује се како за време потера тако и сада да је у Расини и Морави реакција у много мањој мери. Тако у Морави је само један четн. одред — Мите Трнавског. У Расини је 20 жанд. у Дворанама, 1 четн. одред у Здрављу.

И поред сталне блокаде најш одред је водио и даље акције. Тако је М.Ј. чета по повратку наишла на терену на велику активност шпијуна. Тако смо досада ликвидирали истакнуте шпијуне у Девчи, Чубури, Мекишу, Н. Селу (Ниш). Затим се прешло на ударање заседа. Тако смо растерали јаку заседу на Грџцу (где је пролаз између В. и М.Ј.), где смо ранили једног четника и спалили им колибе. Идуће ноћи напали смо заседу код Крајковца, коју смо такође растерали. Даље смо напали дању на заседе код Чубуре, растерали четнике и 1 ранили. Сваки 2—3 дана наше патроле сукобљавају се са четницима, недићевцима и жандармима. Спаљене су архиве у општинама Н. Село, Трупале, Вртиште, где смо запленили две писаће машино, 2 старе пресе, 3 телефона уништили, 24.000 дин. и друге ситнице. Затим смо на прузи Београд — Солун код Дољевца избацили воз из шина, којом приликом је уништена машина и 8 вагона. Погинуо је 1 недићевац, капетан, и јаш 3. Резултат тачно не знамо јер га непријатељ прикрива, можда је много већи. Затим смо напали Бугаре у Мрамору, који чувају мост на Морави. Борба је била врло оштра, јер је непријатељ дао јак отпор, бацили су преко 30 бомби и бранили су се митраљезима. У овој борби непријатељ је имао 4 мртва, док ми нисмо имали никаквих губитака. Одржаване су сталне конференције у селима и у планини (са дрварима), у којима специјално раскринкавамо Дражу и позивамо сељаке на чување свих својих производа. Такођер смо делили разне летке.

т • 39

После потера В.Ј. чета се поделила у два вода. Јајко и Светозар⁴⁰ отишли су према Блацу, а Жарки⁴¹ и Вуја⁴² су остали на В.Ј. Жарки је командир, а Светозар политком

³⁹ Народни херој Славољуб Вуксановић Јајко. Погинуо децембра 1943. на Романији као командир чете у 1. јужноморавској бригади.

⁴⁰ Жива Чиклован

⁴¹ Народни херој Василије Ђуровић

⁴² Владимир Вујовић

чете. Вод према Блацу има 21 друга. Они су спалили општ. архиву у Међухани. На друму Блаце — Драгуша наша заседа заробила је 2 недићевца и пошту за Блаце. Недићевци су дали часну реч да се више неће враћати у свој одред, те су обзиром на приче о нашим „зверствима“, које непријатељ проноси, пуштени с тим да своје униформе донесу, што су они и испунили. То је имало одјека како у народу тако и у њиховим редовима, тако да су се још 6 недићеваца предали и сви су пуштени. Једна тројка упала је у Блаце и убацила бомбу у кућу једног четовође, који је зимус поклао очеве наших другова. Четовођа и дете су погинули, жена је рањена. Четовођа и жена му давали су отпор. Разјурили су жандарме и Немце који су купили сељаке за руднике. При повратку из села наша тројка наишла је на вешто организовану заседу од Бугара. Срђа⁴³ је лако рањен, оставивши две пушке, које је носио. Одржан је низ конференција са дрвосечама као и у појединим селима. Редовно су дељене радио вести као и други леци. В.Ј. вод има 29 другова.

В.Ј. вод убио је команданта милиције у селу Радевцу, разоружао милицију и запленио 7 пушака. Убијена је Мара Зетина, истакнути шпијун из села Г. Трнаве. Приликом силаска за храну наишли смо на четничку заседу, примили смо борбу па смо се после краћег пушкарања повукли. Том приликом ранили смо 2 четника, а ми нисмо имали никаквих губитака. Исти такав случај десио нам се када смо другог дана силазили за храну. Борба је била кратка, без жртава. У заједници са Расинским одредом (где је наш вод отишао на њихов терен, провео 7 дана) спалили смо општинску архиву у Дворанама. Са дрвосечама су одржаване конференције.

Код нас у одреду су се појавили извесни знаци бојазни од зиме. То се питање од стране партизана све чешће понавља, а нарочито од другова из других покрајина па и од наших руководећих другова, тим пре јер је ових дана већ први снег пао по висовима ове планине. Шта треба урадити ако изван број друтова, међу њима и одговорних, траже прелазак на слободну територију и при томе остану упорни? Ово је питање врло актуелно у вези са горњим подацима о снази непријатеља, која је далеко већа од наше, уз то први снег, рђаво одело итд.

Морал партизана је на потребној висини. Расположење карода је боље данас него у време када смо с вама имали

⁴³ Редакција није могла установити право име и презиме.

везе. Пљачка, затварање и пребијање сељака, терање на робовски рад, на разне кулуке *итд. учинили су да народ дође до уверења у оно што смо му ми редовно причали и указивали. У току потера непријатељ је био безобзиран, нарочито према партизанским породицама. Тако је у Добричу и у Топлици било ухапшено око 500 сељака и сељанки. Нарочито су страдала села Сечаница и Дудулајце, где су сељаке зверски премлатили. Покупљено је око 70% пшенице, често није остављено ни зрно за идућу сетву. Забрањује се сејање, запечаћују воденице, забрањује се брање винограда и копање кромпира.

Са исхраном смо осредње. Са оделом врло слабо, а нарочито са вешом и чарапама. Добили смо 20 пари цокула од Гл. штаба, док је већи део одреда у пресним опанцима, који се доста тешко набављају. Са новцем добро стојимо, али смо га већ послали за набавку цокула, пошто за то има могућности. Ако можете, ви нам пошаљите још новаца да би за све другове набавили цокуле. Исто тако, ако се може пребацити онај веш и обућа и одело, које је било код вас, било би нам од велике користи.

Са техником не стојимо добро. Тешко набављамо батерије, акумулатор, а нарочито пресу.

Од рањених и болесних имамо — Академац⁴⁴ и неколико лакше оболелих другова (отекле ноге, кашаљ итд.). Мргуд⁴⁵ је смеппген негде у Расини.

Што се тиче неодржавања везе са вама разлози су углавном ови. Пре потере писали смо једно писмо за вас, али потера је захватила нашег курира. Код њега су нашли и писмо које смо вам писали. Писмо није ништа важно садржавало. Курира су одвели у Ниш где је све испроваљивао што је знао, те стога нисмо смели више Никога слати. По добијању вашег писма преко Јабланице слали смо курира, али са вама није ухватио везу, јер га нисте чекали. Доцније су нас захватиле акције и потере, те стога нисмо курира више слали. Везе са Расинским и Озренским одредом имамо с времена на време.

11 X 1942

С другарским поздравом
Новица,⁴⁶ Трнавац, Мирко

⁴⁴ Никола Цуверовић

⁴⁵ Љубиша Вукановић

⁴⁶ Бранко Пауновић Новица, студент из Остре, код Чачка. Погинуо 1. априла 1943. код с. Добрујеваца, близу Бољевца, у борби против недићеваца. Тада је био члан Окружног комитета КПЈ за Ниш.

Напомена. Ово писмо писано је раније и нажалост није вам могло бити послано те га сада допуњујемо. — Спаљене су архиве у Д. Речици и Рибару. Одржали смо неколико конференција по селима, издали смо летак за народ о Дражи.

В.Ј. вод код Блаца напао је на четнике у Претрешњи. Убијена су 2 четника, 4 рањена. Од наших рањен је друг Иван,⁴⁷ п.митр. Наша петорка упала је усред дана у Блаце и запленила 1 п. митр., 4 пушке, 50 мет. од четн.[ика].

М.Ј. чета у неколико махова узнемиравала је Бугаре на прузи. Тако су једног дана скинули шину између Суповца и В. Дреновца, и у тај мах наишла је бугарска патрола са сељацима. 'Ми смо отворили ватру на њих и тако су нам открили скидање шине. Одржаване су конференције по селима и спаљена је архива у Орљану.

У овом времену Бугари су нам приредили потеру само на М.Ј. и то са мањим снагама. Они су прво блокирали Гребач, моравску страну према Озрену, пут Вукања — Тешица, онда су око 2 часа изашли на Јастребац. Ми смо с четом маневрисали до мрака па смо се увече спустили у Добрич с намером да пређемо на Пасјачу. На друму Прок. — Ниш смо наишли на Бугаре и у мањој борби смо Бугаре растерали, пробили се кроз блокаду и прешли на Пасјачу. Ту смо се састали са Пасјачком четом и у заједници прешли у Јабланицу, где смо се састали са Јабланичанима, па смо сви скупа изводили акције, разоружавање четника на терену јабл.-пасјачком. Бугари су у овој потери палили куће у селима Лепаји и Баличевцу, тукли партизанске породице и одводили у логор. Убили су једног нашег присталицу (Циганина).

Како су нам другови предложили да изведемо заједничке акције у Косаници, то смо довели и нашу В.Ј. чету. На нашем терену налазе се наше мање снаге, које ће изводити акције и политички радити.

Добили смо ваше писмо од 26 IX 1942. Ваше директиве из писма већ смо раније били добили од ОК-а Кш.⁴⁸ Што се тиче технике, на нашем терену је остала техника и из Д^аЈУ се редовно недељне вести за народ. Овде ћемо исто

⁴⁷ Иван Словенац (редакција није могла утврдити презиме). Погинуо 2. маја 1943. у с. Г. Девчи, код Прокупља, у борби против недићеваца.

⁴⁸ Окружни комитет КПЈ за Крушевац

тако ускоро организовати технику. О томе ће другови из Јабл.-пасј. [одреда] писати. Извештај о раду наше партије послаћемо идући пут.

7 X 1942.⁴⁹

С другарским поздравом
Новица, Мирко

П.С. Нисмо добили никакав материјал преко Пуковника.⁵⁰

БР. 60

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 1. ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 25. ОКТОБРА 1942. ГЛАВНОМ ШТАВУ ЗА СРБИТУ О БРОЈНОМ СТАЊУ, НАОРУЖАЊУ, ПОЛИТИЧКОМ РАДУ И ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА ОД 24. СЕПТЕМБРА ДО 23. ОКТОБРА¹

ШТАБ 1 ШУМАДИСКОГ Н.О.П. ОДРЕДА
„МИЛАН БЛАГОЈЕВИЋ”

ГЛАВНОМ ШТАВУ Н.О.П. ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ

Драги другови,

Од последњег извештаја² који смо вам послали 23-1X-42, стање нашег Одред је следеће:

I. Стање у Одреду

1. Бројно стање. Данас Одред има две чете по 23 борца. Трећа чета је расформирана због недовољног броја људ-

⁴⁹ Вероватно треба да стоји: 17. X 1942, јер је претходно писмо датирано 11. X 1942.

⁵⁰ Божа Дамњановић Пуковник, металски радник, родом из с. Горњих Бранетића код Г. Милановца. Био је партијски радник у Добричу, камо је послат из београдске партијске организације. Погинуо у лето 1943. код с. Баличевца.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 27.

² Види док. бр. 54.

ства — бораца у договору са другом „Слободаном”.³ Прва чета под називом „Рудничка” оперише у срезовима: опленачком, делу орашачког, качерском, делу грузанског и таковског. Друга чета под називом „Космајска” оперише на терену срезова: део орашачког, колубарском, младеновачком, космајском и грочанском. Поред ове две чете формирали смо још две тројке за специјалне акције.

2. Наоружање. Рудничка чета располаже са 3 аутоматска оруђа (пушкомитраљез) и 20 пушака, 1600 метака и 8 бомби. Космајска чета наоружана је са три пушкомитраљеза, 20 пушака, 3800 метака и 8 бомби. Тројке су наоружане са једном машингевером (са 43 метка), пет пушака и једним пиштољем — Штајер (са 18 метака).
3. Интендантура. Одела су доста слаба, тешко се набављају. Другови који су дошли у Одред донели су слаба одела, а сви тврде да су такве директиве добили при поласку. Стање обуће за сада је задовољавајуће. Углавном одело и обућа набављено у акцијама од непријатеља. Исхрана је за сада добра. Санитетског материјала за садашње потребе имамо. Најтеже питање је лекар.

II. Акције

24-IX-42. Прва и друга чета извршиле су напад на четнички одред у Г. Трешњевици. Четника је било 68. У борби је пало четника 6 мртвих, више рањених, а остали су побегли. Ми смо ту изгубили два мртва и једног рањеног. После борбе, у покрету, наше чете су наишле на заседу патролног одељења од 70 људи — бандита. У сукобу наши су изгубили једног борца, а један је заробљен. Непријатељ је изгубио 1 мртвог и два рањена. Сутрадан три наша друга су опкољена од 200 жандарма и један је погинуо. У овој акцији изгубили смо један лаки митраљез и један пушкомитраљез, а запленили 5 пушака са мало муниције и нешто одела и обуће.

27-IX- напад на рудник у Рудовцима. Погинула су 3 четника, а 4 разоружана, остали су побегли. Заплењено је: 6 ћебади, 7 пушака са 210 метака, писаћа машина, нешто еанитетског материјала, одела и обуће.

29-IX- спаљена је општинска архива у Дучини. Заплењена једна писаћа машина и 53.000 дин. (порез).

³ Радивоје Јовановић Брадоња. Тада је био командант Главног штаба Србије.

I-X- запаљена оп. архива у Дрлупи.

6-X-једна наша патрола убила је два четника у Ма-
нојловцима, запленила две пушке.

II-X- нападнути су рудници угља у Мисачи и Орашцу.
Делимично су порушена постројења. Заплењен је један каиш
од машине 20 метара. Употребљен за обућу.

13-X-напад на рудник камена у Вучјаку. Заплењена су
два камиона са приколицама. Заплењено 70 кг. експлозива,
800 каписла и већа количина фитиља за паљење експлозива.

17-X-на четири места разорена је железничка пруга у
Кривој Реци. Возови нису ишли три дана.

18-X- запаљена је оп. архива у Шепшину.

20-X- [нападнут је] четнички одред у Барајеву. Убијено
7 четника, а заплењено 23 пушке и два пиштоља, 8 ћебади,
50 кг. шећера, радио-апарат, 30 пари веша, 100 џепних ма-
рамица, нешто пари одела.

22-X- запаљена оп. архива у Парцанима.

23-X- запаљена оп. архива у Ропочеву — заплењена
једна писаћа мацшна.

Тројка за специјалне задатке ликвидирала је претс^д-
ника општине у Блазнави, претседника општине у Брезов-
цу, једног четника и једног петоколонца у Брезовцу који је
био у обавештајној служби за Команду Српске страже у
Крагујевцу. Запленили су у блазнавачкој општини 40.000
цинара (порез) и неколико пари одела и 50 метара платна
за веш.

III. Реакција непријатеља

У вези наших акција непријатељ је, нарочито у по-
следње време, сконцентрисао на свима деловима наше те-
риторије, у циљу спречавања даљих акција и разбијања
одреда, велике снаге.

Углавном непријатељ је своје снаге сконцентрисао у
местима око Рудника, Венчаца, Букуље, Космаја и Качера.
У претресу Рудника учествовало је и неколико стотина
Немаца.

За ефикасно претресање шума непријатељ је мобили-
сао и велики број ненаоружаних сељака чак и из других..
цаљих срезова.

Последњих дана нарочито су активни Немци. У појединим селима поред српских бандита налазе се и групе од по 50—60 Немаца.

IV. Политички рад

Што се тиче политичког рада у Одреду и на терену исти је почео темељно да се спроводи последњих дана. У овом погледу извршене су главне припреме како у раду по четама тако и у раду на терену.

Детаљан извештај по овом и другим питањима у вези са радом и потребама Одрода поднећемо у најкраћем року.⁴

С поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком
Стојан⁵

Командант
М. Лабудовић⁶

Положај, 25-X-1942 год.

⁴ Види књ. 4, док. бр. 54.

⁵ Милан Дракулић Стојан

⁶ Народни херој Милорад Лабудовић Лабуд

БР. 61

ДИРЕКТИВА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД 5. НОВЕМБРА 1942. ПАРТИЈСКИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА КУКАВИЧКОГ И ЈАБЛАНИЧКО-ПАСЈАЧКОГ НОП ОДРЕДА О ПРАВИЛНОМ СПРОВОЂЕЊУ ЛИНИЈЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ¹

5 XI 1942

ПАРТИСКОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ У КУКАВИЧКОМ И ЈАБЛАНИЧКО-ПАСЈАЧКОМ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОМ ПАРТИЗАНСКОМ ОДРЕДУ

Драги другови,

На основу извештаја које су ваша руководства слала вашим подручним руководећим партиским организацијама, утврдили смо да не конкретизујете линију наше партије онако како треба. Пошто сте имали наше прогласе, „Пролетер“, а пошто и у последњим извештајима који долазе од вас, из ваших одреда, видимо испољавање неразумевања линије партије, примењене на ваше прилике, скрећемо вам пажњу да добро прорадите окружницу бр. 4 (ПК),² да усвојите и конкретизујете све ставове из ње и да их пренесете не само на другове партизане већ и на читав народ вашег краја, да доследно спроводите директиве које вам упућује ваша окружна парт. организација.

Поред тога, указујемо вам и на ваше најкрупније грешке које смо ми запазили и упућујемо вас на начин како да их исправите.

1. Не одобравамо у овом моменту ваше планове за напад четничких села, у која су се повукли четници после хапшења њихових издајничких вођа. Оружано нападање, у овом моменту, четничких села не би допринело појачању народно-ослободилачке борбе, не би олакшало нар. осл. борбу вашег одреда, већ би напротив, поред можда моментаног олакшања за ваш одред, створило још теже услове за успешни развој нар. осл. борбе и опстанак вашег одреда.

У овом моменту је окупатор почео да разоружава део својих досадашњих слугу-четника. Тај поступак окупа-

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 2.

² Види том IX, књ. 2, док. бр. 1.

тора претставља корак даље ка отежавању положаја нашег народа уопште узевши, јер тај поступак окупатора значи покушај за још чвршће упрезање својих слугу-четника у своја фашистичка кола, значи проширивање оне "антипартизанске" базе на којој су сарађивале све слуге окупатора са окупатором у борби против нас и преношење јаче борбе окупатора и на оне елементе нашег народа који су били колебаљиви савезници окупатора — на четнике —, који нису спремни да у потпуности служе окупатору, већ само на бази борбе против нас.

Чињеница је да су те четничке масе служиле окупатору у борби против нас, али је чињеница и то да је поред дела присилно мобилисаних четника највећи део четничких маса био заведен од издајника помоћу разних лажи које су ширили о нашој борби и помоћу обмана о тобожњој „независности“ четника, о борби за „српство“, о повлачењу окупатора из Србије и предавања власти четницима и томе сл.

Овим својим садашњим поступцима према четницима окупатор разбија те заблуде четничких маса и показује све подле планове окупатора и лажи четничких вођа.

У таквој ситуацији дужност је сваког комунисте, сваког борца, коме је стало да се на делу бори против братоубиства, а за стварање јединства нашег народа, за уништење окупатора и његових слугу, да све своје снаге уложи у то не да од тих збуњених и преварених четника поново створи још веће наше непријатеље него до сада, не да чини оно исто што чини окупатор према делу четника сада, не да наши партизани, сада према тим четницима, који беже од окупатора, чине оно исто што су ти четници чинили према нашим одредима, док су ти четници активно служили окупатору, већ да им пријатељски и братски прилазе, *да их позивају да не предају оружје окупатору, да се боре у салосталних јединицама против окупатора и издајника, као што то наши борци чине, да их позивају у заједничку борбу, да их позивају у своје редове, добровољно, да им кажу да ће их штитити од окупатора и њихових слугу, да им објашњавају њихову заблуду и заведеност, да им указују на лажи и обмане њихових издајничких вођа (издајничких, а не свих).*

Само тако, другови, можете да спречите садашње намере окупатора да још јаче стегне обруч угњетавања око нашег народа, само тако можете да појачате нар. осл. борбу, Да створите јединство народа, да спречите братоубилачке борбе, да олакшате опстанак и осигурате даљи успешни раз-

вој вашег одреда. Само тако, а не оружаним нападањем на четничка села.

Ми смо прошле године писали друговима са вашег терена да је и прошлогодишњи неуспео напад вашег одреда на Оруглицу био погрешан, да ће они тиме од својих противника направити своје велике непријатеље, и то су касније догађаји потврдили. Чинити сада исту грешку значи не само гурати четнике поново у наручје окупатору, већ значи стварати од четника, који су противници партизана, противнике наших савезника — Совјетског Савеза, Енглеске и Америке, јер би таквим својим поступком од четника створили наше противнике који би се борили не само овде против нас већ и на Источном фронту!

Оправдана мржња коју заслужују четници због борбе против наших одреда не сме да вас заведе на уско посматрање догађаја. Зато треба разликовати међу четницима оне који су чинили злочине од оних који их нису чинили. Треба у првом реду подготвити саме те четничке масе на то да оне саме пресуде онима који су их гурали у борбу против нас, а у сваком случају убијање осведочених крволока не сме да се врши без претходне припреме у народу, без њиховог разобличавања. Свака осуда мора да буде по жељи читавог народа. (Наравно да несумњиво утврђене шпијуне треба ликвидирати и пре тога, али само после, када је то сврсисходно, објашњавати народу све шта су ти шпијунци починили). У сваком случају осуде разним непријатељима народа треба да изричу народно-ослободилачки одбори на горњи начин. Треба се добро чувати непромишљених ликвидација „петоколонаша“, јер треба претходно утврдити да ли је неко петоколонаш или није, јер не треба наше сутрашње непријатеље, тј. оне који су наши идеолошки противници, али нису у служби окупатора, сматрати „петоколонашима“, противницима !нар. осл. борбе и онда према њима поступати као према стварним петоколонашима, према слугама окупатора — шпијунима.

Можемо се сложити са разоружавањем оних четника који би били спремни да предају своје оружје окупатору, али и то треба чинити не насилно, већ гледати да придобијете саме те четнике да се они сами не одупиру одузимању оружја с ваше стране и да им говорите зашто им одузима те оружје као и то да ће га добити натраг ако хоће да се боре против окупатора и његових слугу.

2. Друге ваше крупне грешке се тичу паљевина и свођења акција само на ликвидације петоколонаша.

За најоштрију је осуду такав рад партизанских одреда. Наши одреди не смеју чинити сличне ствари, јер смо видели у једном вашем извештају да је била запаљена једна штала (од лаког материјала) и једна кућа (у којој није било „забарикадираног“ непријатеља). Само се фашисти служе таквим начином борбе, а ми смо највећи противници таквих поступака, без обзира чија је кућа или штала. Има ретких изузетака у томе, али се они односе на оне случајеве када је у питању зграда која служи непријатељу као утврђење из кога даје отпор и при чему је од судбоносне важности за читаву операцију баш истеривање непријатеља из те зграде. Али, другови, то су ретки случајеви и онда се чине не зато што је то кућа овога или онога, већ зато што је утврђење непријатеља. Ми смо мишљења, а то је за вас обавезно, да ви такве ствари не практикујете.

Никако се не смеју ваше акције свести само на ликвидације петоколониша, јер се тиме збиља губи карактер наших одреда. Они престају да буду партизански и претварају се у хајдучију. Треба ударити по главном непријатељу, окупатору и сретствима која му служе за вођење рата и пљачке нашег народа. Тако ће моћи да се даје доброг материјала радио-станици „Сл. Југ.“, јер појединачне ликвидације споредних слугу окупатора збиља не штете много непријатељу, те се према томе не могу, тако усамљене без других акција, ни објављивати.

Јасно, да против оних четничких банди, које се и даље боре против вас треба иступати као према слугама окупатора, у борби.

То је, другови, наша оцена ваших погрешака по тим питањима. То је став наше партије како треба постављати и решавати те проблеме. То је само оно што је изнесено у нашим материјалима и окружници бр. 4, те према томе, још једном добро проучите све те материјале, јер вам ми овде нисмо изнели никакав „нов“ став по тим питањима, већ смо само конкретизовали на садашње промене код вас оно што већ имате у тим нашим материјалима.

Драги другови, .

Позивамо вас да доследно испуњавате све директиве наше партије, да покажете своју велику свест и дисциплину у испуњавању свих задатака што вам их поставља наша партија, да будете достојни чланови наше херојске Комунистичке партије Југославије, да будете увек и свуда на најтежим местима у редовима бораца за народно ослобо-

ђење, да својим примером и дисциплишном покажете свим осталим борцима како се треба борити против окупатора и народних издајника.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
Покрајински комитет за Србију
Комунистичке партије Југославије

БР. 62

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА КУКАВИЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 19. НОВЕМБРА 1942. О НЕПРИЈАТЕЉСКОЈ ОФАНЗИВИ НА КУКАВИЦУ¹

КУКАВИЧКИ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ. ОДРЕД
19 XI 1942 г. Положај

Драги другови,

Пошто одавно услед реакције нисмо могли имати редовну везу, и ви нисте имали опширан извештај од нас, нужно је да вам о свему пишемо.²

1. Последње недеље месеца октобра по плану ми смо обишли четничка села, где смо одржали пуно успешних зборова и пренели наш став по питању четника. Исто тако народ смо упознали са радом и улогом Драже Михаиловића и дражиноваца у односу на нар. осл. борбу српског народа. Народ нас је добро примио. Четовође из Студене и села Лалинца дошли су сами и предали се нама. Тражили су опроштење и народ је молио за њих. Од народа смо тражили гаранцију а од четовођа обавезу да више не воде никакву четничку и антиослободилачку акцију. Они су се обавезали на то. За време ове реакције сва та села и њихове четовође држале су се врло коректно.

Успели смо сада да више поколебамо козјачке четнике. Многи су долазили у додир са нама и признали су оправда-

¹ Препис оригинала (писан машином, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 30.

² Претходни извештај види у 4. књ, док. бр. 40.

НОСТ наше борбе. Уверавали су нас да цео народ из тог краја нема ништа против нас, само још неке војводе и дражиновци агитују против нас.

Посматрајући свестрано стање масе на терену Козјачког четничког одреда, не верујемо да ће ко успети да тај народ својевољно поведе у хајку против партизана, као што су то чинили раније.

2. Реакција је почела код нас 1 новембра и трајала је пуних 15 дана. Бројно стање, које је претресало Кукавицу и наш терен, није нам познато, али су снаге биле велике. За бројно стање ви би могли боље знати. Учествовали су Бугари, Немци и српски најамници. Главни напад био је са границе од Враћа. Говоре да је бугарска војска у саставу од две дивизије из Враћа, Скопља, Куманова, Владичина Хана посела границу још пре 1 новембра на два дана. Народу из преко границе било је објашњено да су Бугари на граници зато, да бране Враће, јер Недић и Немци хоће да нападну, да Срби добију Враће, пошто Бугари неће да ратују против Совјета итд. А кад су претресли планину, сви су говорили народу, и Бугари, и Немци и недићевци, како нису тражили нас него неку заставу која је бачена падобраном из Лондона за Дражине трупе у Кукавици. Ово вам пишемо да знате за обмане којима се служе наши непријатељи.

3. Претрес је текао овако —

Успостављене су добре заседе дуж пута од Лесковца до Големог Села поред обале реке Ветернице. Имали су намеру да нам по сваку цену онемогуће прелаз за Јабланицу. Један део бугарске војске ушао је у Кукавицу, а други, мањи део чувао је границу од Големог Села до Грделице с намером да нам онемогуће прелаз на територију Врањског одреда. Планина је детаљно претресена. На билу су постављене заседе, а из даљине развијени у стрелце ишли су према билу дижући на нас хајку као на курјаке. Војска је ноћивала у планини у непосредној близини поред нас, па сутра опет настављала свој посао. Тако је било три дана и две ноћи па су се после повукли својим базама Бугари и Немци, а најамници су остали по селима тероришући и саслушавајући народ. Са њима је био у Мирошевцу и Драги Јовановић, тај целат нашег народа. За две ноћи потерници су се бранила јаком ватром на разним местима тврдећи да смо их напали, или да смо покушали прелаз преко границе, или за Јабланицу. Пуцњава се разлегала на разне стране, бранили су се од нас, а ми, ако смо им могли негде задати губитке, то нисмо чинили, јер би и сами морали рачунати на

*

исте, ако би се открили. Сматрали смо да је најважније да очувамо живе снаге, а претпостављали смо да би се непријатељ за сваког изгубљеног војника животињски светио народу. Народ је страховао да не дође до сукоба и што нису паљена села, верује да је то само зато што ми нисмо примили борбу. Немци су говорили да, ако им ико у борби погине, за то ће народ скупо платити.

4. Много је кућа опљачкано до последњег залогаја меса и до задње кашике масти. Највише су пљачкали Немци и најамници. Бугари су били мало бољи од њих. Обично су били погођени највише они који нису били много везани за нас. Наши савезници и људи који са нама највише сарађују врло срећно су прошли. Према томе закључујемо да је непријатељ имао врло слабу обавештајну службу. Народ се добро држао и није било издавања. Са читавог терена ухапсили су до 30 људи и досада су многи пуштени.

5. Ми смо врло вешто маневрисали. Највише нам је помогла хладнокрвност у критичним моментима. Маневрисали смо највише по стрмим странама. И кад су потере, најбоље се задржавати по странама, а избегавати долине, потоке и венце. Сматрамо да је нужно нагласити да смо овако срећно прошли и одред и народ на терену, највише имамо да захвалимо директивама Гл. штаба којих смо се стриктно држали. Непријатељ ништа није знао нити о нашим базама, нити о наоружању, нити о броју, ама апсолутно ништа.

У једном писму писали сте нам како у наше логоре залазе неки људи, Недићеви официри и др. То је апсолутно нетачно. Настојимо да смо увек будни и ту будност стално повећавамо.

6. Како је дошло да се растанемо са Замфиром?³ То је било овако. Око три сата поподне, пошто смо видели да је прешла једна колона Бугара, ми смо прошли иза њихових леђа у супротном правцу. Ја и још неколико другова били смо у патроли. Међутим, срела нас је друга колона. Није нас приметила све, само двојицу од нас, на које је отворила ватру. Ми смо се развили у стрељачки строј и узели заклоне. Ја сам се вратио према колони и рекао другу командиру да четврту десетину остави у заштитници са мном, а остали да се повуку са тог места. Четврта је остала у заштитници појачана патролом која је била са мном и још два три друга који су били одмах узели заклоне. Замфир са осталим делом повукао се не оставивши никакву

³ Светозар Крстић

везу. До данас смо сазнали једино толико о њима да су прешли границу и да су на терену Врањског одреда, сви — њих 23. Како су се они пробијали кроз планину и преко границе, апсолутно не знамо. Погрешили су што су нас оставили без везе и сматрамо да нису требали напуштати терен без велике нужде. О томе ћемо вам доцније писати док се видимо са њима.

7. Реакције више нема на нашем терену. Отишли су, не знамо тачно куд. Говоре да је реакција у Јабланици. Наши курири су отишли у Јабланицу пре месец дана и још их нема. Зашто их не враћа тај одред — не знамо. Али, ако нису неке изванредне прилике у томе одреду, онда су тамошњи другови за сваку осуду што нам не поврате курире и што прекидају везу са нама. Молимо вас, пишите им да нас одмах обавесте о стању на њиховом терену и да нам поврате курире.

8. Са Бабичанима ми уопште не можемо држати везу, нити смо је икако држали, зато што они скоро слабо бораве на свом терену, а друго, тешко је прећи Мораву и жел. пругу.

9. Сматрамо да није нужно да напуштамо свој терен. Прошле године изгубили смо одред у Јабланици, а друго, непријатељ и жели да нас сабије на једно место како би му бар један део терена био слободан. И убудуће жилаво ћемо се држати овог терена из више разлога.

10. Распоред реакције на терену је следећи: Мирошевце — 10 пољ. стражара, Вучје — 40 четника и 20 Немаца, Чукљеник — 30 граничара, Копашница — 30 граничара и Грделица — 30 граничара. Поред овога обезбеђења на пружи и бугарски граничари на граници.

11. Засада не можемо вршити никакву војничку акцију. Политички радимо у бази. Израђујемо и учвршћујемо нар. осл. одборе, и подижемо кадрове пар. у бази. У програму за наредну недељу имамо — а) рад по НОФ-у, рад по НОО, политичко подизање појединих другова из базе, разговор са појединим политичким првацима из грађанских странака. О резултату по овом раду писаћемо вам опширније други пут.

12. Примили смо новац, веш, ексерчиће, сапун и све послате ствари. Само нагласити у писму кад шаљете ствари Друговима од њихових породица.

13. Пошаљите нам вести, остали материјал, који је приспео, као и извештај о политичкој ситуацији. Шаљемо вам

једно писмо за породицу партизана Козака⁴ и писмо друга Миливоја.⁵

14. Очекујемо опширан одговор од вас.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Максим⁶

П.С. Јавите Замфиру и нашим да неизоставно пођу на свој терен, јер су ту неопходни. Ако што о њима знате, пишите нам.

М.⁷

ВР. 63

ИЗВЕШТАЈ ШТАВА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 26. НОВЕМБРА 1942. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О СТА- ЊУ И АКЦИЈАМА ОДРЕДА¹

26-X1-

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ И ДОБРОВОЉАЧКИХ ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ

Положај

Драги другови,

Од нашег задњег извештаја² до данас бројчано стање људства и оружја није се знатно изменило, тако да сада одред броји 428 бораца³ са толико пушака, 3 пушком.[ит-

⁴ Ђорђе Стаменковић

⁵ Миливоје Ковачевић

⁶ и ⁷ Народни херој Радован Ковачевић Максим. Погинуо 13. марта 1943. на пл. Радану, у борби против бугарске казнене експедиције, као политички комесар 1. јужноморавског НОП одреда.

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 32.

² Види док. бр. 58.

³ То јест 39 бораца (види док. бр. 55, напомену бр. 2).

раљеза] и 70—75 м. на стрелца. Пушком. са 250 метака. Резервних пушака има 432 и 3 пушком.[итраљеза].⁴

Прилива у одред још нема из разлога и тешкоћа које смо навели у нашим ранијим извештајима. Сва наша настојања и силе усмерени су у правцу савлађивања тих тешкоћа за прилив нових бораца, које непријатељ поставља; али за сада још се у томе није успело.

Морал и дисциплина код бораца су доста добри. Нема још оне челичне самосвесне дисциплине, али се стално ради на томе да се политичким радом у духу национално-ослободилачке борбе то поправи и учврсти.

Наш одред је подељен на три групе.⁵ Свакој групи је одређен акциони пречник где свака изводи акције у духу постављених директива и свака група има своју привремену базу. Исхрана се добија од народа, који иако опљачкан ипак радо дели остатак са партизанима. Стварамо и резерве у храни и новцу. Са оделом и обућом слабо стојимо. Повећана је ширира акција у народу и преко комитета за скупљање топлог зимског одела. Хигијенске прилике су такође слабе и ту се не може много учинити на побољшање услед начина живота, тајности кретања, логоровања и немања резерв. веша. Ипак све се чини да се колико-толико побољша.

Акције: Наше групе извеле су следеће акције од 20 X до 15 XI о.г.

20 X изведена је акција на прузи Пожаревац — Петровац код станице Батуша. Посечено је 11 телефонских бандера, што значи 500 м. телефонске линије, запаљен је један вагон за превоз стоке, који се налазио на тој станици. У станици је нађено 1830 дин. од проданих карата, ручна апотека и нешто писаћег материјала. Све је то заплењено. Од санитет. материјала заплењено је 5 пакета фате, 3 кесе газе и алкохола.

Ноћу између 23 и 24 X једна наша група испала је на жел. пругу код постаје Поповчића (близу Пожаревца) и узела у караули од десетара алат, одвила пругу и бацила шине У поток, посекла 5 бандера и уништила телефон. Иста група дошла је и до станице Велико Црниће где је демолирала скретницу, пресекла две бандере и телефон. жице, уништи-

⁴ И број пушака је изражен шифром. Било је, вероватно, око 40 пушака у резерви.

⁵ То су биле: Моравска, Млавска и Печка. Понекад су називане и друкчије, према пределима или глазним местима: место Млавска — Стишка или Рамска, место Печка — Звишка итд. Због тога се добија утисак да је у то време било више партизанских група.

ла телефон и запалила бараку на станици у којој је стајала вага на којој су мерили кола са шећерном репом.

У ноћи између 29 и 30 X возило се жито за Дирис из села Мирјева за Велику Плану у количини од 5000 кгр. Транспорт је сачекан на путу. Сва је количина заплењена. За одред је могло због разних тешкоћа да се узме 1120 кгр. Остала количина је стоварена па су сељаци у току ноћи однели својим кућама. Све ове акције имале су изванредно доброг одјека. Немци су сутрадан блокирали неколико села али све жито је било већ однесено.

2 XI заплењено је жито Горњачана у Везичеву и БУСУРУ-

Ноћу између 8 и 9 XI заплењено је **130** кгр. пасуља и 50 кгр. кромпира који је скупљен за Државну стражу. Ту је било и 2000 кгр. жита за избеглице, али то жито је остављено. И ове су акције добро одјекнуле. Ноћу између 14 и 15 наше групе пресекле су телефонске линије на путу Петровац — Александровац, уништивши 12 телеграф. стубова, 11 стубова на линији Жабари — Петровац, 9 на линији В. Плана — Жабари, 2 на линији Жабари — Свилајнац.

Та група запленила је једну пушку са 85 метака и један пар чизама.

После ових акција кидања телефон. линија, Немци су упали у нека села и бесно пљачкали свиње, гуске, пловке не плаћајући ништа. Сутрадан су понова дошли, блокирали село Породин, похватили све мушкарце од 14—40 година и затворили у школу. Шта су даље радили за сада немамо податке.

Друга наша група извела је акцију у Брњици на Дунаву, из заседе сачекала једну непријатељску патролу, једног ликвидирала у борби а једног заробила. Одузете две пушке са муницијом и друга опрема.

Иста група запленила је на другом месту 6 пари веша, 4 ћебета, 1 кожни грудњак, 3 топла зимска капута, 2 чаршава, 1 пелерину, 1 кожух са рукавима, 2 пара цокула, 1 седло, око 400 кгр. кукуруза и 38040 динара у новцу. Овој групи после тих акција прцшла три нова борца.

Акције би биле још успешније да је обавештајна служба сасвим добро организована и повезана. На томе се стално ради, али услед многих тешкоћа није се постигло њено организовање у оној мери која би била пожељна.

Као саставни део акција одреда је и политички рад са народом, па је наш политички утицај на терену чврст. Где

год се чете крећу појављују се пред народ и са њиме политички раде.

Национал. ослобод. комитети још нису оно што треба да буду, али се и ту настоји да буду што експедитивнији у прикупљању хране, новца, одела, у пропагирању наше борбе и вршења мобилизације нових бораца за одред. У задње време стављено им је у дужност да праве спискове за све народне издајнике којима ће судити народни суд после ослобођења. На нашој територији за сада има *31 нац. комитет.*

Што се тиче непријатељских снага оне су исте које смо вам јавили прошлог пута. Нису нарочито активни нити се код њих запажа неко борбено расположење. Немци су још увек у Пожаревцу, В. Градијшту, Кучеву и Петровцу. Неки дан је у Кучеву хапшено око 15 грађана као Дразини експоненти. Живојинов одред је разоружан, а људи пуштени кућама.

Код народа још увек влада страх услед присуства Немаца и репресалија и терора плаћених банди.

Почело је скупљање кукуруза и друге хране. Народ је јако огорчен и многи ће се одупрети давању хране, јер им је глад све очигледнија.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

26 XI 1942 г.
Положај

Командант
Ж. Поповић

БР. 64

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД
30. НОВЕМБРА 1942. О ЗАБРАНИ РАДА ОПШТИНСКИХ
УПРАВА И СПРЕЧАВАЊУ ПЉАЧКЕ ЗА РАЧУН ОКУ-
ПАТОРА¹**

НАРЕЂЕЊЕ

Нашем народу прети страшна глад. Издајничка „влада“ Милана Недића, као највернији пас окупатора, опљачкала је пшеницу и предала је у руке окупатора, који су је извезли из наше земље.

Окружне, среске и општинске власти, које извршују наређења „влада“ Милана Недића, припремају пљачку кукуруза нашег народа. Као што је пшеница отишла у руке фашистичког окупатора, тако би и кукуруз отишао у њихове руке, извезао би се из наше земље, а народ би остао да умире од глади.

Све општинске управе треба да буду свесне опасности која прети нашем народу од пљачке кукуруза. Треба да буду свесне издајничке и најамничке улоге коју би оне одиграле ако би извршавале наређење слугу окупатора Милана Недића и његове „влада“.

Свесни опасности која прети нашем народу од глади,

НАРЕЂУЈЕМО :

да све општинске управе у року од 10 дана поднесу оставке.

У противном случају сви они који не поднесу оставке биће сматрати издајцима народа и по заслуги кажњени.

Народно-ослоб. одбори

Округ Пожаревац

ШТАБ

Народно-ослободилачких партизан.
одреда „Вељко Дугошевић“

Округ Пожаревац

30 новембра 1942. год.

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 93.

**УПУТСТВО ГЛАВНОГ ШТАБА СРБИЈЕ ОД НОВЕМБРА
1942 О УСТРОЈСТВУ И ОБУЦИ ПАРТИЗАНСКИХ ОД-
РЕДА¹**

ФОРМАЦИЈА ОДРЕДА

Да би одред успешно решавао задатке и војне и политичке природе, потребно је да тако буде формиран да изгледа као један организам у коме сваки део обавља одређене функције. Зато је циљ формације да стварањем појединих делова у одреду организационо реши и обухвати све могуће задатке и проблеме који се пред њега постављају. Задаци војне и политичке природе различити су у разним етапама борбе, па зато и овај организам т.ј. формација мора бити такође различита у разним етапама да би успешно одговарала постављеним задацима. Зато формација не може имати сталан изглед већ се прилагођава према приликама. Напр. обичан безначајан проблем добија у извесном периоду велики значај те је потребно да се његово решавање организационо реши стварањем потребног тела у јединици.

С друге стране постоје код одреда као специјалног колектива, тј. војне јединице извесни стални проблеми и основни задаци који диригују извесну сталност, односно основну структуру која се даље разграђава или упрошћава на основу величине проблема и задатка и сопствених могућности.

Зато бар за одређени период формација треба да буде таква да ће обухватити решавање свих проблема те етапе, те да не би било потребно вршити сваког часа крупније поправке. То је прилично штетно, јер се одређени делови не могу привући одмах да беспрекорно врше своје функције, пошто зато треба времена, тј. искуства.

Формација има за циљ да изврши поделу рада у одреду где ће се за-специјалне и компликованије функције од-

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 1 и рег. бр. 66 (писан на машини, ћирилицом).

На пронађеним примерцима оригинала није означено од кога и ода када потичу, али се из садржаја и намене, као и на основу података из других докумената, може закључити да је ово упутство написао Главни штаб Србије и доставио га штабовима одреда крајем новембра 1942 (види док. бр. 63, стр. 218, последњи став, у 4. књизи " Док. бр. 68, напомену бр. 6, у овој књизи).

ређивати за то одговорна тела. Само тако добро изведеном поделом рада омогућава се одреду да много лакше и боље решава све задатке.

Исто тако како је важна подела рада важан је и избор другова који ће ући у те делове који ће обављати специјално одговорне функције.

Зато се њиховом избору поклања најозбиљнија пажња, пошто су они стварно вођи и претставници одреда и јер ће од њихове способности и вредности зависити умногосте одред и његов утицај на народ.

Искуство је показало да један *скелет* формације који је упрошћенији или разгранатији најбоље одговара задацима који се пред наш одред постављају.

I

Одред се састоји од штаба одреда, батаљона (или чета), Ј омладинских батаљона (или чета), ударних јединица и специјалних јединица.

1) Штаб одреда дели се на командни део и помоћни део. Командни део штаба је *кожанда одреда*. Помоћни део штаба састављен је од обавештајног апарата, дела за везу, војног суда, интендантуре, санитета и агитпропа.

Штаб одреда је мозак целог организма одреда. Оваквом формацијом штаба, главни његов део, тј. команда одреда ослобођава се до могуће границе помоћних послова, којима руководи преко стручног-одређеног-људства за ове послове. Тако је *команда* у могућности да се посвети свом главном задатку и да управља тежиште свог рада онде где је то моментално најважније.

Командни део штаба састоји се од команданта, заменика команданта, политичког комесара, заменика полкома и начелника штаба.

Команда управља над целокупним радом и врши контролу над потчињеним органима. Одговорна је за војни и политички рад у одреду и на терену и стара се да се директиве које се добијају или дају правилно и савесно спроводе од стране нижих органа.

Команда одреда дели се на војни и политички део. Војни сачињавају командант, његов заменик и начелник штаба. Политички део — политички комесар и његов заменик.

Политички комесар је најодговорнији функционер. Његова је дужност да контролише и даје правилан смер и војном делу команде. У техничко стварање и извршење планова не меша се без нарочите потребе. Покретач је оружаних акција или даје за њих одобрења на предлог војног дела команде. Разуме се да је тежиште рада политиком на политичким питањима у одреду и народу. Његова је дужност да оспособи одред и сваког појединца да правилно претставља и тумачи циљеве нар. ослоб. борбе. Организује политички рад у одреду и политички рад одреда у народу. Обраћа нарочиту пажњу на рад помоћног дела штаба.

Заменик политиком [замењује] у политичком и осталом раду политичког комесара у одреду и замењује га у штабу, када је одсутан, у свим дужностима.

Командант одреда управља одредом по војним питањима поред политиком најодговорнији је функционер у штабу одреда, а нарочито за војна питања. Стара се да се директиве по војним питањима што правилније спроведу. Припрема и изводи акције са одредом или појединим његовим деловима. Стара се о организацији војничког уздизања целокупног људства у одреду.

У овом раду помажу га заменик и начелник штаба. Командант изводи поделу послова тако да је у могућности да увек баци тежиште свога рада на моментално најважнија питања. Заменик команданта и начелник штаба служе му поред осталог и као саветодавна лица по свим војним питањима. Право одлуке је искључива својина команданта. Не сме се дозволити гласање за одлуке, али је командант дужан да исправне закључке осталих спроведе у својој одлуци. Нарочито је дужан да правилно процени и уздиже војни кадар у одреду. Потребно је да код њега развије до максимума све потребне способности и особине. Од тих особина *иницијатива и самосталност* биле би као најпотребније у герилској борби. Зато командант не треба да руководи директно операцијама мањих јединица, нити да се сувише меша у њихово извођење, већ то раде старешине одређених јединица. Не сме дозволити да се код војних руководилаца развије војнички опортунизам, већ развија код њих *одлучност* до максимума.

Заменик команданта помаже и замењује команданта у свим дужностима и постаје одговоран за додељени сектор Рада.

Начелник штаба је административно и војно лице у којем руководи техником одреда. Организује плански рад

на војном издизашу партизана. Организује прикупљање и умножавање војне литературе а у одредском листу је уредник војне рубрике. Служи као веза команде са нижим јединицама и одређеним помоћним службама. Којим помоћним службама има да руководи одређује команда према приликама. У исто време је и као инструктивни орган за организацију ових служби у одреду.

Преноси сва наређења команде и зато је повезан са одредским куририма и куририма нижих јединица.

Помоћни део штаба руководи свим помоћним службама у одреду и по потреби ван њега. То су углавном: обавештајна служба, служба везе, служба санитетска, судска служба, интендантска служба, агитпропаганда.

Обавештајна служба у одреду треба да руководи политком или заменик политкома. Може узети за помоћника неко погодно лице.

Служба везе у одреду обухвата сва средства за везу која стоје штабу на расположењу и нижим јединицама. Та средства су људи, животиње и техничка средства. Од њих се формира за потребе штаба *вод за везу*. Водник вода за везу служи и као референт за организацију службе везе у одреду.

Судска служба. Њу обавља у одреду *војни суд*. У њега улази командант, политички комесар и начелник. Суди војним и грађанским лицима за дела издаје, шпијунаже, дезертерства, злочина и крађе.

Интендантска служба снабдева одред свим потребама, углавном храном, оделом и обућом, оружјем и муницијом. Набавља или добија потребан материјал од позадинских служби. Руководилац ове службе у одреду је интендант одреда. Ако је одред већи, онда интендант може одредити и руководиоце за обућу, односно храну или муницију, који ће на себе примити те секторе рада. По потреби прикупља плен одреда и предлаже план за поделу. Више материјала задржава као одредску резерву и према потребама и могућностима организује одредску комору. Стога му се додељује потребан број људи, стоке, возила.

Санитетска служба. При штабу треба да постоји референт санитета. Треба да буде по могућности лекар. Служи као инструктивни орган санитетске службе у одреду и као снабдевачки орган за потребе санитета. Поред тога врши и лекарску праксу ако је лекар.

у исто време је референт за санитарет на одређеној територији. Помаже и васпитава народ у духу хигијене а нарочито је одговоран за спречавање и сузбијање заразних болести на тој територији.

Агитпроп служи као тело за организовани политички рад у одреду и на терену.

Батаљони и оладински батаљони. Број батаљона у одреду зависи од географско-политичке поделе територије одреда и масовности самога одреда. За командовање најзгоднији је број од 3—4 батаљона. Ради што боље обуке и употребе у одреду се стварају омладински батаљони у које улази омладина.

Ударне јединице. Поред ових батаљона у одреду се стварају ударни батаљони или чете који служе као маневарска ударна снага одреда помоћу којих одред изводи најделикатније акције и преноси тежиште борбе на одређене тачке. Ове јединице морају бити узорне у сваком погледу а нарочито у погледу храбрости и дисциплине. Претежно су састављене од најбољих радника са најбољим сељацима. Оне ће касније послужити за стварање нар.-осл. ударних бригада. Омладински и ударни батаљони треба да имају стално бројно стање.

Специјалне јединице. У ове јединице спадају диверзионе групе, инжињерске јединице, а ако се дође до плена, и коњица, артиљерија, моторизација.

Диверзионе групе су мале групе, почев од тројке па до десетине, које врше ликвидацију шпијуна и петоклонаша на оним местима где одред не допире. У исто време служе за рушење комуникација и веза и других акција на одређеној територији коју одред не може да контролише услед различитих узрока. Ове су јединице наоружане одговарајућим оружјем (нарочито за блиску борбу), алатом и материјалом.

Пионирске јединице формирају се при одреду онда кад се омасови и има изгледа на брзи прелаз на фронталну борбу. Оне ће углавном вршити израду колиба, тежих склоништа под земљом, земљаних бункера, евентуално бетонских бункера, минирање, израду и уклањање разних врста препрека, израду мањих комуникација и брвана итд.

Коњица, моторизоване јединице и артиљерија формирају се кад се за то има могућности. То ће редовно бити кад се пређе на фронтално ратовање — употребљавају се према евојим особинама. Треба тежити, чим се дође до плена у оваквом оружју, да се што пре формирају односне јединице.

Батаљон — формиран је слично одреду. Састоји се од штаба батаљона, чета (и омладинских чета, ако ове нису" у саставу омладинског батаљона), ударне чете и потребних спец. јединица. *Штаб батаљона* формира се као и штаб одреда, само што нема војног суда ако није самосталан. Функције које у команди одреда врши начелник штаба, у команди батаљона врши ађутант команданта батаљона. Број чета у батаљону зависи од масовности и других услова. За командовање најзгоднији је број од 3—4 чете.

Ударне јединице (и специјалне) формирају се у одред увек кад за то постоји могућност и потреба.

Чета — формира се искључиво од бораца. Састоји се од руководства и 3—4 вода. Унутар водова могу се формирати мање јединице за спец. службу, сличну задацима диверзионих група и пионирских јединица, поред борачке дужности. *Р-уководство* чете се састоји од командног дела, обавештајног дела, дела за снабдевање, дела за везу, санитета и агитпропа. *Командни део чете* сачињавају: командир, заменик командира, политком и заменик политкома. *ДеО* за везу чине углашолг курири. За везу са одредом, односно батаљоном, за везу са суседним јединицама, ако је чета самостална, и за унутрашњу везу. *Део за снабдевање* организује комесар: [одређује одговорног] за исхрану са помоћницима за одело, обућу, оружје и муницију. Набавке врши од батаљона и на терену. *Четни санитет* се састоји од 2 болничара и 4 носиоца рањеника који су борци а ову дужност врше према потреби. Ако је чета самостална треба да има и лекара. Водови су састављени од 3—4 десетине. У чети могу постојати привремено и омладински водови. Водом командује водник. Десетина се састоји од 3—4 тројке. Најхрабрији и најспособнији партизани одређују се за вођу тројке. У састав десетина улазе и пушкомитраљеске тројке и тројке за спец. службу. Ако чета оперише самостално, њена формација приближава се више формацији батаљона, пошто се пред њу постављају скоро исти задаци као и пред батаљон.

II. Војна обука

Пошто у партизански одред улазе људи са различитим војним знањем, а долази се појединачно или по групама, то је питање војне обуке доста тешко и компликовано. Зато војна обука мора бити плански организована тако да се сваки поједини партизан у потпуности обучи потребним војним знањем. Војна обука је темељ сваке војне организације. У мирно доба

Јвуди проводе често по више година на војној обуци. Међутим у партизанском одреду мора се извести обука за много краће време и у њу ће ући све што је партизанима потребно. И поред тежих услова, обука у партизанском одреду може и мора да да веће резултате него ли у кадру, јер је интересовање и сопствено искуство партизана далеко веће. Обука се изводи постепено, тј. да се прво пређу оне гране војне вештине које су најпотребније у свакодневном животу и борбама, па све до спец. радњи. Она треба да обухвати углавном ове гране војне вештине:

- I група — 1) стројева обука, 2) борбена обука, 3) настава гађања, 4) опис и руковање оружјем, 5) служба обезбеђења уопште и стражарска служба
- II „ 1) герилска тактика, 2) служба везе, 3) пољско утврђивање, 4) изучавање карактера и дејства разних родова оружја, 5) морална настава.

Првих пет предмета улазе у једну основну групу са којом треба добро да буде упознат сваки партизан, јер је она темељ војне обуке. Она се прво изучава. Најпотребније ствари из II групе прелазе се истовремено са I групом, док се II група у целости прелази тек у другом периоду наставе. Тако исто за сваки посебни предмет ствара се план за извођење наставе-обуке. Обука треба да буде добро изведена и са теориске и практичне стране. Претежно теорисати или практично радити на обуци неће дати задовољавајуће резултате. Оба начина рада треба умешно спојити. Обично се у обуци науче извесни типови основних радњи. Партизан мора да постане мајстор у свакој, али он мора да буде довољно критичан да зна зашто се предузима таква радња а не нека друга, зато што ће се у борби обично наћи у различитим и новим ситуацијама, те да би се у њима могао снаћи. Тако сви партизани треба да прођу кроз овај *теурс војни*. Но пошто се долази по групама у чету, односно одред, потребно је, да би се обука потпуно извела са сваким појединцем, да се она изводи по групама. Те групе партизана треба да буду величине од десетине па на више. У *омладинским* јединицама потребно је нарочито добро извођење обука. *Резултати обуке* чине у ствари величину вредности сваке јединице и они зависе од умешности и залагања војног кадра. *Команда* мора да организује прикупљање војне литературе, која ће огромно помоћи у овоме раду. У тој литератури, а нарочито војничким правилима, сабрано је вековно војничко искуство. Из њих треба потребне ствари правилно искористити. Треба от-

странити мишљење да се може без војне обуке, јер је довољно искуство из борбе или да се нема времена. Ако се обука добро организује, времена ће се наћи некад мање, некад више, па још ако се и начин обуке прилагоди приликама, искористиће се тако све расположиво време и постићи највећи могући резултати. — Поред овога војног курса за све партизанае потребно је према могућностима образовати и курсеве за специјалне службе. Преко свих ових курсева и борби потребно је нарочито обучавати војни кадар, за кога се према развоју борбе може отворити и специјални војни курс. И сваку оружану акцију, кад се за то има времена, треба тако припремити и искористити да поред осталог умногоме служи за подизање војног знања код партизана. Пре акције партизанае треба добро извежбати у таквој врсти оружаног сукоба. Вежбу треба понављати) према различитим претпоставкама. Објашњења која треба да буду доста широка треба код партизана да развију што већи смисао за ове акције. То ће омогућити добре резултате у борби, а нарочито *идеолошку* везу. Овакав начин рада омогућиће да партизанае искористе акцију до највећег степена за самостално стицање искуства у борби, јер се на тај начин много појачава њихово интересовање и разумевање за ток борбе. Разумљиво је [што су могућа] разна тумачења у борби, јер су и способности за правилно процењивање различите. Команда или руководство треба добро да простудира сваку акцију са гледишта војне вештине и изложи је партизанима. Оцена се излаже на четном састанку, треба да што више појача интересовање за све проблеме и изазове што живљу дискусију. Оцена и дискусија треба углавном да обухвате: процену ситуације, донету одлуку, издате заповести, вођење борбе од стране команде, извршење заповести, рад нижих јединица, држање партизана у борби — закључци. При излагању корисно је и поједине моменте борбе и практично претставити. Оцена треба да буде критична и самокритична. Команда мора да пронађе и изложи своје грешке. Самокритичност команде најбоље ће развити самокритичност партизана, а то је најбоља гаранција да васпитање иде правилним путем. Команда треба да зна да су случајности у борби неизбежне. Често те случајности имају одлучну реч, што значи да квари план на штету или корист. За ове случајности крива је већим делом сама команда, обично због слабог и једностраног плана. Уколико план буде бољи утолико ће и случајности бити сведене на најмању меру. И зато кад се те слу-

чајности појаве у вези са нижим јединицама или појединцима, не треба бацити сву тежину кривице на њих. Потребно је најпре испитати узрок ове појаве и пронаћи сопствену грешку. Признање сопствених грешака омогућиће стицање већег искуства и подићи ће ауторитет команде. Само дубока и свестрана критика и самокритика омогућиће брзо напредовање. Зато је потребно да команда појачава код партизана у што већој мери критичност и самокритичност.

III. Моралне особине

Није само довољно познавати војничке ствари па да би се [било] добар борац. Потребно је да сваки партизан као и јединица располажу извесним особинама да би у потпуности одговорили својим борацким дужностима. То би углавном биле следеће особине: дисциплина, другарство, пожртвованост, конспиративност, храброст, иницијатива, издржљивост.

Бити дисциплинован значи извршавати сва добијена наређења с вољом, тачно и на време. Значи да је најбоља самодисциплина, пошто ће она загарантовати највеће резултате. Али треба зато да је партизански одред *колектив* у коме не ради свако што хоће и како хоће. Мора се одредити извесна линија преко које се не може даље корачати на штету тога колектива. Тада колектив устаје у одбрану својих интереса и принудно намеће појединцима услове под којима се мора радити у колективу. Зато се дисциплина мора поставити као закон, као услов без кога одред не може да постоји као војна јединица. Мора се бити дисциплинован без обзира да ли је код некога свест о извесним радњама мања или већа. Дужност је команде да степен дисциплине појача васпитањем до постизавања самодисциплине, али никако се не сме дозволити погрешан пут који у тежњи да дође до самодисциплине даје у резултату недисциплину. То ће се десити ако се дозволи широко шетање по пољу дисциплине а не поставе се препреке преко којих се не може. То значи да питање одговорности треба да буде строго постављено. Одговорност је темељ дисциплине а дисциплина је снага јединице. Преступнике треба добро упознати са величином и карактером грешке и учинити све да се она не понови. Као што добрим друговима одаје признање похвалама итд. тако се и према друговима који греше поред осталих васпитних средстава примењују и казне. Казне треба увек да буду срачунате да би постигле одређени циљ, тј. користан

ефекат на преступника и на целу јединицу. Оне су у већим случајевима последње васпитно средство. Никако казне не смеју постати једино васпитно средство. Нарочито је важно да се у овоме не оде у крајност па да се оне уопште не примењују. Зато је ради што бољег постизања циља [потребно] добре партизане награђивати а оне који греше кажњавати. Казне су дисциплинске и судске. Судске казне изриче војни суд, дисциплинске изричу команде и четно руководство. Дисциплинске казне су: укор, строги укор, прекоредна служба (сем стражарске), одузимање функције. Четно руководство изриче све ове казне. Прекоредном службом четно руководство кажњава до три дана, већу казну од ове изриче команда батаљона, односно одреда. Казну одузимање функције изриче четно руководство свом потчињеном кадру када је чета самостална. У случају да то није, онда ту ствар решава већа команда на предлог четног руководства. Не треба дозволити да решење о казни доноси ма ко други ван командног дела руководства чете. То је рђава пракса. Када се неко кажњава, ствар треба добро испитати и применити потребну казну. Њена правилност оцениће се према ефекту који је учинила на партизане, али то не значи да партизани о њој треба и да одлучују. У руководству треба да су најбољи другови па ће они знати да примене и најбоља потребна средства према преступницима а ради што бољег постизавања постављеног циља. Широко одлучивање је случај код рђавог руководства, које тим системом престаје све више бити руководство. Дакле, у првом реду потребно је да се постави питање одговорности. Само ако се одговорност постави за сваки случај могу се очекивати добри резултати. Јер људи често греше и не знајући да греше, или не виде довољно праву величину своје грешке. Свака команда или старешина, па чак и најближи другови, криви су ако дисциплина код извесних јединица или појединачна није на одређеној висини. Партизане треба васпитати тако да не буду равнодушни нити трпељиви према грешкама својих другова, већ да другарски утичу на њих да ове грешке исправе. На овај начин најлакше ће се одржати и развијати свесна дисциплина, тј. када се цела чета залаже да буде на што већој висини. Руководиоци треба да знају да се мора остварити гвоздена дисциплина. Нарочито је важно строго постављање одговорности за држање у борби. Сваки партизан треба да буде свестан да је у одред дошао да се бори оружјем против непријатеља и да је његова дужност да да све од себе да би та борба нанела непријатељу

цлто веће губитке. Стога се свако добијено наређење за време борбе мора извршити уз највеће залагање. Грешке учињене на бојном пољу мора на крају расправљати војни суд. Не извршавају се она наређења којима се врши издаја нашој борбе. Ако се оцени да добијено наређење не одговара насталој или постојећој ситуацији, а има се времена за добијање новог наређења, онда се најхитније шаље предлог за измену наређења. Ако се нема времена за добијање нових наређења, а ситуација је таква да је његова промена неопходна, онда се оно мења и шаље се извештај о учињеној иницијативној промени. Али увек треба добро познавати намере команде и сопствену улогу па да би се донело правилно решење о промени наређења. Ако се и на разлоге са поновним предлогом за измену наређења остане при старом наређењу, онда се извршава старо наређење. Да би се избегло погрешно извршење наређења треба захтевати од онога који га даје да га добро објасни. Као што се види, циљ дисциплине у нашим одредима није кочење људи у раду већ напротив пружа широке могућности за рад, али га каналише само у позитивном смислу.

Храброст је заједно са дисциплином најважнија особина. Сваки партизан треба да зна да од држања сваког појединца и постигнутих резултата зависи судбина и ток борбе. Сваки треба да дође у одред да се бори а не да се плаши те борбе. *Кукавице* и слаби *борци* живе само на штету одреда, на штету добрих другова. Они желе да се извучу а оставе груди својих најбољих другова саме изложене непр. ватри. Разумљиво је што се такви другови не могу трпити у одреду или бар не за дуже време. Они могу остати у одреду само за најкраће време, колико је потребно да им се пруже упутства да би поправили ово своје држање. На томе подизању треба у чети сви да сарађују. Сваки парт.[изан] треба да буде свестан да питање храбрости онога друга који је до њега јесте колективно, тј. да то није само питање односног друга, већ и његово који је уз њега, па према томе и целе јединице. Зато је и он дужан да се о њему стара, јер ако уо не буде радио може да му се освети. Различити услови живота направили су и различите степене храбрости код разних људи. Зато је дужност команде да нарочиту пажњу посвети подизању ове особине. Она се подиже на свакој радњи па и најобичнијој. Сваки треба да буде свестан да се она само на тај начин систематски подиже. Док се сам партизан не залаже у довољној мери успеха нема. Зато је дужност команде да сваког појединца

покрене да ради на овом правцу и да се уздигне. Она образује и специјалну обуку за ове другове. Ако се не постигну жељени резултати, ови се другови удаљују на најцелисходнији начин из о. Ако неко испољава и свој кукавичлук за време борбе и при том нарочито штети предузету акцију, убија се на лицу места. Ако је штетни утицај мали, разоружава се и спроводи на надлежност војном суду. Ако се код њега примети колебљивост, дужност је најближих другова да га охрабре. Старешине поред командовања и овоме треба да обрете нарочиту пажњу и да личним примером, вештим командовањем, бојним крицима и другим средствима храбре партизане у борби. Партизан се не сме предати непријатељу сем у случају да нема више моћи да се убије, тј. када је рањен у обе руке па не може да изврши самоубиство. Када буде ухваћен, непријатељу ништа не признаје, јер је и најмање признање издајство. Шегово држање мора да буде јуначко, без и најмањег показивања страха за свој живот. Исто тако сваки партизан треба да буде свестан да ће овако његово држање не само онемогућити непријатељу да дође до ма каквих података о раду партизана, већ га тако херојско држање наших бораца и страховито деморалише. Осим тога сваки такав партизан треба да зна да ће кад-тад положити рачуна о своме држању пред народним борцима ако остане у животу.

Другарство, то је главна особина наше војске. Без обзира на функције сви су другови са истим правима и морају се осећати један према другом другови. То је персонификација будућег друштва које ће нашим друговима давати снаге за надчовечанске напоре. Друг који је командир, командант, то је докле има потребу да командује а после тога је као и сваки други партизан. Исто тако и само командовање мора да одише духом другарства, што, разуме се, не сме да послужи као средство за слабљење дисциплине. Мора се сузбити најоштријим мерама мишљење и поступци руководећих другова да себи могу дозволити понекад неке ситније привилегије или недругарски однос према осталим друговима. Изговор да су то ситнице или да се не може избећи, показују само моралну нискост која се не може трпети ни по каквој цени код наших руководилаца па ма каквим осталим способностима располагали. И најмања ситница имаће страховито штетног дејства. Зато наши руководиоци морају знати да морају бити први на дужностима, последњи у правима. Ово другарство мора нарочито да

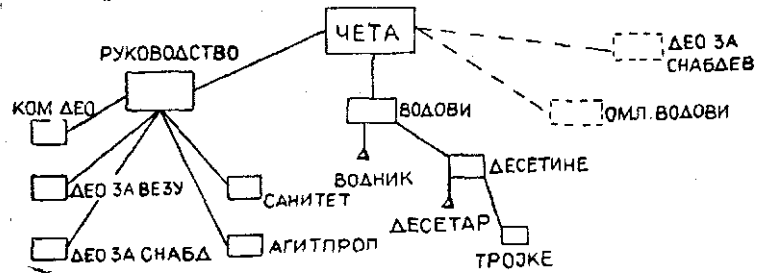
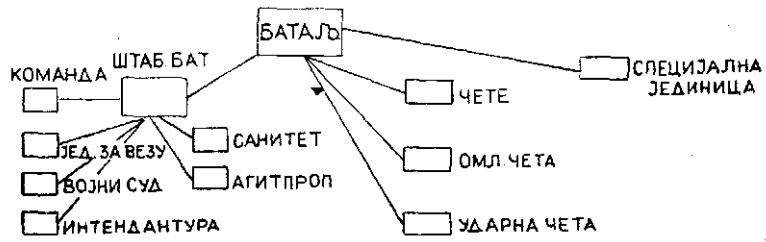
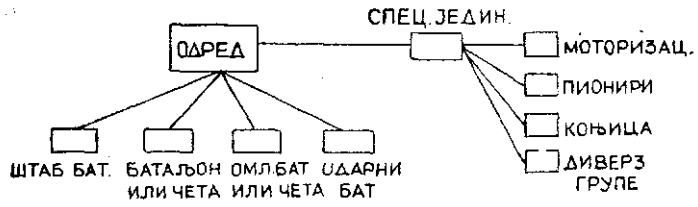
се испољи за време борбе, кад неки друг западне у опасност. Сваки суседни друг дужан је да му по цену живота помогне. Ниједан рањен друг не сме се оставити непријатељу, а по могућности ни мртав.

Иницијатива. У борбама ће се често појављивати непредвиђене ситуације за које су издата наређења погрешна или уопште нису издата никаква наређења а потребно је брзо решавати. Онда се ради по сопственом нахођењу и на личну одговорност. Нарочито је потребно бити иницијативан онда када се нема веза са командом. Код иницијативе важно је да буде усмерена тако да најбоље одговори постављеним плановима. Зато треба увек добро познавати циљеве и планове више команде да би иницијатива била корисна. У противном она ће испасти штетна по општу ствар. Ова особина за партизанске руководиоце и партизана врло је важна баш због карактера нашег ратовања које је увек пуно нових момената.

Издржљивост, пожртвованост и конспиративност и друге потребне особине дају нашим јединицама потребну снагу много већу у раду, па их све треба неговати код партизана а нарочито код руководиоца. Ако све ове особине у себи сједине партизани, онда се може очекивати добар резултат, јер њиховим поседовањем стварна снага јединице постаје много већа. Оне су исто тако елементи стварне снаге јединице као што су и број људи и наоружање, а може се слободно рећи да је њихова важност сразмерно много већа од важности наоружања и борбе. Случај једне мале групе ваљевских партизана која се читавих 14 дана борила на једном положају са немачком казненом експедицијом јачине дивизије и по, и са једном усташком региментом, најбоље то илуструје. При том су непријатељу нанети огромни губици у људству и материјалу. Непријатељ је изгубио 14 тенкова а само за два дана борбе на једном делу положаја 500 мртвих војника. Кад се узме да је ова експедиција поред свог редовног наоружања, а нарочито у артилерији, располагала и авијацијом и била елитна трупа, онда се може замислити да се то могло постићи само на тај начин што су партизани сједињавали у себи све ове особине. Исто тако има лепих примера борбе са четницима Драже Михаиловића. У ужичком крају код места Субјела група од свега стотину партизана за кратко време потпуно је разбила и натерала у дивље бегство групу од две хиљаде дражиноваца.

Нека ови примери, који нису ретки покажу нашим партизанима и руководиоцима шта све значи у самој борби морална снага јединица.

ШЕМА

БР. 65

ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА СЕКРЕТАРА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЗАЈЕЧАР ОД НОВЕМБРА 1942. ПАРТИЈСКОМ ПОВЕРЕНСТВУ ЗА ЈУГОИСТОЧНУ СРБИЈУ О СИТУАЦИЈИ НА ТЕРЕНУ И О СТАЊУ КЊАЖЕВАЧКО-БОЉЕВАЧКОГ ОДРЕДА¹

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 1-Х1-42 г. и да вам одговоримо.²

6. Стање нашег одр. није баш најбоље.⁴ У, прошлом писму смо вам о томе писали,⁵ сада би могли да додамо то да је овде Слободан,⁶ из Озр. одр., кога мислимо да поставимо за командира, и Срећко⁷ из Свр. базе, са којим смо нешто дискутовали о поновном успостављању рада у Свр. срезу као и у Б.[ело] паланачком и Нишком.

Поред овога било је нешто речи са Слоб. о раду Озр. базе. (Озр. база има 4 среза).

Са Срећком као и са Слоб. смо дискутовали о проблемима у њиховом крају *само зато* што су то они изричито захтевали а не зато што смо ми имали неког времена на претек или да смо сматрали да је и то наша брига и надлежност.

¹ Оригинал (писан руком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 217.

² Редакција не располаже писмом.

³ Изостављен је део који говори о стању партијске организације на терену.

⁴ Односи се на Књажевачко-бољевачки одред. Он је крајем 1942. обједињавао неколико група (чета): Крајинску, Бољевачку и Тимочку. Крајинска се група по преласку у свој крај, од почетка 1943, назива Крајинским одредом. Бољевачка група је крајем 1942. била разбијена. Тимочка група је остала као Тимочки одред, окупљајући и друге, мање, групе партизана и дејствујући на територији ОК Зајечар све до јуна 1943, када је од њега формиран Тимочки батаљон. До кпаја 1943. од овога су батаљона створена три батаљона, од којих је касније формирана 9. српска бригада.

⁶ Види књ. 4, док. бр. 42, 48 и 49.

⁶ Народни херој Конрад Жилник Слободан

⁷ Душан Тасковић Срећко, тадашњи секретар партијског руководства среза сврљешког. Погинуо у борби против недићеваца, 13. априла 1944, код Каменице, као члан ОК КПЈ за нишки округ.

Пошто се нашем одреду било придружило 26 људи Озр.-сврљ. одреда заједно са Јанком,⁸ то су другови Срећко и Слоб. дошли са предлозима и захтевима да се од те групе одвоји десетак људи који би били послати на рад у позад. која је последњом навалом реакције била скоро потпуно разбијена. Од тога је и дошло до дискусије о проблемима њиховог рада итд.

Сложили смо се с тим предлозима и 11 другова (5 чл. парт.) — одвојено је за тај рад у поз. То су махом другови који су већ били у бази.

До успостављања њихове редовне везе са нишк. О.К. — поставили смо и привремено међусрееко поверенство од укупно 4 чл. парт. чији би секр. био Срећко. Пошто, услед последњих провала, сад још немамо везе редовне са одредом, то речени другови још нису повучени из одр.

Што се тиче Слоб. њему смо поверили дужност командира и нашег и Озр. одреда (он још нема везе са групом око друга Марка,⁹ секр. парт. озр. одр.) — с тим да наши комбинов. одреди врше акције и на једном и на другом терену.

Што се тиче акција поставили смо да се што пре пређе на *озбиљније* ударе по непријатељу. А као предуслов тих акција мораће се извршити неке у циљу одевања и облачења јер су друг. у одр. остали скоро сасвим без обуће и одела.

О проблемима у одр. још ћемо вам јавити док дођемо с њим у везу. Јављамо вам за сад да одр. бивакује на појатама којих је све мање јер их разривају и руше. Храна се прикупља од сељака.

Немамо никакве нарочите предлоге и перспективе у вези са даљим опстанком — одн. биваковањем одреда — а парт. орг. одреда још нисмо могли консултовати. — А тешкоћа ће свакако бити доста (отежано биваковање ван села, стално откривање око хране, неопходност сталног покрета, тешкоће око обуће и одеће итд.). Ваша директива и помоћ у вези с тим постојећим и наступајућим проблемима хитно нам је потребна.¹⁰

7. Услед последње провале коју је извршио а и даље систематски наставља Славко, о доласку друга моментално

⁸ Милисав Игњатовић Јанко, тадашњи партијски руководилац Нишавског (Сврљишког) одреда. Стрељан децембра 1942. због штете коју је нанео свом одреду. (Опширније о томе: „Источна Србија“, изд. Нолит — Кросвета, Београд, 1963, стр. 68 и 69.)

⁹ Јелисије Поповски Марко

¹⁰ Види књ. 4, док. бр. 49 и 63.

вам не можемо ништа прецизније рећи иако нам је присуство тог друга неопходно. — Усто, немамо услед провале никакве везе ни са Јованком а поред тога је и друг Вељ. случајно рањен из пиштоља, истина лакше али тек да је непокретан.

Према томе за долазак јавићемо вам накнадно.

8. Пошто се Славко страшно слабо држи, то постоји могућност да ће проваљивати и другове у Белопал. ср. — тамо где је раније био. Ако постоји могућност, о томе би требало известити другове у Бел Палан.—

9. Јавите нам опширније о свим догађај. у свету а нарочито о борбама партиз. одреда у Србији и целој Југосл.

С друг. поздр.
В."

" Народни херој Мија Станимировић Вељко (Душко), тадашњи секретар Окружног комитета КПЈ за Зајечар. Погинуо 20. октобра 1943. у борби с четницима код с. Вратарнице, близу Зајечара (види књ. 5, док. бр. 112).

БР. 65

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА СРБИЈЕ ОД 8. ДЕЦЕМ-
БРА 1942. ШТАБОВИМА ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА О
ЗАБРАНИ РАДА ОПШТИНСКИХ УПРАВА¹**

Г Л А В Н И Ш Т А Б
НАР. ОСЛ. ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЗА СРБИЈУ
8. децембра 1942 год
Положај

**СВИМ ШТАБОВИМА НАР. ОСЛ. ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА У СРБИЈИ**

У циљу спречавања пљачке коју врше над народом оку-
патор и његове слуге треба издати писмена наређења о рас-
турану сеоских општина, којима ће се забранити рад свих
органа општинских власти, под претњом смртне казне.

Наређења треба излепити по општинским судницама и
другим јавним зградама у што краћем року по целој тери-
торији.

Ово наређење треба и спровести вршећи најпре ликви-
дацију председника петоколониша и оних председника који
и после ове забране буду по својој жељи постављени за
председнике на место оних који буду поднели оставке.

Истовремено треба издати и летак уперен против пљач-
ке с позивом народа у борбу ради одбране својих живота и
имовине.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Главни штаб
Нар. осл. партизанских одреда за Србију
Слободан²

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПСГ
рег. бр. 35.

² Радивоје Јовановић Брадоња

БР. 65

ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ПОЖАРЕВАЦ
ОД 18 ДЕЦЕМБРА 1942. ШТАБУ ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП
ОДРЕДА О НАЈНОВИЈИМ ВЕСТИМА И О НАЧИНУ ОДР-
ЖАВАЊА ВЕЗЕ¹

18/ХП/42

ШТАБУ Н.О.П. ОДРЕДА
„ВЕЉКО ДУГОШЕВИЋ“
ОК Пожаревац

Драги другови,

Примили смо вашу пошту преко Јанка.²

Скренули бисмо вам пажњу на ваш извештај Гл. штабу од 10/ХП.³ Он не обухвата ситуацију нашег терена. Потребно је више се забавити активношћу Горњачана⁴ на нашем терену. То чини сваким даном да наш терен ври. Горњачани нас на једној страни нападају, а на другој изводе акције, које и ми. То морате више пратити и више се тиме позабавити, а не прелазити преко тога кратким извештајем да је једна наша група у сукобу са њима изгубила пет људи. То је проблем нашег терена: Горњачани — они се боре с нама о руководство масама и премоћ, да нам га презму.

Ми смо се 13/ХП видели са другом Тином⁵ и са њим смо разговарали о значају акције. „Наређење“ пронети тереном. Друг Тина ће с тим упознати Штаб. Тада смо другу Т. предали и сав нови материјал, с којим ће он исто тако упознати Штаб. Сада шаљемо само „о формацији партизанских одреда“⁶ један примерак, да би Штаб с тим био упознат пре доласка друга Т. *

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 99.

² Врана Стојановић Јанко. Тада је био члан ОК КПЈ за Пожаревац.

³ Редакција не располаже извештајем.

⁴ Односи се на одред четника Драже Михаиловића у Горњачкој клисури.

⁵ Богољуб Стојановић Тина. Тада је био политички комесар Пожаревачког одреда.

⁶ Односи се на упутство Главног штаба Србије о устројству партизанских одреда (види док. бр. 65).

Друг Т. ће упознати Штаб и са ситуацијом на терену Мораве и Ресаве, о чему смо ми с њим детаљно разговарали. Из писма Хитре,⁷ у пошти коју носи Т. са собом, и наших обавештења, која смо му дали, Штаб ће моћи извући дале-косежне закључке о кретању наших јединица.

Питање технике ћемо ми средити. Први материјал није добар. Друг техничар има да изучи да ради. По питању технике, а док се код нас Штаб не постави онако како то треба по „формацији парт. одреда“, друг Јуришић⁸ да ради у техници. То уредити са другом Јанком. Друг Мерзер⁹ не може да ради у техници. Исто тако се мора одвојити од Јуришића. Са другом Т. смо дуго разговарали о томе. Он ће то објаснити Штабу. Мерзера ће Јанко употребити на други рад и проверити.

По Ћатином случају очекујемо ваше правилно решење и одлуку.¹⁰ Ми ћемо вам о томе тек тада писати. Добра је одлука да Митар¹¹ оде тамо за командира. Друг Јанко нам је дао пуно напомена и материјала о Ћати и Малом.¹² Користите ви тај материјал и напомене Јанка.

У I—31¹³ има један пушкомитраљез. Зна и Митар где је, а зна и друг Т.¹⁴ Узети га, ако вам треба.

У извештајима Ћате од 2. XII се помињу пуна имена људи који поздрављају Радета.¹⁵ Треба то некако шифровати.

Према извештајима из Мораве и Ресаве Сима Симић све популарнији. Потребно је дати му све већу помоћ.

Шаљемо вам писмо Н.О. Одбора из I. Писмо је врло искрено. Друг Т. зна те људе. Треба их разумети, али треба правилно разбити њихов опортунизам према акцијама и указати им да су акције пут ка устанку и слободи. Исто тако им ука-

⁷ Народни херој Радмила Трифуновић Хитра. Погинула априла 1843, код с. Миријева, као инструктор Окружног комитета КПЈ за Пожаревац.

⁸ Петар Суботић

⁹ Редакција није могла да установи на кога се односи.

¹⁰ Печку партизанску групу, чији је командир био Велимир Дамњановић Ћата, разбили су 6. децембра 1942. у с. Малешеву четници Крсте Рончевића (Голубачка четничка бригада). Том приликом је пало 9 партизана. (Види док. рег. бр. ПО „ВД“ 95 у Архиву ЗРПС; књ. 4, док. 67, стр. 232.)

¹¹ Милоје Милојевић Митар, по наређењу Штаба одреда, упућен је за командира Печке групе (види књ. 4, док. бр. 67, стр. 232).

¹² Славко Поповић

¹³ Тако су означавани називи срезова и села у пожаревачком округу.

¹⁴ Тина (Богољуб Стојановић)

¹⁵ Поменути извештаји се налазе у Архиву ЗРПС, рег. бр. ПО „ВД“ 94.

зати на линију наше борбе. Ми водимо Н.О. борбу и садањи нови задатак нам је *слом окупатора*. Они се међутим више баве режимом, обликом власти после победе. По питању издаје указати им наш став и историју нашег народа. Указати им на велике и мале издаје које смо имали у овом рату и како ми гледамо на то и како нас то неће задржати.

Члана Гл. штаба не треба чекати тако учесталим дежур^{рањем}. Нама је јављено да ће се наш Штаб и терен обићи и да се за то припремимо. Ми ћемо вам то на време јавити. Вероватно да то тако брзо неће ни ићи. Члан Гл. штаба је сада негде на суседном терену.¹⁶

За досада неодржане везе накнадно ћемо испитати, јер су наше везе ишле преко више организација.

По питању вашег извештаја за Гл. штаб од 26/XI 42¹⁷ је неспоразум између друга Т. и другарице Мире.¹⁸ Ваш извештај смо примили 4/XII/42 и он је отишао редовним путем Гл. штабу. Што другарица Мира пише другу Т., да је запетљао са везама и друго и да нема извештаја за Гл. штаб, ту се ради о следећем: друг Т. није одржао *својом кривицом* с нама везе 1/XI и 3/XII, а 5/XII наш курир газећи блато 1/XII и 3/XI изгледа да је и сам био *несавестан* и веза се одржала тек 7/XII/42, мада је од 26/XI до 7/XI довољно времена да би било и новијег извештаја. Отуда потиче реченица и став другарице М. према другу Т.: везе не одржаваш, извештаја за Гл. штаб нема итд.

Даље везе с вама ће бити онако како смо *уредили са другом Јанком* а не са другом Тином. Јанко ће вас упознати с тим везама.

Била би нам потребна и једна прихватница, на коју бисмо сдали партизане, који не би могли доћи дању на прихватницу коју сте ви дали. Дакле, прихватница која би се контролисала ноћу — *пред зору макар*.

Прихватницу за партизане, да иду на терен I—3 — I—1, коју смо уговорили са другом Тином доставили смо. Важи од 20/XI.

Батерије за ваш радио — ми смо оставили другу Т. у I—33. Нове засад немамо. Веле да је врло тешко да их набавимо. Гледаћемо све што можемо. Настојте и ви.

Ваш земљовод шаљемо по другу Јанку.

¹⁶ Односи се на команданта Главног штаба Србије (Радивоја Јовановића Брадоњу), који је у то време био на терену 1. шумадијског одреда. Он је преко Покрајинског комитета тражио везу с Пожаревачким одредом ради обиласка (види књ. 4, док. бр. 66 и 71), али пошто та веза није била сигурна, до обиласка није ни дошло.

¹⁷ Види док. бр. 63.

¹⁸ Вера Милетић

Ствари које су у овим писмима помињане нисмо примили јер је Јанко донео само писма.

Вести. У Јајцу борбе. Наши су на периферији и брдима. Непријатељ у граду. Ово је већ не знамо које истискивање једних другима. Наши опседају сам Сан. Мост. Заузели многа утврђења и појачавају притисак. Изгледи да заузмемо Сански Мост. То је план I Бос. корпуса. У Словенији код Метлике наши разбили Немце и четнике. Ту су заробили официра — капетана Драже Михаиловића Добривоја Васиљевића. Овај признаје многе ствари и дао је драгоцене податке о издаји Драже. На ослобођеној територији одржан антифашистички конгрес жена. Било 160 делегата. Издају централни орган „Жена данас“.

У Сан Франциску на збору Срба, Хрвата и Словенаца говорио бан хрв. бановине Шубашић. Критикуја шовинизам наше избегличке владе у Лондону и вели да неки чланови владе воде политику братоубилачког рата у земљи. Вели да је његов став према борби наших партизана јасан: Сваки онај ко се бори против Хитлера пријатељ је своје земље и свог народа. Тражи од владе да да јасно своју политичку линију. Исто тако у Америци говорио је министар, члан Самосталне демократске странке Сава Косановић. Оштро критикује владу и њену политику братоубилачког клања у земљи. Ово су врло значајне ствари јер се врши велики притисак на владу и њено дискредитовање у иностранству. Изјава ових политичара помоћи ће много томе. Ово је значајно у вези и са нашим ставом према нашој лондонској влади (са тим ће вас упознати друг Т. — код њега је циркулар о томе).

Ист. фронт. На Цен. фронту Жуков заузима нове позиције врло успешно. Код Стаљинграда пропали сви покушаји Немаца да се ослободе опкољене немачке армије. Код Суровикина постигли Руси већи успех — запленили 580 топова, оборили 36 авиона, 2 воза материјала и оружја запленили. Већи број заробљеника. Запленили 1500 нем. камиона. На целом фронту Руси имају мање и веће локалне успехе.

Африка — Ромел се стално успешно откачиње од непријатеља. Од Ел Агеиле су раздвојене Ромелове армије у повлачењу.

Следећом псљптом редовне вести.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав
ОК.

П.С. Примили смо нумерацију коју шаљете. Она *мора* бити нумерација између вас и чета. Ми ћемо је имати да бисмо разумели те извештаје. То мора тако бити, јер нумерација коју смо досада имали биће нумерација између нас и Гл. штаба. Дакле, њу ћете знати ви, ми и Гл. штаб. Отуда је морате повући од чета, а четама *дати* ову коју сте *сад послали* нама. Партизани и наши цивили неће имати исту нумерацију. То није ни важно. Нумерација партизана је за њихов однос с вама, а не с нашим цивилима. У односима са цивилима нека пишу *описно* или са пуним именима.

П.С.С. Све извештаје које нам шаљете, да бисмо пратили рад, ми ћемо вам после извесног времена враћати, јер је то ваша архива.

Друг. поздрав.

П.С.С.С. Када смо ово писмо послали, Јанко је био већ отишао и примићете га везом.

Друг. поздрав.

БР. 69

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД
31. ДЕЦЕМБРА 1942. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О ДЕ-
ЛАТНОСТИ ОДРЕДА И О ЈАЧИНИ И РАСПОРЕДУ НЕП-
РИЈАТЕЉСКИХ СНАГА¹

31-ХП

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ И ДОБРОВОЉАЧКИХ ОДРЕДА ЗА
СРБИЈУ

Положај

Драги другови,

Бројно стање људства у нашем одреду на дан 31-ХП-1942 г. је следеће: 492 борца,² са 425 пушака и 4 пушкомитраљеца, на сваког стрелца просечно долази по 65—70 метака, а на сваки пушкомитраљез по 200 метака.

Резервног оружја има 428 пушака и 3 пушкомитраљеца. За резервно оружје има потребна количина муниције.

За сада имамо слаб прилив нових снага у одред. Узроци су: зимски дани и тешкоће које су са тим скопчане, велике непријатељске снаге које су стално на терену вршећи претрес и прогонећи наше јединице, страх од терора и репресалија које би непријатељ предузео према породицама оних који долазе у одред. Свуда још увек преовлађује уверење да је рано и да се „још треба причекати“. Настојимо да то уверење разбијемо, али се у томе још увек нема довољно успеха, те народ наше акције прима са симпатијама али и са страхом.

Акције. •— Ових дана тежиште делатности наших јединица управљено је на достављање наређења³ општинским управама да поднесу оставке на своје положаје и контролисање извршења тог наређења. Овај је задатак углав-

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 40.

² Вероватно је грешка. Треба да стоји: 432; ако се од тога одбије 389 (по шифри), показаће се право бројно стање људи, тј. 43, колико је тада стварно било у Пожаревачком одреду (види књ. 5, док. бр. 2).

³ Види док. бр. 64.

ном завршен и скоро свим општинским управама на територији нашег округа наређење је достављено. Приликом извршења овога задатка неке наше јединице извеле су и неке ситне акције, заплењено је 100 кгр. вуне која је била прикупљена за окупатора, 3 писаће машине и две пресе.

Пошто је наређење достављено, ових дана отпочела је контрола и наше ће јединице предузимати казнене мере према оним општинским управама које не буду поступиле по овом наређењу. Ове мере ће бити предузимане у првом реду према оним општинским управама које су се својим досадањим радом нарочито истицале у спровођењу наређења окупатора и његових слугу и свих оних чији је став непријатељски према нар, ослоб. борби, укључујући ту и свесне присталице Драже Михаиловића.

Достављамо вам Саопштење бр. 20, које је најшире расурено у народ, да би се објаснила ова наша акција и народ је правилно схватио.

Ова наша мера према општ. управама је добро примљена у народу и многи одуговлаче са предајом кукуруза. Неке општ. управе већ су поднеле оставке али „власти“ их не примају. Многи претседници се довијају и траже боловање са лекарским уверењем.

Непријатељске снаге су доста велике на овој територији. Немци се налазе у Пожаревцу, Петровцу, Кучеву, Голупцу, В. Градишту и Костолцу. Често крстаре тереном, а потом се враћају у своје базе. Њихово бројно стање не може се тачно знати јер се често мења.

Српска државна стража држи своје снаге у свима средњим местима и већим општинама. Њихова јачина по станицама креће се од 20—30 људи. На терену су активни у претресима и прогону партизана. Са Горњачанима су у сталној сарадњи. Повремено долазе и нека потерна одељења у јачини од 150—200 војника. Једном је долазио одред из Шапца, други пут из Ваљева. На терену проведу по 20 дана па се понова враћају. На једном делу овог округа налази се 6. одред Љотићеваца. Он се сада креће у моравском, ресавском и једном делу млавског среза. Сарађују на терену са Немцима са којима „гоне“ Горњачане, у ствари најактивнији су у гоњењу партизана.

Воја Триброђанин вратио се из лагера и понова организује своју банду. Он сарађује отворено са Горњачанима.

Горњачани, који су се после напада Немаца на њих повукли у планине, понова се сада спуштају у насељена места и по групама обилазе скоро свако место у округу. Држе кон-

ференције и у местима која им служе као базе, говоре народу да Немцима мора да се да кукуруз, а у местима кроз која само пролазе говоре да се окупатору ништа не даје и да су они против окупатора, да народ треба да се организује и ступа у њихове редове. У ствари они нигде не воде борбу против Немаца, а да би се пред народом показали као „борци против окупатора“, бацили су пре кратког времена у ваздух жел. мост на пругу Пожаревац—Петровац. У борби противу нас једино су активни, 7 XII напали су на једну нашу јединицу и том приликом смо изгубили 9 другова и један пушкомитраљез (а не пет како смо вам у прошлом извештају јавили).⁴ У борби са нама за масе не бирају средства, нападају наше позадинце и симпатизере, одводе их и зверски их убијају — кољу. Они хоће терором да заплаше народ, који је већином уз нас. Овакве њихове мере имају своје застрашујуће дејство.

Њихова војна снага, која је знатна (преко 300 људи), нарочито њихов политички утицај, који је прилично порастао на неким деловима округа (хомољски, млавски срез и делови звишког и ресавског среза), претстављају доста озбиљну опасност у нашем даљем руковођењу масама у нар. осл. борби нашег округа. Чинимо све да сузбијемо њихов политички утицај. У плану су и наше војничке акције, да им наносимо¹ ударе где год и кад год то можемо. Али сразмер снага је такав, за сада, да им не можемо задати осетније ударце.

По свему изгледа да је ово једна од њихових најјачих и добро организованих снага, која уз то има и добру и сталну базу (Хомоље), стратeгиски веома подесну за операције у разним правцима Источне Србије.

У таквој ситуацији, за извођење крупнијих акција, потребна је веза са суседним одредима ради извођења заједничких акција. Ми ту везу до сада нисмо имали, а и сада је немамо нити смо у могућности да је поставимо, стога се обраћамо вама да нас по могућству доведете у везу са суседним одредима.

Политички рад у одреду тече нормално. Настојимо да се кадрови подигну на ниво да линију нар. осл. борбе успешно преносе на масе. Нарочито настојимо да повећамо политичку активност свих партизана у народу.

Наши Н.О.О. још нису оно што треба да буду. Ових дана улажемо све напоре да повећамо број Н.О.О-а, као и да их подигнемо на већи степен активности. У плану је фор-

¹ Види док. бр. 68, напомену 10.

мирање Окружног Н.О.О-а, који ће предузети даљи рад по овој линији.

Стање благајне нашег одреда на дан 31-ХП-42 г. износи 149.270 динара. Уз то имамо и извесну количину резервних намирница, прилажемо вам списак тих намирница.

Другови, ми смо вам скоро редовно слали извештаје, настојаћемо да вам убудуће редовно шаљемо, али смо до сада од вас добили само једно директивно писмо од 1-У1-42 г.⁵ Већа ваша помоћ и упутства била би нам од користи.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

31-ХП-1942 г. Другарски поздрав
Положај за Штаб Н.О.П.О. „Вељко Дугошевић”

Политком
„Т”.⁶

Командант
Ж. Поповић

БР. 70

ПИСМО КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА СРБИЈЕ ОД ДЕЦЕМБРА 1942. СЕКРЕТАРУ ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ О СИТУАЦИЈИ У ШУМАДИЈИ И О МОГУЋНОСТИМА ОБНАВЉАЊА И ПРОШИРИВАЊА ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА¹

За Михајла²

Драги друже,

При доласку на овај терен затекао сам овај одред³ у потпуној дефанзиви, што сам одмах исправио а другове из штаба узео на одговорност због учињених грешака, о чему сам ти већ писао.⁴ Везу са Сувоборцима нисам још ухватио, али се надам да ће то ускоро бити.

⁵ Односи се на опште упутство Главног штаба Србије достављено одредима (види кш. 3, док. бр. 80).

⁶ Богољуб Стојановић Тина

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, Рег. бр. 218.

² Благоје Нешковић

³ Односи се на 1. шумадијски НОП одред.

⁴ Види књ. 4, док. бр. 66, стр. 230.

При повратку затекао сам прилично измењену ситуацију, коју је и писмо ПК обележило. У духу те нове ситуације и написао сам једно писмо за наше одреде, у коме сам према свом схватању ситуације (а сматрам да је тачно и да одговара досадашњем послатом материјалу) изложио и задатке наших одреда за настали период.⁵ Ти ћеш то прегледати па ако се слажеш умножи га и пошаљи свим одредима. Истовремено сам написао формулар за извештај и опише неких врста акција, најефикаснијих и највише могућих у овом периоду. Такође и њих треба умножити и послати свим одредима.

По моме мишљењу постоје довољни услови за држање иницијативе на нашој страни и за проширење наше борбе. Чињеница да су Немци предузимали на овом терену герилски метод потера, да се утврђују по градовима, да су смањене и знатно деморалисане четничке снаге а највише активизација Драже Михајловића сматрам да је довољан прилог за моју оцену. Истовремено Немци спроводе јак терор. Свакако знаш да су узели у заштиту претседнике општина, жандарме итд. Као што видиш, оно наређење није промашило. Наредио сам ликвидацију свих претседника петоколонаша и оних новопостављених који су се сами заузимали да дођу на претседничко место.⁶

По моме мишљењу велика наша слабост лежи у непостојању одреда на целокупној територији Србије. Ово ће нам се осветити и у војничком и политичком правцу. Моје мишљење је да треба створити нове и проширити већ постојеће одреде. Разумљиво да у првом реду долазе у обзир радници. Београд је такорећи једини раднички извор у Србији. Сматрам да би се из њега требали да извлаче радници још у току зиме да се не би дала окупатору могућност да понови крагујевачки и краљевачки злочин. Ово још и због разлога што је извлачење из Београда географски отежано, што окупатор може врло добро да искористи. Врло је важно за мене да ова питања расмотриш и јавиш ми што пре своје мишљење.

Ако би се сложили и ако би постојале могућности ја бих најпре формирао јаке одреде у западној Србији. Првенствено бих ојачао Суворборски, Чачански и I Шумадијски одред. По изјави друга Павла овај одред могао би се ојачати са терена и предузете су мере у том правцу.

⁵ Односи се на упутство Главног штаба Србије од 5. децембра 1942. о припремама за предстојеће борбе, упућено свим партизанским одредима у Србији (види књ. 4, док. бр. 63).

⁶ Види док. бр. 67.

Ради тога сам и позвао другове М.М.⁷ и М.Д.⁸ да бих им дао дужност групне команде за ова три одреда.⁹

За остале одреде већ сам ти јавио шта би било потребно најхитније учинити. Од најбољих команди одреда створити привремено групне команде, док се ствар групних команди не реши потпуно после детаљних извештаја о раду и других података о појединцима који долазе у обзир. Пошто ја људе не познајем још довољно, то ће твоје мишљење највише користити.

Разумљиво је да међу осталим одредима треба остварити што пре међусобне везе, што се мора убрзати.

Велика је тешкоћа што Главни штаб није потпун. На решавању тога питања требало би пожурити. Ја бих се јавио Врховном штабу после мало бољег упознавања стања у источној Србији.

Свој опстанак на овоме терену нисам још решио али се надам да ће то ускоро бити.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Слободан¹⁰

⁷ Милорад Милатовић

⁸ Народни херој Милош Миша Дудић. Тешко рањен у борби с Немцима у Пријепољу, 4. децембра 1943, као заменик команданта 1. шумадијске ЦО бригаде, подлегао ранама почетком јануара 1944. године.

⁹ Са предлогом за формирање групне команде није се сложио Покрајински комитет КПЈ за Србију, па није ни дошло до тога формирања. У погледу опстанка мањих партизанских одреда и одговарајућег начина дејства под условима знатне надмоћности окупатора и нечувеног терора четника, ПК је добио директиву Врховног штаба, па је с њом упознао и команданта Главног штаба (види књ. 4, Док. бр. 73).

¹⁰ Радивоје Јовановић Брадоња

БР. 65

ПРЕГЛЕД БРОЈНОГ СТАЊА И НАОРУЖАЊА КУКАВИЧКОГ, ЈАБЛАНИЧКОГ И ЈАСТРЕБАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД ДЕЦЕМБРА 1942. ГОДИНЕ¹

ОДРЕДИ: КУКАВИЧКИ,

[Састав штабова и број бораца]	Га О) 4 8 «3. § ^а , 8 1 • II о.	пушке	бомбе	револвера
<p><i>Кукавички одред</i> Штаб: коман. Замфир² зам. ком. Ставра³ пол. ком Максим⁴ зам. ком. Ненад⁵</p>	<p>(18-ХП-1942) 44 бораца</p>		1	
<p><i>Јабланички</i> („Зеле Вељковић“) Штаб: команд. Милан¹⁰ полит. ком. Бошко¹¹ зам. ком. Стојан¹²</p>	<p>(10-Х1-1942) I чета 84 бораца</p>	j	11 73	9
	<p>II чета 29 бораца</p>		6 32	6
<p><i>Јастребачки одред</i> команд. Трнавац¹⁴ пол. ком. Мирко Ракић¹⁵ зам. ком. Новица¹⁶</p>	<p>(7-Х-1942) <i>Бел. јастреб. чета</i> 53 бораца команд. Жарки¹⁷ полит. ком. Светозар¹⁸</p>	j	9	
	<p><i>Мало-јастреб. чета</i> 53 бораца команд. Јова¹⁹ пол. ком. Грујица²⁰</p>		7	

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 37.

² Светозар Крстић

³ Милош Јовановић

⁴ Радован Ковачевић Максим, народни херој

⁵ Милорад Костадиновић

⁶ Цекић

⁷ Данило Бућан

⁸ Редакција није могла да установи право име и презиме.

⁹ Зора Нешић-Ковачевић

¹⁰ Милош Манојловић

¹¹ Крстић

ЈАБЛАНИЧКИ. ЈАСТРЕБАЧКИ

муниципалитет	лекар	руководство и (број) члан. партије	Кандидати	СКОЈ руковод. чланови
!	Др. Јова ⁶	парт. руков. од ; 3 чл. 3 јединице 16 чланова	14 канд.	руковод. од 3 чл. Трифун ⁷ Недељко ⁸ Орлова ⁹
7.000 4.400	има доктора	парт. руков. одр. Бошко Вод. Ристић Стојан Мићун-СКОЈ ¹³ 3 јединице 15 чланова	8 канд.	
		13 чл. парт.		
		12 чл. парт.	• 4	

¹² Народни херој Стојан Љубић Столе. Погинуо децембра 1943. у с. Косанчићу, у борби против четника, као командант 2. јужноморавске бригаде.

¹³ Петар Гогић

¹⁴ Димитрије Писковић

¹⁵ Милић Ракић Мирко, народни херој

¹⁶ Бранко Пауновић

¹⁷ Василије Ђурковић, народни херој

¹⁸ Жива Чиклован

¹⁹ Станимир Јовановић

²⁰ Кирил Михајловски

БР. 65

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА КЊАЖЕВАЧКО - БОЉЕВАЧКОГ
НОП ОДРЕДА ОД ДЕЦЕМБРА 1942. О ЗАБРАНИ РАДА
ОПШТИНСКИХ УПРАВА¹**

НАРЕЂЕЊЕ

Нашем народу прети велика и страшна глад. Издајничка „влада“ Милана Недића, као највернији пас окупатора, опљачкала је пшеницу и предала у руке окупаторима, који су је извезли из наше земље.

Окружне, среске и општинске власти које извршују наређења „влда“ Милана Недића припремају пљачку кукуруза од нашега народа. Као што је пшеница отишла у руке фашистичких окупатора, тако би и кукуруз отишао у њихове руке, извезао би се из наше земље, а народ би остао да умре од глади.

Све општинске управе треба да буду свесне опасности која прети нашем народу од пљачке кукуруза. Треба да буду свесне издајничке и најамничке улоге коју би оне одигравале ако би извршавале наређења слугу окупатора Милана Недића и његове „влда“.

Свесни опасности која прети нашем народу од глади,

НАРЕЂУЈЕМО

Да све општинске управе у року од десет дана **поднесу оставке**.

У противном случају сви они који не поднесу оставке биће сматрани **издајцима народа** и по заслуги кажњени.

Децембра 1942 године.

ШТАВ
НАРОДНО-ОСЛОВОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ТИМОКА И КРАЈИНЕ²

¹ Препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 2—8, к. 1642.

² У том делу источне Србије тада су дејствовали Књажевачко-бољевачки (касније: Тимочки) и Крајински НОП одред (види док. бр. 66, напомену бр. 4).

**ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ
ЗА ПОЖАРЕВАЦ ОД 28. ЈАНУАРА 1943. ПОКРАЈИН-
СКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ИЗВРШЕНИМ АКЦИ-
ЈАМА И ПРЕДСТОЈЕЋИМ ЗАДАЦИМА ПОЖАРЕВАЧ-
КОГ НОП ОДРЕДА¹**

п. К-у

28 I 1943

Драги другови,

2

в) [Извештај] друга Т.³ о одреду: 431 борац,⁴ подељени у 3 чете, моравску, рамску и звишку. Млавска чета и њен терен подељени су између моравске и звишке чете услед слабости у самој чети. Постоје 2 парт. јединице а у рамској чети парт. упориште од два члана. Свега 15 чланова, под комисијом 1 чл., канд. 3. Извесни нови партијци уздигнути су за војне и политичке руководиоце: у моравској чети је командир Миланче⁵ (један од најбољих наших кадрова у одреду, радник) а политком Сима⁶ (веома популаран, лагано се поправља, интелектуалац); у звишкој чети је командир Митар⁷ (врло добро напредује, без довољног искуства; сељак) а политком Пилот⁸ (одан, несналажљив, крут према људима; избеглица, радник); у рамској чети командир Матори⁹ (одан, вредан; избегл., ћата) а политком Рођа¹⁰ (иници-

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 246.

² Изостављени делови извештаја који се односе на стање и рад партијске организације на терену.

³ Богољуб Стојановић Тина био је тада политички комесар Пожаревачког НОП одреда.

⁴ Према тадашњој шифри у дописивању између Окружног комитета КПЈ за Пожаревац и Покрајинског комитета за Србију, право бројно стање бораца се добија кад се од наведеног броја одбије 389. Према томе, у Пожаревачком НОП одреду су тада била 42 борца (види књ. 4, док. бр. 73, стр. 248).

⁵ Милан-Благојевић. Погинуо маја 1943. код с. Миријева, ^ борби против Љотићеваца, као заменик команданта Пожаревачког НОП одреда.

⁶ Сима Симић Суви, народни херој

⁷ Милоје Милојевић из Мишљеновца.

⁸ Миленко Карлица Пилот. Погинуо маја 1943. у с. Раброву.

⁹ Милисав Средојевић

¹⁰ Драгослав Марковић. Априла 1943. рањен и ухваћен у борби против недићеваца и Љотићеваца у с. Смољинцу и јуна исте године стрељан у Пожаревцу.

јативан, дисциплинован, популаран; интелектуалац). Квалитативно су партијци у одреду бољи од [чланова партије] цивила. Формирана је и штабска јединица: Тина, Раде,¹¹ Бора.¹²

Акција око Наређења није успела.¹³ Наређење је достављено свим оцшт. управама али није контролисано његово извршавање. Чланови који нису поднели оставке још нису остварени (ликвидација горњачких војвода, издајника и шпијуна, акције на жандаре и комуникације). У погледу ситнијих акција осећа се у последње време мала живост: ликвидиран је у Макцима горњачки капетан Михајло Розанов, из чијих исправа је утврђено да га је послао Сениша Оцоколић, командант групе Дражиних одреда, команданту Крсти Рончевићу да организује у Пеку једну мотомеханизовану Дражину формацију, у Миријеву је ликвидиран познати издајник Сифуљ, у Батуши је ликвидиран један жандар а један разоружан и пуштен. У М. Црнићу 1 новомобилисан жандар свучен и пуштен, у Раброву је извршена акција партизана и борбене групе на жељ. станицу: 1 жандар убијен, 1 заробљен па после побегао и одао боравишта, од 7.000 кг шећера који се налазио на станици заплењено 700 кг. Известан дио подељен народу. Сав новац заплењен (око 17.000 дин). Једна патрола звишке чете имала је једног мртвог (Целат, кандидат) у сукобу са двојицом Војиних¹⁴ четника на осуству. Сутрадан је звишка чета била нападнута од жандара на Мустапићским салашима. Примили су борбу, услед несташице муниције и доба дана (подне), наши су отступили, вероватно без жртава.

е) Проблем борби и акција.

Штаб нашег одреда треба уистину да постане чврсто командно тело, са метода убеђивања треба да пређе на метод наређивања. И да заузме најоштрији став према сваком преступу. Штаб треба већ једном да изда летак о Горњачанима.¹⁵ Штаб треба да разради у детаље планове свих врсти акција, да предвиди све случајности и да их пошаље четним

¹¹ Жика Поповић

¹² Др Бошко Вребалов, народни херој

¹³ Односи се на наређење које је децембра 1942. упутио Штаб Пожаревачког одреда општинским управама да обуставе рад (види док. бр. 5 у 5. књ. и док. бр. 77 у овој књизи).

¹⁴ Воја Јевремовић Триброђанин

¹⁵ Тако су називани четници Драже Михаиловића чија је база била у Горњачкој клисури (види књ. 5, док. бр. 28).

руководствима. Затим да заведе најстрожију контролу и личну одговорност за грешке и неизвршење постављених задатака. Штаб треба да проведе извесно краће време поред сваке чете да би рад њеног руководства боље контролисао и да би јој пружио што већу помоћ. После тога обилажења штаб треба да се врати у своју базу и настави своје нормално функционисање.

Штаб треба да сместа изради спискове свих издајника, шпијуна, љотићеваца, петоколонаша, опасних дражиноваца и чланова општинских управа који су за ликвидацију. Те спискове да достави четама и да њихово остваривање роковно одреди. Штаб и надаље треба да води такве спискове.

Штаб треба да да потребна упутства за извођење акција које су опште за сва места као и упутства за акције специјалне врсте. Исто тако штаб треба да тражи од чета редовна изјашњења о боравку чете у сваком месту да би штаб могао да оцени да ли је нека чета дашла у место да се крије или да врши акције или врши припреме за њено извођење. Штаб и партија у одреду треба да подигну код наших партизана свест да су они нар-ослоб. борци, борбени дух и развије мржњу према непријатељу.

Пред цивилне организације и војна руководства поставља се као најпречи задатак: стварање активних борбених група у свим местима. Партијска цивилна организација треба сместа да прекине са праксом условљавања стварања борбених група постојањем парт. организације. На тај начин ћемо: 1) почети отклањати слабост да народно-ослободилачку борбу воде само партизани, 2) лакше уништавати Горњачане, 3) конкретније приступити мобилизацији маса за одред, 4) спречити масовну хајдучију и пљачку и 5) доста допринети да се онемогући Горњачанима присилна мобилизација народа по већ направљеним списковима. Све борбене групе треба да буду у сталној и чврстој вези са партизанским јединицама на њиховој територији и да сем својих самосталних акција учествују у партизанским акцијама. — По својим квалитетима, партизани би могли много веће резултате на терену да даду него што су их дали. Партизани треба нашим руководиоцима на терену да помогну у продирању у нова места. Успостављајући чвршћу везу с Н.О. Одборима, партизани ће преко њих добијати сву помоћ у погледу обав. службе, исхране, одевања, смештаја и т.д.— Партија у одреду и штаб треба да посвете већу пажњу побољшању социјалног састава руководства. Поред осталих узрока, сматрамо да је и лош социјални састав војног руководства био узрок досадањим slabим резултатима у раду' одреда.—

Од пропасти наше слободне територије, у нашем одреду није било санитарске службе иако имамо лекара. Сад се приступа организовању болнице, прихватилишта за рањенике и обучавању извесног броја партизана и цивила за санитарску службу. Као помоћник одредском лекару додељена је другарица Дунавка.—

Извештаји нашег штаба Гл. штабу нису били довољно верни и довољно исцрпни. Сада је наш штаб добио од Гл. штаба потребна упутства у том погледу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
О.К. и А.¹⁶

¹⁶ Андрија Хабуш. Тада је био инструктор Покрајинског комитета КПЈ за Србију при Окружном комитету за Пожаревац.

БР. 65

ПИСМО ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА ГЛАВНОГ ШТАБА СРБИЈЕ ОД 29. ЈАНУАРА 1943. КОМАНДАНТУ ИСТОГ ШТАБА О ЗАЈЕДНИЧКИМ ЗАДАЦИМА НА ОЖИВЉАВАЊУ ДЕЈСТАВА ПАРТИЗАНСКИХ ЈЕДИНИЦА У СРБИЈИ¹

Слободану.²

29-1-1943.

Драги друже,

Одговарам на твоје писмо од 15-1.³ Твоје писмо добио сам с великим закашњењем. Испитај од људи то.

Пошто ћу ускоро доћи тамо, то није потребно да се видиш са другом Мих.⁴ Ја ћу донети све најновије директиве Брх. штаба у вези са задацима који се постављају пред наше партизанске одреде у Србији.

Најважнији задатак пред нама је, као што сам ти у прошлом писму писао,⁵ стварање јаким партизанских одреда у Србији и наша офанзива. То се утолико озбиљније поставља, јер је непријатељ бацио велике снаге из Србије у Босну, а и ситуација на ист. фронту је таква, да су услови за наш рад огромни. У том смислу ја сам у име Гл. шт. писао неким штабовима, а неким сада пишем. Исто тако то је постављено пред све парт. орг. у Србији.

Стварање групних команди данас се не поставља, већ стварање батаљона и бригада.⁶ О томе ћемо усмено разговарати и израдити план, а ти дотле постави пред I Шум.⁷ јачање одреда и акције, а такође повезивање са Ваљ.[евом]. Потребно је да Ваљ.[ево] одмах приступи стварању одреда. Директива је дата ОК Ваљ. а ти се исто тамо повежи са

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 49.

² Односи се на Радивоја Јовановића Брадоњу.

³ Види књ. 5, док. бр. 6.

⁴ Благоје Нешковић Михајло

⁵ Види књ. 5, док. бр. 3.

⁶ Командант Главног штаба Србије предлагао је да се за партизанске одреде у западној Србији (I. шумадијски, Космајски и Ваљевски) формира заједнички штаб (групна команда), али се с тим није сложио Покрајински комитет КПЈ за Србију.

⁷ Реч је о I. шумадијском НОП одреду.

А.С.⁸ и М.Д.⁹ и њима то стави у задатак. М.М.¹⁰ немој узимати у комбинацију за одред, јер је он добио друге задатке.

I Шум. је нешто замро — не чује се. Активирај га што пре и нека очисти терен од жандармеријских станица, које су, према извештајима које смо добили, бројчано врло слабе. То ће још више деморалисати те банде, учврстити одред, омогућити прилив у одред, а ми доћи до оружја.

Питање односа ОК и Штаба поставили смо правилно друговима, те се у будуће неће дешавати сличне несугласице. Штаб је одговоран Гл. штабу за свој рад и од њега добија директиве, а ОК преко парт. организације те директиве мора да спроводи, што не искључује нужну сагласност и узајамно саветовање ОК и Штаба.

Биће исправљен код ОК Млад.[еновца] њихов неправилан став према одреду.

Другови су сагласни да се Штаб I Шум. казни, али не да се то и писмено саопшти осталим штабовима.

Штаб I Шум. наводи у извештају да је у Сопоту било 6 мртвих, а ти да је било 12. Шта је тачно?

Секцијске карте се налазе код Космајаца а војни материјал биће прибављен.

Очекујем да ћеш што пре организовати моје пребацивање тамо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав
Мом.¹¹

П.С.

Шаљем ти упутство које си радио. Нацрт идући пут. Тражи од Павла¹² нека ти да материјала за читање.

⁸ Андрија Савчић, адвокат из Ваљева. Био је члан Среског партијског повереништва, а касније политички комесар обновљеног Ваљевског НОП одреда. У лето 1944. убили га четници (види књ 5, док. бр. 73, стр. 214).

⁹ Милош Дудић Миша, народни херој

¹⁰ Милорад Милатовић

¹¹ Мома Марковић

¹² Душан Петровић Шане (Павле). Тада је био секретар ОК КПЈ за Аранђеловац.

БР. 75

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА СРБИЈЕ ОД 31, ЈАНУАРА 1943. ШТАБУ ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ДА ОЈАЧА ОДРЕД, ПРОШИРИ ДЕЈСТВА И УЧВРСТИ ВЕЗЕ СА СУСЕДНИМ ОДРЕДИМА¹

31-1-43

ШТАБУ
Н.О.П. ОДРЕДА „В. ДУГОШЕВИЋ“²

Драги другови,

Из свих ваших извештаја³ видимо једну општу слабост: да се ваш одред не развија и да се не осећа на терену његово дејство. Ситуација је данас таква да ми морамо не само оживети наше одреде, већ дизати народ у борбу. Зато ви предузмите све мере да одред ојачате. Свима борбеним десетинама издајте наредбу да *ступе у одред*. Подржавати ло-стојање таквих десетина данас значи толерисање опортуниста који не желе борбу. *Десетине су биле* једна етапа ка припреми за мобилизацију у одред. Моменат је дошао када је нужно стварање јаког одреда који треба да се оснажи у првом реду од десетина које су под нашим руководством стваране. Свако њихово опирање да ступе у одред значи наш слаби утицај на њих, кога морате појачати.

Са акцијама морате прећи у офанзиву, разбијајући непријатеља на сваком месту. Не сме да буде ни једне жандармериске станице, ни једне групице дражиноваца које ће остати поштеђене. Организујте заседе окупатора и нека непријатељ свуда налази смрт. Морамо онемогућити даље слање разбојничких банди на ослобођену територију.

Продирите према деспотовачком срезу и Жагубици, да би се повезали са одредима Тимочке крајине, а у Ресави са

¹ Оригинал (писан на машини, ћирицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 127.

² Пожаревачки НОП одред је носио име свог прослављеног команданта, народног хероја Вељка Дугошевића.

³ Види књ. 5, док. бр. 5 и 8.

I шумадиским. По приложеном упитнику тачно. одговарајте,⁴ шаљите материјале за „Сл. Југославију.“
Шаљемо вам део упутства за диверзије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав

ГЛАВНИ ШТАБ
НОП ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ

Политички комесар
Момчило Марковић (с.р.)

Командант
Радивоје Јовановић
— „брадоња“ (с.р.)

⁴ Односи се на упутство Главног штаба Србије штабовима одреда о писању извештаја (види књ. 4, док. бр. 74).

**ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ
ОД ЈАНУАРА 1943. НЕДЕЉКУ КАРАИЧИЋУ О ДОЛАСКУ
СВЕТОЗАРА ВУКМАНОВИЋА ТЕМПА НА ТЕРИТОРИЈУ
ОК ЗА ЛЕСКОВАЦ¹**

Милисаву.²

Драги другови,

Примили смо писма Милисава од 14, 25, 31-ХП-42, 6-1-43, и остала писма Гојке,³ Банк.⁴ и друга.⁵

За пар дана долази вам на јавку (на коју је дошао Банк.) друг „Александар”,⁶ који има најшира овлашћења и он ће вам изнети усмено и опширно директиве од нас по свим питањима и проблемима. Према томе Милисав треба да окупи све одговорне руководеће другове и размеети у околним селима у близини места — села где ће д]зуг и моћи разговарати с вама, без задржавања. Другу треба омогућити да се детаљно упозна у све ваше проблеме, како би на основу тога могао што више помоћи сређивању ствари код вас и одмах донети конкретне одлуке.

Друг „Александар” ће се код вас задржати само неколико дана и уз највећу сигурност и обезбеђење морате га

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 31.

На писму нема датума, али се из других докумената може закључити да је оно упућено крајем јануара 1943. године.

² Недељко Караичић Милисав, члан Покрајинског комитета КПЈ за Србију, налазио се у то време на терену Окружног комитета КПЈ за Лесковац (у Јабланици и Топлици).

³ Радмила Обрадовић Гојка. У то време је била члан ОК КПЈ за Лесковац.

⁴ Банкарац — Видоје Смилевски Бата. Тада је био секретар ОК КПЈ за Лесковац.

⁵ Редакција није могла пронаћи та писма.

⁶ Светозар Вукмановић Темпо. Упућен, као делегат Врховног штаба и Централ-ног комитета КПЈ, да помогне у организовању народноослободилачке борбе у јужној Србији, на Космету и у Македонији, он је почетком фебруара стигао из Београда на територију Лесковца и у с. Калуђерцу, од 6. до 8. фебруара, одржао саветовање с политичким и војним руководиоцима. Том приликом је од Кукавичког, Јабланичког и Јастребачког НОП одреда формиран 1. јужноморавски НОП одред, а формиран је и заједнички Окружни комитет КПЈ за лесковачки и топлички округ. После тога Темпо је, преко Црне траве, отишао у Македонију. (Опширније о томе види чланак Светозара Вукмановића Темпа у Војноисторијском гласнику За 1959/1—2.)

пребацити преко Васе⁷ ка Љуби.⁸ Напомињемо да друг Милисав буде са њим за све време док се налази на вашој територији и да репште са њим све отворене проблеме. О доласку друга, његовом боравку код вас, о донетим и спроведеним одлукама, као и о сигурности његовог пребацивања ка Љуби известите нас детаљно и на време.⁹

Добро је што сте спојили Баб. и Врањ. одред, извршили реорганизацију и створили боље војно и политичко руководство.

Шаљемо вам 50 хиљ. дин., и да одмах вратите дуг трг. у Н.

Ми поново примећујемо да ви слабу пажњу поклањате прикупљању финансијских средстава и потреба за одреде. Не контролишете расходе и имовину организације и одреда. Други одреди и орг. су развили много већу активност и плански прикупљају новац, храну, одећу, обућу и друге потребе, тако да не само што сопственим средствима подмирују све своје потребе, већ редовно шаљу нама сувишке новца, а за потребе одреда не купују скоро ништа, већ их народ снабдева не само са храном већ и са одећом и обућом уколико то нису у довољној мери одузели у борби од непријатеља.

Шаљемо легитимацију за Милована.¹⁰ Он не сме да одлази у град, да се излаже опасностима, већ из сигурне базе треба да руководи радом и да је у вези са Ивом¹¹ и Новицом.¹²

Шаљемо вам директивни материјал од Гл. штаба, као и остали материјал. Потврђујте пријем свих материјала које добијате.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
П.К.

⁷ Василије Смајевих Васо. Он је тада био секретар Окружног комитета КПЈ за Црну траву.

⁸ Добривоје Радосављевић Љуба. Био је тада у Македонији као делегат ЦК КПЈ.

⁹ Види књ. 5, док. бр. 15 и 25.

¹⁰ Односи се на Десимира Јововића Чичу, који је у то време био одређен за секретара ОК КПЈ за Ниш.

¹¹ Реч је о Радосу Јовановићу Сељи, тадашњем члану ОК КПЈ за Лесковац и Топлицу.

¹² Види књ. 5, док. бр. 1.

БР. 65

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА
ВЕЉКО ДУГОШЕВИЋ" ОД 11. ФЕБРУАРА 1943. ГЛАВНОМ
ШТАБУ СРБИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ
НА ТЕРЕНУ И О ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА ОД 15. ЈАНУАРА
ДО 5. ФЕБРУАРА¹**

ШТАБ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ
ОДРЕДА „ВЕЉКО ДУГОШЕВИЋ."
11-11-1943 г.
Положај

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИ-
ЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ**

Драги другови,

Примили смо ваша наређења од 1-1² и 31-1-1943³ г. Шаљемо вам следећи извештај.

I

Не можемо вам дати тачан број окупаторских војника на нашој територији, јер се често мења а обавештајна служба нам је недовољно развијена. Према подацима које имамо највеће окупаторске снаге налазе се у Пожаревцу — у јачини од једног пука, Петровцу, Кучеву, Костолцу, Малом Црнићу и Свилајнцу — у мањим снагама. Пре два дана су дошле нове трупе и замениле регуларне трупе које су овде раније биле.

С.Д.С. налази се у јачини од 100 људи у Пожаревцу, 30—40 у М. Црнићу, 100 у Жабарима, преко 100 у Свилајнцу и исто толико у Петровцу. Уз то на нашем се терену сада налази V добровољачки Љотићев одред на челу са Марисавом Петровићем, у јачини од 360 људи. Четника Драже Михајловића са одредом Воје Триброђанина има преко 400.

Новопридошле окупаторске трупе састављене су од Немаца из наших пречанских крајева и од Немаца из Пољске. Наоружани су добро, снабдевају се пљачкањем народа. Морал и борбеност, с обзиром на општу ситуацију, не би се

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 54.

² Види књ. 5, док. бр. 1.

³ Види док. бр. 75.

могло рећи да је на висини на којој је раније био. С.Д.С. — организованост слаба, наоружање слабије, пљачкањем се снабдевају, морал и борбеност слаба. V добровољачки одред добро је и организован и наоружан, самостално се снабдева (плаћају храну). Дrajини четници су средње организовани, добро наоружани, снабдевају се у народу, морал им није на висини и боре се само против нас.

Све те банде састављене су од бивших официра и подофицира бивше југословенске војске, од жандарма, полицајаца, финанса, кафанских типова као и једног дела присилно мобилисаних. С.Д.С. је појачана последњих дана присилно мобилисаним сељацима у јачини од стотину људи. Мобилисани су махом имућнији сељаци. Дrajини четници прикључили су себи последњих дана жандарме из жанд. станица Голупца, Средњева, Раброва, Божевца, Братинца, Дубоке, Клења и Јасенова.

Окупаторске снаге налазе' се у већим местима. По потреби иду на терен заједно са петокOLONашким одредима у потере и за пљачку хране. После прикључења горе поменутих станица Дrajиним четницима, све друге жанд. станице повучене су у среска места.

Пре два дана Немци су разоружали градску стражу у Пожаревцу и жандарме у Кучеву и В. Градишту. Говори се да ће им оружје вратити. На терену је активна банда V добровољачког одреда. Они су стално на терену, претресају села, тероришу сељаке, иду заједно са Немцима. У Кули су наишли на Горњачане. До борбе није дошло јер су се Горњачани предали, заробљено је 24, заплењено је између осталог 3 холандска пушкомитраљеза и доста муниције. Иако се ове банде међусобно разрачунавају, оне су све против нас јединствене, гоне и убијају наше сараднике на терену.

С.Д.С. је свугде са Дrajиним одредима.

Дражиновци постављају свој рад преко својих оружаних одреда и *преко цивила*. Њихови оружани одреди крстаре по целом терену појављујући се и дању. На зборовима које држе иступају различито. Негде говоре да су горњачки партизани, да су непредата југословенска војска, да су у споразуму са нама, негде отворено иступају против нас, негде да се окупатору мора давати што тражи, негде да му се не даје, свугде говоре да су они против окупатора али да још није време за борбу. По терену се крећу у групама 50—100 људи. Једна таква наишла је 28-1-43 у Смољинцу на једну групу жандарма и Немаца који су пљачкали

кукуруз од народа. По сусрету пошли су једни на једну, лруги на другу страну. Неки од четника су хтели заузети положај, на шта су добили од водећих официра „Не пуцај! Ко пуца убићу га“. Четници нису напустили село а Немци и жандарми су опет наставили да пљачкају и батинају сељаке. Сличан случај десио се у Шапини. Овакви случајеви, који се дешавају на очиглед сељака, стварају уверење у народу да су и они заједно са Немцима. Цивилна организација није им постављена у свим срезovima и местима јер теже налазе људе за рад. Углавном се ослањају на претседнике и деловође општина, неке учитеље, попове и сеоске газде. Где немају људе за рад пуштају из одреда. Рад се своди на постављање војних јединица у срезovima и местима, које треба да мобилишу „кад дође моменат“, и на пропагандном раду.

II

Становништво нашег округа је пола влашког, пола српског порекла. Горњи срезови, поречки, звишки и хомољски су без мало сасвим влашки, пожаревачки, рамски и ресавски без мало чисто српски, а остали су и влашки и српски. Код Влаха нема или скоро нема свести о томе да су они посебна народносна група. Вековни заједнички живот са Србима тако их је зближио да су сви покушаји окупатора да помоћу Влаха угуши или бар ослаби нар. осл. борбу остали без успеха. Исто тако су остали без успеха и покушаји румунских империјалиста да изазову сукоб између Срба и Влаха и створе влашко национално питање.

Културно-просветни ниво низак, нарочито код Влаха, који су претежно неписмени.

Национална свест и код Срба није баш на завидној висини. Мада је овај крај у првом устанку имао своје истакнуте претставнике, мада је у другом вођена борба на Пожаревцу, ипак су у народу те борбе заборављене. Ми нисмо користили ту борбу наших предака за ослобођење да њом потстакнемо народ на живљу борбу.

Политичка свест је исто ниска. Борба за напредне ствари дуго скоро да није постојала. Крај је служио као резервоар гласова реакционарних владајућих клика.

То долази и отуда што је крај претежно сељачки. Радништва има сразмерно мало на рудницима (Кленовник, Костолац, Нересница, Благ. Камен, Мајданпек и неколико мањих) и по варошима, занатско радништво. Свакако да

тежој покретљивости доприноси и плодност Мораве, Стига, Млаве, Пека и Рама.

Из услова живота, код Влаха се створило јако међусобно поверење.

То што су борбене националне и политичке свести слабе свакако доприноси томе да терор ког непријатељи проводе делује доста застрашујуће, да се од страха народ теже ослобађа. За све време борбе и окупатор и сви издајници су непрестано хапсили, одводили у логоре, батинали, силовали, стрељали. У том погледу данас се нарочито истичу Дражини, који кољу наше симпатизере.

После окупирања наше ослобођене територије непријатељ је непрестано пљачкао народ. Лета 1942 одузео је народу без мало сву жетву. Уз то попљачкао је много свиња, говеда, сена, сламе и друго. С јесени је већ отпочео са пљачком кукуруза али су наше акције ту пљачку ометале да она ни до данас није завршена и из више срезова непријатељ је извукао само један мали део кукуруза. Даље наше акције ће још више и потпуно онемогућити пљачку непријатеља.

То што смо ми у самом почетку борбе спроводили заштиту народа и његове имовине учинило је да, раније сасвим непознато, име партизана постане име популарно и од свег народа вољено. Симпатије целог округа уживали смо ми, изузев хомољског среза где су дражиновци нахушкали народ на нас и где су се наше чете само неколико пута појавиле и дела звишког среза где је утицај В. Триброђанина још од раније био велики. Данас пак, после годину и више дана нашег повлачења и ситних акција настале су извесне промене. Услед наше неактивности и других слабости код једног дела народа појавио се утисак да су наше снаге премале да бисмо борбу довели до наше победе, код једног чак да су од нас остали само појединци. Опадању вере у нашу коначну победу доприноси и слаба обавештеност народа о борбама у Босни и осталим покрајинама. Уз то Дражини су својом дволичном политиком успели да један део народа обману. Њихов утицај је владајући у хомољском, млавском, а у ресавском, звишком и голубачком подељен утицај и велика необавештеност. Симпатије су за нас, народ нас не мрзи али не мрзи ни Дражине и већина мисли да смо у савезу. У пожаревачком, моравском и рамском наш је утицај доминирајући. Услови да ми имамо и даље руководство у борби постоје, хоће ли то и даље бити зависи од тога хоћемо ли ми правилно обавестити народ и хоћемо

ли прекинути са нашом слабом активношћу и изводити акције које ће да заталасају народ. Спремност народа да нас помаже је већа и расте, али, због наше неактивности углавном, расположење за ступање у одред је још увек мало. О догађајима на источном фронту народ је добро обавештен и види скору пропаст фашизма, што повећава његову спремност за борбу и што ми морамо одмах користити. Ако ми одмах појачамо наше акције и отклонимо слабости које делују на народ деморализирајуће, онда ћемо моћи брже и успешније да поведемо народ на борбу.

Како окупатор тако и све његове слуге сем дражиновапа омрзнути су у народу.

Од губљења ослобођене територије па до данас нисмо вршили реквизиције.

Доле поменуте ликвидације грађанских лица примљене су сасвим добро у народу.

III

4

IV

Бројно стање нашег одреда: 434 борца са исто толико пушака и 43 пушкомитраљеза.⁵ На сваког стрелца долази просечно по 70—80 метака и на сваки п. митраљез по 200—250 метака. Имамо довољан број бомби и пиштоља. Оскудева се у тешком и лако аутоматском оружју. Одред је подељен на 12 чета⁶ које имају своје акционе пречнике кретања. Наше чете обухватају сав терен сем среза хомољског.

Морал бораца је добар и поред великог несразмера наших и непријатељских снага.

У току ове године није било кажњених нити похваљених. Раније нисмо водили евиденцију кажњених и похваљених.

У одреду имамо више него 50% сељака, 30% радника и 20% интелектуалаца.

У одред се примају само физички и духовно здрави борци. Друговима који нису служили војску даје се прили-

⁴ Изостављен је опис терена.

⁵ Подаци су шифровани. Одред је тада имао 45 бораца и четири пушкомитраљеза (види док. бр. 73, напомену бр. 4).

⁶ Одред је тада имао три чете: Моравску, Рамску (или Стишку) и Звишку (или Печку).

ка да се у одреду војнички оспособе, путем војничких часова. У руковању оружјем, борбеној обуци и герилском начину ратовања. Политички степен способности је на потребној висини.

Наша обавештајна служба је веома слаба. Ми малте немамо никакве везе са војницима у непријатељским редовима. Настојаћемо да ту слабост отклонимо.

Наше везе са четама су добре. Са вама ћемо у будуће редовно одржавати везу. Са другим одредима немамо никакве везе. Наше се чете крећу по ресавском срезу (граничи се са деспотовачким) па бисмо ту могли да се повежемо са I шумадиским одредом.— Продор ка Жагубици нам је засада немогућ због великих непријатељских снага које се на томе терену крећу.

Наша благајна има 410.000 динара.

Одред се храни у народу, резерве троши само у изузетним случајевима. Располажемо са следећим резервама:

В и П 	[^] § о	³ 8 у 8 и	¹ а О И	•	[!] 1 в В	¹ 1 р >> м	[!] 1 > М м е в М с > Q М С о а м 10	[§] 5!
250 кгр.	100 кгр.	220 кгр. сланине око 40 кгр.	36 кгр.		3000 кгр.	2.422 кгр.	100 главица	

Здравствено стање људства је задовољавајуће. За време јесени и зимских дана било је само неколико лакших обољења од прехладе. Сада се налазе под поштедом због лакшег облика грипа 2 друга.

Сви су борци добро одевени и обувени, недостаје веша.

Хигијена није на висини на којој би могла и на којој би требала да буде. Другови нису довољно свесни хигијенских мера како у личном тако и у скупном животу. Чистоћа одећа, веша, откривених делова тела и просторија у којима се логорује није довољна.

Установљен је обавезан преглед оних који долазе у одред. Исто тако је установљен једномесечни преглед свег људства. У току је оспособљавање четних болничара и носилаца рањених путем кратких курсева, снабдевање свих чета потребним санитарским материјалом за прву помоћ, хигијенско просвећивање путем предавања. Постављено је изналажење сигурних станова по реонима за рањене и бо-

лесне другове и стручно оспособљавање другова по реони-
ма за негу и помоћ болесним и рањеним.

ЈБудство има ваши али врло мало и то не сво. Обзиром
да се у два села појавио тифус настојаћемо да ваши код
људства још више смањимо.

Војни суд до сада нисмо имали.

Политички рад по четама, које су до ових дана биле
разбивене по патролама, није задњих месец дана. био на
висини. Чете су редовно добивале сав пропагандни матери-
јал, вести са фронта као и потребна објашњења политич-
ке ситуације, наше борбе а нарочито акције коју смо води-
ли. Да је та помоћ била већа свакако да би акција коју смо
водили била бржа и успешније свршена. За време вођења
акције наше су чете основале више НОО-а и исте предали
друговима позадинцима.

V

Задња широка акција коју смо водили и која се ових
дана завршава у целом округу, била је акција разбивања
општинских власти. Свака јединица добила је свој терен,
на коме је имала да подели наређење и ликвидира оне који
по њему не поступе. Чете су редовно једном недељно имале
збор. Уз то је свака наша чета имала да разбије по једну
групу Горњачана.

Проводећи акцију наређења,⁷ чете су се имале повезати
са народом и путем живог политичког рада са народом.
Рмало је територија са којима се није имало везе, на њима
су чете требале нарочито политички радити и стварати
НОО-е. Другови омладинци имали су стварати одборе
НООС-а. Свугде су се имале одржавати политичке конфе-
ренције.

Војнички наша акција разбивања општ. управа треба-
ла је избити из руку окупатора средство за поробљавање и
пљачкање нашег народа. Акција ликвидирања горњачанских
група на терену. имала је пресећи започето ширење Горња-
чана по терену и спречити њихов пораст.

Уз то су наше јединице имале спречавати пљачку на-
рода од Дирисове полиције,⁸ разоружавати жанд. станице и

⁷ Односи се на спровођење наређења Штаба Пожаревачког НОП
одреда о забрани рада општинских управа.

⁸ Односи се на органе Недићеве дирекције за исхрану.

изводити друге акције у духу партизанског начина ратовања, што би све и умањивало живу снагу непријатеља.

Од тога су изведене следеће акције:

17-1-43 једна наша јединица напала је на жељ. станицу Раброво-Клење. Том приликом рањен је тешко 1 жандарм и један заробљен. Заплењене су две пушке са 60 метака, 17.500 динара и 500 кгр шећера. Акцију су помогли 14 сељака, којима је припала извесна количина шећера.

18-1 одред СДС напао је на једну нашу јединицу код Мустапића. Наши су се под ватром повукли без губитака. Исте ноћи приликом покушаја разоружавања двојице чланова СДС погинуо један наш друг. То је била чета „Звижд“.

23-1 друга наша јединица („Рам“) разоружала је два жандарма од којих је једног стрељала. Заплењено је: 2 пушке, 91 метак, 3 бомбе и два пара одела и обуће, и 6.760 динара.

26-1 чета „Морава“ ликвидирала је претседника општине Орлева, који је уз то био и гестаповец. Заплењено је 12.710 динара.

Иста чета ликвидирала је 21-1 претседника општине Крављи До, заплењено је 5.220 дин.

27-1 демолирала општинску зграду у Томиславцу, спалила сву општ. архиву и запленила 75.640 дин. 60.000, које су остављене у каси, остало је да се раздели сељацима јер је то била исплата Дириса.

27-1 ликвидирала једног гестаповца из Лучице, који је прошле године потказао једну нашу чету, да је у сукобу са непријатељем тешко настрадала.

29-1 демолирала општ. зграду у Ракинцу и запленила 72.020 дин.

29-1 демолирала општину у Великом Селу и запленила 10.740 дин.

31-1 ликвидирала претседника општине Породин, бившег егзекутора, у народу јако омрзнутог. Ликвидација је изведена пред 200 људи који су притом викали „смрт издајнице“, „живели партизани“.

1-П чета „Рам“ ликвидирала је у Трњану једног од вођа разбивене пљачкашке банде и једног народног издајника. Исте ноћи ликвидиран је и један потказивач у Набрђу. Заплењено му је 3.310 дин., 1 карабин, 1 бомба, 3 пара војничких чакшира, 3 микаде, пар чизама, 3 ћебета и др. У општини је заплењено 19.880 дин.

5-Н разбијен је телефон у општини и пошти у Александровцу. Наређено је да се кукуруз који је у општини нађен одмах раздели избеглицама и сиротињи. Ликвидиран је један издајник који је био проказао једну нашу патролу. Заплењено је 21.000 дин. Растерана је „нац. служба“. Заплењено је 6 ћебета, 3 пара зимског одела и 3 пара летњег. Одбегом претседнику конфисковано је 50 кгр. шећера.

24-1 напали су у Макцима Горњачани са жандармима из Божевца, које су дан раније себи прикључили, на нашу чету „Звижд.“ Непријатељ је имао једног лако и једног тешко рањеног. Том приликом погинуо је један наш друг.

Настојали смо да наређење поделимо општинским управама у што бржем року да нам непријатељ не би приређивао заседе. Наше су јединице имале одмах по истеку предвиђеног рока кажњавати оне који не поступе по наређењу. За двадесет дана акција се требала завршити.

Горњачанске групе смо требали нападати и уништавати под повољним условима јер су се тада кретале јако необазриво.

Акција разбивања општ. управа још ни данас није често завршена, добар део општ. управа још увек, мада често само делимично, обавља свој посао. Приликом ове акције испојиле су се следеће слабости: толерисање издајника, неумешност при организовању њиховог смицања, тежња да се стоји на репу борбе. Сматрамо да све ове и друге слабости произилазе из једногодишњег повлачења, које се често претвара у панично бегство.

Сматрамо да отуда долази и то да наше јединице не само да нису нападе ниједну јединицу Горњачана већ су дозволиле да ови њих нападну.

Отуд свакако да долази и то да наше јединице уопште нису користиле услове који су постојали за разоружавање жанд. станица, те су препустиле да то Горњачани учине.

Предузели смо мере да борбеност у одреду подигнемо. То ћемо учинити путем живљег политичког рада, путем акција и крупнијих, путем прилива нових бораца.

Предузели смо мере за мобилизацију борбених група. Исто тако позивамо све бивше партизане, који се из било којих разлога не налазе данас у нашем одреду, да се одмах пријаве нашим четним штабовима. У противном сматраћемо их дезертерима из ослободилачке борбе и као таквима судити.

Са тако увећаним снагама настојаћемо да спречимо нову инвазију Горњачана који су сада од љотићеваца потиснути у брдске горње терене.

VI

У поречком срезу налази се једна група партизана. Они потпадају под наш штаб. **Ми** са њима нисмо успели до сада да ухватимо везу. Да ли нису они којим путем са вама повезани и да ли бисте нам ви тад могли дати везу са њима.⁹

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком
Тина¹⁰

Командант
Ж. Поповић

⁹ Претходни извештај Штаба Пожаревачког НОП одреда види у 5. књизи (док. бр. 5). Пишући извештај Покрајинском комитету КПЈ за Србију, Окружни комитет за Пожаревац је 13. фебруара 1943. допунио извештај Штаба одреда још неким подацима и следећом оценом: „После дужег времена учауривања и нерада, Мормска и Рамска чета су почеле да одговарају својим задацима и кбд њих се већ одмах осећа више борбености, а имају и прилив нових људи. Чета „Звижд“ још увек не може да се ослободи слабости и наставља по старом да се креће и дела неплански, да губи људе и не задаје непријатељу ударце.“ (Архив ЗРПС, рег. бр. 253.)

¹⁰ Богољуб Стојановић

БР. 78

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД
2 МАРТА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О НЕПРИЈА-
ТЕЉСКИМ СНАГАМА НА ТЕРИТОРИЈИ ОКРУГА И О АК-
ЦИЈАМА У ФЕБРУАРУ¹**

ШТАБ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА ОКРУГ
ПОЖАРЕВАЧКИ
2-Ш 1943 г.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ

Положај

Драги другови,

Примили смо ваше наређење од 12 II о.г. и уложићемо све
снаге ради остварења постављених нам задатака.²

I

Тачно бројно стање окупатора и појединих група њего-
БИХ слугу (недићеваца, љотићеваца, Дражиних четника и
Руса-белогардејаца) нисмо у стању да тачно сазнамо, јер
се то стање често мења, а сем тога и наша обавештајна слу-
жба је још слаба.

Окупационе трупе се за садз налазе у Пожаревцу, Ку-
чеву, Петровцу, Жагубици, Марковцу (одакле прелазе на
нашу територију) и Костолцу.

Љотићевци се налазе у Марковцу, Рановцу, Каменову
и Купиновцу. Задњих дана већи број стигао је у Пожаре-
вац и отпочео претрес оближњих села. С.Д.С. се налази у
Пожаревцу, Петровцу, Свилајнцу, Руси-белогардејци у
Пожаревцу, Кленовнику и Мајданпеку.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег.
бр. 59.

² Спроводићи директиву Врховног штаба НОВ и ПОЈ о прела-
"ку у офанзиву свих партизанских снага, за време тзв. четврте не-
пријатељске офанзиве, Главни штаб Србије издао је у том смислу
наређење свим партизанским одредима у Србији (види књ. 5, док.
бр. 16).

Дражини четници распоређени на 10 група -по скоро читавом округу.

1.) Воја Триброђанин се креће тереном од Брњице на Дунаву преко Криваче, Ракове Баре, Турије, Каоне, Кучева, Кучајне, Буковска, изнад Јасикова преко Рудне Главе, Клокочевца и избија на Дунав испод Доњег Милановца.

2.) Капетан Мгфдраг Јовановић на 'територији Среза жагубичког. Капетан Крста Рончевић у Срезу голубачком и захвата један део Среза рамског око доњег тока реке Пека.

3.) Подофицир Прица је истурен више према Стигу и обухвата села: Кобиље, Манастирицу, Рашанац, Старчево, Дубочку, Трновче, Каменово, Црљенац, Кулу,- Божевац, Шапину, Смољинац, Батушу, М. Црниће. Капетан Јагош је са једном групом испод Мајдана Кучајне и креће се око Кладурова, Мелнице, Брезовице, Петрже, Каоне и Кучајне. „Думбус" је на реону Рановца. Угриновић је на терену Крвије, Добрње, Лопушник. Вуичић око Ћовдина, Шетоње, Табановца, Велико и Мало Лаоле и Бистрице. Банковићев реон је Ђуринац, Бусур, Златово, Близнак, Везичево и Буровац. Ловрић је око Стамнице и Витовнице. О моралу, борбености и саставу тих банди јавили смо вам у прошлом нашем извештају,³ а од тада нема промена у том погледу.

II

На терену долазе повремено групе Немаца и љотићеваца које убирају храну за Дирус уз велики терор. Сем тога припремао је широки обухват и детаљан претрес терена на читавој нашој територији, што се види из заплењених докумената које вам шаљемо, а који су заплењени код убијеног пуковника Хенсела. По том плану своју акцију за сада непријатељ је прво ограничио на моравски, ресавски и јужни део пожаревачког среза. За обухват овог терена кретао се из три правца: са севера из Пожаревца према Жабарима и Бошњаку; са истока из Петровца према Забрђу, Великом и Малом Лаолу, Шетоњу и Табановцу и са југа из Марковца према Везичеву, Дубници и Буровцу. Од Осипонице до Марковца према Морави су извесни делови трупа затворили пролазе. Ову своју акцију извео је уз велики терор и пљачку: попаљен је велики брбј кућа, одведен је ве-

³ Види док. бр. 77.

лики број људи, жена и деце и стрељано је велики број људи. Према подацима са којима до сада располажемо из Врбнице је одведено око 60 људи, из Великог Села 16, из Тићевца 82, а један је стрељан, из Топонице већи број одведен, 3 стрељана, у Четережу 3 стрељана, у Брзоходама 24 стрељана (због Катараша и Бркића). из Смољинца 16 одведених, из Раброва 14 (људи, жене и деца) и изванредан број из Бара и Касидола, а у Сиракову четворица стрељани и запаљен већи број кућа. Народ је јако заплашен овим масовним терором. Већина људи не спава код куће, већ по пољима и колибама (али од свих тих који беже и крију се за сада немамо никакав прилив).

Терор спроводе окупаторске и љотићевске банде заједно са одредима С.Д.С.

III

Може се констатовати да је утицај дражиноваца знатно опао у моравском и пожаревачком као и у деловима рамског и ресавског среза. После неколико наших успешних акција народ све јасније увиђа ко заиста води борбу против окупатора а ко му служи.

IV

У одреду има 436 бораца са 11 п. митраљеза⁴ и 1 машингевером и одговарајућим бројем пушака. Формација је непромењена. Рад на подизању борбености и морала код људства даје већ видне резултате. Од 5 *новопридошлих* другова двојица су радници а тројица сељаци. Обавештајна служба нам се знатно поправила на терену IX и XIII среза, док је на осталим деловима територије још увек слаба.

Везе са четама одржавају се редовно једном недељно.

Здравствено стање другова је задовољавајуће, хигијенске прилике још су слабе. Другови имају ваши. Од 11 II 43 г. до 1 III 43 г/имали смо 1 лакше рањеног друга и 2 оболела, 1 од жутице, други од лакше грипе. На лечењу је лакше рањени друг, оболели су се већ опоравили.

Од нашег задњег извештаја политички и културно-просветни рад по четама знатно се побољшао. У рамској и моравско-ресавској • групи је на потребној висини, док је у

⁴ Одред је у ствари тада имао 47 људи и 4 пушкомитраљеза.

печкој знатно заостао због слабости политкома Пилота. Надамо се да ћемо ову слабост отклонити заменом старог политичког комесара другом „Дошљаком“.

V

Извештај о изведеним акцијама

8 II о.г. једна наша патрола ухватила је и ликвидирала у селу Брзоходе Милоша Катараша, капетана II кл., окружног руководиоца „Националне службе“, и Бркића пуковника, такође: из „Националне службе“; а четворици руководилаца ове службе одузето је одело и остала спрема. Од ликвидираних официра одузето је као плен 119.660 динара, 2 цевна часовника, одела, 3 пара чизама. Ова ликвидација извршена је пред око 200 људи који су гласно одобравали ову ликвидацију, јер је „Национална служба“ јако омрзнута у народу.

9 II о.г. једна наша јединица запленила је 1.500 кгр. житау селу Врбници које [је] било узето за Дирис још за време Калабића, а остављено и утајено за Горњачане. У истом селу ликвидиран је један жандарм од кога је узета 1 пушка и остала опрема.

Група Рам⁵ контролишући спровођење нашег наређења бр. 1 извршила је ликвидацију председника општине у Батуши који је и даље вршио дужност. У М. Црнићу спаљена је архива и општинска зграда у којој се налазило 5000 кгр. цемента за организацију ТОТ. У Смољинцу је спаљена архива и од ње се запалила општинска зграда. Кад су наши другови хтели то да спрече и позвали сељаке да гасе пожар, они су захтевали да се не гаси говорећи: „Нека гори пустиња, ту нас тукли“. Овде је заплењено 60.000 дин. прикупљеног пореза који требао да се преда Пореској управи у Пожаревцу. У селима Баре и Касидол запаљена је архива и растурене општинске управе. У Баре је ликвидиран познати љотићевац и немачки доушкивач Воја Стојадновић.

15 II о.г. Наша чета Морава под командом командира друга Миланчета⁶ поставила је заседу на путу Пожаревац—Петровац код села Топонице и ту сачекала један немачки ауто. Убијени су пуковник Хенсел, његов официр-ађутант, један подофицир и шофер, а аутомобил запаљен. Ова ак-

⁵ Мисли се на Рамску чету.

⁶ Милан Благојевић

цпја је изЕедена без сопствених губитака. Заплењен је 1 машингевер са 90 метака, 3 револвера, 1 пушка, 1 бомба, 3 пара чизама, 4 опасача, 3 часовника, 1 шињел, 1 акт-ташна са мапама и важним документима од којих вам неке шаљемо, а остале ћемо вам доставити доцније док их преведемо и преводе задржимо за нас. Убијени пуковник био је командант „Хенсел“ трупе која се налази на овој територији и по чијем плану и командом требао да отпочне напад на партизане. На заплешеним картама уцртани су реони где се крећу партизани нашег одреда и одреда професора Костића⁷ у Крајини. По тим подацима Костићев одред се налази источно од Бора ка Белој Реци.

18 II пресечена је телефонска линија Пожаревац—Петровац код села Рашанца обарањем више телеграфских стубова, а у селу Црљенцу ликвидираан Мића Мирков, познати гестаповец.

17 II. Чета Рам при покушају да се извуче из обруча који су Немци направили око неколико села тешко је настрадала код Сиракова. Погинуло је 8 другова, међу којима и командир,⁸ а политком⁹ је рањен и спашен.¹⁰ Немци су имали 3 мртва и неколико рањених. За овај тежак удар криво је руководство чете које се није снашло на висини у процени ситуације после изведене акције над Немцима од суседне чете, а о чему су били обавештени. Акција је изведена у близини њиховог акционог пречника кретања и требали су извести већи покрет, јер се морао Очекивати непријатељски обухват на том терену. Код преосталих другова, и поред тешког удара, морал је ипак на висини. Из других чета је пребачен један број другова за руководиоце у ову чету.

Наша јединица у Пеку запленила је на жељезничкој станици Раброво-Клење 2500 кгр. кукуруза који је био одређен за Граничну стражу у Голупцу. Ову су акцију помогли 45—50 сељака, којима је раздељена извесна количина кукуруза. Сем овога заплењено је око 200 кгр. дувана који је долазио из монопола а није био плаћен. После ове акције Раброво и Клење осуђени су да плате као штету 5.000.000 дин. -

22 II о.г. минирала је и дигла у ваздух жељезнички мост код Чешљеве Баре на прузи Пожаревац—Кучево. Села

⁷ Предраг Костић Пега, тадашњи командант Крајинског НОП одреда. Погинуо јула 1943. у селу Криви Вир као политички радник.

⁸ Милисав Средојевић Матори

⁹ Драгослав Марковић Рођа

¹⁰ Опширније о томе види књ. 5, док. бр. 22 и 23.

Средњево и Чешљева Бара осуђена су да плате 1.000.000 дин. за тај мост.

У нашем прошлом извештају¹¹ пропустили смо да вас известимо да је у Макцима иста наша јединица 13 I 43 г. ухватила и ликвидирала Дражиног официра Руса капетана Розанова, командира „моторизованог одреда“ а који је сада радио у позадини.

Како је наша чета Рам била та која је имала да изведе мобилизацију највећег броја борбених група, то после случаја у Сиракову није још извршено. Како ћемо током ове недеље учврстити руководство те чете, то ћемо одмах идуће недеље извршити мобилизацију борбених група на томе терену. Због великог прогона моравска чета изводи делимичну мобилизацију. Упутили смо писмо¹² четницима бившег Ујевачког четничког одреда, и наше јединице ће га доставити. Настојаћемо да њихово прилажење нама буде групно.

Уколико нам ова мобилизација успе, наше ће снаге нарасти и ми ћемо прићи формирању нових чета — Стиг — Ресава — Млава. Наш садањи рад око учвршћивања руководства чета омогућава нам мобилизацију, боље чување људства, успешније акције, упознавање и подизање нових кадрова.

Половином овога месеца извршићемо смотре свих наших снага, ако нас не омету неке непредвиђене тешкоће. Настојаћемо да после смотре изведемо неку већу акцију од већег војничког и политичког значаја. Сада наше чете добијају једнонедељне задатке, а после смотре даћемо им могућност да се више осамостале.

Имајући овакве перспективе сматрамо да је неопходно попуњавање нашег штаба. Зато предлагемо Гл. штабу за заменика команданта нашег штаба — командира ресавско-моравске чете друга Миланчета, с тим да још извесно време остане код своје чете, да би је још боље учврстио и осамосталио. Друг Миланче обећава добар развој по војној линији, јер је у досадањим борбама то показао. Доласком у штаб, друг ће имати више помоћи и шире перспективе па ће његов развој, надамо се, бити бржи и успешнији. Друг ужива у целом одреду потребан ауторитет, а и његове карактерне особине су задовољавајуће.

Попуњавање нашег штаба значило би јачање руководства и експедитивно обављање послова који се развојем борбе више разгранавују у овом крају, јер ће у том случају штаб моћи више да даје благовремену помоћ четама.

¹¹ Види док. бр. 77.

¹² Види књ., 5, док. бр. 28.

Јемамо за сада предлог за заменика лолиткома, али ћемо на^{ст⁰з^{ат^и}} Да га подигнемо. Очекујемо да ћете усвојити овај »^{а^ш} предлог.

Прилози: Саопштење бр. 21, писмо четницима, позив бившим партизанима и борбеним групама, две публикације рор^мачана, 5 Хенселових слика, наређење од 14 II 43 на немачком, наређење од 4 II 43, распоред немачких снага на немачком. Бројно стање Гренадир — регимент 743, летке.

Политком
ТнВ^{а³}

Командант
Ж. Поповић

БР. 79

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 20. МАРТА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О НЕПРИЈА- ТЕЉСКОЈ, ОФАНЗИВИ НА ТЕРИТОРИЈИ ОКРУГА И О ЈАЧИНИ И ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА¹

ШТАБ НОПО-а „ВЕЉКО ДУГОШЕВИЋ“
ЗА ОКРУГ ПОЖАРЕВАЦ
20-111-1943 г.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОДВ и ПО-а СРБИЈЕ

Драги другови,

Од 16-11-43 г. непрестано се на терену налазе веће непријатељске снаге, које су врло покретне и праве велике обухвате претресајући терен. Ни у једном месту се не налазе сталне непријатељске снаге. Због тога вам не можемо дати тачан број непријатељских снага на нашем терену. У округу су допутовали неки транспорти Немаца, који су дошли^{и³} Босне. Од њих су око 250 остали у Малом Црнићу, око 250 у Петровцу и изван број у Пожаревцу. На терену^а Пе^а и десне обале Млаве стално у покрету групе од око

¹³, Богољуб Стојановић

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег.
⁶Р- 63.

350 љотићеваца са малим бројем Немаца. На терену се јављају и чете белогардејаца, Руса, чија су главна седишта Костолац, Кленовник и Мајданпек. На терену моравског и ресавског среза налазе се често доста велике снаге љотићеваца и неки „плавни батаљони“. Задњих дана се на томе терену налазило преко 800 љотићеваца и тих „плавих“. У претресима терена СДС узима врло мало учешћа.

Горњачке снаге су непромењене.² Разбивене су на мање групе и притајиле се.

При претресима стално врше велика хапшења људи који су макар и мало познати као наши пријатељи, пљачкају њихову имовину. Уз то на терену су непрестано групе од љотићеваца и Немаца од по 30—35 које пљачкају немилосрдно за Дирис.

Расположење народа за борбу се све више повећава и ми имамо знатан прилив. Али и масован терор има свог дејства *да се* извештан део народа и извесни реони у округу застрашују.

„Општа мобилизација против бољшевизма“ и горе поменуте акције створиле су такву ситуацију да пред појавом непријатеља народ широко бежи у поља, нарочито мушкарци.

Од задњег нашег извештаја³ наше су се снаге скоро удвостручиле. Сада имамо 468 бораца, од којих су 4 без пушака (моментално) а који ће од резервних бити ускоро наоружани и 3 пушкомитраљеза (и два имамо у резерви) који ће бити ускоро додељени.⁴ Од аутоматског оружја имамо у одреду и 1 немачки машингевер. Новопридошли распоређују се равномерно на чете, те оне све имају подједнаки број људства. Акциони пречници чета су непромењени.

Услед пораста одреда прићи ћемо формирању нових чета тако да ће одред обухватити скоро читаву територију.

Акције: 10-11-43 г. чета Рам запленила је око 900 кгр. кукуруза и око 150.000 динара што је сакупљено за Дирис у селу Божевцу. Храна је раздељена сиротињи, која је учествовала у акцији.

Једна наша борбена група при поласку у одред спалила је архиве општине батовачке и дубровичке и запленила око 96.000 динара.

² Односи се на четнике Драже Михаиловића у Горњачкој клисури.

³ Види док. бр. 78.

⁴ Одред је у ствари тада имао 79 бораца и 4 пушкомитраљеза (види док. бр. 73).

Ресавско-моравска чета ликвидирала је два претседника и једног издајника у срезу ресавском. Иста чета ликвидирала је 1 гестаповца у Забрђу.

Иста чета ликвидирала је 2 горњачка агента из Ракинца и 1 из Сибнице.

Посекла је телефонске везе на линијама Свилајнац—Марковац—Жабари, Пожаревац—Жабари.

При једном сусрету чете Пек са белогардејцима тешко су рањена 2 белогардејца (подлегли су ранама) и 1 лакше рањен.

Извините нас овога пута због непотпуног, непрецизног, несређеног и нечистог извештаја. Разлог томе је изванредна ситуација у којој се налазимо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб НОПО-а
„Вељко Дугошевић”

Политком
Тина⁵

командант
Ж. Поповић

БР. 80

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА КРАГУЈЕВАЦ ОД 25. МАРТА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О АКТИВНОСТИ НЕПРИЈАТЕЉА, ЈАЧИНИ ОДРЕДА И ДОЛАСКУ ДРУГОВА ИЗ БЕОГРАДА¹

П.К-у.

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 19-Ш-² као и материјал и то 40 „Гласа” и једну брошуру о наоружању.

Прошлог пута смо вам јавили³ да је код нас реакција прилично оживела, стање је од тада непромењено. Концентрација непријатеља још се не осећа, али се осећа јака ак-

⁵ Богољуб Стојановић

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 73.

² Редакција не располаже писмом.

³ Види књ. 5, док. бр. 29.

тивност жандармских група. Партијцима на терену прилично је отежано кретање и то Нарочито на нашем новом (краг.) терену. Ових дана погинуо је друг Раде⁴ који је радио у Лепеничком срезу. То је онај друг који је дошао из Б.[еограда] пре неколико месеци, бивши члан реонског комитета. Проваљен од некога, био је опкољен од жандарма, после краће борбе погинуо је. Исто тако, у Срезу качерском рањена је и ухваћена другарица Мира,⁵ која је радила по линији Скоја. Како смо обавештени добро се држи. Она је пала приликом блокаде од стране Бугара,

За нас ће бити најтеже још ових неколико дана док шума не олиста и време се још боље не поправи. То изгледа и непријатељ зна и зато форсира потере.

Мобилизација још не показује задовољавајуће резултате. Наш одред броји моментално 100 бораца.⁶ За ових десетину дана надокнађен је новим борцима онај број који је прекомандован на в. терен.⁷ Одред, као што видите, прилично се оснажио, чете се учврстиле са потребним бројем бораца и сам тај факат допринеће нам за даљу мобилизацију људи за одред. Ових дана очекујемо да нам се приличан број прикључи из Колубарског среза. Пре два дана пришло је 7 сељака из Опленачког среза. Са њима је дошао у одред и Милутин Јеленић са своја три сина. Његов долазак допринеће доста за даљу мобилизацију у Опленачком срезу. Он је члан Партије, а иначе врло угледан и популаран у своме селу и у читавом срезу, тако да ће његов долазак пружити повољније услове за мобилизацију у том крају, који иначе и 1941 г. и ових дана дао најслабије резултате у том правцу.

Дражиновци су мало живнули. Пре неколико дана прошла је једна група кроз Качер. По причању народа било их је око 80. Вероватно да су се пребацили из Груже или са Рав. Горе. Вршили су у неколико села претрес и тражили су партизане. Опет по причању дознајемо да су слабо наоружани, један добар број кретао се без оружја, а сви скупа имају мало муниције и слабо су обучени. Понашали су се врло рђаво: крали су људима ракију, сира, кајмак и остало. Једној жени украли су 10.000 динара и од једног сељака златан сат. Интервенцијом код њиховог поручника враћен је и сат и паре. Неколико наших симпатизера тукли су.

⁴ Никола Настасовић Раде из с. Сипића код Крагујевца.

⁵ Мира Симић, учитељица из Аранђеловца

⁶ Односи се на 1. шумадијски НОП одред (види док. бр. 81).

⁷ Мисли се на обнављање Ваљевског НОП одреда. Тада је у с. Босути, 8. марта 1943, од групе бораца који су до тада били у 1. шумадијском одреду, формиран Суворборски НОП одред (види књ. 4, док. бр. 61, и књ. 5, док. бр. 60 и 73).

До данас су из Б.[еограда] приспели ови другови: Ђока „јарац”,⁸ један од она два скојевца (Обалац,⁹ а други је задржан код Космајаца) и један симпатизер. Поред њих су приспели још 3 друга: Удицки,¹⁰ новинар, члан Партије, Имрић Мартин — „геца”, каменорезачки радник, члан Партије, и Милан Милановић, обућар, скојевац. Сва тројица су пребачена заједно преко Мите Алимпијевића. Они су повезани са тим Митом преко Танкосића вајара, који се сада налази код нас. О тој тројици који су пребачени преко Мите, друг Вук¹¹ нам је тражио њихова саслушања, која су вама свакако потребна и ви ћете их ускоро добити.

Били би вам много захвални ако би нам набавили и послали мало метака за „Маузер”. Друг Вук нам је већ писао о томе и наговестио где се може набавити. Потрудите се, другови, да нам то пошаљете, јер нам је то нарочито потребно.

У последњем писму нагласили сте да шаљете наливпери за друга Вука, а није дошло.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДИМА!

25 март 1943 г.

Другарски поздрав
ОК Краг.

⁸ Ђорђе Јовановић

⁹ Ивица Девчић. Погинуо 4. децембра 1943. у Пријепољу, у борби против Немаца, као руководилац СКОЈ-а 1. шумадијске бригаде.

¹⁰ Предраг Удицки Денеба. Погинуо у техници Окружног комитета у с. Даросави, код Аранђеловца, 1943. године.

¹¹ Мома Марковић

БР. 81

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 1. ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД
25. МАРТА 1943. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА АРАН-
БЕЛОВАЦ О БРОЈНОМ СТАЊУ И ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА
ОД 25. ФЕБРУАРА ДО 15. МАРТА¹

Драги другови,

Ситуација овамо је релативно непромењена изузев што су почели да иду „житароши“ по селима и то 30 Немаца и 10 жандарма. До сада има две групе. Једна је у Трешњевици, друга у Заграђу. Морамо сву снагу сконцентрисати и ударити по њима.

Друга новост коју сам синоћ сазнао јесте то: она група дражиноваца се била скупила само демонстрације ради. Сада су се поново повратили својим редовним пословима.

Шаљем ти бројно стање:

I чета 34	Штаб са
II „ 12	помоћним делом 10
III „ 26	

Бригада² са онима који су јој придодати: 10. Рањеници: 3. Укупно: 105.

Наоружање ти нећу јављати јер мислим да је непотребно.

Известите о ситуацији.

Писма која су за мене лично нагласити да је за Уч³ а остала адресирајте само „за Шт“.

с. Ф. — С. н.

Положај
25-111-1943

Друг. поз.
Уча

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 65.

² Односи се на 1. шумадијски одред. Бригада у то време још није била формирана на том терену.

³ Слободан Крстић Уча. Тада је био заменик политичког комесара 1. шумадијског НОП одреда.

У Трешњевици је убијена од стране дражиноваца Нада Божић, Душан Терзић, Војимир Божић и по свој прилици [то убиство је извршила] десетина којој на челу стоји *Гаја и Јастреб*.⁴

Шаљем извештај о акцијама.⁵

Уча

25. *фебруара* једна чета I шум. нар. осл. парт. одреда „Милан Благојевић“ напала је на жандармериску станицу у Венчану. На позив на предају одговорили су да хоће да се боре до краја и осули су ватру. Само што тај њихов отпор није трајао један минут. Наши минери, који су постали мајстори свога посла за час су од куће направили гомилу цигала одакле је допирала кукњава и узвици „Предајемо се, предајемо се“; из гомиле цигала извучен је један мртав милиционер, један теже рањен жандар и неколико контузованих. Свима је указана лекарска помоћ.

Плен је био следећи: 30 пушака, 1 лаки митраљез, доста муниције, 15 ћебади, 30 кгр. масти. Заробљени жандари су пуштени својим кућама.

Исте ноћи I чета нашег одреда напала је на Љотићевце у Барошевцу. У огорченој борби која је трајала више од једног сата наши су нанели знатне губитке. На нашој страни погинуо је храбро друг Милорад Лабудовић „лабуд“, командант нашег одреда.

27. *фебруара* нападнута је жандармериска станица у Рогачи. Жандари су били приморани да се предају да се није десио један случај. Усред борбе на нас је отворена ватра са леђа тако да су се наши морали повући. Доцније смо сазнали да су то били четници Драже Михаиловића под командом бандита Свете Ракића.

У току последњих двадесет дана партизанске диверзионе групе попалиле су општинске архиве широм целе Шумадије. Поред писаћег материјала и новца у многим општинама заплењене су извесне количине животних намирница које су биле спремљене за окупатора.

5. марта једна наша минерска десетина порушила је скретнице на 6 места у Влашком Пољу. Исечено телефонских жица око 60 комада. Станица демолирана. Заплењено 17000 дин.

⁴ Гаја и Јастреб су били познати четници у томе крају.

⁵ Извештај је дат као прилог писму, па се и објављује под истим бројем.

12. марта једна наша чета је упала у Гроцку. Заробили два милиционера, два жандара теже ранили а једног убили. Ми нисмо имали губитака.

13. марта у селу Шљивовцу недалеко од Крагујевца напали су једну нашу чету жандари и Бугари. Непријатељ је покушао да направи обруч око наших. Наши су направили јуриш, разбили обруч и убили 7 жандара. На нашој страни два рањена од којих је један заробљен.

15. марта четници Драже Михаиловића и жандари су покушали да се привуку до куће где је логоровала I чета нашег одреда. Наши су благовремено приметили и после борбе која је трајала читав сат успели да их најуре.

БР. 82

ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЛЕСКОВАЦ ОД 23. АПРИЛА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ОКРУГУ¹

ПК-у КПЈ ЗА СРБИЈУ,

23-4-1943

Драги другови,

1. Нисмо добили од вас ниједан одговор на наша писма. Преко ОК Круш.[евца] послали смо још марта месеца један извештај. Но њега изгледа нисте примили. Добили смо једно кратко писмо са тог терена, у коме се јавља ОК-у Ниш да је ОК-а и МК Круш. пао, да је Др. склоњен, да немају везе са вама. Ми са Расинским одредом имамо везу, једна наша чета води заједничке операције са њим.

Са Косметом имамо лабаву и спорадичну везу због вршљања Дражиних банди око границе, сукоба (у последње време) између Арнаута и Дражиних присташа, због потера после тих мањих сукоба, као и услед немања чврстих симпатизера и пунктова. Јављају нам о стварању једног одреда на Шари (не од Арнаута) и о реорганизацији арнаутског одреда „Зејнел Ајдини“, док је одред „Дурак“ остао у целини.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 282.

Са Вр.[ањским] ОК и одредом имамо чвршћу, десетодневну везу. Шаљемо им људе, санит. и др. материјал. После акције тог одреда, терор Бугара био је велики: око 800 кућа попаљено а више хиљада људи постреляно. Но одред и даље расте. Проблем је оружје, док муниције имају толико да могу делом дотурити и нашем одреду.

Друг „Мил.²“ се јавио писмом из Заглавског одреда. Био је на Озрену. У томе одреду стање је лоше: непартизански однос према народу, штеточинско разбијање одреда (било их је до 40) на тројке и двојке. Реакција је подигла главу, народ тога краја не осећа рад партизана, говори да су уништени. Али ипак, пише даље друг „Мил.“, наш утицај није искорењен. Наредио нам је да на озренски терен упутимо једну добру чету, са добрим војним, политичким и партиским руководиоцем, која ће, пошто се повеже са једним чланом ОК-а Н., 1) окупити растурене делове Озренског одреда; 2) разбити непартизанске појаве у одреду; 3) својим акцијама разбити реакцију и шпијуне као и уверење да партизана нема, а својим односом са народом стећи љубав и подршку народа тога краја; 4) чета ће остати на терену 1—2 месеца, она ће учврстити и преваспитати борце Озрена и једну чету Заглав. одреда, која ће бити пребачена, а по повлачењу оставиће к-дира, политкома и доброг члана Партије као и једно језгро партизана.

ОК-а и Штаб нашег одреда одмах ће извршити ово наређење.³

2. После доласка окр. начелника Ђурића почеле су ту и тамо да се помаљају Дражине тројке и поједини агитатори. У планини изашао је одред од 70 људи. Они говоре да је рат на завршетку, Енглези су ти који свирају крај, ето, тек што нису дошли на копно, а ми смо ту и — краљ. Они су искористили поделу нашег II батаљона на 3 чете, које су упућене у разне правце ради војног и пол. рада. Дрскост њихових агитатора је велика. Они се крећу појединачно и без оружја. Тако, један поручник СДС у недељу 18/4 обишао је неколико села где је са појединцима имао разговоре. На повратку он је ухапшен од партизана и на саслушању признао све. Сутрадан ликвидирани су поред официра још 5 Дражиних агената из 4 села.

² Недељко Караичић Милисав

³ Штаб I. јужноморавског НОП одреда је издвојио једну чету из састава Јастребачког батаљона и крајем маја 1943. упутио у источну Србију. Она је 15. јуна ушла у састав Тимочког батаљона и учествовала у многим борбама, па се крајем јула исте године вратила у састав свог батаљона.

Сава Миловановић поново ради на сабирању разоружаних четника. Но његови напори немају плода. Народ је, донекле, увидео на искуству ко је он и његове банде. Било је неколико примера да су га у селима његовог-дојучерашњег утицаја сељаци истеривали из села и одбијали да му дају храну. Насупрот томе, нас примају топлије. Наша се база проширује. Једна наша чета је упућена да даље продире у бив. четнички крај — конференцијама и зборовима.

Бугарске посаде у Леск. и Лебану сведене су на најмању меру. Али је дошла већа група недићеваца, до јачине батаљона, са 100 бициклиста и 30-так мотоциклиста. Они су упућени на терен I батаљона нашег одреда (Кукавица) у циљу претреса терена. Први дани тог претреса показали су слабост непријатеља — бројну и моралну. Они су залазили на терен са малим жбуновима са 2—3 десетине у стрељачком строју, док би 40 — 50 војника ишло гребеном или друмом у колони. Наш штаб отишао је на терен I бат. ради ликвидирања слабости у батаљону (пуштање шпијуна, одсуство акције, појава недисциплине), сјединиће две чете тог батаљона које су засебно деловале и живеле. На том терену једна чета одржала је зборове у три села и неколико успешних конференција, а једна група ликвидирала управу општине Трњане (3 члана — Дражених присталица и активиста).

Ликвидација Дражених шпијуна, акције у Трњану и паљење општинске архиве у Винарцу (оба села су на 3 км од Леск.), разбијање пруге (воз није радио до 10^h ујутро), одузимање од недићеваца реквириране стоке и враћање исте народу, пол. рад на сектору Леск. среза и Јабланице (немамо још података о раду III батаљона — Јастребац — Морава), показао је донекле малу активност одреда, не по осетљивим тачкама окупатора, али оне, с једне стране, доказ су постојања и делања партизана, и, с друге стране, прекретница је у пасивности нашег одреда.

4

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С другарским поздравом
О К
[Лесковац]

⁴ Изостављен је део извештаја који се односи на рад партијске организације на терену.

БР. 78

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ПОЖАРЕ-
ВАЦ ОД 1. МАЈА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА
СРБИЈУ О НЕПРИЈАТЕЉСКОЈ ОФАНЗИВИ У ОКРУГУ***

1/У 43.

Драги другови,

Услед изванредне ситуације на нашем терену нисмо досад [могли] да шаљемо на везу са вама.

Досадашњег нашег курира морали смо да склонимо јер је пао човек који га је лично знао, а другог у оваквој ситуацији нисмо могли да нађемо. Пре кратког времена успели смо били да нађемо новог али падом друга Јунака² и он је био угрожен те смо морали и то да обуставимо, те смо зато били принуђени да вам се 23/IV 43 јавимо преко О. П.³ Младеновац. За коју пошту не знамо да ли сте добили.

Од 15-тог фебруара наш се терен налази под притиском јаким непријатељских снага и под највећим терором. Та офанзива непријатеља углавном је била у три периода.

Први период, налет Немаца, Руса белогардејаца и љотићеваца који траје неколико дана а о коме смо вам детаљно писали,⁴ тада смо ми прошли без губитака сем случаја са Рамском четом у Сиракову.⁵

Други период, велика офанзива, шест љотићевских одреда пребачених из других делова земље на наш терен, која почиње првих дана марта и завршава се првих дана априла, под командом капетана Душана Марковића. Услед различитих непријатељских метода, ми смо од овог налета добили осетне ударце. Непријатељ је био невероватно лукав, долазио је у села, сместио се и пијанчио по неколико дана, бавио се спортом и т.д. па после предузимао хапшења и гоњења, или је дошао, провео два до три дана мирно у селима, па онда тобож полази, креће са заставом и музиком напред,

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 292.

² Миодраг Николић

³ Окружног повереништва

⁴ Докуменат се налази у Архиву ЗРПС, рег. бр. 280.

⁵ Чета је разбијена у сукобу с Немцима, 17. фебруара 1943, и том приликом је погинуло 8 другова, међу којима командир, а политички комесар је тешко рањен (види док, бр. 78).

изађе из места па онда се враћа, блокира и купи. Неки делови нашега терена, као што су Морава, Ресава и Пек, били су под јачим непријатељским притиском, ту је предузимао ноћне блокаде, чешљање терена и тако даље.

Приликом овог налета непријатељ је био најсуровији и најкрвавији. Вршена су широка хапшења поштених и родољубивих људи, хапшени су и најдаљи симпатизери Н.О. борбе. Да би што више заплашио народ непријатељ врши масовна стрељања, 2/Ш стрељано је у Братинцу (срез пожар.) 29 лица, 4/Ш у Пожаревцу 75 лица која су покупљена са терена. Затим паљење и пљачка кућа које су у исто време извођења требале да што више заплаше народ, што им углавном већим делом успева.

Трећи период, после овако жестоког налета и купљења људи непријатељ оставља један део снага које су имале за задатак да наставе даље чишћење терена. Тако они облаче своје људство у разна сељачка, шпекулантска и друга одела шиљући их по селима да тобож продају дуван, купују намирнице и тако даље, да би купили податке, хапсили су и живе мучили и пребивали да би од њих добили нешто материјала. Или су поткупљивали разне издајнице и помоћу њих побили разне људе, ноћу им куцали на прозоре, јављали се као партизани, износили петокраке звезде, тражили везу са четом и тако даље.

У овом периоду ми смо имали најкрупније губитке.

После налета Немаца, белогардејаца и осталих, ми смо очекивали и други непријатељски налет јер су наше чете продужиле са акцијама, а и осећале су се припреме непријатеља. Зато смо издали директиве свим нашим руководиоцима и организацијама на терену, да се одмах склоне у илегалство сви компромитовани људи, да се за све стварају што боља обезбеђења за дочек тога налета, да се најстрожије придржавају добивених директива. Тако смо исто и са штабом поступили.

За све време офанзиве од месец дана, изузев печке чете која се није придржавала директиве, чете су нам углавном биле очуване. Међутим у позадини смо имали губитака. Злочиначко кршење директива од стране наших другова у позадини донело је непријатељу добре резултате. Људи су наседали непријатељским методама, у прво време су се држали директива, али после поверовали да им непријатељ неће ништа пошто их одмах не тражи те су се појавили, а непријатељ то користио и купио. Тако је пао велики број људи.

То падање људи који су **углавном** били ослонац преко којих се све радило, а и неке издаје које су дошле од стране неких затворених и похватаних партизана, омогућило је непријатељу да постигне добре резултате а нама да зада до сада најтеже ударце у трећем периоду.

Тако је свим овим народ био страшно заплашен а наши другови на терену остали без станова и ма каквог обезбеђења, јер људи не смеју да склањају наше кадрове. Томв још доприносе и наше чете које својом необазривошћу и деконспирацијом свога кретања разоткривају масу људи на које су се ослањале а и саме страдају. Тако долази до страдања Рамске чете због њеног уског круга кретања и губљења целог четног руководства, услед чега непријатељ предузима поново претрес терена и налази цивиле. У том трећем периоду имали смо и у четама 462952673533 1146425212 596-13947416289⁶ пад Власте,⁷ командира Р. чете, који је рањен и ухваћен, затим Вардарца,⁸ пад командира Р. чете,⁹ Рође,¹⁰ пол. комес. исте чете, Симе Симића, политкома пар. Рес. чете. У таквој ситуацији и стање наше организације је врло бедно. Са неким теренима, услед пада људи преко којих су ишле везе, још немамо везе. О неким руководиоцима и организацијама знамо а о неким не знамо.

Друг Ш.^н је жив, он је сада у У/9¹² пошто на терену Ш. није могао да остане услед заплашености људи, иначе тај је терен најбоље очуван. Ср.[еско] повер.[еништво] је читаво али није цело способно за рад услед болести и трудноће другарице Соње.¹³ Сви другови који су пребачени на тај терен на рад тамо су.

Са другом ЈБутим,¹⁴ тер. Г., немамо везе, иначе смо сазнали да је доста настрадао.

⁶ Те и друге шифроване податке у документу редакција није могла да дешифрује.

⁷ Власта Павловић, командир Моравске (Ресавске) чете, био је априла 1943. у с. Брежану рањен и заробљен а затим стрељан.

⁸ Радивоје Савић Вардарац

⁹ Односи се'на командира Рамске чете Милисаву Средојевића Маторог.

¹⁰ Драгослав Марковић

¹¹ Јован Шербановић Шеле, народни херој

¹² Према шифри за називе места, реч је о селу Рановцу.

¹³ Вера Вребалов, политички радник на терену. Ухватили су је четници новембра 1943. и стрељали.

¹⁴ Редакција није могла установити право име и презиме.

Са другарицом Хитром¹⁵ немамо никакве везе, о њој ништа не знамо, тер. (Д.)

..¹⁶

О Душку¹⁷ не знамо ништа, он је требао да се пребаци код нас са водичем кога смо испратили, веза се није ухватила, том приликом је и Моравац погинуо, о томе ћемо други пут писати детаљно.

Стање у народу је доста тешко, преплашен терором боји се сваког рада али се борбеност услед свега овога осећа, хоће да види резултате парт. акција. То би углавном и омогућило наш будући рад јер би нам народ кроз успешну борбу пришао. Осећа се знатно враћање поверења у нас после пада и држања Рође, Тасе и осталих који су се добро држали. Рођу су водили кроз пар села и позивали народ да види мечку, али је он викао народу: не бојте се, људи, ипак ће ови гадови изгубити, Цр. армија и другови ће ово да оеве-те, „доћи ће они пред ваш народни суд“.

Што се тиче нашег организационог рада он ће бити још дуже времена у застоју услед свега овога. Зато смо ми још док смо били на окупу разговарали о свему и закључили да ће нас из овога извући само чврстина и акција наше војске. Како смо за то слаби јер 461236299266 491552464753 руководиоца, то смо одлучили да се обратимо вама односно да вас замолимо да нам ако можете у томе помогнете, наиме да нам по могућству доделите неког војног руководиоца који би за нас значао много јер би решили једно крупно питање, војничко оспособљавање нашег људства, а уз то упоредо са резултатима борбе које би од тога имали повратили би и поверење народа. Ви, другови, видите колико је ово уносно али ми мислимо да је ово врло важно питање јер то питање војничког оспособљавања људства наш штаб неће моћи да реши.

Услед ситуације на терену наш штаб не може да пошаље извештај Гл. штабу.

Писмо друга Вука¹⁸ 22 и 25/Ш смо добили, на повезивању са суседним О.К-а не можемо још ништа да урадимо, енергично настојимо да се повежемо и сређујемо организације. 6729468872 за долазак другова из 59162949466659 934-1889829 не можемо још да обезбеђујемо.

¹⁵ Радмила Трифуновић, народни херој

¹⁶ Изостављен је шифровани део извештаја који редакција није могла да дешифрује.

¹⁷ Народни херој Божидар Димитријевић Душко (Козица). Био је секретар Окружног комитета КПЈ за Пожаревац.

¹⁸ Мома Марковић

9549895566322935 11157666494244 који је био дошао код нас отишао је у Беог. Он нам је оставио везу где би га нашли ако би требало.

Пошто одавно немамо никакве вести, то ако је икако могуће шаљите нам везом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
М.Ј.¹⁹

БР. 84

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА РАСИНСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 14. МАЈА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ НА ТЕРЕНУ И ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА ОД 10. МАРТА ДО 10. МАЈА¹

ШТАБ
РАСИНСКОГ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ. ОДРЕДА
„МИРКО ТОМИЋ.“
14 маја 1943 год.
Положај

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОМ ШТАБУ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ. ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ²

I. Непријатељ.

У самом граду Крушевцу има око 100 Немаца и око 100 Бугара и до 150 војника С.Д.С. До пре неколико дана био је у Крушевцу 3. добровољачки љотићевски батаљон, око 500—600 војника. Отишли су, по некој верзији, ка Дрини — за Ариље. У околини: У Шиљеговцу Вел. до 50 С.Д.С., у Купцима 25 С.Д.С., у Разбојни 20, у Ратајима (Жупа) 30 С.Д.С. У Александровцу 200 Немаца — већ више од месец даЦа, — вероватно неке трупе на одмору и пролазу. Има и

¹⁹ Мита (Андрија Хабуш) и Јанко (Брана Стојановић), члан ОК КПЈ за Пожаревац.

¹ Оригинал (писан оловком и мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 70.

² Претходни извештај види у кв. 5, док. бр. 13.

око 60 С.Д.С. У Брусу око 200 Немаца и 70—80 С.Д.С. и у Дупцу и Лепенцу (села на путу Крушевац—Брус) по 200 Немаца и по неколико руских заробљеника. Настањени у свим местима у зиданим зградама, обично школама. Љотићевци су стално били покретни и имали већи број моторних возила за превоз. Немци се слабо крећу, већ стоје у месту. Дражиноваца има у Расин. срезу само мали број: једна, до две терористичке петорке, које су се у последње време одале искључиво пљачки и присилном мобилисању појединих сељака. Постоје већ 3 случаја, 2—3 таквих који су силом одведени у дражиновце, а после неколико дана дезертирала из њихових редова. Вођени су чак до планине Голије. По једној верзији Кесеровић је отишао са 150 људи у правцу пл. Голије. Окупатор а нарочито љотићевци ишли су увек за трагом где смо се ми ноћу појављивали и то у већем броју. Сада задњих дана мање. Вршили су потеру на једном делу Јастрепца Великог у бројном стању до 1000—1200 Бугара и љотићеваца и са расинске и топличке стране. Љотићевци су нарочито вршили пресије на народ и нашу позадину. Истакли су паролу: „Ко није за њих, он је противу њих" и похапсили око 300 грађана у Крушевцу, међу којима велики број и наших другова и обичних симпатизера. Још нико није пуштен. Љотићевци су хапсили и људе из позадине дражиноваца, али за њиховим бандама нису ишли у потере. Љотићевци су похапсили већи број дражиноваца у С.Д.С. у Трстенику и око 200 људи у селима око Врњачке Бање — дражиноваца. Терор дражиноваца у трстеничком крају је огроман. Народ их тамо другим именом не зове но: „Кољаши". Има случајева свакодневних где се виђају лешеве људи, бачених у Мораву (Западну), побијених од дражиноваца.

II.

Терор дражиноваца у трстеничком крају је огроман. Насилна мобилизација позадине за њихова обезбеђења лична, од Немаца и партизана и за своју обавештајну службу. Са С.Д.С. у тесној су сарадњи и држе општинске управе у својим рукама, као и срески и полицијски апарат. Траже од народа огромне реквизиције, које односе на Гоч. Народ је огорчен и пасиван. Исто огорчење народа према њима не можемо искористити у сопствену корист, због онемогућеног рада позадине.

III. Наш одред.

Морал на добром ступњу. Сви другови расположени увек за акције и борбу са окупатором и његовим слугама свих длака, необично гњевни на окупатора и банде љотићевске због хапшења другова из позадине и њиховог злостављања. Прилив другова у последње време је углавном са села и приличан. Са друговима се стално врши и војничка и политичка обука. Другови су омладинци и већина их кије служила војску. Сви су прилично упућени у данашњу ситуацију и умеју се опходити са народом.

Везе унутар одреда су врло добре између чета, такође и са суседним Топличким одредом (III батаљоном I Јужноморавске бригаде³). Везе имају чете и једног и другог одреда на обе стране Јастрепца (према Блацу и према Малом Јастрепцу). Сада вам шаљемо овај извештај преко њих и њиховог О.К-а, јер преко нашега не можемо, због хапшења извесних другова из града. Са исхраном стојимо још добро, а одред је увек на терену и у покрету, те је то олакшало доста исхрану, него када се држе извесна упоришта у планини а силази само за акције ниже у равницу. Са санитетом службом стојимо прилично добро; имамо два стручњака: једног студ. медицине и једног вишегодишњег санитет. помоћника. Материјала санит. имамо за сада довољно. Имамо једног рањеног друга.

У даљем извештају о политичком и војничком раду видећете рад по политичкој линији. У самом одреду одговорни другови се труде да што више активирају другове и заинтересују за читање наших ствари и нашег материјала. Другови из града су онемогућени да нам шаљу материјал или да њиховом техником раде материјал пропагандни за нас. Зато ћемо се ми сами у одреду потрудити и удесити јачу везу са Јастребачким одредом и организовати издавање радио-вести и пропагандног материјала за народ.

Везе и заједничке акције са Јастребачким [батаљоном] су за последњи месец и по дана добре. Имамо изванредан број заједнички изведених акција. У томе се добро слажемо у сваком погледу; само у погледу помагања у наоружању са њихове стране види се ускогрудост и себичност. Тако да имају изванредан број закопаних аутом. оружја, које њима није, судећи по томе, а нама преко потребно. На исти начин им је, за време Аћимовићевих потера, прошле године, пропало 3 пушкомитраљеза и 2 тешка митраљеза.⁴ То мишље-

³ Односи се на Јастребачки батаљон I. јужноморавског НОП одреда (а I. јужноморавска бригада тада још није била формирана).

⁴ Опширније о тој офанзиви види док. бр. 59.

Ње бране и њихови најодговорнији другови из штаба батаљона да ће им то некада требати и то: Грујица⁵ — командант, Принцип⁶ — политком и Светозар,⁷ трећи члан штаба. Њих се не тиче да је то нама сада прека потреба и да ми са истим бројем људства имамо половину аутоматског наоружања но они. Не мислите по овоме извештају да су међу нама односи затегнути — не него баш најбољи. Њима смо само за ово једном пребацили, а са њихове стране не постоји најбоље разумевање за наше потребе. Са муницијом такође добро стоје, а не желе нас помоћи, макар да смо ми имали већи број борби у последње време. По овоме се питању обраћамо вама, јер је то пут и ви сте за исту правилну расподелу меродавни.

IV. Рад.

Извештај о акцијама шаљемо вам од 10-Ш па на даље, јер смо вам закључно са тим датумом задњи пут јавили.

12.111. У Ломници ухваћен и стрељан 1 војник из С.Д.С.

14.111. Убијен вођа једне „црне тројке" — новопостављени Дражин командант батаљона и одржан збор са успехом у Церови.

15.111. Одржан збор са успехом у Рибару.

17.111. Убијен један дражиновац. Држан збор у селу Зебици.

17.111. На прузи Трстеник—Крушевац заустављен мешовит воз, убијена два активна жандара. Просуто и подељено народу 2 вагона кукуруза. Локомотива пуном паром пуштена за Крушевац.

18.111. Борба са С.Д.С. у с. Сушици. Један из С.Д.С. погинуо и 2 рањена. Један наш погинуо.

19.111. Борба у Ловцима и Дворанама. Рањена 3 недићевца и 2 недић. погинула.

20.111. Ухваћен и стрељан 1 недићевац. Одржан збор у Доњ. Степошу.

23.111. Одржан збор у Купцима. После збора напали су нас Кесеровићеви у селу. Исте смо растерали, 1 рањен а запленили реквизицију за Немце: кокошке и јаја.

⁵ Кирил Михајловски Грујица

⁶ Милош Стојановић Принцип, железнички службеник из Београда. Погинуо августа 1944. код Бољевца, у борби против четника и љотићеваца, као политички комесар 16. српске бригаде.

⁷ Жива Чиклован Светозар

25.Ш. Запаљено више села Јабланице, преко 1000 м³ дрва и прагова за окупатора и одржан збор преко 100 радника у сечи и спречено даље сечење.

28.Ш Одржан збор у селу Штитари и вођена борба са дражиновцима. Исти су растерани, а одред је на мипу Бечерао у селу и сакупио храну.

30.Ш. У с. Станцима убијен 1 недићевац.

31.Ш. У с. Бовну убијен 1 црнотројкаш.

3.1У. Запаљен немачки камион, који је преносио реквизицију за окупатора. Заробљен шофер — љотићевац.

6.1V. Борба са љотићевцима у Липовцу. Једна наша петорка у борби са 30 љотићеваца убила је 2 љотићевца и 1 ранила. Један наш је погинуо.

11.1V. Пресечена телеф. веза између Бруса и Крушевца код с. Златари и заплеена реквизиција кокоши и јаја за Немце.

15.1У. Држан збор у Д. Ступњу.

16.1V. Вођена борба са дражиновцима код села Омашнице. Погинуло 7 дражиноваца.

17.1V Држан збор у селу Себечевцу.

20.1V. У с. Каонику убијен командант села дражиновац и заплеена 1 пушка и 1 револвер.

21.1V. Убијен један недићевац у с. Пасјаку, и један! агент у селу Мудраковцу.

22.1V. Убијен један шпијун-достављач у Текији.

25.1V. Напад љотићеваца на наше рањене другове. Двојица погинула наша у борби и 1 заробљен. 2 љотићевца погинула. Два рањена друга су се епасила иако је била блокада тих кућа...

25.1V. Цео одред са 1. четом Јастреб. батаљ. демонстративно је по дану прошао кроз 7 села у Жупи на 1 дан Ускрса и одржао врло успешне зборове у селима Трнавци, Д. Злегиња, Гаревина и Г. Ступањ.

У селу Трнавцима убијен један активни жанд. поднаредник. Заплеена реквизиција пасуља око 250 кгр.

29.1V. Демолирана желез. станица у Дедини, заплеено 150 кгр. кромпира и 70 кгр. шећера у фабрици кеса.

2.У. Демолирана жел. станица у Кошевима и посечена тел. и тел. веза Трстеник — Крушевац. Зауостављен воз и машина са пуном паром пуштена за Крушевац, где је на

станици направила судар и разбила још 2 локомотиве и 5—6 вагона и заплењено 9.000 дин.

У селу Мачковцу заплењено 2.500 кгр. кукуруза за окупатора и 30.000 дин. реквир. новца за стоку. Већи део кукуруза подељен сељацима чији су домови попаљени од Немаца, а један део истог задржат за одредску исхрану.

3.У. Борба у селу Наупари са љотићевцима. Тачан број жртава се не зна, јер су их ноћу стрпали у кола, покрили и евакуисали, и 2 рањена. Наш један рањен лакше. Жртве њихове ценимо најмање на 5—6.

5.У. Пресечена телеф. везе на неколико места на путу Александровац—Крушевац.

6.У. Разлупан телефон у желез. постаји Читлук и пресечена тел. веза Круш.—Трст.

8.У. Убијен један шпијун-достављач у селу Г. Сеземче.

10.У. У селу Бивољу убијен један агент.

Сада вам се јављамо преко ове везе изузетно и јавићемо се преко исте опет, ако вам се преко другова из нашег ОК-а Кш. са старом јавком не јавимо, јер је један друг ухапшен који је у последње време био код вас. Пошаљите нам ако имате какав нов материјал од 15.111 па до данас, преко Јастрепчана и нагласите да је за нас и да нам по оним питањима горе изиђу у сусрет.

Н.З.— Ако су неки другови из Расин. партиз. одреда случајно дошли у додир са I Шумад. одредом и остали код њих, молим вас испитајте и јавите нам, јер смо то чули за наша 4 друга — добра, који су нестали после борбе код Стубла, а појављивали се на терену Грузе и Кнића.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Геца⁸

Другарски поздрав
Командант Рас. парт. одреда
„Мирко Томић“
Горски⁹

1.) Горње ствари смо изгладили и они су нам позајмили за извесно време 2 (два) пушкомитраљеза и 10 пушака.

Горски

⁸ Добрица Ћосић

⁹ Драгослав Петровић Горски

БР. 81

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ ПОВЕРЕНИШТВА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ ОД 6. ЈУНА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О СИТУАЦИЈИ НА ТЕРЕНУ И О ДЕЈСТВИМА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА¹

П.К-у

6 јун 43 г.

Драги другови,

Примили смо ваша писма² од 15 и 25-У-43 г. и следећи материјал:

Првомајски летак	— 90 комада
Летак П.К.-а и Гл. Шт.	— 20 комада
Наређење др. Стаљ. за 1 мај	— 75 комада
„Борба“	3 —„—
„8. март“	1 —„—
„Глас“ од март-април	35 —„—
„Глас“ од јануар-фебруар	9 —„—

Од тога смо О.К-а Пожаревцу послали:

80 ком. 1-мајског летка
10 ком. летака П.К. и Гл. Шт.
38 ком. Наређ. за 1 мај друга Стаљина
1 ком. „Борбе“
17 ком. „Глас“ од март-април.

Ми смо вам у нашим последњим извештајима од 24-У и 29-У³ јавили да смо обезбедили новог курира и заказали смо вам везу. Овога пута још док се веза не успостави обраћамо се преко О.К-а Крагујевца.

Гештетнер који сте нам послали преко водича примили смо, но и поред тога што упутство приложено за његово састављање нисмо довољно разумели, ипак смо из њега видели да му неки делови недостају. Тако он још увек стоји неупотребљив. Ми смо међутим дошли до једног другог, али нам сада недостаје фарбе за њега и матрица. Уколико би вам то било могуће молили би вас да нам пошаљете преко водича.

Општа ситуација на терену без нарочитих промена. Непријатељских већих снага нема сем оног сталног броја који се увек налази: жандармер. станице; Немци у по неким местима итд.

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 334.

² Види књ. 5, док. бр. 54.

³ Редакција није пронашла те извештаје.

Једино је у Космајски срез ради претреса дошао један јуришни батаљон С.Д.С-а. Том приликом је наишао на нашу I Косм. чету 3 јуна на Тресији, испод самог Космаја. У једночасовној борби наша чета је успела да се извуче изгубивши при том само једног друга и то и овога пута тек новопостављеног командира. Он је и поред свих опомена другова и зам. команданта одреда да хвата заклон и положај упорно и безразложно остајао стојећи, без икаква заклона и тако је само захваљујући томе погинуо. Командир је био Мића „Словенац“ — Иван Зафред, радник.⁴ Сем тога имамо и 2 сасвим мало рањена друга (један од њих је и друг Милосав, зам. ком., који је рањен у руку). Непријатељ је имао најмање 15 до 20 мртвих и већи број рањених. Дан пре тога заседа исте чете ухватила је једног поднаредника истог батаљона и ликвидирала га.

30 маја у Азањи је II Млад. чета била нападнута од групе од 400 Немаца, љотићев. и жандарма. После дуже борбе — која је трајала од 5^h, па до мрака — чета је се извукла без иједног губитка. Само један друг је лакше рањен. Непријатељ је имао приличне губитке. Сигурш> смо обавештени за: 5 Немаца, 1 поручника С.Д.С. и 5—6 жандарма, док је број изгледа још већи.⁵

1 јуна иста чета је била примећена од веће непријатељске групе, која је дошла у Дубону ради пљачке. Извукла је се без губитака, после краћег пушкарања. Из села је отерана сва стока (према још непровереним подацима око 500 говеди). Стрељано је 2 породице (6 чланова) и запаљене су им куће. Један је Андрија Павловић, његова жена и ћерка. Тачне податке о свему накнадно ћемо вам послати.

25 маја код Малог Пожаревца стрељано је 120 људи из логора и новопохапшених. Стрељали су љотићевци, док су Немци били присутни томе. Претходно је била ископана јама у коју су затрпани стрељани. У исто време ископана је и друга, која стоји празна, треба да служи као претња сељацима. Сви стрељани су из нашег краја — округа. За време стрељања било је повика: Доле крвави окупатор, живела слободна Србија итд. итд. Нарочито кад је стрељана друга група. Један Циганин је кад је требао да буде стрељан узвикнуо: Гледајте, господо, како стрељају сиротињу.

⁴ Проглашен за народног хероја 8. октобра 1953. године.

⁵ О тој борби (и још неким другим) Штаб Космајског НОП одреда је поднео извештај Главном штабу Србије јуна 1943 (види док. бр. 90).

Стрељању су присуствовале општинске управе суседних села.

Издат је плакат у коме се налазе имена стрељаних.

Дражиновци који су били привремено нестали са нашег терена понова су се вратили. Овога пута само група Свете Ракића, која броји сада око 25 људи, а има 6 пушкомитраљеза.

Из наших ранијих извештаја ви сте стекли мишљење да ми потцењујемо опасност дражиноваца. Међутим и поред све њихове моменталне слабости — ми смо били свесни велике опасности које они могу да нам буду. Питање њихове војничке ликвидације — одмах у зачетку — постављали смо као врло важно. И то је био разлог да смо ми у неколико махова постављали питање хитног њиховог ликвидирања штабу I Шумад. одреда. Но како је било условљено сталним присуством чете на нашем терену — то није било изводљиво. Од како је формиран наш одред то је постављено у први ред. И у Посав. је чета у сукобу са дражиновцима (о чему смо вам већ јавили)⁶ тешко ранила између осталих и „војводу“ Зеку,⁷ вођу посавских дражиноваца (према обавештењима он је и умро). Даље акције против њих су врло озбиљно постављене одреду.

На политичком пољу — и поред тога што је и досад раскринкавање Драже Мих. било предмет свих конфер. и састанака — појачаћемо рад по свим могућим питањима. Оувек је том питању обрађана велика пажња, али у вези са појачаном њиховом активношћу мора се и од наше стране учинити што више на том пољу. Ми ћемо убудуће имати на уму вашу напомену и уложићемо све силе на још јачем и бржем њиховом ликвидирању.

Вашу напомену о недовољном проучавању — и од стране руководећих другова — партијских материјала и директива увиђамо и сами. То је наш велик недостатак у раду уопште и ми ћемо све учинити на јачем васпитном раду и озбиљнијем уздизању нашега кадра .. .

Шаљемо вам чланак за „Глас“ и радио-вести.

Преко водича шаљемо вам податке о жртвама фашист. терора.

Другарски поздрав

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

О.П. Младеновац

⁶ Види књ. 5, док. бр. 66.

⁷ Спасоје Дрењанин Зека

БР. 81

**ПИСМО ШТАБА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 7. ЈУНА
1943. ШТАБУ I ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА О БОРБИ
С НЕМЦИМА КОД АЗАЊЕ И О РАЗМЕНИ ИНФОРМА-
ЦИЈА И МАТЕРИЈАДА ЗА КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНИ РАД¹**

Ко пише — Штаб Космајског НОП одреда   Одакле —
Коме — Штабу I Шумадијског НОП одреда   Где — Положај
О. бр. сл. Датум 7 јуна 1943 год.

На територији нашег одреда није се десило ништа од нарочитог значаја — поготову таквог који би се тицао и вашег одреда. Једна од најуспелијих наших акција је борба једне наше чете између Азање и Паланке, почетком ов. м., са 150 Немаца и можда исто толико издајничких трупа. Наша чета је однела победу. Непријатељ има око 20 мртвих и више рањених. Код нас свега један друг лакше рањен.²

Познато нам је да је непријатељ последњих недеља вршио офанзиву на ваш одред. Такође нам је познато да је ова непријатељска офанзива углавном неуспела. Али нас *подробно* обавестите о читавом току борбе — како би и ми могли да користимо ваше искуство. Нарочито нас обавестите о тактици непријатеља, као и о вашим противмерама — како оним успелим тако и оним неуспелим.

Молимо вас да нам у најскоријем могућем времену доставите материјал за просветно-забавне приредбе: рецитације, скечеве, козерије и сл. — Ми ћемо вам такође достављати материјал ове врсте за који сматрамо да га немате.

Старајте се да наши штабови — сходно наређењу Гл. штаба — одржавају што чвршћу везу! Нарочито нам шаљите податке о непријатељу који би имали непосредног значаја и за наш одред.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар одреда
Ђорђе Јовановић

Командант одреда
Иван Стефановић³

(М.П.)

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 24.

² Опширније о тој борби види књ. 5, док. бр. 66.

³ Народни херој Иван Стефановић Срба, металски радник из Смедерева. Умро августа 1948. године.

БР. 81

**ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА
ВАЉЕВО ОД 24. ЈУНА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ
ЗА СРБИЈУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ, ЈА-
ЧИНИ И ДЕЈСТВИМА ВАЉЕВСКОГ НОП ОДРЕДА¹**

24-У1-43 год.

Драги другови,

Ваше писмо од 9. VI- примили смо 24-У1-1943 год., у исто време примили смо два писма од друга Вука од 6 VI и 13 VI.²

Јављате нам да вам нисмо послали слова којим су обележени срезови. Међутим, ми смо вам још у првом извештају од 22 IV- та слова послали на тај начин што смо приликом подношења извештаја о стању у појединим срезовима као наслове стављали дотична слова, а у загради шифрирано одговарајући срез. Сматрали смо да је то довољно. Сада вам у прилогу шаљемо.

I. Ситуација на терену. Познате су нам прилике у А, у В, у Ђ, у В, донекле у Д. Неких важнијих измена нема. Дражиновци су вршили и врше присилну мобилизацију у целом крају. Поједини њихови одреди махом остају на једном истом терену, ту се *устолоче*, малтретирају и тероришу народ покушавајући да се на тај начин прикажу као апсолутна власт. Са клањем нису престали. Нарочито су у рачанском срезу задњих дана у том погледу били активни. Тамо су почели са клањем свих бивших партизана и партизанских пријатеља. Већ су поклали 5—6 људи. У селу Балиновићу, срез ваљевски, направили су злочин коме по свирепости није било равног. Живана Ђурђевића (Предана), члана партије, и његовог сина Радомира, у чијој су кући нашли једног друга (М.К.) кога су у борби убили, повели су на клање, пошто су им претходно кућу демолирали а имовину разнели. У путу су их мучили и батинали тражећи им разна признања. Кад ништа нису успели таквим мучењем, наложили су велику ватру и спремили се да их пеку живе. Тада је син побегао, у бегству су га убили. Пао је са узвиком „Живела Совјетска Русија!" и „Доле издајници народа!" Живана су затим четири часа живог пекли

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 326.

² Редакција не располаже тим писмима.

на ватри не би ли га присилили на признање. Судићи по развоју догађаја у том крају, све говори за то да друг Живан ништа није признао. Леш је доцније нађен сав нагорео, са унакаженим лицем и поломљеним 'костима. Овај злочин деловао је тешко на цео крај, тим пре што су и Живан и Радомир уживали велики углед и поштовање. Чак је и окружни начелник Лукић у В. говорећи против Калабића поменуо овај злочин, описујући га детаљно.

У Тамнави и Посавотамнави такође кољу али тачних података за сада немамо. Борбу уопште не воде. Једино су у подгорском срезу напали поштански камион Лозница — Ваљево и убили 6 Руса белогардејаца, који су обезбеђивали пошту. Овај напад они су предузели не ради Руса већ ради председника буковачке општине, Ранисава Малешевића, који се налазио међу путницима и кога су одавно јурили да ухвате као љотићевца. Обавештени смо да су са љотићевцима водили преговоре о заједничкој борби против партизана. Ти преговори нису завршени споразумом, те како се види, љотићевци и даље чине тобожње походе на дражиновце, али до борбе никада не дође: или се „мимоиђу“, или се дражиновци на време „повуку“.

Сада по народу четници проносе гласове како ће бранити пшеницу. У исто време пљачкају жито и намирнице и спремају магацине по свим селима за смештај новог жита које ће они одузети.

Гложења између појединих четничких одреда и њихових команданата су честа. Тако је Рачић разоружао и отерао са терена Тамнаве Будимира Церског и његов одред.

У Ваљево има доста Немаца, дошли су последњих дана.

Јботићеваца има највише у колубарском срезу, нарочито у местима дуж пруге. Ту чувају пругу и учвршћују станице бункерима и барикадама. Добијају од команди одличну храну, тако да сад не траже више од народа, као раније.

Терор и притисак окупаторских власти као и увек. Углавном се осећа припремање за пљачку жетве. Говори се да ће одузимати сву пшеницу и да ће и сељаци добијати жито на купоне. Љотићевци говоре како ће тако без метка уништити партизана.

Расположење народа. Може се рећи да расте огорчење и мржња на дражиновце. Осећа се велика нервоза и неизвесност у погледу жетве. Народ је расположен да крије жито.

Примећује се да опада интересовање за политичке догађаје и да се јавља увелико неверовање у скоро заврше-

так рата. Једино где се појаве партизани са неком успелом акцијом осећа се живахност и јаче интересовање.

Економско стање се видно погоршава. Свуда тешка оскудица у хлебу.

Снаге непријатеља. Што се тиче љотићеваца и С.Д.С стање је непромењено, али је тешко утврдити снаге дражиноваца, јер они стално мобилишу и пуштају кућама. Углавном се може рећи да их има свуда и да су тачно поделили територије појединих одреда.

Одред. Штаб одреда — команданти — 64941134298354 1947 (92. 319431944226); политком — 29191387 (19. 64871176 4226); заменик политкома — 4434312183541966 (92.92.). Бројно стање: 911151 чете са укупно 745442.311264 5174 бораца, од којих једна другарица. У расходу: два рањеника, један болничар и један без везе — одвојио се у борби.⁴

Наоружање: 5939193112645174 881179 пушке: 564282 19-1)9-94-57-79-74-42-54-81 стотине муниције. 577974425481 п. митраљеза (збројовке) 77796474 2934922942; 591119 војно државна пиштоља и 1351318763 од 6,35 мм (наоружање штаба одреда: 313919 штајера и 1351318763 парабелума).

Социјални састав 577974546319516474 квалификованих радника; 577974425481 неквалификованих радника; 447974 интелектуалаца; 577974425481 приватна намештеника и 7454 42 занатлија.

Санитет: два 293433634257, завојног материјала за сада има довољно. Помањкање у раду. Има нешто аспирина и кинина. Располаже се са неколико ампула противтетанусног серума, али недостаје шприц.

Стање здравља: Стално кретање и лоша исхрана оставило је видне трагове на борце. Осећа се телесна малаксалост и посусталост. Два друга озбиљније болесна од ногу. Један друг има процес на плућима.

Хигијена — слаба.

Одећа — одело слабо, нема веша, чарапа.

Обућа — рђава. Пет другова готово боси.

Исхрана — рђава, борци изгладнели.

Морал — офанзивни дух осећа се нарочито после успешно изведених акција и добре хране. Убојна способност одреда као целине добра.

³ Изостављен је део који говори о стању партијске организације на терену.

⁴ Редакција није могла да дешифрије те податке, али се из других докумената види да је Ваљевски НОП одред тада имао две чете са 40 бораца (види кш. 5, док. бр. 73).

Војна и политичка способност просечна.

Стање благајне: На дан 22-У- одред располагао са око 7454425951647974 хиљада.

Акције. После успешно изведених акција у Лазаревцу, Бабајићу, Брајковцу одред за последњих месец дана није имао већих акција. Заједно са I Шумадијским на терену последњег предузимано је свакодневно: чишћење мањих банди дражиноваца, уништавање њихове службе везе и обавештајне службе; ликвидација петоколонаша, рушење саобраћајница и диверзионе акције са ударним групама на прузи Лајковац — Младеновац.

Стање парт. орг. у одреду. Постоје три парт. јединице. У 4454118313 чети има 7 чланова а у 315494218351 шест чланова и два кандидата.

За сада неби још могли дати карактеристике појединих чланова парт. пошто је заменик политкома у одреду кратко време и није још успео да их оцени.

Парт. јединице, као целина, слабо се осећају у чети. Ни из далека нису успеле да остваре руководећу улогу партије. Састанци уколико су се и одржавали протicali су углавном у критици. Партијци као појединци не отскачу нарочито од обичних партизана.

Рад у парт. јединицама постављен је према реферату партије: „О раду Партије у војсци“. Обухваћени су сви сектори. Формирана је штабска партиска јединица. Задаци: партиска одговорност јединице као целине и сваког члана понаособ у спровођењу линије партије и наредби Главног штаба; теоретско-васпитно лично уздизање; развијање партијности и правилног партиског живота, неговање критике и самокритике, развијање радне дисциплине и другарства.

Ској у одреду. У целом одреду има свега девет омладинаца, од којих су седам скојевци. Формирано је руководство Скоја за све чете од четворице скојеваца. Секретар овог руководства је политком једне од чета.

Одред се до сада стално задржавао на терену Шумадије. Према наређењу Гл. штаба пребациће се у најскорије време на свој терен.

Разно. Предлажемо вам да у ОКВ уђе Ујак,⁵ руководица парт. орг. у Д.⁶ Ми смо вам прошлог пута послали његове карактеристике. Одговорите нам да ли се слажете са овим.

⁵ Мика Вујковац

⁶ Дружетићима

Друг Вук⁷ нам је рекао да ћете нам послати једног омладинца (Мингера) за рад омладински. Он још није стигао. Да ли ће долазити?

Могућности за успостављање везе са Шапцом има, само то није апсолутно сигурно. Из Д. преко неких приватних канала одлази тамо материјал. Сада смо ставили у задатак другу који је отишао у Д. да испита све могућности за то.

Овога пута не можемо послати меру за ваљак.

Од материјала примили смо 21-VI- 7 комада Гласа од I и II; 42 ком. Гласа од III и IV; 15 комада Чланци из омладинске борбе; 13 комада 8 март; 30 комада Наредбе од 1-У-; 25 комада Изјаве В.Ш. и АФВ.

С. Ф. — С. Н.

С другарским поздравом
ОК В.

П.С. Шаљемо вам у прилогу:

1. Слова за срезове
2. 3 комада летака ОК В
3. Пропагандни материјал равногораца
4. Писма Васина

Накнадно сазнајемо да је наш одред заједно са рудничком четом водио 21-^1- тешку борбу са дражиновцима, жандармима и љотићевцима на Руднику, на Паљевинама. Непријатељ је наше напао и био је у великој бројној премоћи (око неколико стотина). Наш одред је имао доста тешких губитака. Погинули су другови: Кирча, члан П., Керамичар, кандидат, члан скојевског руководства и најбољи пушкомитраљезац. Теже рањен Пера, секретар парт. јед. и командир II чете, и Кум; лакше рањен Санџаклија. Са четири друга се изгубила веза. О њиховим губицима не знамо ништа поуздано. Први извештаји говоре о „много великим губицима непријатеља". За овај напад непријатељ је концентрисао снаге из ср. таковског, чачанског а говорило се да је и Калабић стигао са својима.

С. Ф. — С. Н.

Друг. поздр.
ОК В.

⁷ Мома Марковић

БР. 81

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА КРАГУЈЕ-
ВАЦ ОД 26. ЈУНА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА
СРБИЈУ О РАСПОДЕЛИ ПРОПАГАНДНОГ МАТЕРИЈАЛА
И О БОРБИ СА ЧЕТНИЦИМА НА РУДНИКУ¹

Драги другови,

Друг Бранко² је срећно стигао с нашим куриром. Примили смо пошту и материјал. Шаљемо извештај о материјалу који смо прошли пут примили.

Крагујевац Баљево Космај Таково свега

Глас 1-2	7	7	8	8	30
Глас 3-4	18	18	18	17	71
Наредбе [поводом] 1 маја	24	23	24	23	74
Чланци из Ом. Борбе	19	19	19	19	76
8 март	17	17	17	16	67

У последњем тренутку шаљемо вам вест о великој борби коју је водила једна наша чета и Ваљевски одред са дражинским бандама на Руднику.

У понедељак 21-VI јаке снаге дражиноваца, по мишљењу наших бораца 300—350, концентрисале су се на планини Руднику и нападе наше борце. Борба се водила од 9—14 часова. Дражини су гомилама јуришали у три таласа на наше борце, долазили на 2—3 метра до наших бораца. У недостатку муниције наши су се морали повући. По процени наших бораца морало их је много изгинути. Сељаци причају да их има стотина мртвих. По процени наших бораца тај је број претеран, да их има бар 500 мртвих и остало рањених. Мобилисали су касније кола из четири села за превоз рањеника. Тачан број мртвих моћи ће се тек касније утврдити и то преко свљака.

23-IV¹ у ноћ другарица Ана³ и друг Младен⁴ имали су сукоб у једној кући са два четника који су ту дошли случај-

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 7257.

² Драги Стаменковић. Он је у то време дошао на терен Шумадије као члан ПК СКОЈ-а.

³ Милка Минић. Она је у то време била члан Округног комитета КПЈ за Крагујевац.

⁴ и ⁵ Народни херој Милић Радовановић Младен. Погинуо фебруара 1944. у борби против недићеваца.

но (један од њих се још од раније познавао са домаћима). Четници су из банде Свете Ракића. Оба су ухваћени, саслушани и ликвидирани. Неких значајних података нису дали. Друг Младен је лакше рањен у главу. Рана је у ствари огреботина.

Другарски поздрав

С. Ф. — с. н.

26-У1-1943
Крагујевац

За ОК Крагујевац
Младен"

БР. 89

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 29. ЈУНА 1943. ШТАБУ РАСИНСКОГ НОП ОДРЕДА ЗА ФОРМИРАЊЕ УДАРНОГ БАТАЉОНА¹

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
ЗА СРБИЈУ
. 29 јуна 1943 г.
Положај

ШТАБУ РАСИНСКОГ Н.О.П. ОДРЕДА „МИРКО ТОМИЋ"
Положај

У вези са нашом одлуком да се на терену суседних одреда и вашег одреда формира н.о. партизанска бригада наређујемо вам следеће:

Из вашег одреда издвојићете 60—70% бораца и формирати један ударни батаљон који ће ући у састав бригаде. У тај батаљон одабраћете добре и дисциплиноване борце. Штаб одреда ће непосредно руководити батаљоном који ће и даље дејствовати на терену одреда до нашег даљег наређења.²

Стварање бригаде не значи [рас]формирање одреда. Од бораца који не улазе у ударни бат. формираћете одред

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 6.

² У исто време Главни штаб је наређеше сличне садржине упутно 1. јужноморавском одреду (види књ. 5, док. бр. 70).

са задатком да води акције на своме терену и да се ојача. Појава наших јачих снага као што је бригада на вашем терену створиће услове за бројно јачање одреда, већи политички утицај и успешније акције. Ударни батаљон одликоваће се квалитетом бораца, челичном дисциплином која влада у њему, у наоружању и већој покретљивости.

Постављене задатке извршићете до 25 јула о.г.

Штаб одреда мора се забавити питањем акција за муницију као и појачаним прикупљањем у народу.

Штаб одреда треба да изради план за жетву: политички рад, помоћи народу у сакривању жита, стварање ударних група за паљење вршалица, прикупљање резерви за нашу војску итд. И сами сте нам писали колико је окупатор осетљив на том питању.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

С другарским поздравом
Главни штаб НОВ и ПО
за Србију

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД ЈУНА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ НА ТЕРЕНУ И О ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА»

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА СРБИЈЕ

Положај

За протекле три недеље колико је прошло од нашег последњег извештаја није се ни на територији нашег одреда ни у нашем одреду десила никаква промена од изванредног значаја.²

I

Бројно стање непријатеља остало је углавном исто. У подунавском срезу изгледа да се број непријатеља нешто и смањило. По извесним, не сасвим поузданим, обавештењима у најскоријем времену у Паланку треба да стигне већи контингент Немада; наводно овде треба да буде и седиште штаба једне њихове армије. Иначе већ неколико недеља траје веома жив саобраћај немачких трупа на краку главне пруге Смедерево—Плана. Према последњим прилично сигурним обавештењима током последњих десетак дана тзв. цариградским друмом иду дању бројне немачке колоне ка југу.

Што се тиче наоружања, организованости и снабдевања окупатора и њетових слугу све је као и раније. Али њихов морал видно попушта из недеље у недељу — и то не само најамничких издајничких банди већ и немачких трупа. С.Д.С. и љотићевски добровољци сасвим отворено избегавају сукобе са нашим јединицама. Када врше потере и претресе терена добија се утисак као да се нарочито труде да не наиђу на нас. Штавише, када се једном десило да су код Дубрава наишли на једну нашу чету поручили су јој преко сељака да се уклони да не би дошло до борбе; наша чета, наравно, није пристала, позвала их је да нападну — јер је

¹ Препис оригинала (писан на машини, ћирицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 82.

² Претходне извештаје види у књ. 5, док. бр. 58 и 66.

сама за напад имала веома непогодан положај — а они су на ово учинили следеће: наредили су сељацима да им најхитније спреме кола и — утекли су. Такође располажемо провереним податцима да су и С.Д.С. и љотићевци претили сељацима ако за појаву партизана јављају Немцима, већ да ако већ хоће да јављају онда нека јаве њима или чак ни шима („Кад вам партизани затраже храну дајте им, па идите у . . . и ви и они — шта имате о томе коме да јављате!") И Немци испољавају све виднију деморализацију. У борби код Азање више су се дерали и урлали а мање су се борили. Наши борци који знају немачки језик чули су како немачки војници своје командиру у току борбе одговарају да се његова команда не може извршити јер ће их партизани све побити! — Располажемо поузданим податцима да су све чешћи случајеви дезертирања из издајничких јединица. За сада су окупатор и његове слуге на нашој територији прилично неактивни. Истина они се стално врзмају по терену али — као што је већ речено — при том тумарању изгледа да им је главна брига да се не сусретнемо. Али уколико више испољавају свој страх од партизана, утолико су крволочнији према голоруком становништву.

Нетрпељивост између С.Д.С. и љотићевских банди још увек траје. С.Д.С. се и даље све више приближава дражиновцима, а има извесних знакова на основу којих би се смело претпоставити да и на нашој територији љотићевци шурују са дражиновцима. Окупатор и његове слуге и даље се најсуровије односе према голоруком становништву. Пљачка се наставља безобзирно; нарочито велике пљачке било је у Бегаљници, Врчину и Дубони. У Дубони су биле попаљене неколике куће и стрељано неколико људи и жена — али је значајно да после овог терора код становништва није завладала паника. Партизанске јединице које су после овога у ово село наилазиле биле су добро примљене од сељака. — Бројна хапшења сељака и даље се врше. Али је необично карактеристично да Немци више и не покушавају да стрељају по сто Срба за једног свог Фрица — иако их је за последње три недеље изгинуло преко десет!

У дражиновској организацији осећа се прилична живост. Дражиновци су на нашој територији сасвим неравномерно развијени. У посавском, космајском и младеновачком срезу њихове организације су релативно чврсте, док се у осталим срезовима тек стварају. Располажемо извесним податцима који нам говоре да дражиновци из пожаревачког краја прелазе и вршљају доста често по великоорашком срезу. Има података да се „црне тројке" појављују и по подунавском

и грочанском срезу. Општа карактеристика дражиноваца на нашој територији била би по нашој процени следећа: дражиновци су овде још у стању прибирања својих снага, још су далеко слабији од нас и зато најбрижљивије избегавају да се сукобљавају са нашим четама, чак су, у поређењу са оним шта чине по осталим крајевима, прилично неактивни и у насртајима на наше позадинце. За сада они су најактивнији у шпијунажи и провокацији.

II

Може се тврдити да се код народа осећа изванредан пораст борбеног расположења. Узроци овоме су у следећем: војнички неуспеси окупатора на фронтима, блиска опасност да ће окупатор опљачкати и овогодишњу жетву, успешна активност партизана нашег одреда, која сељацима изгледа још успешнијом него ли што у ствари јесте. — Народ је скоро једнодушно решен да брани своју жетву, али не зна како. У овом погледу у нас се полажу велике наде. Незадовољство према окупатору, а нарочито према издајничким властима налази се у порасту и уколико се жетва приближава још више расте.

Скорашње ликвидације пет колонаца и делимична конфискација њихове имовине наишле су на најлепши одјек у народу. После ових ликвидација углед партизана је још више порастао. Народ нас све више сматра за своје заштитнике и осветнике.

Карактеристично је да после ових ликвидација приличан број колонаца и колебљиваца (махом општинских часника) тражи додир са нашим руководиоцима да би се пред њима оправдао за своје досадање држање пред окупатором.

III

Бројно стање нашег одреда је следеће: 94967615577675497581, од којих је свега један рањеник изван строја а сви остали у строју.³ Број аутоматских оружја је исти.

Морал у одреду је задовољавајући. Ради се на даљем учвршћењу дисциплине. Због ситнијих грешака четна руко-

³ Редакција није могла да дешифрује бројно стање, али се из других докумената види да је у то време било 60 бораца (види књ. 5, док. бр. 73).

водства су казнила опоменама, односно укором три партизана. Штаб одреда је казнио опоменом друга Васу, заменика политкомесара 1. чете, јер је из немарности изгубио пушку. Имамо један случај дезертирања: дотични је одбегао јер је сазнао да му се породица налази у веома рђавом материјалном стању, а чети је поручио да ће се вратити чим набави својима брашно. Два друга су нестала. Поуздано се зна да нису пали непријатељу у руке. Поведена је истрага да се утврди шта је узрок њиховом нестанку и нејављању у чету. Војничка и политичка способност бораца постепено се подиже на виши ступањ. Започето је са планским и систематским радом на војничком и политичком васпитању.

Са обавештајном службом још увек смо слабо, иако се непрекидно улажу напори да се она постави на солидне темеље.

Служба веза је задовољавајућа и сваким даном све више се разграђава. Недостатак је највећи у следећем: за већину пунктова зна више њих него што би требало да буде. Предузели смо мере да се у овом сектору ојача конспирација. У санитету стање непромењено — углавном једва задовољавајуће. Организација интендантуре је спроведена прилично солидно и њено је функционисање за сада задовољавајуће.

Од стране Војног суда нашег одреда осуђена су на смрт и стрељана следећа лица:

Данила Кузмића, Драгу Кузмића, Радована Кузмића и Драгу Кузмића зв. „Галин“ — сва четворица су били познати активни љотићевци и као такви су, као што је утврђено, извештавали непријатеља о кретању наших јединица и денунцирали сељаке да нас помажу. Сва четворица су сељаци из Велике Крсне.

У Селевцу је ликвидиран Жика, повереник Дириса, који је уцењивао сељаке, нарочито заробљеничке жене, осим тога утврђено је да је више њих денунцирао као наше пријатеље. — За последње три недеље одржане су две конференције. На једној је присуствовало 19, а на другој 28 сељака. Конференције се могу сматрати успешним. Сељаци су прилично живахно учествовали у дискусији. Највише их привлачи: одбрана претстојеће жетве и ситуација на главним фронтима, као и борбе наше војске у Босни, Санџаку и Црној Гори.

Започето је систематско васпитање партизана.

VI

Недостатак досадањет нашег плана био је поглавито у томе што је био прилично општи, недовољно конкретизован. С обзиром на квалитет наших четних руководстава овако недовољно конкретизовани план показао се недовољним за успешну праксу. Уз то контрола четних руководстава са стране Штаба одреда није била правилно постављена: када су чланови штаба боравили при појединим четама обично су преузимали команду уместо да контролишу и на лицу меета исправљају пропусте четних руководстава.

Наш одред није искористио све повољне мотућности под којима је имао да дела, и зато постигнути резултати нису онолики колики су могли и требали да буду.

У периоду између прошлог и овог извештаја изведене су следеће акције: 30-V, код села Азање, око 5 ч. поподне, била је нападнута наша 2. чета од знатно надмоћнијих непријатељских снага — око 240, од којих је било око 100—150 Немаца. Наша чета, којом је непосредно командовао друг командант одреда, нанела је непријатељу знатне губитке: око 20 мртвих, од којих 8 Немаца и већи број рањених. Наши губитци: један лакше рањен. Наша чета се извукла из блокаде.

1Л71 иста ова чета је у зору ушла у ради пљачке блокирану Дубону, а да није ни приметила блокаду. Обезбеђење је било траљаво постављено и напад на нас је чету изненадио. Без озбиљнијег отпора она се у приличном нeredу повукла. Поједине њене петорке повлачиле су се у разним правцима. Тек шестог дана чета се поново искупила. Наређена је истрага по овом случају. Штаб одреда је такође водио истрагу, али пошто не располаже још свим потребним податцима, још није донео коначну одлуку. Друг командант Главног штаба наредио команданту нашег одреда да му поднесе писмено изјашњење по овом случају, пошто се и он налазио са четом.

3^1 неколико партизана исте ове чете, идући у састав чете, запалили су општинску архиву у Биновцу и конфисковали општинску благајну — 4650 динара.

ЗЛТ, на Тресији, сукобила се наша 1. чета са једном од три колоне београдског јуришног батаљона С.Д.С., који је пошао у претресање терена. У борби која се развила непријатељ је потучен. Његови губитци су: 15—20 мртвих и више рањених. Наши губитци: погинуо је друг Мића Сло-

венац,⁴ привремени командир ове чете, који је тек дан раније примио дужност, и лакше је рањен у руку друг Милосав,⁵ заменик команданта одреда. Заплењено је 4 пушке (француске) и око 400 метака одговарајућег -калибра, као и три шаржера за холандски митраљез („сулундар“). (Дан раније иста ова чета је заробила и ликвидирала једног поднаредника С.Д.С.).

У ноћи између 10/11-У1 наша 2 чета напала је станицу Радинац — 8 км. од Смедерева. Станица је запаљена. Вагони воза који се затекао на станици нису запаљени због кише. — Званичан извештај о овој акцији још немамо.

У ноћи 16/17-У1 иста ова чета напала је станицу Глибовац. Дошло је до борбе са Немцима. Наши немају губитака. Званичан извештај и о овој акцији још нисмо примили.

Наш план за непосредну будућност састоји се углавном у овоме; тежиште наших акција биће одбрана жетве и појачање борбе против дражиноваца. Наравно да нећемо запостављати и остале облике акције. У овом погледу Штаб је уз помоћ команданта Главног штаба створио подробен план. Потребна наређења већ су припремљена и акцијама ће се приступити сместа.

V

Пошто је друг командант Главног штаба био са нама и имао прилике да се подробно упозна са целокупним радом нашег одреда, то је у овом извештају стање нашег одреда приказано само у најглавнијим цртама.

Усмену наредбу друга команданта Главног штаба о хитном прикупљању војног материјала спровели смо и она се извршава. Извештаји о постигнутим резултатима наређени су за 22. ов. м. Чим их примимо известићемо, као што је и наредио Главни штаб.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ПОЛИТИЧКИ КОМЕСАР ОДРЕДА⁶

КОМАНДАНТ ОДРЕДА⁷

⁴ Реч је о народном хероју Ивану Зафреду (види док. бр. 85).

⁵ Народни херој Милосав Влајић. Погинуо 25. јуна 1943. у Влашкој, код Младеновца, у борби против жандарма.

⁶ Политички комесар је у то време био Ђорђе Јовановић.

⁷ Командант је био народни херој Иван Стефановић Срба.

БР. 91

ОДРЕД ИЗ ИЗВЕШТАЈА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ
ЧЛ. ЧАТЕЧАР ОД 1- ЈУЛА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИ-
ТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ФОРМИРАЊУ ТИМОЧКОГ ПАРТИ-
ЗАНСКОГ БАТАЉОНА И О ЊЕГОВИМ ДЕЈСТВИМА¹

Извештај о раду ОК-а
од 20-У1 до 1-УП-43 год.

Драги другови,

После доласка из одреда где смо са другом Милисавом² средили П.О.³ одреда и сам одред, одмах смо се дали на посао да средимо и П.О. позадине пошто је већина руководства остала да ради на терену а требало је да буде попуњена друговима повученим из одреда.

V. *Одред*

Са доласком у чете и формирањем батаљона⁵ одмах се осетила друга атмосфера и расположење.

Формирањем штабске ћелије и бироа батаљона формиране су и јединице по четама, после чега су постављени задаци ПО батаљона. У току месеца јуна одред је имао следеће акције:

19. VI код села Јабланице (Бољ. срез) у Радованској реци прва чета са једним водом друге чете разбила је једну дражиновску банду. Непријатељ је имао 4 мртва, 1 заробљеног и више рањених. Ми нисмо имали никаквих губитака.

Наши су заробили неколико пушака, радио-апарат и другу спрему. 23.У1 батаљон је нападнут од недићеваца

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 331.

² Недељко Караичић Милисав

³ Партијску организацију

⁴ Изостављен је део који се односи на сташе и рад партијске организације на терену.

⁵ Односи се на Тимочки батаљон, који је формиран 15. јуна 1943, код Кривога Вирија, од делова Тимочког и Крајинског одреда и једне чете Јастребачког батаљона 1. јужноморавског одреда, која је маја месеца прешла у источну Србију да би помогла тамошњим партизанским снагама да се омасове и ојачају. Батаљон је имао око 110 бораца. (Види књ. 5, док. бр. 68; „Источна Србија“, стр. 95 Пролетарства, Београд, 1963.)

код Троглан баре (рудник Равна река) иако је непријатељ ирви напао и био са великим снагама из Параћина, Ћуприје, Јагодине, Бољевда, Књажевца, Андрејевца, Зајечара и јуришног батаљона из Ниша. У снажном контранападу наши су разбили непријатеља и у борби која је трајала 4/а сата потпуно су их разбили тако да су после тога Г-Д сат гонили остатке разбијених банди. У шесточасовној борби непријатељ је имао *10 мртвих*, преко *20 рањених* и 32 се није вратило у гарнизоне.

Заробљено је: 2 лака холандска митраљеза, више пушака и муниције. У паничном бекству непријатељ је бацао спрему и одело, које је заплењено.

У овој борби храбро је пао друг *Жика*,⁶ секретар ПО батаљона. Поред овога од рана је подлегло 2 друга⁷ и два је лакше рањено који су оздравили.

27. VI у селу Лукову уништена је млекара са целокупним уређајем, која је радила за окупатора. Том приликом је заплењено: 50 кгр. путера, 40 кгр. милерама и 250 кгр. качкаваља.

Акције позадинаца

Уништено и спаљено 10 општ. архива, убијено је 8 окупаторских слугу и шпијуна.

Заплењено 200 кгр. вуне, 800 кгр. кукуруза и 50 кгр. пасуља. Од убијених шпијуна реквирирана је имовина у корист Н.О. борбе и то: 600 кгр. брашна, одело и веш, 55.000 дин. и 40 јагањаца.

VI. Финансије и економија

Неправилан рад Партије одразио се и овде, тако су у 1942 години вођене финансије, али није подношен извештај. Финансије су вођене на једном парчету хартије и више пута нам се десило да га изгубимо. озбиљнијег рачуна смо повели тек од јануара месеца 1943 год. али и овде није било реда јер се није знало, тј. није разграничен новац (за Партију, за СКОЈ, за НОФ) већ је вођен тако да је било све заједно. У том вођењу једино је било разграничено за одред и за Партију позадине. Углавном ми имамо записано за сваки динар одакле је добивен и где је потрошен. После добијања ваше скице како треба да подносимо извештај и по овом питању смо повели више рачуна. Сада вам шаљемо извештај за шест месеци од 1-1 до 1ЛШ1 43 год. Уколико

⁶ Хранислав Димић Новак (Жика)

⁷ То су: Јово Кораћ Срђа и Стева Радичковић Васа.

извештај није добар можемо да вам пошаљемо са детаљима. Поред финансиског извештаја шаљемо вам и извештај о резервама у храни са којима располажемо.

VII. *Техника*

У току месеца јуна издали смо следећи материјал и број примерака:

1. Обавештење бр. 30	50 комада
2. Обавештење	60 „
3. Проглас ПК-а — март	100 „
4. Говор друга Тита на влашком	30 „
5. „ „ „ на српском	30 „
6. Влашке песме	60 „
7. Чланци из „Гласа“ — 4 врсте	120 „
8. Окружница ПК-а бр. 4	5 „
9. Реферат о НОО	30 „
10. „ о Партији	6 „
11. „ о СКОЈ-у	6 „
12. 1-мајска наредба друга Стаљина	100 „
13. Проглас ОК-а 22^1- на српском	200 „
14. „ „ на влашком	60 „
15. Наређење општ. управама	200 „
16. Наређење власниц. вршалица	220 „
17. Жетва	120 „
18. Душманин нек жање...	120 „

VIII. *Евентуалије*

1. Нама би нужно требала веза са Пожаревачким ОК и то из више разлога. Прво, размена искуства и материјала у вези са влашким елементом. Друго, сарадња одреда војнички и политички. Ова би сарадња дошла нарочито у вези са *дражиновцима* и њиховом чишћењу на терену Поречког среза. Дражиновци имају најјаче упориште у граничним срезовима нашег и њиховог округа и то: Крајински (Салаш) и Поречки (Д. Милановац) и њихови Голубац и Жагубица. На овој територији је једно време била њихова слободна територија. Ми њима и они нама би могли да помогну по об. служби о стању и снази дражиноваца на том терену.

Нека нам пошаљу место и јавку где да их тражимо а тако исто и ми ћемо њима послати.

2. У вези са „Тоталном мобилизац.“ у Борске руднике долазе на принудни рад другови из свих округа Србије, зато вас молимо да нас повежете са партијцима који се налазе на

раду у Борским рудницама или са друговима који треба да дођу, нека одмах пошаљу јавке.

3. Задњу годину дана са вама нисмо имали директну везу и дешавало се често да нисмо имали по 2 до 4 и више месеци везе, што је наравно сметало нашем правилном раду јер нисмо добијали редовно материјале или уколико смо добијали то је било по 1 до 2 примерка. Ради нашег правилнијег рада и да би ви имали бољи преглед и контролу нашег рада то вас молимо да нам у овоме помогнете ради што бржег успостављања везе.

4. Јавите нам да ли је добар овај извештај а тако исто и овај план рада који смо ми поставили себи по питању жетве.

5. Другови, ако би могли да видите шта је са Душковом⁸ мајком, братом и сестром. Треба да се налазе у логору на Бањици. Брат се зове Јован Станимировић, био је чинов. заразне болнице — централ. хиг. завода у Бгд. Булевар ослобођења 18. Мајка се зове Перса а сестра Мирослава.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С другарским поздравом
ОК-а 3ј

⁸ Односи се на народног хероја Мију Сташширопића Душка.

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ ОД 2. ЈУЛА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ФОРМИРАЊУ 1. БАТАЉОНА, ЊЕГОВОМ УПАДУ У АРАНЂЕЛОВАЦ И БОРБИ С НЕМЦИМА НА БУКУЉИ¹

2-УИ-43 год

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 23-У1-43 год.²

28-У1 формиран је један батаљон Н.О.В. на нашем терену.³ Из нашег одреда⁴ прикључило је се 60 бораца, Комсмајски одред дао је 27 и 15 из Ваљевског одреда. Командант је друг Миша Дудић а политички комесар је друг Милан,⁵ који је радио на терену око Крагујевца.

Одмах после формирања, 28 увече батаљон је заједно са 1 шум. одредом напао на Аранђеловац. Циљ напада је био снабдевање батаљона оделом, вешом и обућом и ликвидација неколико изразитих петоколонаца.

Напад је извршен у 11^h у ноћ. Непријатељ. снага у Аранђ. било је: 700—800 Немаца и око 100 жандара заједно са С.Д.С. Због великих непријатељ. снага у граду, напад је имао ограничене задатке. Блокиран је онај део града који је најгушће насељен петоколонашима и где се уједно налазе и њихове радње. Друго, постављене су на све стране заседе одакле би им Немци притекли у помоћ. Напад је у потпуности успео. Наши су се задржали у граду 4 часа. Ликвидирани су ови: Ђура Алексић „Бошњак“, трг., и његов син Жика Алексић, чувени гестаповец за цео срез, који се кретао по граду у немачкој униформи. Он нам је дао дра-

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 140.

Докуменат је без завршетка и потписа, али се из садржине може закључити да потиче од Округног комитета КПЈ за Аранђеловац.

² Редакција не располаже писмом.

³ Реч је о формирању 1. батаљона Народноослободилачке војске у Шумадији, што представља једну етапу на путу стварања бригаде у Србији. Главни штаб је дао такву директиву и другим одредима који су имали могућности за то. У исто време је формиран Тимочки батаљон, а нешто касније 1. ударни батаљон у 1. јужноморавском одреду. (Види књ. 5. док. бр*. 74 и 83.)

⁴ Односи се на 1. шумадијски НОП одред.

⁵ Мирослав Јовановић Трулеж, народни херој

гоцене податке. Поред њих су ликвидирани и ови: Пера Урошевић, трг. извозник, Драгиша Симић, индустријалац, Светозар Лазаревић, трг., извозник, Мијаило Петровић, трг., Васа и син му Милан Стефановић, трговци, Љубица Михајловић, ћерка Илије Михајловића, и Живојин Лазаревић, земљорадник из Врбице, који је показао нашег курира „Жућу“ жандарима. Сви ови који су ликвидирани били су активни непријатељи Нар. ослоб. борбе, шпијуни достављачи и организатори шпијунских мрежа по селима и у граду за рачун окупатора и као такве народ их је мрзео у читавом крају.

Приликом акције запленили смо ове ствари: 60 пари комплетних шајканих одела, 15—20 непарних гуњева и панталона, преко 100 комада конца, 3—4 тубе шајака и гардиске чоје и разних других ствари. Поред тога заплењено је 1,100.000 динара.— Доста обуће и веша. Приликом акције Немци и жандари нису излазили из својих касарни и акција је извршена без узнемиравања. Немци и жандари пошли су у *потеру за нашим* снагама тек приликом повлачења наших из Аранђеловца. На падинама Букуље и планинским венцима између Букуље и Венчаца дошло је до жестоких борби између Немаца и наших. Борба је трајала 6 часова. Најжешће борбе водиле су се на самом врху Букуље. Шест до седам пута сам врх планине и положаји око њега прелазили су из руке у руку. Немци су у борбама употребили и бацаче мина. Борба је се завршила тако да су наши на јуриш заузели врх и све косе око њега, а Немци су се повукли за Аранђеловац. Ми смо имали приличне губитке. Рачуна се да имамо 7—8 мртвих и 2 рањена. Непријатељ треба да има много веће губитке. Податке о њиховим губитцима немамо, јер су их они односили са собом.

Материјално и политички акција нам је донела велике користи. Готово сви борци из батаљона снабдели су се са добрим оделом, вешом и обућом, а код народа овом акцијом подигао се углед нашег одреда и стекли смо још веће поверење код народа у овом крају.

Идућег пута послаћемо вам имена изгинулих бораца.⁶

Обавештени смо да је из Бгд. *дошло неколико* агената спец. полиције у Аранђ. после ове акције.

После придодавања 60 бораца новоформираном батаљону, наш је одред остао са 20—25 бораца. Приступили смо у циљу појачања одреда мобилизацији појединих ...

⁶ Види књ. 5, док. бр. 79.

БР. 81

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 1. ЈУЖНОМОРАВСКОГ НОП ОДРЕДА
ОД 12. ЈУЛА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ НА ТЕРЕНУ И О СТАЊУ
И ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА¹**

ШТАБ
1 ЈУЖ. МОРАВСКОГ НАР.-ОСЛ. ПАРТ. ОДРЕДА
12 јула 1943 год.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ

Положај

Ради бољег прегледа извештаја као прву тач. стављамо
тач. Ш/формулару вашег штаба:²

1. Терен

Терен овог одреда протеже се с југа до Врања, на север до Јастрепца, источно Ј. Морава, западно до Косова и према Копаонику. Овај терен подељен је на 3 дела и то: пл. Јастребац спушта се у котлину р. Топлице, а западно веже се преко Јанкове Клисуре са Копаоником. На овом терену оперише наш 3 батаљон (раније Јастребачки одред); од реке Топлице до р. Јабланице, источно до Ј. Мораве и западно до Косова. На овом терену оперише наш 2 батаљон (раније Јабланички одред); и терен од Јабланице и Лесковца до Врања и према Гњилану. На овом терену оперише наш 1 батаљон (раније Кукавички одред).

Карактеристике терена: пл. Јастребац повезана преко Јанкове Клисуре са Копаоником, река Топлица одваја га од Видојевачко-пасјачког венца, који је таласасто везан са пл. Радан, а овај даље са Арбанашким пл., Проломом, Соколовицом и Равном пл. а преко Гајтана са Мајданом, а Мајдан брдовитим тереном са Лисицом и Ај Кобилом. Река Јабланица овај терен одваја од пл. Кукавице која се протеже изнад Лесковца до Врања.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 80.

² Види књ. 4, док. бр. 74.

Терен поред Ј. Мораве, доњег тока Топлице, Пусте р., Јабланице и Ветернице је раван и неподесан за партизански начин ратовања, а цео остали терен брежуљчаст је и повезан са поменутим планинама, те добар за герилу-. Наведене планине су пошумљене, брдовите, испресецане речицама и поточићима. Пuteва нема сем коњских и пешачких стаза. Железничка пруга на домаку овог терена је пруга: Ниш—Лесковац—Грделица—Хан и пруга: Дољевац—Прокупље—Куршумлија. Ова последња до сада нема каквог вишег значаја. Реке поменуте су газне, сем у јесен и пролеће кад воде надођу. Цео терен је насељен сем поменутих планина. Видојевачко-пасјачки венац такође је насељен. Народ се бави земљорадњом и сточарством, а у доба сезоне рада одлази добар део у печалбу. На терену постоји рудник лискуна у Добротићу, а рудник злата „Леце“ затворили смо и сада се на њему не обављају никакви радови. Индустрија је слабо развијена. У Прокупљу и Врању нема значајних фабрика, у с. Вучју испод пл. Кукавице фабрика штофа. У Лесковцу индустрија јако развијена, нарочито текстилна, а у последње време развија се металургиска.

Терен има услова за зимско-ратовање, али је велика сметња што банде Д. Михаиловића држе најподесније комплексе.

II. Непријатељ

На терену I батаљона:

Немаца: у Лесковцу 100, у Вучју 20.

Бугара: у Лесковцу 200, у Вучју 150, а повремено одлазе на друге терене; на прузи Лесковац—Грделица—Владичин Хан око 150—200; граница Грделица—Ново Село поседнута је са око 150—200.³

Граничара и жандарма: у Лесковцу око 150—200, у Вучју 100, у с. Чукљенику 40, у с. Копашници 40, у с. Г. Оруглици 60, у Грделици 60.

ЈБотићеваца, белогардејаца и Пећанчевих четника нема. Напомињемо да бугарско-Недићева граница иде од Грделице средином пл. Кукавице на Ново С.[ело] и даље.

Дражиноваца у селу Г. Оруглица 60.

Немачка и бугарска војска су релативно доброг морала. Наоружана пушкама, п. митраљ., митраљезима, бацачима мина и топовивда.

³ Односи се на део границе коју је окупатор поставио између Србије и Бугарске.

Жандарми и граничари су слабог морала, наоружани пушкама и по 1—2 п. митр. и 1 лаки митраљез на чету од 50—60 војника.

Социјални састав: махом бивши граничари, жандарми, финанси, подофицири и избеглице.

Пораст и опадање су неуочљиви.

Прилично активни, но с крутом тактиком потера опкољавањем и „уништавања“.

Однос према народу: с једне стране одржавају упорну пропаганду зборовима, летцима, штампом и преко агената, а с друге стране, терор, пљачка, крађа, насиље и одвођење у логоре и на присилне радове.

На терену 2 батаљона:

Бугари: Лебане 350, Ж. Поток 250, Добротић 40, Житорађа 80, Дољевац, Пуковац, Печењевце 300, укупно 1020.

С.Д.С.: Лебане 150, Медвеђа 40, Бучумет 50, Туларе 40, Боровце 20, Сијар. бања 40, Добри До 40, Рача 20 — укупно 400.

Дражићеваца: Врабачки одред (Косовско-избеглички) 150, командант одреда кап. Миладиновић; одред мајора Ђурића 60, одред пук. М. Радојевића 80, одред кап. Бранка Боричића 50, одред војводе Саве Миловановића 40, одред кап. Боже Ивановића 30 — укупно 410.

Немаца, љотићеваца, Пећанчевих четника и белогардејаца нема.

Бугарска војска је релативно доброг морала и наоружана: пушкама, п.митр., митраљ., бацачима мина и топовима. „С.Д.С.“ састављена је од бивших граничара, жандарма, финанси, подофицира и избеглица.

Морал слаб.

Пораст и опадање су неуочљиви.

Прилично активно, но с крутом тактиком опкољавања и „уништења“.

Однос према народу као на терену 1 батаљона.

На терену 3 батаљона:

Бугари: Блаце 250, Куршумлија 150, Прокупље 600, Вел. Плана 250, Рибарска Бања 200.

Недићеваца — С.Д.С. Блаце 150, Куршумлија 120, Прокупље 120, Облацина и Александрово 80, Морава 120.

Дражиновци: Морава 60, Копаоник 400.

Љотићеваца, белогардејаца, Пећанчевих четника нема.

Бугарска војска релативно доброг морала, наоружана као на терену 1 батаљона.

С.Д.С. Наоружање као на терену 1 батаљ.

Морал слаб.

Социјални састав као на терену 1 батаљ.

Активност доста велика, но са тактиком као код 1 и 2 батаљона.

Што се тиче банди Д. Михаиловића оне су састављене од бивших четника К. Пећанца, нешто сељака, а претежно од бив. граничара, жандарма, подоф., офиц. и избеглица са територије Македоније и Косова.

Од пре месец дана активизирају се, врше присилну мобилизацију под претњом стрељања или расељења из краја у коме доминирају. Отворено и жестоко спроводе пропаганду против партизана, проглашујући нас непријатељем бр. 1. Сваким, даном прете упадом у наше базе, као и да ће нас уништити. Извршили су неколико стрељања људи који су им се одупрли. Неким нашим савезницима попалили су куће, жене силбвали, и спроводе терор врло драстично. Њихова морална снага није завидна, а одржавају је преко спреме, оружја и материјала који им долази авионима из Енглеске.

Према прикупљеним подацима, авионима из Енглеске, који се повремеИо спуштају у с. Трпеза, Трн, Секирача, Мискић, Чокотин, Реткоцер, Туларе, Моравце, Оруглица, спустили су следећи материјал: лаке енглеске митраљ., немачке и остале машингевере, противтенковске пушке, обичне пушке и одговарајући број муниције за наведено оружје. Даље спуштено је: одела/цокуле, веш, разна платна, свила, кафа, шећер, брашно, харте за играње, чоколаде, дуван, цигарете, разне конзерве и златне фунте.

Осим наведеног спуштају се и неки падобранци и то у с. Мискић 2 Енглеца и 1 српски рез. офицер, у Туларе 2 Енглеца, у с. Оруглицу х. Један од палих падобранаца носи знаке енглескоготајора. Код њихових присталица влада чврсто уверење да уживају пуну потпору и заштиту званичне Енглеске. • : ;

Обзиром на њихову активност, присилну мобилизацију, као и терен који држе — Оруглица, Липовица, Клаић, Бувци, Моравце, Врапци, Боровци, Туларе, Реткоцер, Секирача, Трн, Добри До, Трпеза, Иван Кула, Мачја Стена и даље према Куршумлији и ка Копаонику, имамо рачунати са њиховим снагама. Поред наведених села у којима апсолутно доминирају имају своја упоришта и у ближим селима.

По питању борбе против партизана присилно врше мобилизацију свих сељака. Наш политички рад онемогућен је, јер будно прате наш рад у својим базама. •

Анализирајући изложене чињенице, као и неизложене ситније карактеристичне појаве, овај штаб констатовао је озбиљну ситуацију, а нарочито озбиљну сметњу да своју борбу усредсредимо против окупатора, а нарочито данас кад се поред осталих задатака поставља задатак одбране жетве, па смо одлучили да их војнички разбијемо.

III. Народ

На терену 1 батаљона:

Карактеристике народа: Срби, досељени углавном с јута, без традиција. Не знају у највише случајева одакле су се њихови стари доселили. Културни и просветни ниво низак. Политичка и национална свест без уочљивог израза, осећају се Србима, мрзе Бугаре.

Социјално стање: углавном сиромашни сеоски крај.

Терор окупатора: појединачна стрељања, хапшења и делимично попаљена села.

У почетку борбе 1941 г. учествовали у ограниченом броју у нар. осл. борби, а крајем 1941 г. и почетком 1942 год. учествовали масовно. Данас сва села, сем која држе банде Д. Михаиловића, помажу нашу борбу. При наиласку окупа¹ тора или домаћих издајника масовно се склањају у шуме и планине. У погодном моменту када им буде јасна перспектива победе учествоваће масовно у борби.

Реквизиције грађанским лицима није било.

Ликвидацију шпијуна одобравају и показују пуно разумевање.

На терену 2 батаљона:

Народ мешовит-насељенички (Црногорци и Шопови).

По природи борбени, живи и револуционарни.

Политички средње свесни, национално далеко више. Сем Косанице и Гор. Јабланице све становништво је активно учествовало у борби, а и данас је помаже.

— Сиромашно и средње сељаштво.

— Становништво се стално пљачка и одводи на рад.

— У почетку је народ учествовао у борби, док га је данас теже покренути, али борбу помажу и у задње време дошао је приличан број у батаљон.

— Непријатељски расположен према окупатору и свим групама издајника и од свију при наиласку бежи у шуме и планине.

— Реквизиције од грађанских лица није било.
— Ликвидација је вршена над шпијунима и непријатељима наше борбе, што је народ схватио правилно. По појединим случајевима издавани су летци.

На терену 3 батаљона:

Политичка и национална свест добра — већином Шопови и Сјеничани. Сељаци средњег имовног стања.

— Масовна стрељања, терор, пљачка и паљевина читавих села.

— ^ почетку је народ масовно учествовао у борби, но после масовног стрељања, паљевина и терора плаше се, али борбу помажу и спремни су у погодном моменту да поново учествују масовно.

— Окупатора и домаће издајнике мрзе.

— Три непотпуне реквизиције су добро примљене од народа.

— Ликвидација шпијуна примљена је са олакшањем и разумевањем.

IV. Наш одред

1 батаљон:

— Бројно стање 133378339833213331 223352⁴

Морал на достојној висини. 2 стрељана и то 1 дезертирао, а потом пљачкао и терорисао сељаке, а 1 дезертирао у два маха и повезао се са бандом Д. Михаиловића.

— Социјални састав: сељаци у већини, нешто радника, интелектуалаца и бивших службеника.

— Војнички степен способности врло добар.

— Политички степен способности добар.

— Обавештајна служба преко патрола и савезника сељака.

Везе са 2 батаљ. и са II ј. мор. народ. ослоб. партиз. одредом добре и редовне.

Храни се од народа — храна довољна и релативно добра.

— Здравствено стање добро.

— 2 партизана и више шпијуна стрељано.

— За политички рад у одреду израђен је план који се спроводи по јединицама, а у народу се одржавају конференције и зборови, а летци се повремено издају.

⁴ Бројно стање и наоружање сва три батаљона (посебно) дато је у шифрама. Редакција није била у могућности да их дешифрира.

— Наоружање пушке и 1333373347 2425194711. 19 139-676 49763958 7112497679 25633111

2 батаљон:

— Бројно стање 1396334295142233473576333754

— Наоружање 1396589833213395 1725193111 137876 497-68358 715549 и 139658 4733668358 86753599

— Морал на потребној висини. 2 стрељана и то 1 због дезертерства из борбе, критизерства, везе са дражиновцима и другог, а 1 самовољно се оженио сестром од рођене тетке, одузео је насилно са оружјем као венчану жену — поднет извештај раније.

Социјални састав: у већини сељаци, нешто радника, интелектуалаца и бивших службеника.

— Војнички степен способности завидан — политички довољан.

— Обавештајна служба обавља се преко савезника и патрола.

— Везе уредне са 1 и 3 батаљоном — куририма.

— Храна се добија од народа у довољној количини и добра.

— Здравствено стање добро.

— 2 партизана и више шпијуна стрељано.

— За политички рад израђен је план који се по јединицама спроводи, а у народу се спроводи путем конференција, зборована и преко летака који се повремено издају.

3 батаљон:

Бројно стање:

Наоружање: пушке, 91 335 43279763385 47 1869193175 293313 76 35941493 25193111

Формација — 31111946335233

— Социјални састав: у већини сељаци, остало радници, интелектуалци и бивши службеници.

— Војнички степен способности одличан, политички довољан.

— Обавештајна служба преко савезника и патрола.

— Везе са -2 батаљ. и Расинским одредом редовне — куририма.

—• Храна се добија од народа у довољној количини.

— Здравствено стање добро.

— Виши број шпијуна стрељано.

— За политички рад израђен је план који се спроводи по јединицама, а у народу путем конференција, зборована и преко летака који се повремено издају.

V. Рад

Досадашњи план за акције: уништавање непријатељске живе снаге, рушење пруге и превртање возова. Политички план продирање у села која су у своје време држали Пећанчеви четници, те у села у којима је јак утицај Драже Михаиловића, као и одржавање и подизање политичке свести у селима у којима смо и од раније имали утицај.

Пданови су нам ометани потерама непријатеља, но углавном проведени су у дело.

Од 20 јуна до кад је поднет вашем штабу извештај⁵ изведене су ове акције:

1 батаљон из заседе убио је 2 бугарска војника на граници у пл. Кукавици и разрушио пругу између Лесковца и Грделице и том приликом изврнуте су две локомотиве које су патролирале испред војног транспорта. Локомотиве су и данас крај пруге изврнуте.

2 батаљон: 1 вод напао је жандармериску станицу у Косанчићу, али пошто је зграда утврђена то је није могао узети, већ је 1 војник убијен, 1 рањен и потпоручник рањен. Са наше стране 1 друг рањен. У Тулару је једна патрола ликвидирала 1 поручника, Милију Булатовића, к-дира Дражиних издајника, и вођу црне тројке Марка Вуксановића, а 25/6 убијен је издајник дражиновац Драшко Константиновић.

3 батаљон ликвидирао је 2 жандарма из заседе.

Поред ових акција батаљони' су одржали низ зборова и конференција по селима.

Напомињемо да су 1 и 2 батаљон били много ометани за извођење акција, јер су морали непрестано да буду приправни како не би дозволили упад банди Д. Михаиловића у наше базе — у овом циљу вршили су припреме и покушавали да спроведу потпуну мобилизацију.

Будући план рада: борба прбтив окупатора и заштита летине, акције на прузи, као и војничко ликвидирање дражиноваца на терену Јабланице, Косанице и дела Топлице, у ком циљу позвали смо у помоћ део Расинског и део II ј. м. одреда.⁶

⁵ Види књ. 5, док. бр. 67.

⁶ Расински одред је за те акције упутио једну ударну групу од 90 бораца, с командантом на челу, а 2. јужноморавски одред није упутио помоћ, јер је захтев касно добио. (О резултатима тих акција види књ. 5, док. бр. 83.)

VI. Предлози и примедбе

Овај одред од виших штабова није добио ни једно писмо. Предлажемо да нам пишете и указујете на погрешке чешће, јер то би нам била велика помоћ.

Извештавамо вас да је друг командант Димитрије Писковић болестан и налази се у бази на лечењу. Стање његовог здравља није нимало добро, јер болује од *АргсШз МlаlегаН5 рlеигале аЉаенГе зт РМузхз рилт, т ге§. Iгопlзе* (обољење плућних врхова, одебљање леве плућне марамице и активан плућни процес у Тронбеовом простору). Сада се наш штаб одреда састоји од зам. команданта и зам. п. комесара.

Уз другарски поздрав:

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Зам. п.комесара
Ристо Антуновић

Зам. команданта
Милош Манојловић

(М.П.)

БР. 94

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА РАСИНСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 13. ЈУЛА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О ДЕЈСТВИМА У ЈУНУ И ЈУЛУ ИСТЕ ГОДИНЕ¹

ШТАБ
РАСИНСКОГ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ.
ОДРЕДА
„МИРКО ТОМИЋ“
13 јула 1943 год. *
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ. ОДРЕДА
ЗА СРБИЈУ

I. Непријатељ

Бројно стање окупатора исто као и у прошлом извештају, сем већег броја Бугара и део III Добр. љотићевског батаљона.

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 81.

Велика хапшења од стране окупатора по Крушевцу и околини. Стрельано до сада за последњих неколико дана 650 људи. Хапшења и стрельања и даље су у току. Народ бежи и не спава код куће, али ипак масовно не прилази нама, сем два три случаја. Такође не одлази ни на страну реакције. Примећују се случајеви дезертерства у редовима дражиноваца, нарочито после последњих борби са њима.

II. Наш одред

Бројно стање повећано за 4 од последњег извештаја послатог вам 24 јуна о.г. преко ОК-а ЛЦ.²

Морал врло добар. Три друга похваљена, који су у немачким униформама упали први у жанд. станицу Горњи Степош и говорехи немачки разоружали све жандаре.

Везе са суседним одредом, I Јуж. мор. бригадом,³ појачане су, у сврху даље сарадње одржан састанак штабова оба одреда. Предвиђене су и неке евентуалности и разматране су могућности њиховог предлога о фузији оба одреда ради бољег маневровања.⁴

Са исхраном слабо стојимо и то су нам углавном највеће потешкоће, једино неке реквизиције у јагањцима последњих дана побољшале су стање. Иначе за хлеб се иде далеко по 4 сата од базе, те је људство сутрадан неспособно за неке војничке вежбе, нити може са вољом да прати часове политичке и час критике. Са оделом и обућом добро стојимо јер смо се у задњим акцијама са Немцима и недићевцима добро обукли и оденули.

III. Рад

22. јуна 1. и 3-ћа чета напале су један одред дражиноваца у селу Бован. Успех: 1 мртав и 3 рањена непр, војника. Успех би био већи, но се већ свањивало, а Немци су били у близини.

² Тај извештај је послат 28. јуна 1943. преко Округног комитета КПЈ за Лесковац. У њему је речено да Расински НОП одред има 140 људи. Докуменат се налази у Архиву ЗРПС (рег. бр. 76). Редакција га не објављује због тога што је део који се односи на акције, а потиче из других извора, објавила у књ. 5, под бр. 69.

³ Односи се на 3. батаљон (јастребачки) 1. јужноморавског НОП одреда. Иначе 1. јужноморавска бригада је формирана тек 11. октобра 1943. године.

⁴ Такав предлог је дао Штаб 1. јужноморавског одреда у свом извештају Главном штабу Србије (види књ. 5, док. бр. 67), али до формалног спајања одреда није дошло (мада је садејство у акцијама остваривано) због тога што се предвиђало скоро формирање бригаде.

27 јуна. Наши су преобучени у немачко одело разоружали жанд. станицу у Г. Степошу. План је био да још из далека говоре немачки, а кад буду заустављени да одговоре „Дојче Вермахт". Тако су упали у станицу и када су свукли и разоружали све недићевце, онда су их саслушали и лошто су сви били бивши четници, а и данас сарађују са дражиновцима, то су их СВИХ 15 стрељали. Један је пуким случајем остао само рањен. Плен: 1 холандски лаки митраљез, 14 пушака, 14 пари комплет одела, 14 пари цокула, 15 ћебета, 400 метака на митраљез и по 30 метака на пушку и 100 кгр. брашна. Станица је упаљена, која је била јако утврђена, а том приликом случајно је изгорело неколико лешева. Цео народ из исте околине са задовољством одобрава овај случај.

25 јуна. 1. чета запленила је 18 јагањаца који су били потерани као реквизиција за окупатора.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ЗАМ. ПОЛ. КОМЕСАРА,
Геца⁵

КОМАНДАНТ,
**Драгослав Петровић
Горски**

Напомена: 11 јула 1943 г. код села Буковице у борби са дражиновцима убијено је 6, а рањено 4 неприј. војника. 12 војника им је дезертирало и отишло кући. Наши су сви живи. Плен 6 пушака, 6 бомби, 500 метака обичних и 300 енглеских, 4 оквира и 80 метака за машингевер и друго.

У борбама са дражиновцима у Косаници од 5—11-УП-у заједници са Топличанима погинуо нам је један друг. О самим акцијама добићете извештај од њиховог штаба.⁶

С. Ф. — с. н.

ЗАМ. ПОЛ. КОМЕСАРА,
Геца

КОМАНДАНТ,
**Драгослав Петровић
Горски**

⁵ Добрица Ћосић

⁶ Види књ. 5, док. бр. 83.

ИЗВЕШТАЈ 1. ЧЕТЕ КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД
23. ЈУЛА 1943. ШТАБУ ОДРЕДА О ЈЕДНОМЕСЕЧНИМ
АКЦИЈАМА¹

Ко пише Јанко² Одакле

Коме Срби³ и Кики⁴ _____ р.д.с. Положај

0. бр. сл. датум 23-УП-43 год., 12 час, _____ мин.

Карта размере 1:_____

Драги Србо и Кико, покушавао сам још пре три недеље да успоставим везу са вама, али Душко није могао да се пробије. Чим сам од теренаца добио извештај да је реакција уминула шаљем га. За ових месец дана откако смо се растали 1. чета је крстарила по Космају и Посавини. Главније њене акције су следеће:

1.— 23-У1, приликом преласка међународног друма код Влашког Поља, чета се сукобила са Немцима. Погинуло је 2 Немца и неколико их је рањено. Са наше стране нема никаквих губитака. (Једва сат-два доцније ови исти Немци су напали групу Италијана мислећи од њих да су партизани. Пушкарали су се узајамно, било је и жртава али не знамо колико).

2.— 4-УП одржан је збор у Бождаревцу. Збор је успео. Било је 60—80 сељака.

3.— 11-УН одржан је збор у Борку. Сасвим успео — као они из 1941.— Било је 150—200 сељака.

4.— 7-УП чета је напала Липовицу. Задатак је био следећи: запленити и уништити 3 камиона, запленити магацин, уништити евентуално непријатељске снаге, затим сести у један од камиона и отићи до Багрдана и напасти жанд. ста-

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 27.

² Славко Миљковић Јанко. *Потпуно марта* 1944. у борби са Српском државном стражом у с. Поповићу, као политички комесар 2. чете Космајског одреда.

³ Народни херој Иван Стефановић Срба. Он је тада био командант Космајског одреда.

⁴ Божидарка Дамјановић Кика била је у то време заменик политичког комесара Космајског одреда.

ницу а одатле на вашар у Бождаревцу где одржати збор и
-за'д са збора одбацили се што даље. — Постављени за-
датак није изведен у потпуности, и то из ова два разлога:
због задоцњења умакла су нам 2 камиона (и један је био
У.Г.Б. кога су пратила 2 жандарма), а на једном камиону
кога смо запленили пукла је гума пред самим Багрданом.—
Изведено је следеће: заплењен је 1 камион и магацин у ко-
ме је било 20—30 л. уља, 10—15 кг. масти, 10—12 кг. сировог
меса, 30 кг. белог брашна. Баш док је магацин плењен
наишла су 2 Немца. Једног је друг Боро одмах убио а друго-
г ранио, и овај је рањен утекао. После овог поседали смо
у заплењени камион и кренули да нападнемо жанд. станицу
у Багрдану. Међутим нам је гума лукла и зауставили смо
се пред болницом. Ту је убијен један жандарм који је чувао
једног рањеног дражиновца.

5.— 12-УП напали смо дванаест жандарма који су дошли
на вашар у Лесковац. Жандарме смо разјурили. Један ра-
њен је заробљен. Пошто смо их гонили све кроз неке вр-
зине у шумарке не знамо тачно колике смо им губитке на-
нели. Ми губитака немамо.

6.— 14-УП у Липов. шуми напало нас је око 200 С.Д.С. —
Умало нам нису ушли у логор јер стражар, који је могао
да их види на километар, или је спавао или је седео у цбу-
ну и требио вашке. Ипак се чета није разбила. Иако су ско-
ро сви били запрепашћени, ипак је Молнару и мени пошло
за руком да организујемо повлачење. Другови су слушали
команду куда да се иде али нису извршавали наређења да
се отвара ватра. Тек неколико килом. јужније — код Циг.
гробља успело нам је да се организујемо за отпор и чим је
то видео непријатељ није смео више да нас гони већ је на
пристојној даљини (на путу код циг. кућа 1.500 м. ваз. ли-
није) застао и гледао нас све до мрака.— Од чете се изгу-
била 4 друга. Један је већ у саставу, а остали су се јавили
на везу. (Међу њима је и другарица Нада, а такође и Милић
падобранац који је *био стражар, тако да до* сада још нисам
могао да га саслушам.*) Поред наведенога правили смо још
и неколико заседа дражиновцима, али без успеха. Успело
нам је само да ухватимо једног њиховог курира. На саслу-
шању нам је рекао све што је знао, али није знао ништа од
нарочитог значаја. Наравно да је ликвидирао.— Дражинов-
це стално тражимо али их никако не налазимо. Банду Цеке
и Косте вијали смо пуних недељу дана из дана у дан и ско-

* Рањен је у ногу друг Уча, али сасвим лако, тако да и даље
иде са четом.

ро увек су нам измицали за сат-два или чак мање. Разлог овоме је непостојање организоване об. службе на терену. А има и нешто горе о чему ћу вам усмено рећи.

Ситуација у овим срезovima је углавном следећа:

Народ очито воли нас али је још толико заплашен да не сме да приступа у наше чете. Дражиновци немају масовну подршку али још нису ни из далека демаксирани. Сада дражиновци врше мобилизацију и то присилно. Народ је огорчен и ми користимо овај случај да их политички сасвим дискредитујемо. Наследник Св. Ракића (кога су пре месец дана Немци „заробили“), неки Милисав Станисављевић из Сибнице (бивши четник), има око 50 људи, али једва 15 су „брадоње“ а све остало су присилно мобилисани. Невероватно вешто бежи од нас. Чим чује да наилазимо хвата маглу.

Синоћ смо н. пр. у Сибници вечерали по кућама где је он наредио да му се спреми вечера, а он чим је чуо да смо дошли једноставно ухватио паду. Иначе стално говори сељацима како он неће да се бори против нас и како би тобож желео да се споразумемо. — У Посавини су сасвим слаби — једва њих десетак — и не врше мобилизацију. — Милосав је бежећи од нас ономад између Венчана и Даросаве натрчао на наше Колубарце, али ништа подробно не знамо. Жандарми су веома неактивни. ЈуриШни батаљон који нас је у Липовици изненадио борио се сасвим кукавички иако је био двадесетоструко надмоћан.

Говори се да ће доћи Немци ради пљачке. Ако се то заиста деси наравно да ћемо их нападати. Низу општина забранили смо сваки рад. Борачки и бождаревачки претседници отворено су рекли на Умци да не смеју од нас више да раде. Видећемо да ли ће општински часници у целости послушати наша наређења. Ако не послушају наредићу да се *неколико њих, у први мах, ради* примера осталима стрељају. Канал са Б.⁵ је обновљен и данас треба да стигне први транспорт. Ухватио сам везу са Сремом. Прилажем вам писмо које сам у име нашег штаба писао таМошњем штабу. Још нисам добио одговор, али он треба да стигне сваког дана. Јавите ми ваше мишљење!

Чета се повећала са пет нових другова.— Из Остр. треба да стигну још 10 (десет) и то са оружјем.— Скупили смо и нешто оружја за другове који стигну из Б.

⁵ Београдом

у диквидирању дражиноваца и осталих петоколонаша немамо успеха. Узроци следећи:

а.) Већина од њих не спава код својих кућа, креће се опрезно и чим само начују за нас беже;

б.) обавештења која добијамо о њима сасвим су недовољна;

в.) оне које би могли да ликвидирамо теренци нам препоручују да то за сада не чинимо.

у чети није најбоље, али је ипак боље него што сам очекивао. Руководство је млитаво и неагилно. Понавља се оно старо: сматрају да не треба ништа да мисле док сам ја поред њих. — Крећемо се и дању. Скоро увек у села улазимо далеко пре сумрака. Акцију у Липовици започели смо у 14^х/2 ч., а у Лесковцу у 16% ч.— Не само наше акције, већ и сама наша појава има великог дејства на народ. О нашим „подвизима“ (нарочито о Липовици) причају се невероватне приче...

Сада имам у пројекту неке акције у непосредној близини Б-да. Одустао сам од спаљивања вршалица, јер би та мера била не само непопуларна већ и неефикасна пошто не бих могао да уништим све машине. Шта више, рад вршалица је забрањен од издајничких власти, и оне сада раде „илегално“.

Ако стигну оних 10 из Ос.[тружнице] и нови из Бг-да образоваћу посавску чету. Јавите ми да ли *друга Лазу* могу да узмем у одред, кад је већ упућен на војну линију и разрешен досадање дужности. Био би згодан за комесара чете коју треба образовати.

Јавите ми шта је се све код вас догодило.

Пошаљите ми било какав материјад, јер проето немам ништа да раздајем народу. Нарочито би ми добро дошли летци о Дражи, жетви и радио-вести. Да ли је изашао нов *Глас*, чуо сам да су га Шумадинци добили још пре месец дана.

Пошаљите ми и једну батерију.

Такође ако имате и новца. Ускоро ћемо — ако све иде као што планирам — имати једну сасвим крупну суму.

Када мислите да одржимо заједнички састанак и где? Ја мислим да би било згодно да га одржимо на овој страни где сам ја сада.

Другарски поздрав
Јанко

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДЕ 2. ЧЕТЕ КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 24. ЈУЛА 1943. ШТАБУ ОДРЕДА О РАДУ ЧЕТЕ ОД 10. ДО 25. ЈУЛА¹

2. ЧЕТА НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
КОСМАЈСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ
ОДРЕДА „РАДЕ ЈОВАНОВИЋ“

**ШТАБУ
КОСМАЈСКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА „РАДЕ ЈОВАНОВИЋ“**

И з е е ш т а ј

о раду и животу 2. чете од 10. VII. до 25. VII. 1943.

На дан 10. јула чета се је налазила у селу Јагњилу.

Рад у чети: Састанак четног руководства: " смењивање четног економа. Читање пропагандног материјала и литературе по водовима. Увече акција за оружје.

У чету је стигао теренац друг Стева, који ће до даљњег остати са четом. Од оружја скупљено је: 98, 64, 52, 12, 16, 67, 96, 68, 310, 17, 710, 102, 105, 56, 21, 510, 59, 92, 55, 72, 57, 610, 13, 102, 33, 44, 28, 109, 64.²

На дан 11. јула чета се је налазила у селу Јагњилу. Рад у чети: Да не би дошло до провале са стране сељака који су сазнали за нас, чета се распоредила по малим групама тако да рад у чети није био могућ.

Увече одржана је једна конференција са сељацима и извршене акције за оружје: 38, 18, 64, 22, 36, 710, 31, 72.³

На дан 12. јула чета се је налазила у селу Рабровцу. Рад у чети: Прва половина реферата о развиту друштва. Чишћење, хигијена.

На дан 13. јула чета се је налазила у селу Рабровцу. Рад у чети: Реферат о првој помоћи, хигијена, прање рубља, чишћење одела. Увече за време вечере на нашу заседу наишла је једна непријатељска колона. За време тог сукоба изгубила се од чете једна десетина са другом Космајцем на

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 23—12, к. 1642.

² Сакупљено је: један пушкомитраљез и... (остало нејасно).

³ две бомбе

челу. Због сукоба отпочеле су акције које су биле за то вече предвиђене.

На дан 14. јула чета се налазила на положају код села Ковачевца. Изгубљена десетина налазила се на оближњем положају не знајући да се у близини налази чета.

У току ноћи успостављена је веза.

На дан 15. јула чета се је налазила на истом положају, Рад у чети: Састанак четног руководства који је предводио друг командант одреда. Чета се је поделила на две самосталне јединице од којих је већа задржала назив 2. чета а друга се издвојила као ударна група под командом друга Космајца. Остало четно руководство остало је са четом. Разлози за поделу следећи су: 1) По свом саставу чета се показала сразмерно непокретна. Због свеопште офанзиве противу силе осовине ситуација изискује акције за које је потребна велика покретљивост. То исто потребно је и због појачане реакције по свим теренима. 2) Због великог броја био је отежан проблем исхране.

У чету је дошао друг Саша (нов) и друг Мезимац (из ударног батаљона).

Ударна група одвојила се још истог дана са другом командантом.

На дан 16. јула чета се налазила на положају код села Марковца.

Рад у чети: реорганизација чете, успостава новог агитпропа, нова подела рада, хигијена, чишћење оружја.

На дан 17. јула чета се је налазила на положају код села В. Иванча.

До подне примећен је у непосредној близини нашег положаја стражар непознате војне јединице, јер је било изјутра преко обавештајне службе јављено чети да се у суседном селу налази одред Свете Ракића (30 људи са 6 пушкомитраљеза), постојала је сумња да је то његов одред. Друг полит. ком. и друг Зрињски отишли су зато на везу да би помоћу обавештајне службе утврдили идентитет примећеног одреда. Путем били су примећени и наишли су на непријатељску заседу. Полит. ком. вратио се у чету, док се је друг Зрињски повукао у другом правцу. После тога чета се је повукла на оближњи положај (200 метара) и ту предала. Увече биле су нам постављене заседе на свим путевима. Патрола је наишла на заседу на улазу у село Црквине. Губитака није било.

На дан 18. јула чета се налазила на положају код села Ковачевца.

Рад у чети: Други део реферата о развиту друштва. Чишћење оружја.

У чету је дошао друг Јова, који се је изгубио из ударног батаљона. Друг Саша отишао је у суседно село по једног новог друга и није се вратио до покрета.

На дан 19. јула чета се је налазила на положају код села Кусатка. Рад у чети због великог броја стражарских места није био могућ. Индивидуално читање књиге и проп. материјала.

На дан 20. јула чета се је налазила на положају код села Азање.

Рад у чети: Читање „Пролетера“ са дискусијом. Бријање. Увече је чета извршила ликвидацију једне издајнице из Кусатка. I

На дан 21. јула чета се налазила на положају од 19. јула. Рад опет није био могућ. Индивидуално читање.

Увече чета је извршила ликвидацију једног народног издајника у Кусатку.

На дан 22. јула чета се је налазила на положају код села В. Крсне.

Рад у чети: састанак агитпропа. Вежбање забавног програма по групама.

Увече акција за муницију: 60 метака.

На дан 23. јула чета се је налазила на положају код села Ковачевца.

Рад у чети: Читање народних песама.

На дан 24. јула чета се је налазила на положају код села Ковачевца.

Рад у чети: Студиј војне литературе по петоркама. На самом положају друг Ћале је пронашао сандук муниције са око 500 метака. Увече у чету су се вратили са боловања другови Драга и Васа. Друг Зрињски дошао је са њима али се са посебним задатком опет одвојио од чете. Са њима вратио се друг Мезимац.

Опште стање у чети

Опште стање у чети никако није задовољавајуће. Пре свега осећа се недостатак дисциплине и партизанског понашања. Међу борцима влада психоза нетрпељивости и пргавости.

Наоружање и бројно стање⁴

На дан 24. бројно стање 2. чете: 52, 35, 12, 61, 64, 47, 72, 57, 76, 37, 101.

Наоружање (без оружја којег број се није променио):

пушака: 52, 64, 18, 72, 57, 16, 10, 81, 75, 76;

бомби: 29, 72, 57, 56, 16, -21, 64, 66, 57;

револвера: 61, 81, 41, 75, 76;

метака: 63, 101, 510, 21, 99, 77, 38, 18, 72, 66, 57, 21, **67**, 81, 38, 72, 75, 64, 57.

Политички комесар чете:

Јанко Врабић⁵

Командир чете:

Душан Поповић⁶

⁴ Бројно стање чете: 23. Наоружање: пушака 19, бомби 14, револвера 9, метака 1.250. (Дешифровање извршено помоћу шифре која се налази у Архиву В.И.И., рег. бр. 28—12, к. 1642.)

⁵ Погинуо 4. децембра 1944. у Пријепољу, у борби с Немцима; као санитетски орган 1. шумадијске бригаде.

⁶ Погинуо несрећним случајем код Ковачевца, близу Младеновца, маја 1944. као командант Космајског НОП одреда.

БР. 103

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 2. ЈУЖНОМОРАВСКОГ НОП ОДРЕДА
ОД 1. АВГУСТА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О НЕ-
ПРИЈАТЕЉСКОЈ ОФАНЗИВИ И ТЕРОРУ У ЦРНОЈ ТРА-
ВИ И О ЈАЧИНИ И ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА¹**

ШТАБ
И ЈУЖ. МОРАВСКОГ НАР.-ОСЛ. ПАРТ. ОДРЕДА
1. августа 1943. год.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ

Положај

Примили смо ваше писмо од 29. јуна 1943. г. Поступићемо по вашем наређењу.²

I.

У току месеца јула о.г. окупатор је на нашем терену предузео две веће потере у којима је учествовало до 12.000 непријатељских војника.—

До сада ниједна потеря није била тако организована. Непријатељ је заузео све висове, раскрснице, приређивао је заседе на нашим пролазима и претраживао шуме. Но због ширине терена није му успело да направи обухвате нашим јединицама иако немамо веће комплексе шума. Потере су остале без резултата.

У последње време дражиновци су се активирали на бабичком терену — врше присилну мобилизацију, но не успева им.

Пред народом тога краја компромитовали су се јер су заједно са недићевцима учествовали у потерама за наншм јединицама. Добро су наоружани јер њихова свака петорка носи пушкомитраљез.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. 5р. 83.

² Наређење се односи на формирање ударног батаљона. Главни штаб Србије издао је у то време слична наређења и другим одредима (види књ. 5, док. бр. 70).

II.

Окупатор је на терену између Бабушнице — Предејана и Сурдулице отерао све мушкарце од 16—60 год. у интернацију или руднике. Свакодневно убија или пали. У Црној Трави стреља жене и девојке, но народ се ипак добро држи и односи дрема нама.

III.

Овладали смо целим нашим тереном на бугарској територији³ од Пирота до Прешева. Наш III батаљон ишао је до Скопске Црне Горе.

IV.

Одред броји 252327927769 854177913141923393 бораца са 7433776788187677 пушкомитраљеза, 775961 машингевера.⁴ Формација 937544 батаљона.⁵ Морал наших бораца је на висини.

V.

Од 25. јуна до 25. јула 1943. г. наш одред је извршио следеће акције:

27. VI. 43 г.

Једна наша јединица извршила је акцију на прузи Врање, — Куманово. Саобраћај је прекинут 10 сати.

28. VI.

Иста јединица напала је рудник угља „Трнава“. Убијен 1 Немац. Плен: 3 пушке, 700 п. метака, 3 пиштоља, 150 кг експлозива, 120.000 лева, шећера и другог материјала.

29. VI.

Иста јединица скидала је телефонску линију Оштрц — Жегра.

³ Односи се на територију коју је анектирала фашистичка Бугарска.

⁴ Редакција није била у могућности да дешифрује те податке о бројном стању и наоружању.

⁵ три батаљона

1. VII.

Једна наша јединица напала је бугарску полицију (65) у селу Дуга Лука. После борбе од 4 сата наша јединица успела је да запали зграду у којој се непријатељ налазио, где је изгорело 40 полицајаца са свом спремом и оружјем. Ту нам је јуначки погинуо командант батаљона друг Мирко Сотировић и десетар Десимир Милтеновић.

6. VII.

Једна наша јединица уз сарадњу бугарских партизана запалила је општину и мандру [млекару] у бугар. селу Стразимировци и запленила 2 пушке.

6. VII.

Друга јединица запалила је општину села Орах и запленила 3 пушке и други материјал.

6. VII.

Једна наша јединица уништила је рудник угља Острвицу и стрељала 1 полицајца. Заплењене намирнице подељене су радницима и сељацима. Плен: 1 пушка, 200 метака, 1 пиштољ, 90 кг експлозива, 15.200 лева, 200 кг шећера и други материјал.

7. VII.

Запаљена је архива у селу Клисурици.

9. VII.

Једна наша јединица напала је посаду ман. Св. Прохор и стрељала 3 буг. полицајца. Плен: 1 машингевер, 2 пушке, 2 пиштоља, одело, обућа, 9.000 лева и други материјал.

9. VII.

Иста јединица извршила је акцију на прузи код Летовице — кратак прекид саобр.

10. VII.

Једна наша јединица запалила је архиву општине Смрдан и уништила мандру у селу Присјан где је изгорело 20.000 кг качкаваља и 2.000 кг масла. Собом је однела 320 кг качкаваља.

12. VII.

Једна наша јединица извршила је акцију на опш. Сувојница и запленила 11 пушака, 100 метака и другог материјала.

20. m. Jedna naša jedinica u borbi sa svojim
vitezovima borila se uzala je kod sela Brijuni
i razila se u neprijateljska područja
kojom se pobijela.

21. m. Jedna naša jedinica u borbi sa svojim
vitezovima u selu Brijuni. Nakon borbe
od 2 sata jedinica se razila i razila se
velikom količinom. Nalaz je u selu Brijuni
je u borbi u kojoj se neprijatelj razila od
od strane neprijatelja i naša jedinica
od njega obratila se.

22. m. Jedna naša jedinica u borbi sa svojim
sa svojim neprijateljskim vitezovima i razila se
u krajnjoj borbi imala se u selu Brijuni
u selu Brijuni sa svojim vitezovima.
Nalaz naših jedinica za vrijeme borbe
je od sela neprijateljski razila se
50 metara i 8 razila se sa svojim
imala 3 jedinica a 6 razila se od njega.

Naši naši dužnosci rada i
okupacione snage, uključujući jedinice
naši borci kao i rukovodila i jedinice
komandira i rukovodila.

U. Za predmete koje smo vam poslali
2. m. 43. 07. osiguramo sigurnost.

Služba franšize - sigurnost predmeta!

Poslanje kometa
Vladimir Vujanović
Zlatko Vujanović

Фотокопија последње странице документа бр. 97

13. VII.

Једна наша јединица напала је 40 полицајаца у селу Стрелац, који су дошли да обнове раније уништену општину и мандру. У краткој борби (30 мин.) убијено је 5, рањено 6 полицајаца. На нашој страни рањена 3 друга, међу њима командир јединице.

Заплењено: 1 машингевер са 350 метака, 3 пушке са 1.300 п. метака, 25 пари веша, одела, цигарета и другог материјала.—

20. VII.

Једна наша јединица у борби са четом бугарске војске убила је код села Златановце једног а ранила два непријатељска војника. Потом се повукла.

24. VII.

Једна наша јединица напала је посаду недићеваца у селу Дадинци. После борбе од 2 часа јединица се повукла са тешко рањеним командиром. Напад је неуспео јер је зграда у којој се непријатељ налазио била од тврдог материјала и што напад није добро припремљен.

25. VII.

Једна наша јединица примила је борбу са 200 непријатељских војника и полицајаца и у краткој борби изнад села Острозуба убила 3 непријатеља а затим се повукла. Резултат наших акција за прошли месец је да смо непријатељу нанели губитке од 56 мртва и 8 рањених док смо сами имали 3 мртва и 6 рањених другова.—

План нашег будућег рада биће: уништење окупаторске живе силе, уништење Дражиних банди као и рушење непријатељских комуникација и рудника.

VI.

За предлоге које смо вам писали 2. VII. 43. год. очекујемо одговор.⁶

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Владимир Вујовић

(М.П.)

Зам. команданта,
Синадин Миленовић⁷

⁶ Види књ. 5, док. бр. 75.

⁷ Народни херој. Погинуо у јесен 1943. у борби са Бугарима код села Радосина (Лужница).

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА КРАГУЈЕ-
ВАЦ ОД 12. АВГУСТА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ
ЗА СРБИЈУ О БОРБИ 1. ШУМАДИЈСКОГ НОП БАТАЉО-
НА ПРОТИВ БУГАРА КОД ВЕНЧАЦА¹

ПК-у

12-УШ-1943 г.

Драги другови,

Друг Мих.² није вам се могао јавити последњи пут због моменталне ситуације која се десила. Ствар је у овоме: Када је долазила веза, батаљон је имао борбу са Бугарима. После тога било је мало претреса, тако да нисмо могли послати пошту на везу. Борба је била у близини Венчаца. Наша једна чета извршила је јуриш на Бугаре и запленила: 1 тешки митраљез, 2.500 метака, 2 тешка бацача мина, неколико сандука бомби за бацаче, 1 бацач неисправан, док су остали два комплетна са свим справама, 20 шлемова, 1 пушку. У борби је погинуо 1 Бугарин, а број рањених није нам познат, остали који су били поред бацача и митраљеза побегли су. Према непровереним вестима из те борбе дезертирало је 30 Бугара. Ми нисмо имали жртава ни рањених.³

Имали смо саветовање нашег ОК.⁴ Завршен је један партиски курс. Јуче је завршено војно саветовање на коме су присуствовали политички руководиоци и из суседних округа.⁵ Данас или сутра треба да почне међуокружно партиско саветовање. Делегати из свих суседних (предвиђених) округа стигли су.

О свему детаљније писаћемо касније.

Друг Мих. је добро. Мисли да ће код вас бити у року за 10 дана. Другови Вук⁶ и Бранко⁷ такође су добро, стигли су код нас и раде.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав
За ОК Краг. Мика³

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 7245.

² Благоје Нешковић

³ Податак није сасвим тачан. У тој борби је била рањена Божи- дарка Дамјановић Кика, члан Окружног комитета КПЈ за Младеновац.

⁴ У ствари је одржано саветовање ОК КПЈ за Аранђеловац, Младеновац, Пожаревац, Чачак и Ваљево.

⁵ Види књ. 5, док. бр. 82.

⁶ Мома Марковић

⁷ Драги Стаменковић

⁸ Милован Милосављевић

БР. 103

**ПИСМО ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ВОЈВОДИНЕ ОД 27.
АВГУСТА 1943. ОБАВЕШТАЈНИМ ОРГАНИМА ОПЕРАТИВНИХ
И ПОЗАДИНСКИХ ЈЕДИНИЦА О ДУЖНОСТИ-
МА И РАДУ ВОЈНИХ КОМИТЕТА¹**

ГЛАВНИ ШТАВ НОВ И ПО
ВОЈВОДИНЕ
Пов. број: 257/43
27. VIII. 1943 г.
Положај

СВИМА ОБАВЕШТАЈНИМ ОФИЦИРИМА ОПЕРАТИВНИХ
И ПОЗАДИНСКИХ ВОЈНИХ ЈЕДИНИЦА

Дужности и рад војних комитета

Рад војних комитета до сада је потпуно подбацио. Војни комитети до сада нису имали уопште никакав програм рада, те су се губили у ситницама а прави рад остао је потпуно занемарен. Обично се досада рад ВК састојао у прикупљању података у месту у којем се исти налазе, набављању писаћег материјала, разног другог, што се све скупа не може назвати радом ВК.

ВК имају далеко шире поље рада него оно *што су се они* ограничили. Изгледа да су ВК са самом војском врло слабо радили политички, а са официрима још мање. Војска се у свим упориштима још увек огорчено брани приликом нашег напада на које упориште те наше јединице још нигде нису наишле на једно упориште где би им домобрани или који други род војске помогао изнутра, т.ј. из самог непријатељског упоришта. Из тога се види да је политички рад ВК у самим непријатељским јединицама био доста слаб (те војска не зна чак ни оно најосновније, т.ј. ко су партизани, него их упоређују са разним другим бандитима). Војска још ни до данас нема појма какви се све важни догађаји одвијају на источном бојишту а камо ли у нашој земљи, него наседају бандитским пропагандама. Чланови ВК не траже себи сараднике и међу осталим својим колегама, официрима, но су се увукли само у себе те су се ограничили само на онај најужи круг са којим су и почели да раде. Осим то-

¹ Препис оригинала (писан на машини, латиницом) у Историјском архиву Покрајинског комитета СК за Војводину (даље: ИАПКСКВ) а снимак у Архиву В.И.И., микрофилм 1/113—114.

га постоји бојазан код чланова ВК при приступању својим колегама да их привуку у свој делокруг рада.

ВК не воде довољно рачуна о својим друговима сарадницима у војсци приликом њиховог премештања у други гарнизон те не обавештавају суседне ВК о премештају истога у тај гарнизон, да би се исти могао повезати са тим комитетом да би и даље био од користи, него се премештени друг нађе у непознатој средини и прође много времена док се исти друг упозна са појединим људима, међу њима нађе себи сарадника. То је велики губитак времена а то се [не би] дешавало кад би војни комитети међусобно били повезани.

ВК, т.ј. чланови ВК не пазе довољно на покрете јединица њиховог гарнизона те са појединим јединицама и немају везе и на време не могу да осете њихове покрете, него то јављају нашим оперативним јединицама тек после свршеног чина, од чега наше оперативне јединице не могу да имају никакве користи.

ВК нису ни створили потребне канале којим ће стизати њихови извештаји на одређена места, а и уколико су створени, обично у најкритичнијем моменту они су престали да функционишу.

ВК не одржавају своје редовите састанке, на којима би претресали свој прошли рад и на којима би састављали програм за свој будући рад, а нити шаљу извештаје о свом раду овом штабу као и ни повереништву ЦК.

ВК нису у својим гарнизонима организовали у довољној мери помоћ за народни фронт, а слабо се брину и за набавку разног материјала (као санитетског, писаћег, механичког, разних санитетских инструмената, оружја, муниције, и разног другог материјала који је потребан нашим јединицама, а до кога они могу лакше да дођу него ми).

Дужност је ВК да раде са војском политички, да их упознавају шта је то фашизам, ко су усташе и четници и уопште ко су издајнице нашег народа, ко су партизани и народна војска и какви су им циљеви и намере. Дужност је војних комитета да организирају у војсци све симпатизере нашега покрета да они не би остали само симпатизери него да постану активни борци на нашој страни. Доказивати у војсци да је сада дошао одсудни час да се дигну сви на оружани устанак а побијати опортунисте који тврде да још није дошао одсудни час него да треба још сачекати, јер тим чекањем уствари се само продужују патње нашег народа. Упознавати војску са данашњом ситуацијом како у нашој земљи тако и изван ње.

Указати им на важност победе које је извојевала Црвена армија на источном бојишту а које и данас војује, као и на важност победе наше НОВ која се бори раме уз раме са Црвеном армијом те том својом борбом одвлачи на себе један добар део немачких снага које би иначе биле на источном фронту. Не дозволити да војска у њиховом гарнизону наседа разним непријатељским пропагандама него појачати активност наше пропаганде разбацавањем разних летака итд.

ВК не смеју се ограничити само на онај круг са којим су почели да раде него стално свој круг проширивати, те увлачити и остале официре и подофицире у круг свога рада, задавати им конкретне задатке те контролисати да ли су ти задаци тачно извршени. Водити рачуна и о осталим јединицама њиховог гарнизона у другим упориштима те настојати да се исто такав рад проводи и код њих. Строго водити рачуна о официрима и подофицирима својим сарадницима у гарнизону. Приликом њиховог премештаја у који други гарнизон, упознати их са приликама које владају у томе гарнизону у који они буду премештени, упознати их са људима којима се премештени официри и подофицири могу обратити и са њима могу сарађивати те и даље водити о истима рачуна да се не би зачурили и постали неактивни, него их стално потсећати на рад. ВК појединих гарнизона морају међусобно бити повезани те извештавати једни друге приликом премештања појединих официра и подофицира те доставити њихове карактеристике. Исто тако морају у својим извештајима извештавати ОК о премештању појединих официра и подофицира наших сарадника да би се наши ОК као и наше оперативне јединице и даље могле користити. ВК суседних гарнизона морају међусобно бити у сталном контакту и једни другим увек излазити у сусрет у сваком погледу, било у набавку разног материјала, достављању обав. извештаја итд. ВК морају користити сваку непријатељску грешку у нашу корист и ако се деси неки инцидент између усташа и домобрана или домобрана и Немаца, ако неки од домобранских официра, подофицира и домобрана падне у затвор или буде стрељан зато што је устао против окупатора, таквог треба одмах пред војском популарисати и све те инциденте јавити повереништву ЦК КПХ да би се на време о истом инциденту могао имати летак. ВК морају стално да буду будни и да пазе на сваку па и најмању погрешку непријатеља, да испитају тачно бројно стање, национални састав, наоружање, утврђење, расположење непријатеља итд. И то све да јављају ОК као и официрима са којима ће бити повезани. Сви ВК морају у сагласности

са ОК, обав. официрима, створити канале којим ће увек и на време стизати сви њихови извештаји и на одређено место, као и споредне канале којим ће стизати њихови извештаји у случају реакције. Сви ВК морају одржавати своје радне састанке на којима ће претресати сав свој рад од прошлог састанка па до следећег, на којима ће уједно одређивати рад до будућег састанка, те ће сваког подвргавати критици који не испуни задатак задат му на прошлом састанку. ВК морају своје састанке одржавати редовно бар сваких 8 дана а ако се укаже потреба одржавати и изванредне састанке покрај редовитих. После сваког 8-дневног или изванредног састанка секретар ВК направиће састанак са једним претставником ОК са којим ће присуствовати и обав. официр одреда или подручја на чијем се сектору тај ВК налази. Извештај о овом целокупном раду морају ВК слати сваких 8 дана као и обав. официри, а обавештајне извештаје о кретању, бројном стању и наоружању непријатеља морају слати обав. официрима *сваки даи* па било промена или не у њиховим гарнизонима. ВК у својим гарнизонима организувати помоћ за народни фронт те прикупљати добровољне прилоге у новцу и организувати благајне ВК које ће им служити за набавку разног материјала потребног за народни фронт. Када се мисли да ВК раде са војском политички, мисли се да они сами директно [не] раде са војском, јер би се тиме они сами компромитирали, него радити преко подофицира, који ће опет у самој војсци створити групе симпатизера' који ће њихов рад да преносе даље, али цео тај рад мора да буде под строгим контролом ВК. За све створене симпатизерскв групе чл. ВК морају остати непознати и пред никим никада не изјављивати ко су све ВК.

Ово вам се упутство доставља за то да би и ви знали које су све дужности ВК, да би их и ви сами могли упутити у дужност, уколико то њима самим није познато, када се нађете на састанцима ВК.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ПОЛИТКОМЕСАР:
Стеван Јовичић с.р.

КОМАНДАНТ:
Слободан Сремчић² с.р.

² Аћим Груловић

БР. 100

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА РАСИНСКОГ (КРУШЕВАЧКОГ) НОП
ОДРЕДА ОД 18. СЕПТЕМБРА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СР-
БИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ОКРУГУ И
О ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА ОД 18. ЈУЛА ДО 14. СЕПТЕМБРА¹**

ШТАБ
КРУШЕВАЧКОГ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ. ОДРЕДА
„МИРКО ТОМИЋ“
18 септембра 1943 год.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ. ОДРЕДА ЗА
СРБИЈУ

1. Непријатељ

Бројно стање окупатора је променљиво. У граду Крушевцу има до 60 Немаца и око 300 Бугара. 3. добровољачки Љотићев батаљон — око 300 људи и око 300 недићеваца у целом Крушевачком округу. Дражиноваца има у мањим групама и у већим формацијама. Тако у Жупи и под Копаником има 4—5 бригада јачине по 80—100 људи и неколико групица по 30—40 четника, од којих је пола без оружја, 80% од њих је силом мобилисано и ноћу изведено из кућа, са врло slabим моралом. Имају врло добру обавештајну службу уз помоћ целокупне домаће реакције. Наоружање прилично добро, нарочито доста муниције. Свака бригада има 4—5 лаких митраљеза, по неки пушкомитраљез и десетину машингевера. Састав њихов углавном од силом мобилисаних сељака и бивших жандара и подофицира. Имају више од 1—2 активна официра у бригади. Врло добро су одевени и обувени од материјала који добију авионом од реакционарних енглеских кругова и наше избегличке реакционарне владе.

Дражиновци се туку са љотићевцима већ 2 месеца стално. Сукоби су избили због неслагања старешинског кадра једних и других. Са окупатором нису се још нигде сукобили сем једног случаја у Рибарској бањи, где су дражиновци у заседи убили 3 Бугарина и 6 заробили. Бугари су, за одмазду упалили 40 кућа у с. Рибару. Дражиновци јавно сарађују са недићевцима у свим борбама и помажу једни дру-

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 91.

ге. Јасан пример где је наш ударни батаљон под борбом запалио школу где су се налазили недићевци и где би исти за 10—15 мин. били принуђени на предају, јер је већ пола зграде изгорело, али су дражиновци напали наше са леђа те су наши били принуђени да се повуку, тим пре што је сама околина школе, где су недићевци били, јако била осветљена. Дражиновци у последње време беже јако од нас и избегавају борбу, јер су настрадали у сукобима где су и сами били нападачи. Недићевци масовније напуштају своје редове и одлазе у дражиновце. Пре неколико дана недићевци из свих станица Круш. округа спремили су се и напустили своја места и пошли у шуму — дражиновцима, али у борби са партизанима рехабилитовали су се код окупатора и поново се вратили на своје дужности,

II. Народ

Народ са више смелости приступа партизанима, без много страха од досадашње и будуће одмазде. Исто долази због већег популаризовања наше борбе и нашег Врховног штаба и бољег и сталног обавештавања народа о догађајима у свету и земљи путем летака и радио-вести, које се издају два пута недељно из наше технике.

III. Терен

Терен је још врло погодан за акције и маневровање, с обзиром на лепо време и необран кукуруз који користи конспиративном кретању.

IV. Наш одред

Бројно стање одреда је 675 партизана. Наоружање одреда је исто као и у извештају штаба овог одреда од 20 јула о.г.² плус два машингевера и педесет комада енгл. бомби; мање један пушкомитраљез — изгубљен у заседи са Бугарима. Формација је одреда нова; формиран је уд. батаљон са 65% људства и остали део људства је у саставу обичне чете. Одред је дао изванредан број људства и то бољег квалитета за позадински рад. Одреду је приличан проблем набавка муниције.

Морал људства је на врло доброј висини, нарочито после формирања ударног батаљона.

Социјални састав одреда је 40% радника (углавном ситних занатлија), 40% земљор. и 20% интелектуалаца.

² Види док. бр. 100.

Војнички степен способности је за сада задовољавајући, иако је у одреду 85% људства које није служило војску. У старешинском војном кадру се прилично оскудева, јер војних стручњака нема (сем само команданта и једног водника). Обука се спроводи у смислу изградње првенствено старешинског војног кадра. Политичка свест код другова партизана углавном је добра и сваки се од партизана на време обучава и прерађује добијени материјал, те су сви понаособ у стању да објасне народу нове догађаје и политичку ситуацију. Грешака у том правцу нема.

Обавештајна служба се побољшава јачањем позадине и активнијим радом НО одбора и бољим повезивањем народа.

Везе постоје добре унутар одреда међу јединицама и са ОК редовне, а са III бат. I Јуж. мор. бригаде³ једном недељно, а по потреби и свакодневне. Пожељно би било установити везу са I Шумадиским одредом и директну са Бољевачким батаљоном (а не преко Малојастребачке чете), јер је сувише теренски и временски обилазак, те се практично не користи ни у ком погледу.

Са оделом се прилично добро стоји, а са обућом и поред приличног плена у последње време ипак веома слабо. 30% људства је сасвим босо. Са новцем такође се слабо стоји, јер одред није имао акције такве природе.

Са санитет. материјалом стоји се углавном добро. За сада имамо само два рањеника и два друга прилично болесна, који нису у стању да издржавају напоре одреда. Санитетских стручњака за овакве потребе одреда имамо довољно. Образује се курс за обуку помоћног санитетског особља.

Политички рад у одреду је задовољавајући, док полит. рад одреда у народу тек се сада интензивно спроводи.

V. Рад

18. VII. Две чете улазе у Јабланицу на позив I Јуж. мор. одреда у циљу ликвидирања наведених дражиновских упоришта на Реткоцеру.

26. VII. Борба у Реткоцеру. О току и резултату борбе добили сте извештај од I Јуж. мор. одреда.⁴

22. VII. Убијена у заседи тројка дражиновска са машингевером.

³ Види док. бр. 94, напомену 3.

⁴ Види књ. 5, док. бр. 83.

24. VII. Борба у Слатини са љотићевцима. Резултат: 4 мртва љотићевца и један официр и 6 рањених. Плен: доста веша, 10 ћебади и 10 чутура, 3 оквира за муниц. за холанд. митраљез.

28. VII. Убијен у заседи наредник љотићевац.

Од 14—24. VIII. Конференција и одредски састанак, формирање ударног батаљона.

27. VIII. У заједници са једном четом Топличана наш ударни батаљон напао је логор дражиноваца код Музаћа (Косаница). Резултат: 3 мртва и 18 заробљених. Заробљеници — силом мобилисани сељаци пуштени су кућама. Плен: 3 машингевера и неколико пушака, 50 бомби енгл., 2000 машин. муниц., 2.500 енгл. муниц. за пушке, 15 пари цокула, 8 падобрана, 20 ћебади, нешто одела. Истог дана борба са Копаон. летећом бригадом, која је нападала наше. Резултат: 10 мртвих дражин. и 6 рањених. У овим борбама наши немају уопште губитака.

29. VIII. Ликвидиран дражиновски командант села Купаца.

6. IX. Заплењено 18 оваца — реквизиција.

8. IX. Заплењено 5 говеда и 800 кг. пшенице.

12. IX. Напад на недићевце у Купачкој школи. Наши су успели да упадну под борбом у школу и већ су је били запалили. Недићевци би били за десетак минута принуђени на предају, али су дражиновци напали са леђа партизане. Резултат: 2 мртва недићевца и 3 рањена. Наш један рањен.

15. IX. Борба са недићевцима и Бугарима, који су им дошли камионима у помоћ.

Исте смо разјурили са свих положаја и натерали у Јабланичку осн. школу, где су се сакрили у тврду зграду. Доцније смо се повукли због штедње муниције и узалудног напада на тврду зграду. Резултат: 2 мртва недић. и 3 рањена. Плен: 2 оквира муниц. за холанд. митраљез, 3 шињела, 3 ћебета и нешто веша.

14. IX. Заплењено од недићеваца 10 џакова брашна, 1 џакче кафе, 11 пари чакшира, 3 овце, 3 казана.

VI. Примедбе

Због сталног седења недићеваца и љотићеваца у појединим нашим подпланинским селима у тврдим зградама (школе), које су утврдили са бункерима и направили касарне, ми смо били принуђени и упалили смо школске зграде у селима Ломница, Трмчаре, Дворане, Г. Степош и Купци. Последњу

под борбом. На овај начин неће нико смети од њих да дође у које од ових села, а још мање да заноћи. Нека од ових села стварно држе у шаху целу нашу страну Јастрепца, тако да је одреду апсолутно немогућа исхрана када су окупатор и његове слуге у којем од ових села. Народ је са одобравањем примио овај наш гест, јер су стварно ове школе служиле као касарне, а не школе за ђаке — нарочито ове године.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав.

Политички комесар,
Јанко Милојевић

Командант,
Драгослав Петровић Горски

БР. 101

**ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ
ЗА ЗАЈЕЧАР ОД 20. СЕПТЕМБРА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ
КОМИТЕТУ СРБИЈЕ О АКЦИЈАМА ЗАЈЕЧАРСКО-ТИ-
МОЧКОГ НОП ОДРЕДА, СТАЊУ ТЕХНИКЕ И МОГУЋНО-
СТИМА ТЕОРЕТСКОГ РАДА¹**

ПК-у

Драги другови,

8. Војни рад

Одред — Данас одред бројно стоји добро. Сваког дана имамо по неког друга прилив, али имамо друге незгоде а то је оружје. После драж. мобил. и запоседања терена које је богато оружјем, нама се сада намеће овај проблем много озбиљније. Морал, борбеност и дисциплина партизана је на висини.

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 381. На документу нема датума, али се из извештаја Окружног комитета од 18. октобра 1943. види да је послат 20. септембра.

² Изостављени део односи се на стање и рад партијске организације на терену.

Акције — 9-УШ напали смо Књажевац. Постављени задаци испуњени су 100% и то: 1. залаљено 30 вршалица, 2. запаљено среско начелство, 3. запаљена општина, 4. запаљена пошта, 5. из болнице узет санитетски мат. и 6. из државног дома узет веш и одело. Поред овога бацане су пароле и други су певали партизанске песме, тако да дражиновци нису могли да се похвале да су то они учинили.

— У кампањи врше уништено око 80 вршалица.

— Запаљене су следеће жел. станице: Мали Извор, Грљан, Брусник и Рогљево.

— Срушили смо рудник Аврамицу.

— Уништена је фабрика зејтина у Зајечару и просипана велика количина окупаторског зејтина.

— I бат. водио је неколико борби са драж. а последња борба на Тумби код села Орешца, Заглавски срез, трајала је 7 сати. Поред ових акција биле су ситне акције диверзионих група у сарадњи са позадинцима.

Данас имамо још 30 партизана без оружја.

9. Финансије

Сада смо требали да вам пошаљемо 100.000 дин. али смо их задржали ради набавке оружја.

10. Техника

После дугог мучења најзад нам је пошло да набавимо гештетнер и то два комада.

Имамо нешто матрица а баш сутра очекујемо још 100 комада. Сада ће тех. почети редовно да ради.

11. Теоретски рад

До сада неки организ. теоретски рад није постојао. У задњем свом писму друг Милисав³ нам је указао на потребу организованог планског теоретског рада, тако да после пријема најновијег мат., нарочито „Питања лењинизма" и „Пролетера", моћи ћемо нешто да предузмемо. За организовање једног теоретског курса ми немамо баш најјаснију претставу и требали би да нам помогнете. Ми смо од вас примили један комад

³ Недељко Караичић Милисав

Историје па ако би имали да нам дате још 1 комад. До сада смо прорађивали „Глас“ 1, 2, 3 и 4, проглас ПК-а од 1 маја, Стаљинова наређења, окружнице, и реф. о Партији и Скоју.

12. Евентуалије

1. О другарици Нади⁴ — Из одреда смо је повукли за рад по АФЖ-у у Крајини. Била је члан СК-а. Одмах по доласку на рад у комитету, због небудности осталих чланова комитета, они су другарицу пустили да оде код компромит. човека у једном селу где су је ухватили. То је било 3-УП-43. У затвору а потом у логору држали су је до 10-1Х-43 год. када је стрељана у Зајечару. Пред непријатељем држала се херојски. Држање другарице Наде је после држања друга Брковића⁵ најбоље у нашем крају. На стрељању опет су Немци од ње тражили да призна и пошто није хтела опет су је мучили, и то пред осталим људима које су довели да стрељају и пред сељацима који су дошли да их затрпају — секли јој уши, нос и мрцварили је али су од ње добили само презрење и да је Српкиња. О држању другарице Наде много се говорило прошлог месеца, јер су сељаци свуда причали о томе.
2. Јавите нам о најновијој политичкој ситуацији.
3. Јавите нам колико је сада велика слободна територија.
4. Да ли може да се зна колика је Н.О. Војска и какав је састав, тј. бр. дивизија, корпуса.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав,
Ок-а 3ј.

⁴ Народни херој Вера Радосављевић Нада. У НОБ је ступила 1941. као ученица средње школе. Била је члан Среског комитета КПЈ за Неготин.

⁵ Народни херој Миленко Брковић Црни, секретар Окружног комитета КПЈ за Зајечар и један од организатора устанка у Тимоку. У сукобу с полицијом био је рањен и ухваћен. После страховитог мучења, које је херојски издржао, полумртав је обешен на Краљевици, код Зајечара, септембра 1941. године.

БР. 102

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА РАСИНСКОГ (КРУШЕВАЧКОГ) НОП
ОДРЕДА ОД 8. ОКТОБРА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ
О ЈАЧИНИ И РАСПОРЕДУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА И
О СТАЊУ И ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА¹**

ШТАБ
КРУШ. НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ. ОДРЕДА
„МИРКО ТОМИЋ“
8 октобра 1943 год.
Положај

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОМ ШТАБУ НАР. ОСЛ. ПАРТИЗ.
ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ**

I. Непријатељ

Бројно стање окупатора у последњих десет дана је смањено. Мали број Немаца у самом Крушевцу — око 100. Бугара има у граду око 500, у Александровцу и Новацима (Жупа) око 300 Бугара, у Рибарској Бањи око 250 Бугара, Љотићеваца — у Крушевцу 2 чете до 200 људи и недићеваца у Крушевцу око 300 и 60 у Вел. Шиљеговцу. Дуж главне желез. пруге Сталаћ — Ђунис — Житковац појачане посаде Бугара на међустаницама (Карауле — направљени бункери) где су партизани изводили акције. Дражиноваца има по старом извештају, само са много слабијим моралом но раније, нарочито после борбе у Пољацима (2. Расин. четничка бригада). Исту бригаду желе да учврсте већ два три пута на терену Расине. На пр. доласком лично Кесеровића на наш терен два пута са свим својим бригадама и држањем конференција у 3—4 села. Наоружање имају у бригади: 3 лака нем. митр., 3 пушкомитраљеза (2. рас. бриг.), 3 лака, 1 тешка Бреда, 1 пушкомитраљез, 1 минобацач лаки и 10 машингевера (1. рас. бригада). Муниције имају довољно и то нове немачке и светлеће. Изгледа да више не добијају материјал никакав од реакционарних енгл. капиталиста и наше владе у Каиру. Насилно мобилишу и под претњом смрти и паљења кућа и уништавања породице народ им се одазива, макар да је морал истих у борби ужасно слаб, нарочито у вези са новим догађајима у свету и земљи.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 96.

Окупатор није активан. Ни Немци ни Бугари не иду у потеру за нама. 2. и 3. љотићевски батаљон напустили су ових дана Крутевац и отишли у правцу Краљева — Ужица. Обавештајну "службу има окупатор и недићевци од дражиноваца, који се не либе тог сретства да их о партизанима јавно обавештавају.

II. Народ

Народ слободније приступа партизанима и са више поверења и вере у њихову борбу и победу. Напушта редове издајника и активизира се у нашој борби. Одред се масовно појављује и креће скупно по равници.

III. Терен

Лепо време омогућује покрет и лако извођење акција и маневровање по терену. Обран кукуруз мало је отежао покрет по дану појединих јединица на пролазним местима.

IV. Наш одред

Бројно стање повећано од прошлог извештаја² за 15 другова, а наоружање за 1 пушкомитраљез који је заплећен од љотићеваца. Формиран је Ударни батаљон и плус један вод за слање преко Мораве. Расположење маса преко Мораве, у вези са добром позадином, условило је да је једна наша ударна петорка мобилисала у борби са дражиновцима око 50 наоружаних сељака, који су жељни увек да се боре против дражиноваца.

Морал људства врло добар и у борби и овако.

Двојица истерани из одреда због неозбиљности и непослушности. Стрељаних нема.

Нови другови су 90% земљорадници.

Војнички се другови оспособљавају и заводи се обавезна војничка обука (стројева и борбена) и старешинског особља понаособ и партизана уопште.

Везе функционишу боље унутар одреда и са позадином — са суседним одредима не најбоље — нарочито слабо са Озренцима, што је потребно успоставити и то директну везу, као погоднију, а могућу на нашем терену (преко Буковика).

Људство је прилично добро обучено, а у задње време и добро обувено. Нема, сем неколицине, босих другова. НоваЦ смо добили од другова из Гл. штаба: 100.000 дин., а и ми смо

² Види док. бр. 100.

сами у неким акцијама набавили око 70.000 дин., што је подмирило углавном потребе одреда и позадине.

Политички се ради више у народу — са масовним одржавањем зборова у више села, а позадина добро омогућава кретање одреда са успостављањем обавештајних центара у појединим местима.

V. Рад

18. IX. Борба у Пољацима са дражиновцима. Сусретна борба. Био је на окупу цео наш одред. Успех: 10 мртвих, 7—8 рањених и 14 заробљених. Заробљеници су пуштени, сем двојице стрељаних. Ослобођена два совјетска војника, који су одбегли из немач. логора и набасали на дражиновце. ~Заплењен је тешки митр. Бреда и 1.200 метака муниције за њега. Наш један мртав и један лакше рањен.

26. IX. У заједници са Јабл. II удар. батаљоном наш ударни батаљон је имао борбу у Топлици у Вел. Плани са Бугарима и жандарима. О успеху и резултату борбе добићете извештај од њиховог штаба. Наши двојица лакше рањени.

29. IX. Напад на брзи воз и рушење пруге код Тешице у заједници са Јабл. II удар. батаљ. О успеху и резултату борбе добићете од њих извештај.

Оружаних акција за ово време није више било. Једна наша петорка преко Мораве у борби са дражиновцима запленила је један пушкомитраљез белгиски и 35 пушака, којим смо наоружали наше људе.³

Одржани су масовни зборови у Вел. Шиљеговцу, Бела-сици, Здравини, Малом Шиљеговцу, Гаглову, Кобиљу, Трмчару и Ломници. У импрегнацији прагова — Обилићево •— заплењене су 3 писаће машинв веће и кајишеви са мотора и довољно писаће хартије и индига.

Другарски поздрав

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
Јанко Милојевић

Командант,
Драгослав Петровић
Горски

³ Следећи извештај Штаба одреда види у књ. 5, док. бр. 146.

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 1. ЈУЖНОМОРАВСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ОД 17. ОКТОБРА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О УС-
ПЕШНОМ ПРОДОРУ У КОСАНИЦУ¹

ШТАВ
I J. M. B.
17/X-43 г.

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА С.

Тачно по плану заузли смо Товрљане, Космачу, Соколовицу. Непријатељ је у паничном бегству напустио села. Један број сељака такође је побегао. Народ се нас плаши, четници су му туцали у главу да смо људождери. У Космачи је био Божа Ивановић са *око 150* из разних села прикупљених четника и 60 жандарма. Никако нисмо могли да сретнемо бандите, беже и крију се.

Морал наших бораца добар је. Но код нових осећа се много несналажење. Опанака нам недостаје.

Ми очекујемо долазак Пасјачког батаљона да му предамо терен. Бандити у свом бегству углавном се оријентишу према Копаонику. Ми ћемо продужити покрете по плану за овладавањем Косаницом.²

С. Ф. — с. н.

Полит. ком.
Михајловић Ђирило-

Командант
Предраг⁴

17/X-43. 6^h

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 99.

² Види књ. 5, док. бр. 111.

³ Кирил Михајловски Грујица

⁴ Предраг Марковић Алимпије. Погинуо 24. децембра 1943. на Озрену, код с. Туморе — Брда (источна Босна), на челу своје бригаде, У јуришу на Немце.

БР. 104

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЗАЈЕЧАР
ОД 18. ОКТОБРА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА
СРБИЈУ О ЈАЧИНИ И РАСПОРЕДУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ
СНАГА И О СТАЊУ ПАРТИЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ¹

П. К-у

18-Х

Драги другови,

Примили смо ваша писма од 16-1Х и 18-1Х и „Образац
упитника за кадрове" и да вам одговоримо. —

I. Ситуација на терену

1. Непријатељске снаге на нашем терену —

Немаца, којих је било и у већем броју око одузимања жи-
та, сада нема. Сада има, као и пре, по неколико фелджандара
у Књажевцу и Неготину а мало више у Зај.[ечару], због
крајскоманде. Немци који су долазили ради одузимања жи-
та уствари нису били Немци већ Румуни у немачким уни-
формама. У самом Бору Немаца има много и они само слу-
же за заштиту Бора. Њихов број није сталан, управо они се
стално мењају, те бројно стање не може да им се ухвати.

Бугара има у мањој мери и обично су на прузи •— за-
штита железничких станица.

Недићеваца има само по среским местима и у неколико
села. Њихов број није велики. Што се тиче граничне стра-
же, која је била у свим селима поред бугареке границе, са-
да је нема јер је један део отишао код Драже а други део је
повучен у Књажевац, Зај. и Неготин, тако да су сада на
истим дужностима као пољска стража. На терен иду врло
слабо, готово никако.

Дражиновци на терену има као што смо вам у прошлом
писму јавили. Стање је можда мало измењено тиме што су
негде мобилисали неколико људи а неки људи су им и по-
бегли.

Дражиновска мобилизација сада је некако у застоју. Ра-
чуне смо им ми покварили нашим крстарењем на терену и у
неколико борби. Даље што смета дражиновцима да мобилишу
је то да немају оружје. У свакој „бригади" вуку по 10 и више
ненаоружаних сељака. Даља сметња јесте терор који спрово-
де Бугари над мобилисаним сељацима. Ово нарочито важи

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег.
бри 410.

за села Загл.[авског] среза (Књ.) која се налазе поред бугарске границе. Према обавештењима које смо добили Бугари су спалили у селу Габровици много кућа и убили 76 људи. Ово није само у овом селу него у многим селима. Што се тиче дражиноваца на северу и они се налазе у неком расулу. Пилетићев² командант Кључког среза Небојша Анђелић пришао је сада нама са својим људима. О броју његовог људства и наоружању за сада још не можемо да вам јавимо јер се налазимо на путу за Крајину па ће и са њим да се нађемо. Како смо обавештени, он има велики утицај у Кључком срезу и популаран је. Поред Небојше, од Пилетића је пришао нама потпоручник Стојан Предић из села Кобишнице (Нег. ср.), он је исто популаран у свом селу а и у околини. Он је Влах, те ће и то да нам користи за рад у влашким селима којих има 11 у Нег. срезу. При одласку од Пилетића дигао је неке машинке и машингевере и сада ће да нам преда.

Бивши партизани који су били код дражиноваца договорили су се да нам приђу и то су учинили. Пришло нам је око 15 другова, са собом су узели 2 (две) Зорке (лаки митраљеви) и 1 збројовку, муницију и неке машингевере. Међу ових 15 другова који су дошли има четири црвеноармејца.³

О свему овоме послаћемо вам детаљан извештај.

2. Немци су уз помоћ дражиноваца и недићеваца опљачкали пшеницу а сада припремају пљачку кукуруза, а тако исто траже дебеле угојене свиње.

По овом питању ми ћемо да заузмемо став како би спречили што више пљачку.

II. Организационо стање

1. Стање ПО нашег округа — После Парт. конференције,⁴ уочавајући наше слабости, схватили смо и важност стварања ПО и да без Парт. не може бити ништа. До сада смо ми нашу ПО повећали са 46 чланова или за 107,2%.

² Велимир Пилетић, командант Крајинског четничког корпуса. Приликом ослобођења источне Србије побегао у иностранство.

³ То су били: Саша, Васја, Николај и Симеон. Убрзо после тога Симеон је несрећним случајем погинуо, а остала тројица су ушла у састав руске чете која је крајем исте године била формирана.

⁴ Односи се на партијску конференцију одржану од 31. маја до 6. јуна у околини Зајечара, између села Грлишта и Заграђа, у присуству делегата ПК Србије Недељка Караичића Милисава и око 30 чланова КПЈ из зајечарског округа. Слична конференција је одржана и са члановима Партије из Зајечарско-тимочког одреда (44 члана), од 11. до 17. јуна, близу с. Кривога Вира.

По величини територије и условима који постоје (Бор и остали рудници) ми још не задовољавамо, још нисмо успели да увучемо у Партију све оне борце који то заслужују. По пријему реферата „Рад Партије у војсци“⁵ и са његовом про-
радом видели смо да можемо да стварамо активе за рад у селу са перспективом да исти прерасту у партиске ћелије. Те могућности сада и користимо. Стање ПО 10-Х било је следеће:

92 члана, 20 канд. и 30 предканд.
У позадини има 59 чланова,
У одреду има 33 члана
Свега има 92 члана.

Прираштај чланова од прошлог извештаја 20-1X-43 до данас је следећи:

Старих чланова има 79
Ј. чета има 3
Нових чланова има 10
Свега има 92 члана.

Социјални састав наше ПО био би следећи:

Радника — 28 чланова а то је 30,4%
Сељака — 23 „ — „ — 25%
Интелект. — 41 „ — „ — 44,6%

Социјални састав није задовољавајући, али са озбиљни-
јим радом који ћемо предузети међу радницима надамо се да ће за кратко време социјални састав да се побољша.

2. Кадровик смо добили и одмах га послали свима орга-
низ. да почну са попуњавањем.

3. Из извештаја по осталим секторима шта је урађено, запазићете да због младости наших чланова ПО још није организатор и руководилац борбе. Да би отклонили ову слабост и подигли политички и теоретски ниво наших чланова, одмах ћемо организ. кратке курсеве за прораду најважнијег парт. материјала. Курсеве би организовали по комит., тј. сваки комитет би засебно одржавао курс. У својим задњим писмима и друг Милисав⁶ нам је указао на важност организовања курса а тако исто и шта треба да проградимо. Кратки курс добро ће доћи нарочито новим друговима члановима СК-а који имају услова да се развију у руководиоце.

О.К.
Зајечар

⁵ Види том IX, књ. 1, док. бр. 24.

⁶ Недељко Караичић Милисав

БР. 105

ИЗВЕШТАЈ, ШТАБА 1. СРЕМСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 21. ОКТОБРА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ ВОЈВОДИНЕ О ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА ОД 28. СЕПТЕМБРА ДО 20. ОКТОБРА¹

21-X-43

ШТАБ
I СРЕМСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА²
Број: 98
21 октобра 1943 год.

ПОЛОЖАЈ

Предмет: Извештај о акцијама.

*За Светозара*³

Ноћу између 28 и 29 IX о.г. један вод III чете I батаљона извршио је акцију на пустари Јанковић код Чалме. На истој пустари није се налазило војске, зграде су биле празне а биле су намењене усељавању фашистичке војске. Због тога су те зграде попаљене.

30 IX о.г. један вод исте чете напао је из заседе на Илочкој цести 1 камион који је ишао од Илока према Шиду, у камиону су се налазили исељеници из Херцеговине, од којих је један погинуо, 1 рањен, шофер и остала четири радника пуштени су. У камиону се није налазило никаквих ствари а камион је као фашистичко власништво запаљен.

I чета I батаљона кренула је ујутру 29 IX о.г. на друм Ириг — Каменица. Око 2 сата наишао је 1 камион пун немачке војске. Услед тога што је пушкомитраљез затајио камион је умакао али прорешетан метцима наших бораца из заседе, тако да је, према накнадно добивеним подацима, у њему погинуло 15 Немаца и осталих 9 рањено.

Иста чета овог батаљона кренула је ујутро 1 X о.г. у 3 сата на пругу Беочин — Петроварадин између Раковца и

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у ИАПКСКВ, а снимак у Архиву В.И.И., микрофилм бр. 1/305—306.

² Одлуком Врховног штаба НОВ'и ПОЈ, 19. јула 1943. формиран је Главни штаб за Војводину, а од дотадањег 3. одреда 2. корпуса НОВ и ПО Хрватске формиран су 1. и 2. сремски НОП одред (види књ. 6, док. бр. 109).

³ Шифрован назив за Главни штаб Војводине.

Лединаца са задатком да изврши напад на воз. Мина је била постављена и око 7 сати наишао је воз са око 30 усташа. Наишавши на мину локомотива и 1 вагон одмах су били уништени, док су остали вагони и вагон у коме су се налазиле усташе, откинувши се од остале композиције, појурили натраг у правцу Раковца, тако да другови нису могли да их стигну те су усташе поискакале из вагона. Другови су на јуриш полетели на њих, међутим они су утекли. Приликом прогона усташа 1 је убијен и заробљено је 1 пушка маузер, фишеклије, 50 метака и 3 бомбе. Локомотива је потпуно уништена јер су у њу бачене 2 бомбе од 5 кила. Код свих ових акција наших губитака није било.

2 X о.г. III чета I батаљона била је на обезбеђењу Команде места бр. VII у Нештинском хатару ради превоза сена. Том приликом наишло је 20 фашиста од Илока, на које је одмах отворена ватра. У овој краткој борби наши су борци убили 3 фашистичка војника, али је само успело узети само 1 пушку јер се другима није могло прићи због јаке непријатељске ватре. Фашисти су међувремено добили појачање па се наши борци повукли на положај код самог Нештина где фашисти нису дошли. У овој борби лакше је рањен у бутину друг Андрија који је упућен код лекара.

Једна наша чета која је оперисала у доњем Срему била је 1 X о.г. услед непријатељске офанзиве опкољена у шуми „Бојчин“, али је успела да се борбом пробije, којом је приликом претрпела [губитак] 2 рањена друга док се није могло установити колики су губитци непријатеља.

4 X о.г. иста чета извршила је акцију у селу Добановцима ликвидиравши жандармеријско упориште, којом су приликом убили 2 а ранили 3 жандарма. Том приликом заробљено је 18 пушака, 1 пушкомитраљез те 5.000 метака.

У истој акцији рањена су 2 наша друга.

5 X о.г. прешло је 89 четника у село Купиново са намером да користе немачку реакцију у том делу Срема те да формирају четничке јединице које би повеле борбу са партизанима. У тој намери сазвали су збор становништва тога места. Наша чета која је извела горе наведене акције налазила се на одмору у суседном месту. Чим је сазнала за прелаз и збор четника извршила је покрет према шуми у којој су четници после збора повукли. Јединица се развила у борбени постав са намером опкољавања четника који су се ту одмарали потпуно раскомоћени. Наишавши на њих јединица је отворила брзу пушчану и пушкомитраљеску ватру, нашто су се четници под борбом повукли према

Сави оставивши на месту 17 лешева док су 4 четника заробљена.

Четнички губитци су свакако много већи а били би сигурно и сви ликвидирани да није настала забуна тако да је једна десетина граничне чете отворила паљбу на нашу јединицу верујући да су то четници, па је успело тога пута четницима да пребегну преко Саве. По непровереним извештајима преко Саве се спасило свега 20 четника, то је врло лако вероватно јер су трагови крви указивали на то да су многе мртве и тешко рањене вукли. Овом приликом заробљено је 8 пушака које су све биле старе, зарђале. Са наше стране било је губитака 2 мртва и 3 рањена друга.

11 X о.г. једна наша чета вративши се из Босута застала је у Дивошком Прњавору да се одмори. Док је била на одмору зачуло се звоно са цркве у Дивошу, што је значило да непријатељ долази у село. Чета је одмах појурила да узме положај и дочека непријатеља, али није на време стигла, тако да је непријатељ посео циглану која се налази на улазу села и леви гребен који доминира над селом. Јачина непријатеља била је око 60 људи. Наша чета ступила је одмах у борбу која је била врло жестока јер је непријатељ располагао са неколико пушкомитраљеза и са доста пикаваца; После борбе од 1 сата и чета и непријатељ су се повукли са својих положаја. Са овим је био запречен улаз непријатеља у село а наши су борци посели боље положаје за евентуални дочек непријатеља уколико би покушао поново продор у село. Међутим он се није више вратио. У овој борби ми смо имали 3 лакше и 1 теже рањена. Међу лакше рањеним био је и командант одреда а теже рањена била је 1 другарица. Нисмо могли установити колики су губитци непријатеља премда се приметило неколико пута да су падали на земљу.

13 X о.г. јединица је сазнала да се око 20 коњаника непријатељске војске налази код села Шуљма под шумом па је одређена једна шесторка са задатком да их протера. Шесторка је наишла на непријатеља који је осетивши почео да бежи а наши борци су их пушчаном ватром испратили. Том приликом убијен је 1 непријатељски официр од кога је заплењена 1 митраљета и око 120 метака и 1 комплетно одело.

13 X о.г. Будући се по свим знацима припремала офанзива непријатељска на Фрушку Гору одлучено је да се јединице овога одреда које су се налазиле тога часа у Фрушкој Гори разиђу. Једна чета кренула је за доњи Срем али је код села Реметице наишла на заседу. Не могавши се про-

бити овде покушала је још на два места да се пробије, али без успеха јер изгледа цела шума била је блокирана. Код трећег покушаја пробијања лакше је рањен у главу друг Бата.⁴ Чета више није покушавала продор него је офанзиву непријатељску на шуму издржала маневрирајући по шуми.

Непријатељска офанзива трајала је од 14 до 17 X о.г., којом приликом јединице одреда које су се налазиле у Фрушкој Гори нису имале губитака. А исто тако избегнута је и свака борба са непријатељем, тако да и непријатељу нису нанешени никакви губитци.⁵

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар:
Лазар Љубинковић

Командант:
Баћа⁶

⁴ Ђорђе Бошковић Бата

⁵ Опширније о непријатељској офанзиви на Фрушку гору у октобру 1943. види док. бр. 106.

⁶ Жарко Самарцић Баћа

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ ЗАМЕНИКА ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА 1. СРЕМСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 22. ОКТОБРА 1943. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРЕМ О НЕПРИЈАТЕЉСКОЈ ОФАНЗИВИ НА ФРУШКУ ГОРУ И ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА У ОКТОБРУ¹

Драги другови!

Још почетком друге половине месеца септембра почео је непријатељ са извесним концентрацијама своје војске, почев од Београда — Земуна — Руме и Митровице, па све до Шиде. У том међувремену преносиле су се разне верзије о непријатељској офанзиви на Срем и Ф. Гору, а које је непријатељ форсирао нашем народу, не би ли га на тај начин запаничио до саме офанзиве. За све то време до почетка офанзиве (13. X. 1943) мање групе СС-дивизије и гестапоа вршиле су мање реакције по околним селима испод Ф. Горе. Тако је 19 септембра запаљено и опустошено село Бешеновачки Прњавор, затим дан касније запаљено је неколико кућа у Ривици, Иригу и Крушедолском Прњавору. Све ове реакције биле су пропраћене пљачком хране и стоке и одвођењем људи и жена у затворе, логоре и робијашки рад у Немачкој. Реакција је затим прешла на терен Подунавља, почевши од Буковца, па преко Чортановаца, Бешке, Крчедина, крчединске планине, Сурдука и Белегиша. У међувремену се дознало да овим реакцијама руководи генерал-мајор вон РашуИг [фон Панвиц], који има специјалне задатка, не обзирући се ни на чије интервенције. Задатак му је био очистити Подунавље од партизана, а позадину застрашити паљењем и убијањем, не би ли на тај начин прекинуо везу између наше војске и наше позадине.

За време реакције стрељано је неколико људи у Нерадину, 20 страних² људи је стрељано и спаљено у Буковцу, нешто је похапшено у Чортановцима, још непроверено да је у Бешки стрељано 20 лица због минирања 2 воза између Бешке и Чортановаца, затим у крчединској планини је убијено неколико наших бораца и 2 активиста среског комитета Скоја. Такође је похватано нешто цивила који су чували винограде. У Сурдуку је обешено неколико људи и у бази

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у ИАПКСКВ, а снимак у Архиву В.И.И., микрофилм бр. 1/261—263.

² Вероватно треба да стоји: старијих.

пронађено 24 Банаћана са пушкама и пушкомитраљезом који су сви стрељани. За даљна места немамо тачних података. Углавном реакцију је изводило 200—300 војника и гестаповца, међу којима је према причању било и недићеваца и четника.

За то време једна већа група (да ли ови или други, не зна се) непријатељских војника ушла је у шуму изнад Гргетеге, где је наишла на наше страже које су припуцале и повукле се, а главнина нашег II батаљона избегла је сукоб маневришући кроз шуму, а затим увече спуштајући се у Посавину и према Сурдуку. Један тенк успео је да продре до „Дирека“ у шуми. Наших губитака није било. Непријатељ је прошао само стазама и путевима.

После овога и даље су се проносиле вести о офанзиви на Срем и Ф. Гору док је у међувремену у Руми заседала нека конференција једног немачког команданта армије, Шилда и Бауера, а пругом и друмовима пролазили су већи контингенти непријатељских трупа, задржавајући се у Митровици и Руми по дан-два, од 3,5 и 10.000 војника. Поред офанзиве проносиле су се и вести да ова војска иде за Италију и Далмацију.

Једнога дана почеле су у Срем надолазити трупе белогардејаца, коњица и пешадија, настањивајући се по селима испод Ф. Горе (Павловци, Стојановци, В. Радинци, Чалма, Бингула, Ердевик и Илок), залазећи у села у којима нису били настањени (Бешеново, Шуљам, Манђелос, Лежимир и Дивош) где су пљачкали што год би нашли. Уз то су се опијали и силовали жене и девојке, које је најгоре било у Бингули. Једну такву коњичку патролу дочекала је једна наша десетина у Дивошу, од којих је три убијено и један заробљен. Заплењено је 3 пушке, парабелум и митраљета и коњ са седлом. У акцији је учествовао и голорук народ, отимајући од пијаних белогардејаца оружје или опљачкану имовину. Непријатељ је побегао, али је после неколико сати дошла јача група од око 100 белогардејаца, ухватила око 16 људи које је на друму Бингула — Дивош стрељала. Село су опљачкали, запалили неколико кућа и одвели око 200 коња.

Овде је велику погрешку направио друг Ћира,³ командант III батаљона, што поново није поставио осигурање¹ и поново најурио непријатеља иако је то било могуће, пошто је то деморалисана војска. Ту се Ћира загтничео.

У исто то време почело је формирање IV Бригаде од јединица нашега Одрета.

³ Никола Милошевић Ћира

Према обавештењу друга Циге,⁴ информативца III батаљона, који је са две чете тога батаљона и командантом Ћиром и полит. комесаром Станком⁵ дошао у Ф. Гору, непријатељ је од Срема (Шимановца и Деча) пошао са тенковима и пешадијом, чак да су и кроз кукурузе ишли. Једна чета овога батаљона није дошла услед тога што није могла бити на време обавештена.

Са овим пребацивањем у Ф. Гору није се слагао друг Станко пошто је сматрао да је још непотребно, док се Ћира каприцирао и договорио са два командира, а Станка ставио пред свршен чин са речима: „И другови командири су мишљења да треба да идемо за Ф. Гору“. Овога пута друга Ћиру је ухватила паника.

5 октобра добијен је извештај од команде места 6 да се непријатељска војска концентрише испод саме Ф. Горе и да ће сутрадан почети офанзива. Према подацима број војске од Руме, Ирига и Митровице и неколико околних села износио је преко десет хиљада.

Имајући овакву ситуацију, Штаб Одред и Штаб IV Бригаде одлучили су да се повуку у Босут. Шуме. Још један разлог условио је овај одлазак, а то је што предаја јединица Бригаде није изведена и све се налазило у реорганизацији.

У Босут. Шумама смо се задржали 4 дана. Тамо је формирана IV Бригада, која се упутила у западном правцу, ради неких акција.

Други дан добили смо извештај да је стање у Ф. Гори непромењено. Не чекајући друге информације 10. X. кренули смо за Ф. Гору. Предлог је дошао и са стране зам. команданта Г. Ш. а и сами смо сматрали да треба чекати почетак напада, па тек тада донети одлуку, јер би се ишчекивање офанзиве могло отежнути у недоглед,

11. X. осванули смо у Дивошу где смо одлучили да се одморимо, али око 8 часова дошло је од Чалме 50—60 белогардејаца. Одмах смо одлучили да их нападнемо. Напад смо извели са 45 другова, али је непријатељ посео циглану и заузео боље положаје. Осим тога имао је неколико митраљеза и митраљети, Развила се жестока борба. Непријатељ је био приморан да се повуче. Тачан број непријатељских губитака није утврђен, али их је сигурно имао. У току дана и сутрадан нису уопште долазили. На нашој страни било је 4 рањеника, једна другарица теже у руку и три дру-

⁴ Радован Новић Цига
⁵ Георгије Васић Станко

га лакше. Међу њима рањен је и командант Одрета друг Баћа,⁶ кроз обе бутине лакше.

13. X. поподне примећено је патролирање белогардејца уз саму шуму. Једна наша шесторка повитлала је једну такву патролу и убила капетана белогардејца. Од њега је заплењена једна митраљета и парабелум, као и остала спрема. Одмах после овога добијен је извештај да се војска концентрише у Бешенову, да су довукли топове и успостављају телефонску везу. Једна група дошла их је и у Прњавор. Пред само вече почели су поседати шуму и укопавати се на самој равници. Офанзивна намера била је јасна.

• Штаб Одрета је одлучио да се са једном четом II батаљона повуче у Посавину, а 20 другова I батаљона са Штабом батаљона да остане у шуми, с тим да маневришу.

Приликом извлачења колона је 3 пута наишла на положаје и ватру непријатеља. Последњи пут рањен је друг Бата⁷ у главу. Рана је средње тежине (тешко говори) али има наде на потпуно оздрављење. Сада се већ добро осећа, хода, помало говори и чита. Налази се код штаба.

Пошто се нисмо могли извући, снаге смо поделили на два дела и једне су отишле у правцу запада, а друге у правцу истока, са њима и Штаб Одрета.

14. X. отпочела је офанзива на Ф. Гору, од Гргетега према Илоку.

Циљ ове офанзиве био је запоседањем свих излазних положаја онемогућити излаз из ње, а затим фронталним чишћењем претрести сваки крш. У Подунављу је тако и урађено и првога дана стигли су до друма Ириг — Венац — Каменица, који су преко ноћи блокирали. Сутрадан чишћење је настављено, али са мање воље, нарочито када су дошли до Лединаца и Раковца, где су се изопијали и терен површно претресали. Тога пута једна десетина из I бат. налазила се у Кршу а ми смо са 43 друга били у једној бази. После тога били смо у Кршу јЛн два дана. Главне снаге непријатеља ноћиле су у шуми и у току још два дана пролазиле кроз шуму. Из шуме непријатељ се повукао 18. X. Једна наша јединица успела је сасвим западно да се пребаци у Босуг. Шуме.

Број непријатељских војника који су били ангажовани у офанзиви износи око 20 хиљада, са аутоматским, тешким и моторним оруђима. Национални састав ове војске био је овакав: главнина војске састављена је од СС-дивизије у ко-

⁶ Жарко Самарџић Баћа

⁷ Ђорђе Бошковић Бата

јој је било Немаца-гестаповаца, белогардејаца међу којима има 25% Немаца, белогардејаца-емиграната и дезертера Ц. Армије, а 75% су бивши црвеноармејци присилно увучени и новомобилисани младићи, махом са Кубана, организовани у 9 пукова. Остатак војске биле су усташе из појединих гарнизона, жандарми и домобранци. Било је недићеваца и љотићеваца.

У поређењу са прошлогодишњом офанзивом, ова офанзива није имала никаквих војничких успеха, али је политички боље припремљена, јер је покушала да деморалише нашу позадину. Ово се види по томе, што су недићевци говорили: „Добро је што сте се дигли, али нисте требали за Стаљина већ за краља Петра“. Сви су претили са козацима и намера Немаца била је да све свале на Козаке, а себе су покушали да оправдају, да би на тај начин наш народ омрзнуо Козаке, па и Црвену армију. У том циљу козацима је дозвољено све. Белогардејски олош је ово и искористио. Опијали су се, пљачкали и силовали жене и девојке. Ово се најлошије одразило код нашег народа. Лажљиви Немци, да би себе оправдали, стрељали су неколико таквих бандита белогардејаца.

У вези са овом офанзивом је вероватно и прелажење четника из Србије, увођење општине у Манђелосу, гласови да је Хауптман — сатник из Врдника против ове офанзиве, пљачке и насиља, да ће он спасити поједина села, а сами његови војници пљачкали су за исто време даљња и оближња села. У Лежмиру нека учитељица Хрватица говорила је како ће она спасити село, само да не беже. Са овим у вези је и вешање наших сељака због минирања пруге.

Ево колико су пострадала поједина места од реакције: Лединци и Раковац су потпуно спаљени и опљачкани. У Раковцу има још 4 куће, а у Лединцима још 17. Из Беочина су отерали око 50 лица, из Черевиха исто толико. Банаштор и Грабово су опљачкани. Сусек су бомбардовали и поубијано је око 100 лица. Визић и Ђипша су такође бомбардовани, где је било такође доста жртава. У Бингули је такође убијено неколико људи и жена. Интересантна је ствар да су фашисти поштедели села са јужне стране Ф. Горе, т.ј. нису убијали али су пљачкали. У Шуљму су за убиство капетана белогардејца ухватили 20 људи, одвели их у Руму и затим пустили.

Офанзива је изведена уз помоћ авијације, која је бомбардовала Визић, Ђипшу, једну бомбу на раковачке ледине и једну су бацили на Краљевац изнад Прњавора. За све време стално су надлетали над шумом и митраљирали.

18. X војска се повукла у полазне базе, одакле је кренула у правцу запада, према Босут. Шумама.

О реакцији у доњем Срему смо мало обавештени, па вам стога и не подносимо никакво извешће.

Наши губици износе свега: један нови партизан, који је базирао пушку и пошао кући, али је на путу ухваћен. Болница је изгубила једног рањеног друга, којем је отсечена нога и који би ускоро умро. Нађен је у бази у гробљу, пошто је вичући тражио воде. Из команде 3 ухваћена је другарица Цица у бази са још два друга који су стрељани. Један од њих зове се Стевица, члан СНОО, који је извршио многе провале. Других губитака није било.

Морал у народу је мало поколебан, али се свугде осећа тежња за одмаздом. Нико није кривио партизане за све ово, сем једног у Беочину. Народу је јасно да су за све ово криви Немци и усташе и сви им се свете скорим завршетком рата и победом над Немачком. Огорчење је велико и међу људима и међу женама, али постоји страх од наших мањих акција у селима, због непријатељске одмазде.

Многе породице су остале без крова и због тога је настало расељавање. Из Лединаца и Раковца многи ће прећи у Бачку, пошто имају двовласничко право. Прњавор се развијао по околним селима.

Разлог паљења села је тај што су поменута запаљена села сасвим у шуми и испод фашистичке контроле. Остала села нису палили, будући да са њима могу контролисати.

За време офанзиве борци су се одлично држали, панике није било и одлично је деловало на другове што је са њима био и Штаб Одред, што је рекао сам један командир, а на борцима се то осетило. Засада међу борцима нема потиштености и бојазни од нове офанзиве и дезорганизованости, као што је то било прошле године. Влада потпуно нормално стање, сем што још нисмо реорганизовали јединице, пошто се већи део војске налази у спроводу (Србија две чете и у Босуту око једна чета у две групе).

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С другарским поздравом
Зам. полит. комесара I Ср. одреда
Војко⁸

22 октобра 1943 год.

⁸ Гаврило Механџић Војко

БР. 103

ПИСМО ЧЛАНА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ НЕДЕЉКА КАРАИЧИЋА ОД 6. НОВЕМБРА 1943. ОБЛАСИОМ КОМИТЕТУ ЗА КОСМЕТ О УПУЋИВАЊУ ГРУПЕ ПАРТИЗАНА НА КАРАДАГ РАДИ ФОРМИРАЊА КОСОВСКОГ БАТАЉОНА¹

ОК-у Космета

бр. 179 6 новембар 1943

Драги другови,

Нашао сам се са другом Обреном² чланом вашег Главног штаба. До данашњег дана задржао сам друга Обрена и другове!, који су с њим, јер нисмо могли да их шаљемо на Карадаг непријављене, тако да они тек сада иду на терен где сте их послали.

У интересу н.о. борбе на Косову и Метохији и ради партије на територији коју сте ви одредили друговима Обрену и осталима, заједнички смо решили и предузели следеће:

1) Војнички:

а) да I Јужноморавски одред формира Горњојабланички батаљон, који ће бити база за прихватање људства са Коеова. У штаб тога батаљона ући ће друг Мирко Перовић, члан вашег Гл. штаба, ради координације рада, а сам батаљон је у саставу нашег I Ј.М. одреда. Чим се освоји Г. Јабланица као база за Косовце, формираће се јединице косовске и ставиће се на расположење вашег Гл. штаба.

б) Са другом Обреном иде 26 партизана, 10 другова који су дошли са Шаре у Црну Траву и 16 које је повео са собом друг Обрен из Јабланице. Ови ће сачињавати једну чету у саставу Другог батаљона II Јужноморавског одреда. Та чета ће имати задатак да уз помоћ батаљона II Ј.М. одреда продире на Карадаг, јер немогуће је да се сами одрже. Дакле, њима ће бдти база за продирање на Карадаг — територија нашег батаљона Козјак — Прешево. Друг Обрен ће бити у штабу тог нашег батаљона за координацију рада. То

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Историјском архиву Приштине, а снимак у Архиву В.И.И., микрофилм бр. 4/168—173.

² Народни херој Милан Зечар Обрен. Погинуо 9. јуна 1944. у борби против Бугара приликом преласка Брегалнице на повратку из Грчке, као командант 2. косовске бригаде.

Је по нашој] оцени Једини начин да се почне продирање на Карадаг у правцу Косова.

Ова косовска чета ће све људство са Косова примати и радити на стварању Косовског батаљона с којим ћете ви поступати како мислите. Исто тако ова чета ће бити самостална утолико да по одлуци вашој или друга Обрена оде на територију Куманова и исто то уради као и са нашим батаљоном.

2. Политички:

а) Горња Јабланица је политички у саставу О.К. Лесковац и остаће тако. Све људство са Косова мора бити у тој партиској организацији на чијој територији се налази. Али другови са Косова су увек на расположењу вашој партиској организацији.

б) Предали смо другу Обрену да уз нашу помоћ образује Срески комитет Прешево, на територији Прешево — Карадаг, с тим да тај срез припада вама али да му наш О.К. Врање указује пуну помоћ. Ово смо решили ради лакшег продирања на Карадаг.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Срдачан поздрав.
За П.К. Србије **Милисав**³

³ Недељко Караичић Милисав. Као члан Покрајинског комитета КПЈ за Србију налазио се тада на терену Јабланице.

БР. 103

ПИСМО МОМЕ МАРКОВИЋА ОД 11. НОВЕМБРА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О ПОКРЕТИМА НОВОФОРМИРАНИХ БРИГАДА И О ДИРЕКТИВИ ЦЕНТРАЛНОГ КОМИТЕТА ЗА УПУЋИВАЊЕ ДЕЛЕГАТА НА ДРУГО ЗАСЕДАЊЕ АВНОЈ-а¹

ПК-у за Србију — другу Милану²

Драги друже,

Много важних ствари имам да ти јавим, а већ тако дуго немамо никакву везу. Бринем се много за тебе, јер се не јављаш ни преко пункта који сам ти послао преко Срема, а кога ти такође знаш. Исто тако не јављаш се ни преко Срема.

Јављам ти се овим путем и покушавам да ухватим и учврстим везу с тобом. А чврстина везе је неопходна, јер ти знаш да имамо свакодневну везу с Ћаћом³ и они редовно шаљу директиве и траже извештаје.

Пишем ти о свему само најкраће, јер нисам сигуран да ћу везу с тобом ухватити, а кад се будеш јавио и кад везу учврстимо, о свему ћу ти опширно писати.

Ћаћа је дао директиву да ПК напусти Беогр. и да тамо остане само технички пункт. Предлаже да се иде за Топлицу, или где је најзгодније. Зато би у том смислу требао да предузмеш *најхитније мере* и да, ако немаш могућности да одеш доле, дођеш код мене. Можда би још боље било да дођеш код мене, јер ће и Мих.⁴ вероватно овамо ускоро доћи.

Ћаћа нам је ставио у задатак да са главним снагама пођемо у правцу твог родног места.⁵ Ја сам му одговорио да се главне снаге налазе са Михај. и да преко „Сл. Југ.“ поручи Михајлу да прво дође код мене, а после заједно у датом правцу. Порука је била преко „Сл. Југ.“ Очекујем сада Михајла. Затим је дошла друга депеша да одмах, ако можемо, крене-

¹ Оригинал (цисан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 422.

² Петар Стамболић

³ Централни комитет КПЈ

⁴ Благоје Нешковић Михајло био је тада са 1. јужноморавском бригадом, која је преко радио-станице „Слободна Југославија“, добила поруку да крене у правцу 1. шумадијске бригаде, с којом је био Мома Марковић као политички комесар Главног штаба Србије.

⁵ Односи се на село Брезову код Ивањице.

мо у датом правцу. Ми оскудевамо са џебаном и чим је добијемо, кренућемо чак и без Михајла, ако не дође брзо.⁶

Оснива се национални комитет народног ослобођења Југославије (привремена влада). Шаљу предлог и траже напомене. Претседник је Тито, потпретс. Кардељ, Рибникар и Маговец. Од Србијанаца поп Зечевић и С. Жујовић — први као повереник за унутрашње послове а други за саобраћај.

Траже да им најхитније пребацимо Драг. Јовановића и Д. Богдановића.

Траже да им на пленум АВНОЈ-а који ће се убрзо састати пошаљемо неколико делегата. Пленум треба да донесе важне одлуке у вези са догађајима у свету, споразумом у Москви и избегличком владом.

Види шта се све може по овоме урадити и најхитније јави.

Уколико располажеш са извештајима из других крајева Србије, јави, да бих их могао обавестити.

Траже извештај о хапшењима у Београду.

Шаљем ти неке извештаје.

Очекујем да ћемо се скоро видети. Јави како функционисе техника и може ли нормално да ради.

Српкиња⁷ је са мном и мислим да нема разлога да тамо долази.

Ако има гештетнера шаљи, јер су нам нужни. Од Српкиње сам добио нешто пара и злата.

Ако има могућности пошаљи неку историју и Стаљина. У Космају има принове у одред, у Шумадији слабо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав

11-XI-1943 године

Вук⁸

П.С. Из техничких разлога спремљена пошта за тебе је изостала.

⁶ Не сачекавши 1. јужноморавску бригаду, 1. шумадијска бригада је кренула и почетком децембра стигла у Пријеполје, док је 1. јужноморавска, водећи уз пут честе и тешке борбе са четницима, прешла Дрину 12. децембра 1943. код Старог Брода и, у источној Босни, наставила борбе у саставу 5. НОУ дивизије.

⁷ Љубинка Милосављевић

⁸ Мома Марковић

БР. 103

**ИЗВЕШТАЈ СЕКРЕТАРА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ
ЗА НИШ ОД 11. НОВЕМБРА 1943. ПОКРАЈИНСКОМ КО-
МИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О СИТУАЦИЈИ У ОКРУГУ И О ОБ-
НАВЉАЊУ ОЗРЕНСКОГ НОП ОДРЕДА¹**

за
П.К.

И-Х1-1943 год.

Здраво другови

Задњи пут сам ви писао два пута, нисам добио никаквог одговора, не знам да ли сте добили.

У задњем сам ви извештају [писао] о раду у нашем округу, само ви нисам дао [податке] за Ниш. У Нишу смо се повезали са омладином и оформили смо међушколско руководство које је обухватило око 80 омладинаца. Са радионицама смо се повезали али нисмо још ништа формирали. После бомбардовања су се били разишли, сада су се опет прикупили. Ми смо издали летак, указали на њихово страдање у раду за окупатора и позвали смо их у борбу. Издали смо пре два летка од којих смо ви доставили по један примерак.

У организацији немамо никаквих новости. Ми смо формирали чету од 30 другова. Командир друг Моравац,² политком друг Уча,³ заменик Јоца.⁴ Прилива има али нема у оној мери колико би иначе било да су нам снаге веће. Чета мала а терен велики па се потреба указује у сваки срез, па док прође из среза у срез, пролази доста у времену. Акција значајних нису имали, одржавају зборове по селима. Дражиновци се склањају кад наши наиђу, а врше присилну мобилизацију по свим срезовима, врше обуку и вежбе, тако да сада их има на силу прикупљених у сваком срезу у мањем округу: ражањски 100, бањски 70, сврљишки око 400, нишки 200, паланачки 500, нишавски 50. У бањском су били мобилисали око 800 и Бугари су наишли на њих и све се разбежало, остало их верни 25, запалили су [Бугари] око 70 кућа и толико амбара; око 100 плевња, отерали су петсто сељака и све су их послали за Немачку, силовали су велики број жена и девојака. У сврљишком нису јурили дражиновце већ

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 2732.

² Живорад Костић Моравац

³ Тихомир Стојановић Уча

⁴ Светислав Савковић Јоца

су дошли Бугари у село, где су ови седели, и запалили су у селу Попчици 80 плевња, 10 амбара и убили у селу сељаке који су бранили своје ћерке које су Бугари силовали. Силовали су око 40 жена и девојака. У Лабукову су запалили 40 плевња, 10 амбара. Тачне податке и прецизне послаћу идући пут јер нисмо могли тачно да испитамо. Из нишавског среза су их Бугари протерали и похапсили све њихове симпатизере јер су их сами издали.

У ражањском срезу заклали су дражиновци 4 учитеља. Ми смо им указали на ту [опасност] и поставили им да пођу с нама, они су одбили ради породица. Морал њихов је никакав јер су присилно мобилисани. Са батаљоном тимочким имамо везу, али никако да, нам дођу и помогну, јер се дражиновци скупљају где су слабе наше снаге, а народ има велике симпатије за нашу борбу, али се слабо одлучују да пођу јер још не виде наше јаке снаге. Прилазе нови и то омладинци које требамо обучити за борбу и губи се у времену да брзо се ојачамо и да онемогућимо присилну мобилизацију непријатељу. Срећко⁵ је се вратио са бугар. територије.⁶ Он је се тамо нашао са врањским ОК и са другом Србом (Костом).⁷ Друг Милисав⁸ нам је рекао да нам припада лужнички срез и били смо дали другове тамо на рад. Они су рекли другу Срећку да то припада врањском, све до Нишаве, и они су се сложили да ми примимо, тојест задржимо леву обалу Нишаве до нишког среза а нишки нам остаје с обе стране Нишаве. Лзудство које је било са Срећком задржано је које је било са терена лужничког и десне обале нишавског и дао им је 2 пушкомитраљеза јер имају доста људства а мало аутоматског оружја. Срба је обећао да пређе један батаљон али га још нема. По обећању требао је доћи око првог овог. У Пироту смо се повезали, имамо 2 партијца који су сада зачлањени, који су показали добре [резултате] у раду за цело време. Имали смо и трећег али су га Бугари ухапсили. Са омладином је се повезало у срезу, по селима, тојест у срезу нишавском повезали су се са већим делом села и сада су припремили за одборе. Сада смо им оставили за рад њих 4 друга: 2 партијца, 1 канд. и један партизан. Зајечарски ОК нам је писао да ја њима одобрено да они задрже заглавски и тимочки срез, које је друг Милисав био доделио нама.

⁵ Душан Тасковић Срећко

⁶ Односи се на територију око Беле Паланке коју су Бугари за време рата анектирали.

⁷ Драги Стаменковић Срба

⁸ Недељко Караичић Милисав је у то време био на територији југоисточне Србије као члан Покрајинског комитета.

Ја сам ви задњи пут писао за капетана пилота⁹ који је побегао заједно са Др. Милутиновићем. Он има слабе ноге и не може да издржи у одреду који има велико путовање а у позадини нам не може толико да користи. Ми смо решили да га упутимо у Јабланицу у I моравски Н.О. одред јер ће га они тамо моћи боље употребити и може тамо да им више користи. Шта ви мислите о томе? Ми сада са оружјем располажемо 6 пушкомитраљеза и један шоша. Пушке борци имају сви и имамо припремљене још за 50 бораца. Са муницијом за ову борбу може да одговара: стрелци по 70 а п.митраљези по 300, а за даље нам стоји да узмемо од непријатеља. Од нас су узели, тојест дали смо 2 п.митраљеза Црнотравцима, 2 Тимочанима и један Јастрепчанима. То нам вратити свакако не могу. Ми имамо изгледа да набавимо још један. Технику смо сортирали, гештетнер са ваљком и триста матрица, само се мучимо [јер] још нисмо набавили довољно фарбе, располажемо још са пола кила. Помоћну технику имамо са радиом и са пресом за радио вести, сваки срез са писаћом машином а у 4 среза и са пресом. У нишавском срезу имамо један гештетнер модеран па ћемо технику имати солидну. Највећа је потешкоћа обућа. Одећа је задовољавајућа за сада. Са санитаром стојимо добро, могли би подмирити преко наших потреба још један одред, имамо у вредности преко пола милиона а има још могућности, али више немамо новаца.

Сада сам ви треба поднети детаљан извештај финансиски али нам није стиго један друг са извештајем па га нисам могао дати детаљно. Предузели смо да мобилишемо све симпатизере и пријатеље да би се ојачали и видели чврстину наших пријатеља на муци. Овај терен који имамо ми смо га целог обухватили са радом и моћи ће се савладати, само би нам био потребан један друг за окружно руководство. Друг Срба нам је обећао да пошаље, али га нема још, за секретара Скоја. Друг Срећко је се доста поправио. Поред слабости које је имао може да одговори, бар како је се до сада показао.

Било би нам потребно да нам дођу у помоћ веће снаге, да прођу овим тереном, да се разбије реакција, извршиће се мобилизација са много више успеха и нама ће се омогућити за убрзан рад. Везе имамо сада са свима одредима, али ниједан нашим оправданим тражењима није изашо у сусрет, бар се мени чини да се нисмо још отреели локалних борби и локалне политике. Ако постоји могућност да

⁹ Стева Стевановић

нам се помогне ви предузмите што се може у том правцу да не би закаснили, јер кажем непријатељ овде осећа нашу слабу снагу и ту се окупља и учвршћује и онда ће нам после бити више муке.

Примио сам данас писма друга Милисава писата 23 и 25-Х- ове год. у којим нам је дао упутства за наш даљи рад и да ћемо добити за команданта друга Горског¹⁰ и да би нам могли дати још војника за наше ојачање. Нама нису потребни нови другови него нам је потребан један број добро извежбаних старих другова јер има могућности за мобилизацију нових. Чета је нарасла сада на 45 другова а сваким даном биће више¹. Добро је што ће нам Горски дџи. Цуца¹¹ је био прездрабио али после извесног путовања погоршала му нога и морао је да остане још и доћи ће касније. Оружја и муниције немамо за слање више, јер и ми се за даље питамо шта ћемо. Јаче снаге могу и да отму од непријатеља а ми немамо још те снаге, ово мало што имамо [оружја] то нам је неопходно за нове који долазе. Ми смо решили да почнемо са курсом партиским, а када нам дође Горски, предузећемо курс војнички. Ми нисмо формирали комитет Скоја јер смо хтели са Драгим из Тимока, али он сада отпада, па је друг Срба реко Срећку да ће брзо послати једног друга за секретара Скоја, па њега очекујемо, треба је доћи 1-ог овог па није дошао. Ми ћемо формирати руководство па када дође обећани друг ми ћемо формирати комитет.

Кроз два-три дана послаћемо предлог другова за Ант-ф. веће јер нисмо разговарали са једним другом из Ниша, пошто требамо имати из града бар једног, а то је занатлија и доста је популаран у граду.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

за руководство
ОК Н.
Миловак¹²

Везе са зајечарским [ОК] имамо и све им упућујемо материјал и писма. Везе имамо сада са свима суседним нам одредима.

¹⁰ Драгослав Петровић Горски није дошао на ту дужност, већ је постао командант 2. јужноморавске бригаде.

¹¹ Миодраг Новаковић Цуца

¹² Десимир Јововић Чича

Код нас је дошао Душан Новаков, студент агрономије. Каже да је учлањен 1940, учланила га Сокола Цепина, био у јединици Милице Крижан и Петра Докића. Остао без везе сконца маја 1942. Родом је из Баната. Је ли стварно члан, дајте карактеристику.

Послао сам пре за Божидара Митровића, учланио га Живорад, брат му чиновник банкарски.

БР. 110

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД 12. НОВЕМБРА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О БРОЈ- НОМ СТАЊУ И АКЦИЈАМА ОДРЕДА¹

ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОД. ПАРТИЗАН. ОДРЕДА
„ВЕЉКО ДУГОШЕВИЋ" ЗА ОКР. ПОЖАРЕВАЧКИ
12 XI 1943 год.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАН. ОДРЕДА СРБИЈЕ

Положај

Овога пута вам шаљемо кратак извештај, јер се од нашег задњег извештаја² до данас ситуација на територији нашег округа није битно изменила. Јачина и распоред непријатељских снага исти како смо вам прошлог пута јавили. Као нов моменат је да су пре три дана кроз Кучево и Петровац прошле јаче немачке снаге са око стотину камиона, борна кола и неколико тенкова. Правац кретања даље је ка Крајини. Говори се да иду за Бугарску а даље за Румунију. Пронесе се вести да Недићева „влада" ускоро треба да спроведе неку мобилизацију, али до сад још није ништа предузето у том смислу.

¹ Препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 105.

² Види док. бр. 121 у 5. књизи и необјављени докуменат у Архиву ЗРПС (рег. бр. 84).

Бројно стање наших снага ^зноси: 444 — од тога 438 бораца, 3 рањеника, 1 техничар и 2 на санитетској служби.³ Задњих дана имамо пет новопридошлих: двојица су дошли из четничких редова, а друга двојица из Лазнице и један Белгијанац који је био као радник у Костолцу, па је одатле побегао.

Акције. Једна наша јединица запленила је у млину „СТИГ“ у Братинцу око 350 кгр. коже за ђонове. Сопственик овога млина је Славољуб Милић — познати љотићевац и бив. члан преког суда 1941. год. Та иста јединица казнила је смрћу сељака из села Бискупља, који је месеца маја ове године издао и проказао, једну нашу групу, која је била нападнута од Немаца, када смо изгубили 6 другова. 7 о.м. напали смо једну четничку колону у јачини од 25 људи. У овом сукобу четници су имали једног мртвог и двојицу рањених. Ми смо имали једног мртвог и једног лакше рањеног. Напад смо извели у Рановцу. Четници су користили мрак и маглу, па су успели да се извуку. Сем тога нисмо имали тачне податке о положају кућа у којима су се налазили, тако да овај напад није потпуно успео. Заплењено је: 200 метака, ранчеви, око 80 кгр. белог брашна, ћебад и још неке друге опреме. У селу Трњану заплењено је 41.000 динара из општинске управе. Та сума је била прикупљена од општинског имања, а послужила би за исплату општинског особља.

У прошлом извештају о сукобу код Великог Села са четницима јавили смо вам да су четници имали 2 мртва, 1 тешко рањеног и двојицу лакше. Међутим, према накнадно провереним подацима, а и по признању самих четника имали су: 6 мртвих и 8 рањених. Наше јединице су у сталном покрету и трагању за четничким бандама. Примећује се да четници концентришу своје колоне после наших учесталих напада на њих. Ми ћемо даља подешавати нашу тактику према томе како ће се они даље кретати.

О стању благајне и интендантуре поднећемо вам опширан извештај идућег пута.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком,
Тина⁴ с.р.

Командант,
Ж. Поповић с.р.

³ У Пожаревачком НОП одреду је тада било 55 бораца (види док. бр. 73, напомена бр. 4).

⁴ Богољуб Стојановић

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 2. СРЕМСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 16. НОВЕМБРА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ ВОЈВОДИНЕ О ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА ОД 1. ДО 15. НОВЕМБРА¹

ШТ А Б
II СРЕМСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА
16 новембра 1943 год.
Положај

Извештај о извршеним операцијама
у времену од 1—15. XI. 1943. год.

Јединице овог Одрода у времену од 1—4. XI. о.г. вршиле су реорганизацију и уређење јединица које су претрпиле [губитке] после офанзиве на овај терен као и одмор снага, пошто су исте имале напорне путеве за Фрушку Гору и натраг.

Ноћу између 5 и 6 о.м. извршен је напад и блокада села Липовца и села Батроваца у циљу хватања народних издајника и конфисковања њихових имања.

У тој акцији ухваћен је већи део народних издајника и сумњивих особа, од којих су 6 ликвидирани, а остали опоменути за њихов рад и пуштени својим кућама. Од ликвидираних бандита извршена је конфискација њихове имовине те заплењена већа количина ствари и хране.

Дана 6 и 7 одржани су зборови у селу Липовцу и Батровцима са мештанима дотичних села, истима објашњен поступак који је учињен у самим местима и приказан циљ наше борбе као и политичка међународна ситуација и успеси те развитак наше војске.

Прослава Великог Октобра одржана је у селу Илинцима са тамошњим мештанима, на којој је учествовао већи број сељака и сељакиња. Присуство наше војске на томе сектору наишло је на врло леп пријем код тамошњих мештана.

Истог дана, по чувењу да се у селу М. Вашица налази срески начелник са неколико усташа из Шида који је држао говор народу о слози Срба и Хрвата, упућен је један вод у циљу хватања бандита, али је-вод касно стигао, пошто су исти већ били на путу за Шид, нашто је вод за истима припуцао, но исти су у паничном бегству умакли, а по причању

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у ИАПКСКВ, а снимак у Архиву В.И.И., микрофилм бр. 1/250—251.

присутних сељака исти су имали 2 мртва и 1 рањеног усташу, јер су наши борци витлајући их тукли у гомилу како су се налазили у колима.

У ноћи 10—11 о.м. извршена је блокада села Строшинаца у циљу хватања и конфискације имања народних издајника. У тој акцији извршена је само конфискација ствари главних бандита као и реквизиција живежних намирница из тога села, док од бандита није нитко ухваћен, јер се налазе у редовима фашистичке војске. Мање сумњиви, који су били похапшени, пуштени су након саслушања и савета својим кућама. Након тога одржан је са сељацима тога села збор, на којем је разложена пол, међународна ситуација и приказан циљ наше борбе те успеси и развитак наше војске.

У ноћи 12—13 о.м. извршена је акција, тј. напад на упориште у селу Рачиновци, гда акција није успела из разлога што нисмо располагали са потребним подацима о непријатељу као и његовом смештају и утврђењу самога места, те што је акција имала закашњење у времену од 3 часа горе наведених разлога, те после кратке борбе наше снаге морале се повући, јер је и зора свитала и било је могуће да нападнутом упоришту пристигне помоћ из околних села.

Према подацима који су добивени од сељаке из дотичног села непријатељ је имао 4 мртва, а 6 бандита који су били на заседи утекли су у непознатом правцу и нису њавили својој јединици.

У ноћи 13—14 о.м. извршена је блокада села Сољани у циљу хватања домаћих усташа који се налазе као стража за обезбеђење села, као и конфискација њихових имања.

Приликом блокаде похватао је већи број окорелих зликоваца, тј. усташа и заплењене 4 Маузерке и 4 цивилне пушке са 300 Маузерових метака.

За време блокаде убијена су 2 бандита који су били на стражама и покушавали давати отпор, а међу похватаним накнадно стрељано је 5 разбојника. Остали опоменути и пуштени својим кућама. Од свих окорелих зликоваца извршена је конфискација њихових имања.

У току саме блокаде дошло је до борбе са гестаповцима из села Дреноваца, којих је било око 80—100 добро наоружаних и обучених бораца. Борба се развијала од 9.30 часова и трајала до 13 часова. У невероватно оштрој борби, какву до сада наше јединице нису водиле, упорношћу и издржљивошћу нашег Одрода непријатељ је био присиљен да одступи у паничном бегству према Дреновцима, претрпевши велике губитке.

Према непровереним подацима непријатељ је имао већи број мртвих и рањених, које је у току борбе извлачио и колима носио за Дреновце, а по извештају сељака из Дреноваца било је 6 кола рањених, док се број мртвих није могао установити (постоји вероватноћа да су на оближњим салашима код самог села покопани мртви). Панично бекство непријатеља није крунисано успехом услед разбацаности наших снага.

После борбе одржан је у селу Сољанима збор на којем је учествовао мањи број мештана, пошто се већи део разбегао за време саме борбе, али на лицима мештана и у њиховом разговору оцртавала се раздраганост због успеха наше војске у борби као и њеног присуства у самом селу.

О успесима ових акција и конфискацији плена види се из пописа поднешених Економском отсеку Главног штаба НОВ и ПО Војводине.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар:
Живановић Воја

(М.П.)

Командант:
Ил.[ија] Богдановић

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 1. СРЕМСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 20. НОВЕМБРА 1943. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРЕМ О ДЕЈСТВИМА ОДРЕДА ОД 29. ОКТОБРА ДО 15. НОВЕМБРА¹

ШТАБ I СРЕМСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

Број: 98/1943
20 новембра 1943 г.
Положај

Предмет: Извештај о акцијама

ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРЕМ

Положај

15. IX. 1943 године јединице II батаљона I Сремског партизанског одреда, Ударни батаљон истог одреда и II чета II батаљона II Војвођанске бригаде извршили су у заједници акцију на село Обреж. У акцију су јединице из села Купинова пошле у 20,15 часова, марш до села Обрежа извршен је за 2,15 часова. Распоред јединица био је следећи: II чета II Војвођанске бригаде била је у заседи између бункера и Францитала, иста се добро држала. III чета Ударног батаљона са једном десетином је направила заседу на Каменом мосту, од правца Ашање, ресто чете вршило је претрес Францитала, иста је углавном извршила свој задатак. II чета истог батаљона имала је за задатак да изврши претрес петоклонашког дућана Шенков, иста није успела да изврши свој задатак јер су се фашисти утврдили у наведеном дућану и давали јак отпор са 1 пушкомитраљезом и 10—15 пушака те су га бранили да се није могло прићи. I чета II батаљона I Срем. Пар. одреда вршила је претрес Францитала и свој задатак у потпуности извршила. Том приликом нарочито се истакао командир те чете друг „Камени“. II чета истог батаљона имала је за задатак да запоседне цркву пут од Грабоваца, те да заузму школу у којој су фашисти били утврђени. Чета је свој задатак извршила, јер су фашисти из школе истерани а зграда запаљена.

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у ИАПКСКВ, а снимак у Архиву В.И.И., микрофилм бр. 1/307—308.

Наше јединице су ушле у Обреж непримећено све до самих бункера. Тек у непосредној близини бункера примећена је прво II чета II бригаде и на њу одмах отворена ватра. Борба је трајала од 22,45 до 2 часа и била је врло жестока и жилава, јер су фашисти били распоређени по кућама и у бункерима. Из бункера су покушавали неколико пута да јуришају али су били враћени. Запаљене су 2 фашистичке куће из којих су се бранили. Непотврђено је, али се мисли да су и фашисти изгорили у кући.

Борбеност другова који су учествовали у акцији била је на достојној висини.

У акцији су погинула 3 друга, један теже и 8 лакше рањених. Фашистички губици нису нам познати али се сматра да их је 10—15 избачено из строја. У акцији је утрошено 1559 пушчаних и митраљеских метака и 7 бомби.

Заробљено је: 1 пушка са 70 метака, 43 блузе, 48 чакшира, 14 капута, 14 гаћа, 70 кошуља, 5 ћебади, 5 цакова, 7 шаторских крила, 15 џемпера, 69 пари чарапа, 16 кгр. сапуна, масти и меса од 15 комада дебелих свиња, 1 радио-апарат, 2 бицикла, 16 коња, 12 кола, 4 бале белог платна за веш, неколико кила вуне, 1 каиш од вршалице, 6 бала шареног платна и 6 шињела.

Ствари које потребује наша војска подељене су друговима. А остало, као месо, маст, кола и коњи, упућено је Команди подручја румског.

Од обуће је заробљено 7 пари цокула, 3 пара чизама кожних, 2 пара гумених и 5 пари женских ципела.

По завршеној акцији јединице су се повукле . . .

30. X. 1943 године I чета II батаљона добила је задатак да нападне лађе на Сави да би спречила саобраћај. Наишао је један моторни чамац који је вукао један мањи шлеп, на који је испаљено око 60 метака, а потом позвани да привуку чамац и шлеп на нашу страну. Међутим они то нису учинили него су га насукали на супротној страни а затим машинисти поскакали у воду. Чамац и шлеп су оштећени и стајали су 2 дана насукани. Један пароброд који је возио непријатељску војску одмах се вратио натраг према Београду.

Између 29—30. X о.г. I чета II батаљона упала је по други пут у Добановце у намери да претресе петоколонашке куће у којима се налазило оружје. У једној кући два петоколонаша су давали жесток отпор, због чега је водник „Лулација" бацио бомбу у прозор али се ова одбила и пала међу другове тако да је сам водник погинуо и један друг

лакше рањен. После овога чета се повукла из села. Заплењено је 2 пушке и нешто одеће и обуће. Фашисти се уопште нису појављивали из бункера и општине.

6. XI ог. I чета II батаљона извела је препад на село Грабовце у циљу снабдевања одећом и обућом путем конфискације од петоколониша. Док је један део ове чете припуцавао на бункере и касарну, други део чете је претресао село и запленио ове ствари:

26 чакшира, 11 блуза, 4 зимска капута, 10 прслука, 4 пара цокула, 3 пара чизама, 1 пар опанака, 1 камашне, 2 опасача, 12 цемпера, 3 гбрња и 1 доњи дуксер, 2 хармонике, 3 бицикла, 1 пар коња и кола, 6 ћебади, 3 зимске и 4 обичне капе, 25 кошуља и 12 гаћа и 50 кгр. масти.

Убијен је 1 фашистички војник док на нашој страни није било никаквих жртава. Утрошено је 3 бомбе и 320 пушчаних метака.

Око Обрежа и Грабоваца постављено је неколико заседа на које фашисти нису наишли.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Зам. политкома:
Војко³

(М.П.)

Начелник штаба:
Милован⁴

² Извештаји о претходним дејствима објављени су у овој књизи под бр. 105 и 106.

³ Гаврило Механџић Војко

⁴ Милован Кеслер

**ИЗВЕШТАЈ ЧЛАНОВА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА
МЛАДЕНОВАЦ ОД 28. НОВЕМБРА 1943. ОКРУЖНОМ КО-
МИТЕТУ О БОРБИ У СЕЛЕВЦУ И О СИТУАЦИЈИ У ПО-
ДУНАВЉУ¹**

Драги другови,

Ми до сада нисмо послове посвршавали, али смо на путу да их уредимо до рока.

Сигурно сте чули за борбу код села Селевца — 26 нов. — где је преко 100 добровољаца и око 60 чупаваца борило се против наших и добило батине. Добр. су имали 2 баџача. Губици су наши 2 мртва (један је командир Ива²) и 4 рањена. Њихови: преко 20 мртвих и рањених — по исказима сељака и више. Добровољци су причали у Михајловцу народу да су били 13 дана стално у борби у Санџаку и да су овде били дошли на одмор. Пришло је 19 нових бораца (из Подун.). Били смо са: Родом³ и разговарали (после те борбе, он је пре ње нашао одред) и биће вероватно у 1 чети на старој дужности. Утекла је из Смед. Паланке са још 7 Славка Петровић. Она и још 2 стигла је у чету. Разговарало се с њом, а речено јој је да пошаље преко комесара написмено о свему што има да каже. Иначе, док се не утврди све, неће је употребити у раду.

Сметње у оном послу су: квар апарата, непуњење акумулатора. Ми смо предузели мере и мислимо да ће бити у реду.

Мали⁴ је зарастао и хода као сваки други, прескаче и тарабе п'а ће сад на пут. За пошту ћемо испитати.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 223.

² Живко Степановић Ива, коларски радник из с. Кусатка

³ Родољуб Андрић

⁴ Народни херој Божидар Димитријевић Козица, секретар Округног комитета КШГ за Пожаревац. На путу за Букуљу, где је требало да присуствује саветовању које је организовао Покрајински комитет КПЈ за Србију, био је рањен у борби с љотићевцима код с. Ковачевца, близу Младеновца, 30. јула 1943, па је остао неколико месеци на лечењу у с. Бачинцу, где је било склониште Округног комитета КПЈ за Младеновац. Касније се пребацио на свој терен, али је августа 1944. био откривен и блокиран у с. Петки, код Пожаревца, па је том приликом извршио самоубиство да не би жив пао у руке непријатељу.

Дошао нам је инжињер из Подунавља⁵ — Душ.јко] вели да га знате који је — он је и довео оних 18 нових бораца. Оставили смо га у позадини.

Од обавештења: Има добровољаца у Смедереву, Азањи, Влашком Долу, Михајловцу. Чујемо да је Марисав Петровић⁶ дошао у Младеновац.

Иначе у борби чујемо да је погинуо неки Кораћ п.поручник и Јован Петровић — целат који је заклао 17 људи, и веле неки капетан из Миријева.

У Липама хтели су чупавци да пале куће наших који су у одреду — али их сачека заседа и изгубе 7 мртвих и 3 рањена — и падне им архива некакве „IX бригаде Смедеревског корпуса“ у наше руке. Погинуо је командант батаљона и целат Петар Мицин из Радинца (тачније ћемо видети после).

Дражиновци су хтели да мобилишу кола (из Селевца 5 кола) на 5 дана, као да ће на дужи пут.

Сад допуњујемо податке о борби: 15 мртвих и око 20 рањених. Карактеристично је да су и чупавци и добровољци рањеници одвезени заједно колима за Смедерево.

Толико овога пута, идући пут ето и нас с поштом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

28 новембра
1943

Другарски поздрав
М.⁷ Д.⁸

⁵ Богдан Јанковић, машински инжењер из села Скобља (код Смедерева). Откривен и ухапшен од љотићеваца 10. фебруара 1944. и стрељан у Смедереву 24. марта исте године.

⁶ Злогласни командант Љотићевог добровољачког одреда у Крагујевцу.

⁷ Раде Николић Младен

⁸ Јерко Михајловић Душко

БР. 114

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПОЖАРЕВАЧКОГ НОП ОДРЕДА ОД
30 НОВЕМБРА 1943. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О ЈА-
ЧИНИ И РАСПОРЕДУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА И О
СТАЊУ И ДЕЈСЋТВИМА ОДРЕДА¹**

ШТАБ НОПО-а „В- ДУГОШЕВИЋ."
ЗА ОКРУГ ПОЖАРЕВАЧКИ
30-Х1-43 г.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ-е И ПО-а СРБИЈЕ

Положај

Драги другови,

Шаљемо вам овога пута опширан извештај. У будуће ће вам наши извештаји ићи преко везе нашег ОК-а са ПК-ом, тако нам је јављено. Надамо се да ће нам ова веза бити боља.

Из наших ранијих извештаја² видели сте да су настале промене у расположењу народа према нама и нашој борби. После наших акција ово се расположење још више побољшава. Ту промену је уочио и непријатељ те је хтео задржати даљи такав развој, у чему до сада није имао успеха. Симпатије народа за нас расту и то не само у деловима терена где је развијен наш позадински рад и где су се наше јединице кретале, већ и на другим теренима. Нарочито се видно мења однос према четницима и то на терену среза хомољског, где су се они срозали на праве пљачкашке банде — друмске разбојнике. Неретке су појаве међусобног њиховог обрачунавања, као и обрачунавања народа са појединим четничким типовима. Исти се процес дешава и на терену среза рамског и голубачког. Наше акције деловале су охрабрујуће и на народ срезова моравског и ресавског. Али услед наших слабости, тамо нисмо постигли на поменим срезовима. - Отварају се могућности прилива са терена срезова голубачког и рамског. Појачан наш пропагандни рад и наше чешће појављивање доприневће бржем коначном разбијању чет. утицаја. Настојаћемо да свој утицај повећамо и у срезовима мор. и рес.

¹ Оригинал (писан оловком, ћирицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 107.

² Видидок. бр. 77, 78, 79 и 110.

Непријатељске снаге. Пожаревац: Немаца око 100, Бугара око 700, жандарма око 150. Половином Х1-43 Бугари и жандарми извели су блокаду села Брежана. Наоружање непријатеља непромењено. В. ГрадгЛште: око 50 белогардејаца, 50 Немаца и 150 жандарма. Костолац: чета белогардејаца. Кленовник: чета Бугара. »Голубац: чета белогардејаца. Кучево: 450 Бугара. Петровац: 500 Бугара и 30 жандарма. М. Црниће: 30 Бугара. Лазница: 100 Бугара. Жагубица: 300 Бугара. Свилајнац: — Бугара и жандарма. Жабари: нема непр. снага. Наоружање Бугара непромењено. Већина њих су русофили, мрзе Немце и Енглеze, „ми се не тепаме на Црвена Армија" јер „*Јита*. ће да каже братко Рус кад дође". Чвршће везе са буг. војницима немамо. Ових дана ћемо поставити неке везе са некима од њих. Већина војника мрзи четнике. За сада немамо скоро никакве користи од таквог расположења али ће нам оно у будућности свакако користити.

Пре двадесет дана дошли су у наш округ 90 камиона Немаца. 2 дана су провели у Петровцу, а потом су отишли за Кучево. Заједно са Бугарима ишли су на терен источно од Кучева. У Вољуји су ухватили 14 Војиних четника. Обавештени смо да је требао и V Добр. одред да дође у наш округ, али је он „морао отићи на југозападну границу Србије". Очекујемо повратак Немаца и долазак V одреда.

У задње време четнички одреди Д. Мих. су нарасли. Њима је пришла група од око 60 Пољака из ТОТ-а, 30 сељака из разних крајева, такође из ТОТ-а, и око 40 Руса власоваца и белогардејаца. Прилив од месног становништва скоро је незнатан. Поменуте групе распоређене су по разним колонама. Нису имали оружја да их наоружају. Њихове снаге у округу ценимо на око 600 људи. Пре 20 дана били су извршили концентрацију својих снага. Као појачање дојшла им је колона од 60 људи, на челу са мајором Пилетићем. Претресали су терен између Млаве и Пека, Доњи Звижд и Стиг. Хапсили су широко. Већину су добро тукли. Велики део похапшених сељака пуштен је. Они (четници) се више не крећу у „бригадама", већ у групи 2 или 3 „бригаде", тј. 40—60 људи. Њихово наоружање је доста слабо. Борбеност исто тако. Морал им је у непрестаном опадању. Ми смо им упутили позив ког вам шаљемо. Он је излепљен скоро по свим селима. Каквог ће утицаја имати видећемо. Има већ више четника који траже везу са нама, неће да се сједине са недићевцима. У округу се широко прича о споразуму Недића и четника, веле да им је Недић послао 2.500.000 дин. као капару, а Немцима да је послао де-

пешу да не дирају четнике. Због тога свега народ више не бежи у четнике да би се склонио испред мобилизације, коју недићевци хоће да изведу. Народу а и четницима је јасно да ми и они водимо непомирљиву борбу, да се они никад неће борити са окупатором итд.

Услови за пораст нашег одреда нису баш тако велики, али се они могу врло брзо повећати. Најозбиљнија сметња нашем порасту је несташница оружја. При садањем односу снага ми га тешко заплетујемо. Ако бисмо имали за краће време неко појачање, били бисмо у могућности да више него удвостручимо наше снаге и створимо такав однос снага, који би нам омогућио даље успешно вођење борбе и брзи пораст. Ми смо у томе смислу писали Штабу зајечарског одреда, али до сада никаквог одговора. Писаћемо им опет јер је то питање за нас, у условима зиме, врло важно питање, зима и зимски услови, јаке четничке снаге, разгранатост њихове организације, њихова сарадња са осталим непр. групама биће, свакако, озбиљна опасност, не само по даљи развој већ и по опстанак наш. И без те потребе, координација акција и заједнички наступи користили би и нама и Зајечарцима. Нама није потребна њихова помоћ у ненаоружаним људима, већ заједнички наступи ради освајања оружја, да бисмо искористили могућности прилива. Ми ћемо им опет у томе смислу писати.

Ових дана смо извршили делимичну поуну нашег Штаба, примили смо у Штаб за начелника друга „Луку“, кога смо вам били предложили.

Одред броји [око 60] бораца, распоређених у чете. Тактика — комбиновање акција целог одреда и акција појединих чета, састав чета је такав да се могу кретати свим теренима округа. Социјални састав промењен је утолико што имамо новопридошлих сељака. Борбеност је на доброј висини. Офанзивни дух ушао је у сво људство. Морал такође на доброј висини. Дисциплина добра. Наоружање углавном непромењено. И у борбености и у политичкој свести наши руководиоци предњаче. Али они имају и озбиљан недостатак, да су још недовољно вични у вођењу људства у овако тешким условима очувања. Помоћ штаба им нигде па ни на свом пољу не изостаје.

Везе Штаба са четама, кад су на терену, су углавном задовољавајуће. Везе наше са Зајечар. слабе, такорећи никакве. Везе нашег Штаба и космајског нашом кривицом никакве.

Санитетског материјала имамо у потребној количини. Наша болница има сад 1 просторију, једну је открио не-

пријатељ још у грађењу, а једна је у грађењу сад. Рањени политком. Миланче је оздравио, рањени командир „Шофер" (Тенк) се опоравља, исто тако и друг „Лаза". Поред др-а болница има две болничарке, које су свршиле курс за прву помоћ, а сад даље уче.

Интендантски извештај вам и овог пута не шаљемо. Разлог — са терена нисмо добили потребне извештаје. Она иначе није на довољној висини. У Благајни имамо ока 100.000 дин.

Похвалом нашег Штаба похваљена је цела I чета, а посебно друг „Бора" (омладинац), друг „Дамњан"-Ћата и друг „Новак" за јуначко држање у борби са четницима у Лазници.

Политички стеиен способности партизана је на задовољавајућој висини. Али полит. ниво руководилаца је још увек на недовољној висини. Узрок томе је тај што су сви намш полит. руководиоци нови. Друге половине Х1-43 требао је да се одржи двонедељни политички курс, али је исти одложен услед акције четника. Настојаћемо га одржати у првој половини ХП-43 г.

По својој способности наши војни руководиоци су на прилично доброј висини, настојаће се и настоји се подићи тај ниво.

Акције. 18-Х1- 180 четника на челу са Пилетићем, Крстом Рончевићем и Војом Триброђанином напали су на нашу I и део друге чете у јачини од 30 бораца. Напад је извршен само на њезин I вод. Четници су били одлучни у нападу. Користећи помрачину и слабо обезбеђење наших, они су се привукли врло близу. У борби је учествовао само I вод, други услед необавештености (није зн&o где је I вод) није ушао у борбу. Наши су у одлучном противнападу разбили четнички обруч и извукли се. Обавештени смо да је Крста имао 1 мрвог и 2 рањена, и остали су имали жртава, али ми не знамо колико. Стражар II вода је у забуни пао у руке непријатељу, и са њим и две омладинке влајне, које су стигле у чету непосредно пред сам напад и у њему се нису снашле. И друг и другарице су побегли из непр. ропства.

28-Х1-43 г. Наша III чета наишла је на четнике у Трњанима. Они су баш тад хапсили сељаке. У сукобу су четници имали 1 мрвог. Ми нисмо имали губитака.

Очекујемо извештаје чета.

По свему, ми ћемо ускоро инсталирати рад. станицу са дужином до 700 км. Радиће на акумулаторима. Потребно би

било да нам пошаљете шифру, којом ћемо вам шифровати своје извештаје, као и дужину таласа, на којој ћемо вам их слати. Ми се у то скоро ништа не разумемо, а рад. телеграфист нам још није стигао.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком
Тина³

Другарски поздрав
за Штаб
Командант
Ж. Поповић

БР. 115

ИЗВЕШТАЈ ШЕФА ОБАВЕШТАЈНОГ ОДСЕКА ГЛАВНОГ ШТАБА ВОЈВОДИНЕ ОД 2. ДЕЦЕМБРА 1943. ОБАВЕШТАЈНОМ ОДСЕКУ ВРХОВНОГ ШТАБА О СИТУАЦИЈИ НА ТЕРИТОРИЈИ ВОЈВОДИНЕ¹

ОБАВЕШТАЈНИ ОТСЕК
ГЛАВНОГ ШТАБА
НОВ И ПО ВОЈВОДИНЕ
2 децембра 1943 год.
Положај

ОБАВЕШТАЈНОМ ОТСЕКУ ВРХОВНОГ ШТАБА
НОВ И ПОЈ

Положај

После друге велике офанзиве коју је извршио непријатељ на наше снаге и територију у Срему³ са једном козачком и једном СС дивизијом војно-политичка ситуација у Срему углавном је следећа:

Непријатељ је углавном у његовим више-мање сталним гарнизонима, који су му потребни, како је он предви-

³ Богољуб Стојановић

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у ИАПКСКВ, а снимак у Архиву В.И.И., микрофилм бр. 1/65—68.

² Изостављен је део који се односи на историјат обавештајне службе.

³ Реч је о офанзиви на Фрушку гору средином октобра 1943 (види док. бр. 106).

део, за чување главних комуникациских веза: железничке пруге Загреб — Београд, Нови Сад — Београд, Рума — Кленак, и цеста које везују исте центре; после одласка две поменуте дивизије напустио је наша упорном борбом очишћена села, која се налазе углавном око Фрушке Горе и на јужној страни пруге Рума — Земун до Саве и у подручју босутских шума јужно од пруге Шид — Винковци до Саве. Ипак је непријатељ после офанзиве у којој је направио страховита зверства над нашим народом (паљење читавих села, масовно убијање чак и деце) предузимао и предузима контролу наших полуослобођених територија око Фрушке Горе, југоисточног и југозападног Срема, ради спречавања стварања могућности чврстих партизанских база, које би у датим моментима могле послужити за нападе на поменуте комуникациске мреже. Тако је приликом појаве наше I Војвођанске бригаде, која је дошла из Босне у Срем, једна непријатељска дивизија (вероватно оклопљена дивизија јер има до близу 300 оклопљених возила) предузела одмах организоване контранападе на нашу I бригаду у циљу спречавања могућности рушења комуникациских веза од стране наше војске. Поменута дивизија још се налази на територији Срема. Њен број нисмо могли сазнати.

Поред својих гарнизона у Руми, Срем. Митровици, Земуну, Петроварадину, Ср. Карловцима, Шиду, Вуковару, Винковцима непријатељ има гарнизоне и по селима у којима има домаћих Шваба и упорно их бране. Места поред железничке пруге Загреб—Београд већином су запоседнута у мањим али добро утврђеним гарнизонима, али ипак има српских села која су поред пруге а нису запоседнута. На самој прузи све су станице, стражарнице, мостови и железнички објекти запоседнути и добро утврђени.⁴

Морал нашега народа после зверстава која су над њим учињена у току последње офанзиве и поред веома добре спољно-политичке ситуације опао је. Непријатељ ипак нијз политички успео да постигне оно што је желео, т.ј. одвајање нашег народа од наше војске и борбе и помирење народа са чињеницом да се мора покорити јачем. То је нарочито доказао велики одзив свих слојева нашег народа на мобилизацију коју је предузео наш Главни штаб. После акције I бригаде у Срему непријатељ је попалио више села скоро до последње куће, чиме је нарочито тешко погодио сељаке тих села и ставио их у тешко искушење.

⁴ О јачини, распореду и акцијама непријатељских јединица у Срему види снимак у Архиву В.И.И., микрофилм бр. 1/271—272.

После офанзиве повећане су могућности унеколико за продирање четничких елемената по селима наше територије. Свесни тога они су искористили прилике и почели са својим активнијим радом, служећи се нарочито подршком коју су добијали од непријатеља, свесни да тиме иду свом циљу, цепању и одвајању нашет народа од Народно-ослободилачке војске и борбе. Тако су у неким селима извесни Дrajини људи успели и да одрже неколико састанака. А у селима југо-источно од Срема, Купинову и околици, да се појаве и као војничка формација. Први прелаз те њихове јединице скупом их је коштао. Већином су уништени или су се подавили у Сави а остатак пребегао је натраг одакле је и дошао. Недавно је опет прешла једна мања група. Немамо за сада још података о томе како су се провели.⁵ Углавном они немају никакву политичку подршку у нашем народу који је чврсто везан са нашом борбом. Једино користе моменте када непријатељ поразно утиче на наш народ својим зверствима над њим.

Према подацима са којима располажемо о Банату и Бачкој стање је следеће: У Банату Дrajини четници повезани су на територији околице Ковина. Ту имају и оружаних групаца, али које нису војнички активне. Политички делују што говоре да ће ослободити Србе од окупатора. У том делу није непријатељ мобилисао српски део народа за своју војску али има изгледа да ће то учинити. Не располажемо са подацима који су четнички руководиоци на том терену али су они руковођени као и у Срему и Бачкој од Дrajиних руководилаца из Београда. Углавном стање је овако: поред свих прогона и масовног убијања и осталих зверстава морал народа је задовољавајући. Нарочито је повољно расположење према нашој борби у белоцркванском, бечкеречком, вршачком, и кикиндском срезу, северни део Баната и део средњег Баната такођер су расположени према нашој борби. Могућности за мобилизацију су велике.

За разлику од Баната и Срема у Бачкој је стање неповољније за развитак наше борбе. Сарадња бачких Срба преко разних бивших режимских људи са мађарским окупатором је нарочита карактеристика тог стања. Ови издајници правдају ту своју сарадњу „спасавањем Срба“. Они сарађују и у управи, а мађарске власти од првих дана вршиле су мобилизацију Срба за мађарску војску. Расположење према нашој борби повољно је ипак код већине Срба, Словака, Русина и Буњеваца.

⁵ О покушајима пребацивања четника из Србије у Срем 5. октобра и 1. децембра 1943, код Купинова, види док. бр. 105 и 116.

Незадовољство Немаца према мађарским окупаторским властима постоји. Има случајева да су се бачки Немци међусобно сукобљавали подељени на антифашисте против фашиста. Није редак случај дезертирања бачких Немаца из немачке војске и поред предузетих репресалија повећава се број дезертера.

Недавно су тамо из Србије пребачени извесни четници Драже Михаиловића за успостављање њихових организација. Код провођења тих својих организација служе се причама о дељењу положаја у будућој управи и привреди. Било је случајева да су такве њихове агитаторе мађарске власти хапсиле, али када су четници изјавили да они углавном организују борбу против комуниста, мађарске су власти импровизирале „бегство“ тих слугу окупатора. После појаве наших партизана и њихових акција у Бачкој, одржана је конференција бачких „Срба“, бивших режимских људи, која је донела „резолуцију бачких Срба“ коју вам у препису достављамо.⁶

Морал и борбеност свих јединица наша два одреда је на висини. Офанзива непријатеља није имала утицаја у том погледу, док су наше јединице потпуно одстрањене од сваког четничког утицаја. Војничко иекуство и степен војничке организације наших јединица је мали. Ниво политичке изграђености није висок.

Потребе наше обавештајне службе произлазе из самих недостатака које она има, али углавном потребно је да се у *том* погледу повежемо са суседним покрајинама, јер се дешавало да је непријатељ својим брзим прелажењем и одмах приступањем акцији са суседних територија успео да изненади нашу војску. Осим тога нарочито су нам потребна подробнија упутства за рад секције за контрашпијунажу. Наша секција за обавештавање не располаже шифром немачких ознака на униформама и возилима којима Немци означавају број својих дивизија или пукова као и шифром за боју којом они означавају род војске.

Издизање кадрова наше обавештајне службе такође је једна од великих и првих потреба, нарочито њене секције за контрашпијунажу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Шеф обавештајног отсека
Шешеринац Димитрије

⁶ Редакција није могла пронаћи поменути резолуцију.

БР. 103

РАТНИ ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ВОЈВОДИНЕ ЗА 17. ДЕЦЕМБАР 1943. ГОДИНЕ¹

17 децембра 1943 године

Број 27

Главни штаб НОВ и ПО Војводине издао је следећи ратни извештај.

1 децембра о.г. једна мања група четника Михајловића прешла је из Србије на територију Срема код с. Купинова,² са задатком да створи четничка упоришта у Срему и организује борбу против наше војске. Један батаљон I Сремског одреда, чим је чуо за ово тајно пребацивање четника, предузео је 8. о.м. чишћење шума између Обрежа и Агтаве, где су се ови крили. Кад су приметили наше јединице, четници су се надали у бег. Гонећи их, наши борци су их разбили и натерали их натраг преко Саве. Непријатељ је оставио 4 мртва, међу којима и једног четничког официра, а рањених је било више, нарочито кад су наши отворили ватру на чамац у коме су се пребацивали преко реке. Заплењене су, поред нешто оружја и ратне спреме, и две акташне са важним документима о издајничкој улози четника Михајловића и њихове сарадње са окупатором.

I чета Ударног диверзантског батаљона 8 ов.м. дигла је у ваздух један непријатељски транспортни воз на главној железничкој прузи Београд — Загреб, између Бачинаца и Кукујеваца. Уништена је локомотива и неколико вагона.

10 о.м. иста чета на железничкој прузи Београд — Загреб између Јанковаца и Мирковаца минирала је теретни воз са ратним материјалом. Уништена је локомотива и неколико вагона.

II о.м. ухваћен је и кажњен смртном казном усташа — легионар Иван Хорват из Каменице, који је као легионар на Источном фронту био у бсрбамЈ. код Стаљинграда и Харкова и као рањеник са Стаљинграда одликован Павелићевим орденом.¹

У двама заседама на главној железничкој прузи Београд—Загреб, једној између Руме и Вогња 12 о.м. и другој

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 29—1, к. 211.

² Сличан покушај у близини истог места извршили су четници и лочетком октобра. (Опширније о томе види у док. бр. 105.)

између Јтаћарка и Мартинаца 14 о.м., борци I Сремског одреда разбили су две фашистичке патроле које су чувале пругу, убиле 7 непријатељских војника и заплениле нешто оружја и ратне спреме.

На главној железничкој прузи Београд—Загреб између Мартинаца и Лаћарка избачен је 11 о.м. из шина непријатељски теретни воз. Уништена је локомотива и 8 вагона.

Једна група бораца I Сремског одреда, у сарадњи са четом Команде Сремскомитровачког подручја, извршила је 14 о.м. упад у јако непријатељско упориште Врдник. Том приликом заплењено је поред осталог и 58 пари цокула, 90 пари гумених чизама, већа количина шећера и други материјал.

I чета Ударног диверзантског батаљона на главној прузи Београд — Загреб између Кузмина и Мартинаца мином је дигла у ваздух непријатељски патролни воз са 4 вагона. Уништена је локомотива и 4 вагона. Неиријатељ је имао губитака.

Јединице XVI Војвођанске дивизије у сарадњи са другим јединицама НО војске воде већ више од 15 дана огорчене борбе са јаким снагама непријатеља, који је са више страна предузео офанзивне операције на наше снаге, и то: од Зворника, Тузле, Дрињаче и Сарајева. Непријатељ је у ове борбе убацио велике и свеже снаге у намери да опколи и уништи наше јединице, употребљавајући такође велики број својих моторизованих јединица и авијацију. Осим тога непријатељу свеердно помажу четничке банде Михајловића, као и зелени кадар од бивше муслиманске милиције, којим руководе немачки официри. У досадашњим борбама јединице наше XVI Војвођанске дивизије, које се боре на сектору Зворник — Тузла — Брчко, успешно су одбиле све снажне нападе окупатора и њихових слугу, наносећи им велике губитке. Предузимајући офанзивне операције на појединим секторима јединице наше XVI Дивизије ушле су у Калесију, Дубницу, Прњавор и Миљановце. Само у последњим борбама убијено је 50 зеленокадроваца, 2 немачка официра и 7 војника и оштећен један непријатељски тенк.—

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

БР. 103

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 1. СРЕМСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 30.
ДЕЦЕМБРА 1943. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРЕМ
О АКЦИЈИ У СЕЛУ БАПСКОЈ-НОВАКУ¹**

ШТАБ 1 СРЕМСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

Број: 98/1943
30 децембра 1943 год.
Положај

Предмет: Извештај о акцијама

ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРЕМ

Надопуњујемо извештај о извршеним акцијама закључно са 27 децембром 1943 године.

Ноћу између 26/27 о.м. I батаљон овога одреда извршио је акцију у Бапски-Новаку, приликом акције претресено је село, где је убијено 10 фашистичких зликоваца који су били на отсуству о њиховом Божићу. Поједини зликовци дали су отпоре из својих кућа али су [их] наши другови брзо ликвидирали. Реквирирали су војничке ствари, док су код убијених зликоваца конфисковане војничке и цивилне ствари.

Приликом извршења акције иста је успела како војнички тако и политички. Том приликом заплењено је следеће:

1) 10 војничких пушака, 20 цивилних и 23 војничке блузе 23 ком. чакшира, 19 пари ципела, 9 пари чизама, 11 комада ћебади, 3 седла, 16 ком. шињела, 24 кошуље, 7 ком. гаћа, 5 ком. џемпера, 12 пари цивилног одела, 3 радио-апарата, 1 писаћа машина, 1 машина за рачунање, 2 кожне торбице, 200 маузер метака, 7 пари новог цивилног одела, 69000 куна из општинске касе, 1 берберски алат, 10 кгр. ситне папrike, 10 комада шибице, 1000 комада цигарета, 189 метара платна за кошуље, 22 метра платна за одело, и других ситних ствари.

У самој акцији један друг је рањен, који је након кратког времена умро.

У вези ранијег извештаја о извршеним акцијама након надно вас извештавамо следеће:

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у ИАПКСКВ, а снимак у Архиву В.И.И., микрофилм бр. 1/310.

Авион типа СИМ 110 који је покушао да подигне једрилицу коју смо ми заробили (II батаљон), погођен нашим метцима, пао је близу Јакова. У авиону су заплећене следеће ствари: 2 авионска митраљеза, 1300 метака, 1 радио-станица, око 100 литара бензина, сва авионска апаратура, нешто санитетског материјала.

У последњој заседи код Споменика број убијених и несталих фашиста је 62. Ово су подаци која смо добили од Команде Румског прдручја.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар:
Л. Љубинковић³

(М.П.)

Начелник штаба:
Жив. Перичин⁴

² О резултатима ранијих заседа на томе и другим местима види снимак документа у Архиву В.И.И., микрофилм бр. 1/309.

³ Лазар Љубинковић Саша

⁴ Живан Перичин Јоле

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ ДРАГОГ СТАМЕНКОВИЋА, ЧЛАНА ПК КПЈ
ЗА СРБИЈУ, ОД 2. ЈАНУАРА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КО-
МИТЕТУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ЈУГО-
ИСТОЧНОЈ СРБИЈИ¹

П.К-у

2/1-44 год.

Драги другови,

Добили смо писмо од 26/ХП и материјал: „Глас“, про-
глас Ц.К-а и резолуцију А.В.Н.О.Ј-а.

1) Проглас ЦК-а ми смо већ дали свим окрузима и он
се прорађује. Такође и резолуција је штампана и сада ће опет
јер је ова потпунија.

2) Курира за вас ћемо имати, мада је све теже да их
нађемо, јер се слабо стоји у градовима.

3) Ситуација у Лес.[ковачком] округу непромењена. Ре-
акције нема, само се о њој прича. Наша војска је покушала
акцију на прузи али није успела.² Два дана доцније изба-
цили су воз из шина на прузи Ниш—Лесковац.³ Сада су
отишли према Држ.[иним] бандама да их ударе. Ја и Ми-
лисав⁴ разматрајући снаге овдашње и наоружање донели
смо одлуку да формирамо још 2 (две) бригаде, и поред њих
ће остати одреди. Формираћемо III бригаду⁵ од људства са
терена Кукавице—Јабланице и Пасјаче а IV бригаду⁶ од
људства Јастребачког и Расинског одреда. Обадве бригаде
ће се формирати ових дана, предвидели смо њихове штабо-
ве и састав људства као и наоружање. Формирање ових две-
ју бригада омогућиле су нам борбе у Барју и Косанчићу,
као и прикупљање већег броја пушака и муниције. Трећу
бригаду ћемо предати О.К-у Лес. да је он партиски држи а

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег.
бр. 468.

² Требало је да 2. јужноморавска бригада 26. децембра поруши
пругу Ниш — Лесковац код станице Печењевце и нападне воз. (Оп-
ширније о томе види књ. 5, док. бр. 152.)

³ Диверзију су извршили делови 1. јужноморавског НОП одреда
(види књ. 7, док. бр. 2).

⁴ Недељко Караичић

⁵ Формирана је 14. јануара 1944. у с. Великој Плани (види књ. 7,
док. бр. 7).

⁶ Формирана је 16. јануара 1944. у с. Ображди (види књ. 7, док.
бр. 13).

IV О.К-у Кш.⁷ јер смо дошли до закључка да ја и Мил. [иеав] не би могли да их директно држимо, били би лртрпани, ви ћете рећи да ли смо правилно урадили. Бригаде ће при формирању имати исти број људства као и II бригада⁸ што је имала. I. Ј.[ужно] М.[оравски] одред (кад се узме људство за бригаду) ће имати људства два батаљона а Јастребачки [НОП одред] један, док Расинци због ситуације на њиховом терену имаће одред у величини једне чете. Нешто од оружја из Црне Траве узимамо за ове две бригаде и то: 3 „Зорке“, 1 тешки митраљез, 1 минобацач. Остало остављамо њима.

4) Из извештаја О.К-а Врање видите да су добили оружје и да воде борбе. Ми смо писали да припреме стварање бригаде коју ће они држати и да нам предложе њен штаб и састав. Видећемо да ли ће неко од нас двоје да иде тамо или ћемо овамо позвати Бају⁹ (секретара О.К-а), и са њим разговарати. Они имају довољно људства да формирају бригаду, само је био недостатак у аутоматском оружју а сада и тога имају. Њихова ће бити V бригада.¹⁰

5) Овде је на наш позив стигао Чича или Милован¹¹ (секретар О.К-а Ниш). Код њих је ситуација од прилике оваква: они су успели да формирају одред¹² од 100 људи са 7 п. митраљеза. Организационо на терену нема ништа, имају 3 крња С.К-а, без парт. ћелија и актива, имају нешто Н.О.О. и актива Ској-а. Одлучили смо да уведемо у О.К-а још 3 друга, 2 друга и 1 др-цу. Тако ће њихов О.К-а имати 6 чланова. Држали су један парт. курс али слаб, поставили смо одржавање курсева. Упознали смо Чичу како треба да приступи организовању парт. орг. Чича је овде остао да оде на неке састанке партиских ћелија и др. организације да би се упознао са радом ове орг., како би му користило као искуство за тамо. Они су имали муке док су се повезали са народом. Народ их се плашио, због слабог држања и вршљања лажних партизана — полиције. Дражиновци се јачају код њих. Присилно мобилишу, ко неће убијају, батинају и терају силом. На тај начин те банде им ометају рад у позадини. Њихов одред је од новог људства, те није прекаљен. Несразмера је велика између снага њиховог одреда и

⁷ Крушевац

⁸ Односи се на 2. јужноморавску бригаду.

⁹ Риста Антуновић

¹⁰ Формирана је у Црнојрави, у с. Јабуковику, 4. фебруара 1944 (види књ. 7, док. бр. 29).

¹¹ Десимир Јововић

¹² Р е ч Ј е 0 Нишком НОП одреду

дражиноваца. Морал код појединих банди је слаб, код других бољи јер су састављене од бивших четника К. Пећанца и жандара. Са шима ћемо добро учврстити везе, имаћемо директне курире од њих до нас, тако да ћемо моћи да одемо код њих на састанак и да се вратимо овамо, пут од једне ноћи.

6) Данас је дошао из Зајечарског одреда друг Стојан,¹³ кога смо пре 2 мес. послали одавде за Зај. О.К-а. (Он ће вам написати извештај).¹⁴ Саво,¹⁵ кога смо из Ц.[рне] Траве послали такође за Зај. О.К-а, стигао је на терен Нишког О.К-а, где је нашао један батаљон Тимочког одреда са ким је отишао на терен Пирота заједно са Нишким одредом. Са Стојаном ћемо разговарати, и видети што можемо тамо да помогнемо. По његовом причању, изгледа да је тамо доста гадно. Дражиновци из Хомоља и Д. Милановца, са Сврљига нападају на наш Тимочки одред. Одред води сталне борбе, испуца се а мало или ништа не зароби муниције јер је и немају драж., те услед недовољно муниције и драж. притиска напустили су део свог терена, а угрожавају и други део и прете да их избаце са терена.

О.К-а није на окупу. Марко¹⁶ (стари чл. О.К-а) је остао на терену, Стојан је сад овде а Саво је са једним њих. батаљоном. Један део њихових партиских руков. је са одредом. Драж. стварају свуда наоружану милицију која их гони. Ми ћемо учврстити везе, мада је тешко ићи њиховим тереном јер су га прекриле драж. банде. Гледаћемо да им дамо што муниције, мада је тешко да се пребаци до њих, Зај.[ечарски] одред добио је једно писмо Пож.[аревачког] одреда.

7) Били смо на састанку О.К-а Лес. На њему је било изнесена маса грешака у народно-ослободилачким организацијама, као и у теренском раду. Сам О.К-а је донекле запоставио парт. орг. посвећујући се више народно-ослоб. организацијама. (Не набрајам вам све слабости јер ће вам О.К-а о томе писати). Одлучили смо да се држе нижи партиски курсеви као и курсеви за скојевски кадар. Већ се куца материјал за скојевске курсеве, држаће их чл. О.К.-а Ској-а Нада. Ја сам уз помоћ организација сакупио чланке за први број омладинског листа „Млади борац“, и он ће за који дан изаћи, послаћу вам га. Осећа се велика потреба за

¹³ Срба Андрејевић

¹⁴ Види док. бр. 119.

¹⁵ Душан Пуђа

¹⁶ Живан Васиљевић

једним омлад. листом. Лист неће носити назив ко га издаје, већ ће стајати: лист У.С.А.О.Ј.-а.¹⁷ Мишљења смо да ће лист имати дописе и моћи ће да излази сваког месеца. Штампаче се овде и слаћемо га и у околне округе. Ја предлажем да трећи број листа, ако се ви сложите, буде проглашен као орган У.С.А.О.Ј.-а за читаву Србију и да се штампа у штампарији „Глас“ и да се овде уређује. Шта мислите о томе?

Преко „Слободне Југ.“ чули смо за сазив II конгреса омладине Југ. Овде смо покренули да се шаљу поздравни II конгресу и неке вам шаљемо да би их упутили. Испод текста биће потписи антифаш. омладине. Свуда смо 28/ХП одржали приредбе поводом I конгреса и стварања У.С.А.О.Ј.-а. Одржане су свуда комеморације другу Иви Рибару. Пишите нам шта знате о II конгресу, и што би ми требали да за шага још урадимо. Ја Српкињи¹⁸ не пишем јер мислим да ће се Михајло¹⁹ са њом видети па ће јој усмено све изложити. Ја сам увек на састанку О.К.-а Скоја Ј. и у писменој вези са другим О.К. Скоја, пишем им и дајем директиве. Нека ми пишу Ацо²⁰ и Војо²¹ како је код њих. Шта знате ви о њима пишите ми. Нека ми пише Српкиња. Стварамо ср. одборе У.С.А.О.Ј.-а у Л. округу.

Проблем је способних и смелих команданата бригада, јер их немамо, сви к-данти не задовољавају, споро се издижу као војни руководиоци.

О I бригади добили смо обавештења од два партизана прве бриг. који су се близу Ужица одвојили од I бригаде и дошли оданде овамо. Они причају о борбама које су имали и о томе да је I бриг. имала борбу код Кремне и да је отишла ка V дивизији. Овде народ стално пита за I бригаду јер је људство одавде, и јер је она због успешних борби у овом крају врло омиљена. Можете ли нас обавестити где је она сада, хоће ли тамо остати или ће се овамо вратити.²² У тој бригади су најбољи кадрови из овог краја. Ја и Милисав очекујемо од вас одлуку где ће бити седиште П.К.-а. Ми не знамо где је сада Вук²³ и где је Михајло, што је са Јереми-

¹⁷ Уједињеног савеза антифашистичке омладине Југославије

¹⁸ Љубинка Милосављевић

¹⁹ Благоје Нешковић

²⁰ Бора Дреновац, члан Покрајинског комитета СКОЈ-а за Србију. У то време се налазио у Шумадији.

²¹ Ивица Девчић, члан ПК СКОЈ-а. У то време је био у Шумадији.

²² Види књ. 5, док. бр. 143, напомену бр. 7.

²³ Мома Марковић

јом,²⁴ где ће он да пође, сигурно неће остати у Београду. Ако долази на терен, најбоље и најпрече би било да дође овамо. Обавестите нас о свему овоме, где је сада Српкиња, хоћу ли моћи ја да се видим са њом, мисли ли да долази овамо. Што је са Марком Никезићем, он не може никако да оде до Зај. него одавде. Ми осећамо преку потребу да се једном цео П.К-а нађе на окупу како би претресао читаву ситуацију у Србији и како би могао П.К-а правилно да руководи борбом која се разгара. Онде где би био П.К-а партије и кад би се он нашао нужно је и да се нађе и П.К-а Ској-а. П.К-а Скоја такође треба да се попуни, са овог терена би било кадрова да се узму у П.К-а Скоја.

Обавестите нас о ситуацији у појединим окрузима. Мени пошаљите све омладинске листове с којима тамо располажете. Пошаљите нам „Борбу“ ако имате, ако не, оно бар старе бројеве. Ја треба да идем на парт. курс кроз недељу дана, ако се буде могло. Шаљите што више материјала. Ја и Милисав смо сада у Јабланици. Шта је са мојом сестром Лепом?²⁵

Шаљем вам извештаје.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Уз другарски поздрав

Бранко

²⁴ Петар Стамболић

²⁵ Лепа Стаменковић, члан ОК КПЈ за Ниш. Ухапшена у Нишу августа 1942. и стрељана на Бањици 1943. године.

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЗАЈЕЧАР
ОД 2. ЈАНУАРА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА
СРБИЈУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ИСТОЧ-
НОЈ СРБИЈИ¹

П.К-у

Драги другови,

По добивеним подацима од заменика пол. кома Зајечар. нар. ослободилачког одреда као и осталих другова из штаба одреда за последњих месец и по дана у много се изменило.

Одред броји 230 бораца. Организатори дражићеваца стално прелазе и јачају своје одреде доводећи жандарме и мобилишући силом народ Зајечар. округа, поред тога примењују страхан терор над народом, њихове војне јединице су следеће: 1. Зајечарска бригада, команд. Леонида Петровић, који има 600—700 људи, 10—15 п. митраљеза, 3 холанд. митр. и један топ. Под његовом командом је Бољевачки срез, који има око 1.000 наоружаних са сеоским милицијама, њима командује поручник *Кент*.² 2) Борска бригада, која има 150—200 људи, командант Враћешевић,³ жандарм, спада под команду Л. Петровића. *Крајина*. Срезови: Крајински, Неготински, Брзопаланачки, Кључки, Поречки, масиви планина Кучевских — Дели Јован, Мироч је слободна територија дражиноваца, на тим теренима налазе се следеће драж. групе: Брзопаланачки, Тимић,⁴ има 300 активних, доста „зорки“ маш. гевера, поред тога у свим селима има наоружане милиције. *Поречки и Крајински*: Пилетић,⁵ 400—500 активних и у свим селима наоружана милиција, имају доста аутоматског оружја. На планини Лицу код Жагубице налази се Сениша Ацковић,⁶ команд.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 467.

² Радомир Петровић

³ Драгољуб Враћешевић

⁴ Милан Тимић

⁵ Велимир Пилетић, командант Крајинског четничког корпуса. После ослобођења источне Србије побегао у иностранство.

⁶ Сениша Оцокољић, командант Млавског четничког корпуса. Побегао у иностранство.

једне групе која броји 200—300 људи активиста, има 25 „зорки“, има неколико противколских маш. пушака, имају и неколика топа. Заглавски: 3 бригаде⁷ по 300 људи, 1. загл.[авска] команд. Веља, и 2. загл., [команд.] Жарков; е—8 п. митраљ. и 5 холанд. митраљеза, 3. [бригада, команд.] Васић. Пратња команданта корпуса Боже Миладиновића има 100 људи са 8 брна и 6 маш. гевера. Поред свих ових, свакога часа су у могућности да покрену новомобилисане сељаке у борбу. Врше страشان терор према нашим људима тако да наши најбољи људи иду са њима. Затим свакога дана врше редовно претрес појата и стално крстаре по селима, тако да људи не смеју примати наше позадинске раднике, јер врше претресе сељаци из других села туђа села и страхују један од другог, пале појате, постављају заседе по селима. Нашим друговима намећу стално борбе али у борбама не може да се надокнади испуцана муниција и тешко се добавља, готово је све исцрпљено, наши су били принуђени да пређу код Озренаца како би добили муницију, само су у том крају где има изгледа за муницију сконцентрисали велике снаге те је свака могућност за сада отпала. 25-ХП II бат. зај.[ечареки] и I [бат.] Озренаца напали су Сврљишку бригаду у селу Попшици. Борба је трајала до 4^h. Четници су бројали до 400 људи. Њихови губици преко 20 мртвих и 110 заробљених, силом мобилисаних, заплењено је 25 пушака. Наш губитак 1 мртав и 1 лако рањен. После завршене борбе они истог дана изврше контранапад у истом селу и ослободе заробљенике. Ми смо имали још 6 мртвих, они су у њиховом контранападу имали 6 мртвих и 3 рањена. У тим борбама наши су остали са веома мало муниције те су били принуђени да пређу на нову бугар. територију и тамо са позадинцима потраже. Како су пол.[итички] радници изнели, има изгледа да се поткрепимо с муницијом и неко аутоматско оружје, затим да изненаде непријатеља и да лупе по њему од границе јер има много слабију обав. службу, а поред тога изненађења. Окупатор за сада не предузима мере гоњења, већ само су борбе са дражиновцима који стално нападају, имају одлич-

⁷ Књажевачки четнички корпус (командант Божа Миладиновић) имао је четири бригаде: 1. књажевачку (командант Велимир Јанковић), 2. књажевачку (командант Димитрије Жарков), Тимочку (од децембра 1943. командант је био Блажо Боричић, а почетком 1944. Видоје Трифуновић) и Сврљишку бригаду (командант Мирко Ћирковић).

ну обав. службу, из сваког села мора сваки дан извештај да подносе на одређено место, поред тога о свакој новости мора да се обавести у току дана, за пропуст следи смрт без милости. У селима страже које прате кретање сваког, као и ноћу на лавез паса, чији пас лаје, ако је сумњив — одмах стрељање, а у најбољем случају батинање, тако да наше пол. раднике не смеју примати плашећи се казне, готово сви другови принуђени су да се повуку из позадине и да дођу у одред. Пре месец дана пронашли су једно склониште у којему су били наши рањеници и другови из позад. Том приликом је само 1 омладинац ухваћен, остали су сретно прошли. Пронашли и запленили парт. материјал једног средског комитета и још неке ствари. Из овога се види да је за сада немогућ рад [у] позадини док се војнички не потуку дражиновци, највећа је несрећа што драж. држе сва планинска села а наш одред се креће доњим селима поред пруге и да у случају заједничких акција окупатора и дражиноваца може довести наш одред у врло тежак положај. Све до сада изведене акције нашег одреда биле су успешне, последња акција већег стила била је разоружавање бугарских посада на станицама. Они су преко везе дошли, разоружали једну станицу, када је воз дошао, без метка и возом кренули даље, тако су и следећу раз.[оружали] без борбе али су на трећој Бугари били обавештени и дали отпор. Наши нису имали губитака, запленили 50 пушака и 6 „зорки" и мало муниције. Наши су пре месец и по дана послали једну чету код Бор. рудника, али Немци су одмах употребили тенкове и борна кола, у исто време пребацују румунске трупе шлеповима преко Дунава, у исто време помогли су им и дражиновци. Наши су се ту сретно извукли са малим губицима, тако да не могу више одлазити јер су веома осетљиви и јаки у Крајини. Тешко је за смештај рањеника, тако да под најтежим условима се они лече. Ово је промена уназад за 2 месеца, иначе је раније стање било много повољније, тако да породице неких наших другова морају ићи са одредом јер немају место опстанка по селима. У вези с тиме дошао сам да упознам другове са стањем јер О.К-а Зај. за сада неће моћи да ради у позад.[ини], већ мора са одредом. Питање технике је веома проблематично и за сада нерешено. С обзиром да се поставља питање одржавања и везе са П.К-ом, дошао сам да видимо са друговима што би предузели. Код нас се поставља питање неколико војничких успеха, разбијање Драж.[иних] банди, иначе је народ

огорчен противу њих. Ми смо предузели да добавимо муницију, само је то проблем, иначе друго све ће бити. Народ хоће видети снагу како би био заштићен.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

2-1-44 год.

Др. поздрав
Стојан⁸

БР. 120

**ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ
ОД 14. ЈАНУАРА 1944. СЕКРЕТАРУ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА
КПЈ ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ
СИТУАЦИЈИ У МЛАДЕНОВАЧКОМ ОКРУГУ¹**

За Павла²

14/1-44 г.

Драги друже,

Батаљон³ је се са нашег терена повукао назад у правцу вашег терена.

Непријатељских снага нема, сем IV добровољачког батаљона⁴ (у Паланци и Смедереву) и сталних среских одреда С.Д.С.⁵ по среским местима. Дражиновци вршљају по свим срезовима и врше велики терор. Најјачи и најбезобзирнији су у Посавском и Грочанском срезу.

У Посавини су поклали много наших симпатизера и партизанских породица: тако су само у Вранићу поклали 68 људи, жена, деце; у Барајеву 6 итд.

У Грочанском срезу слично: у Болечу су заклали 11 наших људи; у М. Пожаревцу 3 итд.

⁸ Срба Андрејевић

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 350.

² Душан Петровић Шане

³ Односи се на Шумадијски НОП одред, који је тада боравио на Космају и ту дејствовао заједно с Космајским НОП одредом. За време заједничких дејстава одреди су се звали батаљонима и сачињавали привремену шумадијску бригаду.

⁴ Реч је о оружаног формацији Димитрија Љотића.

⁶ Српске државне страже

У осталим срезовима исто то, само не тако масовно. Свуда мобилишу.

У Посав. срезу нам је од стране дражиноваца стрељана другарица Миленија,⁶ чл. среског повер. посавског и кандидат за члана Окружног Н.О.О. У Космај. срезу они су заклали друга Ратка,⁷ члана ср. повер. за Космај. И друг и другарица су се добро држали.

Немци који су наишли када је батаљон био ту, одмах су отишли.

Три петорке су остале на нашем терену. Гледаћемо да их што више искористимо.

Присуство нашег одреда је нужно. Ми смо детаљно продискутовали о могућностима опстанка наших снага и мишљења смо да би то најлакше могло ако би ми од нашег батаљона створили неколико чета од по 30 бораца. Тако би се могла очувати унеколико и конспирација, а таква формација је и погодна за акције, поготову за „чупавце“⁸ који данас и јесу наша највећа сметња. Шта ти мислиш о томе?

Што се тиче муниције ми смо предузели све мере, како би обезбедили потребе одреда.

Твоје писмо за П.К., као и наше упутили смо преко О.К. Пожар. Ми имамо једну везу са П.К. преко. Мила Сељ,⁹ али смо сада, због реакције, без везе са њим. Послали смо друговима јавке за нашу редовну везу. Курира смо обезбедили.

Шаљемо ти вести за тебе и О.К. Краг.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав
О.К. Млад.

⁶ Миленија Ивановић

⁷ Ратко Јевтић, опанчарски радник из с. Лисовића

⁸ Мисли се на четнике Драже Михаиловића.

⁹ Миле Вуковић. Тада је био члан Среског повереништва КПЈ за Посавину. По формирању 2. шумадијске бригаде (односно 21. НО бригаде, како се касније звала) био је у њој. Погинуо је 3. јануара 1945. на сремском фронту.

БР. 121

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЛЕСКОВАЦ
ОД 18. ЈАНУАРА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА
СРБИЈУ О ДЕЈСТВИМА ЈЕДИНИЦА НОВ И ПОЈ НА ТЕРИ-
ТОРИЈИ ЛЕСКОВЦА И ПРОКУПЉА¹**

ПК-у КПЈ

18-1-44

Драги другови,

Сада имамо свога курира и он може долазити сваке треће недеље, а у међувремену бисте ви могли слати свога курира. Молимо вас да иако увек јавите (шифром) где, на који пункт ћете послати свога човека, како бисмо баш тамо оставили пошту, како би је ваш курир могао однети. Можда би било могуће да утврдимо дане када ћемо ми слати курире, а када и где ви свога.

У гарнизонима на нашем терену непријатељ је довукао извесне (бугарско-недићевске) снаге. Па ипак та концентрација нема карактер потере на наше војне снаге. Оне имају задатак да пљачкају, нарочито дрво за гориво, и храну, као и да одводе људе. Пета колона упорно шири гласове о потери.

Наше јединице врше притисак на гарнизоне. Изведено је неколико акција са циљем да се те снаге још више приведу за гарнизоне, да се омета њихов план о акцији на терену.

13-ог увече II бат. II ЈМ бригаде ушао је у Лесковац² и из државне болнице изнео сав санитетски материјал (троја кола), 14 ћебади, 2 стражара убио, 1 заробио. Наши борци су испалили само 3 метка. Непријатељ се није смео извући из својих касарни.

Исте ноћи II бат. ЈМ одреда запалио је 40 метара дугачки мост код Ћеновца, на путу Леск.—Лебане.

15-ог у ноћ једна мања јединица III новоформиране бригаде провоцирала је Бугаре у караули, удаљеној 5 км. од Прокупља, док су 2 батаљона те бригаде били у заседи, очекујући излазак Бугара. И заиста, али тек у 8,30 16-ог о.м. 4 буг. камиона су пошла на партизана. На њих је осута

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 473.

² Види књ. 7, док. бр. 17.

ватра, убијено је неколико Бугара, док је око 70 њих у паничном бегству прегазило реку Топлицу и побегло у село Ћуковац. Наши борци су спалили 3 камиона и појурили за Бугарима у село. Друга јача снага Бугара пошла је у помоћ првој. Она је такође дочекана од бораца III бригаде и Јастребачког одреда, разбијена и гоњена до првих кућа Прокупља. У борби има убијено до 30 буг. војника. О борби у с. Ћуковац немамо још података. Има заробљеника и плена. У борбама ван села Ћуковца наше јединице нису имале уопште губитака. То је било ватрено крштење III бригаде, формиране 14-ог јан.

На пл. Кук. (оруглички крај) господаре дражиновци. Они су у тесној вези са окупатором. Покрет нем.-буг.-недићевске војске из Леск. увек је комбинован с покретом дражиновских банди у планини, по доминирајућим висовима, те на тај начин мањим снагама нашим отежавају кретање и рад. Тачне податке о снагама тих банди немамо, али претпостављамо да их, са насилно мобилисаним, има до 400 бораца. Наоружање добро, морал слаб. Тероришу сељаке, силују жене и пљачкају имовину сељака.

У Косаници се крећу банде Боже Ивановића, кап. Стојановића, Ђурковића, Ђулијанца и п.пук. Радојевића. Све укупно 400—500 са насилно мобилисаним сељацима. Ове банде су веома покретљиве, избегавају сваки контакт са нама, имају добру обавештајну службу.

У Морави се моментално налазе извесне снаге Кесеровића.

Формирана је III Јужно-мор. бригада од Јастреб. одреда у присуству 5.000 људи из Топлице и Добрича, а IV бригада од I Јужно-мор. одреда.

Поред к-де подручја у Јабланици и Пасјачи са 10 к-ди места, формирана је и к-да подр. за Топлицу са 5 к-ди места.

У идућем извештају послаћемо стање партиске и н.о. организација.

Наша техника издала је Стаљинову књигу „Из пит. лењинизма“ у 350 примерака, од којих ћемо део послати и за све околне округе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

18-1-1944

Другарски поздрав
ОК/Л

БР. 103

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 2. ЈУЖНОМОРАВСКЕ НО БРИГАДЕ
ОД 19. ЈАНУАРА 1944. ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ О ДИ-
ВЕРЗИЈИ НА ПРУЗИ НИШ — БЕОГРАД У БЛИЗИНИ
С. КОЧАНА¹**

ШТАБ
П ЈУЖ. МОР. БРИГАДЕ
19 јануара 1944 год.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА СРБИЈУ

Драги другови,

синоћ 18. о.м. наша једна десетина била је у акцији на глав-
ној прузи Ниш — Београд и код села Кочана преврнула
транспортни воз. Преврнута је локомотива и већи број ва-
гона. Какав је успех био и колико жртава има још не знамо.
Из воза је одмах после експлозије почела брза паљба из
аутоматских оруђа. Жртва на нашој страни нема. Веће
снаге нисмо слали због изненадног наређења² које смо до-
били јуче по подне од вас, и због пута који нас сада очекује.³

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
В.⁴ Букилић

Командант,
Драг.⁵ Петровић Горски

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС,
рег. бр. 128.

² Редакција не располаже тим документом.

³ О дејствима 2. јужноморавске НО бригаде у то време види
књ. 7, док. бр. 22 и 24.

⁴ Народни херој Владимир Букилић. Погинуо крајем марта
1944. на Белом Камену, код Прокупља, у борби против белогардеја-
ца, као командант 2. јужноморавске бригаде.

⁵ Драгослав

БР. 103

ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ ОД 24. ЈАНУАРА 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ О ПОТРЕБИ ДА СЕ ХИТНО ПРИБАВИ МУНИЦИЈА ЗА ПРИВРЕМЕНУ ШУМАДИЈСКУ БРИГАДУ'

О.К. Младеновац

24-1-44 год.

Драги другови,

Примио сам ваше писмо од 14-1-44 год.²

Нестрпљиво смо очекивали муницију, која је требала да стигне од вас. *Наша бригада*³ се *и налази у врло тешком положају баш због тога што нема муниције*. До данас нисмо добили од вас ништа. Како сам обавештен, другови који су требали да пребаце муницију разбијени су, а већи део од њих је и побивен, од стране дражиноваца. По свему изгледа да ви сами нисте посветили максимум пажње. Наиме, нисте им додали ни једног солидног друга који ће их спровести, већ су били препуштени сами себи. Спроведите истрагу по томе и јавите ми резултат.

Наша бригада је кренула у правцу вашег терена, са задатком да на неки начин дође до мало муниције. *Ваш би задатак био, да на сваки начин ухватите одмах везу са војском и, друго, да мобилишете све своје снаге на прикупљању муниције и брзо снабдете нашу бригаду*. То је најважније! Не за-

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 320.

² Види док. бр. 120.

³ Реч је о привременој шумадијској бригади. Њу су сачињавали Шумадијски и Космајски НОП одред, који су се за време заједничких дејстава звали батаљонима. У писму Душана Петровића Шанета, секретара ОК КПЈ за Аранђеловац, од 6. јануара 1944. о потреби за заједничким дејствима ових батаљона, између осталог, каже се: „Они се крећу у формацији бригаде. Они се крећу тако ради јединства команде и ради успешнијег извођења акција...”

Данас до неког стварног формирања бригаде није дошло, нити таква директива постоји... У једној дискусији са војним руководиоцима вашег и нашег батаљона, они сви једноставно заступају мишљење да би због настале ситуације (велика концентрација четника и њихово кретање у великим групама) било много згодније да се оба батаљона крећу заједно у формацији једне бригаде на оба терена. А да се за ситније акције формирају тројке при сваком срезу. Ситуација на нашем терену још мало па захтева такво кретање. Интересује ме шта ви мислите о томе. Какви су услови на вашем терену?" (Оригинал у Архиву ЗРПС, рег. бр. 295.)

боравите да од тога зависи и њена егзистенција. Може да се деси да наша бригада и не стигне до вас, баш због истих разлога, — и врати се натраг на овај терек, Ваш се задатак ниуколико не мења. Пребацујте одмах муницију овамо, а ја ћу држати везу са бригадом. Немојте да чекате да се прикупи нека већа количина, неколико стотина значиће за овај моменат *много*.

Предузмите и друге мере за набавку муниције. Тражите од другова Сремаца да вам пошаљу. Објасните им у каквом се положају налазимо. Само то треба да учините што пре! Друго, друг Остоја⁴ ми рече да се може набавити муниција путем куповине, погледајте и ту могућност и то одмах.

И у прошлом сам вам писму подвукао да је питање обуће за наше борце исто тако једно од горућих питања. Предузмите и ту све што можете да учините!

Наша бригада имала у току овог времена, од како се вратила са вашег терена, неколико борби.⁵ Све су борбе биле успешне, осим једне у селу Јеловику. Наши су се нашли у врло незгодном положају, били су опкољени са свих страна. У тој борби учествовали су: Бугари, добровољци, жандари и четници. Наши су били приморани на повлачење у првом реду зато што нису имали муниције. У самом повлачењу изгуби се Вујина⁶ чета и буде од стране непријатеља разбијена. Рачуна се да је та чета имала 8—9 губитака што побијених, што ухваћених.

⁴ Стеван Михајловић (из с. Велике Крсне)

⁵ У извештају секретара партијске организације Космајског НОП одреда од 31. јануара 1944, поред рада партијске организације, изнесена су и дејства привремене шумадијске бригаде:

„Тако у с. Јеловику на дан 17. I. 1944 год. нападнути смо од већег броја концентрисаних четника, добровољаца и Бугара, да смо се морали повући. У том повлачењу прва се чета одвојила и у повлачењу су погинула два друга и једна другарица и то: Данило Зеленовић, пол. комесар I чете, другарица Гроздана и друг Јосић. Двоје су рањени и то друг Дача и другарица Јагода која је ухваћена од стране четника. Још седам другова није се вратило у своју чету. ...

На дан 18/1-44 у с. Војковцима нападнути смо од стране концентрисаних четника, извукли смо се без жртава.

На дан 20-1-44 г. у с. Трушници наш батаљон са првим батаљоном напао је четнике — разбијени су и натерани у бекство. Заробљени су четворица мобилисаних сељака, као и један хол. митраљез и нешто муниције. Није било жртава на нашој страни.

На дан 23-1-44 год. у Бељини, срез Космај, разбили смо једну четничку бригаду и заробили два мобилисана сељака и нешто муниције". (Оригинал у архиву ЗРПС, рег. бр. 327.)

⁶ Душан Поповић, командир I. чете Космајског НОП одреда

Главне непријатељ. снаге, које се на овом терену крећу, јесу четници. Обично иду у групама од 200—300, па и до 400. Ових дана свом снагом насрћу на наша села. Са терором нису престали. Иначе, променили су своју политичку тактику. Позивају наше поједине истакнуте другове, који су родом из овог краја, да се врате својим хућама, „да пруже један другом братску руку, да им неће се ништа догодити“ итд. итд. Такво њихово тактизирање свакако има за циљ да разбије наше редове, да поколеба извесне наше другове, јер они мисле да се ми овде налазимо у врло тешкој ситуацији. Они ову годину упоређују са [19]41 год., када им је то унеколико и успело. Колико је то глупо и неписмено!

Других непријатељ. снага нарочитих нема. Батаљон лећеи С.Д.С. који је овде дошао пре месец дана, отпутовао је за Бгд, јер то је београдски батаљон.

Као што видим вама је за врло кратко време пало два политичка руководиоца. И то обојица од стране дражиноваца. Ствар о којој морате озбиљно да размислите и да предузмете потребне мере будности. Јасно је једно да појавом дражиноваца на вашем терену и њиховом све већом активизацијом, ваш се положај из темеља мења, па према томе и начин рада мора да се преудеси: предањивање, кретање, одржавање састанака и томе сл. мора да добије један сасвим други облик. Потребно је да о свему томе продискутујете на састанку О.К. и донесете одлуке по томе. Ја ћу вам дати неколико практичних савета из искуства са овог терена. Прво, политичке руководиоце, који су легалци или полулегалци, обавезно повуците у илегалност, јер под новим условима рада, мислим на дражиновце и њихову активност, не могу да се одрже и биће поклани. Наравно то мислим на оне који су се већ експонирали као наши. Немојте да заборавите да су и њихове „црне тројке“ и брзе и врло ефикасне. Друго, петорке које сте формирали треба, поред осталог, да послуже као обезбеђења и пратња пол. руководиоцима. Групно кретање показало се као безбедније кретање. Треће, потребно је појачати конспирацију до максимума, нарочито приликом предањивања! Издајства су најчешће појаве и то у последње време. То ће се и код вас дешавати, појавом дражиноваца. Не заборавите да су дражиновци чвршће и шире повезани са народом него остали непријатељи.

О расформирању бригаде на батаљоне и даље на чете видећемо идућег пута. Ви о томе поразговарајте и са Србом⁷ и другим вој. руководиоцима.

⁷ Иван Стефановић, народни херој

Друг Остоја и Десимир⁸ ја мислим свакако да остану као курири на овој линији. Нарочито друг Остоја, јер он је солидан и храбар момак.

Гледајте да Остоја овамо стигне најдаље до четвртка или петка и то са једним делом муниције, наравно, ако бригада не буде већ тамо.

Дакле, не заборавите, муниција је најважнија за сада. Шаљите нам уредно радио-вести!

Друг. поздрав

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Павле⁹

П.С. Пошаљите нам једну батерију за радио. Овде то не можемо никако да набавимо.

⁸ Десимир Милошевић, из -Малог Пожаревца. Погинуо 27. марта 1945.

⁹ Душан Петровић Шане

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ МИЛКЕ МИНИЋ, ДЕЛЕГАТА ПК КПЈ ЗА СРБИЈУ, ОД 2. ФЕБРУАРА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О ФОРМИРАЊУ МАЧВАНСКОГ НОП ОДРЕДА И О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У СЕВЕРОЗАПАДНОЈ СРБИЈИ¹

2-11-44

Драги другови,

По налогу друга *Михајла*² стигла сам 26-ог јануара увече у Бијељину, тј. на терен Семберије, са задатком да одавде организујем рад у Округу шабачком (Мачвански, Поцерски и Јадрански срез), формирам О.К. за Шабац и издвојим Мачванску чету³ из састава I Војвођанске бригаде, која ће

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом), у Архиву ЗРПС, рег. бр. 481.

² Благоје Нешковић

³ Месно поверенство КПЈ за Шабац одлучило је јуна 1943. да пошаље неке своје партијске активисте у Семберију, где би ступили у везу с тамошњим Окружним комитетом и организовали прихват људства из Подриња и Мачве од кога би се образовао партизански одред. Овај одред би потом прешао у Србију и својим дејствима ојачао народноослободилачки покрет у северозападном делу Србије. У ДУ^{ХУ} тог закључка, у источну Босну одлазе Ната Јеличић и Столе Јанковић, који се, искористивши постојећу партијску везу у с. Бадовинцима, повезују са Окружним комитетом КПЈ за Семберију, а затим и са Штабом 16. војвођанске НОУ дивизије. У договору с њима одлучено је да се формира Мачванска партизанска чета, и то углавном од припадника и симпатизера НОП-а који су из Мачве пребегли у источну Босну. У току августа и септембра иастављено је пребацивање људства, по групама, и 10. октобра 1948. у с. Међашима, у Семберији, формирана је Мачванска партизанска чета. Командир чете био је Васо Туфегдић (који је 1941. био водник у једној мачванској партизанској чети), политички комесар Радован Смиљанић Меле, а заменик политичког комесара Мија Јовановић.

Из с. Међаша новоформирана Мачванска чета одлази у с. Свињаревац, код Брчког, где улази у састав 1. батаљона 1. бригаде 16. НОУ дивизије. Ту је остала све до 3. јануара 1944.

За то време, док је Мачванска чета била у саставу 1. војвођанске бригаде, политички радници из Мачве и Јадра, који су се налазили у источној Босни, и даље пребацују нове борце из Србије у Босну, стварајући тиме услове да Мачванска чета прерасте у одред. У јануару 1944. Покрајински комитет КПЈ за Србију даје директиву да се Мачванска чета издвоји из састава 1. војвођанске бригаде и образује одред који ће прећи у Мачву и тамо дејствовати. Извршење овог задатка поверено је Милки Минић.

Сагласно овоме, 7. фебруара 1944. године 16. НОУ дивизија издаје наредбу за формирање Мачванског НОП одреда (види том IV,

од сада бити одред са задатком да врши акције на свом терену у Србији и постепено тамо створи своју базу. Ја бих била секретар ОК за Шабац. Од друга Михајла добила сам још ове директиве: да одмах одржим парт. курс, да умножимо летак ЦК за 7 новембар и растуримо преко Дрине, да

кв. 22, док. бр. 31). Штаб одреда сачињавају: командант Воја Обрадовић (Чедомир Џомба), политички комесар Миодраг Јовановић (дотадањи политички комесар Мачванске чете), заменик команданта Првослав Стојановић (дотадањи заменик команданта 4. батаљона 1. војвођанске НОУ бригаде), заменик политичког комесара Драгољуб Стефановић (дотадањи заменик политичког комесара 4. батаљона 1. војвођанске бригаде) и начелник штаба Новак Ђоковић (дотадањи командант артиљерије 16. дивизије).

У овој наредби су одређени и задаци новоформираног одреда. Наређује се да се одмах приступи: „1) Организационом сређивању одреда, формирању јединица и постављању одговарајућег командног кадра; 2) мобилизацији нових бораца у циљу попуње одреда и његовог прерастања у 1. мачванску НОУ бригаду; 3) војнополитичком уздизању одреда и руководећег кадра; 4) провођењу акција на сектору Мачве... 5) организацији народноослободилачке власти на свом сектору; 6) помоћи организовања партизанских одреда у другим деловима западне Србије. Мачвански НОП одред имаће упориште на левој обали Дрине, на сектору од Зворника до Раче, одакле ће приступити извршењу постављених задатака. Штаб одреда ће водити рачуна о томе да при прелазу јединица на територију Мачве предвиди и обезбеди и њихово повлачење на упоришта са леве обале Дрине. То је нарочито важно у првим акцијама, све док се не остваре повољнији услови опстанка на сектору Мачве...”

Новоформирани Мачвански НОП одред имао је две чете. Командир 1. чете био је Марко Селенић, политички комесар Бранко Тзонић, а заменик политкомесара Олга Девечерски. Команду 2. чете сачињавали су: командир Добросав Јанковић, политички комесар Вељко Остојић и заменик политичког комесара Светозар Гужвица.

Одред је одмах отпочео акције. Његови делови су прелазили Дрину и нападали недићевске граничне карауле и њихове патроле. Одреду су се у тим акцијама увек прикључивали нови борци, те је средином марта он имао 150 бораца. Крајем марта из Мачванског одреда се издваја једна група бораца и старешина, која, под руководством политичког радника Рада Кушића, прелази у источни Срем, где има задатак да прихвата београдске раднике који су слати у партизане и да од њих формира Посавско-тамнавски НОП одред (види док. бр. 163, напомену бр. 9; том I, кв. 8, док. бр. 64; том IV, кв. 22, док. бр. 3). Друга група, у јачини „од 50 бораца Мачванског одреда, на челу са политичким комесаром одреда и другарицом Милком, са политичким радницима за Мачву и јадарски срез пребацила се у Србију. Првих дана они су имали лијепих успјеха и у Мачви и у Јадру. Народ их је са одушевљењем дочекао. Успостављено је низ организација. То је било у периоду, кад су главнине четничких снага пошле у борбу против наших јединица које су продирале у Србију. Због недовољне опрезности у раду и небудности, повратком четника у те крајеве настала је хајка против наших бораца и руководилаца и [дошло до] масовног одвођења у логоре и убијања оних који су одржавали везу са нашим друговима. Са другарицом Милком

успоставим везу са ПК преко Срема, да успоставим везу са Ваљ.[евски] О.К. преко друга Милосава,⁴ који ради у Рађевини, да друга Ујака⁵ који је из Рађевине прешао озамо задржим ради веза и овде и преко, да се одред креће и по Рађевском срезу.

Са мном је догцла за рад на терен једна другарица (парт. име Деса⁶), родом Мачванка, 41-ве била у Мачванском одреду, 42-ге у Кукавичком, а из Србије овде дошла са I Јужноморавском бригадом.

Да би што пре .. Ј са ПК и могли добити од њега директиве. . . шаљем извештај о ономе што сам за ових . . . дана могла сазнати и утврдити. Потпуну слику нашег терена немам још, нити сам упознала све другове, ни чланове партије, нити остале.

За сад користимо везу О.К. за Мајевицу са другом Слободаном⁸ (Срем). У будуће организоваћемо директну везу са другом Слоб. и слати нашег курира до њега. Молим вас да нам шифру пошаљете првим писмом, да бих могла све да напишем.

од тада немамо везу. Другови политички радници из јадарског среза успоставили су прије неки дан везу с нама и обавијестили нас да су у стању одржати се на терену. Другови политички радници за Рађевину и за азбуковачки срез, због страшног четничког терора у тим крајевима, као и због недовољног искуства, нису се могли одржати на терену и налазе се сада у саставу Мачванског одреда који броји 130 бораца. Неколико добрих политичких радника и бораца који су прешли у Србију погинули су у борби .. ." (Види извештај 3. корпуса НОВЈ од 14. јула 1944; оригинал, писан на машини, латиницом, у Архиву ИРПЈ, бр. 4131/УП, 3—14.)

У августу 1944. Мачвански НОП одред улази у састав 11. НОУ дивизије. Тада је он преформиран у Подрински ударни батаљон. Дивизија је средином септембра прешла у Србију, а 29. септембра Подрински батаљон улази у састав новоформиране Мачванске бригаде (види књ. 13, док. бр. 31 и књ. 14, док. бр. 162), која касније носи назив: 32. српска НО бригада.

(Ово шире објашњење дали смо зато што се Мачванска чета (а касније Мачвански НОП одред) помиње у више докумената и што су, у вези с тим, давана неуједначена објашњења, јер се тада није располагало потребним изворима. За ово објашњење, поред наведених докумената, искоришћен је рукопис учесника НОП-а из Мачве, који ће бити објављен у књизи „Западна Србија у НОР-у“.)

⁴ Андрија Хабуш

⁵ Мика Вујковац

⁶ Деса Бојиновић

⁷ Докуменат је нагорео на појединим местима (где су стављене три тачке) и текст се не може прочитати.

⁸ Аћим Груловић, командант Главног штаба НОВ и ПО Војводине

Одред

Под утицајем гласова о слободној Семберији и Срему и близине наших снага, натерани тешким условима живота по базама, када је четнички терор почео да захвата и Мачву, поједини другови, све стари партизани, почели су да се пребацују овамо, газећи Дрину или пливајући. Ти појединци су поставили везе и у септембру успели да пребаце већи број другова. С друге стране, друг Ујак и још 4—5 Рађеваца, акцијом на имању Монтањи, о којој сте сигурно обавештени, успео је да мобилише преко 30 радника на имању, који су добровољно пошли. Они су већином из Јадранског среза.

10 октобра формирана је Мачванска чета у саставу I бригаде XVI дивизије. Од дана формирања погинуло је 4 друга. Међу . . . командир чете Васа Туфегџић при задњем [нападу] на Тузлу.⁹ 2 рањена друга [налазе се у] Централној Босни и 7 лакше рањених недалеко. . . Сада чета има у строју 63 борца. Релативно добро наоружање, како — шифрираћу идући пут. Одећа просечно добра. Веш слаб. Обућа врло слаба. Помажемо се из радионица XII корпуса са опанцима. Санитет скоро не постоји. Интендантура несређена.

У чети има 8 старих партизана, 9 чланова Партије, 2 кандидата, 12 скојеваца.

Морал врло добар. Као борци су се показали добро у свим досадашњим борбама, па уживају добар углед и глас. Расположени су сви за ускочке акције.¹⁰ А већ се међу њима показују ударници — први ускоци.

Са четом сам била једно вече и ноћ. Због моменталне ситуације у Семберији и продора непријатеља до Бијељине (синоћ 1-ог-П), а у споразуму с друговима Владом П.¹¹ и Стефаном,¹² чета је отишла у правцу осталих јединица. Држимо везу с њом. Тако нисам стигла да борце боље упознам. Са замеником политкома била сам дуже. Млад али изгледа сигуран друг.

Поставило се пред нас питање имена одреда. 41-ве звао се „Подрински партизански одред“. Али како је у њему било већином Мачванаца то је у народу, а и код старих партизана, остало „Мачвански одред“. . . Истина шире је

⁹ Напад на Тузлу је трајао од 17. до 20. јануара 1944 (види том IV, књ. 21, док. бр. 64 и 176 и књ. 23, док. бр. 35).

¹⁰ Мисли се на упад Мачванске партизанске чете из источне Босне у Србију.

¹¹ Владимир Поповић, политички комесар 3. корпуса НОВЈ

¹² Стефан Митровић, политички комесар 16. НОУ дивизије

ако узмемо први назив, али . . . би у Србији целој, а и у Подрињу . . . узели други назив.

А било би јасније да . . . одред из 41-ве. Шта ви мислите . . . Чим добијемо одговор направићемо печат, јер је потребан за реквизиције, а још пре за пресуде.

Иначе припремамо нове акције одреда или његових мањих или већих делова.

Командни -кадар је премлад. Тражили смо за командира неког искусног друга и добили обећање од друга Стефана за једног пролетерца. Штаб одреда тек треба да израсте.

Везе

Питање веза је за нас од прворазредног значаја. Ако га успешно решимо имаћемо сва неопходна обавештења и упознати све могућности за рад и продирање.

Сада имамо везу на 4 места. 2 од њих се користе, мада недовољно и још неорганизовано, бар не чврсто и стално. Друге две су замрле, услед недовољног сналажења другова. Једна је од њих била до скоро прекинута због хапшења с оне стране Дрине. Хапшење је дошло преко пронађеног летка код једног сељака. Другови су слали вести и летке у гранична села, а негде су продирали с материјалом и дубље. Ове везе коришћене су и за личну преписку и друге личне потребе. Тако се веза која је пала и деконспирисала.

Ја сам обишла 3 ве[зе], данас ћу и четврту.

Користићемо . . . учиво као парт. канале и за об. службу. Мисл[имо] . . . да с наше стране на тим тачкама поставимо политичке раднике одређене за пребацивање и да преко пограничних села продиру даље, пошто се у њима учврсте. Дрина почиње да игра другу улогу. Досад само препрека, постаје заштита: Преко ње може се са ове стране слободно предањивати. На овим везама помажу нам и мештани.

Ми живимо близу границе. Држимо сталну везу са С.[реским] Р.[уководством] и ОК најближим. Са другом Мајом,¹³ тј. са Обласним [комитетом] смо се о свему споразумели, и добили помоћ од 30.000 куна. Овдашња парт. организација нас усрдно помаже. Сви другови показују велико интересовање и разумевање за наш задатак. Иначе пред селом ми смо партизани на одмору. Трудимо се да и везе што

¹³ Цвијетин Мијатовић, секретар Обласног комитета КПЈ за источну Босну.

више закамуфлирамо, мада то иде потеже и да се овде о нама што мање прича.

¹⁴

Друг Владо П. ми рече да има услова и другога Мачвана са којима би створили део мачванског одреда из Срема више и десно (на мапи) од Шапца. Предлаже да, пошто овде средим стање, кренем са десетином, као заметком чете, на тај терен. Ту би гледали да везе преко Саве поставимо и ... неког са севера у Мачву. Шта в[и] .. . [мисл]ите о овоме?

Исто смо се [сложили] да од друга Слободана (Срем) тра[жимо] обавештење о свему овоме. А и друг Владо му шаље писмо у вези с нашим радом.

Као што се види, другови, има више услова него што је друг Мих.[ајло] мислио. Наши другови Подринци нису седили с ове стране Дрине. На нама је да у пуној мери искористимо и развијемо те услове.

За сада на самој Дрини непријатељ нема снаге да нас успешно омета. Видећемо после акција. Јер ми припремамо обавештења према којима ћемо одлучити о првим акцијама.

¹⁵

С Ф — С Н!

С другарским поздравом
Ана

¹⁴ и ¹⁵ Изостављен је текст који се односи на рад средских партијских руководстава у Мачви и Окружног комитета КПЈ за Ваљево.

БР. 103

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЛЕСКОВАЦ
ОД 3. ФЕБРУАРА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА
СРБИЈУ О ДЕЈСТВИМА ЈЕДИНИЦА НОВ И ПОЈ У ЛЕ-
СКОВАЧКОМ ОКРУГУ¹**

ПК-у КПЈ за Србију

3-2-1944.

Драги другови,

Од 27-ог јан. па до 1-ог фебр. закључно била је бугарско-недићевска потеря.² Добивши податке да се наше снаге не налазе у Јабл. непријатељ је кренуо из Леск.[овца], Леб.[ана], Прок.[упља] у брзом маршу да „уништи“ позадинску војну организацију (к-де места) и болницу. Међутим он је наишао на празне зграде, а при планини на отпор I JM³ одреда. Два дана доцније дошла је и IV бригада. Дошло је до 4 окршаја у којима је непријатељ имао више од 30 мртвих, међу којима и 2 официра. Наши губици 2 мртва и 6 лако рањених. Непријатељ се повукао без постигнутог циља. Народ је бежао из села. Па ипак је [непријатељ] у више села стрелјао до 30 мушкараца, сЛалио је неколико зграда, доста сточне хране. Ухапсио је само неколико људи. Наша организација није имала губитака, нити Н.О. организације.

Није нам страдао ниједан рањеник, јер су сви били у добрим склоништима, није нам однето ништа бд имовине.

Парт. организација у Јабл.[аници] и СКОЈ није се снашла, није довољно организовала народ при повлачењу и у току потере није се баш ништа радило. Исти је случај са СКОЈ-ем.

Акција наше бригаде и I JM одреда:

20-ог јан. око 1000 буг. и недићевских војника пошли су из Леск. ка Јабл. Борци I JM одреда спречили су пролаз у Пусту Реку а у 2 сата по подне извршили су контранапад и јуриш, разбили непријатеља и еатерали га у Леск. Немање довољно мун.[иције] код једног батаљона који је од 8 сати ујутро трпео јаку ватру непријатеља, те се испуцао, главни је разлог да се ова борба није завршила са тешким поразом разбијеног и деморалисаног непријатеља. Убијено

¹ Оригинал (писан мастиљавом оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 482.

² Види књ. 7, док. бр. 30.

³ јужноморавског

је 6, а рањено 14 буг.[арских] и нед.[ићевских] војника. Наш 1 мртав и 1 лако рањен.

21-1-44 II бригада је напала буг. гарнизон близу Прокупља, у селу Влахово,⁴ по ноћи. Убијено је 6 буг. војника. Наши су се морали повући изгубивши 2 друга и 6 рањених од минобацача.

23-1-44 иста бригада водила је борбу са Дражиним бандама у Топлици.⁵ Према казивању сељб&к^ дражиновци су имали до 20 мртвих, ми 4 лако рањена борца.

26-1-44 борци III бригаде разрушили су пругу Прок.— Куршум. тако да воз није саобраћао све до 1-11-44.

28-1-44 II и III бригада водиле су борбу од 9^h пре до 4,30^h по подне са Недићевим и Дражиним бандама на сектору Врбовац⁶ (код Блаца), Белољин, дугом 20 км. У борби су суделовали Топлички корпус са свим бригадама вођеним од Биочанина, Јеремића, Б. Ивановића, Ђурковића, Нике Куштримовића, Јулијанца и Рајковића са к-нтом корпуса Стојановићем. Укупно дражиноваца преко 1.000 и 200 жандарма из Ниша.

Непријатељ је протеран. Оставио је око 30 убијених, имао је око 100 рањених. Међу убијеним је злогласни Ника Куштримовић. Заплењен 1 п.митраљез и неколико пушака. Наши губици 7 мртв. и 14 рањених.

29-1-44 једна јединица III бригаде потукла је до ногу дражиновску „Моравску бригаду“. Убијено је 53 и много дражиноваца рањено. Заплењено: 1 „Зорка“, 45 пушака, 1200 метака и др. Ми смо имали само једног лако рањеног.

2-П-44 IV бригада и I JM одред сукобили су се са дражиновцима на пл. Кукавици. У борби која је трајала цео дан непријатељ је потпуно разбијен и прогнан у мале групе. Мрак га је спасао од тежих губитака. Нађено је и сахрањено 13 лешева непријатеља, али се претпоставља да има и више мртвих, поготову рањених и разбеглих дражиноваца. Ми смо имали 2 мртва друга.

Молили смо вас да нам пошаљете боје за гештетнер. Наш гештетнер троши и обичну штампарску боју.

Шаљемо извештај о финансијама за децембар 1943.

Прилажемо писмо за ПК-а и неке прилоге за „Глас“.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
ОК/Л.

⁴ Види књ. 7, док. бр. 22.

⁸ и ⁶ Види књ. 7, док. бр. 27.

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ НЕДЕЉКА КАРАИЧИЋА, ЧЛАНА ПК КПЈ
ЗА СРБИЈУ, ОД 7. ФЕБРУАРА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КО-
МИТЕТУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ЈУГО-
ИСТОЧНОЈ СРБИЈИ¹

7-П-44.

Драги другови",

Примио сам ваше писмо од 22-1.

Ја сам после једномесечног боравка на Јастрепцу стигао у Јабланицу и тамо нисам нашао друга Бранка:² он је отишао за Ц[јрну] Траву, да тамо формира V ЈМ бригаду.³

Последњих месеци ја вам нисам подносио извештај, него друг Бранко, те не знам шта вам је све он писао —• наиме, о чему вам је све писао и тако се може десити да вам о неким стварима не пишем, а о неким и ја поново пишем.

ОК-а Л.[есковца] је пронашао неког курира: но то питање је читав „проблем". Стварањем слободне територије контрола се повећала над људима који хоће да путују са пограничних места слободне територије, а са слободне територије не може нико да путује. Но како смо слободну територију проширили и на терен Топлице, то нам је и тамо ово питање отежано. Но у сваком случају мораћемо га решити.

Марка Никезића немојте да шаљете на зајечар.[ски] терен пошто је цео ОК-а напустио тај терен, њега распоредите у неки други ОК-а на рад.

Р.[адио] техничара пошаљите на пункт топ.[личког] терена, немојте да га шаљете преко Л., и тај пункт не важи више.

Писаћемо другу Темпу⁴ о ситуацији код нас и тражићемо преко њега за нас помоћ.

Санитетски материјал нам је преко потребан и добро би било да се пребаци то што има код вас. Онај из Л. неће да нам пренесе. Сав је пропао док је и онај пренео.

Дописе за „Глас" послали смо, као и чланак о Столету.⁵

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 485.

² Драги Стаменковић

³ Односи се на 7. НОУ бригаду.

⁴ Светозар Вукмановић

⁵ Стојан Љубић, народни херој

На терену лесковачке слободне територије окупатор је организовао напад у коме су учествовале све бугарске снаге, које поседују терен Јагодине, Параћина, Ћуприје, Крушевца, Сталаћа, Ниша, Лесковца, Прокупља. Изгледа да из Бугарске нису доводили никакве снаге. У потери су учествовали и војници који носе немачке униформе, звани „Арнаути“. Потера је трајала свега седам дана — од 27-1—2-П. ОК-а ми каже да вас је о томе детаљно известио.⁶ Ја нисам био ту и нисам могао ни да прочитам њихов извештај. Углавном реакција нам није нанела никакве штете, но напротив само је открила извесне слабости. Слободна територија се није ни мало смањила, ми се надамо да је још више проширимо. Наши губици су свега 2 мртва и 4 рањена, непријатељ је имао преко 50 мртвих — 30 Бугара и 20 дражиноваца. Док су Бугари изводили потери на терену П.[усте] Реке, Г.[орње] Јабланице, Пасјаче и Косанице, дотле су четници запосели терен према Кукавици и Јастрепцу. После дводневних борби са Бугарима нашЛ су оступили према Кукавици и разбили четничке посаде тог терена. Идући дан четници су извршили концентрацију ка самој планини Кукавици, са намером да натерају наше јединице у поље, а тамо су их чекале бугарске снаге, но наши су потукли четнике и најурили их главом без обзира.

Четници Драже Михаиловића су се концентрисали у Топлици са једним недићевским батаљоном и пошли да „униште“ партизане и ликвидирају слободну територију на том терену. Но II и III Ј.М. бригада дочекала их је код села Драгуше, Криваје, Суваје и Претежане и од 8^h ујутро па све до 17 увече водила се огорчена борба: наши су стално прогонили непријатеља и неке њихове делове прогонили до села Стубла, позади Блаца. Непријатељ је више пута покушао да изврши јуриш и нигде, му није успео, а наш сваки је успео. Фронт се растегао преко 20 км. Борба је оштра била. Но како се борба водила 28-П⁷, када су Бугари пролазили за Куршумлију у циљу потери на Г. Јабланицу, а наш фронт се све више ближио њиховим колонама, то су они морали да туку наше положаје са минобацачима и топовима, тако је народ видео на једној страни нашу војску а на другој четнике •— Дrajине, недићевце и Бугаре. Непријатељ је имао преко 30 мртвих и 70 рањених. У тој борби је погинуо злогласни Ника Куштримовић и његов син је рањен. Ника је познати четнички војвода, још са Костом Пе-

⁶ Види док. бр. 125.

⁷ Датум је погрешно написан. Та борба је вођена 28. јануара 1944 (види књ. 7, док. бр. 27).

ћанцем, па после код Драже Михаиловића. Народ Топлице је добро осетио његово војводство и када је он погинуо у народу је настала радост а на многим местима је било и весеља. Ника је сахрањен у Блацу поред познатог попа Мике.

25-Н-о.г.,⁸ на два дана пре потере, III Ј.М. бригада са Јастребачким одредом дигла је пругу на пет места од Блаца до Куршумлије и седам дана воз није радио, тако су Бугари морали да пешке иду од Прокупља до Куршумлије. Бугари су довели на стотине радника са стране, нису могли ухватити никога у Топлици да им поправља пругу. Сељаци Топлице су је срушили скупа са партизанима и нису хтели да је поправљају. Сада окупатор чува пругу са блиндираним возом; но на блиндираном возу постоје и 2 тенка који би за случај поновног рушења требали да интервенишу.

У овим бугарским потерама сав народ је бетао и они нису могли да нађу никога код куће, и тако је сав народ успео да се спасе. Они су ухватили 20 старца преко 80 год. и 10 младића и све су их стрељали код села Брестовца, у коме су упалили неколико кућа и плевњи. У селу Ивању спалили су све плевње и две три куће; има доста случајева да је у шталама погорела стока. Десило се и то да су ухватили једног младића, стрељали га и онда га бацили у ватру, но чим су се они одмакли, жене су успеле да извуку полупаљени леш из ватре. Бес непријатеља је био до неба зато што није успео да похвата народ.

За време потера сви четници из Косанице и других села отишли су да прогоне партизане а Бугари су несметано упадали у њихова села, силовали им сестре и жене, пљачкали њихову спрему, опљачкали све из куће, отерали и сву стоку и тако када су се они вратили својим кућама имали су и шта да виде. Ми ћемо покушати да издамо летак поводом тога и да им укажемо на све то и на пут којим требају у будуће да пођу.

Зајечарски одред је напустио свој терен, пребацио се на нишки и спојио се са њиховим одредом, одатле су отишли до Пирота и по повратку отуда пребацили се код нас.⁹

⁸ И тај је датум погрешно написан. Треба да стоји: 25. I.

⁹ Крајем 1943. у Тимочкој крајини, сврљишком и сокобањском срезу, дејствовали су Зајечарски НОП одред и Озренски партизански батаљон. Бугарске, немачке и квислиншке снаге међутим, биле су знатно бројније. Нарочито су били бројни четници Драже Михаиловића, који су у овом делу источне Србије имали око четири корпуса (Крајински, Тимочки, Књажевачки и делове Нишавског и Делиградског). Они су у заједници с окупаторима, недићевцима и љотићевцима предузимали добро припремане потере. У тим скоро сва-

Мотивација њиховог пребацивања јесте: да су морали да се повуку под „јаким притиском“ дражиноваца, а у интересу хувања наше живе силе. За пребацивање на овај терен били су другови из ОК-а. Сава¹⁰ је инцијатор тога. Приликом пребацивања наишли су на три Немца, ухватили их и побили их. Када су се пребацили на ову страну Мораве свратили су у село Кулину да се одморе, после напорног пута; то су дознали четници Д.М., њихова Моравска бригада, под командом Драже Петровића, и организовали напад на њих у циљу коначне „ликвидације“, да их све „живе похватају“ пошто су тако пропали од дугог марша. Наши су се добро обезбеђивали и обезбеђење је успело да задржи њихове две колоне које су јуришале из два разна правца, док су се наши избацили на положај и затим одмах прешли у контрајуриш, и до ногу их потукли. На положају су нашли 53 леша, запленили један лаки немачки митраљез „Зорка“, 45 пушака и неколико хиљада метака. Наши губици: свега један у ногу рањен. И тако се трагично завршила „жељена победа“ Моравске бригаде Драже Петровића — коначним разбијањем од кога се неће моћи никада опоравити. Ово се све одиграло 29-1.

Ја сам одржао састанак са ОК-ом За.[јечара] у коме су ови другови: секретар Марко¹¹ из Зајечара, одговоран у војсци Стамболија,¹² Стојан¹³ графичар кога смо ми послали са овог терена и Сава послат из Брањског ОК-а. На састанку су сви излагали тешку ситуацију и скоро немогућу. Ја стичем утисак да је Сава потстрекач свега овога. Они су одлучили да се пребаце на овај терен за један месец

кодневним борбама партизани су утрошили залихе муниције, а заплењене количине нису биле довољне. Осим тога, чести и добро организовани напади непријатеља онемогућавали су опстанак теренских политичких радника, партизанских породица и рањеника' (који су се налазили на лечењу у појединим селима), те су се зато сви они морали кретати са Зајечарским НОП одредом и Озренским партизанским батаљоном. Из тих разлога су руководства ових јединица и Окружни комитет КПЈ за Зајечар одлучили да преко Мораве пређу на слободну територију, где би оставили рањенике и избегле партизанске породице, снабдели се муницијом и одморили, а онда се вратили на своју територију.

Прелазак преко Мораве је извршен код с. Трњана 30. јануара 1944. Каснији догађаји су показали да је овај маневар био правилан, јер је омогућио да се сачувају снаге које су по повратку у источну Србију нанеле четницима тешке ударце, услед којих су се корпуси Драже Михаиловића врло брзо распали.

¹⁰ Душан Пуђа

¹¹ Живан Васиљевић

¹² Драгоман Радојичић

¹³ Срба Андрејевић

дана па да се онда врате натраг. Ја сам им рекао да ће Пека¹⁴ ово питање рассмотрити и донети решење по њему да ли се је доиста морало прећи или не. Но њима сам ставио у задатак да остану расинском терену и да што је пре могуће успоставе везу са Чичом¹⁵ и испитају ситуацију на њиховом терену а онда организују пребацивање назад. Ја сам им ставио у задатак да изведу једну акцију на терену Кш.¹⁶ са II Ј.М. бригадом, не знам још ништа шта су урадили.¹⁷ Они су добро наоружани, имају пет „Зорки“ — лаких нем. митраљеза, четири холандска митраљеза и двадесет п.мит. Муниције носе доста — свака „Зорка“ преко 400 мет., п.мит. преко 250 м., а сваки стрелац просечно 40 мет. Имају и резервне муниције.

У вези са ситуацијом Зај[ечарског] ОК-а ја сам учинио следеће: Марка послао на парт. курс, Стојана у Окружно поверенство Топ.[лице], а Стамболија је остао у војсци и са њим Сава, док се не састанем са Бранком па ћу онда накнадно све ово са њим претрести. Они имаду четири батаљона са око 400 бораца. Међу њима више од пола су радници, сви су одлични борци.

Ја сам мишљења да извршимо реорганизацију, наиме промене: да Горског¹⁸ дамо наместо Жарког¹⁹ за команданта Озренског одреда, да нису скупа, он да буде командант обадвеју група,²⁰ а када се раздвоје, онда он да остане командант Озренског, а Аца²¹ да буде командант Зај.; он је данас заменик Жарког, а сутра би био Горског, а Жарко да иде у II Бригаду за заменика команданта, а досадањи заме-

¹⁴ Покрајински комитет КПЈ за Србију

¹⁵ Десимир Јововић, секретар Окружног комитета КПЈ за Ниш

¹⁶ Крушевца

¹⁷ У ноћи између 3. и 4. фебруара 2. јужноморавска бригада и Зајечарски НОП одред (у чијем саставу је био и Озренски батаљон) извршили су напад на аеродром у Крушевцу. Опширније о овом нападу види у Архиву В.И.И. документе: бр. 16—2, 27/2 и 29/2, к. 1045; бр. 2/1, к. 26; бр. 14/2, 26/3, 27/3 и 34/1, к. 25 и филм 27, снимак 68, 70 и 72.

¹⁸ Драгослав Петровић. Он је тада био командант 2. јужноморавске НО бригаде.

¹⁹ Василије Ђуровић, народни херој

²⁰ Заједнички штаб за Зајечарски НОП одред и Озренски батаљон није формиран, већ је и даље овим јединицама и 2. јужноморавском бригадом, која је дејствовала на истом терену, руководио Оперативни штаб, који је формиран 2. фебруара 1944 (види књ. 7, док. бр. 28).

²¹ Божидар Кораћ. Погинуо марта 1945. код Бијељине као начелник Штаба 24. бригаде 45. НО дивизије.

ник²² да дође наместо Горског за команданта. Но све ово ће бити коначно решено када дође Бранко.

Ситуација у Расини је сасвим добра, ми смо узели један батаљон²³ у III Бригаду²⁴ а оставили смо на терену једну групу од 25 другова и они су се данас повећали на 100 бораца, народ стално иде у одред. Послали смо им 25 пушака. Кесер²⁵ са Расинским корпусом пошао је према Санцаку²⁶ како је то он рекао, пре поласка добио је од Немаца њихове оне мале топчиће, минобацаче, тешко оруђе и муницију, то све је и народ видео. Они су ово народу објаснили да купују од Немаца, да се добро наоружају па ће онда да „нападну на Немце“, но народу је све ово довољно јасно. Пре поласка за долину Ибра Кесеровић је био са својим штабом на састанку са опер. командантом из Крушевца и њиховим штабом, где

²² Народни херој Саво Ераковић. Погинуо 19. марта 1944. код с. Обртинаца (испод пл. Видојевице), у борби против Кесеровићевих четника, као командант 2. јужноморавске бригаде.

²³ Односи се на Ударни батаљон Расинског НОП одреда.

²⁴ То јест: у 3. јужноморавску НО бригаду.

²⁵ Драгутин Кесеровић, командант Расинског четничког корпуса. Ухваћен је јуна 1945. и јула исте године, од стране Војног суда у Београду, осуђен на смрт и стрељан.

²⁶ Они нису отишли у Санцак, већ у Топлицу. Крајем 1943. четничка Врховна команда је неколико пута покушавала да разбије јединице НОВ у Топлици, али у томе није успела. Напротив, четничке јединице су трпеле тешке губитке. Због тога је почетком 1944. Врховна команда, уз помоћ окупатора, израдила план за нову офанзиву, која би отпочела у пролеће 1944. године. Задатак да се униште јединице НОВ у Топлици и поврати изгубљена територија поверен је Драгутину Кесеровићу, команданту Расинског четничког корпуса, који је уједно био и командант Топлице.

Концентрација четничких снага отпочела је почетком фебруара, а напади средином марта. Под командом Кесеровића налазио се и Топлички четнички корпус. Укупна јачина четничких снага изннсила је преко 5.000 људи. Немци, Бугари и недићевци, према начињеном споразуму, имали су задатак да затворе правце који из долине Западне Мораве воде ка Прокупљу и Куршумлији, и даље ка Лесковцу и Лебану. О покретима непријатеља и његовим намерама Оперативни штаб јужноморавских бригада био је благовремено обавештен. Захваљујући томе, сачињен је план одбране слободне територије. Нападима на мање четничке јединице и њиховим почетним уништавањем, јужноморавске бригаде и партизански одред који су дејствовали на простору Топлице и Јастрепца успевају, у четвородневним борбама (17—20 марта), да разбију четнике и да их војнички потпуно поразе. Четници су имали око 300 мртвих, заплена су 2 топа и 6 минобацача. У јединицама НОВ било је 40 погинулих бораца, међу којима и командант 2. јужноморавске бригаде Саво Ераковић Страхиња.

(О овим борбама види: четнички док. рег. бр. 914—921, микротека В.И.И.; стенографске белешке топличко-јабланичке групе бораца, Архив В.И.И.; рег. бр. 10226/477.)

су прецизирали свој даљи план — у вези са појавом II Дивизије²⁷ код Ивањице. За овај њихов састанак народ је дознао и они су покушали да то народу објасне са тим: да су они на том састанку претресали питање „размене заробљеника“. Ми се надамо да ћемо ускоро моћи ликвидирати са четницима Д.М. на свом терену, мада их још местимично има доста и они су заиста активни у борби против нас. Но ми их у свим борбама тучемо, а у исто време тучемо се и са окупатором и њега тучемо.

Јавите нам шта је са I Ј.М. бриг. Народ стално пита када ће она стићи и где се све налази, но ми не знамо ништа да им кажемо више него да је у Србији и да је добро, а ништа конкретнијег не можемо да им кажемо.²⁸ У оним првим данима причали смо о њеном покрету до Санцака, и како су је другови тамо дочекали и примили је, повећали и добро наоружали и онда их вратили натраг у Србију.

Шаљем вам једно писмо за друга Јеремију,²⁹ летке које су Бугари делили за време потере народу, једну наредбу Среског Н.О.О. по питању коња, наиме употребе коња, и неке своје наредбе поводом изабарања оперативног штаба за заједничку акцију, и извештај штаба II Бригаде.³⁰

Примио сам послате гојзерице.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Милисав³¹

П.С. Пошто сам био на Јастрепцу нисам успео да вам на време одговорим. Убудуће ако ја будем писао извештај биће сређенији.

Милисав

²⁷ О дејствима 2. пролетерске дивизије види док. бр. 150.

²⁸ Тада се 1. јужноморавска бригада налазила у саставу 2. пролетерске дивизије (види док. бр. 150).

²⁹ Петар Стамболић

³⁰ Види књ. 7, док. бр. 27 и 28.

³¹ Недељко Караичић

БР. 103

**ПИГМО СЕКРЕТАРА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА
ДРАНЂЕЛОВАЦ ОД 13. ФЕБРУАРА 1944. ОКРУЖНОМ КО-
МИТЕТУ ЗА МЛАДЕНОВАЦ О ВРАЋАЊУ КОСМАЈСКОГ
НОП ОДРЕДА НА СВОЈ ТЕРЕН¹**

13-11-44 год.

Драги другови,

Ваш батаљон враћа се на ваш терен. Приморани смо да тако учинимо. Реакција свом снагом свакодневно ударала је по нашој бригади. Вештим маневрисањем и подршком народа, бригада² је могла да егзистира све дотле док ово невреме није дошло. Под овим условима то је даље немогуће. Конспиративно кретање је немогуће и непријатељ нас прати из села у село. Даље, слабо стојимо са муницијом. Дакле, све то приморало нас је да учинимо ово што смо учинили.

Другови, предузмите све могуће мере да би очували *живу снагу одреда*. Учврстите везе и пунктове са четама, наредите пол.[итичким] радницима да пруже помоћ војсци. То нарочито, јер другови из штаба подвлаче да не примају пуну помоћ пол. радника. Учините све! То неће да буде дуго, јер чим падне снег, а тама буде густа, они одмах могу да се врате натраг.

Веза нека буде редовна. Другови кад долазе овамо нека иду опрезно, мислим на курире.

С. Ф. — с. н.

Друг. поздрав
Павле³

П.С. Пршаљите муницију и за овај одред и то обавезно.

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. «бр. 341.

² Односи се на привремену шумадијску бригаду (види док. 123, напомену бр. 3).

³ Душан Петровић Шане

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ ПОВЕРЕНСТВА КПЈ ЗА ТОПЛИЦУ ОД 14. ФЕБРУАРД 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ЗА ЛЕСКОВАЦ О ОФАНЗИВИ БУГАРА ПРОТИВ ЈЕДИНИЦА НОВ И ПОЈ НА ПРОСТОРУ ЈАСТРЕПЦА¹

ОК-у/Л

14-11-944

Драги другови,

Акција Бугара на наш терен отпочела је 6 изјутра а завршила 8-П. Суделовале су исте снаге које су биле у Јабланици, у јачини око 2000 до 3000 Бугара са 200 добровољаца из Ниша и око 100 жандарма из Прокупља. Кренули су истовремено у 10 колона на простору од Мрамора до Белољина и Блаца, сви према Јастрепцу. Истог дана су до увече стигли у села под Јастрепцом и колоне спојили на три места где су преноћили. Кретали су се доста опрезно — паралелно једни са другима а нарочито опрезно у седишта команди места.

Очигледно је било да нису имали намеру ударати на наше војне јединице, и при повратку су говорили да су добро прошли јер нису имали борбу. Њихова је намера била једина да руше и деморалишу позадину. У местима где су имали податке тражили су наше активисте и одборнике.

Репресалије: Стрељано је у ср.[езу] добричком 12 а после завршетка бугарске акције упадају недићевци са Шиптарима и стрељали у 2 села још 18 људи, укупно 30; у Ср. јастр.[ебачком] Бугари су потерали преко 150 људи на стрељање из села Драгуше, Претежане и Д. Сварче. На стрелишту је један сељак узвикнуо: „Браћо, зар не видите да ће да нас побију као стоку? — бежите!“ Људи су се сви дали у бекство, те су се тако многи спасли, а погинуло 62 — има и рањених. Међу овим погинулим налазе се две партизанске жене. У овом стрељању суделовали су добровољци² из Ниша (сада у Блацу) и они нарочито инсистирали да се масовно стреља, а после стрељања разбијали су мртвацима главе и масакрирали. Тако према досадашњим подацима укупно је стрељано на терену Јастрепца 92, а отерано из Ср. д.[обричког] 30, за Јастр. немамо податке.

¹ Оригинал (писан мастиљавом оловком, ћирилицом) у Архиву» ЗРПС, рег. бр. ОКЛ—38.

² Односи се на припаднике Љотићевих јединица.

Од ових погинула су 2 чл. парт. и 2 канд., 2 скојевца и 3 одборника отерана.

У већини села су вршили пљачку, у неким много. У Ср. добричком запаљено је 39 зграда (плевњи и кућа). За Ср. јастребачки још нема тачних података. Паљено је у више села по нешто. Највеће стрељање, паљење и пљачкање извршено је у Драгуши, где су Бугари и жандарми вршили и силовали.

После бугарске акције жандарми упадају за пљачку и хватање компромитованих у доњем Добричу. Док дражиновске банде упадају у Драгушу и околна села где су извршене репресалије и бацају масовно пропагандни материјал Кесеровића. Неки њихови симпатизери из тих села отишли су са њима.

За време акције била је снежна олуја са маглom и народ веровао да непријатељ неће наићи те је остао код куће и није могао да избегне. Већи број из планинских села повукао се према одреду и командама места, у планину.

У овој потери се показало да непријатељ нема много података о нашим организацијама и људима. У местима из којих има одбеглих или закамуфлираних шпијуна тражили су наше људе али је таквих случајева мање.

У местима у којима су вршене репресалије народ се унеколико поколебао и заплашио као и поједини одборници. У осталим селима плашљивци се мало заплашили од претњи да ће други пут и њих да казне, но уопште узев морал је добар.

2) Одржан је састанак О. поверенства и на њему про- дискутована бугарска акција и ситуација после ње како је горе изложено. Уочени су недостаци и пропусти парт. орг. и НО организација и предузете мере.

Један део партијаца је напустио терен и отишао са војском, док је већи део био на терену и склонили се по селима. Везе нису свуда добро функционисале. Партијци се у реакцији³ нису осетили у народу сем малог изузетка, чак не и у селима одакле је народ бежао. Предузели смо да се кроз п.[артијску] организацију одржи критика и самокритика уз опсуду⁴ држања партије као целине⁵ и појединаца за време реакције и укаже на пропусте. Сада још немамо података о неком изразито слабом држању појединаца, уколико се утврди истрадићемо.

³ Реч је о поменутој офанзиви бугарских јединица.

⁴ анализу

⁵ Мисли се на партијску организацију у Топлици.

Исто ово је констатовано и за СКОЈ, кроз њега ће се прегледати њихово држање и пропусти.

У многим селима НО одбори су били изненађени и остали несклоњени — изахшп^ пред непријатеља, чак и неки које су раније тражили. Захваљујући необавештености непријатеља извукли се. Примећено је да су се неки одборници поколебали и да желе да се извуку из одбора. Преко партије и среских НОО-а извршићемо преглед и одржавање саста-нака одбора, да схвате ситуацију и намеру непријатеља и њихову обавезу према народу. Извршићемо чишћење оних који су се слабо држали и деморалисали. Од колективне имовине није скоро ништа пало. За сада знамо да су однели 2 сирове говеђе коже.

Команда подручја.⁶ Две команде места⁷ повукле су се са III бригадом,⁸ једна⁹ са одредом¹⁰ а полуполицијска команда се склонила. Ком. подручја са једном командом места, са полубољесницима и сељацима формирала је била батаљон од 110 наоружаних и неким ненаоружаним. Она је маневрисала на свом терену а одмах после потере вратила се у место. Сада су све команде на својим местима. Неке команде места су панично побегле остављајући народ који се склања за собом. По томе већ вршимо ислеђење и одговорне другове ћемо сменити са дужности.

Од рањеника није нико пао. Било је два случаја да су домаћини код којих су били склоњени рањеници избацили рањене другове — однели их код наших војних јединица, те су морали по хладном времену да буду извесно време код војске. Оскудица је велика у санитарском материјалу.

Војни и политички курсеви су наставили рад. Одред је остао на свом терену и имао добре везе са позадином. Борбу није примао. Другови износе да су тражили од II бригаде¹¹ где да поседну положај и хоће ли се примити борба. II бригада им је одговорила да она неће да прима борбу и да ће ноћу прећи преко [р.] Т.[оплице]. То је кажу утицало на њих да схвате да је распоред и снага Бугара такав да борбу не треба водити. Учињени су велики пропусти, јер су заиста могли сачекати и ликвидирати неке колоне, што је лоше време нарочито омогућавало — Бугари били смрзнути.

⁶ Команда подручја се налази у с. Горњој Речици.

⁷ Односи се на Драгушку и Великопланску команду места.

⁸ То јест: с 3. јужноморавском НО бригадом.

⁹ Односи се на Бајчинску команду места.

¹⁰ То јест: с Топличким НОП одредом.

¹¹ Односи се на 2. јужноморавску бригаду.

III Ј.М. бригада се пред потером повукла ка Морави и прошла са озренцима¹² по Расини и Морави где није било никакве реакције. И она је потценила ситуацију те није ни покушала да непријатеља нападне.

Пред акцију са Бугарима била је два пута на главној прузи, но неуспеле акције. Сељаци су алармирали при наиласку воза и машиновођа је вратио композицију на траг. Сада је на нашем терену. Дискутовали смо које акције и како да изводи одред а разговараћемо и са III бригадом. Губитака у војсци немамо.

Озренски одред је сада прешао на наш терен.

Овај извештај упућујемо преко друга Тила,¹³ а идући пут ћемо слати одређеног дана, преко везе.

С. Ф. — с. н.

Другар. поздрав
ОП/Т.

¹² Реч је о Зајечарском НОП одреду, у чијем се саставу налазио и Озренски партизански батаљон.

¹³ Светислав Поповић. Тада је био члан Окружног поверенства СКОЈ-а за Топлицу.

БР. 129

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ ОД 25. ФЕБРУАРА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ОКРУГУ¹

П.К-у

25 фебруар 44 г.

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 23 ов.м. као и испоруку материјала.

Од пре недељу дана на читавој територији нашега округа почели су сукоби, потере и разоружавања војних снага дражиноваца, а такође и хапшења њихових политичких организатора. Све те мере предузима окупатор у заједници са добровољачким корпусом и ради тога су доведена извесна појачања у све вароши. Тако, само у Смедереву се налази око 1500 добровољаца. Окупаторске снаге су веома мале, што је с једне стране знак њихове слабости а с друге потцењивање драж. снага (на пр. из Сопота је отишло свега 20—30 Немаца у потеру за њима). 18 ов.м. дошло је у Селевцу до борбе између добровољаца и дражиноваца, приликом које је погинуло 16 драж. а 1 добровољац. Добровољци су заробили команданта бат. Лазаревића [и] заменика Лазовића, који је ком. корпуса. Затим у Степојевцу (срез посав.[ски]) су се исто сукобили и на страни драж. било је око 80 мртвих (само из Арнајева 16). „Н. време“ пише о тим сукобима као сукобима са комунистичким бандама (уместо драж.). У Младеновцу је ухапшен Баџак, који је један од најважнијих њихових пол.[итичких] организатора. И у осталим местима има таквих хапшења, само што ми немамо тачне податке о томе. Пре неколико дана Бугари и Немци су блокирали село Младеновац и идући од куће до куће прегледали бројно стање укућана. Свакој кући из које је неко у драж. одредима одредили су рок до кога има да се врати тај који је у драж., иначе ће после тога рока, ако се не врати, све укућане пострелјати а кућу запалити. Таблице, које су дражиновци у већини села били истакли, са паролама: долази краљ Петар II, долази југ. војска, долази Дража Мих., по наредби Немаца одмах су скинуте (у с. Младеновцу су

¹ Оригинал (писан плавим мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 494.

наредили да се исцепкају и у земљу закопају). Обука младића са дрвеним пушкама, коју су драж. били наредили, одмах је забрањена. Пред потерама Немаца Ковачевићев бат. младеновачке бригаде скоро се распао, јер је већина силом мобилисаних сељака побегла. Један од драж. официра IV косм. бригаде, неки Милетић, дезертирао је.

Све то изазива код народа велико изнџцађење, поготову што долази после тако присне и сасвим сЈворене сарадње њихових снага, у борби против партизана и народа, као и после политичких зборова, на којима се народ из њиховог причања потпуно био уверио у њихову сарадњу. Ми објашњавамо ту промену у њиховим односима овако: с једне стране великим победама Ц. армије и све већом активношћу савезника у борби против фашиста, а с друге стране великим успесима НОВ, формирањем Нац. ком.² и његовим признањем од стране савезника и читаве поштене светске јавности, потпуним крахом краља Петра II и његове емигрантске владе, чему је нарочито допринео став Душана Симовића, емисије радио-Лондона о партизанима, помоћ савезника НОВ-ци — изазвана је деморализација у редовима дражиноваца и њихово раслојавање. Окупатор, желећи да створи чврст и јединствен фронт за борбу против Н.О.В., деморалисане четнике чисти а на активне врши притисак да сви буду под јединственом командом, како би борба била успешнија.

Истовремено са ударом против дражиноваца,³ непријатељ је у појединим местима подунавског среза извршио присилну мобилизацију год. 1919—24 за СДС. Тако је у Шалинцу мобилисано 60 (13 побегло), Радинцу 40, Смедереву 60 (требало је 500, али су остали отишли на фабричке радове да би избегли мобилизацију). То је за сада само у под. [унавском] срезу, док у осталим срезовима су још пре месец дана одређивали по 5—6; они су ишли на регрутацију и сада су још код куће.

У понедељак 21 ов.м. погинуо нам је друг Вучко,⁴ но-воименовани чл. О.К. Парт., друг Љубивоје Гајић,⁵ чл. Парт.

² Односи се на Национални комитет ослобођења Југославије (НКОЈ).

³ Види док. бр. 133 и 135.

⁴ Добривоје Милићевић, учитељ из Дражња, секретар Среског поверенства КПЈ за грочански срез. Непосредно пред погибију постао је члан ОК КПЈ за Младеновац.

⁵ Народни херој Љубивоје Гајић *Вока*, земљорадник из Малог Пожаревца, био је члан Среског поверенства КПЈ за грочански срез, а затим председник Окружног НО одбора. Погинуо је у свом селу. Тог дана се, у кући једног припадника НОП-а, одржавао састанак

и чл. Окр. Н.О.О., и другарица Витоха,⁶ чл. ср.Јеског) пов. [еренства] гроч.[анског]. Погинули су својом кривицом, јер су, и поред најширих могућности за безбедно предањивање, отишли код једног тигла, који их је, по свему изгледа, издао. То је било у М. Пожаревцу а убице су СДС из Гроцке. Друг Вучко се борио и покушао да побегне, али је при том покушају погинуо. Осталих двоје, изгледа, сами су се убили. 15-П погинула су нам 2 ср.[еска] рук.[оводиоца] подунавска, друг Илија⁷ и другарица Вука⁸ (која је пре кратког времена побегла из завода у Паланци Смед.), у Суводолу. Разлог, издаја. Друг се борио, док се другарица сама убила.

То су врло тешки губици за нашу парт. организацију, јер су сви другови (изузев другарице Вуке) стари, искусни и у борби прекаљени другови из првих дана наше борбе. А што је најгоре, све се то могло избећи да су се другови саживели и схватили директиву О.К. коју је он сваке недеље у детаљима подвлачио: по цену да рад трпи, сачувати кадрове и избећи ударцима реакције.

У вашем последњем писму ви нам јављате да другови Вучко и Бановац⁹ треба да остану и даље на терену. Интересује нас да ли (сада само друг Бановац) чл. О.К. може да буде и секр. једног ср.[еског] пов.[еренства]?

Са Милом Сељаком¹⁰ *немамо везе* и због тога вам не можемо послати детаље о Вранићу. Дознали смо само још то, да су четници убијали сву мушку децу и да су у једној великој породици оставили само једно женско дете, и то зато што је било женско.

Другови, уколико ви немате могућности да добијете непријатељску „илегалну“ штампу (дражиновску), ми би вам могли слати (на пр. „Глас Тополе“ и др.).

Добили смо писмо од другова из Пожаревца од 5-П. У њему нас извештавају да морају да нам пошаљу 50 бораца, јер је огроман притисак реакције код њих.

Среског поверенства. Полиција је за то дознала, те је цео жандармеријски вод опколио кућу. Чланови Среског поверенства су неколико часова водили борбу и сви изгинули.

⁶ Витока Живановић, из Малог Пожаревца, члан Среског поверенства КПЈ за грочански срез. О погибији поменутих партјских радника види док. бр. 92 у 21. књизи.

⁷ Живан Атанацковић, из Делиблата (Банат), браварски радник. Пред рат радио у железничкој радионици у Смедереву. Члан КПЈ од децембра 1941. године.

⁸ Зорка Радуловић, учевица, Била члан Среског поверенства КПЈ за подунавски срез. На терену радила у организацији АФЖ-а. Извршила самоубиство да не би жива пала непријатељу у руке.

⁹ Петар Јока

¹⁰ Миле Вуковић

Прошлог пута, грешком није послато писмо другарице Маре¹¹ за П.К. СКОЈ-а. Шаљемо га сада. Шта је са ципелом друга Драже?¹² Она би му што пре требала, јер без ње не може да се креће.

У прошлом писму смо вас известили о доласку нашег батаљона на наш терен.¹³ Дошао је у прилично незгодном стању, после двомесечног кретања у формацији бригаде.¹⁴ Борци су били боси, необучени, без муниције и изнурени сталним борбама. Наш батаљон је за то време изгубио 25 мртвих. .. Партијски кадар је углавном очуван. Од око 80 бораца, колико броји сада батаљон, има 22 чл. П.[артије] и 9 канд.[идата]. Пребацили су се овамо због концентрације непријатељских снага. Ми смо их одмах преформирали у 3 чете, према ономе што смо још раније предлагали другу Павлу¹⁵ а што он није усвојио, и одредили свакој чети сектор кретања. Поставили смо, као најважније, очување снага, и за време овога великог снега, вршење само малих акција: ликвидација петоколонаца, прикупљање оружја и муниције и др. али првенствено очување. Борци су се већ прилично опоравили: снабдели се муницијом, мало преодели и испарили, обули (више нема ни један бос) и физички одморили. Морал се већ повратио, а био је прилично опао.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
О.К. Младеновац

¹¹ Емилија Јакшић, члан ПК СКОЈ-а, погинула после рата у саобраћајној несрећи.

¹² Дража Марковић, секретар Окружног комитета КПЈ за Младеновац. Тада је био рањен у ногу.

¹³ Види док. бр. 127.

¹⁴ Односи се на привремену шумедијску бригаду (види док. бр. 120, напомену бр. 3).

¹⁵ Душан Петровић Шане

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ ЗАМЕНИКА ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА 4
ЈУЖНОМОРАВСКЕ БРИГАДЕ ОД 4. МАРТА 1944. ОКРУ-
ЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА ЛЕСКОВАЦ О ДЕЈСТВИМА
БРИГАДЕ¹

ОК/Л

4-Ш-44 год.
Положај

Драги другови,

Ваше писмо од 25 и 29. III² 44 год. добио сам тек данас и одмах шаљемо друга Обрада.³ Истина да оскудевамо у руководством, јер се нешто повуче из наше бригаде, нешто се разболело, а прилично смо слаби били кад је формирана бригада — но радујем се што расте наша војска, а руководство ћемо подизати.

IV бригада је сад у Губетину. Озренски одред је у Топоници — сутра ћемо имати једну акцију заједно са II бригом, на дражиновце на једном делу терена Косанице. После ћемо имати неки дан одмора, јер је војска страховито вашљива, уморна и боса, па после одмора ћемо предузети нове акције.

Нападали смо бугарску посаду у Белољину⁴ — нисмо успели да их ликвидирамо. Бугари су имали, по причању сељака, 30 мртвих, а наши су (III бригада) имали 4 рањена — један је подлегао ранама. Бугаре је изненадио минобацач — велики је страх код њих. Купили'су парчад бомби и носили у Прокупљу да констатују чије су.

Милисав⁵ је са нама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
Миливоје⁶

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 53.

² Месец је погрешно написан. Треба: II.

³ Ратко Станисављевић

⁴ Напад је извршен 29. фебруара 1944 (види док. бр. 131).

⁵ Недељко Караичић

⁶ Милан Ковачевић

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ ПОВЕРЕНСТВА КПЈ ЗА ТОПЛИЦУ ОД 7 МАРТА 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ЗА ЛЕСКОВАЦ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ТОПЛИЦИ И ДЕЈСТВИМА ЈЕДИНИЦА НОВ И ПО НА ОВОМ ПОДРУЧЈУ¹

ОК/Л

Драги другови,

Примили смо данас ваше писмо од 25-П. Материјал који сте упутили стигао је на наш терен, но нисмо га још подigli, те не знамо шта и колико је стигло. Подићи ћемо га, разделити, а што је за даље •— упутити.

Прекјуче је по други пут стигао курир од ОК/Н.[иша]. Добили смо од њих 60 матрица и мало санитетског материјала. Упутили су и писмо, но исто задржао друг Стојан,² те не знамо још садржину. По причању нашег курира, који је разговарао са куриром ОК/Н., погинуо је од дражиноваца друг Слободан³ из ОК/Н.

В.п. ситуација. Иако наше радио-вести скоро не изилазе, народу је углавном познато да Црвена армија незадрживо ломи фашистичке хорде и гони ка западу. Јасно је ко води борбу противу окупатора а и величина наше НО војске и њен однос са савезницима. Говори Черчила и Симовића су позитивно одјекнули у народу, а колебљиви и непријатељски настројени повили су главу јер виде да су чињенице принудиле и Симовића да призна стварно етање у Југославији иако је и он био међу штићеницима Д. Михаиловића.

План Кесеровића да разбије наше војне јединице и ликвидира слободну територију је потпуно пропао упркос сарадње са Бугарима, те је морао са задобивеним ударцима да се извуче.⁴ Сада је територија слободна. Топлички корпус је изгледа прешао преко Топлице, а Кесер са концентричним снагама повукао се према Жупи. Кољаши су се у многим

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 50.

На документу нема датума, али у писму Округног поверенства КПЈ за Топлицу од 9. марта 1944. Округном комитету за Лесковац стоји да је овај извештај послат 7. марта (Архив ЗРПС, рег. бр. 54.)

² Срба Андрејевић Стојан

³ Конрад Жилник, народни херој

⁴ Види док. бр. 126, напомену бр. 26.

селима. показивали мирним — у јагњећим кожама, а на неким местима чак плаћали ручкове, док су у неким местима плачкали. Др^агали су зборове насилним скупљањем но огромна већина људи, нарочито у Ср. јастребачком, је бежала од њих горе него од Бугара. Одвели су свега из В. Плана 24 и то 11 везаних и 13 отацшги добровољно, и 2 из Бреснице насилно. У првом моменту се веровало да је из Плана одведено до 100, међутим није тачно, јер су ти људи избежали од њих у планину и сада су код кућа, сем 24. У местима Цигољу и Девчи, где су највише очекивали, није ни један пошао. Долазак ове багре, иако је био припреман и концентричан, показао је пред народом њихове слабости и отворену сарадњу са жандарима и окупатором. Њихов упад координиран са изилажењем Бугара на терен и садејство авиона, упади недићеваца и Шиптара⁵ и репресалије које су вршили, учинило је да се народ у неким селима заплаши и поколеба. Но велики број села, нарочито у Ср. јастребачком, где су прекаљени ранијим репресалијама, сада се још боље држе, а НО одбори још активније раде.

2) Поверенство је одржало једнодневни састанак на коме је извесно време присуствовао друг из ПК.⁶ Уочени су пропусти парт. и НО организације. Парт. орг. Добрич била је на терену, но није се снашла, везе и обавештајна служба нису свуда добро функционисале. Још првог дана доласка дражиноваца пао је секретар Ђура,⁷ но друг из поверенства је био на њиховом терену, те им је много помогао у тој тешкој ситуацији. Парт. орг. Јастребац још мање се снашла. Другови из СК и један део активиста су напустили одмах терен и тако прекинули везе, а обавештајна служба била врло слаба. Тако су се слабости које је ОК изнео поверенству у овој реакцији јасно одразиле, а оне условиле и слабости код НО организација. Да би се преузеле најхитније мере и извршило брзо мобилисање партије и НО организације, другови из поверенства су после састанка отишли у срезове где ће преко СК-а директно руководити и прикупити податке о целој парт. организацији. Реорганизација п. орг. није вршена, сем што је за секретара СК/Д. одређен друг Ратко⁸ из Добрича, досадањи члан СК, и уведен у Комитет друг Славко⁹ — члан рејонског ком. — бивши ко-

⁵ Мисли се на Шиптаре који су се налазили у квислиншким јединицама.

⁶ Недељко Карачић Милисав

⁷ Ђура Ковачевић

⁸ Ратко Крстић Баја

⁹ Миливоје Милошевић

мандир. После добивених података извршиће се потребна попуњавања рејонских и средских а биће и не мали број активиста за кандидовање и учлањивање, који су у овој акцији проверени.

3) Средски НОО-и су се добро држзди али више као појединци а мање као руководећа целина. Спровели смо да секретари ср. НОО-а раде искључиво по том сектору, појачаћемо их и посветити више пажње на њихово осамостаљење. Многи општински и сеоски одборници су се поколебали, те ће они и цела партија имати доста посла на учвршћивању и чишћењу колебљиваца. Пошто прикупимо податке о држању свих одборника појачаћемо средске.

4) Војска: Друг Сеља¹⁰ је био у III [јужноморавској] бригади ради њеног сређивања и одређивања акција. По директиви ОК-а друг Срба¹¹ је повучен из бригаде и саопштено му је да је кооптиран у ОК/ЈЛ. За политкома III бригаде одређен је друг Раде,¹² досадањи пол. ком. Јастреб. одреда, а друг Мргуд,¹³ досадањи пол. ком, бригаде, биће зам. пол. кома.

Полком. Јастребачког одреда друг Драган-Расинац,¹⁴ досадањи полком. батаљона у III бригади.

Бригада још није поднела извештај Гл. штабу. На то им је скренута пажња.

Поред акција за које смо вас у прошлом писму известили, III бригада је са IV и V напала бугарски гарнизон 29-П у Белољину¹⁵ где се налази 300—350 Бугара са 4 минобацача. Употребљен је наш минобацач, борци га привукли на 50 метара до утврђења, али је непријатељ дао организован отпор а минобацач није могао парализати непријатеља јер је био у више зграда и добро утврђен, те акција војнички није успела. Но политички је ипак успела. Топлица је по први пут чула двобој минобацача, и нападањем на гарнизон народ види у томе нашу снагу и нашу иницијативу. То је истовремено поразило дражиновце који пишу у летцима да партизани сарађују са гестапоом и Бугарима а да су они једини борци за слободу. У овој акцији III бригада је имала 1 мртвог и 3 лакше рањена. Њихове губитке не знамо а говори се да им нема 30 војника.

¹⁰ Радош Јовановић, секретар Окружног поверенства КПЈ за Топлицу

¹¹ Животије Савић

¹² Радомир Бошковић

¹³ Јован Крстић

¹⁴ Спасоје Вукићевић

¹⁵ Опширније о тој борби види док. бр. 126.

Кесеровић је под заштитом Бугара побегао из Плана у Међухану код Блаца. Но када су се наше снаге приближиле, и одатле су утекли и *тико* избегли коначни удар. Питање обуће, и поплаве са великим блатом, било је такође сметња да се кољаше прате у стопу и нападају. *Пошто* је Топлички корпус прешао ка Косаници, IV бригада и Озренци¹⁶ су се пребацили. III бригада се одмориле и сутра креће у акцију на кољаше.

Јастребачки одред није суделовао [у нападу] на Белољин. Кренуо је на Коморе где кољаше упадају. У Расини се налази Раковачки¹⁷ корпус од 300 људи, са којима ћемо се обрачунати ако не умакне.

И бригада и одред су добили задатак да образују саботерске-диверзионе групе и пошаљу на пругу.

Питање обуће решавамо. Конфискована је шесторици типова из В. Плана имовина међу којом је 26 говечета.

Морал бораца је одличан, а нестанак снега допринео је да отпадне фама о опасности од авиона.

Наше команде места су се слабо показале. Данас је дошао друг Цуца¹⁸ и увешћемо га у ком. подручја. Повукли смо и два друга из бригаде за команде места, да би од њих створили чврсте партизанске јединице способне да одговоре задацима на овом терену. Њихово реорганизовање и сређивање је у току.

По АФЖ немамо још преглед како су се одбори држали, јер среских одбора нема а сама Партија је у консолидовању те нам нису могли пружити податке.

6) Преко поверенства СКОЈ-а предузето је да се и СКОЈ и УСАОЈ мобилише — окупи и крене на активни рад. Врши се ревизија о држању за време реакције. Друг Миливоје¹³ је отишао са Корчагином²⁰ на састанак ОК-а СКОЈ-а и очекујемо их да се врате, јер ће много помоћи.

7) Курсеви. Војни курс већ ради. 8-Ш почеће средњи парт. а 12-Ш нижи. Чим се друг Корчагин врати почеће и екојевски.

Јавите нам када ће почети курс за АФЖ на Пасјачи да би упутили другарице, јер за сада немамо услова да организујемо тај курс.

¹⁶ Односи се на Зајечарски НОП одред, који је у свом саставу имао и Озренски батаљон.

¹⁷ Погрешно написано. Треба: Расински.

¹⁸ Народни херој Миодраг Новаковић Цуца. Тада је постављен за команданта Топличког војног подручја.

¹⁹ Милан Ковачевић

²⁰ Аранђел Младеновић

Предузели смо мере да свим снагама раскринкамо долазак непријатеља на наш терен, политичким радом повратимо морал код поколебаних и искористимо општу повољну ситуацију и слабости кољаша за нови полет у ослободилачкој борби. Но, другови, технике су нам <мртве и као најхитније морамо то решити. Извршили смо припреме за технику поверенства, која би давала и радио-вести, но немамо гештетнер. Пошаљите нам уколико је могуће пре.

Прилог: извештај Јастребачког одреда Гл. штабу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
ОП/Т.

Другови, у сагласности са другом Милисавом уведен је у ОК/Л. друг Стојан (Грбић) мада није била одлука ОК-а. Верујем да ће он директно помоћи својим уласком, јер има доста искуства, а сада за време ове реакције добро се снашао као члан поверенства Друг Срба, а можда и друг Стојан, ступиће 8-Ш на курс.

Друг. поз.
Сеља

БР. 131

ИЗВОД ИЗ ИЗВЕНГЈАЈД ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ
ЗА ПОЖАРЕВАЦ ОД 12. МАРТА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ
КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О РАЗБИЈАЊУ ПОЖАРЕВАЧ-
КОГ ОДРЕДА¹

ПК-у

12-111-1944.

Драги другови,

У тим својим потерама успели су 21. дец. да нам открију стан штаба³ и технике који смо били направили у планини. Спасли су другови који су се ту затекли све главније ствари, али су нам штаб и тех. остали без стана.

Четници су нам у тој активности евојој стварно разбивали упоришта на терену, јер су клали и палили сваког ко им је и најмање био сумњив.

У то време, 16 децембра дошла нам једна група од 12 руских заробљеника,⁴ једна је била побегла и отишла право код четника па после дошла код нас. 23 децем. долази друга група, њих 39. У исто време имали смо и по мало прилива са терена.

25. децем. печка чета заједно са свим Русима, а где је био и штаб, била је нападнута од четника на логоровању у селу Дољашници (Срез рамски). Ту су четници били разбивени. Имали су, како су они признали, 34 мртва и више рањених. Ту им је погинуо и командант више срезова арт. капетан Милоје Поледица. Било је доста плена, између осталог 32 пушке, један лаки митраљез „Зорка“ и један пушкомитраљез. Ми смо имали 7 мртвих, 5 Руса и 2 Срб.[ина] и 5 рањ.[ених].

Одмах после тога сукоба четници су концентрисали своје снаге да би гонили наш одред. Одмах сутрадан било је опет чарке. Руеи није научили на такве тешкоће. Тражили су од нашег штаба да их одмах пребаци на слободну тери-

¹ Оригинал (писан мастиљавом оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 504.

² Изостављен је текст који се односи на курирске везе и партијске контакте са Окружним комитетом КПЈ за Младеновац, као и на рад Месног руководства КПЈ у Пожаревцу.

³ Односи се на Штаб Пожаревачког НОП одреда, који је тада био смештен у Лагуму званом Веверица, недалеко од с. Рановца.

⁴ Реч је о припадницима такозване Власовљеве армије. (Опширније о томе види књ. 7, док. бр. 6.)

торију. Кад им је штаб рекао да то не може одмах већ да то мора све преко веза да иде, онда њих 32 одлуче да иду за Бугарску. Поред свих настојања нашег штаба да их од тога одврати, они су остали при своме јер је имало међу њима 4 белогардејца који су успели да владају осталима. Тако им је наш штаб дао новац, правилно поделио оружје и пустио их да иду, 11 су остали код нас. Ови чим су пошли потражили су четнике и отишли код њих (што је сад са њима не знамо). Ови што су остали код нас добри су.

После тога наш штаб је одлучио да подели одред на три чете и да печка⁵ остане на горњем терену (Пек—Звижд и горња Млава), а друге две⁶ да се спусте на доњи терен⁷ пошто је он још био под мањим притиском четника.

Командант⁸ и друг Јлука⁹ остали су на горњем терену, а Тина¹⁰ сишао на доњи да би био са четама, а и у тешкој вези са др.[угом] Душком¹¹ и Јанком¹² јер су они били на доњем терену.

Још пре тога друг Шербан,¹³ због сталног гоњења наших људи од стране четника, друг Ш. је тешко одржавао везе са Душ. и Јанком, већ је, док је Тина био тамо, углавном са њим чешће бивао заједно и они су међусобно одржавали стално везе, све до пада штабског стана. Крајем децембра четници доведу из Моравског и Ресавског среза неке своје снаге које су се као нека њихова казнена експедиција кретале тереном. Почели су од Стига па ишли горе. Хапсили су, клали и палили. Успели су у Стигу да нам униште једну четворку.¹⁴

Страх је био велики од њих. Новац су бацали, углавном злато.

У таквој ситуацији, под свим тим испадима 21 јануара, уз помоћ, односно издајом, домаћина код кога су били, успевају да открију склоништа¹⁵ у коме су били наш коман-

⁵ Односи се на 3. чету Пожаревачког НОП одреда.

⁶ То су 1. и 2. чета Пожаревачког НОП одреда.

⁷ Мисли се на Стиг и на простор око доњег тока р. Млаве.

⁸ Живојин Поповић, командант Пожаревачког НОП одреда

⁹ Максим Његован. Погинуо 27. јануара 1944. на Црном врху, на месту званом Каонска бандера.

¹⁰ Богољуб Стојановић, политички комесар Пожаревачког НОП одреда и члан ОК КПЈ за Пожаревац

¹¹ Народни херој Божидар Димитријевић. Тада је био секретар ОК КПЈ за Пожаревац.

¹² Бранислав Стојановић

¹³ Јован Шербановић, народни херој

¹⁴ То се догодило почетком јануара 1944. код с. Салаковца. Уништена је патрола 1. чете Пожаревачког НОП одреда.

¹⁵ Земуница се налазила у с. Рановцу (види књ. 21, док. бр. 88 и 89).

дант и интендант.⁵⁶ Интендант је успео да се извуче, а командант, лакше рањен у руку, пао им је жив у руке.

Како нам је пре тога пала другарица Соња,¹⁷ то смо болницу били испразнили, те нам у њој нису нашли ништа.

Одмах су почели са гоњењем чета јер су знали тачно распоред, у томе су имали успеха. Још немамо тачне податке али по свему изгледа да су нам печ.[ку] чету сасвим уништили. Не знамо шта нам је тамо ни са партиским руководиоцима, Максимом,¹⁸ Пламеним,¹⁹ Пауном²⁰ и Рашом.²¹

Друг Митар (интендант) је отишао тамо да постави везе и да доведе преостале борце, али се још није јавио, те још не знамо тачно шта је тамо.

Донели одлуку да пишемо друговима у ОК Млад.[еновца] да нам омогуће пребацивање наших чета²² тамо јер смо знали да ће све да преврну да би нас нашли.

То смо урадили 5-11-44 пошто смо били на задњем нашем пункту, на који смо дошли да би то пребацивање припремили.

Чак се друг Тина био пребацио и на њихов задњи пункт да би то убрзао, јер смо знали да ће они да нам затворе прелаз и онда смо без икакве могућности да очувамо људство. Срески руководиоца са којим се Тина састао обећао је да ће радити, да што пре укупча наше људство са њиховим четама, али то досад још није постигнуто. Тако се наше преостало људство налази у врло тешкој ситуацији и на угроженом терену чекајући ту везу већ 16 дана.

Одговор на наше писмо од 5-П- ОК-у Млад. добили смо и то на њиховом задњем пункту (јер је Тина био тамо) 9-Ш-44, у коме нам кажу да могу да нам приме људство.

Четници су већ били почели да притискују и доћи терен, што би нам вероватно нанело велике губитке, јер нам је преостало људство било ту чекајући везу, а и зато што више није имало где.

Такву нашу ситуацију унеколико је спасло то, што је крајем фебруара на нашем, и то баш на том терену, почело

¹⁶ Милоје Милојевић, интендант Пожаревачког НОП одреда

¹⁷ Вера Вребалов

¹⁸ Никола Секулић

¹⁹ Ратко Чупић

²⁰ Влајко Радић

²¹ Веља Богић

²² О преласку бораца Пожаревачког НОП одреда на терен Ко-смајског НОП одреда види док. бр. 135.

гоњење четника од стране Немаца.²³ Тако су их у селу Драговцу код самог Пожаревца опколили Бугари на челу са гестаповцима и убили им 8 људи, 4 се удавило у Морави, а заробили им око 70 људи са поручником Ловрићем.

Сада се на нашем терену налази нека немачка експедиција која гони њих, али до сад других сукоба нису имали. Врше претресе села и широко хапшење људи. Хапсе породице четника и пале куће њихових вођа. Изгледа да то раде да би успешније спровели Недићеву мобилизацију, јер за њима (Немцима) иде пољска стража и мобилише, односно одводи људе, што су чет. радили у своју корист.

Других новости моментално код нас нема.

О другу Шербану још не знамо ништа тачно. Прича се да га је за новац убио домаћин код кога је био.

Ми мислимо да пошто немамо много људи да пошаљемо на терен Космаја, него само око 20, да друг Тина не иде са њима већ да остане на нашем терену, пошто би у случају његовог одласка остала само 2 чл. ОК-а, а пред нама стоји поново дизање, како организације, тако и одреда, што нам отежава и слаба покретљивост друга Душка.

Са Гл. штабом морамо видети да ли је у могућности да нам помогне штогод у поновном стварању штаба, поготово у постављању команданта, јер ми немамо стручно спремно лице за то. Као командант за то [време] код нас био би друг Митар, само он нема нимало стручног знања, што ће за будуће бити од великог значаја.

Митар је стари партизан, од 1941 г., вредан, снажљив, популаран у крају, помало амбициозан, а као што рекосмо, без стручне спреме.

Друге могућности за сада немамо. Да ли можете да нам помогнете¹ у набављању гештетнера ..

Следећом везом послаћемо вам и стару пошту, јер сад нисмо могли да је подигнемо са пункта, и више вам о свему писати. Очекујемо да нам ви закажете везу, пошто држимо да је тако правилније. Пункт можете да користите да нас тражите.

СМРТ ФАШ. — СЛ. НАР.

Друг. поздрав
ОК Пож.

²³ Види док. бр. 135.

БР. 131

**ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ
ОД 17. МАРТА 1944. СЕКРЕТАРУ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА
КПЈ ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ О ЈАЧИНИ НЕПРИЈАТЕЉА У
ПОЈЕДИНИМ ГАРНИЗОНИМА И О ОГОРЧЕНОСТИ СЕ-
ЉБАКА ПРОТИВ ЧЕТНИКА ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА¹**

За Павла²

17-111-1944 год.

Драги друже,

Ситуација код нас углавном је непромењена. Потере за дражиновцима трају и даље и заоштреност у односима између окупатора са недићевцима и њих је врло јака. Тако на прим. у Подунављу, не само што их прогоне, већ им пале и куће. Другови нам јављају за неколико таквих примера у Радинцу и Липама. Огорченост и мржња народа према Дражиним целатима све више се испољава у оружаном сукобу народа са њима. Тако су сељаци из Влашке и Дубоне (млад. срез) сами дочекали чулавце, кад су наилазили на њихово село, разјурили их и запленили им неке пушке. У Сенаји су, опет сељаци, покупили 11 пушака и 300 метака мобилисаним сељацима, који су се вратили кућама.

Окупаторске и недићевске снаге на нашем терену су веома јаке. У Младеновцу се налази око 3000 Немаца и 200 добровољаца. У Кусатку 800 добровољаца, Паланци 100 и Азањи 100. У Смедереву се очекује долазак 8000 Немаца, а има и један добровољачки одред.

Недићева мобилизација и даље се масовно спроводи једино у Подунављу, док у другим срезovima нема ничега. Ради спречавања и разбијања те мобилизације, поставили смо масовне конференције и иписивање парола против ње.

У пожаревачком округу се такође води велика офанзива против дражиноваца,³ што је умногоме олакшало притисак на наше снаге, и другови који су били пошли код нас вратили су се.

У ноћи између 16/17 ов. мес. избачен је у Водњу један немачки транспорт, и том приликом је погинуло 80 Немаца

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 395.

² Душан Петровић Шане

³ Види док. бр. 135.

и велики број рањено. Не знамо још тачно да ли су то наши извели,⁴ али по свему изгледа да јесу. У Водњу је за одмазду стрељано 70 људи, жена и деце.

Муниција, која се налази код М. Сељака,⁵ биће ускоро пребачена до нас, и онда ћемо вам одмах нештр- послати. До сада то нисмо учинили пошто нисмо имали везе са М.

Шаљемо два писма од П.К. која су упућена вама, а која смо ми били отворили, пошто су погрешно адресована.

Друг Аца⁶ нека нам пошаље „Сегала“, јер га је он однео са нашег терена, а то је једини примерак који имамо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
О.К. Младеновац

П.С.⁷ Шаљемо ти 1 прим. Историје СКП(б), 6 прим. Из питања лењинизма, 6 прим. О нац. питању у Југославији, вести и летак нашег ОК [и] МОО.⁸ Од овога пошаљи нешто Милутину⁹ и Ваљевцу.¹⁰

⁴ Та се диверзантска акција не помиње у извештају (оригинал, писан оловком, у Архиву ЗРПС, рег. бр. 413) заменика политичког комесара Космајског НОП одреда „Раде Јовановић“ од 31. марта 1944, у коме се, поред рада партијске организације, износе и дејства тог одреда у времену од 1. до 31. марта. Према томе, ову акцију су вероватно извршили ударне групе и партијско-политички радници у позадини.

⁵ Миле Вуковић

⁶ Бора Дреновац

⁷ Текст у „постскриптуму“ дописан је мастилом.

⁸ Реч је о летку који су издали Окружни комитет КПЈ и Окружни ослободилачки одбор за Младеновац.

⁹ Милош Минић, секретар Окружног комитета КПЈ за Чачак

¹⁰ Вероватно се односи на Сретена Читаковића, секретара Окружног комитета КПЈ за Ваљево.

БР. 131

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 1. БАТАЉОНА ШУМАДИЈСКОГ НОП
ОДРЕДА ОД 19. МАРТА 1944. СЕКРЕТАРУ ОКРУЖНОГ
КОМИТЕТА КПЈ ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ О ПОКРЕТИМА И
ДЕЈСТВИМА БАТАЉОНА¹

19-111-1944.

Друже Павле!²

За ово време од кад смо се раздвојили³ шаљемо ти извештај о нашем кретању. Према самој ситуацији на терену ми смо били један дан у Прогореоцима. Из Прогорелаца смо кренули за Широковац, где смо мислили преданити али већ рано ујутро морали смо кренути одавде ради покрета жандара из Белановице. Ту смо добили извештај да се једна група четника, њих око 25 налазе у Драгољу. Ми смо одмах продужили покрет у томе правцу. Банда је била на време обавештена о нашем покрету и за пар минута нам је умакла. После тога ми смо искористили то време и одржали смо са присутним сељацима конференцију у кафани. На конференцији је било око 20—25 сељака.

После тога извршили смо покрет за Босуту. Исто тако смо и сутрадан преданили на миру у Босути, где је друг Милан⁴ исто одржао конференцију са сељацима. Одатле смо кренули за Војковце на предањивање. Већ у 7 часова Качерска бригада на челу са Поповићем покушала је да нас нападне. УЕи смо извршили напад и разјурили банду у правцу Шаторње. Истовремено смо добили извештај да се калабићевци налазе у Шаторњи—Блазнави. Ми смо се исто тако вратили у Војковце на вечеру, одакле смо извршили покрет за Босуту. Претходно смо узели холанд. митраљез и она три друга. Сутрадан већ у 8 часова били смо нападнути са јачим четничким снагама које су се биле сконцен-

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 381.

² Душан Петровић Шане

³ Мисли се на Шумадијски и Космајски одред, који су повремено заједнички дејствовали. (Опширније о томе види књ. 7, док. бр. 12.)

⁴ Милан Суцуковић. Тада је био секретар Среског партијског поверенства за качерски срез.

пцсале. После краће борбе ми смо се повукли према Јеловику. Бандама је задат добар ударац и они су имали неколико губитака, међу њима 3 чулавца, и више рањених. Ми смо имали губитака сем што је друг Ђока веома лако рањен и другарица Славка.

У тој борби одвојили су се другови: Младен, Лаза, Слободан Браца и другарица Славка. После је дошао и прикључио се друг Браца и он је известио да су се сви другови састали и вероватно да су се вратили у „базу“. После тога смо извршили покрет према Гарашу. Ту смо и сутрадан преданили али су нас известили тога дана да су у Јеловик стигле 2 четничке бригаде. И већ у 3 сата бандити су кренули да нас нападну и ми смо се повукли.

Даље наше кретање по томе терену било је онемогућено услед четничке организације која функционише беспрекорно. Ниједног дана нисмо могли остати на миру а да нисмо били узнемиравани. Пошто смо њихове банде мање разјурили, они су се одмах сконцентрисали и стално су нас узнемиравали и онемогућавали. Тамо је још доста снага тако да су покрети отежавани. Народ нас је добро дочекивао, али оно што је код народа а то је њихов страх од четничких банди и њихових организација. Те банде су се кретале у мањим групама које мобилишу и пљачкају по селима и нашем појавом оне су се састајале у веће групе. Пера Македонац је тамо и услед болести не може да прави веће покрете. Осталих непријат. снага на терену нема сем у Белановици: жандари и око 60 Немаца. У Руднику нема ништа. У Милановцу има доста Немаца и према непровереним извештајима, добијеним од сељака, Немци извлаче топове из Милановца на Рудник и то да терају сељаке под кулук да вуку.

Осталих новости на терену нарочито нема.

Морал и дисциплина у батаљону су врло добри. Недостаје су у обући, одећи и муницији. Холандски митраљез ради одлично. Даљи покрети наши и задаци биће према добијеним директивама.

С. Ф. — С. н.

Командант
Пера⁵

Другарски поздрав
Јова⁶

⁵ Душан Репач Пера

⁶ Јова Роган

БР. 131

**ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ
ОД 20. МАРТА 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ЗА ПОЖА-
РЕВАЦ О ПРИХВАТУ БОРАЦА ИЗ ПОЖАРЕВАЧКОГ ПОП
ОДРЕДА¹**

ОК-у Пожаревац

20 марта 1944

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 9 марта. Што се тиче кре-тања похпте преко нашег терена, она се креће са осталом поштом која иде за наше терене који су близу вас, те не знамо где се и како задржала.

Ситуација се код нас карактерше и даље ликвидаци-јом великих четничких јединица од стране Немаца, Бугара и добровољаца. Разбијени на десетине, петорке и тројке кр-старе и крију се по селима. Неке групе располажу са више аутомата, неке су без њих. Не покушавају да мобилишу, врше понегде убиства Љотићевих симпатизера, као одма-зду због гоњења од стране добровољаца. Недић.-Љотићева мобилизација је на реду и непријатељ јој је већ приступио, али врло опрезно, мобилишући овде онде понешто, да не би изазвао масовни отпор и одлазак у партизане. Засад су покушавали у срезу подун.[авском] и нешто у гроч.[анском]. Неки од мобилисаних већ су утекли из Смедерева (око 15). Добровољци говоре да неће да иду у борбу против парти-зана („њима свака част, то су борци“) већ да рашчисте са „чупавцима“. На тај начин рачунају да ће пре навући на-род на танак лед, да се не одупире мобилизацији, па да га на пролеће крену на нас.

ТГто се тиче пребацивања ваших снага на наш терен, прву групу смо распоредили у 2 чете, а уколико дођу нове, мислимо да их такође распоредимо, тј. да не стварамо по-себну моравску чету, због непознавања терена од стране ваших бораца (за случај разбијања). Ваши руководиоци улазиће у четне рук. — по 1 или 2. (Друг Сима² је зам. ко-мандира чете). Ваши борци су дисциплиновани, политички ниво њихов је доста висок и на наше остављају добар утисак.

¹ Оригинал (писан оловком, ћирицом) у Архиву ЗРПС, рег-бр. ОКП—569.

² Риста Каровић

Још о пребацавању: мислимо да није требало да нас питате, уколико сте се излагали опасности. Ако сте могли да додате обавештења о стању у нашем граничном срезу (подун.) могли сте се одмах пребацити. Ми мислимо да одред може ради свог одржања прелазити самовласно где год му се укаже прилика. О томе писао нам је ПК ове зиме.

Што се тиче пушака шаљемо вам 10 комада.

У погледу гештетнера не можемо вам помоћи, јер се и сами мучимо с тим. Мислимо да ћемо набавити више шапирографа, па бисмо вам послали нешто ако вам то може послужити.

Шаљемо вам 5 примерака „Косм. борца“ бр. 2.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
ОК Младеновац

БР. 136

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 1. БАТАЉОНА ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 28. МАРТА 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ О КРЕТАЊУ И ДЕЈСТВИМА БАТАЉОНА¹

ШТАБ I БАТ.
НАР. ОСЛ. П.О.
„МИЛАН БЛАГОЈЕВИЋ“
28-111-1944 г.
Положај

ИЗВЕШТАЈ

о раду и кретању батаљона од 20-111-1944 — 28-111-1944.

20. III. 1944.

Батаљон је преданио у В. Иванчи. Из Иванче су послати курири са другом Ацом на везу.

21. III. 1944. г.

Батаљон је преданио у В. Иванчи. Пошто смо имали обавештења да у околини нема неприј. снага а и ради везе и других послова у вези акције и прибављања материјала.

¹ Оригинал (писан руком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 141.

22. III. 1944.

Батаљон је направио покрет за Раниловић, где смо привели четовођу, ради обавеш. службе и чекања наших курира. Курири нису дошли у одређено време и они се нису састали са куририма које смо им послали на заказано место. После подне истог дана у 4 часа наишла је већа група четника (Калабића) и ми смо се пребацили у Венчане. У Венчану смо обавили вечеру а једновремено смо били обавештени да су се четници кренули одавде преко Дрењака где су се састали са другом групом која је дошла из Даросаве и кренула у правцу Раниловића. После тога послали смо курира код Живојина надајући се да ћемо тамо наћи пол. раднике и од њих добити потребна обавештења. Са овога места добили смо обавештење да се четници налазе у Рудовцима а да у Даросави нема никога. Сем тога дознали смо од сељака да су се четници — једна група — кренули за Пркосаву. На основу таквих и тако добијених извештаја — података — ми смо одредили као најбољи правац нашега покрета за Трбушницу. Покрет је направљен у 10.40^h. Путовали смо између села Даросава—Рудовци, преко Главице а не кроз Даросаву. Путовођа је била другарица Даница. Другарица је свратила на Остењу за обавештења и није их добила. Ми смо даље продужили у правцу који је унапред предвиђен. У Трбушницу смо стигли у 4 часа 23-III-1944 год. Ту смо дознали да је у селу заноћила једна група четника (Стефановића), њих око 40 у Ранђићима. Рано ујутру наши извиђачи приметили су њихово кретање на гробљу и батаљон је изашао на положај. Четници се нису покренули са гробља. На основу добијених података командант је предложио да се исти нападну. Штаб се у томе сложио. У исто време направљен је план напада. У 8.30 извршен је покрет за напад. Друга чета имала је задатак да нападне непријатеља на гробљу а прва чета се поставила са десне стране како би непријатељу задала ударац са десне стране — бока. Друга чета извршила је напад на гробље и заузела га, а једновремено прва чета извршила је удар на непријатеља са десне стране и спојила се са другом четом. У току саме борбе осетиле су се јаче непријат. снаге које су већ биле изашле из кућа и прикривено подишле шумом на наше десно крило прве чете. У почетку борбе десно крило прве чете већ се почело повлачити. У исто време рањен је друг Чамција² у повлачењу другог вода. На основу такве ситуације на положају дат је знак за повлачење и другпј

² Милан Станојловић

чети и она је кренула. Јаке непријатељске снаге брзо су избиле на косу и онемогућиле правилно повлачење батаљона. Друга чета, којој је дат правац повлачења, није могла да продужи за првом четом услед јаке непријатељске ватре. Другој чети прикључиће се један део прве чете. При повлачењу са штабом је остао део прве чете са командиром и рањеником. Услед избијања непријатеља на косу којој смо се приближавали, једна група је већ избила на косу а други део колоне био је приморан да се одвоји у супротном правцу.

Са првом групом налазио се политком и командир прве чете, а са другом командант и заменик политкома.

Батаљон је имао један губитак и то другарица Мара³ (24 [марта] у [с.] Рудовцима), а друг Моша и другарица Видосава се одвојили и до данас се нису прикључили батаљону. Друг Аца-Мали остао је код куће.

26-111-44.

Батаљон се састао са једном четом Космајског батаљона и извршили покрет за Каменицу.

27-Ш. Батаљон је преданио у Каменици

28-Ш „ „ „ у Венчану.

Морал и дисциплина у батаљону су врло добри. Здравствено стање је добро. Тежих обољења нема. Недостаје одеће и обуће. Муниција, која је добијена, подељена је борцима. Сваки борац располаже са по 15—20 метака. Две ударне групе⁴ су се прикључиле и налазе се у саставу батаљона.

С. Ф. — с. н.

Политком

Јова⁵

Зам. политкома

Димчо⁷

Командант

Пера⁶

³ Дара Ранђић

⁴ Реч је о ударним групама (3—5 партизана) које су се налазиле при среским партијским поверенствима. Оне су вршиле диверзије, прикупљале податке о јачини и кретању непријатељских снага, кажњавале шпијуне и обезбеђивале рад партијско-политичких радника на терену.

⁵ Јова Роган

⁶ Душан Репац Пера

⁷ Димитрије Кораћ

БР. 131

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ТОПЛИЦУ
ОД 29. МАРТА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СР-
БИЈУ О ФОРМИРАЊУ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА И ВОЈ-
НО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ОКРУГУ¹**

П.К-у

29-111-944

Драги другови,

Друг из ПК-а је стигао² код нас и саопштио ваше директиве. Формиран је Окружни комитет на терену досадањег Окружног поверенства и одржан први састанак у присуству друга из ПК-а. Комитет сачињавају. Сеља,³ Срба,⁴ Дамњан,⁶ Тодор,⁶ Јосиф,⁷ Тоза Попче⁸ и Корчагин.⁹ Подела рада у ОК-у извршена је овако: секретар Сеља и одговоран за политички сектор и технику, Тодор за НОО-е и биће секретар окружног НОО-а, Дамњан по АФЖ-у, Јосиф у одреду, Тоза у команди подручја и Корчагин по омладини. Образован је секретаријат у ОК-у од Сеље, Србе и Дамњана. На састанку су донесене одлуке о формирању ОК-а Скоја, Окружног НОО-а, Окружног одбора АФЖ-а и предвиђени другови. Сада је у току спровођење ових одлука као и попуна и сређивање среских комитета и целе партиске организације.

Ми ћемо уложити напоре и Искуство које смо до сада стекли да одговоримо задацима које партија поставља пред нас.

2) На нашем терену непријатеља нема сем у гарнизонима у којима је до сада био. Бугари и жандарми упадају повремено у села ближе гарнизона и истог дана се враћају у гарнизоне. Народ у већини бежи и не чека непријатеља. Тако су 26-Ш. Бугари кренули из Белољина за Блаце и наша их ко-

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 14771.

² Недељко Караичић Милисав

³ Радош Јовановић >

⁴ Срба Андрејевић

⁵ Милојко Максимовић

⁶ Радомир Тодоровић Тоша

⁷ Трајко Јовановић Јосиф. Погинуо у источној Босни, фебруара 1945, као заменик политичког комесара 45. НО дивизије.

⁸ Светозар Савић

⁹ Аранђел Младеновић

манда места сачекала и убила 2 војника. После тога стигло им је појачање и авион. III Јуж. морав. бригада и једна чета Јас-требачког одреда биле су у близини и примиле борбу. Убивено је 6 бугарских војника и више рањено. Ми смо имали 2 мртва и 4 рањена. Због суделовања авиона наше јединице нису наставиле и довршиле акцију.

Сазнали смо да је IV Ј. мор. бригада 27-Ш водила борбу са Бугарима на положајима Бејашица—Горња Топоница. Резултат не знамо, само је народ са наше стране видео да је оборен један бугарски авион који се срушио код Гојиновца.

Порази дражиноваца у Морави и на десној страни Топлице (Арбанашка, Мрљак, Рајаје) врло јако су одјекнули у народу. Народ све више увиђа да је наша војска и у нашем крају постала моћна да туче и јаког непријатеља. Разбивање Кесера и заробљавање њихових топова одушевило је народ.¹⁰ Последње две борбе са Бугарима потврђују народу да је наша војска увек спремна да дочека непријатеља. Све ово, и уопште повољна спољна ситуација, учинило је и помогло нам да ишчезну трагови последњих реакција и да се пољуљани морал код народа нагло поврати.

Ми ћемо користити овако повољну ситуацију за рад и проширење слободне територије према Куршумлији и Блацу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
ОК/Т.

¹⁰ Види док. бр. 126. напомену бр. 26.

БР. 131

ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА НЕДЕЉКА КАРАИЧИЋА ОД 6
АПРИЛА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СР-
БИЈУ О СИТУАЦИЈИ У РАСИНИ И ДЕЈСТВИМА ЈЕДИ-
НИЦА НОВЈ НА ТОМ ПРОСТОРУ¹

Пери² и Бранку³

6-4/44.

20^h

Драги другови,

Примио сам ваша писма, „Глас“ и писмо за ОК Кш.⁴

Ситуација на овом терену у Кш. непромењена. Јутрос су жандари упадали у Балиновац и пљачкали. Бригада® је у Расини, а одред⁶ на терену Блаца и није их нико могао напасти.

Прелаз десетак хиљада савезничких авиона преко Топлице за Румунију и Мађарску имао је позитивног утицаја. Тако у народу читаво врење. Совјети у Румунији, Енглези и Амер. бомбардују, наше дивизије у Ибарској долини, то су стални разговори народа. И склони су да верују да ће све бити готово за десетак дана. Постоји могућност за мобилизацију. Сваки дан дође по 15 људи за одред. Из Мораве долазе два брата са по два сина, то је по шесторица из једне куће.

7

У Јастребачкој болници има 20 рањен. и 15 болесних. Болница је прилично сређена. У овој болници осећа се велика оскудица у лековима и сан. материјалу. Ако буде могло да се нешто одвоји од онога што ће доћи са Озрена одвојићемо и за ту болницу. Њихова склоништа су доста добро урађена, непријатељ је до сада доста пута упадао у села у којима су склоништа и није успео да открије ни једно скл.

Настојте да набавите још неки машингевер за Топлицу и Расину.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 511.

² Петар Стамболић

³ Драги Стаменкџвић

⁴ Крушевац

⁵ Односи се на 3. зужноморавску бригаду.

⁶ Расинеки НОП одред

⁷ Изостављени делови извештаја односе се на рад КПЈ и масовних политичких организација у позадини.

Стигао је друг Јанко Милојевић из Расине. Ја сам мишљења да га можемо више користити у Расини или преко Мораве него негде на неком другом месту. Но ви видите и коначно решите, да ли да остане тамо где сте га одредили.

III бригада са Расинским одредом упала је у Крушевац и уништила фабрику вагона, неке окупаторске магацине. Исте ноћи су дигли мост на Пепељуши, пруга Краљево—Крушевац, и тако је сада обустављен саобраћај Краљ.—Кш. Исте ноћи два батаљона III бригаде јурили су Радивоја и он је успео да побегне. У Крушевцу заплењено је доста неких ствари. Немам података о појединостима. III бригада запленила је [у селу] Купцима један немачки камион са 3000 кг. јабука. Ухваћен је један Немац и још неки цивили, Камион је уништен, јабуке подељене војсци.

Ја сутра идем за III бригаду у Расину. Сада ће наше веће бити ређе. Ја се надам да ћу за пет-шест дана бити готов у бригади. Шаљемо вама mine од малог м. бац. и муницију од америчког митраљеза. Та муниција пала је из ам. авиона ових дана.

III бригада заједно са Р.[асинским] од.[редом] упалила је желез. станицу у Кошевима.

С. Ф. — С. н.

Др. поз.
Милисав

БР. 131

ПИСМО НЕДЕЉКА ІСАРАИЧИЋА ОД 13. АПРИЈА 1944
ПЕТРУ СТАМБОЛИЋУ И ДРАГОМ СТАМЕНКОВИЋУ
ЧЛАНОВИМА ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СР'
БИЈУ О ДЕЈСТВИМА ЈЕДИНИЦА НОВЈ У РАСИНИ¹

Пери и Бранку

Драги другови,

Јуче сам се састао са Оперативким штабом² и предузели смо извиђање у правцу четника, но време је било веома лоше и били смо принуђени да одложимо напад на четнике. Ноћас око 1. ч. по поноћи наша једна тројка била је у Крушевцу и на Мудраковачком мосту наишли су на Немце. Немци су на њих отворили страховиту ватру, један од те тројке успео је да побегне, један је погинуо, једног су заробили. Немци су пцшли у напад на нас. И јутрос у 5.30 наше обезбеђење је отворило ватру на непријатеља. Ми смо се избацили на положаје и борба је почела. Немаца је било око 600. Међу њима било је преко половину авијатичара. Да вам ја не пишем о акцији пошто ће вам Баја³ поднети извештај. Овом акцијом (борбом) ми смо потукли и четнике. Ова акција ће утицати умногом на даље догађаје у Расини. Ми смо до самог Крушевца гонили потучене Немце. Немци нису имали времена да се пребаце преко моста, него су газили Расину, где су се многи подавили. Разбијени Немци бегали су као нека руља, да смо имали . . .⁴ [муниције] ни један не би главу из-

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 513.

² Да би се ускладила дејства јединица НОВЈ у јужној Србији, на просторима источно и западно од Јужне Мораве, Главни штаб НОВ и ПО Србије формирао је 26. марта Штаб јужноморавске зоне, место дотадањег Оперативног штаба јужноморавских бригада (види књ. 7, док. бр. 36). Под командом Штаба зоне били су: 2, 3, 4. и 5. јужноморавска и 9. српска НО бригада, 1. јужноморавски, Јастребачки, Расински и Црнотравски НОП одред. Штаб су сачињавали: командант Риста Антуновић Баја, политички комесар Драгољуб Петровић Раде, начелник штаба Драгослав Петровић Горски, заменик команданта Радован Петровић и заменик политичког комесара Милан Ковачевић Миливоје (види док. у Архиву В.И.И., рег. бр. 2/2, к. 181).

³ Риста Антуновић

⁴ Тако је (три тачке) у оригиналу.

нео. Наши борци су јуначки јуришали.⁵ Треба им . . .⁶ и можеш шале ради на Круш.[евац].

Јавите шта је са оним батаљоном из Ц.Т.⁷ Ако је нешто дошло пошаљите нам.

Ја сам одржао састанке са сва три батаљонска бироа, сада ћу одржати са Бајом састанак комитета (треће) бригаде и онда ћу поћи ка вама. Но само ћу се задржати са ОК Т.[оплице] дан-два. Стање у Трећој бригади доста је добро. Једина а заиста велика озбиљна слабост на коју сам им указао јесте та што су и еувише секташили. Сувише [се] секташило у погледу увлачења у партију. Ја сам на тим састанцима закандидовао у I батаљону 16 и два стара, то је укупно 18, у II батаљону 15 и у III бат. 20 и 4 стара кандидата, то значи да смо закандидовали преко 50 другова, а који се у најскорије време могу сви увести у партију. Тако су сви чланови скојевског бироа били непартијци, а као непартијце нису их уводили у партиски биро, и тако је било прејакхивања Скоја или запостављање.

Ми нећемо гонити дражиновце услед новонастале ситуације. Једна бригада ће и даље остати у Расини, Морави, а једна ће прећи на топлички терен, за сада остају пар дана обе.

Ја ништа не знам за Б. кури[ра].

КШ. [Крушевац] ако је пронашао пункт на самој станици, тај пункт, како то они кажу, веома је подесан.

С. Ф. — С. Н.

13-4/44
19^h

Другарски поз.
Милисав

П.С. Шаљем вам писмо од Чиче⁸
Пери.

⁵ Реч је о борби против Немаца у селу Ломници, 13. априла 1944. Опширније о овоме види у стенографским белешкама са састанака бораца који су учествовали у писању историјата НОП-а у јужној Србији. (Белешке се налазе у Архиву ЗРПС.)

⁶ Тако је у оригиналу. Вероватно се мисли на муницију.

⁷ Односи се на 3. батаљон 9. српске НО бригаде. Он је 1. априла 1944. из с. Доњег Коњувца отишао у Црну траву да прихвати енглеску војну мисију и да донесе оружје и муницију. О кретању овог батаљона и о тешким борбама које је уз пут водио опширније види У књизи „Источна Србија“ (Нолит — Просвета, Београд, 1963), стр. 175—178.

⁸ Десимир Јововић, секретар Окружног комитета КПЈ за Ниш

БР. 131

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА КОСОВСКОГ НОП ОДРЕДА ОД Н
АПРИЛА 1944. ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА КОСОВО И МЕТО'
ХИЈУ О ФОРМИРАЊУ ОДРЕДА И О ЊЕГОВИМ ДЕЈ
СТВИМА У ЈУГОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ И МАКЕДОНИЈИ¹

ШТАБ
КОСОВСКОГ НАР. ОСЛОБОД. ПАРТ. ОДРЕДА
15 април 1944. године
Положај

Другу Ненаду² — Положај.

Драги друже,

Од како смо на овоме терену писали смо теби и Главном штабу неколико пута по разним курирским групама, које свакако нису допирале до вас, или се бар нису овамо вратиле. Прво смо послали 21 новембра 43. год. Шећера,³ Јакова⁴ и Ису.⁵ Затим смо преко Абдуле⁶ покушавали неколико пута да преко Гњилана успоставимо везу са вама. Абдула је слао неколико пута курире са нашим писмима, који су на граници падали, или се нису могли пробити до вас. 18-П ове године прешли смо на Карадаг, наш батаљон и Ударни батаљон из Цр. Траве, са намером да прихватимо групу од 100 људи, која је требало тога дана стићи из Гњилана и Урошевца. У заказано село на Карадагу није стигла та група, те смо се решили и истога дана послали нашу тројку преко Влаштице за Урошевац. Тројку су сачињавали друг Вале,⁷ Саџак⁸ и Вјекослав⁹ из Влаштице. Уговоривши са том групом место и време састанка и прихватања људи са Косова,

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Историјском архиву у Приштини, а снимак у Архиву В.И.И., филм бр. 4/312.

² Бошко Чакић, члан Обласног комитета КПЈ и политички комесар Главног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију.

³ Миле Марковић

⁴ Милан Милинић Јаков. Погинуо јуна 1944. у Г. Јабланици у борби са четницима, као командант батаљона.

⁵ Расим Черкез Иса

⁶ Абдула Крашница Алија, родом из Прешева. Био секретар Среског комитета у Гњилану и члан АСНО Македоније. Умро од трбушног тифуса 15. марта 1945. године.

⁷ Васо Глоговац

⁸ Митар Милићевић Саџак

⁹ Вјекослав Илић. Погинуо као командир чете у 1. батаљону Косовског НОП одреда.

које су требали они довести, сутрадан смо пошли са војском у одређеном правцу. Тога дана смо водили борбу са бугарском војском и контрашима¹⁰ у Илинцу, натеравши непријатеља у само Прешево и задавши му добар ударац. После борбе пошли смо даље и на време стигли у село Б.,¹¹ у коме смо требали да сачекамо групу од вас. У одређено време група није стигла, но ми смо остали и сутрадан, када су нас Бугари напали. Бугаре смо потукли и вратили натраг, и у истоме селу остали на спавању, одакле смо добили 2 нова партизана. У овим борбама имали смо 2 лако рањена. 23-П смо се вратили преко Карадага и 26. стигли на нашу територију, пробавивши на Карадагу 9 дана. Шиптари су нас примили добро.

После тога неколико смо пута покушали да преко Абдуле [ухватимо везу] и ево смо тек данас добили прво писмо од Шећера¹² из Гњилана.

Пре неколико дана, на позив друга Темпа,¹³ наш батаљон¹⁴ из Јабланице са Мирком¹⁵ дошао је на овај терен, те смо 25-Ш т.г. формирали Одред¹⁶ од 2 батаљона, помешавши људство из батаљона са овог терена и из онога батаљона из Јабланице. Садашње стање одреда је: бројно стање 234, са следећим наоружањем: 1 тешки и 3 лака минобацача, 3 тешка митраљеза, 5 противтенковских пушака, 1 „Зорка“, 28 пушкомитраљеза, од којих 23 новог енглеског типа, 31 машингевер, 300 бомби и муниције колико год хоћемо, а остатак људства је наоружан пушкама 7,9 мм. Војска је потпуно комплетирана у нове енглеске униформе, а резерве у спреми, са којима сада располажемо, већ су довољне за још један батаљон. Наоружање и спрема није у питању, јер их можемо добити у највећим количинама, те просто не знамо шта да радимо са њима.

Убојна способност и квалитет људства у нашем Одреду је врло добра те наше људство ужива велику популарност ради својих успешних акција све од Јабланице, па преко Цр-

¹⁰ На територији под бугарском окупацијом формиране су месне јединице за борбу против („контра“) четника, али су оне водиле борбу и против партизана. За ове квислиншке формације био је одомаћен назив „контраши“.

¹¹ Бузовик

¹² Миле Марковић

¹³ Светозар Вукмановић Темпо

¹⁴ Односи се на 2. косовски батаљон, који је, на територији Јабланице, формиран претежно од људства с Косова.

¹⁵ Мирко Перовић

¹⁶ Косовски НОП одред је формиран у селу Бунушевци, 25. марта 1944, од 1. и 2. косовског батаљона.

не Траве до Македоније. Мислимо да неће проћи неколико дана а наш ће Одред прерасти у бригаду,¹⁷ јер ће нам се доделити нешто људства са овога терена, а надамо се да ће бити приновака и са нашега терена.

О акцијама не можемо сада исцрпно писати, јер су оба батаљона имала укупно око 50 борби и акција. Но Одред је од формирања имао следеће велике акције: 27. III. т.г. напад на жел. станицу Ристовац у заједници са III Макед. бригадом,¹⁸ о чијим резултатима ти је сигурно познато, ако слушаш радио-Лондон. Затим 3 априла напад на кратовске руднике Добрево и Пробиштип са истим снагама, која је акција имала још више користи и још бољег одјека.¹⁹ Убијено је око 100 немачких и бугарских војника, заплешен добар плен, уништена сва постројења и мобилисано доста радништва, од којих су 41 са нашег терена, из гњиланског среза, који су сада у нашем Одреду као врло добри борци. Најзад смо са истим снагама имали већу борбу на овом терену са око 5—600 Бугара, које смо добро потукли и најурили, којом приликом смо запленили опет добар плен, између осталог по први пут и један средњи немачки топ, а сем њега 2 минобацача, 2 тешка и 4 лака митраљеза и још других оруђа.

У свим акцијама смо од почетка до сада, рачунајући оба батаљона и сада Одред, имали 16 погинулих другова, као и извештан број рањених, који се опорављају. Сем овога је умрла другарица Дунда.²⁰

У овим борбама је заробљен велики број Бугара, од којих се стварају бугарски партизански одреди.

Дражићевце, који су држали све до скорога терен Рујна и Козјака, разбили смо и очистили сву територију од Куманова до Пирота. Заробили смо од њих око 250, који су сада у партизанским одредима, а остатак је пребегао преко Мораве ка Јабланици.

Прекјуче је VI Јуж. моравска бригада ликвидирала задњу бугарску станицу на целом овом терену, Криву Феју, и том приликом заробила 300 полицајаца, убила 20 и запленила грдну спреду и оружје.²¹

¹⁷ Формирана је 2. косовско-метохијска бригада.

¹⁸ Види саопштење бр. 6 Главног штаба Македоније од 2. априла 1944 (Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 42).

¹⁹ Види том VII, књ. 3, док. бр. 45.

²⁰ Загорка Савић Дунда. Умрла од тифуса крајем децембра 1943. у с. Црној Трави, као секретар СКОЈ-а у батаљону. Пре доласка у јединицу била је секретар Среског комитета СКОЈ-а у Приштини.

²¹ Види док. бр. 142.

Друг Максим²² је био овде, те је са другом Т.Јемпом] отишао натраг за Ј.[абланицу]. Од њега смо добили писмо, из кога се види да је једна група, која је пребацивана са Косова, потпуно настрадала у путу од Шиптара, те се од њих 50 спасило свега тројица. Према томе даљи услови рада у Јабланици биће врло тешки уколико се тиче веза са Косовом. Но очекују се историски догађаји јер у Ј.[абланицу] треба да ових дана стигну 2 наше дивизије,²³ чији долазак ће свакако у многоме изменити целокупну ситуацију.]

Што се тиче овога терена, ситуација је више него добра. Сваког дана стижу у масама нови борци, који примају спрему и оружје, и ступају у јединице народно-ослободилачке војске, а савезници бацају с неба колико год нам треба.

Поред општих, војничких и политичких задатака, које имамо на овоме терену, а за које директиве добијамо од команданта Македоније ђенерала Апостолског, имамо и не заборављамо на своје специјалне задатке, а то су: освајање Карадага и прихватање људства са К.[осмета]. У томе правцу ћемо и можемо учинити, да у свако доба, када затреба и када јавите, одавде са нашом војском пођемо преко Карадага у правцу Шаре и да прихватимо све оно што можете мобилисати.

Настојте да по питању мобилизације уложите све напоре да што пре извучемо што више људи. О свему ономе, што можете учинити у томе правцу, известите нас најхитније. Постоји могућност да се другови могу по групама пребацивати оним путем којим је к вама отишао Вале и Саџак, јер је Рујен, на ову страну Моравице, наша слободна територија.

Надамо се да ћемо ускоро са јачим снагама прећи на Карадаг, о чему ћете ви сигурно чути, па ако чујете, гурајте у нашем правцу и све упућујте ка нама.

Штаб нашег Одрета је следећи: командант Обрен,²⁴ политички комесар Саша,²⁵ заменик команданта Мирко²⁶ и заменик пол. комесара Црни.²⁷ Чика Симо²⁸ је при једној команди места на нашој слободној територији, најближој ка

²² Милија Ковачевић

²³ У то време су на простору између Моравице и Ибра водиле борбу 2. пролетерска и 5. НОУ дивизија. (Опширније о томе види документе у 7. књизи.)

²⁴ Милан Зечар Обрен, народни херој

²⁵ Савета Јаворина Саша

²⁶ Мирко Перовић

²⁷ Миле Банић

²⁸ Симо Миљанић

Косову, који има задатак да са Абдулом организује и одржава везе са КГосовом.

Много нас интересује ситуација на Косову, као и то, где се налази Раде²⁹ и Фадиљ Хоџа.

Овај пут толико, јер ни сад нисмо сигурни да ће писмо допрети до тебе, а следећи пут, ако учврстимо везе, писаћемо опширније.

Са другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Саша

Командант,
Обрен

Оскудни смо за пресе и хартију, јер издајемо и лист.

15 април 944

Драги Ненаде,

Сада поново стигох из Црне Траве. Тамо сам се био вратио са другом Темпом, али Мораву није смо могли прећи, сад сам са војском. По решењу друга Темпа ти треба да уђеш односно улазиш у састав парт. руководства за Косово и треба да преузмеш руковођење парт. орге у Урошевцу.

Али ти треба, ако је то икако могуће, да пријеђеш у Гњилане, јер бисмо били ближи, и Гњилану треба више помоћи и организовано избацивање бораца. Зато се пребаци чим можеш.

Сад ти пишем на брзу руку јер курири полазе, а баш сам сад стигао. СФСН друг. позд.

Максим

⁵⁹ Павле Јовићевић

**ПИСМО ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ
ОД 18 АПРИЛА 1944. ПЕТРУ СТАМБОЛИЋУ, НЕДЕЉКУ
КАРАИЧИЋУ И ДРАГОМ СТАМЕНКОВИЋУ, ЧЛАНОВИ-
МА ПК, О СИТУАЦИЈИ У ЗЕМЉИ И О ЗАДАЦИМА ПАР-
ТИЈЕ У СРБИЈИ У ПОГЛЕДУ ДАЉЕГ РАЗВОЈА БОРБЕ¹**

Пери, Милосаву и Браику

Драги другови,

за ово неколико месеци, од нашег растанка² до данас, десиле су се извесне промене уопште, код нас и у јединицама са којима смо били, а верујемо да су се и код вас десиле значајне промене. Ви ћете нас обавестити о променама код вас, а ми ћемо вас обавестити о променама код нас и о томе шта треба да предузмете да бисмо координирали рад.

1. — У складу са општом ситуацијом у свету, наше снаге ван Србије расту и јачају сваким даном све више. Највећи део Црне Горе, Санцака, Источне, Централне и Западне Босне ослобођени су. Немци извлаче своје снаге из Југославије и замењују их усташама, мешовитом војском, Бугарима, недићевцима и четницима. Бугари немају паролу око које би збиља могли да одушеве Бугаре за борбу против нас, а Недић, Љотић и Дража Михаиловић још мање. Ми очекујемо крваве борбе у Србији, али се читава борба мора кретати, макар негде имали и неуспеха, у корист н.о. покрета. Ми морамо у Србији или разбити бугарску војску или је придобити на нашу страну, тј. тући је немилосрдно и радити с њом политички. Масу недићеваца и четника морамо придобити, јер су већина мобилисани и противници Недића, Љотића и Драже Михаиловића; наравно да и то морамо радити разбијајући их војнички и придобијајући их правилним поступцима према заробљеницима.

2. — У вези са одласком наших снага на ову просторију,³ на којој очекујемо јачих борби, као што смо имали на

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 515.

² Реч је о преласку 1. јужноморавске бригаде у и^точну Босну (камо је, по наређењу ВШ НОВ и ПОЈ, отишла заједно са 1. шумадијском бригадом). Преко Дрине се пребацила 11. и 12. децембра 1943. Успоставивши везу с 5. НОУ дивизијом, ушла у њен састав.

³ Мисли се на продор 2. пролетерске и 5! НОУ дивизије у западну Србију. У ово време, априла 1944, ударна група коју су сачи-

Ибру, морате појачати акције по читавој Србији. Да би се спојиле наше снаге са ове територије са снагама са те територије и другима, морамо искористити испражњавање гарнизона по Србији услед пребацивања њихових снага на овај терен. Морате појачати активност око Ибра, преко Западне Мораве (Гледићи) и у Крајини.

3. — У шестој непријатељској офанзиви наше бригаде су прилично настрадале⁴ (I шумадијска више, I јужно-мор. мање). Да би истрајале као бригаде спојили смо их у једну: III српску бригаду.⁵ (Ви ћете називе осталим бригадама давати као наставак ове, тј. IV српска, V српска итд.).

Од руководиоца су настрадали: Алимпије,⁶ Миша Дудић,⁷ Мима,⁸ Воја Обалац,⁹ Бранко¹⁰ и многи други добри другови.

Ако постоје услови стварајте дивизије.

4. — Шаљемо вам шифру за радио-везу. В. Ш. нам је јавио да у Ц. Трави постоји енглеска мисија. Ако збиља постоји, користите је, а да би се повезали шаљемо вам кристал са којим ћете радити са нама, а дајемо вам наше таласе и упутства за употребу шифре.

Ако Енглези нису код вас, или ако неће да вам дају станицу за рад с нама, поправите ону енглеску станицу која је остала тамо. Тој станици сигурно да је прегорео трансформатор а можда и вибратор. Трансформатор можете премотати, вибратор имате резервни (то је онај други који је у станици, јер само један ради), а лампе све имате резервне.

Очекујемо да ћете шифру и ово све добити до 15-1^г а да ћете моћи радити са станицом од 20-1[^], зато вам заказујемо радио-везу (по приложеном плану за рад) за 23, 27, 30-[^] и даље сваког 1, 5, 10, 15, 20, 25 и 30 у месецу, све док не ухватимо везу, а после по „Плану за рад“.

Да бисмо били сигурни да сте баш ви добили шифру, да није пала непријатељу у руке, последње три речи у првих ваших пет телеграма треба да буду ове: презиме Ми-

њавале ове две дивизије налазила се на простору Ужице •— Ивањица. (Опширније о томе види док. бр. 150 и 155.)

⁴ Односи се на борбе у Санцаку почетком децембра 1943. године (види књ. 16, док. бр. 123).

⁵ Види док. бр. 150.

⁶ Предраг Марковић Алимпије

⁷ Милош Дудић, ^гародни херој

⁸ Мирослав Јовановић, народни херој

⁹ Ивица Девчић Воја

¹⁰ Светозар Поповић Милић, народни херој. Погинуо маја 1944. на Јеловој гори, у борби против четника, као начелник Главног штаба НОВ и ПО Србије.

лисава, презиме Саве¹¹ (који је био у Ц. Трави) и назив села у коме сам се последњи пут раставио од другова Милисава и Бранка.¹²

5. — Ако не ухватимо радио-везу, морамо учврстити курирску везу. Шифра је она коју је Пера послао Михајлу у Топлици, а он дао Милисаву.

6. •— Предузмите све да се окупе људи за веће¹³ на тој или другој слободној територизи. Знате ко је био у комбинацији, а видите и друге угледне. Позовите и Драгољуба.¹⁴

7. — Пошаљите нам опширнији извештај о стању уопште, о распореду и величини непријатељских снага, о провали у Београду, све до данас.

8. — Шта ради Мали,¹⁵ може ли да опстане? Шта је са станом који је Мих. предао Пери?

9. — Шаљемо вам само проглас ЦК од 7. нов. (идући пут више) и проглас ПК од 1. маја. Пошаљите нам све публикације од октобра на овамо. Ако може која Историја® и Основи.¹⁷

10. — Позивајте Бугаре, недићевце и четнике да прилазе нашим редовима. Видите да ли је могуће привући Керсеровића и оне из Г. Јабланице.¹⁸

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

18-IV-1944 године

Другарски поздрав
Михаило,¹⁹ Вук,²⁰ Љубинка²¹

¹¹ Душан Пуђа

¹² То је било у селу Ломници (заселак Буци), у Расини.

¹³ Реч је о Антифашистичкој скупштини народног ослобођења Србије.

¹⁴ Драгољуб Јовановић, председник Народне сељачке странке

¹⁵ Светислав Канађки, руководилац технике Покрајинског комитета КПЈ за Србију. Остао у Београду после одласка једног дела ПК на слободну територију. Ухапшен крајем јула 1944. и убрзо стрељан. У полицији се није добро држао: открио технику и неке илегалне станове. (Објашњење дао Благоје Нешковић, тадањи политички секретар ПК КПЈ за Србију.)

¹⁶ Историја СКП(б)

¹⁷ Основи лењинизма

¹⁸ Односи се на четничке команданте у Расини и Јабланице.

¹⁹ Благоје Нешковић

²⁰ Мома Марковић

²¹ Љубинка Милосављевић

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ВРАЊЕ ОД
23. АПРИЛА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СР
БИЈУ О ФОРМИРАЊУ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА И О ВОЈ
НО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ОКРУГУ***

Извештај бр. 1.

**ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КОМУНИСТИЧКЕ
ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ**

Драги другови,

У приеуству друга Темпа² одржали смо састанак ОК усвајајући ваше писмо писано по питању формирања ОК Врање. У ОК улазе: секретар Ђера,³ чланови: Васа,⁴ Каћа,⁵ Жика,⁶ Санде,⁷ Смиља⁸ и Цале.⁹ Другови Славко, Жарко и Срећко, досадашњи чланови окр. поверенства, сматрамо да још нису дорасли за чланове ОК и да се неће развијати најбоље, па их нисмо увели у комитет. За њих чекамо вашу одлуку а уз то напомињемо да у нашој парт. организацији има другова који су испред њих и пре би могли да уђу у комитет. У секретаријату су Ђера, Васа и Каћа, по НО-у Санде, по СКОЈ-у Цале, по АФЖ — Смиља, а Жика је привремено помоћник команданта подручја. Овакав секретаријат је привремен док друг Жика не оспособи свог заменика, па ће он ући у НО а Санде у секретаријат. Другарица Стругар (Каћа) је болесна па ће врло тешко моћи да се креће по нашем планинском терену. Састанак смо држали са пуним дневним редом (усвајајући помоћ друга Темпа) а као другу тачку дневног реда узели горуће проблеме у нашем Округу (сетва, окопавање, исхрана, сузбијање тифуса, агит-проп, продирање на ону страну Мораве, продирање у босилградски срез, мобилизација). Све партијске и народно-ослободилачке организације мобилисаћемо да се ови проб-

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 14758.

² Светозар Вукмановић • •

³ Славољуб Петровић

⁴ Василије Смајовић

⁵ Милица Стругар

⁶ Душан Девеџић

⁷ Александар Трајковић Ј, ;

⁸ Емилија Радосављевић

⁹ Александар Виденовић, секретар Округног комитета СКОЈ-а за Врање

леми реше. Ови горући проблеми су изашли из оцене момента војно-политичке ситуације у нашем Округу. Сматрамо да нашем Округу припада терен са оне стране Мораве (Облик—Кукавица све до границе) па смо одмах предузели све што смо могли да бисмо и тај терен обухватили радом и прекрили војском. Ако у парт. организацији ОК Лесковац има људи са ове стране Кукавице много би користили да пређу овамо, јер ће нам олакшати продирање на нов терен. Схватили смо да остале границе нашег терена остају старе.

На терену нашег Округа непријатељских посада има: У Врању до 3000 војника са 28 тешких топова и 2 товарне батерије. Стално је спремно 18 камиона за брзо пребацивање. У непосредној близини Врања има 800 коњаника (Други пук из Скопља) и око 350 пешака. У Клиновцу има 570 војника (56-ти велешки пук). Владичин Хан — Сурдулица има 450 коњаника (Први скопски коњички пук) и 600 пешака (54-ти битољски пук). У Прибоју има 500 војника (52-ги врањски пук). У Врањској бањи 300 војника. Предејане има 580 војника (45-ти прилепски пук). У Кривој Паланци, Восилграду, Страцину има доста војске мада не знамо тачан број. Рачунамо да на територији нашег Округа има преко 10.000 непријатељских војника. Сва та војска се налази у дефанзиви бојећи се да не упаднемо у градове. Последњи велики ударци које смо им задали ставили су их у положај одбране.

До марта месеца о.г. на нашем терену (Ђерман, Нерав, Козјак) било је преко 800 наоружаних дражићеваца, који су већ две године радили на овом терену. Имали су 4 бригаде: Жеглиговска, Прешевска, Кривопаланачка и Ристовачка. У току лета оружје су добијали од Енглеза и са њима смо имали неколико сукоба. 29 фебруара III македонска¹⁰, VI јуж. моравска¹¹ (тад је била још одред) са Косовским одредом потукли су главне снаге дражићеваца а чишћење терена настављено је још недељу дана.¹² Има преко

¹⁰ Бригада је, наредбом Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 26. фебруара 1944. формирана у с. Жегљану, у кумановском срезу. У њен састав су ушли батаљони: „Стево Наумов“, „Христијан Тодоровски Карпош“- и „Јордан Николов“ (том VII, док. бр. 19).

¹¹ Реч је о 8. српској НО бригади, која је формирана 8. марта 1944. у с. Трговишту. У почетку су ову бригаду, чији је званични назив: 6. јужноморавска, називали Врањско-косовском, да би се разликовала од Тимочко-озренске бригаде, која је имала исту нумерацију. (Опширније о томе види у књизи „Јужна Србија“, стр. 343 и 356.)

¹² У чланку „Сећања из НОБ у Македонији и на Косову“ Светозар Вукмановић Темпо о тим борбама пише:

„На читавом овом подручју на десној обали Мораве постојала је ослобођена и полуослобођена територија коју су,

200 заробљених, од којих је само 16 стрељано. Један део њихових снага са официрима побегао је у Србију. На великом збору у Трговихцу, на коме је било присутно преко 5000 сељака, издали смо амнестију свим бившим дражићевцима и рок до кога морају да се предају а неколико зликоваца смо осудили на смрт. Дражићевци се одазивају нашем позиву а само око њих 40 се није предало. Репресалијама према злогласним зликовцима мислимо да ћемо натерати и остале да се предају. Непредати дражићевци крећу се у групама по 3—5. Спавају по плевњама и напољу и немају везе једни с другима нити са својим „штабом“ ван нашег Округа. С оне стране Мораве терен још није рашчишћен и има једна група од око 150. Крећу се сви заједно. Утицај њихов на народ био је доста велики, тако да наилазимо на велике тешкоће при раду баш на том терену иако смо их војнички ликвидирали. На терену има њихових повереника и петколонаша који разним паникерством и лажним вестима уливају страх да ће понова да се врате са 7000 војника и т.д. И поред правилних директива по питању краља, монархије, цркве, попова и т.д, неки партизани, провоцирани од стране њихових људи, грешили су баш у том крају па нам и то смета при раду. Овакве теме су врло честе у овом крају а

негдје више а негдје мање, контролисали партизански одреди. Али су на врањском и кумановском подручју постојале и велике четничке снаге (нешто преко 1.000 четника) под командом Драже Михаиловића, које нису водиле борбу против окупатора, него само против партизанских одреда, а које су и контролисале добар дио територије на овом подручју. Осим тога, на извјесним мјестима на овој територији постојала су веома јака упоришта бугарске војске (Крива Феја и др.). Оваква ситуација нужно је наметнула задатак: не само чишћење цијеле ове територије од бугарских окупатора и разбијање њихових упоришта, него и чишћење четника, јер само овакво рашчишћавање залеђа омогућавало је да партизански одреди и батаљони предузму читав низ акција на жељезничкој прузи у долини Јужне Мораве, којом се окупатор служио у вођењу борби на југу. Пошто је направљен заједнички план координираног дејства македонских, српских и косовских јединица, приступило се извршењу ових задатака. За неколико дана четничке снаге су биле разбијене. Један незнатан дио побјегао је на Копаник код Кесеровића, док је највећи дио добровољно прешао на страну партизана. Одмах затим разбијена су и постојећа бугарска упоришта, а као резултат свих ових акција чивдђења појавила се слободна територија која је обухватала цијело подручје на десној страни Мораве, све до бугарске границе. Овакав повољан развој борби дао је нов снажан потстрек за све већи прилив нових бораца у редове партизанских одреда и батаљона" (Војноисторијски гласник, бр. 1—2, 1959. стр. 62).

О овим дејствима види и том VII, књ. 3, док. бр. 34.

ши партизани су млади и још нису упознали са линијом родно-ослободилачке борбе. Отпор народа према нама се јављује у селима Широке Планине и најблиске околине. После добивених транспорта,¹³ баш у овом случају тај отпор је мањен. Продирање на овај терен у многоме су нам омогућиле велике борбе које смо имали одмах по ликвидацији дражићеваца. Почетком априла III македонска бригада и Косовски одред напали су на Кратовске руднике угља и све их порушили.¹⁴ Непријатељ је имао преко 160 мртвих (највише Немаца), 50 заробљених и 120 радника ослобођених који су одмах пришли нама. Два дана доцније борба се наставила, где је непријатељ имао велике губитке. Ми смо за све време имали 12 мртвих и око 30 лакше рањених. 10 априла непријатељ је кренуо са јачим снагама и артиљеријом према слободној територији али су га код села Русца сачекале наше страже из команде места и три часа задржале, све док III македонска бригада и Косовски одред нису дошли. Они су разбили непријатеља и прогнали га све до друге. Непријатељ је имао преко 20 мртвих и исто толико рањених. Наши су запленили један противтенковски топ, 2 тешка митраљеза, 2 тешка минобацача, 2 радио-станице и доста пушака. Ми немамо ни једног рањеног ни мртвог. 12 изјутра је VI бригада напала на Криву Феју и после 10-точасовне борбе и чврсте блокаде приморала сву посаду да се преда. У борби је погинуло 29 полицајаца а 230 се предало. Заплењено је 11 пушкомитраљеза, 19 машингевера, 350 пушака, 37.000 метака, радио-станица и више мина за минобацаче. Сви су заробљеници пуштени мада је требало вршити диференцијацију међу њима. Пуштени су и официри. Пуштени су одмах и наша интервенција је задоцнила. Поред ових крупних акција, које су вођене на терену нашег округа и у близини, воде се свакодневно борбе с непријатељем на границама слободне територије која је сада много увећана. Има 12 команди места и оне врше свакодневне акције и гоне непријатеља кадгод покуша да се крене према нама. Непријатељ је добио уверење да иза сваке команде места стоје бригаде које одмах долазе у помоћ „својим претстражама“. Страх код окупатора је велики тако да по читаву ноћ око Врања, Бање, Хана и осталих њихових база лежи сва војска у засадама бојећи се од напада. Поруке њихових војника то исто потврђују.

¹³ Односи се на авионски транспорт муниције и друге војне опреме, примљене од Енглеца.

¹⁴ Напад је извршен 3. априла 1944. Погинуло је око 100 немачких и преко 70 бугарских војника и официра (опширније о нападима: том И, књ. 3, док. бр. 45).

Све ове велике борбе, као и спаљивање железничке станице Ристовац, у којој је изгорело преко 50 а убијено преко 20 Немаца и Бугара, казују да су наше јединице војнички оспособљене да успешно туку и бројнијег непријатеља. Оружје које смо у овим акцијама запленили и савезничка помоћ чине нас надмоћнијим и у том погледу од непријатеља код којих налазимо на по 10—15 метака и старе зарђале пушке. Заробљени непријатељски војници су бедници какви се не могу замислити: гладни, голи, боси, ненаоружани, деморалисани, са избуљеним очима од неспавања, са траговима даноноћног страха да их не нападнемо и паником која их обузима када им поменемо разрушену Софију и остале њихове градове. На супрот њима стоје наши војници обучени сви у енглеске униформе, којих има довољно, добро обувени и одлично наоружани, са поверењем у снагу коју има бригада. Весели, здрави и задовољни уливају веру народу у скору победу. Народ осећа јачину нашег оружја. Када су наши вршили јуриш у село Русце, народ је љубио борце, трчећи и са њима, износећи им све што је имао за храну.

Расположење народа у свим срезovima (сем горе поменим) је добро. То потврђује масовно одлажење у партизане. Народ нас свуда зове. Народ нас зове чак и у оним крајевима где до сада још нисмо продирали (са оне стране Мораве).

Утицај наше Партије је велики поред саме пруге — нарочито око Биљаче и Кленика. Затим око Врања и Врањске Бање и у Масуричком пољу. Тај чисто партијски утицај види се из тога што нам је партијски кадар већином из тих места а они који долазе у одред осећају се комунистима. Једним делом тај утицај наше Партије је оформљен кроз разне организације: Утицај наше Партије је велик и у Срезу пчињском, у општинама Радовница и Стајковце, где је народ прилично упознат са Комунистичком партијом (мушкарци из ових општина су све рудари).

Присуство друга Темпа, Македонаца, Бугара, енглеских и америчких официра на терену нашег округа ствара једну специјалну ситуацију и нарочито расположење код бораца и самог народа. То њихово присуство, акције и сама спољна ситуација учинили су да смо издали директиву за општу мобилизацију у нашем округу. Та мобилизација је постављена еластично — према приликама у самом срезу, па чак и у самој општини. Мобилишемо око 80% парт. чланства. Моћи ћемо да наоружамо све то људство. Само из три општине нам је дошло за један дан око 800 људи. Народ сам

тражи да га мобилишемо. Не појављује се отпор јер су са њима партијци, скојевци или одборници који ту мобилизацију примају и правилно објашњавају. Људе смо сврстали по годиштима и водећи рачуна о привради извесних крајева где су се¹ људи 100% одазвали мобилизацији шаљемо трећи позив (људе преко 35 година) да као пољопривредни радници обаве сетву, мада ће и они на позив одмах доћи.

Проблем исхране, мада није тако тежак као у Црној Трави, ипак је и код нас тешко решљив. Житница (поље) је под контролом непријатеља а одатле се нагло дижу планине на којима нема довољно хлеба ни у мирно време. Постоје две војне пекаре, али без икаквих резерви.

У неким селима Среза пчињског појавила се епидемија пегавог тифуса који се једног момента почео јако да шири. Било је доста обољења и доста смртних случајева. Лекар је све људе у тим махалама вакцинисао. Тих серума против тифуса добили смо од Савезника. Мислили смо да и војску вакцинисамо, па пошто је болест локализована нисмо још то извршили. Забрањено је мешање осталих села са селом у коме влада болест.

Организациони рад: у Округу има три среска комитета: масурички, од 5 чланова, пчињски са 4 члана и врањски са 5 чланова, и два среска поверенства: пољанички, за ону страну Мораве, са три члана, и босиљградски са три члана. (Овај последњи није још формиран због одсуства једног друга). О броју јединица, актива, чланова и кандидата не можемо сада ништа писати јер немамо шифру. Пошаљите нам за идући пут, која ће само важити међу нама.

Формиран је ОК СКОЈ-а на челу са Цалетом. Он броји три члана. У најскорије време попунићемо ОК СКОЈ-а да би могао нормално да ради. Извештај о раду скојевских организација у Округу добићете доцније, јер су сви чланови ОК СКОЈ-а тек уведени у комитет и немају прегледност своје организације.

Партијске и скојевске курсеве не одржавамо јер немамо кадрова који би тај посао успешно обављали. Проблем исхране је такође једна сметња за те курсеве. Због овога смо и последњи партијски курс распустили. Ако бисте имали неког друга који би могао да држи курсеве, пошаљите нам га. У читавом округу имамо врло мали број интелектуалаца, а и уколико их и имамо они су на таквим местима да их не можемо заменити.

Новоформирани одред¹⁵ још није прешао на терен на коме ће дејствовати али ће за дан-два отићи. Одред има две

¹⁵ Мисли се на Врањски НОП одред (види књ. 7, док. бр. 29).

чете и засићен је аутоматима. Бригада¹⁶ броји 700 бораца (без нових). Она има 50 пушкомитраљеза. Сви су наоружани. У бригади има преко 200 бивших дражићеваца који су се у борбама добро показали. Неколико од њих су командири или заменици командира чете. Политички рад међу њима није показао неке нарочите резултате. Било је извесних грешака са стране старих бораца који су их потцењивали и називали их „дражићевци“, што је ове вређало. Те су грешке исправљене. Кадар у војсци је претерано млад и неискусан, тешко се сналази самостално и потребно је много напора да прихвате све људство које пристиже у масама.

Команда подручја је добра. Снашла се на терену. Организовала је команде места и све установе које су под њеном контролом (радионице, магацине, обавештајну службу и т.д.). Услед јавашлука који јОш није искорењен обавештења не стижу увек редовно, али се и то постепено сузбија. Командант подручја је Брка,¹⁷ кога друг Темпо мисли ускоро да повуче. Заменик команданта — Шотра,¹⁸ а помоћник команданта Жика.

На ослобођеној територији вршимо припреме за изборе сеоских, општинских, среских и окружних народно-ослободилачких одбора. За неколико дана ће и они бити заказани и обављени. Одређене су изборне комисије за сваки срез као и за округ. На нашој територији одбори су и раније бирали тако да су постојећи одбори изабрани од народа. Одбори су нетде слабији негде јачи, али у већини случајева народ их осећа као своју власт и са њима најтешће сарађује. Општа црта код НОО је да политички раде са народом врло мало или ни мало и сву своју делатност свODE на размештај војске кад прође кроз њихово село, одашиљање поште која пролази кроз њихово село и материјалну помоћ. Образован је Окружни НОО али свечано бирање тот одбора обавиће се у најскорије време.

При окружном НОО-у постоји Привредна комисија од 5 чланова којој су постављени општи задаци (засејавање, исхрана и т.д.).

Одржан је један курс за чланове НОО-а, по упутствима која смо добили од вас.

По сектору АФЖ ради другарица Смиља. Има формираних одбора АФЖ у већини села на ослобођеној терито-

¹⁶ Реч је о 8. НО бригади (раније: 6. јужноморавска).

¹⁷ Живојин Николић

¹⁸ Бранко Шотра, академски сликар. Умро у Београду 1960. године.

рији. Досадашњи њихов рад се сводио на материјалну помоћ углавном, мада су већ данас пред њих постављени конкретни задаци (разбијање отпора при мобилизацији, сетва, помоћ и учешће у народној власти — јер за материјалном помоћи наша војска нема потребе). Образована су два среска одбора АФЖ и трећи је у формирању.

Одредили смо два друга који ће бити одговорни по агитацији и пропаганди. Они су за сада при македонском агит-пропу а у непосредној нашој близини. Техника нам је до сада била скривена и због тога све нам је било у закашњењу. Извлачењем технике из склоништа умногоне ћемо олакшати агитационо-пропагандни рад. Техничког материјала немамо много и уколико га имамо морамо да га делимо са Македонцима. Партијског материјала такође немамо. Последњи материјал који сте нам послали изгубљен је у борби на Чемернику.¹⁹

С обзиром на послбве које морамо да обављамо (младе команде подручја, слабијих кадрова у војсци и тек образованих НОО-а) имамо мали број чланова у ОК. Предлажемо друговима да се наш ОК прошири. За сада предлажемо друга Добрија,²⁰ секретара СК Масурица. Он је био у одреду заменик политичког комесара батаљона пет месеци и као таквог узели смо га у рад у позадини. У раду напредује. Запажа се извесна површност коју ће друг сигурно моћи да отклони. Двадесетих је година, лимарски је радник.

Пропустили смо да јавимо да је Штаб бригаде измењен са уласком Мирка Перовића као команданта VI бригаде. Остали су исти: Раде,²¹ Вуја,²² Радован.²³

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

23 априла 1943 г.²⁴

ОК Врање

Положај

¹⁹ О борбама 2. јужноморавског НОП одреда са Немцима и Бугарима на простору Чемерника, 22. и 25. децембра 1943, види кн>. 7, док. бр. 11.

²⁰ Добри Јовановић

²¹ Раде Цветковић, начелник штаба бригаде. Умро после рата, 1945. године.

²² Владимир Вујовић, политички комесар бригаде

²³ Слободан Цекић, заменик политичког комесара

²⁴ Година је погрешно написана. Треба: 1944.

БР. 131

**ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ
ОД 26. АПРИЛА 1944. СЕКРЕТАРУ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА
ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ О СИТУАЦИЈИ У МЛАДЕНОВАЧКОМ
ОКРУГУ И ДЕЈСТВИМА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА¹**

За Павла²

26-1У-44 г.

Драги друже,

Како курир није отишао са нашег терена у одређено време, због тога што је пошта која ти је послата пала непријатељу у руке, то од тебе нисмо могли ништа добити. О томе да је он цело време преСео код нас ми смо дознали тек прошле везе, када смо ти послали и препис писма, као и наше ново писмо.

У ситуацији код нас нема измена. Главна карактеристика и даље: стални прилив у одред и све већи отпор народа. Одред сада броји преко 614112334316432448141112326114331243 бораца.³ Формирали смо 2 батаљона (која се моментално заједнички крећу) и 1 самосталну чету.

Од акција значајније су следеће (сем оних о којима смо ти већ писали):

16 о.м. по други пут су се наоружани сељаци сукобили са чулавцима и поново је њима дошла у помоћ једна наша чета. Чулавци су били разјурени. Имали су 14 рањеника (једног од њих сељаци су касније дотукли моткама).

20 о.м. после одржаног збора у селу Петријеву (Подунав) 2 наше чете имале су борбу са око 20 Немаца, добровољаца и С.Д.С. Непријатељ је био потучен и имао је 10 мртвих (од тога 7 Немаца и 3 добровољаца) и више рањених. На месту борбе остао је један санитарски камион, кога су наши запалили и том приликом заплена је и већа количина санитарског материјала. Тада је стрељан и 1 ухваћени Немац, који је ишао по селу да пљачка.

¹ Оригинал (писан мастиљавом оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. ОК Ар. — 402.

² Душан Петровић Шане

³ Редакција није пронашла кључ за дешифровање преписке између ОК Младеновца и ОК Аранђеловца. Иначе, Космајски НОП одред је тада имао око 150 бораца (види књ. 7, док. бр. 86).

У времену од 8-1V до 16-1У наш одред одржао је и 8 успешних зборова у Подунавском срезу.

Озбиљан проблем код нас сада је муниција и оружје, нарочито пак муниција. То тим више стога што прилив нових бораца расте из дана у дан.

Што се пак тиче командног кадра, већих недостатака има у погледу политичких руководиоца, углавном код четних штабова. Мислимо да ће се у оваквој формацији рад на изузимању кадрова у великој мери моћи појачати.

Партијска и скојевска организација у одреду је сређена и добијаће редовно пуну помоћ од О.К. (формиран је одредски биро, батаљонски биро).

Шаљемо ти писмо ПК-а, Циркулар бр. 3 П.К-а Скоја, 20 ком. О национал. борби (Јурењев) и по 700—800 првомајских летака П.К.-а.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
О.К. Млад.

БР. 144

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ПИРОТ ОД 26. АПРИЛА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ДЕЈСТВИМА ПЕТЕ ЈУЖНОМОРАВСКЕ НО БРИГАДЕ И О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ПИРОТСКОМ ОКРУГУ¹

26-1V-1944 г.

ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ

Драги другови, ;

Већ смо -вам послали извештај, сада по Вулету² и куриру Сељи³ шаљемо о_новостима задњих дана на нашем терену.

Непријатељ и даље из Црвеног Брега упада у Власотиначки срез, у Рупље и Црну Траву, у јачини од 800—1000 војника. У Власини има и даље Бугара, до 300. Сада је у

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 14791.

² Вукашин Живковић

³ Божић Стоиљковић

Трн дошао неки Велешки пук, док на осталим странама нема никаквих промена у снагама непријатеља. Нема изгледа о некаквој непријатељској концентрацији.

21—22 ноћу V бригада⁴ извела је акцију на Суковски мост (жељезнички и изнад пруге колски — двоспратни на путу Цариброд — Пирот), Суковску жељ. станицу, општину Суково и на пругу за рудник Звонце. Уништен је мост, жељ. станица и све скретнице, 20 вагона са разним материјалом (два вагона цемента, један вагон вуне, 1 вагон овчијих кожа, вагон дувана и др. материјала), 2 локомотиве, пруга за Звонце на 17 места и упаљена општина. Заплењена 1 „Зорка“, 1 п. митраљез, 24 пушке, 30 бомби, 150 кгр. динамита, 3000 метака, 220.000 лева и др. материјал. Наши губици само 1 лако рањен.

За нашим борцима пошла је бугарска војска и полиција. 23-ћег бригада је примила борбу са до 600 буг. војника. Убијено је до 15 буг. војника, међу којима 1 п. поручник. Заплењен је 1 митраљез, 1 м.јашин] гевер и 7 пушака. Наши губици: 3 мртва и 13 рањених, од којих 11 лако (од камења и минобацача). Важно је напоменути да су овом приликом са положаја пошли до 25 војника да се предаду. Бугарски полицајци су осули ватру на њих и спречили их да нам се предају. Успело је да нам се преда само 4 буг. војника, који су упућени бугарским партизанима.

Стигла је енглеска мисија за наш терен, 2 официра без тумача. Они ће имати услова да одмах почну рад. Очекују се транспорти.

Формирали смо 3 одреда: Пиротски од 40 бораца, Бабички и Црнотравски од по 60.

Реорганизоваћемо К-ду подручја. За команданта одредили смо друга Столета,⁵ за помоћника доктора Јову,⁶ члана О.К-а. Морамо учинити заокрет у раду позадинске војне власти. Раније људство у штабу к-де подручја и к-ди места не одговара зздацима војне власти у позадини у садашњем моменту. Друга Столета привремено одређујемо за к-данта подручја.

Поставили смо хитну мобилизацију људи за војску.

Молимо вас за помоћ у војним кадровима за Оперативни штаб. Пошаљите нам Ацу Шипу.⁷ Носимо се мишљу да реор-

⁴ Односи се на 5. јужноморавску бригаду. Она је касније добила назив: 7. српска НОУ бригада.

⁵ Драгољуб Петковић. Умро октобра 1963. године.

⁶ Јован Цекић

⁷ Драгомир Николић

ганизујемо штаб V бригаде . . . Начелник штаба Милош Диманић⁸ изванредан. Нужна би била чешћг веза са нама ради војничке ситуације, или, уколико је могуће, присуство једног друга из П.К-а. Велика ослобођена територија је на југу, ослобођењем Криве Феје, где је сада наша к-да места, приближила се нашој, више угроженој и од непријатеља поседнутој територији. Отварају се велике могућности за војни рад — Власина — Мачкатица — Предејане, Црвени Брег, Ново Село, под условом стварања нових војних јединица код нас, сарадње са војним снагама на југу и савезничке ваздушне делатности на Мачкатицу и Бело Поље.

По други пут смо поделили становништву Црне Траве и Брода жито, нових 2.000 кгр. Поделићемо још 12000 кгр кромпира.⁹ Нашли смо сточне хране. Вршимо реквизицију кромпира и сена од оних села и сељака који имају преко својих потреба, уз правилно објашњавање нашег поступка, уз процену вредности а на признанице.

Појачали смо О.К. са другарицом Ратком¹⁰ из С.К. Властинце, СК Лужница са 2 друга и О.К. СКОЈ-а са 2 друга.

Вратите нам курире Тошу¹¹ и друге како бисмо вас могли даље обавештавати о ситуацији код нас.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
О.К. Пирот

Шаљемо вам половину материјала који смо добили са југа.

⁸ Милорад Диманић Милош, народни херој

⁹ Акцију прикупљања жита и других животних намирница за становнике пасивне Црне траве, која је, уз то, била попаљена и опљачкана од стране окупатора, организовала је привредна комисија Пиротског окружног НО одбора. Помоћ је прикупљана на ослобођеној и неослобођеној територији. (Објашњење дао Драгомир Николић Аца.)

¹⁰ Ратка Петровић

¹¹ Тодор Стевановић

БР. 131

**ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈД ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА
ТОПЛИЦУ ОД 27. АПРИЛА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИ-
ТЕТУ ЗА СРБИЈУ О СПАСАВАЊУ САВЕЗНИЧКИХ АВИ-
ЈАТИЧАРА И О ДЕЈСТВИМА ЈАСТРЕБАЧКОГ НОП ОД-
РЕДА¹**

ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ СРБИЈЕ

27-1У-944 г.

Драги другови,

2

Ситуација. Последњих дана узастопно су долазили Бугари и жандарми у Добрич за пљачку. Два пута је изилазио Зотовић³ са својом банДом и вршио репресалије и велику пљачку у доњем Добричу. Ухватио и отерао 20 младића. Народ је скоро цео бежао и терао стоку и ствари у поље. Зликовци су митраљирали у масе људи, жена и деце, који су под кишом куршума бежали, терајући стоку пред собом. Погинуо је један сељак и рањено 2 човека и 3 жене. После пљачке једна група жандарма нашла се у Ст. Божурњи и међу собом потукла, тако да је једном поручнику раскрвављена глава. 20-1У- изилазили су Бугари и жандарми у Трnavу и Булатовац. Команда подручја је пушкарала. Репресалије нису вршили, 24-1У био је дан радости целе Топлице, а у Јастребачком срезу свечаност — прелетеле су велике формације савезничких авиона. При повратку пустили су падобранце из једног оштећеног авиона у подне. Из многих села од В. Планае до Блаца појуриле су масе људи, жена и деце према падобранцима, који се споро спуштали са велике висине. Наша команда и један батаљон одреда кренули одмах према Бугарима, нагнали их у Блаце а другу групу у Белољин и тако спасли 6 Американаца, који се сада налазе код нас. Једном официру је повређена нога. Једног

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 14782.

² Изостављени делови се односе на рад партијских и скојевских организација, НО одбора и масовних политичких организација у појединим срезовима.

³ Михајло Зотовић, капетан бивше југословенске војске, командант тзв. „Гвозденог пука“, састављеног од љотићеваца и недићеваца. Погинуо у јесен 1944. код Крушевца, у борби против јединица НОВЈ.

Американца ухватили Бугари — пао до Блаца, једног можда су кољаше, јер је пао далеко према Куршумлији, а за двојицу се не зна. Авион се скрхао и сагорео. Иако је суделовао бугарски авион, цео народ је неустрашиво заједно са командама места спашавао падобранце а уз пут их претрпали поклонима. Тога дана оборен је један немачки авион код Ниша. Савезничка авијација је допринела да је сада народ уверен у чврстину савеза између С.С.С.Р.-а, Енглеске и Америке. Имало је велики утицај на народ што су Американци кад се спустили на земљу у масу народа бојажљиво питали за Тита и партизана и били срећни кад им је објашњено да су то све партизани. Упркос упада непријатеља, морал код народа је добар. У Добричу непрестаним упадима намећу неспокојство и ометају нормалан рад, иначе тамо је народ још више огорчен после репресалија — батинања и велике пљачке.

Одред. Приливом нових бораца одред се омасовио и створили услови за формирање III батаљона — Косаничког. Састав штабова је следећи: командант Живко,⁴ зам. Тиле,⁵ пол. ком. Спаса,⁶ зам. Јосиф,⁷ нач. шт. Милутин.⁸

I бат.: ком. Сима,⁹ зам. Драгољуб,¹⁰ пол. ком. Драган Бачанин,¹¹ зам. Славко.¹²

II бат.: Милун,¹³ зам. Љуба,¹⁴ ком. Драган,¹⁵ зам. Бунда.¹⁶

III бат.: ком. Јова¹⁷ (Расинац), зам. Круне,¹⁸ пол. ком. Афион¹⁹ (сада болестан), зам. Радомир.²⁰

⁴ Обрад Лазовић

⁶ Тихомир Каличанин. Умро од пегавог тифуса, марта 1945. у Тузли, као заменик команданта 16. бригаде 25. НО дивизије.

⁶ Спасоје Вукићевић

⁷ Трајко Јовановић

⁸ Милутин Ристић

⁹ Најдан Динић. Погинуо фебруара 1945. код Зворника као командант батаљона у 19. бригади 25. НО дивизије.

¹⁰ Јевтић

¹¹ Умро 1947. године.

¹² Миливоје Милошевић

¹³ Милун Марковић

¹⁴ Љуба Исаиловић Брзина. Рањен јануара 1945, као командант 2. батаљона 24. бригаде 45. НО дивизије, а умро у нишкој болници исте године.

¹⁵ Драган Поповић Суља

¹⁶ Божидар Јосовић

¹⁷ Илија Загорац

¹⁸ Хранислав Милановић

¹⁹ Погрешно. Политички комесар није био Афион, него Максим (Милојко Максимовић).

²⁰ Радомир Илић. Погинуо 1944. у Косаници.

Командни састав је доста искусан у руковођењу и може да одговори на овим дужностима.

Акције: 19-1У- Јастребачки одред сачекао Бугаре код Блаца, 1 убијен и 8 рањених, ми немамо жртве. Оборен је један бугарски авион, који се срушио код Прокупља. Ово је пети бугарски авион, од оборених у Топлици, рачунајући један који је на Јастрепцу оштећен и срушио се код Ниша. 24-1У- II батаљон и Драгушка команда најурили Бугаре у Блаце и другу колону у Белољин, те тако спасли 6 америчких пилота са 6 падобрана. Бугари имају мртвих и рањених. Одред је слао групе на пругу али им мине нису упалиле. Сада је упућен цео батаљон на главну пругу.

Оперативни штаб је написао и послао наређење III бригади и Расинском одреду да пошаљу 1. п. митраљез „Брно“, но још ништа нема. Одред је од II бригаде добио 1. п. митраљез „Бровинг“ и лаки митраљез „Максим“.

Подручје. Команда подручја ће упутити на крају овог месеца извештај. Кулинска команда је и даље под нашим подручјем а партијски повезани са СК Морава. Дат јој налог да новомобилисане предаје Крушевачком одреду.²¹ Ми смо створили још једну нову команду места са седиштем у Барбатовцу, која ће живети герилски и помоћи војнички у Косаничком срезу.

У подручју је санитарски материјал са Озрена и њега ћемо упутити.

Сада вршимо припреме за прославу 1 маја. Према вашем савету, организоваћемо у Ср. добрич. 7 а.у Ср. јастр. 6 зборов. Реферате смо узели како сте нам ви изнели, одредили говорнике за сва места. Зборове ћемо одржати 30-IV- по подне.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
ОК/Т

Прилог: табеларни преглед партије,
писмо које је друг Милисав²² слао за Б.[еоград],
летак из енглеског авиона.

²¹ Односи се на Расински НОП одред.

²² Недељко Караичић

П.С.

Сада је стигао друг Мргуд,²³ зам. пол. ком. III бригаде. Дошао и сутра се враћа у Расину-бригаду.²⁴ Каже да кољаша држе леву обалу Расине а од Мудраковца надаље Немци. Стиже нам извештај да и Топлички [четнички] „корпус“ сишао ближе до Куршумлије и у села код Блаца. Они нису јаки. Ако ни једна бригада не дође на наш терен, тући ћемо их са одредом. Озбиљнијих њихових припрема нема, нити снага и само покушавају да упадају у села, која су доскора сигурно држали.

ОК/Т

БР. 146

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ПИРОТ ОД 8. МАЈА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О КРЕТАЊУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА, РЕОРГАНИЗАЦИЈИ КОМАНДИ МЕСТА И СТАЊУ У ПИРОТСКОМ НОП ОДРЕДУ¹

8-У-1944 г.

ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ

Драги другови,

Непријатељ је и даље у својим старим гарнизонима са појачаним снагама.² Нове, немачке јединице су само у Власотинце дошле, још не знамо циљ њихова доласка. Ради извлачења наших војних јединица са југа на наш терен, непријатељ је истурио своје снаге, вероватно у дефанзивном циљу: на Чемерник из Мачкатице, из Власине, Црвеног Брега и Предејана. У Пироту се врши мобилизација и опремање једне нове буг. дивизије, која ће изгледа ићи у Србију или даље.

Код бугарских граничних постова,³ или штабова (војске, не полиције) и код устаљених гарнизона осећа се да

²³ Јован Крстић

²⁴ Односи се на 3. јужноморавску бригаду.

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 14786.

² Види док. бр. 144.

³ Реч је о граничним постајама.

код војника има даљег опадања морала, већа жеља за бежањем и предају. Тако је у граничном посту Костур (Лужница) била готова група од 30 буг. војника да побегне до наших снага, али је намера била откривена, те је побегло само 7 војника, из Стрезиминоваца и Кусе Вране по 1, док к-дир страже у Љуберађу пише писмо и тражи да се преда. Биће нужно да другови Бугари одреде једну групу пол. радника која ће се, поред нас, појављивати код оваквих случајева.

2.— Најзад смо морали да преуредимо штаб бригаде.⁴ За к-нта је одређен друг Ива,⁵ члан О.К., за зам. политкома Бора Анђелиновић (кооптирала смо га у О.К.) . . .⁶ За комесара смо поставили досадашњег политкома бригаде — Милића.⁷

К-де места су преуређене. Бројно су појачане од 30—50 бораца са по два аутомата. Постављена је к-да места у Стрелцу. Већ је једна к-да извела једну акцију, друга је имала сукоба са Бугарима. Наставиће се Да наше команде буду офанзивније, а у случају напада непријатеља поузданији заштитници наше територије.

Пиротски одред смо појачали — додали смо му још једну чету — Нишавску чету. За сада одред (100 бораца) иде скупно, да би се борци провели кроз неколико акција.

Извели смо мобилизацију, еластично, негде готово обавезну, негде на добровољној бази. До сада је дошло 300. Мобилизацију вршимо у складу са спуштањем оружја.⁸

Има изгледа да можемо мобилисати 1000.

До сада је дошло 10 авиона, али од оружја ми дајемо један знатан део бугарским ненаоружаним партизанима, па и даље то морамо чинити док и њихова мисија, која је дошла, не получи оружје.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
О.К. Пирот

⁴ Односи се на 5. јужноморавску, односно 7. српску НОУ бригаду (како се касније звала).

⁵ Бура Цекић

⁶ Изостављени делови се односе на рад партијске и скојевске организације у позадини и на делатност НО одбора.

⁷ Бура Златковић

⁸ При Команди подручја пиротског округа налазила се енглеска војна мисија која је, преко радио-станица, организовала пријем оружја и друге ратне опреме.

БР. 131

**ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ
ОД 11. МАЈА 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ЗА ПОЖА-
РЕВАЦ О ФОРМИРАЊУ 2. ШУМАДИЈСКЕ НО БРИГАДЕ,
О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ НА КОСМАЈУ И У
ШУМАДИЈИ И О ДЕЈСТВИМА ЈЕДИНИЦА НОВЈ¹**

ОК-у Пож.

11. V. 44. г.

Драги другови,

Ових дана формирана је II шум. бригада² НОВ од бо-
раца нашег³ и Шум. [адијског] одреда. Поред тога остала су
нам и оба одреда, наш и шум. Ваш вод који је био у саставу
нашег одреда⁴ је расподељен: нешто у бригаду а нешто у

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег.
бр. 578.

² У Војноисторијском гласнику бр¹. 2 за 1954, у Прегледу бри-
гада НОВЈ, стр. 88, стоји да је 2. шумадијска (односно 21. српска НО
бригада, како се касније звала) формирана другом половином апри-
ла 1944. године. У књизи „Рат и револуција народа Југославије“
(издање В.И.И.), на стр. 397, каже се да је ова бригада формирана
25. априла 1944, а да назив 21. српска носи од 8. октобра исте године.
И другови с тог терена, (из Шумадије) у изјави коју су, јула 1954,
дали редакцији Зборника, кажу да је 2. шумадијска бригада фор-
мирана 25. априла 1944, у с. Даросави. Међутим, Душан Петровић
Шане, тадашњи секретар ОК КПЈ за Аранђеловац, у писму које је
27. априла 1944. упутно Окружном комитету КПЈ за Младеновац,
каже:

„Код вас мобилизација иде брзим темпом, код нас такође.
Има изгледа да ћемо добити приличан број другова за војску
из Бгд. Ја мислим да одмах приступимо формирању бригаде.
Она би се кретала на вашем и нашем терену, а поред тога ос-
тала би оба одреда. Ми морамо да стварамо војску, јер без тога
ми не можемо успешно да се боримо против четника и, друго,
једино ћемо тако учврстити ово што смо досад мобилисали и
послужиће као чврст основ за даљу мобилизацију.

Из вашег одреда дошао би у обзир Срба за бригаду, а ос-
тало би дао Шумад. одред.

Ја сам данас детаљно разговарао са вашим штабом и они
се сви слажу с тим да се одмах формира бригада.

Јавите ми што ви мислите о томе. Ја бих приступио фор-
мирању бригаде у току идуће недеље“. (Оригинал, писан ма-
стилом, ћирилицом, у Архиву ЗРПС, рег. бр. 496.)

На основу овог документа може се закључити да је 2. шума-
дијска НО бригада формирана после 27. априла 1944. Преживели
борци те бригаде тврде да је она већ 1. маја водила борбу. Према
томе, формирање 2. шумадијске бригаде је извршено крајем апри-
ла 1944. године.

³ Односи се на Космајски НОП одред.

⁴ Види док. бр. 135.

наш одред. Сви наши борци, изузев неколико, су руководиоци војни и политички. Тако је Сима,⁵ командир ваше чете, сада командант нашега одреда, пошто наш командант Срба⁶ сада врши дужност команданта бригаде. Тоza⁷ је пол. ком. једне наше чете. Остали су сви скоро у бригади.

Што се тиче вашег партизана Петра (Руса), који је погинуо код нас, он је умро неславно. Предао се четницима који су га заклали.⁸

Ситуација код нас на терену је у знаку великих покрета немачких снага преко нашег терена према југу и западу Србије, које Швабе искоришћавају да успут опљачкају, попале и похватају наше симпатизере. Али у том послу имају врло мало успеха. Иначе четници, који су једно време били у неспоразуму са Немцима и недићевцима,⁹ сада поново остварују своје јединство за борбу против заједничког непријатеља. У Подунављу, како вам је већ друг Бан.¹⁰ писао, влада прилична реакција, због оружаног отпора, који народ пружа бандитима само, осећа се велика несташица код њих у људству, које гутају наше дивизије које се боре у Србији.¹¹ Тако су за напад на Друговац¹² били довукли неке снаге

⁵ Риста Каровић

⁶ Иван Стефановић, народни херој

⁷ Редакција није могла да утврди на кога се односи.

⁸ Петар је припадао такозваној Власовљевој армији. Из тих јединица (које су Немци довели у Југославију да се боре против партизана) Петар је пребегао у Пожаревачки НОП одред, а 24. фебруара 1944, са групом Пожарђвљана, прешао је у Космајски НОП одред.

⁹ Види док. бр. 133 и 135.

¹⁰ Петар Јока

¹¹ Мисли се на Ударну групу дивизија (2. пролетерску и 5. НОУ дивизију), која је тада дејствовала у западној Србији (види док. бр. 150 и 155).

¹² У извештају Округног комитета КПЈ за Младеновац од 23. априла 1944. Покрајинском комитету КПЈ за Србију, између осталог, стоји:

„10. о.м. у Друговцу (Под.) једна наша чета је разјурила једну групу чупаваца и том приликом убила 2 четника, а 14 их је рањено. До борбе наше чете са чет.[ницима] дошло је након трочасовне борбе коју су сами сељаци водили са истима и баш у моменту када су се сељаци били повукли услед недостатка муниције (четници су тек били упали у село и заклали су једног сељака) наша чета из суседног села притекла је у помоћ и разјурила их. Ова акција наишла је на одличан одјек у читавом крају.

16 о.м. дошло је опет у Друговцу на исти начин (сељаци, па наша чета) до борбе са четницима у којој је 15 четника рањено (од тога су једног сељаци касније дотукли моткама).“ Оригинал, писан на машини, ћирилицом, у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 6275.

чак из Опленца и Качера. Сада се у Шумадији не налазе никакве или веома мале снаге четника, пошто је цео руднички и колубарски корпус отишао немачким камионима за Ужице. У Космају се налази само једна слаба чет.[ничка] бригада од око 250 људи. 7-У опколили су наши III бат. те бригаде у Дрлупи и страшно га разбили убивши им 7—8 чупаваца. Наше дивизије које се боре у Зап. Србији налазе се већ између Ваљева и Гор. Милановца. Потпуно је разбјена, по злу чувена, љубићска бригада дражиноваца. Огромна маса силом мобилисаних шум. сељака, које терају тамо, враћа се бацајући пушке успут и предајући нашим партизанима муницију, како би се на неки начин оправдали, због тога што су полазили са чулавцима.

П.К. нам је писао да јавите преко нас што вам је све потребно од санитетског материјала да би вам дослали.

Такође за вас је стигла повећа пошилика разног штамп. мат., боје и матрица. Због техничких тешкоћа око пребацивања шаљемо вам само половину од тога. 11 ком. II заседање,¹³ 2 ком. Основи лењ.[низма], 1 ком. Ист.,¹⁴ 20 [брошура] од Јурењева, 10 бр.[рошура] О кадровима, 3. ком. Пролетера, 4 кут. гешт. боје. 44 матрице, 3 к. „Косм.[ајског] борца" — 3 к. „Од кућ. прага ..." и директ.[ивна] писма О.К. од 25-XII и 20-1У.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав
О.К. Младеновац

А у извештају тога окружног комитета од 3. маја 1944, такође Покрајинском комитету, каже се:

„27 априла четници и жандарми су по петом пут са концентрисаним снагама са свих страна нападали Друговац (после 4 досада неуспешна покушаја) у јачини од око 1000 људи. Непријатељ је због велике бројне надмоћности успео да најзад упадне у село, али тек после вишечасовне борбе у којој је имао око 60 мртвих (према још не у потпуности провереним подацима — мада је сигурно утврђено да је број врло велики). У борби су поред сељака учествовале и 2 наше чете. Ми смо имали 4 мртва -друга. По упаду у село непријатељ је почео са паљењем кућа и стрелањем ртараца (пошто су се сви млађи сељаци повукли са нашим четима)."

(Докуменат, писан на машини, ћирилицом, у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 6273.)

Према томе, с обзиром на бројност четничких снага (из Опленца и Качера), може се закључити да је овде реч о борби вођеној 27. априла 1944. године.

¹³ Односи се на брошуру о II заседању АВНОЈ-а.

¹⁴ Историја СКП(б)

БР. 131

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА 2. ШУМАДИЈСКЕ НО БРИГАДЕ ОД 29. МАЈА 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ О РАЗБИЈАЊУ БРИГАДЕ И ДОЛАСКУ ЈЕДНЕ ЊЕНЕ ЧЕТЕ НА КОСМАЈ¹

29-У-1944 год. Положај

ЗА О.К. МЛАДЕНОВАЦ

Драги другови, силом прилика доспео *сам са* једном четом бораца на овај терен. Ви сте већ чули како је прошла наша бригада.² Овде на вези код вас затекао сам једну групу

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 535.

² У изјави преживелих руководилаца ове бригаде, датој јула 1954. редакцији Зборника, каже се да су удружене снаге Немаца, недићеваца и четника Драже Михаиловића припремиле концентричан напад на 2. шумадијску НО бригаду да би је разбиле и уништиле, а тиме, на ширем плану, угушиле устанак у Шумадији и на Космају. Окружни комитет КПЈ за Аранђеловац је био обавештен о тим припремама окупатора и квислинга. У то време, 10. маја 1944, 2. шумадијска бригада је преданила у с. Прогореоцима, срез орашачки. Ту је од Душана Петровића Шанета добила наређење да се у току ноћи пребаци на Космај, пошто је простор уже Шумадије био запоседнут лаким непријатељским снагама. Истовремено је Радован Грујић Шумадинац, члан Окружног комитета, послао Даницу Миловановић, члана СК лазаревачког среза, да 2. шумадијску бригаду, при њеном покрету из с. Прогорелаца, сачека код даросавске цркве и Штабу бригаде да најновија обавештења о кретању, јачини и намерама непријатеља. Бригада је, међутим, остзла на том простору и преданила у с. Даросави. Ујутро, 11. маја, она је нападнута. Штаб бригаде се није снашао, те је настало извлачење у неред. Борни су се пробијали из окружења појединачно и у мањим групама, борећи се прса у прса. То је изазвало велике губитке. Нарочито су страдали руководиоци, чланови Партије и старији борци, јер су они морали примити тежину оорбе, како би младим и неискусним борцима омогућили да се извуку.

У писму Душана Петровића Шанета, секретара ОК КПЈ за Аранђеловац, које је он 31. маја 1944. упутио Окружном комитету КПЈ за Младеновац, овако је описана та борба:

„Свакако сте већ чули од другова који су стигли о случају са нашом бригадом. Непријатељ је овог пута задао добар ударац. Резултат те борбе још ми није познат, јер нисам ухватио везу са свим групама. А велики део бораца пребацио је се на ваш терен, тако да још и мање имам могућности да проверим тачно стање ствари. Главно је да је непријатељ успео да разбије бригаду и губици могу да се цене на нашој страни од 20—30 бораца ...

нових другова коју сам прикључио овој чети. Према доби-
веним подацима реакција још увек бесни по Шумадији, на-
рочито око Даросаве, зато што би се јавили неки другови

У том времену већ смо почели да добијамо обавештења
са разних страна да се четничке снаге враћају на свој терен,
а које су биле упућене на фронт код Ужица и Ваљева. Даље,
одмах затим, приметили смо да се прилично велике снаге чет-
ника, *са свих страна*, приближавају оном делу терена где смо
се ми последњих недељу дана задржавали и кретали. Одмах
нам је било јасно да је њихов циљ заопкољавање наше бри-
гаде. На *састанку штаба одржаном увече рано, уочи* саме те бор-
бе, констатујемо и одлучујемо ово: прво, да је непријатељ
концентрисао своје снаге и то у овим селима: Буковик, Венча-
не, Даросава, Рудовци, Крушевица и да је врло вероватно да
ће до јутра да пребаци снаге и у Прогореоце (ми смо се те ве-
чети налазили у Прогореоцима); друго, да је он те снаге кон-
центрисао да нас нападне. Даље, на основу такве концентра-
ције, ми доносимо овакво решење: Да је неодложно потребно
да се још у току исте ноћи пребаци бригада иза тог обруча.
Правац кретања је био ваш терен, јер са Качером нисмо били
начисто. Подвукли смо још и то: у случају да и тамо наиђу
на неки обруч итд., да употребе тактику јуриша и продора...
Ето, тако је било решено. Шта су другови урадили?! Они су
се... задржали... у Прогореоцима и у току ноћи спустили су
се до Даросавае!, сместили су се у један забран, прилично да-
леко од сваког положаја, у намери да ту „конспиративно“ (са
200 бораца!) предане. Шта је се даље десило? Десило се оно,
што је морало да се деси. Наиме, они су били примећени и от-
кривени још рано ујутру и, наравно, нападнути. Том прили-
ком руководство бригаде учинило је и другу грешку, која је
у односу на прву још већа... Уместо да изврше јуриш на
непријатеља (непријатељ их је напао с те стране са 100 бораца),
који их је напао од стране Венчана, разјуре га и продуже у
правцу Космаја, они су... ^се] сјурили са читавом бригадом у
јаругу... у правцу Крушевице и Рудоваца... [иако] су били
обавештени још у току јучерашњег дана да су се у тим селима
стационирале прилично велике снаге четника. И у том безгла-
вом бежању изгинуо нам је велики број другова, а један део је
похватан. Даље, после разбијања доста нам је другова настра-
дало...

Овамо реакција бесни. Четници су концентрисали велике
снаге и врше свакодневне претресе. Претреси су детаљни и
врше се по свим селима, шумама, јаругама итд. Више од 10
дана *космајеки четници* налазе се у Даросави и свакодневно
Ерше претресе по њој. Иначе, изгледа да се на овом делу те-
рена концентрисао цео Руднички корпус и још су придодате
неке снаге (Космајци, Ваљевци итд.). Изгледа да су чврсто ре-
шени да пречисте са њом пре него што морају да крену на
фронт. (Говори се међу њима да ће ускоро да крену за Дрину.)
Других непријатељ. снага нарочито се не запажају, осим жан-
дарма који често са четницима заједно одлазе у претресе..."
(Оригинал, писан мастилом, ћирилицом, у Архиву ЗРПС, рег.
бр. 538.)

у већем броју, онда им дајте ову везу са бригадом: Село Брајковац, крај Палеж, на кућу Вујадина³ интенданта.

Драги другови, ми смо врло гадно прошли, пало је доста другова и стално падају. У самој борби, када је најгушће било, пало је свега два друга, а ови падају тек после разбивања. Гледајте и добро водите рачуна да одред овако нешто не би задесило. А сви изгледи говоре да ће реакција код вас тек сад наступити. Чули смо да добро стојите са муницијом, гледајте да нешто одвојите за нас. Да ли што знате за Кицоша?⁴ Ако се буде јавио шаљите га одмах на дату везу.

Шаљемо вам једно писмо за друга Павла,⁵ т.ј. ако ви имате везу с њиме. Ми такође не знамо када ћемо с њим доћи у везу. На младеновачком терену дошли [смо] у везу са друговима овог терена али их ништа нисмо могли искористити, пошто се и непријатељ ту близу нас налазио. Сада се опет враћамо натраг на овај терен.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав
Срба⁶

У ствари, како стоји у већ поменутој изјави, по разбијању 2. шумедијске бригаде, њени борци су се поделили у два дела: 1. батаљон, с командантом и комесаром бригаде, одлази на Космај, а 2. батаљон у орашачки срез, према Опленцу. Овој другој групи се придружио Шумедијски НОП одред, који се благовремено извукао из обруча.

Заробљене борце четници су поубијали на најсвирепији начин, и то пред народом (као што је био случај на збору у с. Рудовцима), желећи да сељаке застраше и одвоје од НОП-а. У партизанским селима, нарочито у с. Даросави, четници су извршили масовне злочине.

Повезивање и прикупљање развојених група трајало је прилично дуго. Али су оне и за то време самостално изводиле акције. Бригада се средила средином јуна 1944. године (види књ. 9, док. бр. 56). Она је тада имала два батаљона и јуришну чету — око 120 бораца, али је већ почетком августа бројала преко 600 бораца.

³ Вујадин Станосевић, интендант 2. шумедијске НО бригаде

⁴ Драгомир Гаврић

⁵ Душан Петровић Шане

⁶ Иван Стефановић, народни херој

БР. 131

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЗАЈЕЧАР
ОД 31. МАЈА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СР-
БИЈУ О ДЕЈСТВИМА 9. НО БРИГАДЕ И НИШКОГ НОП
ОДРЕДА У ИСТОЧНОЈ СРБИЈИ¹**

31 мај 1944 год.

ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ

Драги другови,

Последњи извештај послали смо вам одмах по преласку Мораве.² Сада се налазимо на тремеђи Алексиначког, Сокобањског и Сврљешког среза, одакле вам и пишемо.

После оног првог сукоба са Немцима изнад Ниша³ кренули смо са целокупним нашим снагама (бригада и одред заједно) према Књажевцу ради сусрета са VII бригадом,⁴ о чему нам је друг Милисав⁵ писао.

Дражиновска и кољашка реакција је, обавештена о нашем доласку као и о снази, предузела припреме. Прве концентрације дочекале су нас испред с. Б.[елог] Потока.

После ових борби следећих четири дана чекале су нас нове концентрације. Пуних 5 дана водили смо непрекидно борбе са дражиновским снагама у јачини од 4—5 хиљада људи. До сада су нас нападала 4 корпуса и то: Делиградски, Сувопланински (Сврљешки), Књажевачки и на крају Тимочки. Борба последњег, петог дана била је најјача и најжешћа. И благодарећи само невероватној храбрости наших бораца, довољној количини муниције, а и минобацачима, и ова је борба решена у нашу корист.

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 14796.

² Редакција није пронашла извештај. Девета НО бригада је са Јастрепца прешла у источну Србију 19. маја 1944. Прелазак преко Мораве извршен је код с. Дудулајца.

³ По преласку Мораве 9. НО бригада је неочекивано, код с. Чамарлије, наишла на логор немачке ПА одбране Ниша, али до сукоба није дошло.

⁴ По наређењу ГШ НОВ и ПО Србије, 7. НО бригада (црнотравска) прешла је у источну Србију и састала се са 9. бригадом. Обе су бригаде, 6. јуна 1944, ушле у састав 23. НО дивизије.

⁵ Недељко Караичић

О борбама штаб бригаде⁶ и штаб одреда⁷ ће вам детаљније писати.

Са нашим О.К., као и са другом Вилићем⁸ из Нишког О.К. разматрали смо последње наше борбе као и целокупну ситуацију на овом терену, о чему ћемо вам овде укратко јавити, да бисте нам ви својим предлозима и директивама помогли.

Ове неколикодневне борбе су од великог значаја за развој Н.О. борбе у читавом овом крају, све до Дунава и о њима је обавештен скоро читав народ. (Погинулих и заробљених дражиноваца из ових борби има скоро са читавог терена). Наши успеси су разбили дражиновске лажи о уништењу партизана и бајке које су дражиновци испредали о својој војсци.

Народ се тргао. Свуда нас је примао са симпатијама и говорио нам о кољачком терору. Дobar део силом мобилисаних сељака разбежао се кућама. Али оно што је моментално карактеристично за ситуацију на овом терену јесте то да се народ још увек држи резервисано према нама, иако нас симпатише. Прилива имамо, али је недовољан и не одговара нашим војничким успесима. Често нам кажу: „Све је то тако како нам ви кажете, али ви ћете отићи, а они ће опет доћи и онда тешко нама" . . ., што је доказ да народ још нема поверења у нашу снагу и у нашу заштиту.

Досадашњим борбама ми смо потукли и добрим делом разбили дражиновске концентрације — али ми нисмо могли са овим снагама довољно ударити, а што је још важније нисмо могли искористити постигнуте успехе, јер **Јих нисмо** могли гонити, ићи дубље за њима. Разлог томе су: веза, проблем рањеника, утрошење муниције и премореност бораца.

Тако смо се ми овде после ових петодневних успеха у ствари повукли — односно повратили назад. А то ће већ непријатељ користити како политички, тако и да се поново евакуи и концентрише.

Ове борбе су нам ставиле на знање да је непријатељ решен да се грозничаво брани, односно да нас напада. Борба последњих дана је то нарочито јасно показала. Утрошак муниције нам је такође наметнуо да ово питање муниције најозбиљније поставимо и да га што пре решимо. У ту сврху ми смо послали једну чету на Јастребац да пренесе потребну попуну. Муниција за минобацач нам је такође неопходно

⁶ и ⁷ Реч је о штабовима 9. НО бригаде и Нишког НОП одреда.

⁸ Милан Вилић, секретар Окружног комитета КПЈ за Ниш

потребна, јер је дејство минобацача у овим борбама стварно било одлучујуће.

Међутим успешно попуњавање утрошене муниције, као и снабдевање потребним оружјем, свакако да на овај начин нећемо моћи стално вршити, а с обзиром на стално повећање потреба биће све теже. А што је најважније ми се стално морамо кретати, што још више отежава овакав начин снабдевања.

Из тих разлога пред нас се поставља најхитније примање савезничке војне мисије, чиме би се све ове тешкоће отклониле.

Али при оваквој ситуацији на терену, ми још немамо неки одређен чист терен, где би се могли стално спуштати транспорти, нити ми са овим садашњим нашим снагама можемо бранити неки терен, јер нам број непријатељских снага намеће сталну покретност. Та мисија би такође за прво време морала бити покретна.

Писмо друга Милисава узели смо најозбиљније у обзир и предузели смо били покрете да омогућимо што лакше пробијање и долазак VII бригаде. А у сусрет смо послали и курире, који ће се повезати са њом.

Међутим, све до данас, према обавештењима која смо могли добити, VII бригада је још увек далвко од нашег терена. Дознали смо за неке акције у Запаљу око Суве Планине; била је нека борба у Крчимиру.

Овако њено споро надирање није нам ни мало јасно и питање је да није случајно променила правац кретања. Нека реакција је није могла задржати, а свакако не дражиновска, јер су целокупне дражиновске снаге концентрисане према нама. Курири, које смо послали, још се нису вратили.

С обзиром на ситуацију на нашем терену и борбе које нас тек очекују, њен убрзани долазак и њена помоћ, бар за најкраће време, постављају се као неопходна потреба.

О овоме вас извештавамо да бисте са своје стране предузели све што је потребно да бисмо се најхитније повезали са VII бригадом. Исто тако верујемо да ћете се сложити да се VII бригада задржи неко време на нашем терену, јер би нам та њена помоћ знатно омогућила разбијање дражиновске реакције на већем делу терена. Исто тако смо мишљења да би долазак једног од другова из П.К. овамо на наш терен такође много допринео ширењу Н.О. борбе и јачању наше Партије.

Ми ћемо, после проласка овим тереном где се сада налазимо, поново учинити покрет у правцу VII бригаде. Одред

за сада и даље мора остати заједно са бригадом, премда је реакцији под овим условима врло лако да нас централисаним снагама напада.

О свим новостима и променама на терену настојаћемо да вам што чешће пишемо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

О.К. ЗАЈЕЧАР

Другарски поздрав,
Марко⁹

БР. 150

ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИЈСКОГ ДНЕВНИКА 2. ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 1. ЈАНУАРА ДО 1. ЈУНА 1944. ГОДИНЕ¹

ОПЕРАЦИСКИ ДНЕВНИК ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

1. јануар 1944. год.²

1. У рано јутро непријатељ, из Нове Вароши, продужава напад ка Кокином Броду. Једни његови делови избијају на Кокин Брод и нападом са леђа успевају да натерају на повлачење са положаја Тиква наша два батаљона.

Два батаљона из Вилова повукла су се преко Увца у с. Ојковицу. Чете II Пролетерске бригаде из с. Радајине пребацују се на Кокин Брод, за заштиту овог прелаза.

2. После повлачења делова II Далматинске бригаде на десну обалу Увца, заузима се следећи распоред: један батаљон II Далм. бригаде у с. Сеништа, једна чета II Пролетерске у с. Вољак; две чете II Пролетерске на Кокин Брод и 2 батаљона II Далматинске бригаде у с. Ојковица. Четврти батаљон ове бригаде задржава се у с. Недићи, док један батаљон Шумадске остаје у с. Забрђе а други у засеоку

⁹ Живан Васиљевић, секретар Окружног комитета КПЈ за Зајечар

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 56—4, к. 732 „А“.

² Извод из операцијског дневника 2. пролетерске дивизије за период од 4. децембра, од напада Немаца на Пријепоље и Нову Ба-рош, па до 31. децембра 1943. објављен је у 16. књизи (док. бр. П23).

Локва. Један батаљон II Пролетерске бригаде је на Боровој Глави, док се један још није вратио са просторије Рудо, Прибој, упућен за прихват друга Љуба Вучковића.³

Са овим распоредом намеравамо бранити непријатељу прелаз на десну обалу Увца.

У овим борбама наши делови нису имали губитака. Непријатељски губитци нису познати.

3. Непријатељска авијација неактивна.

4. Време облачно без снега.

5. Штаб дивизије у Негбини.

П.С. Добивени податци од Шумадиске бригаде⁴ да у с. Мочиоцу има већи број четника.

2. јануар 1944. год.

1. Увече 1. јануара, штаб Шумадиске бригаде извештава да је бугарски командант из Ужица наредио чишћење пута Ужице — Кокин Брод и да је пут очишћен до с. Јасенова. Да би се овај правац затворио наређено је Шумадиској бригади да са једним батаљоном, из засеока Сандук, пређе у Забрђе а батаљон из Забрђа, преко Јасенова и Беле Реке, пребаци у заселак Стража, код к. 1170. Задатак ове јединице је да тачно извиди с. Јбубиш и Дренову и поруши мостове у Љубишу а нарочито у с. Дренови на реци Катунници.

2. II Далматинска бригада остаје на истим положајима, т.ј. са једним батаљоном у с. Сеништа, једним у с. Недићи и два у с. Ојковици. Штаб бригаде смастио се у с. Бурађа. Измена је извршена само код батаљона који је смештен у с. Недићи. Исти је упућен на Кокин Брод наместо две чете II Пролетерске бригаде.

У току дана, штаб II Далматинске бригаде извештава да је непријатељ, у току 1. тек. месеца, долазио са неколико камиона до Кокиног Брода и да је око 40 Немаца пошло у правцу с. Вранеша спајајући се са групом упућеном преко Каменице. После одласка до у с. Радојињу, 100—120 Немаца

³ У то време, средином децембра 1943, начињене су измене у Штабу 2. пролетерске дивизије. За команданта је постављен Љубо Вучковић, дотадањи командант 4. пролетерске бригаде. Према наређењу Штаба 2. ударног корпуса НОВЈ, 2. пролетерска бригада је послала један свој батаљон на простор Рудо—Увац да прихвати новог команданта 2. пролетерске дивизије (види књ. 16, док. бр. 99, 101 и 123).

⁴ Односи се на 1. шумадијску бригаду, која је по наређењу Врховног штаба НОВ и ПОЈ прешла у Санџак и 29. новембра 1943, у Пријеполу, ушла у састав 2. пролетерске дивизије.

вратило се у К. Варош, остављајући у Радојињи четничког бандита Калаита са 30 Немаца и 40 четника.

У акцијама вођеним 31. XII и 1. I-1944 г. ми смо имали 2 погинула друга и једну другарицу, а рањених 40 другова. Нестало је 4 Италијана. 2 друга су остала, приликом пробијања, на левој обали Увца. Очекују да ће се исти вратити. По процени, непријатељ је имао у овим борбама 10—12 мртвих и око 15 рањених. Заплењен је један тешки митраљез без постоља. Батаљони на просторији с. Ојковица извештавају да није примећено никакво непријатељско кретање у правцу Трудова и Штиткова.

3. II Пролетерска бригада остаје са једним батаљоном на Боровој Глави, чету у Ваљку појачава остатак њеног батаљона, док се један батаљон задржава у Негбини. На Боровој Глави остаје батаљон који је ишао за прихват друга Љуба Вучковића.

Обавештајни центар ове бригаде извештава да у селу Мочиоцу има 15—20 четника и да су податци о њиховом прикупљању нетачни.

4. У току дана долази код штаба дивизије друг Љубо Вучковић и Саво Дрљевић. Први је одређен за командант дивизије а други за начелника штаба, пошто је досадањи штаб, због догађаја у Пријепољу, скинут са дужности.⁵

Са овим друговима долази још 50 другова из II Пролетерске бригаде, који су успели да се, после борби око Пријепоља, повуку у састав наших других јединица.

5. О стању непријатељских снага у с. Вранеша добијају се неједнаки податци. По једном извештају ту има око 150 Немаца и 350 четника, док по другом уопште нема непријатељских снага.

Батаљон Шумадиске бригаде, упућен за рушење мостова ка Љубишу, није успео да поруши мост на Катунци, зато што је наишао на отпор четничке Златиборске бригаде.

6. Непријатељска авијација неактивна.

7. Време променљиво.

8. Штаб дивизије у Негбини.

Предао:
Начелник штаба, мајор,
Стојад. М. Солдатовић

Примио:
Начелник штаба
Саво Ј. Дрљевић

⁵ Види књ. 16, док. бр. 99.

3. јануар 1944. год.

1) Издато наређење II прол. да 3. батаљон повуче са Бор. Главе у Негбину а комбиновани батаљон да пребаци у е. Јасеново, за прихват Шумад. бригаде.

- 2) Издато наређење за покрет 4. т.м. на нову просторију.
- 3) Остало без промјене.

4. јануар 1944. год.

1) Непријатељ је имао намјеру да нас обухватно нападне рачунајући да ћемо остати и даље на старој просторији. Њемци су пошли са тенковима и једном колоном — око 200 војника од Н.[ове] Вароши правац Кокин Брод, и даље на (к. 1245) и к. 1202. Заједно са Њемцима ишла је и једна банда четника, око 200, под командом разбојника Калајита. Друге четничке банде ишле су од правца Штиткова, Г. Трудово, Мочиоце.

2) Приликом покрета први дал. батаљон наишао је на Њемце и примио борбу. Комбиновани батаљон разбио је Златарску четн.[ичку] бригаду и протјерао је према Љубишу. Шумад. бригада разбила је ариљску и пожешку четн. бригаду и протјврала их преко Б. Реке и Рзава. Батаљони II дал. бригаде протјерали су четнике од Д. Трудова и Штиткова. Ноћу 4—5 око 23^h 1. бат. II прол. и 1. бат. II дал. пошли су у напад на четнике и Њемце према с. Ојковица. Међутим непријатељ није сачекао наше снаге већ је раније отступио.

3) Током борби погинуо је са наше стране 1 Италијан од топов. гранате а рањено је 4 борца. Непријатељски губици нису нам познати али су знатни, већи од наших. Шум. бригада заробила је 4 четника, међу њима 1 Италијана.

4) Послије борбе јединице су размјештене и то: Шум. бригада у с. Мочиоце, II прол. бриг. — у с. Драшковићи 2 бат. и с. Г. Трудово 1 батаљон. Друга далм. — у јуж. диј.[елу] Д. Трудова 1 бат., 2 бат. у Штиткову а 1 бат. у зап. дијелу Г. Трудова.

5) Штаб дивизије у Г. Трудову.

5. јануар 1944. год.

Дан прошао без борбе и покрета. Јединице се одмарају. Вријеме врло рђаво, снијег и вијавица.

Заробљени четници пристали да остану у јединици.
Остало без промјене.

6. јануар 1944. год.

- 1) Наређени покрет није се могао извршити услед рђавог времена. Покрет одложен за 7. т.м.
- 2) Јединице су остале на истим положајима.
- 3) Непријатељ није показао никакву активност.

7. јануар 1944. год.

- 1) Све јединице извршиле су покрет и то: II прол. бригада у с. Мајекова, остављајући 1 свој батаљон у с. Горње Трудово, II далмат. у с. Г. и Д. Тисовица, остављајући 1 свој батаљон у с. Штиткову, и Шумад. бригада у с. Арсовиће (1 км. источно од с. Зечевића). Штаб дивизије у с. Маскова.
  - 2) Све јединице имале су прикупљене податке о непријатељу на свом правцу а у првом реду према Ивањици.
  - 3) Један батаљон II далм. имао је мању борбу са четничким и муслиманским бандама на простору Г. Тисовице. Банде су растјеране.
  - 4) Штаб дивизије у с. Маскова. Остало без промјене.
- Дато наређење Другој далмат. да изврши покрет 8. т.м. на нову просторију.

8. јануар 1944. год.

- 1) Друга далмат. извршила покрет на просторију Кушићи — Деретин — Опаљеник. Батаљон Друге прол. бригаде из Г. Трудова извршио покрет правац Маскова.
- 2) Два заробљена недићевца (заробила их Шум. бригада 7. I. у Кушићима) дали су податке о непријатељским снагама у Ивањици. Стигао је и извештај из с. Катића. Према прикупљеним подацима у Ивањици и околини било је непријатеља и то:
  - а) у Ивањици: 200 Бугара, 30 Њемаца, 80 недићеваца и 70 граничара,
  - б) у лисанском руднику 70 белогардејаца,
  - в) у Ариљу око 100 Бугара и 100 недићеваца,
- г) У другим околним мјестима није било непријатеља, осим четничких банди које су вршљале по селима бјежећи испред нас.
- 3) На основу ових података, а очекујући да сваког часа може доћи појачање гарнизона у Ивањици, донесена је одлука да се нападне још исте ноћи гарнизон у Ивањици и уједно да се ликвидира рудник.

4) Да би се постигло изненађење наређено је да се изврши напад на Ивањицу и то ноћу између 8. и 9. т.м. са почетком у 20^h.

5) План напада је слиједећи:

а) Десна колона: 2 бат II дал. бригаде, к-дант Обрад Егић У саставу и 1 бацач. — Правац: Опаљеник — цеста Ивањица — Бедина Варош преко Моравице — Црњево — к. 799 — 468 — 646. Ликвидирати непр. упоришта на лијевој обали ријеке и осигурати се од Гуче.

б) Средња колона, к-дант Средоје Урошцвић, састав: 1 бат. (4/П прол.) и 1 бат. II далмат. бригаде и 2 бацача.— Правац: Кушићи — цестом, овладати к. 768 — Ригине — к. 671, к. 501 и директан упад у град, у циљу ликвид. непријатељских упоришта на лијевој обали ријеке.

ц) Лијева колона, к-дант Ратко Софијанић, састав: Шумад. бригада и 1 (I) бат. далмат. бригаде, са 1 бацачем.— Полази из Маскове правац Грабовица—Лисански рудник. Ликвидирати рудник и фабрике. По ликвидацији рудника далмат. батаљон да се оријентише према Ивањици и помогне ликвидацији гарнизона у граду.

д) Обезбјеђење: 3. батаљон II прол. бригаде са замјеником к-данта II пр, бр. Луном⁶ полази из Маскове правцем: Катићи—Водице—Биљеге—Калуђерске воденице—Клисура, са задатком затварања правца од Ариља.

е) Болнице и интендантуре остаће у с. Сивчини, које ће осигуравати комбиновани батаљон II пр. бригаде.

ф) У случају успјеха II прол. оријентише се према Ариљу а II дал. према Сјеници, Шум. према Гучи.

г) У случају неуспјеха II прол. Катићи—Бела Црква, Шумад. с. Страгачина, II далм. Опаљеник — Деретин—Кушићи.

х) Приликом напада Штаб дивизије биће у Глијечу.

б) Приликом покрета II далм. од Штиткова наишла је на групе четника које су растјеране. Такође 4. бат. II прол. растјерао је веће групе четника код Мучња, и ради тога прилично је закаснио.

7) Дан ведар и топао.

8) Покрет према Ивањици извршен са нешто закашњења.

9) Друго ништа нарочито.

⁶ Миодраг Миловановић Луне, народни херој

9. јануара 1944. год.

1) Лијева колона стигла је на цесту око 24^h 8. I. Средња колона упала је у варош око 3^h 9. I. Десна колона стигла је код бункера тек у 6^h. Осигурање према Ариљу стигло је на одређено мјесто (у Клисуру) око 6^h. Пут је био прилично тежак. Пртине није било, снијег и сметови велики. Ипак се ишло доста добро.

2) Обезбјеђење (трећи батаљ, II прол. бриг.). Наишло је у с. Катићи на четничке банде и дјелове Недићеве пољске страже. Пољске страже било је око 50 а 2 четн. бригаде. Ариљска и Пожешка бројиле су око 150. Борба је почела 8. I. у 21^h. У налету нашег батаљона заробљено је 5 стражара, од којих 2 жандарма су одмах стрељани. Заплијењено је око 2.000 муниције, 10 коња, нешто хране итд. Четничке банде су растјеране. Током дана 9. т.м. наилазиле су групе разбијених четника тако да је ухваћено још 10. У с. Добраче једна чета овог батаљона убила је 1 жандарма а 1 ранила. После подне наишла је једна чета Бугара из Ариља али није смјела ући у Клисуру, већ је само препуцавала.

3) Лијева колона није успјела да заузме рудник, ради тога што су обје фабрике опасане бункерима и жицом. Једна чета успјела је да уђе у једну зграду (бараку). У међувремену наишла је једна четничка колона и ударила нашим јединицама с леђа. У краћој борби Шум. бригада заробила је 21 четника, 1 жандарма и заплијенила 10 пушака и 4 коња. Убијено је 2 бјелогардејца и више рањено. Са наше стране лакше су рањена 4 друга. У зору 9. I. наши су се дјелови повукли у с. Церово.

4) Средња колона успјела је да током ноћи ликвидира сва непријатељска упоришта у граду на лијевој страни ријеке осим школу, попову кућу, цркву и електр. централу. Током дана настављено је са чишћењем града тако да је заузета школа и електр. централа. Остала је само 1 зграда, подрум близу моста у коме су се сакрили Бугари.

5) Десна колона није успјела да ликвидира бункере на коси изнад града на десној страни Моравице те се морала повући у Бедину Варош.

6) Током дана настављена је борба углавном код средње колоне и продужена је и ноћу.

7) Наређено је десној колони да поново изврши напад на непр. упоришта са десне стране Моравице.

8) Један бомбардер извиђао је наше положаје у и око града. Није бомбардовао, бацао је летке противу Савезника.

9) Нисмо добили извјештај од лијеве колоне и обезбјеђења.

10) Штаб дивизије у с. Глијечу.

11) Дан ведар и топао.

10. јануар 1944. год.

1) Одмах иза 24^h 9. I. извршен је понован напад на непр. упоришта. Бункери су били врло јаки, око њих ровови, испред брисан простор, снијег, ноћ свијетла скоро као дан. Напад није успио те су се јединице имале повући на нове положаје. Током ноћи евакуисано је из града заплијењене ствари и храна.

2) Средња колона повукла св из града око 5^h на сектор Катићи—Бела Црква. Десна колона повукла се у Б. Варош и даље према Опаљенику. Један батаљон остао је до иза подне на положајима изнад бункера, на десној обали Моравице.

3) Штаб дивизије пребацио се код Комб. бат. у с. Сивчина — заселак Богдановићи.

4) Један бугарски бомбардер извиђао је према Кушићима, али није бомбардовао.

5) Према прикупљеним подацима непријатељ је имао у граду велике губитке. Убијени су 3 Њемца, међу којима 1 официр-капетан. 5 Њемаца је заробљено. Заробљено је 8 бугар. војника, 1 белогардејац, неколико четника и недићеваца. У свему је било око 60 мртвих Њемаца, Бугара, четника и недићеваца, преко 60 заробљено и много рањено. Са наше стране било је 3 мртва и 18 рањених. Заплијењено: 6 п. митр., 8 машин. гевера, 20 пушака, 15 коња, доста хране и друго.⁷

6) Наређено је јединицама да заузму предвиђени распоред.

Друго без интересантних догађаја.

11. јануар 1944. год.

1) Бригаде су се размјестиле и то:

1) II прол. бригада — Катићи—Бела Црква.

2) II далм. — 2 батаљона у Опаљенику и Деретину а 2 батаљона у с. Кушићи.

3) I шумад. у с. Јованчевићи — Миланца.

2) Два авиона су извиђала и бомбардовали су положаје око Ивањице, на којима није било наших дјелова.

⁷ О борбама у Ивањици и руднику Лиси види књ. 21, док. бр. 86.

3) Непријатељ туче митраљезима косе око града, једва је успио да из бункера уђе у празан град.

4) Јединице се одмарају. Остало без промјене.

5) Штаб дивизије у Кушићима.

За 12. I. заказана конференција штабова бригада са Штабом дивизије.

12. јануар 1944. год.

1) Јединице су остала на истим положајима. Непријатељ неактиван, авијација такође. Борци се одмарају.

2) У 14^h почела конференција Штаба див. са штабовима бригада. На конференцији су претресана сва актуелна питања наше јединице и питање акције на Ивањици. Радило се по овом дневном реду:

1) Војничко и политичко стање у дивизији — извјештаје подносе команданти и комесари, са допуном осталих чланова штабова.

2) Претрес акције на Ивањици

3) Питање односа између штабова и јединица и

4) Разно.

3) Конференција је апсолутно успјела.

4) Банде Калајита нападе су 1. бат. дал. али су одбијене према Штиткову. Убијено 4 а 10 рањено. Ми смо имали 1 лакше рањеног.

13. јануар 1944. год.

1) Према прикупљеним подацима гарнизону у Ивањици стигло је појачање око 3—5 тенкова и 5—600 војника — Њемаца и Бугара. Ујутро су кренули из Ивањице и то са једном колоном и 2 тенка јаворским путем према Кушићима а друга колона преко с. Глијеча према с. Сивчина.

2) Наређено да се покрет изврши током ноћи (13—14.) на нову просторију и то:

а) Шум. бригада у с. Брезова,

б) II далм. на просторију с. Маскова—Гумешевац—Мочиоце,

ц) Штаб див. у с. Вујаши.

3) Падом мрака наишли су дијелови непријатеља на нашу засједу на почетку с. Опаљеник. Непријатељ је одбачен уз губитке, према накнадним обавјештењима, од 6 мртвих и 11 рањених. Са наше стране 6 лакше рањених.

4) Покрет је извршен у реду.

Друго без промјене..

14. јануар 1944. године

1) Око 8^h непријатељ је стигао код школе у Кушиће. Прије тога претраживао је терен са топовима, бацачима и митраљезима. По доласку у Кушиће једна колона је продужила према Тисовици и Јавору. Друга колона почела се спуштати према с. Маскова а трећа према Илонци.

2) Бугарска колона према Маскови је заустављена али истовремено појавиле су се знатније бројно четничке банде од Штиткова — Рујишта. Поља према Чемерници. Изишле су на Мутни Врх (к. 1443)—к. 1112 и покушале продор према с. Гумешевац. Ради тога наши дјелови морали су напустити Маскову.

3) Да би избјегли теже и фронталне борбе са непријатељем наређен је покрет на нову територију и то:

1) II прол. на просторију Равна Гора—Бјелуша. Накнадно је ријешено да један батаљон остане у с. Катићи.

2) Шумад. бригада у с. Клеково.

3) Дал. бригада на просторију с. Мочиоце — Драшковићи—Јасеново.

4) Штаб дивизије у Равну Гору.

4) Покрет смо извршили нешто прије него што смо били предвиђени наређењем.

5) У борби која је вођена ми смо имали 2 лакше рањена, дезертирало 8 Итал., међу којим 1 официр. Непријатељски губици нису нам познати али по причању сељака су знатни: 10 мртвих и рањених. Непријатељ не жали муницију.

6) Покрет није био тако лак. Ноћ, снијег пада, пртине нема и хладно. Шум. бригада и II прол. нису имале борбу.

7) У Равну Гору стигли смо око 24 часа.

15. јануар

1) Четничка банда у јачини око 100 војника напала је први батаљон Далм. бригаде, али је одбачена према Г.-Трудову.

2) Трећи батаљон II прол. бригаде сачекао је близу четнике од правца Стишовићи и одбацио их. Непријатељ је побјегао у паничном страху. Касније једна колона Бугара стигла је из Кушића и Маскове у Белу Цркву, одакле је кренула за Катиће. Са овом колоном срео се један вод 3. бат. и повукао се. Батаљон је извршио напад на Бугаре али су се Бугари очајнички бранили. Ми смо имали око 11

избачених из строја: 2 мртва, 2 нестала и 7 рањених. Непријатељски губици: 29 мртвих и 34 рањена.

3) Остало без промјене.

4) Штаб дивизије у Равној Гори.⁸

16. јануар 1944. год.

1) Трећи батаљон II прол. повукао се из Катића на Глог.

2) Наређено да се изврши покрет на нову просторију и то:

а) II прол. бригада: Бела Река—Стража—Љубиш,

б) II дал.: Драшковићи, Брђане, Јасеново,

ц) Шум. да остане на Клекову,

д) Штаб дивизије код школе у Бел. Реци.

3) Покрет извршен у 12^h у реду.

Вријеме рђаво, снијег пада и вијавица.

Остало без интересантнијих збивања.

17. јануар 1944. године

1) Јединице су размјештене на просторији према наређењу од 16. т.м.

2) Четничке банде са нешто Бугара стигле су у с. Мочиоце, у свему око 300 војника. Из Мочиоца кренули су у три колоне и то: према Жедној Глави, Драшковићима и према Буковом Долу. Дјелови Друге дал. разбили су колону према Жед. Глави. После извјесног времена непријатељ је изашао на Црни Врх. Према подацима у Негбини има око 300 недићеваца. На Кокином Броду нема непријатеља. Шум. бригада осмотрила је дјелове непријатеља који су од Мочиоца имали намјеру да се попну на Клеково. Четници су побјегли.

3) Наређено да се изврши покрет према Негбини и да се разбију четници на сектору Мочиоце—Црни Врх—Жедна Глава.

4) Штаб дивизије у Бел. Реци код школе.

Остало без промјене.

18. јануар 1944. год.

1) Извршен покрет и то:

Друга пролетерска у с. Негбину и Драглицу.

⁸ О тим борбама види књ. 21, док. бр. 87, стр. 592.

Шум. и II далм. нису извршиле покрет пошто су биле ангажоване борбом.

2) Шумад. бригада извршила је напад на четнике у Мочиоцу. Убијено је 20 брадатих зликоваца и толико рањено. Заплијењена су 3 п. митр. (1 шарац) али један је митраљезац погинуо те је остао шарац. Шум. бригада имала је губитке 4 мртва и 8 лакше рањених. Да је било садејства, на вријеме, од 3. бат. Далмат. бригаде, четници би били силно потучени.

3) Батаљони II дал. имали су борбу на сектору Црни Врх—Жедна Глава—Г. и Д. Трудово. Непријатељ је дјелимично сузбијен, осим из Доњег Трудова. Наши губици: 4 мртва, од којих 2 Италијана, и 4 рањена. Непријатељ је имао око 10 мртвих и 10 рањених.

4) Током ноћи (после 24^h) Друга далмат. извршила је покрет на просторију Кућани—Јасеново а Шум. бригада у Негбини, одакле је 19. I. продужила у Сеништа.

5) Штаб дивизије у Негбини.

19. јануар

1) Друга пролетерска извршила покрет на просторију с. Драглица—Борова Глава, Шумад. бригада у с. Сеништа а Друга далмат. у с. Кућани—Негбина.

2) Четничке банде преуцавале су на наше дјелове са правца Муртенице, Јасенова, Кокиног Брода и Борове Главе. Нисмо имали губитака. Обавјештени смо да се четници прикупљају и спремају нов напад у садејству са Бугарима од правца Чајетине.

3) Штаб дивизије у Негбини.

Остало без промјене.

20. јануар

1) Извршен покрет и то: II прол. бригада правцем Бор. Глава—Доброселица—Стубо—Горња Јабланица. Шумад. бригада истим правцем у с. Стубо и II далмат. у с. Доброселицу, остављајући један батаљон на Боровој Глави.

2) Штаб дивизије извршио покрет у с.⁹ западно од с. Стубо.

3) Четничке банде сачекале су дјелове II прол. бригаде код с. Стубо али после краће борбе биле су растјеране. Заробљен је један рањени недићевац, који је одмах стрељан.

⁹ У оригиналу није назначено место Штаба дивизије.

Такође и у Г. Јабланици припуцале су четничке банде али су одмах побјегле према Штрпцима. Ми нисмо имали губитака.

4) Код Друге далмат. и Шум. бригаде није било ништа значајно.

5) Штаб дивизије близу с. Стубо.

Друго без промјене.

21 јануар

1) Друга далм. извршила покрет у Д. Јабланицу а Шум. бригада у Г. Јабланицу.

2) Штаб дивизије у Г. Јабланицу.

3) Друга прол. (1. чета 4. бат.) имала је оштру борбу са четницима код с. Стрмечица (Бијела Глава) и била је одбачена. Јачина непријатеља око 500—600. Нашим протунепадом разбијени су четници и натјерани у бјегство. Непријатељ је имао 12 мртвих и око 30 рањених. Наши губици: 3 мртва и 6 рањених.¹⁰

4) Друга далмат. водила је борбу са другом групом четника изнад Д. Јабланице, код с. Брезовца. Непријатељ је протјеран уз губитке од 4 мртва и 12 рањених. Ми нисмо имали губитака.

5) Штаб дивизије у Г. Јабланицу.

6) Издато наређење за покрет и пребацивање преко комуникације Прибој—Вардиште.

22. јануар 1944. год.

1) Друга далмат. извршила је покрет правцем Д. Јабланица—Б. Брдо—Раванци; II прол. бригада: Г. Јабланица •— Штрпци—Оскоруша, Шум. бригада, као заштитница, истим правцем.

2) Дјелови II далмат. бригаде наишли су на четнике и њемачке снаге, око 100 Њемаца и толико четника.¹¹ Од оружјања су имали око 7 шараца, 3—4 тешка бацача, 6—7 стројница и остало пушке. Снажним налетом наши су просто прегазили непријатеља. Убијено је око 30 Њемаца, толико рањено а остало растјерано. Четници су се разбјегли после првог налета првог дал. батаљона. Ова колона заплијенила је 2 тешка бацача, 3 митраљеза „Шарца“, 3 машинске пушке, 6 парабелума, 20 пушака, 6.000 метака, 60

¹⁰ Биди књ. 21, док. бр. 88.

¹¹ Види књ. 21, док. бр. 87.

бомби, 150 мина за бацаче, 1 тромблонску пушку, око 20 шињела, 25 пари цокула, 40 ђебади и друго. Уништено: 1 тешки бацач, 150 мина, 3 камиона, 1 мотоцикл, 150 ђебади и др: Наши губици: 1 мртав и 1 лакше рањен. Изгубили смо 1 п. митраљез (погинуо п. митралезац). Бригада је продужила за Раванце а исте ноћи за Рудо, остављајући 1. батаљон у с. Раванци.

3) Друга прол. бригада водила је борбу у с. Штрпцима са Њемцима и четницима под командом Павла Ђуришића. Оба непријатеља имала су добро наоружање и упорно су се држали. Топом и бацачима гађали су нашу колону и стрелачки строј. Борба је трајала скоро цијели дан. Муњевитом брзином наши су успјели да се пре четника избаце на Оскорушу и Сирову Гору, мада су имали пре тога да разбију више четничких група. Четници су покушали два пута да на јуриш заузму наше положаје, али су крваво одбијени. У овим борбама ми смо имали [у оригиналу није написан број] мртва и рањена. Непријатељ је имао око 38 мртвих и 50—60 рањених. Оштећено је више камиона, који су тенковима одвучени. Пред ноћ протјерали смо Њемце и четнике преко р. Увца.

4) Једна група разбијених четника — њих 15 наишли су на курире и Штаб дивизије. Четворица је успјело да побјегну а 11 смо ухватили и разоружали. Након пребацивања преко Лима пустили смо их кућама.

5) Услед оваке ситуације (концентрације непријатеља) а очекујући да може наредног дана на овим положајима поново доћи до борбе наређено је да се још одмах, т.ј. исте ноћи 22—23. т.м. продужи са главнином према Рудом и да се што пре изврши пребацивање преко Лима. На сектору Раванци—Оскоруша постављена су као заштитница 2 батаљона.

6) У Рудом није било непријатеља те се одмах по доласку почело са пребацивањем.

7) Непријатељска 2 авиона извиђала су наше положаје али није било бомбардовања.

8) Штаб дивизије ноћу 22—23. стигао је у Рудо.

23. јануар 1944. год.

1) Главнина дивизије пребацила се преко Лима¹² до 7^h изјутра. Током дана пребацили су се и она два батаљона из

¹² После пребацивања преко Лима, 2. пролетерска дивизија дејствовала је у црногорском и босанском делу Санцака. Она се тада

заштитнице као и батаљон који је рушио објекте и правио препреке на комуникацији Рудо—Прибој.

2) Непријатељ није покушао никакав напад. Пошто је претходног дана био изненађен и разбијен није му успјело да се тако брзо сконцентрише и да предузме напад.

3) Пребацивање је ишло добро иако нешто спорије. Пјешаци су прешли преко моста а коморе на газовима. Мост је врло оштећен и није лако прећи преко њега.

4) По прелазу преко Лима јединице су се размјестиле по наређењу и то: Шумадијска у с. Забрђе, II прол. у с. Црнуговићи—Батковићи и Друга далматинска на простору Миоче—Саставци—Пожегрмац (Жирча).

5) При пролазу јединица на одређену просторију четничке банде припуцале су на колоне али су се брзо разбјегле.

6) Штаб дивизије био је у с. Устибар.

7) Стигла је депеша од Корпуса да Друга далмат. бригада одлази из састава наше дивизије и да ће у састав ући IV пролетерска (црногорска) бригада. Са Далматинском да пошаљемо њене рањенике и внглеску мисију.

8) Ухваћени су 12 четничких курира, носили пошту мајору Драшковићу.

24. јануар

1) Јединице на истој просторији.

2) Енглези упућени код батаљона III санц. бригаде.

3) Штаб дивизије у с. Међуречје.

4) Непријатељ неактиван. Са авионима покушали извиђање али усљед рђавог (облачног) времена одустали.

Друго без промјене.

25. јануар 1944. год.

Јединице остале на истим просторијама. Нових података о непријатељу нисмо примили.

Непријатељ и авијација неактивни.

Остало без промјене.

налазила у саставу 2. ударног корпуса (види том III, књ. 7, док. бр. 49, 51 и 62), а касније је привремено била под командом 5. НОУ дивизије (види том IV, књ. 21, док. бр. 160 и књ. 22, док. бр. 19). На том простору је остала до средине марта 1944, када је опет прешла у Србију. У III и IV тому Зборника (Црна Гора и Босна и Херцеговина) само у неколико докумената се помињу дејства 2. пролетерске дивизије на поменутом простору, па смо се зато одлучили да и тај део операцијског дневника, иако се не односи на Србију, објавимо у овој књизи.

26. јануар 1944. год.

1) Четничке банде нападе су дјелове Далм. бригаде са планине Бича, спуштајући се према с. Радовићи—Касидол. У контранападу 3. бат. Дал. бригаде разбио је четнике (јачине око 120 војника) и протјерао према Прибоју.

2) Непријатељ је имао око 4 мртва и 5 рањених. Наши губици: 1 другарица погинула и 1 рањена.

3) На осталим секторима без промјене.

4) Неприј. авијација неактивна.

5) Одлучено да се слиједећег дана упути Далмат. бригада правац Корпус (Колашин)¹³ и да се изврши помјерање II прол. и Шум. бригаде.

6) Штаб дивизије у с. Међуречје.

27. јануар 1944. год.

1) Далмат. бригада извршила покрет у с. Ритошићи—Заостро. Са собом је повела теже рањенике II прол. и Шум. бригаде. Из с. Ритошићи у сљедећем маршу има се бригада пребацили преко комуникације у с. Брвеницу, а даље према директивама Корпуса.

2) II прол. размјестила се на просторији с. Црнуговићи •—Шиљци, а Шум. бригада у с. Сочице.

3) Штаб дивизије у с. Пенезићи.

Остало без промјене.

28. јануар 1944. год.

1) Нових података о непријатељу нема. Борбе није било.

2) Једна бандица четника припуцала је из кућа у с. Црнуговићима на нашу патролу. Лакше је рањен један друг . . .

3) У јединицама има доста елучајева лакшег обољења од грипа и назеба.

4) Остало без промјене.

29. јануар 1944. год.

1) Све јединице остају на истим положајима. Врши се чишћење и парење.

2) Остало без промјене.

¹³ Односи се на простор Колашина где су били размештени штаб и приштапски делови 2. ударног корпуса.

30. јануар 1944. год.

- 1) Јединице су на одмору. Наставља се са прањем и чишћењем.
- 2) Издато наређење за покрет 31. I. на нову просторију.
- 3) Остало без промјене.

31. јануар 1944. год.

- 1) Извршен покрет и то:
Друга пролетерска бригада у с. Заглавица—Ритошићи—Жињ.
Шумад. бригада у с. Заостро.
Штаб дивизије у с. Ритошићи.
- 2) Приликом проласка колоне долином р. Поблачница 1 борац II прол. је мало заостао и један бандит са сусједне косице пуцао је на њега и лакше га ранио.
- 3) Нових података о непријатељу немамо.
- 4) Друго без промјене.
- 5) За I. П. наређен покрет преко комуникације Пљевља—Чајнице.

1. фебруар 1944. год.

- 1) У 15^h извршен покрет и то: Друга прол. бригада у с. Глисница, Шум. бригада у с. Орља а Штаб дивизије у с. Нокте.
- 2) Нових података о непријатељу немамо.
- 3) Борби није било. Сазнали смо да у Чајничу нема Њемаца, и да непријатељ не комуницира Пљевља—Чајнице.
Друго без промјене.

2. фебруар 1944. год.

- 1) Њемци и четници направили су испад из града у три правца: 1) око 300 четника комуникацијом према Бољанићима; 2) око 400 Њемаца и четника према Брвеници—Трновице—Мељак и 3) према Хоћевини, Какмужу—Подпећу.
- 2) Четници рано изјутра напали су наше дјелове у с. Глисници—Крче. Послије креће али врло живе борбе дјелови II прол. бригаде потисли су четнике и овладали положајима Рудине—Стуб—Крче. У овој борби убијено је 12 четника, 1. рањен и 1 заробљен. Заплијењено је 2 лака бацача, 1 теш. митраљез, 5000 метака за теш. митраљезе, 5 ко-

ња са комором и друго. Наши губици 8 рањаних бораца, од којих 2 интел., и 1 Италијан (из див. коморе). На овом сектору наши су остали преко дана на положајима Рудине—Климерине. Четници су се углавном повукли преко цесте на Градину пл. и Букву, одакле су припуцавали цијелог дана.

3) Остале 2 колоне су успјеле да пошаљу IV санц. бригаду и дошле су до самог Мељака. Борба је са средњом колоном (Брвенице) трајала преко цијелог дана. Овим правцем су углавном надирали Њемци, обучени у бијеле мантиле.

4) Око 3 брдска топа и 2 хаубице потпомагале су операције све три колоне.

5) Њемци су заноћили у с. Трновице.

6) Штаб дивизије, болнице и интендантуре прешли су током дана преко р. Ђеотине на просторију Врба—Попов До.

7) Током ноћи Друга пролетерска се пребацила преко Ђеотине и размјестила се на просторију с. Церовци — Попов До—Шљуке. Шум. бригада у с. Мељак.

8) Непријатељска авијација неактивна.

9) За 3. II. одлучено да нападнемо Њемце у с. Трновице.

10) Дан ведар и топао.

3. фебруар 1944. год.

1) Непријатељ је отступио из с. Трновице око 6^h ујутру последије неколико бацачких и митраљеских рафала, тако да га наши дјелови нису затекли на положајима.

2) Један батаљон IV сан. [дјачке] бригаде вратио се у с. Трновицу.

3) Непријатељ се повукао и са осталих праваца.

4) Према писму V див. одлучено да наредног дана извршимо покрет у с. Поблаће (сјеверно од комун. Пљевља—Чајнице).

5) Непр. авијација бомбардовала Челебиће а вјероватно и Фочу.

6) Дан ведар и топао.

7) Штаб дивизије у с. Врби. ,

4. фебруар 1944. год.

1) Извршен покрет у 11^h и то: Друга прол. бригада у с. Поблаће—засеоци Скендеровина, Осоје, Жидовићи, Ђаковићи—Присоје, задатак: поред обезбјеђења хватања везе са V

див.[изијом] код Чајнича. Шумад. бригада извршила покрет у с. Поблаће—засеоци Крећи—Бабино Брдо. Штаб дивизије у с. Декаре.

2) Приликом покрета четничке банде припуцале су на нашу претходницу близу Бољанића и том приликом рањен је један друг II прол. бригаде у стомак (није тешко).

3) Дан облачан али не много хладан.

5. фебруар 1944. год.

1) Јединице су остале на истим проеторијама.

2) Нових података о непријатељу немамо.

2) Дан облачан и помало пада снијег.

3) Пета див. извјештава да су Њемци заузели Горажде.

4) Одлучено да се 6. т.м. изврши покрет.

6. фебруар 1944. год.

1) Покрет извршен у 11^h и то: II прол. бригада у с. Страхув До, Шум. бригада у с. Ђуровиће — Г. и Д. Дубац а Штаб дивизије у с. Брекиње.

2) Нових података о непријатељу немамо.

3) Дан је био врло рђав, снијег и вијавица. Марш је био прилично тежак. Имало је случајева смрзавања ушију код бораца.

4) Остало без важнијих догађаја.

7. фебруара 1944. год.

1) Јединице остају на истим просторијама.

2) Добили смо обавјештење да је наш прол. батаљон (који је отступио са V див.) упућен у састав своје јединице.

3) Послије отступања наших дјелова из Горажда наши су запалили дрвени мост на Дрини.

4) Везу одржавамо са дјел. V див. у с. Трпиње (код Чајнича).

5) Једна патрола Шум. бригаде ухватила је четничког курира који је послије изразио жељу да остане у нашој јединици.

6) Дан хладан, снијег пада и вијавица.

7) Друго без важнијих промјена.

8. фебруар 1944. год.

- 1) Јединице остају на истој просторији.
- 2) Батаљон II прол. стигао у V див. и смјестио се у с. Рајшићи (код с. Ђуровићи). Такође стигла је и Моравска бригада¹⁴ у с. Поникве.
- 3) Од IV санц. бригаде добили смо извјештај да су Немци и четници направили поново напад из Пљеваља 6. т.м. и одбацили IV санц. бриг. са просторије: Брвеница—Трновице—Мељак. Друга колона непријатеља пошла је преко Градца на Шљуке, одакле их Санцаклије нису успјели протјерати. Штаб и глав. IV сан. бриг. у с. Шум.
- 4) Добили смо писмо од V дивизије са којим нас обавјештава: „Вражја дивизија пролази од Сарајева преко Рогатице за Вишеград. Један пук див. „Принц Еуген“ из Далмације иде према Невесињу. Претпостављају да може успједити непр. офанзива на сектор Пљевља—Фоча—Калиновик. Ради тога они су главнину снага пребацили на лијеву обалу Дрине. Повукли су батаљон из Трпиња и Челебића.
- 5) У споразуму са Гл. ш. Србије (и П.К.) одлучено да се споје Шумад. и Морав. бригада у III српску НОВЈ бригаду и да се у том смислу пошаље предлог В.Ш. и тражи потврда наше одлуке. Написана наредба о спајању. Спајање да се изврши 9. т.м.
- 6) Комесар дивизије¹⁵ стигао са другом Михаилом¹⁶ и ступио на дужност.
- 7) Дан хладан али без падања снијега.

9. фебруар 1944. г.

- 1) Шум. бригада извршила покрет у с. Поникве, гдје је извршено спајање исте са Моравском бригадом.
- 2) Дан хладан, пада снијег и вијавица је.
- 3) Извршена реорганизација 1. и 2. бат. II прол. бригаде (послије доласка бат. од V див.).
- 4) Остало без важнијих догађаја.

¹⁴ Односи се на 1. јужноморавску НО бригаду. Она је крајем новембра 1943, по наредби Врховног штаба НОВ и ПОЈ, отишла у Шумадију да би се састала са 1. шумадијском НО бригадом и заједно с њом, преко Дрине, пребацила у Босну. Међутим, по доласку у с. Даросаву, 1. јужноморавска бригада се сукобила са око 3.000 четника, недићеваца и Бугара. Одатле је, преко Сувобора и Маљена, отишла на Тару. Ту се повезала са 5. НО дивизијом и с њом је дејствовала до 8. фебруара 1944, када је ушла у састав 2. пролетерске дивизије (види књ. „Рат и револуција народа Југославије 1941—1945“, 1962, Београд, стр. 202 и 203).

¹⁵ Милосав Милосављевић

¹⁶ Благоје Нешковић

10. фебруар 1944. год.

1) Трећа српска Н.О.У. бригада остаје на просторији с. Поникве, с тим да један батаљон пошаље у с. Трпиње (код Чајничка), а Друга прол. на просторији Страхов До. Дато наређење да се испита ситуација Шљуке—Мељак—Трновице.

2) Добили смо од Корпуса радиограм (послије прекида од 10 дана) да нам је упућена IV прол. (црн.) бригада.

3) V див. тражи депешом да се очисти Мељак ради Челебића.

4) Остало без важнијих догађаја.

Дан ведар и није хладно.

11. фебруар 1944. год.

1) Јединице су остале на истој просторији.

2) Добили смо податке да су се њемачко-четничке банде повукле из Мељака и Трновица. Бојећи се нашег напада са леђа порушили су мост на Ђеотини код Градца. На сектору Горажде—Чајничке нема непр. дјелова. У самом Горажду има непријатеља али непознате јачине и састава. Стање непр. гарнизона у Пљевљима углавном као и раније — око 7—800 Њемаца и око 2.000 четника, 8 тенкова, 200 камиона (15. блин.), 2 брд. батерије топова и око 6 хаубица. Мусл. милиције било је око 250 а стигао је оца Пачарис са око још 400.

3) Према извјеш. II прол. бриг. код њих се појавио један случај пјегавца.

4) Других важнијих догађаја нема.

5) Дан рђав — снијег пада са нешто вјетра.

6) Одлучено да се 3 бат. II прол. бр. помјере ка Бољанићима.

12. фебруар 1944. год.

1) Три батаљона II прол. бриг. помјерила се на просторију: Плијеш—Вучево—Бољанићи—Пижуре — Јакубов Гроб. Један батаљон остаје на простор. с. Тупан—Ђуровићи. Остале јединице остају на ранијим просторијама.

2) Према прикупљеним подацима у Горажду има до 100 четника и милиције.

3) Дан рђав, снијег и мећава.

Остало без промјене.

13. фебруар 1944. год.

- 1) Јединице остају на истим просторијама.
- 2) Нових података о непријатељу немамо.
- 3) Дан хладан, снијег пада.

14. фебруар 1944. г.

- 1) Јединице остају на истим просторијама.
- 2) Штаб дивизије прешао је у с. Читлук, код Ђуровића.
- 3) Друга прол. бригада с помоћу сељака оправила мост на Теотини код Градца, за прелаз пјешака.
- 4) Четничке банде препуцавале су на наше патроле код с. Крче.
- 5) Остало без промјене.
- 6) Дан облачан, снијег не пада.

15. фебруар

- 1) Без борби, покрета и промјена.
- 2) Штаб дивизије у с. Читлуку.
- 3) Дан доста хладан, снијег пада.
- 4) Одржан састанак комесара бригаде са комесаром дивизије.

16. фебруар

- 1) Јединице остају на истим просторијама.
- 2) Од V див. добили радиограм да су њени дјелови поново заузели град Горажде.
- 3) Других нових података о непријатељу немамо. Вријеме рђаво, снијег пада и мећава.

17. фебруар 1944. г.

- 1) Све без промјене.
- 2) Дан хладан, снијег и даље пада.

18. фебруар 1944. г.

- 1) Јединице на истим просторијама.
- 2) Тражено депешом од В.Ш. да нам се додијели радиостаница у случају да се сложе са нашим предлогом за одлазак у Србију. Послат извештај II корпусу о формирању III срп. Н.О.У. бригаде.

3) Наређено III срп. бриг. да још један батаљон смјести на простору око Чајнич а у Пониквама да остане само један батаљон.

4) Дан ведар и није хладно.

19. фебруар 1944. год.

1) Јединице остају на истим положајима.

2) Током дана било је препуцавања са четницима а падом мрака наши су напали (3. бат. II прол. бригаде) на четнике. Убијено је 3 четника и пет рањено. Заплијењен је један п. митраљез „брета“, 2 пушке, 500 метака за итал. п.митр. и 150 метака кал. 7,9 м/м. Са наше стране имали смо 1 теже рањеног.

3) Нових података о непријатељу немамо.

4) Дан хладан али без падања снијега.

20. фебруар 1944. год.

1) Добили смо податке да у с. Заборку има око 700 четника. III срп. Н.О.У. бригада испитаће ове податке и предузети потребне мјере.

2) Штаб II прол. премјестио се у с. Рађевиће.

3) Друго без промјене.

4) Дан врло хладан, снијег не пада.

21. фебруар 1944. г.

1) Јединице на истим просторијама.

2) Нових података о непријатељу немамо.

3) Дан хладан, без падања снијега.

4) Издана потребна наређења за прославу 26. год. Ц. армије.

22. фебруар 1944. год.

1) Без битних промјена на цијелом сектору.

2) Дан ведар и топао.

3) Друго ништа ново.

23. фебруар

1) У свим јединицама одржана је свечана прослава 26. год. Црвене армије. К-дант див. пошао је да обиђе III срп. бригаду.

2) Неколико ловаца (не знамо да ли су њемачки или савезнички) прелетали су према Севојну.

3) Добили смо извјештај од IV санц. бригаде да су први дијелови IV прол. бригаде стигли на сектор Хоћевине.¹

4) Према добијеним подацима Њемци у Пљевљима руше касарне, јавне зграде и празне приватне станове. Говори се да ће Њемци до конца фебруара напустити Пљевља.

5) Друго без промјене.

6) Дан лијеп, ведро и топло.

24. фебруар 1944. год.

1) Дан протекао без промјене на нашем сектору.

2) Нових података о непријатељу нема.

3) Дан ведар и топал.

25. фебруар

1) Јединице на истим положајима.

2) Остало без промјена.

3) Дан ведар и топло.

4) Добили смо пошту од V дивизије.

26. фебруар 1944. год.

1) Стигли су другови Тика Јањић и Вучинић, чланови Политодјела, ЈБубинка,¹⁷ ЈБубо¹⁸ и Крцун.¹⁹

2) Од IV прол. бригаде дошао извјештај да је бригада стигла и размјестила се на просторију: Хоћевина—Шљивенско—Орља—Брвеница. Марш је био врло тежак усљед великог снијега.

9) Од Штаба корпуса стигла пошта и вибратор за радио-станицу.

4) Командант и комесар дивизије са Михаилом и Вуком²⁰ пошли на састанак са Штабом V див. у с. Козаревини.

5) Наређено II прол. да прими противколац од IV прол. и други материјал.

Дан ведар и топло.

27. фебруар 1944. год.

1) Четврта прол. бригада дошла је на просторију: Јабуков Гроб—Глисница, а II прол. помјерила се у Д. Крче.

2) Нових података о непријатељу нема.

3) Дан лијеп.

¹⁷ Љубинка Милосављевић

¹⁸ Љубодраг Ђурић

¹⁹ Слободан Пенезић

²⁰ Мома Марковић

28. фебруар 1944. год.

1) Четврта прол. бригада извршила покрет на просторију: Заостро—Заглавица—Ритошићи—Жињ—Глог.

2) Друга прол. бригада у свом помјерању према с. Готовуши имала је борбу са Њемцима и четницима. Њемаца је било око 250 и око 300 четника. Њемци су из више минобацача обасули плотунима четврти батаљон (положаје) II прол. бриг. а четници су ударили од с. Југова на 2. батаљон. Послије жешће борбе, а усљед слабих положаја дјелови II прол. бриг. повукли су се на положај: Цвијовића Долина—Подковачица—Крче. У овој борби имали смо 1 мртвог и 8 рањених, од којих 1 теже. Непријатељски губици нису нам познати. Сви наши другови рањеници рањени су углавном од минобацача. При повлачењу непријатељ је потјерао сву стоку из с. Готовуше.

3) Један неприј. авион прелетио је преко наше просторије.

4) Дан ведар и топао.

29. II. 1944. год.

1) Јединице остају на истим положајима, тј. III срп. бриг. Поникве—Трпиње, II прол. Крче—Дабовина—Подковачица—Стуб а IV прол. Заостро—Ритошићи—Глог.

2) Од V див. добили смо извјештај да се њемач. див. „Принц Еуген“ повукла из Гацка и Невесиња у Мостар и Билећу. На њено мјесто дошла је дивизија „Вражја“. Једна колона „вражјака“ (око 300) кренула је преко Улога за Калиновик, гдје се води борба испред града. Ради овога V див. не може пребацити једну своју бригаду на сектор Горажде — Чајниче.

3) И даље добијамо податке да Њемци у Пљевљима руше јавне зграде и спремају се да напусте град.

4) Одлучено је да IV прол. изврши покрет са два батаљона 1. III. на просторију с. Црнуговића—Забрђе а са три батаљона на просторију: Бучје—Крњача—Врбово. Трећа српска бригада да изврши напад на четнике у Заборку 2. III. у 5^h. Два батаљона IV прол. да дочекају четнике око Забрђа и да им онемогуће бјегство преко Лима код Рудог. У том циљу издата заповијест: наређено да IV прол. буде активна на комуникацију Пријепоље—Пљевља и да се прикуп. подаци о непр. снагама у Рудом, Прибоју, Пријепољу и Пљевљима. Друга прол. затвараће и даље правац према Пљевљима. Трећа српска по разбијању четника у Заборку држаће један батаљон у с. Трпиње ради одржавања везе са

V дагаизијом, а остала 2 бат. задржаће на просторији: Заборак—Восковина.

5) Штаб дивизије извршиће покрет 2. III. у с. Поблаће—заселак Ђаковићи.

6) Дан топал, снијег се нагло топи.

1. март 1944. год.

1) Друга прол. бригада прославља двогодишњицу свог оснивања. К-дант див. пошао код њеног првог батаљона и болнице.

2) Нових података о непријатељу немамо, сем да је у Пљевља стигао Павле Ђуришић и Звиздић. Четници проносе вијести како ће Њемцима да стигне појачање из Пријепоља. С друге стране и даље се говори о скором одласку Њемаца за Пријепоље.

3) Радио-везу немамо ни са V див. ни са Корпусом збој-квара на станици.

4) Један неприј. бомбардер прелетио преко наше територије.

5) Дан топао, понекад са падањем снијега.

6) Остало без промјене.

2. март 1944. год.

1) Трећа бригада брзо је ликвидирала четничке банде у с. Заборку. Четничка вишегр. бригада, звана „летећа“, побегла је скоро без метка. Убијен је један четник а заробљен један. Заплијењена је четн. архива.

2) Друга прол. бригада остала је на истим положајима.

3) Четврта прол. послала је два батаљона у с. Црнуговићи—Забрђе, а остала 3 бат. размјештени су на просторији: Крњача—Бучје—Врбово. Штаб бригаде у с. Калуђеровићи. Један батаљон ове бригаде имао је мању борбу са четницима и Њемцима (око 200 војника). Заробљено је 5 четника а један је ликвидиран. Остали непр. губици нису нам познати. Са наше стране није било губитака.

4) Штаб дивизије извршио покрет у с. Поблаће, заселак Ђаковићи.

5) Дан промјенљив, прије подне падао снијег, послје подне без падања.

3. март 1944. год.

1) Без знатнијих промјена на свим секторима. Било је препуцавања са четницима код IV прол. бригаде. Четници су срушили мост на Теотини код с. Брвенице.

- 2) Једна колона Њемаца, са око 20 камиона, кретала је према Крњачи, али се вратила. Борбе није било.
- 3) Дан ведар и топал.

4. март 1944. год.

- 1) Јединице остају на истим просторијама. Није било никаквих битнијих промјена.
- 2) Добили смо нове директиве од В. Ш. којима је одређен нов правац нашој дивизији.
- 3) Дато наређење IV прол. и II прол. бригади за покрет, односно помјерање, на нову просторију.
- 4) Дан топал, без падања.

5. март 1944. год.

1) Четврта прол. бригада (2 батаљона) водила је борбу са Њемцима и четницима око Добре Воде, Чемерна и Граднице. Непријатељ је био опкољен и енергично тучен. Непријатељска појачања од Пљеваља била су одбачена. Ипак користећи маглу непријатељ се извукао и понио своје мртве и рањене. Непријатељски губици износе око 25 мртвих и 30 рањених, углавном Њемаца пошто је четника било мало. Са наше стране имали смо 3 мртва и 3 рањена. Плијена није било.

Четврти батаљон IV пр. бриг. протјерао је четничке банде из с. Бабина, које су побјегле према Пријепољу. Заробљено 9 четника.

2) Њемци и четници (четника мање) направили су испад и према II прол. бригади, и то правцима: цестом, од с. Југова, према Г. Крчу и Градини. Непријатељ је наступао до с. Бољеновац, одакле су наши прешли у протунапад и одбацили га према Готовуши. Такође је извршен протунапад и на Градину, одакле је непријатељ протјеран. Јачина непријатеља на правцу II прол. бриг. око 500 војника са доста аут. оруђа. Током ове борбе непријатељ је претрпио губитке око 12 мртвих и 20 рањених; мртве и рањене повукли су камиони за Пљевља. Са наше стране: 1 погинуо и 3 рањена, лакше, међу којима и к-дант II бат. Веселин Перовић.

3) Тежи рањеници су пребачени преко Ћеотине и IV сан.[цачку] бриг. за корпусну болницу.

4) Дан хладан, снијег пада и мећава на косама.

14. март

1) Друга прол. бригада извршила покрет у 4^h на просторију Међуречје—Северин. Четничке банде са десне стране Лима припуцавале су на наше дјелове на друму од Устибра до Северина, али су ускоро биле' ућуткане. Послије пада мрака дјелови II прол. бриг. покушали су да пређу преко моста код Рудог, али се установило да је мост порушен, тј. дигнуте даске са конструкције, те су се јединице вратиле на просторију: с. Златари—Северин—Бара—Башковићи—Устибар.

Непријатељ је доста упорно бранио прелаз преко Лима. Немогућност да се Лим тури и згодне позиције као да су осмјелиле и окуражиле и овако деморалисане четничке банде, које су наоружане њемачким „шарцима" и бацачима.

У борби са четницима и покушајима пребацивања, тј. испитивања моста, имали смо губитке и то: 2 мртва и 6 рањених, све из II прол. бригаде. Непријатељ је имао губитака али нам нису познати.

2) Два бат. IV прол. помјерили су се из Црнуговића и Забрђа на просторију (1. бат.) Устибар—Миоче а други: Касидол—Пожегрмац.

3) Штаб дивизије извршио покрет у с. Саставци.

Дан облачан, топло и без падања снијега.

7. март 1944. год.

1) IV прол. бригада извршила помјерање на просторију: Калуђеровићи—Голеша, Црнуговићи—Међуречје (3. бат.) а 2 батаљона у с. Касидол—Пожегрмац (према Прибоју). Друга и III остале су на истим просторијама.

2) Добили смо податке да у Прибоју има око 2.000 недијеваца добро наоружаних. Говори се и даље о намјерама Њемаца, недијеваца и четника да предузму офанзиву према Ц. Гори, преко Санцака.

3) Друга прол. спрема сплавове за пребацивање код Устибра.

4) Ноћу 7/8. покушало да се изврши пребацивање направљеним сплавовима али без успјеха, мада су четничке банде протјеране са обале и цесте (пруге) тешким оруђима. Сплавови су се показали непрактични, грађени од слабог материјала, мали и неупотребљиви на великој води, каква је сада.

5) Дан лијеп, као и ноћ, ведро и без падања.

Одлучено да се испробају све могућности и да се траже гумени чамци од V дивизије.

14. март

- 1) Друга тгролетерска гради чамац за прабацавање.
- 2) Четници и Њемци у 7^h прешли мост код Прибоја и пошли према I и V бат. IV прол. бригаде, који су посјели положаје: Цргољево Брдо—падине Бича—к. 1386—к. 1352. Непријатељ је наваљивао са јачим снагама, око 1.500 војн. Састав: 1 бат. недићеваца (2. бат. 5. пука) јач. 5—600, 300 четника из Ц. Горе, нешто милиције и Њемаца. Наоружање добро; поред осталог и 2 топа 75 м/м. Непријатељ успио да дође до врха пл. Бича, одакле је поново протјеран. Ради присуства јачим непр. снага наређено да још 1 бат. (2.) дође као појачање у с. Пожегрмац. У 20^h наређен је напад на непријатеља у циљу протјеривања истог на десну обалу Лима. Напад је успио. Током борби 8. и ноћу 8. на 9. непријатељ је имао губитке и то: 37 мртвих (нађених на терену), међу којима 2 официра, к-дант бриг. Батрић Шћепановић и офиц. за везу Благоје Дедејић. Претпоставља се да је непријатељ повукао барем још десет (10) мртвих и да је било барем 50 рањених. Заплијењено је нешто спреме и муниције. Наши губици: 9 мртвих и 17 рањених.
- 3) Заробљен је један недићевац (доброволац), који је дао податке о непријатељу у Србији. Тамо постоји 5 пукова са по 4 батаљона, батаљон по 600—700 људи.
- 4) Дан хладан, снијег пада.
- 5) Штаб дивизије у Саставцима.

9. март 1944. год.

- 1) Трећа српска послала је један батаљон у Стргачину да покуша пребацавање преко Лима. Обзиром да није било могућности да се направе чамци и да је вода велика, а на десној обали Лима биле су четничке банде, пребацавање се није могло извршити. Наређено је да се овај батаљон врати за Заборак.
- 2) На сектору IV прол. није било борби. Упућен је протуколац ове бригаде са 1 бацачем и 2 т. митраљеза у Устибар, за појачање дјелова Друге прол. бригаде и омогућавање прелаза.
- 3) Друга прол. бригада гради чамце за пребацавање, пошто се сплав показао непрактичан. Непријатељ препуцава са десне обале Лима. Гађао је и бацачима. Са наше стране рањен је 1 друг од бацача. Једна танкета прешла је од Прибоја за Рудо. Приликом повратка наши су је гађали и пробушили протутенковском пушком. Према Другој бри-

гади запажени су покрети и извјесно концентрисање непријатеља.

4) Ноћу 9/10. т.м. покушано је по четврти пут да се наши дјелови пребаце преко Лима. Пребацавање је вршено са једним већим и 1 мањим чамцем. Пребацавање почело у 22^h, у првом транспорту пребачено је 20 бацача, бомбаша и п. митраљезаца. При повратку велики чамац се потопио. Непријатељ је са више аут. оруђа тукао мјесто пребацивања. Покушано је да се мањим чамцем поврате пребачени другови, али је и овај потопљен, вјероватно да је био погођен митр. снопом и пробушен. Групи која се затекла на десној обали Лима наређено је да се пробије кроз четничке положаје и да покуша да се наредне ноћи пребаци код Стргачине натраг.

5) Дан облачан, без падања снијега.

Штаб дивизије у Саставцима,

10. март

1) Пошто пребацивање није успјело обзиром на велике тешкоће и то: 1) јака концентрација непријатеља друмом Прибој—Рудо и контролисања Лима, 2) због велике воде и слабих превозних средстава, наређено је да се падом мрака изврши покрет дивизије на нову просторију оријентишући се према комуникацији Пљевља—Чајнице.

2) Око 20^h непријатељ прави испад од Прибоја према дјеловима IV прол. бригаде. Повела се борба која је трајала читав дан. У овој борби непријатељ је имао око 10 мртвих и рањених. Наш први батаљон имао је 4 лакше рањена. Други батаљон био је истог дана нападнут од једне колоне Њемаца у с. Пенезићи, и изненађен. У борби са Њемцима други батаљон је имао 3 мртва и 8 рањених. Њемци су имали 3 мртва а број рањених није познат. Други батаљон се повукао према Сочицама, гдје је поново наишао на четнике јачине до 300 људи те се морао повући према Забрђу. Четврти батаљон IV прол. водио је борбу са Њемцима који су кренули од Пљеваља преко Крњаче. Непријатељ је одбачен уз губитке око 15 мртвих и рањених. Четврти батаљон имао је 2 мртва и 5 рањених.

3) Падом мрака све јединице извршиле су покрет у датим правцима. III и V бат. IV прол. извиђају Пенезиће, ступају у контакт са Њемцима и почиње борба око 24^h. У овој борби, која је трајала и сјутрадан 11. т.м. до 15 часова, када су Њемци протјерани, непријатељ је имао око 70 мртвих и рањених и 30 убијених коња. Заплијењено је нешто спреме.

Са наше стране имало је: из 3. батаљ. 1 мртав и 9 рањених и из V бат. 5 мртвих и 9 рањених. Ова њемачка група припадала је некој ловачкој (јегер.) дивизији.

- 4) Дан лијеп, доста топло.
- 5) Јединице све у покрету на нову просторију.

11. марта

1) У покретима на својим правцима имала је борбу IV прол. бригада са четницима код с. Сочица. Четници су брзо разбијени и протјерани према Пљевљима.

2) Јединице су стигле на просторију: II прол. бриг.: Бабино Брдо—Поблаће—Стројиловићи—Б. Банићи.

IV прол. бриг: Сочице—Заостро—Подосој—Поблаће,

III српска: Заборак—Восковина—Стројиловићи.

Штаб дивизије у с. Поблаће, заселак Ђаковићи.

Марш је био напоран и тежак усљед великог снијега преко Јаворја.

3) Ухваћена је веза са дјеловима V крајишке дивизије.

4) Добијени су подаци да је једна четничка колона стигла у с. Забрђе. Наређено је да се непријатељ протјера.

5) Дан облачан, повремено пада снијег.

6) Штаб дивизије дошао у Ђаковиће.

12. март

1) Трећа српска бригада са 2 чете једног бат. II прол. извршиле су напад на четнике у Лисичини и Забрђу. Непријатељ је натјеран у бјегство уз губитке 9 мртвих и више (12) рањених. Чета III бриг. која се враћала из Стргачине разбила је једну четничку колону.

2) Јединице су се размјестиле на одређене им просторије, т.ј. извршиле су даље помјерање. II прол. налази се на просторију: Бабино Брдо—В. Банићи—Поблаће—Стројиловићи, IV прол. на просторији: Сочице—Подосој—Заостро—Јакубов Гроб а III срп.: Заборак—Восковина—Лисичина.

3) Штаб дивизије у Ђаковићима.

Остало без промјене.

13. март

1) Јединице остале на истим просторијама.

2) Борбе није било.

3) Остало без важних промјена.

14. март

1) Према прикупљеним подацима у с. Батковићи—Међуречје налази се непријатељ, састава: 1 недић. бат., 1 четн. бригада и око 300 црног. четника. Ради тога, а у вези општег задатка, наређено је да се непријатељ'протјера са те просторије и истовремено да се јединице оријентишу према Рудом. Напад је предвиђен за 21 час 14. III.

2) Начелник див. поипао је на састанак са штабом V див. у вези даљих покрета и садејства.

3) Јединице одређене за напад извршиле су покрет али непријатељ није сачекао већ је раније побјегао према Прибоју и Рудом.

4) Дан промјенљив, повремено снијег пада.

5) V див. наредила пребацивање својих дјелова преко Лима код Стрнице.

15. март

1) До 5^h изјутра пребацила се 3 бат. I крај. бригаде. Пребацивање се наставља.

2) Друга прол. бригада стигла на просторију: Батковићи—Црнуговићи—Пожегрмац, III срп. бригада на просторију: Батковићи—Живеница—Устибар, а 2 батаљона IV прол. на просторију: Голеша—Калуђеровићи. Штаб дивизије у с. Саставци.

3) Неприј. два авиона извиђала долину Лима. Остало без промјене.

16. март

1) Пребацивање V див. се наставља.

2) Пребацила се преко Лима и наша III бригада.

3) Наређено да се IV прол. оријентише према Рудом ради пребацивања.

4) Штаб дивизије дошао у Рудо, у с. Ресићи одржали састанак штабова II и V див. и Гл. штаба за Србију.

5) Дан ведар и топао.

6) III срп. бригада стигла на Бијело Брдо.

17. март 1944. год.

1) Наставља се пребацивање IV прол. бригаде.

2) Издато наређење за покрет бригадама и то IV према Добруну и Вардишту, III Семегјево, а II прол. да пребаци 2 бат. преко Лима а са 2 бат. да затвара правац од Пљеваља. Покрет на одређене просторије извршиће се 18. и 19. III.

3) Извијештени смо да је друг Павле Илић,²¹ генерал-мајор, стигао у Фочу.²²

4) Крајишници ће, према извјештају, напасти четнике у с. Цигли и на Рабреновом Брду, а евентуално и сав Прибој.

5) Дан ведар и топао.

Друго без знатнијих промјена.

18. март 1944. год.

1) Два батаљона IV прол. извршила су покрет правац Бијело Брдо, одакле је један смијенио 1. бат. I крај. бриг. према Добруну а други се смјестио у с. Мацуте.

2) Трећа српска бригада очистила је с. Брезовац и Шамац од четника, било их је око 300. Ми нисмо имали губитака.

3) Врши се пребацивање дјелова II прол. бригаде.

4) Крајишке јединице једним маневром заузеле су Прибој.

5) Два непријатељска извиђача осматрали су долину Лима.

Остало без промјене.

19. март 1944. год.

1) Главнина IV прол. извршила је покрет и размјестила се на просторији: Грање—Златник—Веле Поље—Мацуте—Г. Вардиште—Трнавци. Трећа српска пребацила се из Јабланице у Семегњево, одакле су протјерали једну групу четника.

2) Друга прол. пребацила се преко Лима.²³

3) Борбе на нашем сектору није било.

4) Два неприј. извиђачка авиона осматрали су долину Лима и комуникацију Прибој—Вардиште. Бацали су летке.

5) Стигао је друг Вељко из В.Ш. и једна савез. мисија, нама врло драга.

Друго без знатнијих промјена.

20. март 1944. год.

1) IV прол. и III српска остају на истим положајима. Друга прол. извршила покрет из Рудог и размјестила се на просторији: Мисаиловина—Јанићи—Бијело Брдо. Штаб дивизије у с. Цвркоте.

²¹ Био је делегат Врховног штаба НОВ и ПОЈ.

²² Види том IV, књ. 23, док. бр. 165, стр. 586.

²³ Пребацивање 2. пролетерске и 5. НОУ дивизије преко Лима (на простор Рудо — Бијело Брдо — Увац) завршено је 18. марта 1944 (види књ. 7, док. бр. 38).

2) Одржан је састанак штабова II и V див., Глав.[ног] шт.[аба] Срб.[ије], пол. руковод. Срб. и друга Вељка,²⁴ гдје су донесене одлуке о даљим правцима и покретима II и V дивизије.

3) Према подацима непријатељ јб довукао нешто појачања дуж комуникације Вардиште—Добрун.

4) Непријатељска авијација неактивна.

Друго без промјене.

21. март 1944. год.

1) Непријатељи (Немци, недићвци и четници) напали су из 2 правца на IV крај. бригаду на просторији Штрбаца, и то од Прибоја и од Рудог. Крајишници су били присиљени да се извлаче преко Бијелог Брда, хватајући положаје источно од комуникације Прибој—Вардиште. Једна немачка колона, праћена са 2 тенка, избила на Бијело Брдо, гдје се развила жестока борба између ње и другог и четвртог батаљ. II прол. бригаде.²⁵ Непријатељ је имао доста аут. оруђа, минобацача уз садејство 2 топа, поред топчића из тенкова. Трећи батаљон II прол. водио је борбу са четницима и недићевцима који су наступали од Раванаца и Сирове Горе. Мада је непријатељ био надмоћнији, наши су успјели да га задрже, а онда и приморају на отступање. У овим борбама имали смо теже губитке и то: 7 мртвих, 1 нестао (вјероватно погинуо) и 13 рањених, од којих је један накнадно подлегао ранама. Међу погинулима је и храбри комесар II батаљона друг Вељко Томић (Оребић) а међу рањенима (лакше) комесар IV бат. Јеша Поповић, оба од топовске гранате.

Немци су отступили према Штрпцима прије пада мрака. На бојишту су оставили 2 мртва, од којих 1 подофицир, 3 сандука муниције за „Шарце“ и нешто друге спреме. Са протуколским пушкама пробушен је један тенк, који је одвукао други неоштећен. Према накнадно прикупљеним подацима непријатељ је имао губитке: 31 мрвог и преко 50 рањених, наравно ово и од IV крај. бригаде.

2) Наређен. је покрет на нову просторију.²⁶

3) Дан хладан, магла и снијег пада.

4) Непријатељска авијација неактивна.

²⁴ Павле Илић Вељко

²⁵ Опширније о тој борби: књ. 7, док. бр. 42 и 43.

²⁶ Наређење за тај марш објављено је у 7. књизи (док. бр. 39).

22. март 1944. год.

1) Јединице су извршиле покрет: IV прол. у с. Горњу Јабланицу, III српска у с. Доброселицу, II прол. у Д. Јабланицу а Штаб дивизије у с. Гор. Јабланицу.

2) Друга прол. остала је на положајима Бијело Брдо—Јанићи до 14^h. У часу када је она извршила покрет за Јабланицу непријатељ је почео из 3 топа тући наше положаје. Нешто касније изашла је 1 колона непријатеља са 3 тенка на Бијело Брдо. Чуло се препуцавање на сектору IV крајишке бригаде, као и на правцу од Вардишта.

3) Непријатељска авијација неактивна.

4) Дан промјенљив, снијег падао повремено.

Остало без промјене.

23. март

1) Јединице су извршиле покрет²⁷ и то: III српска у с. Јасеново—Ојковица, IV прол. у с. Негбина—Кућани—Бурађа и II прол. у с. Драглица.

2) Приликом доласка на горњу просторију III српска и IV прол. имале су мању борбу са четничким бандама. На сектору IV прол. убијено је 12 четника, 1 заробљен и преко 15 рањено. Ми смо имали 1 рањеног. На сектору III српске заробљено је 6 четника. Заплијењен је 1 лаки бацач и 16 мина.

3) Наређен је покрет на нову просторију.²⁸

4) Два непр. авиона прелетјела су преко наше просторије.

Друго без знатнијих промјена.

24. март 1944. г.

1) Јединице су извршиле покрет и то: IV прол. бригада на просторију: Сивчина, Опаљеник, Деретин, Околишта, III српска на просторију јужни засеоци с. Кушићи и II прол. у с. Вујаши—Маскова.

2) Приликом покрета наши дјелови наишли су на четничке снаге, јачине 2 корпуса, и то Ибарско-студенички (мајора Цвијетића) и Други равногорски корпус, оба око 1000—1500 војника. Четници су покушали да дају јачи отпор на косама Јасеново—Трудово, али су послије краће борбе протјерани. Непријатељ је претрпио губитке 12 мртвих (нађених на мјесту борбе), међу којима и више брадоња. Рањено је од 15—20, од којих су 3 ухваћена, превијена и пуштена.

²⁷ Види књ. 7, док. бр. 41.

²⁸ Види књ. 7, док. бр. 44 и 46.

Са наше стране било је 4 мртва и 5 рањених. Заплијењено 1 лаки бацач са 40 мина, 1 п. митраљ, и нешто другог материјала.²⁹

3) Марш је био врло тежак услед великог снијега. Приличан број коња остао је уз пут.[^]

4) Штаб дивизије дошао је у Маскову.

5) Дан хладан, снијег и мећава.

25. март 1944. год.

1) Бригаде извршиле покрет³⁰ и то:

IV прол. из Опаљеника и Деретина на просторију: с. Бутково (1. бат.) — Бобајићи—Докићи—Мана—Будожеља. Задатак: затварање правца од Ивањице.

III српска на просторију: Косовица — Комадине. Обезбјеђивати се и извиђати према Добром Долу.

II прол. бригада на (просторију: Парезане—Куманица — Лепосавићи. Задатак: обезбјеђење и извиђање према Округлици и Катуништу. Један батаљон да изврши припреме за пријем материјала од Савезника, тј. ако буде лијепо вријеме.

2) Током покрета наше јединице имале су борбу са непријатељем и то: IV прол. са Бугарима на просторији с. Арсенијевића и Калушевића. Јачина непријатеља око 500 војника, са доста аут. оруђа, више бацача, 1 топ „пито" и већом комором. Два батаљона IV прол. натјерала су непријатеља на повлачење према Ивањици. Убијено је око 60 Бугара (32 нађено на мјесту борбе) и преко 70 рањено. Заплијењена су 2 п. митраљеза, 1 пиштољ, више пушака, муниције, спреме и другог материјала. Поубијано је и преко 40 коња. Да непријатељу није стигло појачање нашим иза леђа, колона која је наступала од Ивањице била би сасвим уништена. Међу погинулим Бугарима налази се и 1 официр. Са наше стране било је 5 рањених, од којих 2 теже.

Трећа српска на маршу за с. Комадине ухватила је 6 четника, од којих једног старог четничког зликовца од 1941. год.

Друга прол. бригада имала је борбу са 4 четничке бригаде, јачине 4—500 бораца, на простору с. Ровине — Главица — Лупоглав. Непријатељ је располагао са прилично аут. оруђа и 1 тешким бацачем. Послије јаче борбе непријатељ је разбијен и протјеран. Убијено је око 15 четника

²⁹ Опширније о тим борбама види у извештају 2. пролетерске бригаде од 26. марта 1944 (књ. 7, док. бр. 53).

³⁰ Види књ. 7, док. бр. 48.

и толико рањено. Заробљена су 2 четника. Заплијењено је: 15 оквира за противтенков. пушку са 49 метака, 2 пушке, нешто муниције, 200 кг. пекмеза и друго. Приликом даљег гоњења разбијених четничких банди заробљено је још 27 четника, међу којима 2 командира и 1 водник. Заплијењена је 1 протутенковска пушка, 2 пушкомитраљеза и још друге спреме и муниције. Друга прол. имала је губитке: 4 рањена, од којих 1 теже.

3) Дан је био хладан, снијег пада и мећава.

4) Марш је био доста тежак.

5) Штаб дивизије дошао у с. Косовица, код школе. У покрету наишао је на четнике код Братљева, које су накнадно ликвидирали батаљони II прол. бригаде.

26. март

Јединице су остале на истим просторијама да се прикупе и одморе.

Важнијих промјена није било.

Дан хладан и мећава.

Наређен покрет за 27. III.

27. март

1) Јединице извршиле покрет³¹ и то: II прол. бригада у с. Трњак — Асаново Село — Кошани — Поповићи — Раденковићи — Пројовићи — Гиздавићи, т.ј. на десним обалама р. Изубра и Студенице. Задатак: обезбјеђење и извиђање према Бзовику и Дражинићима.

III српска у с. Илинчићи — Јаћовићи — Брковићи. Обезбјеђење према Парезанима и Куманици.

IV прол. на просторију: Придворица — Деспотовица. Обезбјеђивали се према Ивањици и долином р. Студенице.

2) Током покрета 1. бат. IV прол. бригаде водио је борбу са Бугарима, који су вршили даље обезбјеђење Ивањице. У овој борби убијено је око 20 Бугара и толико рањено. Са наше стране имали смо 1 погинулог и 4 рањена. Других борби није било.

Трећа српска ухватила је 2 четничка курира који су носили писмо од четничке команде бугарским властима и: срес. начелству у Ивањици. Курири су уништили писмо прије него што су ухваћени.

³¹ Види књ. 7, док. бр. 51 и 57.

3) Добили смо извјесне податке о непријатељским снагама у долини Ибра, али непровјерене. Непријатељске снаге нису велике.

4) Дан рђав, снијег непрестано пада. Марш је био врло тежак.

5) Непријатељски авиони прелетјели су преко наше просторије.

6) Штаб дивизије стигао је у с. Пејовићи.

28. март

Јединице остају на истим просторијама да се прикупе и одморе.

Знатнијих промјена није било.

Дан рђав, снијег и даље пада, тако да ће будући покрети бити врло отежани.

Одржан заједнички састанак штабова II и V дивизије и штабова бригада. Прва крајишка није још стигла на одређену јој просторију, свакако ради великог снијега.

Друго без важнијих промјена.

29. март 1944. год,

1) Преко дана јединице су остале на истим просторијама. По првобитном плану³² покрет са ове просторије требало је извршити 30. III. на полазне положаје одакле би извршили покрет и напад на непријатељске снаге долином Ибра, у циљу пребацивања преке ријеке.

Обзиром да је дан био ведар и да је наступило нагло топљење снијега, да је непријатељска авијација активна и да би покрет дању, поред осталих тешкоћа усљед снијега, био отежан авијацијом, наша дивизија добила је наређење да се покрет изврши на нову просторију^h ноћу 29—30. марта, т.ј. у 24^h.

2) Више неприј. извиђача летјели су током дана преко наше просторије и извиђали. На сектору V див. чуло се митраљирање из авиона.

3) Наређен је покрет за 24^h.

30. март 1944. год.

1) Јединице су извршиле покрет³³ и то:

II прол. бригада правцем: Бзовик — Рудно, с тим што ће један батаљон прије стићи у с. Зацкуље, у циљу обухва-

³² Види књ. 7, док. бр. 56.

³³ Види књ. 7, док. бр. 57, 58, 59, 60, 61. и 115.

та и уништења четничких банда које се буду евентуално налазиле у с. Рудно. По ликвидацији Рудног бригада ће се привремено задржати-на просторији: Пајевица — Дражнићи — Коријени — Железница. Са ове просторије прикупити податке о непријатељу на сектору Ушћа — Лозно и припремити се за даљи покрет,

III српска извршиће покрет преко Пејовића и даље са II прол. бригадом. Размјестити се у с. Бзовик, гдје сачекати даље наређење.

IV прол. бригада извршила покрет на просторију: Брезовац—ман. Студеница — Долац — Боровци — Камењани. Са ове просторије испитати Ушће и бити спремни за покрет, напад и ликвидацију непријатеља у Ушћу.

Штаб дивизије креће се иза II прол. бригаде до с. Рудно, гдје ће заједно са штабом V див. издати конкретна наређења за даљи покрет, ликвидацију непр. снага у дол. Ибра и прелаз преко ријеке.

2) Пошто су прикупљени подаци о непријатељу (око 1.500 недићеваца, Њемаца (50) и белогардејаца у Ушћу, на сваком мосту по око 50, на мостовима по 2 јака бункера, ограђена жицом, прилази минирани итд.), издато наређење за покрет, напад и прелаз преко ријеке.³⁴ Комуникацијом крстаре тенкови и борна кола која се крећу шинама. Добили смо податке да од Ивањице иде за нама преко Будожеле око 2.000 Бугара.

3) Наређено' да IV прол. напада и ликвидира рудник угља код Ушћа, а затим само Ушће са 2 бат. и један у резерви. Са једним батаљоном ликвидирати мост код с. Челепи. Затварати правац од Краљева (Ушћа) а по прелазу створити чврсти мостобран, пресећи комуникацију и омогућити прелаз осталим јединицама. Друга пролетерска ликвидира мост код Лозног, а по потреби садејствује I крајишкој бригади. Трећа срп. бриг. доћи ће на просторију Матовићи — Гољовићи — Прогорелица, одакле ће по потреби садејствовати II прол. и I крај. бригади. Штаб дивизије размјестиће се у с. Водично, а хир. екипа у с. Ракчићи. Почетак напада 30. III. у 22^h.

4) Непријатељ није ликвидира дуж комуникације. IV прол. успјела је да ликвидира рудник угља и да протјера непријатеља из Ушћа преко ријеке. Напад је почео касно, пошто се већ свануло [бригада], није могла почети са пребацивањем јер је на другој страни стајао блиндирани воз са доста аут. оруђа и пар топова. Мост код с. Челепи није ли-

³⁴ Опширније о тој борби види у 7. књизи (док. бр. 64 и 78).

квидиран,³⁵ Друга прол. бригада стигла је током ноћи 30—31. IX. у Лозно, али мост није ликвидирала. Трећа српска, по указаној потреби, послала је један батаљон из Прогорелице да заједно са Крајишницима (1^г чета) ликвидира непријатеља на Вељем Врху (изнад рудника). Овај батаљон успио је да на јуриш освоји В. Врх, али пошто није било напада од стране крајишких бригада, то је непријатељ, (31. III. око 6^h) успио да поврати овај положај. Крајишке бригаде почеле су се извлачити од Ибра, те је наређено да се и наше јединице извуку према полазним положајима.

5) Неколико неприј. извиђача у више наврата извиђали су нашу просторију током дана. Прије подне осмотрили су дјелове IV прол. те су бацали бомбе и митраљирали. Било је жртава.

6) Дан је био ведар и топао.

31. март 1944. год.

1) Послије одвајања V див. од непријатеља и наредбе³⁶ да се и наше бригаде повуку, III и IV морале су још остати у контакту са непријатељем. Непријатељска артиљерија била је врло активна, а нарочито су гађани положаји IV прол. бригаде. По извлачењу ове бригаде непријатељ, који је био деморалисан и бјежао уз брда са десне стране Ибра, сада се почео прибирати и послије краћег времена дошао у Ушће и продужио даље са IV бригадом. Такође једна колона, која је дошла од Ивањице, јачине 1 бат. Бугара, овладала је косом изнад с. Борике — Избице. Друга непријатељска колона стигла је у с. Бзовик.

Непријатељска авијација била је врло активна. 12 „штука“ бомбардовало је просторију између Јошанице и рудника угља Јарандо. Извиђачки авиони слабије су бомбардовали дјелове наше II и IV пр. бригаде.

2) У борбама ноћу 30—31. III. и током дана 31. III. IV пролетерска имала је губитке 19 мртвих, 39 рањених, од којих . . . теже. Непријатељ је имао губитке: 70—80 мртвих, око 100 рањених и 11 заробљених. Заплијенили смо 1 теш. бацач (оштећен), 2 лака бацача, 2 п.митраљс-за, 2 оштећене тешке бреде, муниције и друге спреме.

II прол. бригада ноћу 30—31. није имала губитака, а вјероватно да ни непријатељу нису нанесени губици. Разрушена је жељ. пруга код с. Лозно. У току дана 31. III. од бомбардовања један бат. II пр. бриг. имао је 4 лакше рањена друга.

³⁵ Види кн>. 7, док. бр. 70.

³⁶ Види књ. 7, док. бр. 63.

III српска бригада имала је у борби 30—31. два мртва и 3 рањена. Међу погинулим је и к-дант III бат. Реља Полић, који је храбро пао у јуришу са својим бат. на непријатеља на Вељем Врху. Непријатељ је имао губитке: 7 мртвих, нађених на бојишту. Рањено је око 10. Заплијењено је 2 п.митраљ. и 4.000 метака.

3) Пошто нисмо успјели да се пребацимо преко Ибра,³⁷ и услед покрета неприј, снага од Ивањице, са задатком да нам ударе с леђа, издато је наређење за покрет, тако да се ноћу 31. III. и 1. IV. извучемо из непријатељског обруча. Уједно наређено је да се покуша са разбијањем непр. колоне и то II прол.³⁸ у садејству I крајишке [напада] непријатеља код с. Бзовика а IV прол. [напада] непријатеља код с. Борика — Долови.

4) Обзиром да се непријатељ био прилично утврдио, да су наше јединице биле доста уморне и да смо напад вршили са по неколико батаљона, то непријатељ није протјеран. Друга прол. бригада имала је 6 рањених другова, од којих је 1 другарица касније подлегла ранама. Број неприј. губитака није нам познат.

5) Дан је био ведар и топал.

6) Штаб дивизије био у Слатини, одакле је извршио покрет са III срп. бригадом.

1. април 1944. год.

Продужен је марш на нову просторију.³⁹ Приликом проласка III бригаде и дјелова око Штаба дивизије непријатељ је гађао артиљеријом колону, али није било губитака. Све јединице су извршиле покрет преко Гобеља и размјестиле се⁴⁰ и то:

IV прол. бригада на просторији: Деспотовица — Јечмиште — Гарина — Рудине — Мланча. Обезбјеђење и извиђање према Ивањици и Ушћу.

III српска бригада: Богићевићи — Алексићи — Добри До. Обезбјеђење и извиђање према Ивањици.

II прол. на просторији: Ковачевићи — Придворица — Милутиновићи — Запоточе. Обезбјеђење и извиђање према Бзовику и Ивањици.

Штаб дивизије у засеоку Врмбаје.

Дан облачан, магла и пред вече пада снијег.

³⁷ Види књ. 7, док. бр. 76.

³⁸ Види књ. 7, док. бр. 71.

³⁹ Види књ. 7, док. бр. 65.

⁴⁰ Види књ. 7, док. бр. 69.

2. април 1944 год.

1) Трећа српска бригада добила је податке 1/2-1У. да се једна група Бугара налази у с. Мујовићи. У 2,30^h извршен је напад са једним батаљоном на Бугаре, који су се били размјестили у 2 куће. Услјед погрешног распореда и неодлучности напад није успио. Ова група се извукла према Ивањици. Послије је наишла једна колона Бугара јачине 120—150, од Ивашице преко Вел. Ливаде, која је углавном спроводила комору за бугар. батаљоне у Бзовику — Рудном и Брезови. Трећа бригада је извршила напад на ову колону, али услед слабог распореда, недовољне одлучности и олаког схватања ствари, непријатељ је успио да се послије неколикочасовне слабије борбе извуче и отступи према Ивањици, и да са собом извуче и комору. У овој борби ноћу 1/2. и 2.IV. непријатељ је оставио на терену 4 мртва. Заробљена су 2 Бугарина а преко 12 је рањено. Заплијењено је 6 сандука топов. муниције, неколико сандука муниције за бугар. пушке, неколико коња и друге спреме.

Наши губици износе 4 мртва и 3 рањена.

2) Код остале 2 бригаде није било никаквих промјена.

3) Према прикупљеним подацима непријатељ из Брезове спуштао се до ман. Студенице али се опет вратио на положаје Борика — Долови.

4) Дан доста хладан, снијег не пада.

3. април

1) Јединице остају на истим положајима. Борбе и важнијих промјена није било.

2) Непријатељска авијација је нешто активнија. Неколико апарата прелетало је преко наше просторије, који су вршили извиђање.

3) Дан ведар и топао.

4. април

1) Јединице остају на истим положајима.

2) Добили смо тачне податке да је једна колона Бугара, јачине око 1.500 војника, у покрету из Ушћа према Рудном. На сектору с. Савово — Ђаковићи налазе се извјесне четничке снаге. Вјероватно да је овдје у питању и онај батаљон Бугара који је из Брезове пошао за Ушће.

3) Добили смо наређење да наша дивизија за извјесно вријеме остане на простору Драгичевићи — Деспотовица — Придворица у циљу разбијања четничких банди, пол. рада у народу и попуне наших јединица.

4) Издато наређење за покрет бригадама и дати општи задаци.

5) Дан ведар и топао.

6) Авиони су прелетјели преко наше просторије, али су, изгледа, били савезнички.

7) Народ прилично дочекује војску и ставља нам се у многоме на расположење.

5. април

1) Друга прол. бригада извршила је покрет на просторију с. Понори — Савово.

2) Други бат. IV прол. бригаде напао је четнике у с. Гуштерице — Брезова. Разбијена је Љубићска бригада (око 150—200) и натјерана у панично бјегство. Убијено је 5 четника (нађених на терену), 1 рањен нађен и 1 заробљен, који је као злочинац касније ликвидиран. Рањено је око 10 четника. Заплијењено је 300 метака од „Шарца“, 1 пиштољ, неколико пушака и друге спреме. Наши губици: 1 другарица рањена и 1 друг нестао.

3) Примљени подаци да је 1 бат. Бугара у с. Рудном, и да се утврђују код школе, а да је други батаљон пошао за с. Градац. Један батаљон IV прол. гађао је Бугаре бацачем.

Из 1У прол. бригаде (4. батаљон) нестало је (вјероватно дезертирало) 4 друга. Ово су новомобилисани борци из Васојевића. Послије доста жестоке борбе код Ушћа, у којој је овај батаљон имао приличне губитке, осјећа се код извјесног броја млађих и несвјесних бораца жеља да се врате у Ц. Гору. Ради тога сада се поновио случај дезертерства.

5) Четврта прол. помјерила 2. бат. на просторију с. Ободине — Шолач — Орља Глава — Страиње. На овој просторији водила је борбу са 4—5 четн. бригада. Убијено је 8, више рањено и 11 заробљено. Непријатељ је протјеран. Ми смо имали 1 мртвог и 1 рањеног.

Штаб дивизије у с. Врмбаје.

Остало без промјене.

6. април 1944. год.

1) Према већ датом наређењу⁴¹ све бригаде ће извршити покрет и размјестити се и то:

III српска на просторију Деепотовица — Врмбаје — Лечмиште — Брезова — Даково, односно контролисати овај

⁴¹ Види књ. 7, док. бр. 133.

простор и затварати правце од Ивањице преко Будожеле и од Ухпћа долином Студенице. Одржавати везу са IV прол. и IV. крај. бригадом. На овој просторији бригада ће се дуже задржати, док ће остале 2 бригаде поћи за Драгачево.

Друга прол. имала је извршити покрет у с. Пропљеница — Толишница. Услед великог снијега на ову просторију стигла су само два батаљона, која су напала на четнике и растјерали их. Нађен је 1 погинули четник на мјесту борбе. Било их је више мртвих и рањених. Ми смо имали 1 лакше рањеног. Остали дјелови бригаде смјестили су се у с. Луке.

IV прол. имала је задатак да са три батаљона избије на просторију Г. и Д. Дубац а са два бат. у с. Осоница — Луке, што је и извршено. Приликом проласка кроз Осоницу заробљена је цијела чета II драгачевске четничке бригаде јачине 24 човјека. Између с. Лука и Г. Дупца разбијена је још једна већа група четника. Убијен је један четнички командир а три су заробљена. При улазу у Г. Дубац растјеране су четничке банде. Заробљена су и овдје 2 четника, од којих 1 рањеник. Сви присилно мобилисани четници (већином сељаци) послуже саслушања пуштени су кући.

Штаб дивизије извршио покрет у с. Осоница.

Дан топао, повремено киша. Снијег велики, коњи иду са великим тешкоћама.

Друго без важнијих догађаја.

7. април 1944. год.

1) Трећа српска остаје на истим положајима. Друга пролетерска имала је задатак⁴² да избије на линију Каона — Бластељице — Брезовица — Пекчаница, али услед великог снијега и тешког марша бригада је остала на просторији с. Пропљеница — Толишница, гдје се прикупила и одморала. Ухватила је једног четника таковске бригаде.

Четврта прол. остаје на истим просторијама. Један њен батаљон водио је бообу са четницима и Бугарима код с. Осонице на положајима: Рзиње — Вишњица. Јачина непријатеља: 200 четника и 2 чете недићеваца и толико Бугара. Четници су претрпјели губитке: 5 мртвих, 10 заробљених и око 15 рањених. Недићевци и Бугари: око 10 мртвих и рањених.

Један батаљон четврте водио је борбу у с. Милатовић и Д. Дубац са четницима и недићевцима. Непријатељ је имао губитака. Из IV прол. био је 1 рањен.

Штаб дивизије остаје у с. Осоница.

⁴² Види кш. 7, док. бр. 83.

15. април 1944. год.

1) Трећа срп. бригада остаје на истим просторијама.

Друга прол. бриг. извршила је покрет за с. Каона, али је наишла на јаче неприј. снаге, углавном четници потпомогнути са 1 батаљоном недићеваца од правца Гуче. Један батаљ. Бугара и 1 бат. недићеваца вршили су напад од Ивањице према Г. Дупцу. У вези овакве ситуације, а проматрајући непосредно ток борбе Штаб дивизије је издао наређење⁴³ за ноћни напад (8/9. IV) и разбијање непријатеља. Борба је била врло жестока како преко дана тако падом мрака. На правцу II прол. бриг. и два батаљона IV прол. налазило се 10 четничких бригада и то: 2 љубићске, 2 таковске, 3 жичке, 2 драгачевске и 1 трнавска, формиране у 3 корпуса под командом Анђелковића, Лазаревића и Раковића. Цијелом овом групом командовао је сам Дража Михаиловић, организатор издаје и братоубилачког рата у Југославији. По упорности четника, коју су испочетка показивали, видјело се да воде одлучујућу битку. За Дражу и четнике било је питање јасно постављено: бити или не бити. Дража је издао команду: побједити или погинути, отступања нема. Четницима су садејствовали недићевци, правцем од Гуче. Отсудна битка почела је ноћу 8—9. око 22^h. Борба је била кратка, наша побједа велика и страشان пораз Михаиловића. Његова војска, сакупљена скоро из цијеле Србије је потучена и разбијена да ће се више тешко икад скупити. На бојишту је остало преко 70 мртвих, број рањених износи око 150 а заробљено је 25. Заплијењено је 10 п.митраљеза развог типа, 1 тешки бацач, 1 ногаре и 2 постоља за тешки бацач и много друге спреме и материјала.⁴⁴

Са наше стране из обадвије бригаде имали смо 5 мртвих и 27 рањених, од којих 7 на носилима.

2) Приликом покрета непријатељска авијација била је активна и од бомбардовања погинула су 3 друга, међу којима комесар 4. бат. Михаило Бољанић, рањене су 2 другарице.

3) Штаб дивизије дошао је у Д. Дубац.

Дан ведар и доста топао.

9. април 1944. год.

1) По разбијању четничких бригада и недићеваца јединице су се размјестиле⁴⁵ и то: Друга прол. на просторији:

⁴³ Види књ. 7, док. бр. 85.

⁴⁴ Опширније о борбама на простору Каона — Горњи Дубац види књ. 7, док. бр. 87, 92 и 120.

⁴⁵ Види књ. 7, док. бр. 88.

Пекчаница — Каона — Мајсторовићи — Брезова. IV прол. у с. Губеревац — Живица — Кривача — Милићи (око лучке ријеке) а један батаљон остаје у с. Луке, за везу са III бригадом. III српска остаје углавном на „иетим просторијама.

2) У току дана дјелови II прол\ водили су краћу борбу са Њемцима, који су са 2 тенка и 6 камиона пошли од Краљева према с. Роћевићи. Непријатељ се повукао са Краљева остављајући 2 мртва, док је остале мртве и рањене повукао. Ми нисмо имали губитака.

3) Остало без промјене.

4) Штаб дивизије у с. Зечевићи.

10. април 1944. год.

1) Око 8^h непријатељ је кренуо од с. Роћевићи према с. Каона. Јачина непријатеља није се могла процијенити услед велике магле. Друмом је ишло 6 камиона и 2 тенка. Непријатељ је успио да направи продор кроз нашу одбрану и да стигне до близу Каоне. Падом мрака наши су извршили протунапад који је успио. Непријатељ се повукао за с. Роћевиће. При прелазу потока нека возила су се заглавила тако да су их наши добро притисли ватром и бомбама. Непријатељу је успјело ипак да се извуче. Састав непријатеља: Њемци и већи дио недићеваца. Према прикупљеним подацима од сељака Њемци и добровољци имали су преко 30 мртвих и рањених. Заплијењена су 2 митраљеза „Шарца“, 2.000 метака, нешто бомби и друге спреме. Наши губици 3 лакше рањена.

Друга колона непријатеља — нешто Њемаца, Бугари и недићевци — извршила је напад на дјелове IV прол. бригаде од правца Гуче и то једним краком према с. Вичи а другим према Губеревцу. Наши истурени дјелови морали су се повући ради надмоћности непријатеља и непогодног терена нешто уназад са ЈБуте Крушке, док је батаљон из Губереваца протјерао групу са свог правца према с. Кнежевићи. У овим борбама непријатељ је имао око 10 мртвих и више рањених. Наши губици: 1 мртав и 3 рањена.

Прије падд мрака непријатељ се из с. Виче вратио према Гучи.

Добили смо податке од III српске да су Крајишници водили јаче борбе са Бугарима око Рудног и Чечине.⁴⁶ Непријатељ је извршио помјерање ка нашем правцу и првим дјеловима стигао до с. Придворице.

Штаб дивизије у с. Зечевићи.

Дан облачан, магла, повремено киша.

⁴⁶ Види кш. 7, док. бр. 94.

11. април 1944. год.

1) Према добивеном наређењу наша се дивизија оријентише према р. Студеници. Издато наређење и извршен покрет и то IV прол. у с. Осоница, II прол. у с. Г. Дубац и Луке. Неколико неприј. тенкова стигло је у Каону и продужило према Г. Дупцу. Протутенковско одјељење II прол. изгледа да је оштетило 2 тенка, пошто су остала на цести.

Два батаљона III српске пошла су ноћу 11/12. IV. да изведу акцију на комуникацији Ушће — Краљево.

Штаб дивизије извршио покрет у с. Осоница.

12. април 1944. год.

1) Четврта прол. извршила покрет⁴⁷ на просторију с. Савово — Гарина — Грајићи — Мланча — Грдан. По доласку у Мланчу осматрана је једна колона Бугара јачине једног бат. на просторији с. Милићи — Борково. Непријатељ се одмах почео утврђивати и гађао је топом и бацачима.

Непријатељ — Њемци и добровољци извршили су напад на један бат. II прол. на просторији Лучко брдо. Непријатељ је задржаван док су прошли сви батаљони у Г. Дубац за Осоницу. Пред мрак непријатељ се дијелом повукао према Ивањици а дијелом продужио за Г. Дубац. У овој борби непријатељу је избачено из строја око 10 војника. Ми нисмо имали губитака.

Два батаљ. III српске вратила су се из заседе. Довели су са собом 4 цивила који су преводили, односно били заплени код Њемаца.

Штаб дивизије извршио покрет у с. Рудине.

13. април

Наређено да јединице изврше покрет⁴⁸ још током дана и то: III српска на просторију: Добри До — Врмбаје—Придворица. Задатак: затварање правца од Ивањице, и по потреби садејство IV крајишкој и IV' пролетерској бриг.

II прол. да изврши покрет на просторију Понори — Орнице — Ђаково. Затварање праваца од комуникације Краљево — Рашка и долином Студенице. Један батаљон оставити у Дебели Јасен, ради затварања правца од Ивањице и Каоне.

⁴⁷ Види књ. 7, док. бр. 90, 91 и 93.

⁴⁸ Види књ. 7, док. бр. 95.

Четврта прол. размјестиће се на просторији: Шолац — Орља Глава — Чаља — Селишта — Гарина — Бажале — Савово и Мланча. Три батаљона послати преко Студенице и да у току ноћи 13/14. ликвидирају непријатеља код Боркова и Милића.

Прије него што је III бригада извршила покрет за Врмбаје сукобила се са једним батаљоном треће регименте, јачине 400 војника, код Ђакова.⁴⁹ Непријатељски батаљон је разбијен и натјеран у бјегство према Ушћу. Убијено је око 15 војника, од којих је 7 нађено на бојишту, више рањено и 5 заробљено (4 муслимана и 1 Њемац). Заплијењено је прилично муниције за холандске п.митраљ. и енглеске пушке.

Штаб дивизије остао је у с. Рудине.

14. април 1944. год.

1) Трећа српска по извршеној акцији у с. Ђаковићи стигла рано изјутра на одређену јој просторију. Код II и III бригаде без знатнијих промјена.

2) Напад три бат. IV прол. на Бугаре који су се утврдили на просторији од с. Паскаша до косе између с. Милићи и Боркова,⁵⁰ почео је ноћу 13/14. у 2^h. Непријатељ није истјеран из ровова те се борба продужила преко дана и продужила и ноћу 14/15 т.м. Ни овај напад није успио мада су се наши борци јуначки држали и јуришали као бујица. Непријатељ је био јачине око 700 бораца, са 2 топа, 6 тешких бацача, 9 теш. митраљеза са одговарајућим бројем п. митраљеза, лаких бацача и другог оруђа. Но и поред његове бројности и наоружања непријатеља су углавном спасли ровови, које Бугари увијек користе. Према досадашњим борбама рекло би се да се Бугари не знају борити ако немају ровове. Недостаци испољени са наше стране у нападу су: батаљони нису истовремено извршили напад, већ неки са закашњењем. Ово ради дужег марша, великог снијега итд. Један бат. пошто је освојио прве ровове нагомилао се и галамом је откривао своје присуство, тако да је непријатељ успио са бацачима да му нанесе теже губитке. Борба је продужена и 15. т.м.

3) Дан ведар и топао. Два непр. извиђачка апарата извиђали су просторије гдје су биле смјештене наше јединице. Бацали су неколико бомби, али није било жртава.

Остало без важнијих промјена.

⁶⁷ Види књ. 7, док. бр. 179.

⁶⁸ Види књ. 7, док. бр. 183 и 186.

15. април 1944. год.

1) Једна непр. колона, вјероватно из Полумира, изашла је и посјела положаје позади Равништа (к. 1343), према II прол. бригади. Запажени су непр. покрети долином Студенице од Ушћа. Код III бригаде без промјене. Батаљони IV прол. и даље држе у опсади опкољене Бугаре наносећи им теже губитке.

2) Неколико стотина савезничких авиона прелетјело је преко нас. Накнадно смо сазнали преко радија да су бомбардовали Букурешт и Плоешти. Појава сав. авиона оставила је силан утисак на наше борце, као и на народ.

3) Један непријатељски извиђач бомбардовао је с. Мланчу, гдје су се налазили и Штаб IV прол. бригаде и Штаб дивизије. Жртва није било.

4) Дан ведар и топло.

16. април 1944. год.

1) Опкољени бугар. батаљон у борбама од 13—16. је скоро преполовљен, деморалисан и растројен. Његово уништење би се, вјероватно, довршило током дана 16. т.м., мада су наше јединице остале скоро без муниције, да му није стигло појачање од правца Бзовик — Рудно. Услед овога наши су се бат. морали пребацили на лијеву обалу Студенице. Само је један бат. IV бригаде остао да и даље врши притисак на непријатеља, и да му онемогући помјерање уз Студеницу, односно према Ивањици.

У овим борбама непријатељ је претрпио тешке губитке. Имао је око 100—120 мртвих. Рањених је било много више, од којих 28 на носилима, што су наши осматрачи пребројили приликом евакуисања рањеника по престанку наше блокаде. Заробљено је 19 војника, од којих 1 официр и 1 подофицир. Заплијењено је 5 п.митраљеза, 1 тромб. пушка, 2 машингевере, 1 парабелум, више муниције и друге спреме. Много је материјала уништено. Убијено је преко 80 коња а заплијењена су 5.

Са наше стране такође је било доста губитака, и то: 18 мртвих и 52 рањена, од којих 24 теже.

2) Један бугарски батаљон кренуо је из Ивањице преко Будожеле према положајима наше III бригаде. Послије краће али врло оштре борбе непријатељ је натјеран у бјегство. На бојишту је остало 6 мртвих непр. војника. Заробљена су 4 војника, од којих 2 рањеника који су превијени и упућени у Ивањицу. По причању сељака који су дошли из Ивањице Бугари су имали доста мртвих и рањених.

Заплијењено је: 1 митраљез „Шарац“, 400 метака, 5 пушака и нешто друге спреме.

Трећа српска имала је 1 мртвог и 6 рањених, од којих 2 теже.

На сектору II прол. запажено је присуство непријатеља, изгледа Бугари, на положајима Равниште (к. 1343) и Виташевица — Дуб, на десној обали Студенице.

3) Савезнички авиони у већим формацијама, прелетјели су преко наше просторије на сјеверо-исток. Непријатељски транспортни авион бацао је пред вече материјал и муницију опкољеном бугарском батаљону.

Штаб дивизије у с. Рудинама.

Дан ведар и топло.

17. април 1944. год.

1) Јединице остају на истим просторијама.

2) Непријатељ приличне јачине напао је дјелове II прол. бригаде у с. Ђаково, који су се повукли на боље положаје, не упуштајући се у јачу борбу. Такође запажена је и друга непријатељска колона од правца с. Бресник према пл. Чемерној. У борби са непријатељем II пр. бриг. имала је 1 погинулог командира и 2 рањена борца. Непријатељ (Бугари) је имао више губитака.

Остало без промјене.

18. април 1944. г.

1) Батаљони II прол. остали су на положајима: Гусарица — Метлица. Батаљон Бугара није успио да их потисне са положаја. У борби 17. и 18. непријатељ је имао, према причању сељака, око 7 мртвих и 10 рањених.⁵¹ Наши губици: 5 рањених, од којих су накнадно 4 подлегли ранама.

2) Један непријатељски авион бомбардовао је положаје II прол. бригаде. Није било губитака.

3) Новијих података о непријатељу на правцу према Ибру нема. Батаљон Бугара остао је и даље према IV прол. бригади код с. Милићи.

4) Непријатељ (Бугари) направили су са slabим снагама испад од Ивањице преко Будожеле. Дјелови III бригаде одбацили су их назад. Запажени су покрети знатнијих снага према Кушићима. Такође у Ивањицу пристижу појачања.

5) Издато наређење за помјерање јединица.

⁵¹ Види књ. 7, док. бр. 133.

19. април 1944. г.

1) Јединице су се помјериле⁵² и то: IV прол. на просторију: Деспотовица — Придворица — Чечина — Вионица — Добри До. Друга прол. на просторију Мланча — Рудине — Гарина — Бажале — Орља Глава — Шолац. III српска остаје на истим положајима. Штаб дивизије извршио покрет у с. Придворицу.

2) Непријатељ са правца II прол. бригаде се повукао. На правцу III срп. од Ивањице запажени су покрети већих непр. колона а нарочито комуникација према Кушићима.

3) Наређено је да се II прол. размјести на просторији Грдан — Рудине — Мланча.

4) Непр. извиђачки авион осматрао наше положаје.

20. април 1944. г.

1) Према прикупљеним подацима и личним осматрањем и додиром са непријатељем утврђено је да је непријатељ око наше групе (II и V див.) концентрисао знатније снаге, око 8—10.000 војника, и то од правца Ушћа, Рудног, Кушића, Ивањице и Брезове. Да би избјегли теже борбе и изманеврисали непријатеља наређено је да обје наше дивизије изврше покрет и пређу преко комуникације Ивањица — Сјеница.

2) Бригаде су извршиле покрет⁵³ и то: IV прол. на просторију: Бела Стена — Ђајићи, II прол. на просторију Горња Глеђица и III срп. на просторију: Куманица — Лепосавићи — Луковићи. Штаб дивизије извршио је покрет до с. Глеђица.

3) У току марша, који је био прилично дуг и тежак, није било борбе са непријатељем, сем препуцавања дјелова IV прол. са мањим четничким бандама које су протјеране.

21. април

1) Наређено да јединице (бригаде) изврше даља помјерања, како би ноћу 21. на 22. прешле преко комуникације Ивањица — Сјеница.⁵⁴

⁵² Наређење Штаба 2. пролетерске дивизије од 18. априла 1944. за марш и за затварање правца у долини Моравице и Студенице објављено је у 7. књизи (док. бр. 126).

⁵³ Види књ. 7, док. бр. 128, 131, 135 и 137.

⁵⁴ Наређење 2. пролетерске дивизије за прелазак преко комуникације Ивањица—Сјеница и извештаји ове дивизије о борбама приликом тог преласка објављени су у 7. књизи (док. бр. 139, 140, 142, 144 и 148).

2) Прикупљени су подаци да је цеста Ивањица — Сјењица посједнута са 2 батаљона недићеваца и Бугара на сектору Кушићи — Јавор. Има нешто и Њемаца.

3) Пошто ће се и V див. пребацивати ноћу преко комуникације, наређено је да и наша дивизија пређе комуникацију. Све јединице извршиле су покрет према комуникацији. Обзиром на дуги марш од прошлог дана и гломазност болница, наше бригаде нису успјеле доћи за дана ближе цести. Ноћ је била врло мрачна тако да су наши први дјелови избили на цесту тек око 5^h 22. IV.

22. април 1944. год.

II Пролетерска бригада избила је на комуникацију једном колоном правцем Равна Гора — Павловићи — Поглед а III Српска са једним батаљоном и неборачким деловима правцем за II Пролетерском а са два батаљона у две колоне: један правцем Зечевићи — к. 1072 — Арсовићи а други правцем Ведићи — Зечевића Вис. На положајима се налазио IV Недићев пук са три немачка тенка.

Деснокрилни батаљон III Српске разбио је одмах непријатељску групу, која је у паници побегла према с. Маскови, оштетивши том приликом бомбама једну танкету и запаливши један камион. Заплењена је прилична количина муниције, један „шарац“ и п.митраљез „Бреда“. Убијено и рањено више непр. војника.

Левокрилни батаљон ударио је на јачу непр. групу коју је у заједници са једним батаљоном II Пролетерске брзо потиснуо.

Ова група у пробијању потиснула је деснокрилни батаљон наневши му два губитка (командир чете Б.[ождар] Крстић „Змај“ и политкомесар чете М. Марковић). Непријатељу су пре тога од Кушића стигла појачања.

Ситуација није могла да се прати осматрањем услед врло густе магле.

Предузето је одмах потом чврсто поседање положаја од два батаљона III Српске и два батаљона II Пролетерске ради обезбеђења пролаза IV Пролетерској бригади. Непријатељ је уз помоћ тенкова са јаким снагама предузимао повратни напад али без успеха. Иако потпомагана тенковима, његова пешадија није имала нападног елана после налета наших јединица.

До 14 часова држани су положаји, тј. до проласка свих делова дивизије на одређану просторију: Маскова — Гуме-

шевад — Вујаши — источни део с. Пресјека — Брезова — Бела Црква — Катићи.

Непријатељ је дејствовао и хауб. артилеријом али без резултата.

Укупни наши губитци: 4 мртва, 4 рањена и 3 нестала.

Непр. губитци: 10 мртвих, 12 рањених, 1 заробљен и 16 дезертера (како се сигурно сазнало).

V дивизија прошла је без борбе.

23. април 1944.

Од V дивизије добијени су податци да се на просторији Бела Глава — Бела Река — Љубиш налазе недићевци са нешто Немаца, јачине око 1500. Располажу са 8 тенкова и 25 камиона којима су вршили прегруписавање трупа.

Јединице I и IV бригаде V дивизије водиле су у току 23. борбу и непр. задржале уз саму комуникацију.⁵⁵

На сектору наше дивизије, тј. на комуникацији Ивањица — Сјеница, непријатељ је исте јачине. Углавном активан артилеријом. Један испад непријатеља лако је одбијен.

Јединице су у току дана, тј. до мрака, остале на истој просторији. Губитци од непр. артилерије 2 мртва и више рањених из околине штаба дивизије.

Наређено је да се јединице падом мрака разместе на просторији:

II Пролетерска: Бјелуша—Шареник са спец. задатком рушења комуникације и прављења заседе у Клисурси на комуникацији Ивањица—Ариље.

III Српска: северозападни засеоци Брезова—с. Катићи.

IV Пролетерска: Мочиоце—Пресјека—Равна Гора—Клеково.

Штаб дивизије у Равну Гору.

V Дивизија у току дана разместила се на просторију Љубиш—Бела Река—Јасеново—Драшковићи—Г. Трудово.

Време је било лепо.

24. април 1944.

Наређено је да јединице током ноћи (23/24) изврше померање на просторију Бјелуша—Бреково—Крушчица—Гривска.⁵⁶

⁶⁷ Види књ. 7, док. бр. 179.

⁶⁸ Види књ. 7, док. бр. 183 и 186.

Наређење је повучено да би се људство одморило, те су јединице у току 24. остале на истој просторији са истим задатцима.

Непријатељ је извршио напад са два тенка и неколико стотина војника на делове II Пролетерске бригаде али је одбијен. Напад је извршен са правца од Клисуре.

Наређењем⁵⁷ О. бр. 57 наређено је да се јединице сместе на просторији: Бјелуша—Добраче—Гривска—Висока—Крушчица у циљу приближавања комуникацији Вишеград—Ужице—Пожега.

Јединице да се разместе и то:

II пролетерска: с. Гривска а неборачки делови у с. Ручетин. Један батаљон на положају Лисјачке ливаде—Лукића врхови.

Задатак: затварање комуникације Ариље—Крушчица и свих праваца који изводе са комуникације Пожега—Ариље—Ивањица.

III Српска: с. Г. Крушчица.

Задатак: затварање праваца који изводе од комуникације Ужице—Пожега.

IV Пролетерска: Бјелуша—Висока а један батаљон у с. Бреково ради затварања правца од Клисуре.

Штаб дивизије у с. Моравча.

Јединице да до зоре 25. буду на својим местима.

Јединице да буду што прикупљеније ради бржег маневрисања.

25. април 1941.

Јединице су стигле на одређену просторију са извесним закашњењем.

Батаљон II Пролетерске одјурио је групу од 200 четника са положаја Небешка.

Батаљон III Српске најурио мање четничке делове са положаја Маслари—Забој.

Овога дана у 16 ч. 15 м. издато је наређење⁵⁸ О. бр. 58.

IV Пролетерска се помера у с. Сирогојно са тежим рањеницима II Пролетерске и III Српске бригаде и ставља се под команду V дивизије. Са рањеницима II Пролетерске бригаде иде један батаљон II Пролетерске.

Наша дивизија добила је задатак да без Четврте бригаде изврши прелаз комуникације Ужице—Пожега, док ће Пета дивизија извршити прелаз на сектору Ужице—Вардиште.

⁶⁷ Види књ. 7, док. бр. 179.

⁶⁸ Види књ. 7, док. бр. 183 и 186.

V дивизија је у току дана водила борбе доста жестоке на правцу Љубиш.

Према провереним податцима непријатељ је померио своје снаге са сектора Ивањица—Кушићи на сектор Ариље—Пожега—Ужице.

Јединице су заноћиле на истој просторији. !

26. април 1944.

По прикупљеним податцима непријатељ у Ужицу је јачине: један батаљон Бугара, до 100 Немаца и батаљон недидеваца.

У Пожеги батаљон недидеваца, у Ариљу батаљон Бугара, нешто пољске страже и Немаца који су стигли са правца Ивањице.

На самој комуникацији Пожега—Ужице по једним податцима има а по другим нема непријатеља.

Четници су се повукли у с. Роге.

Наређењем⁵⁹ О. бр [Оп. бр. 59] у 10 ч. 45 м. наређен је прелаз преко комуникације Ужице—Пожега и то III Српска правцем Северово—Брђани—Злакуса—мост на Ћетини—к. 426—Узићи—Радовићи—шк. у Здравчићима—к. 327—Врањани—Бошњаци—Бобија (к. 696)—М. Црнокоса (к. 698)—Засеље—Каленићи—Бобија (к. 775)—Граница (к. 787). Један батаљон да се креће као побочница бригаде и разруши мост ист. од ж. ст. Узићи и да по прелазу Лужнице уђе у састав колоне.

II Пролетерска правцем: Крушчица—Северово—Врањевина—Видићи—Градина—Потпеће—Поточање—к. 522—ист. засеоци Горјана—651—Шерел—к. 372—Добродо—Белотићи—Братиновићи—Чукавци—Гујин кам. Одредити један батаљон као леву побочницу са задатком прелаза између Горјана и Ужица па даље правцем Севојно—Трешњица—Пониковица—Лелићи.

Штаб дивизије са II Пролетерском бригадом.

Покрет у 17 ч. 30 м.

Тежити да се комуникација Ужице—Дрежник—Пожега пређе између 19 и 20 час., комуникација и жел. пруга Ужице—Пожега између 22 и 23 часа а комуникација Ужице—Трешњица—Пожега између 1 и 2 часа 27. априла.

Дато је упутство за извршење покрета.

II Пролетерска кренула је са закашњењем.

⁵⁹ Види књ. 7, док. бр. 156.

Услед ма^тм⁰вит⁰г времена и веома стрмог терена покрет је био врло тежак и спор, нарочито прелаз преко Градине. Главнина III Српске скренула је на правац Дрежник—Злакуса, побочница је имала пре доласка на жел. пругу мању борбу са једном четничком групом коју је непрестано јурила испред себе.

Долазак на жел. пругу био је 27. у 1 час.

II Пролетерска због истих разлога избила је на жел. пругу 27. између 5 и 6 часова.

27. април 1944.

III Српска бригада избила је на жел. комуникацију, извршила прелаз без икаквих сметњи. Такође и батаљон у побочници. Батаљон у побочници услед недостатка материјала и несналажљивости није извршио рушеше пруге.

На ж. ст. Узићи запленио вагон јабука али станицу није сасвим уништио.

Такође је између 4 и 6 часова извршен прелаз комуникације Ужице—Трешњица—Пожега—код шк. с. Здравчићи без сметњи и разместила се на просторији Граница—Каленићи—Бобија.

II Пролетерска бригада порушила је пругу али недалеко од места пролаза, тако се десило да је воз наишао у 6 ч. 15 м. У моменту преласка чете пратоћих оруђа и интендантуре. У возу је било око 200 непр. војника. Воз се сурвао. Непријатељ је ликвидиран и остаци воза запаљени — а потом је бригада пожурила на одређену просторију.

Непр. губитци 46 мртвих Немаца, Бугара и љотићеваца избројаних.

Заробљених 40 Бугара, 5 Немаца, 3 љотићевца и 1 жандарм, и 42 омладинца мобилисана у Недићеву нац. службу.

Заплењена 1 „Бреда“, 3 пикавца и 14 пиштоља и други материјал — као и једна снајперка. Наши губитци: поинули заменик команданта бригаде капетан М.[иодраг] Миловановић-Луне, об. оф. 4. батаљона Маринковић и ст. водник М. Милутиновић.

Један батаљон III Српске при пролазу кроз Добродо заробио је капетана Павла Симића, шефа Дражиног центра везе бр. 6, као и једног четника брадоњу. Заплењена једна исправна радио-станица, радио-апарат и материјала за 10—15 радио-станица.

28. април 1944.

Јединице су на истој просторији. Непријатељ, недићевци и Бугари, уз помоћ хаубичке артиљерије, већ од 27. по подне врши притисак на положаје III Српске са правца од Пожеге. Притисак продужава са већим појачањима у току овога дана.

Истовремено недићевци из Косјерића избили су на положаје Шарампов—Граница. У току овога дана једна колоне недићеваца са нешто Немаца и 20 камиона и неколико тенкова кренули су из Ужица цестом у правцу Косјерића поседајући положаје око цесте.

Један батаљон III бригаде са једном четом II Пролетерске протјерао је недићевце са положаја Шарампов—Градина, где се пред вече овога дана цела дивизија пробила.

На правцу од Пожеге непријатељ је имао око 10 мртвих и више рањених, док су наши губитци 2 мртва, од којих зам. команданта 2. бат. друг Мирко Вукадиновић. Рањених два друга.

На положају Шарампов—Граница ми смо имали 4 мртва друга и то 2 из II а 2 из III бригаде. Непријатељ је имао више губитака али не зна се тачно колико.

Јединице су извршиле покрет у току дана и ноћи и сместиле се на просторију Јакаљ—Руда Буква (II Пролетерска).

III Српска: Годећево—Маковишта.

Штаб дивизије у Варди.

Наређење⁶⁰ О. бр. 60 за размештај на просторији Буар—Рибашевина—Косјерићи—Цикоте повучено је.

29. април 1944.

1) Трећа српска бригада остаје на истим просторијама. Није имала борбу са непријатељем. Друга прол. бригада стигла је у с. Јакаљ. Послије подне била су нападнута два батаљона од правца Сеча Река. Непријатељ: недићевци и нешто Немаца. Прије пада мрака наилазе дјелови V дивизије, који ударају у леђа непријатељу и приморавају га на повлачење. У овој борби II пркл. имала је 1 погинулог и 1 рањеног.⁶¹ Непријатељски губици непознати.

2) IV прол. прелази без већих тешкоћа комуникацију Ужице—Вардиште и у саму зору стиже у с. Долови. Послије краћег одмора марш се продужује правцем: Кадинача—Јелова Гора. Тек што је ову цесту (Ужице—Бај. Башта) прешла главнина бригаде наишли су непријатељски тенкови.

⁶⁰ Види књ. 7, док. бр. 160.

⁶¹ Види књ. 7, док. бр. 167.

Наши су са протуколским пушкама укочили непр. моторизацију. Оштећен је један тенк. X крај. бригада водила је борбу са непр. пјешадијом која је пратила моторизацију.⁶² Бригада се по прелазу цесте, размјешта на просторију: Четеништа—Ивановићи—Старчевићи.

3) Друго без важнијих промјена.

30. април 1944. год.

j

1) Врши се даље помјерање јединица ка Повлену. III српска на просторију Ћебићи, II прол. Јакаљ—Варда а IV прол. у Сечу Реку. Трећа бригада водила је борбу са четницима који су држали положаје: Црвени Брег—Гредина и код с. Дројићи. У овој борби III бриг. имала је 1 погинулог и 2 рањена. Непријатељ је имао 9 мртвих и више рањених. IV прол. имала је борбу са четницима које је брзо протјерала. Прије пада мрака долази једна колона Њемаца од Косјерића са неколико тенкова и топова. Наши се помјерају ка с. Башићи. Током ноћи непријатељ улази у Сечу Реку. У овим борбама IV прол. имала је 3 рањена, од којих један к-дант батаљона Машо Јелић, који је накнадно подлегао ранама.

Непријатељски губици непознати.

Друго без важнијих промјена.

Дан ведар и лијеп.

Непријатељска авијација неактивна.

Штаб дивизије у Варди.

Четврта прол. бригада хвата везу са II прол. и тиме поново улази у састав дивизије.

1. мај 1944. год.

1) Првог маја бригаде наше дивизије освануле су на просторији:⁶³ Сеча Река—Јакаљ—Варда—Ћебићи—Црвени Брег. Непријатељ је направио јачи испад од Косјерића према IV прол. бригади у Сеча Реци. Извјесне четничке снаге запажене су на Говеђој Глави и Повлену. Наређено је помјерање дивизије према Повлену.

2) Друга прол. извршила је покрет из с.Јакаљ преко Варде. На сектору Говеђа Глава—Пов/ген примила је борбу са знатним четничким снагама.⁶⁴ Борба је трајала од 9^h па

⁶² Опширније о дејствима 10. крајишке бригаде види у њеном извештају од 28. априла 1944. који је упућен Штабу 5. НОУ дивизије (књ. 7, док. бр. 162).

⁶³ Види књ. 7, док. бр. 166 и 168.

⁶⁴ Види књ. 7, док. бр. 171.

до ноћи. Четници су протјерани и одбијени су сви покушаји протунапада. Падом мрака разбијена су и задња четничка упоришта као и два бјелоруска батаљона који су држали положаје око с. Мравинаца. У овим борбама непријатељ је имао губитке: 67 мртвих и око 120 рањених. Заробљено је 26 четника и 18 бјелогардејаца. Заплењено: 6 п. митраљеза, 30 пушака, 3.000 метака и друге спреме. У наше руке пало је неколико наређења са потписом Драже Михаиловића.

Губици Друге прол. бригаде: 3 погинула и 2 накнадно умрла од рана, свега: 5 и 8 рањених.

Трећа српска имала је борбу са четницима који су држали Гредину и друге околне положаје. На овом сектору према III бригади било је поред четника Калабића и нешто недићеваца.

Четврта прол. под притиском непријатеља: Њемаца, недићеваца и четника извршила је помјерање из Сече Реке преко Варде према Повлену. У борбу током овог дана непријатељ је претрпио губитке око 10 мртвих и рањених.

Бригадама се даје задатак: да се очисте Мравинци—Повлен—Грдина.

Штаб дивизије био је на положају са IV прол. и III срп. бригадом.

Непријатељски извиђачки авиони испитивали су терен.

2. мај 1944. год.

1) Подаци о непријатељу су сљедећи: један батаљон Њемаца овладао је Вардом. Четнички ваљевски корпус, са нешто недићеваца, налази се на просторији Грдина—с. Маковишта. Двије четничке бригаде са два батаљона бјелогардејаца протјерани су са Гов. Главе и Малог Повлена. Четврта прол. очистила је В. Повлен и спустила се према Ваљеву. Други и III Недићев пук налази се на сектору Рогачица—Љубовија. Да се закључити да непријатељ припрема напад с намјером да нам нанесе губитке и потисне са масива Повлена. У вези предњег издато наређење да се једним марш-маневром пребаци дивизија на Маљен. Исто би учинила и V дивизија.

2) Четврта прол. бригада приликом чишћења Повлена разбила је 3 четн. бригаде. Убијено је 17 и заробљено 7 четника. Заплијењен 1 ц. митраљез. Приликом проласка неборачких дјелова IV прол. наишао је на њих 1 бат. недићеваца са четницима. Са доста тешкоћа извукли су се сви дјелови — болница и коморе; односно све људство. Пропала је комора једног батаљона, и гумени чамци IV бригаде. У

овој борби имали смо 1 погинулог и 1 рањеног. Садејствовао је 1. бат. V див.

3) Све бригаде током дана извршиле су покрет⁶⁵ са задатком пребацивања преко комуникације: Ваљево—Ужице. Друга прол. и III срп. долазе до комуникације без борбе. IV прол. испред комуникације наилази на бјелогардејце и недићевце. Послије краће борбе непријатељ је протјеран са правца пролаза. Убијена су 4 бјелогардејца и заробљена 2, док је више рањено. Наши губици: 1 лакше рањен. Марш је трајао цијелу ноћ 2/3. маја.

3. мај 1944. год.

1) Непријатељ је организовао одбрану на комуникацији Ваљево—Ужице и посјео погодне положаје. На прелазима преко ријеке и комуникације били су тенкови. Наши први дјелови ступили су у борбу са непријатељем те је услед овакве ситуације наређено да се бригаде врате на просторију: ЈБешница—Лепа Раван—Радановци.

2) Приликом извлачења од комуникације II и IV прол. имале су борбу са Њемцима, недићевцима и четницима. Терен за извлачење био је врло неповољан. Непријатељ је полагао са више топова, бацача и аутоматског оруђа.

3) Дјелови IV прол. обасули су из аут. оруђа на блиском отстојању једну дужу непр. колону и нанијели јој теже губитке. Непријатељ је имао преко 30 мртвих и рањених, само на једном мјесту, У даљој борби имао је још око 10 мртвих и рањених. Губици IV прол. 1 мртав и 5 рањених.

4) У борби са непријатељем и током извлачења Друга прол. имала је губитке: 6 мртвих, 5 рањених и 13 несталих, већином новомобилисано људство. Губици непријатеља непознати, али их је било прилично.

5) Наређено помјерање према Повлену.⁶⁶

6) Један извиђачки авион осматрао.

4. мај 1944. год.

1) На путу за одређену просторију дјелови II прол. наишли су на слабије недићевске снаге које су брзо протјеране. Бригада се размјестила у с. Косићи—Лазаревићи. Непријатељ је оставио на бојишту 2 мртва и повукао је 5 рањених. Са наше стране имали смо 1 рањеног. Трећа српска

⁶⁷ Види књ. 7, док. бр. 179.

⁶⁸ Види књ. 7, док. бр. 183 и 186.

размјестила се на просторији:⁶⁷ Црвени Брег—Плоска Ђебићи. Четврта прол. остаће на просторији: Мравинци Радановци. Непријатељ — бјелогардејци и недићевци заједно са четничким бандама покушавају да овладају Магљешем и продру у Мравинце, али је одбијен. Ноћу 4/5. наши су вршили напад али непријатељ није истјеран из свих ровова, пошто се био добро утврдио по дубини. У овим борбама током дана и ноћи непријатељ је имао губитке: 30 мртвих и рањених. Губици IV прол. 3 мртва и 8 рањених.

2) Штаб дивизије у Мравинцима.

Непријатељска авијација неактивна.

5. мај 1944. год.

1) Бригаде углавном остају на истим положајима. Код III српске без промјене.

2) Непријатељ јачине око 1.200 бораца извршио је напад од правца Пашина Раван на II прол. бригаду. Борба је вођена цијели дан. Падом мрака, а уз садејство другог батаљона IV прол. бригаде непријатељ је одбијен уз губитке од 14 мртвих и око 25 рањених и 1 заробљен. Заплијењена је 1 радио-станица и друге спреме. Наши губици: 2 мртва и 4 рањена.

3) На сектору IV прол. непријатељ је правио више покушаја да овлада нашим положајима а нарочито Магљешем. Непријатељ је одбијен мада је добио прилично појачање од Ваљева. Губици непријатеља износе око 18 мртвих и рањених. Наши губици: 1 теже и 4 лакше рањена.

4) Дан лијеп. Непријатељски извиђачки авиони осматрали су наше положаје.

6. мај 1944. год.

1) Све бригаде су у покрету⁶⁸ преко Варде правац Шупља Липа, са циљем да се ноћу 6/7. пребацимо преко комуникације Б. Башта—Ужице. Непријатељ са којим смо већ имали контакт, извршио је јачи притисак како од правца Ваљева, тако и од Рогачице и Сече Реке. Пред вече дошло је и неколико тенкова од Рогачице. Послије подне борба је била доста јака. IV прол. успјела је да протјера четнике који су били избили на комуникацију јужно од Варде, између дјелова IV и III бригаде II прол. успјешно је дала заштитницу цијелој колони. У свим овим борбама на-

⁶⁷ Види књ. 7, док. бр. 179.

⁶⁸ Види књ. 7, док. бр. 183 и 186.

ши су губици код II прол. 4,-мртва и 3 рањена а код IV прол. 4 мртва и 2 рањена. Непријатељски губици нису нам познати али их је сигурно било.

Дан лијеп. Неприј. авијација неактивна.

7. мај 1944.-год.

1) Ноћу 6/7. маја све 3 бригаде пребациле су се преко комуникације Бај. Башта—Ужице, на сектору између Кадињаче и Дуба. Бугари су са једним батаљоном били посјели Кадињачу и са тенковима контролисали цесту. За вријеме пребацивања прошао је један тенк или су га наше засједе пропустиле, тако да није дошло до борбе. Пребацивање није било лако усљед гломазности болница. При крају пребацивања непријатељ је осјетио наше присуство и тукао из топа, бацача и митраљеза. Жртава није било.

2) Према предвиђеном плану V дивизија требала се са Јелове Горе пребацити према Маљену. Усљед присуства јачих непријатељских снага на предвиђеном правцу и V дивизија пребацила се *преко* комуникације према Тари (планини).

3) Послије пребацивања на Поникве и Солотушу непријатељ је извршио испад према нама како од правца Кадињаче тако и од Бајине Баште и Кремана. Усљед присуства бригада V дивизије, измијешаности јединица и самим тим отсуства планског помјерања, непријатељ је вршио слабији притисак али му је успјело да иде у стопу за нашим дјеловима. Све бригаде продужују током дана на Јасиковице а затим даље према Калуђерским Барама и Добром Пољу, гдје су остале све три бригаде.

У борбама имали смо 1 рањеног. Непријатељски губици непознати.

8. мај 1944. год.

1) Све три бригаде остају на просторији: Добро Поље—Шљивовица. На сектору II прол. није било важнијих промјена сем нешто пушкарања са недићевцима на правцу Калуђерских Бара. Непријатељ је са правца Кремана направио испад према III срп. бригади и успио да са два тенка и једном четом стрелаца изађе на Високу Главицу,⁶⁹

2) Један батаљон III и 1. бат. IV прол. покушавају да одбаце непријатеља, али без успјеха. Наши губици: 4 рањена. Непријатељски губици непознати.

⁶⁹ О ситуацији на том простору опширније види у извештају 2. пролетерске дивизије од 8. маја 1944 (књ. 7, док. бр. 187).

3) Наређено извјесно помјерање према Милошевцу. Остало без важнијих промјена. Људство је, као и иначе, врлр уморно. Храна слаба. Морал, обзиром на дате околности, на завидној висини. Основни недостатак: помањкање муниције.

9. мај 1944. год.

1) Друга прол. и III српска остају на просторији: Че-прљевац—Руст—Поповача—Збориште. Према добивеном наређењу⁷⁰ ове двије бригаде треба да остану на просторији Таре, а према ситуацији да се одбаце до Шумадије.⁷¹ IV прол. добила је задатак да са болницама све три бригаде пређе комуникацију, повеже се са V дивизијом, која се већ пребацила преко комуникације Ужице—Вишеград, и да уз њену помоћ преда болнице II корпусу а затим, према ситуацији, да се што прије врати у састав дивизије,

2) IV прол. бригада, са свим болницама, креће са Милошевца правцем Шарган—Семегњево. На комуникацију стиже у први мрак. Њемци су већ били на цести утврђени у неколико солиднијих ровова. Развила се жешћа борба. Усљед помањкања мина за бацаче и ручних граната не-
1 пријатељ није истјеран из ровова. Изгледи на пребацивање били су мали, кад су испробане и задње могућности одлучено је да се пребацивање врши заобилазним правцем, иако је терен био веома стрм, скоро непролазан. Тек што је пребацивање почело, непријатељу, који је био сасвим опкољен, стигло је појачање од два тенка и нешто пјешадије.

3) Са великим напорима, благодарећи великој одлучности и упорности наших бораца и руководилаца, пребацивање је извршено тако да су сви дјелови прије зоре избили на косе изнад Шаргана.

У борби и током пребацивања, усљед рђавог терена, погинуо је 1 друг, 1 рањен и 1 сломио ногу. Непријатељски губици непознати.

Мора се напоменути да су упорност, одлучност и љубав према рањеним друговима којв су показали борци IV прол. бригаде вриједни највећег признања. Сви рањеници, укључиво 29 носила, били су до једног изнесени, мада је терен био скоро непролазан и за пјешаке.

Командант и комесар дивизије остали су са II и III бригадом. Начелник је пошао са IV пролетерском.

⁷⁰ Види књ. 7, док. бр. 189 и 190.

⁷¹ У вези с планирањем да једна дивизија оде у Шумадију види писмо 2. пролетерске дивизије од 5. маја 1944, које је упућено 5. • НОУ дивизији (књ. 7, док. бр. 182).

15. април 1944. год.

1) III срп. бригада остаје на просторији: Рајевац—Коњска Река. II прол. ЈБуто Поље—Секулић Вода—Награмак. Током дана на сектору III бригаде није било важнијих промјена. Четничке банде препуцавале су са веће даљине. Губитака није било. Око 13 часова веће четничке снаге, јачине око 2.500 бораца, са правца Добро Поље извршиле су напад на II прол. бригаду. Борба је била врло жестока. Четници су имали доста наоружања примљеног од Њемаца. Ми смо скоро без муниције. И поред надмоћнијег непријатеља II прол. је задржала своје положаје. Борба се водила до пада мрака. Четници су претрпјели губитке: 35 мртвих, 1 заробљен и око 40 рањених. Друга прол. имала је 7 рањених.

2) IV прол. послије напорног марша од Таре до Семегњева остаје на одмору у Семегњеву, гдје је ухваћена веза са V дивизијом која се оријентише источно од комуникације Ужице—Н. Варош.

Непријатељски извиђачки авиони су активни.

11. маја 1944. год.

1) Друга прол. и III српска бстале су на просторији: Тимотијевићи—Збориште, трудећи се да буду што прикривенији. Један батаљон Њемаца прошао је од Кремана преко Руњевае Главице према ЈБутом Пољу. Било је мањег пушкарања са четницима.

2) IV прол. остала је у с. Семегњеву ради одмора. Послије подне један батаљон недићеваца извршио је покрет из Мокре Горе према Семегњеву и са предњим дјеловима избио на Виогор. Један бат. IV прол. примио је борбу и успио да протјера непријатеља нанијевши му губитке од 4 мртва, 9 рањених и 2 заробљена. Ми нијесмо имали губитака.

3) Двије крилне колоне овог недићевског батаљона (1. бат. I пука Срп. добр. корпуса) нису дошле до изражаја.

Остало без важнијих промјена.

1j^_ш1__1944. год.

1) Пошто није било услова да се II прол. и III српска задрже на просторији пл. Таре, одакле би се вратиле према Шумадији, то су ноћу 11. на 12. маја извршиле покрет и пребацивање правцем за IV прол. бригадом. На Шаргану су наишле на непријатеља, кога су заобишле и без веће борбе се пребациле преко комуникације. Близу Семегњева II прол. имала је

мању борбу са недићевцима и четницима. Губитака на нашој страни није било.

2) IV прол. извршила је покрет ноћу 11. на 12. V и у зору избила на Главицу и Вучјак, гдје је остала у току дана. трудећи се да остане што прикривенија. У Гор. Јабланици првог дана, т.ј. 11. V били су Њемци и недићевци, заједно са 3 четничке бригаде, које су осигуравале цесту преко Бијелих Брда. Са четницима је било слабијег препуцавања. Ухваћена је веза са II и III бригадом.

Неприј. авијација неактивна.

13. мај 1944. год.

1) IV прол. извршила је покрет на просторију: Стубо—Торник—Марков До—Г. Јабланица. II и III бригада у Д. Јабланицу. Мање препуцавање са четницима.

Остало без важнијих промјена.

Штаб дивизије у Г. Јабланици.

II и III бригада примиле су своје болнице од IV прол. бригаде.

14. мај 1944. год.

1) IV прол. бригада извршила је покрет⁷² у Доброселицу и Борову Главу. II прол. остаје у Гор. Јабланицу са III срп. у Доњој Јабланици. Штаб дивизије у Гор. Јабланици.

2) После подне 3 четничке бригаде, и то: Вишеградска, Подринска и Рогатичка, од правца Бијела Брда извршиле су напад на III срп. бригаду али су биле одбијене. Пред вече 4 четничке бригаде: Златиборска, Рачанска, Лозничка и Подринска извршиле су напад од Семегњева на III бригаду али су и оне биле одбијене. Четници су претрпјели губитке од 15 мртвих и рањених. Заплијенили смо 1 итал. митраљез. Ми нисмо имали губитака.

Штаб дивизије у Гор. Јабланици.

15. мај 1944. год.

1) Четврта прол. извршила је покрет у Негбину — Кућани а један батаљон у Г. Љубиш, гдје је имао борбу са једном групом од око 1.000 четника, и остаје на просторији Радојчин Гроб. Друга прол. долази у Доброселицу и III српска у с. Стубо. Према накнадном наређењу III српска продужује марш за Кућане, да би за случај повољне ситуације могла

⁷² Види књ. 7, док. бр. 197 и 200.

продужити преко Мучња — Катића за Драгачево и даље за Топлицу.

2) Друго без важнијих промјена.
Штаб дивизије у Негбини.

16. маја 1944. год.

1) Јаче четничке снаге, углавном Церски корпус под командом Рачића, добро наоружане, уз помоћ Бугара, извршиле су напад на II прол. бригаду од правца Доброселица и то у више колона. Друга прол. прихваћа борбу, али усљед несташице муниције морала се повлачити с положаја на положај, трудећи се да се непријатељ што више задржи. Непријатељу успијева да прије пада мрака допре до Сеништа. Ради тога морали су се ангажовати и два бат. IV прол. бригаде.

У овој борби са II прол. непријатељ је претрпио губитке од 27 мртвих и око 32 рањена. Наши губици: 1 мртав и 1 рањен. У борби са дјеловима IV прол. непријатељ је имао око 20 мртвих и рањених. Треба напоменути да је непријатељ био врло упоран. Тако се десило да су неки положаји прелазили више пута из руке у руку. Изгледа да је непријатељ знао наше стање у погледу расположивости муницијом а у што се морао увјерити током борбе —• поред тога непријатељ је знао да смо доста оптерећени са великим болницама и носилима.

2) Обзиром на распоред и јачину непријатељских снага као и на друге објективне околности, ријешено је да III српска не иде у Топлицу већ да се читава дивизија пребаци и повеже са јединицама II корпуса. У том циљу је издато наређење.⁷³

3) Падом мрака извршен је покрет у циљу пребацивања преко р. Увца и комуникације Н. Варош—Пријепоље.

4) Код пребацивања преко р. Увца једна група четника отвара је ватру са једног камењца. Рањена су 2 друга, 1 теже а други лакше. Непријатељ је брзо протјеран. Прелаз преко ријеке није био лак, обзиром на велику борбу, рђав газ, слабе водиче итд.

17. мај 1944 год.

1) Све три бригаде скоро без борбе, избијају на комуникацију Н. Варош—Пријепоље,⁷⁴ и то III српска око 2^h а III и IV прол. око 4.30 ујутро. III бригада се кретала правцем: Запол,е—Бакаловина—Црни Врх—Луке и сишла на

⁷³ Види књ. 7, док. бр. 204.

⁷⁴ Види књ. 7, док. бр. 203.

цесту 3—4 км од Н. Вароши. IV прол. и неборачки дјелови II прол. правцем: Радојиња—Мангура—Разбојиште—Соколово, а два бат. II прол. као деснокрилна побочница избила су на цесту западно од коте 698. Прелаз преко комуникације извршен је без икаквих тешкоћа пошто је непријатељ био изненађен, односно није уопште предвиђао да ћемо извршити пребацивање поред самог града већ се надао нашем прелазу преко Кокиног Брода.

2) По прелазу комуникације настављен је даљи марш преко Златара. III српска размјестила се на Голом Брду, II прол. на просторији и околини с. Правишево и IV прол. изкад с. Радијевићи, у којему смо затекли дјелове V дивизије.

3) По повезивању са штабом V див. одлучено је да V изврши пребацивање преко комуникације Сјеница—Пријепоље ноћу 17. на 18. V, а наши да се пребаце наредне ноћи.

18. мај 1944. год.

1) Издато наређење за пребацивање преко комуникације Сјеница—Пријепоље на сектору између Гарачића и Карауле.

2) Непријатељ, шуцполиција и нешто Њемаца, извршио је напад на један бат. IV прол. бригаде на положајима Волица, уз употребу два топа и више бацача и аут. оруђа. Послије подне непријатељу је успјело да овлада овим положајима. Усљед овог онемогућено је наше пребацивање ноћу 18. на 19. т.м. У борби са непријатељем један батаљон III бригаде имао је 1 мртвог и 2 теже рањена друга а дјелови IV прол. (2) два мртва и 4 рањена. Непријатељски губици непознати. Непријатељ остаје на положајима: Водице—Високо Брдо—с. Радијевићи. Наше снаге се помјерају према врху Златара.

3) V дивизија, која је преко дана остала на Златибору, извршила је покрет у циљу да се пребаци преко комуникације на сектору: Ман. Милешево—Пријепоље, што јој је и успјело.

Непријатељски извиђачки авиони активни.

Друго без важнијих промјена.

19. мај 1944. год.

1) Усљед присуства знатних непр. снага на сектору: Радијевићи—Водице—Златарско Брдо и јаче контроле дуж комуникације Сјеница—Караула наређено је да се изврши

пребациваше правцем за V дивизијом, и да се бригаде оријентишу на тај лравац.

2) После је подне непријатељ јачине око 5—600 бораца, са више камиона и тенкова, продужује од правца Водица према с. Правишево и М.[ишковина] и избија на Сирови Крај. Овим непријатељским покретом онемогућује се наш првобитни план за пребацивање прекб комуникације правцем за V дивизијом те се доноси одлука да се пребацивање изврши између Гарачића и Карауле, т.ј. да се непријатељ изманеврише и да се прође поред његових положаја одкуда је он дошао, и гдје не може претпостављати да ћемо доћи. У том циљу издаје се друго наређење бригадама.

3) У борби са непријатељем који је направио испад од Карауле—Водица, као и од Пријепоља преко Косатице, ми смо имали губитке: II прол. 1 мртав и 3 рањена, IV прол. 2 мртва (из интендантуре, изненађени у с. Правишево) и III ерпска 1 мртав и 2 рањена. Непријатељски губици око 15 мртвих и рањених.

4) Падом мрака извршен је покрет са цијелом дивизијом правцем: Голо Брдо—Сухобор—Златарско Брдо—цеста (између Халиновића и Гарачића). Овај маневар, прилично емио, потпуно је успио, и може се рећи да је то један од најуспјелих маневара које је извела наша дивизија задњих мјесеци, а можда и година. Постигнуто је потпуно изненађење. Непријатељ је контролисао са јачим снагама цесту од Карауле према Пријепољу и оријентисао своје друге снаге према нама ка врху Златара. Међутим ми смо извршили покрет правцем од куда је непријатељ дошао прије непуна два сата, и оставили га сасвим иза леђа.

5) Са Голог Брда до цесте нисмо наишли на непријатеља. Свуд унаоколо бацане су ракетле и, свакако, непријатељ је рачунао како је нас темељито „опколио“, међутим ми смо пролазили поред његовог бока и остављали га дубоко иза леђа. Сјутрадан после артиљеријске и минобацачке припреме Швабе и шуцполиција вршиле су јуриш на разне положаје на врху Златара а ми смо били на врху Јадовника изнад Лима. Скоро без икакве борбе и без већих мука, ово је била једна дивна. *побједа наше прол. дивизије.*

6) Приликом преласка цесте наишла су 2 камиона од Сјенице који су брзо уништени. Заплијењено је прилично санит. материјала. Губитака није било. Посада из камиона је успјела да побјегне у густу мрак и да се спасе.

Током дана извиђали су непријатељски извиђачки авиони.

20. мај 1944. год.

1) Око 2^h задњи дјелови дивизије прелазили су комуникацију, и око 4^h претходница је избијала према врху Јадовника, гдје је ухваћена веза са дјеловима V црногорске бригаде. Свјежи јутарњи вјетрић са врха Јадовника као да је доносио одмор и нове снаге. Борци, послје дугих и сталних маршева, стотине и стотине километара пређеног пута брдима и планинама Србије, свакодневних и тешких борби, многих непреспаваних ноћи, журили су сада на врх Јадовика, на границу наше слободне територије. Наши храбри пролетери журили су што прије на одмор да би се што прије вратили у Србију. Изнад с. Страњана размјестили смо се ради одмора. То је био први одмор послје више мјесеци, на којему наше јединице нису давале обезбјеђење. Позади нас, према непријатељу, били су батаљони јуначке V црногорске бригаде, која је баш тих дана добила похвалу од нашег Врховног команданта друга Тита.

Истог дана настављен је покрет исви дјелови дивизије пребацили су се на лијеву обалу Лима преко Бродарева.

2) Непријатељ је био активан према батаљонима. V црн. бригаде. Неколико непр. авиона извиђало је Јадовник и Златар.

21. мај 1944. год.

Јединице су размјештене и то: IV прол. на просторији: Врпаче Поље—Мрдаце—Опанчине, II прол.⁷⁵ Брвине—Комадине и III срп. Подјасен—Пријесначе. Штаб дивизије у с. Балићи.

На граници слободне територије — на Јадовнику чује се борба коју води V црногор. бригада са непријатељем.

Командант и комесар пошли у Бијело Поље на састанак са штабом II корпуса.

Непријатељска авијација неактивна.

22. мај 1944. год.

1) Према наређењу штаба корпуса наша дивизија добила је просторију за размјештај: Беране—Андријевица. V дивизија сектор према Пљевљима.

2) Наређено да се болнице пошаљу у Поља колашинска а бригаде да изврше покрет 22. и ноћу 22/23. на просторију

⁷⁵ Види извештај 2. пролетерске бригаде од 27. маја 1944. о дејствима од 15. до 20. маја (књ. 7, док. бр. 208).

и то: II прол. с. Поткрајче—Суливан, III српска: Недакуси
и IV прол. с. Шљепашница—Бања Село—Приострељ.

Друго без важнијих промјена.

23. мај 1944. год.

Јединице остају на поменути просторијама на одмору.
Издато наређење за покрет за 24. V. прије зоре.

24. мај 1944. год.

1) Јединице су извршиле покрет на одређене просторије и то:

II прол. долином Лима—Беране и размјестила се на просторији с. Буче—Виница, III српска истим правцем и размјестила се у с. Беран Село—Долац и IV прол. десном обалом Лима и стигла на просторију с. Полица.

2) Друга прол. и Трећа српска извршиле су марш не-
сметано. IV прол. наишла је на непријатеља на положајима: Сајковац—Конова Глава. Непријатељ је био састављен углавном од муслимана, нешто четника и неколико Њемаца као руководиоца. Борци су били врло заморни, муниције слабо а и непријатељ се много потцијенио, тако да је борба из почетка текла доста млитаво. Пошто је непријатељ потиснут са првих положаја он се разбио у групице и пуцао из засједа на колону. У овом пробијању до Полице баталјони IV прол. бригаде имали су осјетне губитке и то 7 мртвих и 7 рањених (лакше). Непријатељски губици: 14 мртвих и око 15 рањених. Заробљена су два муслимана, који су одмах стрељани као зликовци. Заплијењен је 1 лаки бацач, 1 пиштољ, више пушака, 6 коња и друге спреме.

3) Штаб дивизије стигао је у Беране.

Дан ведар. Неприј. авијација неактивна.

25. мај. 1944. год.

Трећа српска остаје на просторији: Беран Село—Долац—Хареми.

Друга прол. бригада размјешта се на просторији: Кра-
Д>е—Андријевица—Луге Јпрема Мурини) а IV прол. на просторији: с. Бабино—Горажде—Загрђе—Будимље.

Друго без важнијих промјена.

26. мај 1944. год.

Све јединице остају на одређеним просторијама. Врши се чишћење и прање. Одмор.

Важнијих промјена нема.

27. мај 1944. год.

Без промјена.

28. мај 1944. г.

Без промјена.

29. мај 1944. год.

Без важнијих промјена.

30. мај 1944. год.

1) Издато наређење IV прол. бригади да ноћу 30/31. V избије на линију Кацубер—Турјак, и тиме садејствује III дивизији чији су дјелови избили према с. Крушевици.

2) Четврта прол. бригада успијева да ликвидира непритеља на Кацуберу а затим и на Турјаку и избија на рожајски пут код жан. станице. Непријатељ се поново концентрише и врши притисак на дјелове IV бриг. и приморава их да се поврате на Турјак. Непријатељ је вршио јак притисак како од Калице тако и од Смиљевице. Током ноћи 31/1. VI. батаљони су поново вршили напад на непријатеља. Једном батаљону успјело је да ликвидира Смиљевицу, док остали нису успјели да протјерају јаче непријатељске снаге. Јачина непријатеља на цијелом сектору цијени се на 3.000 војника. Састав непријатеља: муслимани (Рожајци), шуцполиција, регуларна албан. војска (2 батаљона) и нешто Њемаца.

Дјелови IV прол. 1. јуна остају на положајима: Турјак—Кацубер—Симовче.

3) На осталим секторима без важнијих промјена.

Вријеме лијепо. Непријатељска авијација неактивна.

*

Напомена: Овим се завршава опер. дневник II прол. дивизије вођен у времену од 4. децембра 1943 год. па закључно са 31. мајем 1944 год. Даље вођење наставља се у другој књизи.

1. VI. 1944 год.

Начелник, п. пуковник
Саво Дрљевић

П.С.

Операције које је водила II прол. див. у времену од 4. XII 1943 год. до 2. јануара 1944 год. и резултате борби увео је у овај дневник мајор Стојадин Солдатовић. У времену од 2. јануара па до закључно са 31. V. 1944 год. дневник је водио п. пуковник Саво Дрљевић, осим за дане од 22. априла до 28. априла 1944 год. што је водио п. пуковник Радивоје Јовановић.

С. Ф. с. н.

1. VI 1944 год.

Начел. II прол. див.
п. пуковник
Саво Ђ. Дрљевић

БР. 151

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ТОПЛИЦУ
ОД 2. ЈУНА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ
О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ТОПЛИЦИ¹**

ПК-у

2-У1-944

Драги другови,

Курири Јаки и Баги су стигли. Примили смо ваше писмо од 29-У и писмо од Гл. штаба за „Сељу“² од 31-У, писмо за друга Милисава,³ за Вилића,⁴ Марка⁵ и IX српску бригаду као и наредбе⁶ Врховног штаба за друга Милисава и IX бригаду. Пошта за друга Милисава је упућена а за Ниш—Зајечар данас одлази.

Савезничка мисија за IX бригаду⁷ је стигла добро са свим стварима иако су их Немци са тенковима од М. Плана

¹ Оригинал (писан руком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 14798.

² Радос Јовановић Сеља, секретар Окружног комитета КПЈ за Топлицу

³ Недељко Караичић

⁴ Милан Вилић, секретар Окружног комитета КПЈ за Ниш

⁵ Живан Васиљевић, секретар Окружног комитета КПЈ за Зајечар

⁶ Односи се на наредбу Врховног штаба НОВ и ПОЈ од 27. маја 1944 (оригинал, писан на машини, ћирилицом, у В.И.И., рег. бр. 29/1, к. 15) којом се формирају дивизије у југоисточној Србији.

⁷ Вританска војна мисија је упућена у 23. НО дивизију, која се тада формирала.

скоро стигли. Пратња за њих је спремљена и они данас крећу на пут, јер је ситуација повољна.

За податке из К.[рушевца] отишао је синоћ друг Тоза⁸ члан нашег ОК. Он се договорио са Сељом преко којих људи како и шта да организује и чим све добије вратиће се и вама послати податке за Главни штаб.

Прекјуче (31-У) изашли су Немци са жандармима у В. Плану и истовремено Немци, Бугари и жандарми у Бајчинце. У В. Плани је било око 200 Немаца и 200 жандарма са 3 тенка и више камиона а таква снага и у Бајчинцу, само мање жандарма. Из Бајчинца се вратили одмах, док су у В. Плани ноћили и јуче по подне отишли натраг и они. Пљачкали су нарочито стоку и запалили 4 зграде у Бајчинцу и нашу пекару у В. Плани. Команда подручја је одмах примила борбу код В. Плана и за све време њиховог боравка пушкарала и спречавала им да се крећу. Употребљавали смо и две противтенковске пушке, те они нису ни улазили у једну половину села. Један немачки мотоцикл је оштећен, не знамо да ли имају жртава. Наши су имали 2 партизана лакше рањена од минобацача, и погинула 2 детета и 1 жена из В. Плана од непријатељског минобацача. При повратку стрељали су 6 људи из Ресинца и 10 отерали за Прокупље. Цео народ, са децом и стоком, избегао је пред непријатељем у планину и ноћио у шуми. Морал и расположење за борбу још више је порастао после овог упада непријатеља.

Истог дана Топлички корпус кољаша концентрисао се са око 400 и упао до Стубла код Блаца. Наше команде места су их спречиле да даље продру. Сада на нашем терену нема непријатеља, сем кољаша који маневришу на терену Блаце—Куршумлија.

Јутрос смо добили писмо од друга Милисава, и он није био још обавештен да се ситуација код нас рашчистила, те смо јавили да V бригада не долази — он је био дао налог да крене ради напада у В. Плану.

Непријатељ нас омео, те данас се формира батаљон, који ћемо упутити за XVI бригаду. Друг Милисав је јавио те ће данас Сеља да иде у Расину са једним Енглезом ради сређивања да бацају материјал у Расину и других послова.

Шест транспорта су стигла 30-У. 31-У су такође дошли али нису пустили, јер је непријатељ био у близини. Надамо се да ће вечерас стићи транспорти. Имамо још доста нена-

⁸ Светозар Савић (Тоза Попче)

оружаних а мобилизацију смо прекинули док ове не наоружамо.

Друг Милисав јавља да ће доћи код нас при повратку Сељином из Расине.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
ОК Т.

П.С. Заплењена документа од Немаца на возу код Ђуниса предата су Енглезима.

Шаљемо два писма која је упутио друг Милисав.

БР. 152

ПИСМО СЕКРЕТАРА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ЧАЧАК ОД 6. ЈУНА 1944. СЕКРЕТАРУ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ О ТЕРОРУ ЧЕТНИКА И О ПОТРЕБИ ДА СЕ СТВОРИ ЈАЧА ПАРТИЗАНСКА ЈЕДИНИЦА¹

6-VI-1944

За Павла²

Драги друже,

Прошли пут наша тројка дошла је у село В.[ојковци] и ту је ухватила везу са Пером Македонцем.³ Надали смо се да ће ваш курир предати нашој тројци стари партијски материјал, који одавно чека. Међутим Пера је рекао да није могао носити материјал за нас и заказао је везу са нашим куриром за 4, 5 и 6 о.м. на прошлогодишњем месту.

Међутим нас су извесне околности спречиле да пошаљемо курира. Наиме код нас је тек ових дана нешто мало попустио јак терор над становништвом и потера за нама с јачим снагама четника и жандарма. То је код нас прилично

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 437.

² Душан Петровић Шане

³ Петар Петрушевић из с. Босула

пореметило редован ток ствари и курир, који једини зна место, дуго времена није стигао, те га нисмо могли ни послати.

Оволико ради објашњења недоласка нашег курира на везу 4, 5 и 6.

Код нас је такво стање да можемо рећи да грцамо у потешкоћама. Губитке у партијском кадру које смо ове зиме претрпели нисмо још надокнадили. Стварање одреда тече са огромним тешкоћама. Надмоћност четника и њихова контрола терена, која се учврстила после њиховог повратка из Ужичког округа, скоро потпуно онемогућује офанзивне акције наше малене четице. Наша четица расте врло споро. Мада је наш политички утицај у извесним рејонима врло велики, ипак мобилизација нових бораца скоро је спала, јер је наша малена четица врло мало привлачна за нове борце. Нама би била потребна помоћ са двадесетак бораца-партизана са неке стране, ако хоћемо да се мобилизација нових бораца код нас крене са мртве тачке. Ми не видимо ко би нас други могао помоћи, ако не ви. Ви имате велики број бораца и верујемо да бисте могли толико колико нам минимално треба одвојити а да вам се то много не осети.

Због тога а и због других проблема требало би што пре да се састанемо са тобом или са којим другом из ПК. Надам се да ће до тога доћи у најскорије време. Ти само јави кад и где треба да дође један од нас.

Мислим да си сазнао да су се наше јединице, које су се бориле у Ужичком округу, вратиле натраг.⁴ (Јавио сам ти да су те јединице биле под командом Брадоње,⁵ међутим касније смо примили мало тачније обавештење да је у Ужич. окр. оперисала V крајишка дивизија. Али ни ово још нисмо проверили). Четничке банде ишле су за нама до преко Увца. Отуда су се вратили сви и то сваки на свој терен. Чим су се четници вратили у своје срезове, отпочели су спроводити систематски терор над народом и претресе и нападе за нама са јаким снагама. То четници спроводе свуда где осећају да нас има ма у ком броју. За кратко време убили су у четири среза 10 људи и 4 жене (још немамо тачне податке), хапсили и изводили пред преки суд и батинали стотине људи и жена. Свој начин рада четници су нешто изменили. Сада трајање рока смене траје шест месеци. Готово у сваком селу врше мобилизацију свих годишта, која и Недић хоће да мобилише. Нас само интересује да ли ће

⁴ Односи се на 2. пролетерску и 5. НОУ дивизију (види док. бр. 150 и 155).

⁵ Радивоје Јовановић

добити однекуд оружје да то људство наоружају или ће водити ту масу људи са собом без оружја. Ако добију оружје однекуд, бројна јачина њихових банди утростручиће се.

Четнички терор имао је велики утицај на масе. Људи су се заплашили, с много већом покорношћу извршују четничка наређења него пре месец дана. И који би хтели да иду у партизани не усуђују се да се на то одлуче, јер четници јавно и отворено прете да ће сваком ко сад оде у партизани запалити кућу и побити породицу. У неким срезovima они заиста тако хоће и да постане.

Мада широке народне масе виде отворену сарадњу четника с Немцима, мада су их због тога омрзле из дубине душе, ипак притиснуте четничким терором широке народне масе повинују се четничкој власти. Ми пак немамо овде јачу војну снагу, која би привукла људе који не би хтели да савију шију пред четницима. Заиста положај широких народних маса под четничком владавином из дана у дан постаје све очајнији. А у овим крајевима четничка владавина над народом у овом моменту учврстила се помоћу терора и постала апсолутна, т.ј. четници раде с народом што год им је воља.

Таква је у овом моменту ситуација код нас. Прошле године, док смо имали одред,⁶ ми смо били успели да бар у срезу таковској прилично разбијемо чврстину четничке власти. Непостојање сада јачег одреда код нас довело је до учвршћења четничке власти.

Приметили смо да се II равногорски корпус Раковића (срезovi љубићски, жички и трнавски) концентрише на граници Грузе. . .⁷ По том судимо да се спремају у експедицију на вашу територију. Таковски четници нису концентрисани: сваки батаљон је у својој општинској територији.

Транспорти Немаца и добровољаца пролазе за Чачак. Претпостављамо да иду за Санџак. Изгледа нам да је тамо у току јака немачка офанзива уз помоћ добровољаца. Зашто Немци не користе и четнике није нам јасно.

Са твојим Грузанима одржавамо везе. Гемо ми пише поново да би ти требало да напишеш писмо Рад. Тод. и верујем да би га то побудило да вам се стави на расположење. Нарочито ако би то било у званичној форми и са званичне стране. Даље ми пише да њих, Грузане, тражиш и прих-

⁶ Односи се на Чачански НОП одред „Драгиша Мишовић“, који је децембра 1943. ушао у састав I. шумадијске бригаде.

⁷ У оригиналу нечитко.

ватиш преко Космајаца. Рајица има директну везу са Космајцима.

И последње по реду, али не и по важности. Требало би да видиш да ли у вашој бригади⁸ има партизана родом из срезова: таковског, љубићског, пожешког, трнавског, Чачка, Милановца, Пожеге, Ариља, драгачевског, моравичког, ариљског, из Ужица и среза ужичког. Уколико таквих буде било, неопходно би било да нам их ставите на расположење, нарочито ако су у питању кадровци способни за СК-те⁹ и политичке раднике уопште. Ми ћемо о том писати и ПК-у и тражити одобрење таквог поступка. Шта више тражићемо преко ПК да се види да ли таквих има и у другим одредима. Такви људи нама су много потребни, јер у кадровима, који познају прилике, терен и људе на нашој територији, оскудевамо и то много оскудевамо, а у оваквој тешкој ситуацији, каква је код нас, тешко извлачимо из народа нове кадровике. Не зато што нема људи који би се могли брзо развити и оспособити, јер таквих има, већ зато што код људи нема још одлучности и спремности да за партију жртвују све па чак и своје породице.

У сваком елучају ти бар испитај у вашој бригади да ли има таквих људи и извести нас што пре.

Посебно испитај да ли је дошао код вас у бригаду Драган Вучетић, гимназист из среза трнавског (село Слатина), брат пок. Мице „Трепче“ Вучетић, учитељице, која је зимус погинула. Он је побегао из Смед. Паланке и мајку су му отерали у Београд као таоца. Ако је тамо, пошаљи нам га, јер би нам много користио.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С другарским поздравом
за ОК Милутин¹⁰

П.С. Јави нам да ли имате који сувишан гештетнер и да ли нам га можете послати.

Друго, јави нам можемо ли код вас пунити акумулаторе и можемо ли их брзо добијати натраг.

Милутин

⁸ Мисли се на 2. шумадијску бригаду.

⁹ Среске комитете

¹⁰ Милош Минић

ИЗВЕШТАЈ ЗАМЕНИКА ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 13. ЈУНА 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ О СТАЊУ У ОДРЕДУ И О ЊЕГОВИМ ДЕЈСТВИМА¹

О.К. Младеновац

13-У1 1944. год.

Драги другови,

До сада сам примио од вас 3 писма и то од 18—25-У- и једно које нема датум а то је последње.²

У писму од 18 тражено је шта је урађено по питању пар.[тијске] организације. Одговор сам послао 24 маја.³ У писму од 25. у коме говорите о везама између нас, потом о дубокој конспирацији са другом, ово писмо сам добио тек 11 јуна и одмах сам успоставио везу са Михаилом,⁴ и вама сам послао редован опширан извештај који сам писао 5-У1-⁵ а послао исто 11-VI, у извештају је обухваћен рад од оног писма које сам послао 24 V. Да ли сте добили не знам, то значи ви мени 3 ја вама 2 писма и ово треће без цедуље.

За неодржавање везе јесте грешка, само што нисам имао никога да пошаљем на везу а нисмо ни уговорили све онако како треба, тешкоће по том питању су доста тешке због немања сигурних људи а и досадање непријатељске реакције, од сада ће бити по том питању све боље. Док смо се снашли у ситуацији у којој смо били једно због реакције непријатеља и друго по саставу људства по издвајању бораца за Бригаду, те због тога се грешило.

Дакле, веза између нас и вас је успостављена онако како сте у писму од 25-У рекли, тако исто веза за пребаци-

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 568.

² Редакција је пронашла само писмо Округног комитета КПЈ за Младеновац од 18. маја 1944, упућено ЈБубомиру Ивковићу, заменику политичког комесара Космајског НОП одреда. Писмо се односи на рад партијске организације у овом одреду, те ће стога бити штампано у IX тому, који обухвата партијско-политичку документацију, (Оригинал бвог писма, писан оловком, ћирилицом, у Архиву ЗРПС, рег. бр. 517.)

³ И то ће писмо бити објављено у IX тому, јер се у њему претежно говори о партијској организацији у Космајском НОП одреду.

⁴ Вероватно се односи на Михајла Николића, из Малог Пожаревца, који је био курир ОК КПЈ за Младеновац.

⁵ Тај докуменат (оригинал у Архиву ЗРПС, рег. бр. 550) такође ће бити објављен у IX тому.

вање другога на младеновачком терену, то сам уговорио са другом Марком.⁶ Али Михаило жали се да то не иде у реду, ја не знам, ја сам уговорио са пол. радницима ср. младеновачког да пошаљем курира на заказано место а њихово је да они друго уреде између њих и Михаила, али и то не иде како треба, наша веза са њима иде добро.

Тако исто успостављена је веза са Подунављем, коју смо уредили са Станком,⁷ и то иде донекле у реду; све у свему, са везом смо све уредили и од сада се неће рамати.

Што се тиче конспирације, ми смо водили рачуна о свему и кад је било могуће да се деконспиришемо ми смо то већ учинили.⁸ Од Дубањске борбе коју смо водили, од тада није било тако дубоке конспирације, било је али у мањој мери, то се види из 5 борби које смо имали, за три борбе јављено је у редовном извештају, т.ј. до 5. јуна, од тога дана није било конспирације, одлазило се у село одмах после подне како кад је ситуација диктирала. Ево кратких података од 5. о.м.

6-У1. Пошто смо се нашли са Србом,⁹ кренемо преко пруге у Водањ, а пошто смо се договорили са другом Бановцом¹⁰ о свему, тако кренемо преко Водња за Петријево, ту нападнемо четнике, њих (30), убијемо 3, стрељамо 4, заробимо 4, које смо пустили, одатле кренемо за Удовице и једна чета крене за Сеону, тамо стрељају 4 дражиновца (петколонаша) и једног дезертера нашег, у Удовицама стрељан један дражиновац.

8-У1. Били смо близу Бадљевице у логору, око 9 сати јављају нам да четници иду из Друговца према нама, одмах затим појави се стрељачки строј, ми излазимо на положај пошто нисмо имали добар, пошто смо изашли на положај очекујемо да они крену према нама а мислили смо да су то веће снаге, пошто смо добили обавештење да се врши концентрација четника, рецимо кажу да у Добровини има 1000 четника и у Живковцу исто тако, и под таквом претпоставком ми се надали да ће они да крену према нама, после неког времена чујемо да су они отишли натраг, ми онда кре-

⁶ Марко Никезић, члан Окружног комитета КПЈ за Младенсвац

⁷ Светомир Костадиновић, из с. Крњева, металостругар, члан КПЈ од 1940. Тада је био секретар Среског поверенства КПЈ за подунавски срез.

⁸ Окружни комитет КПЈ за Младеновац био је замерио Космајском одреду што није довољно конспиративан.

⁹ Иван Стефановић, народни херој. Био је тада командант 2. шумадијске НО бригаде.

¹⁰ Петар Јока

немо према њима, они се повукли према Друговцу, ми их пред ноћ нападнемо и најуримо без икаквих резултата, сем што смо заробили једног курира који носио акт, из тога видимо да они немају велике снаге.

9-У1. Увече извршимо акцију у Шепшин, ликвидирали 7 петоколонаша и конфисковали ствари, углавном одела, веша, требало је и у Дубони да се изврши ликвидација али нису никог нашли.

11-УГ. Кренемо за Ковачевац у 6 сати после подне у циљу разоружавања сеоске страже али без успеха, они су побегли, ми смо ту остали до увече, пред кафаном је било сељака и сељанки, где смо одржали збор, није било много на збору.¹¹

Што се тиче пребацивања на Космај, ми смо о томе већ донели неки план још пре 4—5 [дана] да треба ићи али ето испадне нека потреба па се остаје и даље, али сад смо већ на путу за Космај.

Овог момента добијем писмо од Бановца који каже да непријатељ изгледа врши концентрацију на ономе терену он суди по томе што је стигла група неких добровољаца.

Што се тиче Србе, он је већ узео неке борце који су дошли у одред,¹² односно нови, исто тако узео је и оне борце који су стигли из бригаде, као и то да је узео око 800 ком. муниције, за остало ће бити онако како сте у писму рекли.

Стање у Одреду је добро како војнички тако и политички, у свим овим борбама није било губитака сем што је један друг теже рањен у главу а то је политком Ш чете Сава¹³ из Пожаревачког одреда.

Према обавештењима које смо добили ситуација на терену кроз који смо пролазили је повољна, у Младеновачком срезу четника нема и у Космају исто тако, у Подунављу ово што је јавио друг Бановац.

С. Ф. с. н.

Другарски поздрав
Љубомир Ивковић

¹¹ О некима од тих акција говори се и у извештају Космајског НОП одреда од јула 1944 (књ. 9, док. бр. 51).

¹² Односи се на борце 2. шумадијске бригаде који су после разбијања ове јединице (види док. бр. 148, напомену бр. 2) дошли у Космајски НОП одред.

¹³ Редакција нигде није могла утврдити право име. Његов псеудоним је био „Црвени“. У Пожаревац је дошао с Космета, као избеглица. Погинуо је 20. априла 1944. године код с. Петријева.

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ ОД 19. ЈУНА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ПРИЛИКАМА У ОКРУГУ И О ДЕЈСТВИМА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА¹

ПК-у

19-У1-44 г.

Драги другови,

Због стварних потешкоћа нисмо се задња два пута могли на време повезати са куриром, те су и наши извештаји и одговори у задоцњењу. Убудуће се то неће дешавати.

Од нашег задњег извештаја десиле су се следеће промене:

Четници Младен. и Космај. среза кренули су у правцу Шумадије (како се говори — за Дрину) те је на терену остала само мања група њихових снага.

Број непријатељских снага је без промена. 400 добровољаца, који су извесно време били у Белом Потоку (Врачар) ради обезбеђења чланова Недићеве „владе“, вратили су се натраг у Смедерево.

Четници су у Поповићу (Косм.) 16 о.м. запалили 4 куће и моткама премлатили и потом преклали Милутина Ко[^] санића, чијег су оца и стрица заклали 5—6 дана пре тога.

У Подунављу четници задњих дана врше углавном пљачку 1.100 кгр. жита из сваког села, масти, пасуља. Клања, паљевина нема — ућуткали се после она два пораза у Друговцу и Селевцу.²

Наше акције су следеће:

15 о.м. — Наш одред је по дану напао на сеоску четничку милицију у М. Иванчи.³ До борбе није дошло, пошто су исти побегли при појави наших. Наши су запленили нешто одећа и др. ствари спремљених за четнике. После тога жандарми су ухапсили команданта места — шпијуна и

¹ Оригинал (писан мастиљавом оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 534.

² Види док. бр. 153, напомену 5.

³ Та акција се не помиње у извештају Космајског НОП одреда од јула 1944, који је упућен Окружном комитету КПЈ за Младеновац (књ. 9, док. бр. 51), а у коме се износи рад партијске организације и говори о дејствима тог одреда од 1. до 30. јуна.

крвника Радојицу Божанића, због тога што није давао отпор.

16 о.м. — Наш батаљон је извршио ноћни упад у Сопот. Шаљемо вам детаљније и тачне податке:

Погинуло је 3 жандарма, 5 чупаваца и њихов доктор и докторка и ликвидиран је један петоколонаш... Ми смо имали 2 губитка.

17 о.м. — Наш батаљон је имао у Сибници (Косм.) борбу са четницима. Погинуло је 12 брадоња. Ми нисмо имали никаквих губитака, само је лако рањен зам. пол. ком. друг Шуца.

4

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав
О.К. Младеновац

⁴ Изостављени текст се не односи на војна дејства.

БР. 153

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА 5. НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 1. ЈУЛА 1944
ГОДИНЕ ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О ДЕЈ-
СТВИМА ЈЕДИНИЦА ОД 15. МАРТА ДО 20. МАЈА¹**

ШТАБ
V НО УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
I КОРПУСА
Пов. бр. 136/44
Дне 1. јула 1944 год.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЗА СРБИЈУ

Положај

Извештај о борбама наше дивизије у времену од 15 марта до 20 маја 1944 године:

По наређењу Врховног штаба, у садејству са II пролетерском дивизијом,² наша дивизија извршила је прелаз преко реке Лима ноћу 14—15 марта, 15 и ноћу 15—16 марта на сектору Рудо—с. Сетихово.

Ноћу 14—15 марта један наш батаљон пребацио се чамцима преко Лима код с. Сетихова, разбио четничку заседу, запленивши 3.000 метака.

16 марта наша два батаљона водила су борбу са четницима Рогатичке бригаде у с. Раванци и протерали четнике ка Бијелом Брду. Четници су имали 4 мртва, 5 заробљених и 7 рањених. Наши губици 1 мртав и 2 рањена.

Нашом појавом на сектору с. Раванци, четници су напустили сектор Рудо—Миоче и тиме је био омогућен прелаз преко Лима без борбе јединицама II дивизије.

17 марта наше јединице водиле су борбу са четницима на сектору Миоче—Увац и са Немцима код Добруна. Четници су имали у овој борби 13 мртвих и 20 рањених а Немци 5 мртвих и рањених и 1 заробљеног. Заплењено је 7 пушака. Од артиљеријске ватре ми смо имали 3 мртва, 5 лакше и 1 теже рањеног.

Ноћу 17—18 марта водили смо борбу на сектору Прибоја са II батаљоном У-ог Недићевог пука, јачине 800, са

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 6144.

² Документи о дејствима 2. пролетерске и 5. НОУ дивизије у периоду март—мај 1944. објављени су у 7. књизи.

једном компанијом Немаца, са четницима Павла Ђуришића, Прибојском четничком бригадом, свих 650, и са прибојском милицијом јачине 190. Наше јединице успеле су да заузму Прибој и да потисну непријатеља на сектор с. Бања. Међутим, Немцима је дошло појачање из Пријепоља од неколико тенкова и једне батерије топова. Борба се продужила читав дан 18 марта и непријатељ је у противнападу повратио град. У овој борби убијено је 20 Немаца и 80 четника и недићеваца (убијен је један Недићев официр). Рањено је око 150 и 26 недићеваца заробљено. Заплењено је 7 пушкомитраљеза, 70 пушака, 200 пари ципела и одела, нешто санитетског материјала и друге спреме. Ми смо имали 4 мртва, 10 лакше и једног теже рањеног.

Истовремено наше јединице, ојачане једним батаљоном III српске бригаде, нападе су Немце и Бугаре у Добруну и Вардишту. Непријатељ је имао око 30 рањених и 20 мртвих. Заплењена је једна „Бреда“ и нешто муниције. Прекинута је пруга на неколико места. Митраљеском ватром оштећено је 10 камиона и 1 луксузни аутомобил. Ми смо имали 2 мртва, 2 теже и 1 лакше рањеног друга. У овој борби учествовали су и четници Вишеградске бригаде, јачине око 600 људи.

19 марта водили смо борбу са четницима у с. Јабланица. Убијена су 2 а рањено 6 четника. Од артиљеријске ватре из Прибоја погинуо нам је један друг.

21 марта непријатељске снаге из Прибоја нападе су у зору наше јединице на сектору Увца. У борби, која је трајала читав дан, непријатељ је, користећи тенкове и артиљерију, успио да овлада са с. Увац—Штрпци. Убијено је 6 Немаца и 20 четника, рањено око 30. Ми смо имали 5 мртвих, 3 теже и 15 лакше рањених, већином од артиљеријске ватре.

23 марта један наш батаљон водио је борбу са Ужичком четничком бригадом, јачине око 500, на сектору с. Сирогојно. Четници су имали 10 мртвих и око 16 рањених и 8 заробљених. Ми смо имали једног мртвог и једног рањеног друга.

24 марта четници су нам, из заседе, убили једног друга.

25 марта наша I бригада водила је борбу на сектору с. Шареник—Прилике са II и III батаљоном II Недићевог пука, јачине 1.100 људи. Непријатељ је имао око 30 мртвих, 47 рањених и 2 заробљена. Заплењено је 6.000 метака, 50 мина за мали бацач, 1 стројница и друге спреме.

26 марта на сектору с. Прилика I бригада наставила је борбу са I батаљоном II Недићевог пука и са деловима једног бугарског батаљона 61 пеш. пука, јачине око 250 људи. Борба је била врло жестока и непријатељ је имао 40 мртвих,

око 55 рањених и 1 заробљеног. У ове обе борбе (25 и 26 марта) ми смо имали 9 мртвих, 2 теже и 9 лакше рањених другова.

Ноћу 25—26 марта један наш батаљон водио је борбу у с. Нешовићи са деловима Цветићевог четничког корпуса. Убијено је 15, рањено 9, заробљено 6 четника, међу њима 1 Немац. Ми без губитака.

Ноћу 30—31 марта и 31 марта водили смо борбу на реци Ибру са једним батаљоном шуц-полиције, јачине 500, са Недићевом пољском стражом — јачине око 350 и са I батаљоном У-ог Недићевог пука — јачине око 500. Непријатељ је располагао са 8 малих тенкова и једном батеријом брдских топова, који су углавном чували мост на Биљановцу. Непријатељ је имао 56 мртвих, око 100 рањених и 19 заробљених. Заплењено је 2 тешка митраљеза, 2 пушкомитраљеза, 33 пушке, 4 коња и друге спреме. Ми смо имали 8 мртвих, 1 теже и 11 лакше рањених другова.

Истог дана водили смо борбу са батаљоном Бугара 71 пеш. пука на сектору с. Бзовик. Борба се продужила и ноћу 31—1 априла, када су учествовале и јединице II пролетерске бригаде.³ Бугари су имали 19 мртвих и 30 рањених. Ми смо имали 3 мртва, 1 теже и 4 лакше рањена. Бугари су се повукли за Рудно.

7 априла водили смо борбу са бугарским батаљоном 64 пеш. пука у долини р. Студенице, на сектору с. Чечина. Бугари су имали 6 мртвих и 15 рањених. Ми без губитака.

8 априла наше две бригаде водиле су борбу у долини р. Студенице са три бугарска батаљона који су припадали 64, 70 и 72 пеш. пуку, јачине 1600—1800, са IV Недићевим пуком, јачине око 1000, и са Јаворским (Цветићевим) четничким корпусом, јачине око 500. Борба је вођена на сектору с. Коритник—Вионица. Недићевци, четници и један батаљон Бугара били су потиснути са просторије с. Коритник ка Рудном и долини р. Ибра, док су се два батаљона Бугара задржала у селу Вионици. У борби овог дана непријатељ је имао 70 мртвих и око 120 рањених. Ми смо имали 3 мртва и 5 лакше рањених. Погинуо је командант Дежевске четничке бригаде.

9 априла разбијени су остаци Цветићевог четничког корпуса изнад с. Коритник. Четници су имали 3 мртва, 2 рањена и 15 заробљених. У зору 9 априла наши су, из заседе, напали једно бугарско извиђачко одељење на сектору с. Вионица. Убијено је 7 а заробљено 6 Бугара, рањено око 15.

³ Види док. бр. 150.

(Убијен је један официр). У обе борбе заплењено: 1 пушкомитраљез, 10 пушака и 4 коња. Наши без губитака.

Ноћу 10—11 априла наше јединице водиле су борбу са Бугарима на сектору с. Вионица—Рудно. Убијено је 38 Бугара и око 40 рањено. Убијено је 15 коња. Ми смо имали 1 мрвог и 7 лакше рањених.

11 априла један наш батаљон разбио је једну четничку бригаду на сектору с. Катићи. Убијена су 2 и 2 заробљена четника. Ми без губитака.

Ноћу 11—12 априла нападнути су Бугари на сектору с. Рудно. У овој борби имали су 20 мртвих и око 30 рањених. Ми смо имали једног друга мрвог.

Ноћу 13—14 априла наша два батаљона вршила су напад на четнике на сектору с. Катићи. Убијено је 7 (1 п.поручник, 1 наредник), рањено 11 и заробљено 8 четника. Ми без губитака. У овој борби учествовала је Ариљска, Ужичка, Златиборска и Пожешка четничка бригада.

Ноћу 14—15 априла извршен је напад на Бугаре на сектору с. Бзовик. Бугари су имали 5 мртвих и 5 рањених. Код нас 1 мртав и 3 лакше рањена. (Бугари су, под притиском наших јединица и јединица II дивизије, напустили сектор с. Вионица—Чечина и повукли се на линију Рудно—Милићи).

Ноћу 15—16 априла један наш батаљон водио је борбу са око 200 недићеваца у с. Катићи. Убијено је 12, рањено око 15 недићеваца. Код нас један друг мртав и 3 рањена.

19 априла водили смо борбу са арнаутском милицијом на правцу Дуге Пољане и са четницима на сектору с. Катићи. Убијено је 6 четника, 11 рањено и 6 заробљено. Заплењене 2 пушке. Ми смо имали 2 мртва.

19 априла од непријатељске авијације погинула су нам 2 друга.

20 априла пред зору извршили смо напад на недићевце код с. Прилике. Убијено 19 (1 п.поручник) а рањено 30. Код нас 2 мртва и 2 рањена.

20 и 21 априла наша три батаљона водила су борбу са дедним батаљоном шуц-гЈолиције на сектору село Међуречје—Братљево. У овој борби убијено је 28 и рањено око 40. (Међу убијенима један официр). Ми смо имали 4 мртва, 7 рањених и 2 нестала.

22 априла код с. Штитково заробљено 6 четника и 2 недићевца. Ови су се предали без борбе.

23 априла водили смо борбу са Калаитовим четницима око с. Трудово, са деловима Златиборског четничког корпуса и са деловима немачке моторизоване дивизије „Грос Дојчланд“ на комуникацији на сектору с. Бела Река. (Немци су располагали са 80 камиона, 8 топова и 12 танкета и борних кола). Немци су имали 35 мртвих а четници 13. Рањено је око 50 непријатељских војника. У овој борби ми смо имали 3 мртва и 9 лакше рањених. Уништена су једна борна кола и оштећена једна танкета. Од непријатељског авиона имали смо 3 мртва, 2 теже и 3 лакше рањена. Оштећена 3 камиона.

24 априла водили смо борбу са златиборским четницима и Немцима на сектору Бела Река—Љубиш. Непријатељ је имао око 5 мртвих и 10 рањених. Ми смо имали 2 теже и 9 лакше рањених.

25 априла водили смо борбу са четницима Златиборског корпуса и са деловима немачке моторизоване дивизије „Грое Дојчланд“. Непријатељски губитци износе 35 мртвих, око 40 рањених и 9 заробљених четника. Заплењен један холандски митраљез, неколико пушака, 1 писаћа машина, 6 коња и друго. Оштећена 1 танкета и 7 камиона. Ми смо имали 2 мртва и 6 лакше рањених.

Истог дана на сектору с. Сирогојно са четницима, који су имали 4 мртва и 4 рањена. Код нас 2 рањена.

26 априла водили смо борбу са деловима Златиборског четничког корпуса на сектору с. Алин Поток—Рудине. Четници су имали 1 мртва и 2 заробљена. Заплењене 3 пушке. Ми без губитака.

Ноћу 27 априла и по дану водили смо борбу са једним батаљоном Бугара и једним одељењем немачке моторизоване јединице на сектору Ужице;—с. Дријетањ—Зарићи. Бугарски батаљон дочекан је на заседи у непосредној близини Ужица. Непријатељски губитци: 20 мртвих Немаца, 35 мртвих Бугара и 4 четника, рањених око 60. Заробљен 21 четник. Заплењена 2 пушкомитраљеза и архива Златиборске четничке бригаде. Наши губитци 2 лакше рањена.

Ноћу 27—28 априла један наш батаљон на заседи између Ужица и Чајетине дочекао је једно одељење Бугара и недићеваца. Непријатељ је имао 18 избачених из строја. Наши без губитака.

28 априла наше јединице вршиле су прелаз комуникације Ужице—Вишеград. Том приликом порушено је око 7 км. жељезничке пруге и телефонске линије. Срушен је један мост и спаљена 2 вагона. Јединице су водиле борбу са бугарским посадама у Биоски и Кремнима, јачине око 250, и

са немачком моторизованом колоном из дивизија „Грос Дојчланд“. У овој борби непријатељ је имао 59 мртвих и око 65 рањених. Заплењено је: 1 пушкомитраљез, 2 радио-станице (уништене у борби), око 10.000 метака и друге спреме. Спаљена су 4 камиона и 6 приколица. Ми смо имали 7 мртвих и 32 рањена, од којих 7 теже. Међу убијеним непријатељским војницима била су 3 немачка официра, Оштећено 7 камиона.

29 априла у зору прешли смо комуникацију Ужице — Бајина Башта без борбе. Истог дана водили смо борбу са једним батаљоном недићеваца и са немачком моторизованом јединицом. Непријатељ је брзо овладао Кадињачом с тенковима средње тонаже и топовском, бацачком и митраљеском ватром тукао болницу наше IV и X бригаде, које су се извлачиле из села ка Јеловој Гори. Јединице наше X бригаде у противнападу одбиле су непријатељску пешадију ка комуникацији. У овој борби непријатељ је имао 18 мртвих и око 30 рањених. Ми смо имали 7 мртвих, 25 лакше и 3 теже рањена. Изгубљен 1 тешки бацач.

Ноћу 28—29 априла разбили смо једну четничку јединицу код Калуђерских Бара. Четници су имали 2 мртва и 4 заробљена. Заплењено је 50 мина за мали бацач. Ми без губитака.

1 маја водили смо борбу са четницима из Церско-мајевичког корпуса на сектору с. Јагодићи—пл. Повлен. У овој борби четници су имали 17 мртвих и око 10 рањених. Заробљено је 25 четника. Заплењена 1 талијанска „Бреда“. Ми смо имали 1 мртва, 2 теже и 1 лакше рањеног.

2 маја водили смо борбу са четницима из Церско-мајевичког корпуса на сектору с. Прокићи—Матићи, са деловима III Недићевог пука, са којима је било и нешто Немаца, на пл. Повлен и са четницима из Ваљевског корпуса на сектору с. Црвени Брег—Радановци. У овим борбама непријатељ је имао 20 мртвих, око 25 рањених и 24 заробљена. Заплењена 1 талијанска „Бреда“, 1 лаки митраљез, 25 пушака, нешто муниције и 4 коња. Ми смо имали 4 рањена.

Ноћу 2—3 маја вођена је мања борба на комуникацији Ужице—Ваљево на Таванима са немачком и четничком заседом. Непријатељски губитци непознати. Ми нисмо имали губитака. Наша X бригада без борбе прешла је комуникацију северно од с. Ражана и стигла у с. Мионицу.

3 маја водили смо борбу са Немцима на сектору с. Гаичани, са Немцима и четницима на сектору с. Мионица и са деловима Ужичке четничке бригаде код с. Варде. У овим

борбама непријатељ је имао 4 мртва, 10 рањених и 31 заробљеног четника. Заплењено је 30 пушака са муницијом. Ми смо имали 2 лакше рањена.

4 маја водили смо борбу са Немцима на падинама пл. Маљен и са четницима на сектору с. Шеврљице. Непријатељ је имао 7 мртвих и око 10 рањених. Ми смо имали 3 рањена.

Ноћу 4—5 маја X бригада извршила је прелаз цесте Косјерић—Ваљево и на Скакавачком Пољу разбила једну четничку групу. Бригада је дошла на сектор с. Радановци.

6 маја наша два батаљона водила су борбу са бугарским батаљоном на Ђаковом Камену и изнад Кадињаче. Непријатељ је имао 20 мртвих, око 20 рањених и 5 заробљених. Заплењено је: 1 „шарац“, 28 мина за тешки бацач, 15.000 метака, неколико пушака, 6 коња, 3 кухињска казана и другог материјала. Ми смо имали 2 мртва и 4 рањена.

Ноћу 6—7 маја наше јединице прешле су комуникацију Ужице—Бајина Башта, при чему је разбијено једно мање непријатељско одељење на цести северно од Кадињаче.

7 маја у зору наша заседа на цести Ужице—Бајина Башта оштетила је 5 непријатељских камиона, убијено 20 Немаца и рањено око 30. Ми смо имали 3 мртва, 1 теже и 3 лакше рањена. Истог дана вођена је борба са Немцима, јачине око 200, на падинама пл. Тара, према Калуђерским Барама. У овој борби нисмо имали губитака. Убијен један четнички зликовац, заплењено 6 пушака и 1 пиштољ.

Ноћу 6—7 маја I бригада извршила је прелаз вишеградске цесте и пруге и 7 маја ујутру стигла на сектор с. Шљивовица. У овом покрету није водила борбу.

8 маја једно наше одељење заробило је 8 четника на пл. Тара. Заплењено је 8 пушака.

Ноћу 8—9 маја IV и X бригада извршиле су прелаз вишеградске пруге и цесте на сектору Шарган—Мокра Гора. Разбијено немачко одељење, јачине 30, на Шаргану и једно мање одељење Немаца код станице Мокра Гора. Убијено је 9 Немаца. Заплењено 2 „шарца“, 6 пушака, 2 револвера и нешто муниције. Спаљена жељ. станица Мокра Гора. Ми нисмо имали губитака.

Исте ноћи један батаљон I бригаде нападао је Чајетину и Палисат, где се налазило око 200 Недићеве пољске страже. Недићевци су имали 10 мртвих. Ми смо имали 2 мртва и 2 рањена.

8 маја три батаљона I бригаде водила су борбу са једним бугарским батаљоном на сектору између с. Кремна—

Шљивовица. Бугари су имали 5 мртвих и око 5 рањених. Ми смо имали једног теже и једног лакше рањеног.

10 маја I бригада водила је борбу са четницима Ваљевског корпуса на сектору с. Рудине—Рожанство. Четници су имали 8 мртвих, око 12 рањених и 8 заробљених. Заплењено 8 пушака, 2 пиштоља, нешто муниције, 1 писаћа машина и архива команданта Златиборског среза. Истог дана један батаљон I бригаде дочекао је на заседи код с. Кнежевићи бугарску колону, јачине око 200, која је ишла из Ужица за Чајетину. Бугари су имали 20 мртвих и око 30 рањених. Убијено је око 40 коња и уништен 1 камион. Плен се није могао извући због брзе интервенције непријатељских тенкова. У овим борбама ми нисмо имали губитака.

11 маја све наше јединице водиле су борбу са четницима Пожешког и Ваљевског корпуса и са горском гардом Калабића, на сектору Љубиш—Сирогојно. Четници су имали 87 мртвих, око 100 рањених и 58 заробљених. Заплењено: 1 пушкомитраљез, 60 пушака, 1 радио-станица, 3 акумулатора, 20 хиљада метака, 1 писаћа машина, архива Пожешког четничког корпуса и други материјал. У овим борбама ми смо имали 5 мртвих, 3 теже и 6 лакше рањених другова.

12 маја водили смо борбу са истим четничким бандама на сектору с. Љубиш—Сирогојно. Четницима је дошло у помоћ неколико немачких танкета, из Ужица. У овим борбама непријатељ је имао 23 мртва, око 30 рањених и 3 заробљена. Заплењен 1 пушкомитраљез, 7 пушака, 2000 метака. Ми смо имали 2 лакше рањена.

13 маја водили смо борбу са четницима Опленачког корпуса (четничка гарда Калабића), са деловима Златиборског и Милешевског четничког корпуса и са једном Недићевом јединицом, која је дошла од правца Ужица са око 50 возила у пратњи неколико танкета, на сектору Љубиш—Бела Река—Трештена Стена. У овим борбама непријатељ је имао око 60 мртвих, око 90 рањених и 4 заробљена. Заплењено је: 2 пушкомитраљеза, 1 тешки митраљез, 1 „шарац", око 3000 метака и друге спреме. Ми смо имали 2 теже и 4 лакше рањена друга.

14 маја водили смо борбу на сектору с. Катићи—Јасеново са Моравичком четничком бригадом, са Калаитовим четницима и са мањим одељењима Немаца и шуц-полиције. Непријатељ је имао 15 мртвих и око 30 рањених. Заробљено је 9 четника. Заплењено 400 метака и неколико пушака. Ми смо имали 2 лакше рањена.

15 маја водили смо борбу са једним немачким батаљоном и са Калаитовим четницима на сектору планина Чемер-

ница—Трудово—Јасеново. - Том дриликом два батаљона I бригаде изненадили су Немце који су логоровали на пл. Чермерници. У овим борбама непријатељ је имао 48 мртвих око 60 рањених. Заплењено је 7 пушака, нешто муниције и друге спреме. Ми смо имали 7 мртвих, 3 теже и 12 лакше рањених. Овакве губитке претрпели смо због јаког дејства непријатељске артиљерије и минобацача.

16 маја, при прелазу р. Увца, два наша батаљона водила су борбу са Ужичком четничком бригадом на сектору с. Амзићи. Четници су били потпомогнути са око 200 шуц-полиције. Убијено је 6, заробљена 3 четника.

Истог дана једна наша јединица водила је борбу са немачким извиђачким одељењем у с. Комарани. Немци су имали 10 мртвих. Заплењен 1 „шарац“, неколико пушака, 600 метака и 10 бомби. Ми смо имали 1 мртвог и 2 теже рањена.

Ноћу 18—19 и 19 маја водили смо борбу са немачким одељењем при прелазу комуникације између Пријепоља и Милешевског манастира, са црногорским четницима (Беранском и Андријевачком бригадом) и са шуц-полицијом, на западним падинама Јадовника. У овим борбама Немци су имали 25 мртвих, четници 99 мртвих и преко 70 рањених. Заробљено је 39 четника и 8 шуц-полиције. Заплењена 2 „шарца“, 1 „Бреда“, 4 пушкомитраљеза, 15 хиљада метака, 50 пушака, 2 радио-станице, неколико револвера, 4 коња и друге ратне спреме. Уништена је 1 моторизована хаубица 105 мм., 3 мунициона кола, 1 танкета и око 100 граната. Ми смо имали 6 мртвих, 3 теже и 4 лакше рањена друга.

Ноћу 19—20 маја водили смо борбу на југозападном делу Јадовника са Немцима и милицијом. Непријатељски губитци нису нам познати. Ми смо имали 2 мртва, теже рањених 1 и 2 лакше рањена.

Укупан резултат борби од 15 марта до 20 маја 1944. г.

Непријатељски губитци:

Мртвих		1.350
Рањених	око	1.628 свега 3351
Заробљених		373

Заплењени материјал:

„Шараца“- митраљеза	7
„Бреда“- тешких	4

Тешких митраљеза	4	
Лаких митраљеза	1	
Пушкомитраљеза (разних)	22	
Пушака	око 400	
Муниције (пушчане)	преко 100000	
Мина за бацаче	120	
Радио-станица	5	
Писаћих машина	5	
Коња	28	
Уништени материјал:		
Хаубица 105 мм.	1	са 100 граната
Муниционих кола	3	
Танкета	1	
Борних кола	1	
Убијено коња	55	
Камиона	5	
Приколица	6	
Оштећени материјал:		
Камиона	24	
Танкета	2	
Аутомобила	1	
Разрушено пруге и телефон.		
линије око	2	км.
Наши губитци:		
Мртвих	106	
Умрлих од рана	12	
Умрлих од болести	3	
Несталих у борби и покретима	27	свега 472
Теже рањених	56	
Лакше рањених	268	
Изгубљено оружје:		
Пушкомитраљеза (разних)	8	
Тешких бацача	1	
Изгубљен извештај број коња и коморе (око 20 коња).		

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар:

И. Матерић⁴

(М.П.)

Командант, пуковник:

Мил. Морача⁵

⁴ Илија Матерић

⁵ Милутин Морача

**ПИСМО СЕКРЕТАРА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА
АРАНЂЕЛОВАЦ ОД 1. ЈУЛА 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕ-
ТУ ЗА МЛАДЕНОВАЦ О РЕОРГАНИЗАЦИЈИ 2. ШУМА-
ДИЈСКЕ БРИГАДЕ И О ЊЕНИМ АКЦИЈДМА¹**

За ОК Младеновац

1-УП-44 г.

Драги другови,

Курир није још стигао од вас. Шаљемо вам писмо преко бригаде и друга Аце.²

Срба³ је стигао овде пре десет дана и одмах по његовом доласку приступио сам реорганизовању •—поновном формирању бригаде⁴ ...

Бригада је наново формирана. Штаб је прилично добар. Њено бројно стање је моментално 120 бораца. Потребно је све предузети да се бригада што пре бројчано ојача.

У бригади се налази 33 борца са нашег терена и 10 Београђана који су дошли преко вас. Потребно је одмах да све борце који су били у бригади поново прикључите.

Друго, ако вам је одред⁵ нарастао, да одвојите један део за бригаду и, треће, као најважније, да другове који су дошли из Бгд. и који и у будуће буду долазили прикључујете бригади, а један мали део задржавате за ваш одред.

Потребно је, другови, да бригаду што пре бројчано и квалитативно ојачамо, јер сваким даном указују се све бољи услови да бригада крене и изван наших терена. Даље, обавештен сам да сте од другова Пожаревљана добили извештан број аутоматског оружја. Било би потребно да од тога одвојите нешто и за бригаду. То би свакако било потребно!

Дакле, одмах приступите одвајању бораца за бригаду док се она буде још кретала на вашем терену. Нарочито те Београђане прикључите.

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 609.

² Бора Дреновац, члан ПК СКОЈ-а

³ Иван Стефановић Срба, командант 2. шумадијске НО бригаде

⁴ О разбијању 2. шумадијске НО бригаде види док. бр. 148, напомена бр. 2, у овој књизи и док. бр. 56 у 9. књизи.

⁵ Реч је о Космајском НОП одреду.

Наша бригада имала је ових дана две добре акције. Пре неколико дана напала је у селу Дудовици⁶ штаб Рудничког корпуса, разбила га је и запленила је драгоцену архиву. Том приликом убијено је два чупавца. Даље, данас је у саму зору напала у селу Даросави једну четничку бригаду. Бригада је убила 18 чупаваца (а можда и више), заробила 26. Запленила 2 лака митраљеза (тулумбаша) и око 300 метака. Као што видите, акција је у приличној мери успела. Поста-рајте се да бригада и тамо изврши неколико бољих акција.

Код нас је реакција у приличној мери попустила. Велике снаге четника отишле су за фронт у правцу Ужица.⁷ Четници се труде да поново мобилишу и на тај начин надо-кнаде у броју.

Ја сам са другом Ацом усмено разговарао о свим по-требама за бригаду. И зато ће вам он усмено и у име мене све то изнети. Друго, гледајте да друга Ацу снабдете са јед-ним бољим пиштољем, јер овде је за сада немогуће да му добавимо. Он је без пиштоља.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав .
Павле⁸

⁶ Напад је извршен 27. јуна (види књ. 9, док. бр. 56).

⁷ Односи се на борбе у западној Србији, где је дејствовала Ударна група: 2. пролетерска и 5. НОУ дивизија (види док. бр. 150 и 155).

⁸ Душан Петровић Шане

**ИЗВЕШТАЈ ПАРТИЈСКОГ РУКОВОДИОЦА 23. НОУ ДИ-
ВИЗИЈЕ ОД 3. ЈУЛА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ
КПЈ ЗА СРБИЈУ О ДЕЈСТВИМА ДИВИЗИЈЕ И О ВОЈНО-
ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ИСТОЧНОЈ СРБИЈИ¹**

За П.К-а

Драги другови,

Ја сам вам писао 1 о.м. јер смо били на нишавском те-
рену и ухватили везу са Нишавским ОК-ом, али су се били
разишли по терену и нисам се састао са већином већ само са
Банетом² и нисмо могли да одржимо састанак. Ја сам преко
новог човека указао на неке ствари у њиховом раду.

О борбама које смо имали писано вам је, али још не-
мамо могућности да раздвојимо бригаде. Иако дражиновци
нису борбени, они су масовни и мања наша јединица може
да победи али мора да има дуге борбе, велико трошење муни-
ције и не успе да разбије, а са собом имамо мисију уз коју мо-
рамо да држимо резерву. Ми смо у овим борбама прошли
као победници и народ нас симпатише и добро прима, али се
нигде не задржавамо и народ није у нас сигуран и да се
прикључи у борбу, и ако би неки и пошли, али се не одлучи
одмах а ми одемо даље, зато смо решили да оставимо један
мањи батаљон који би се кретао по терену нишком, који би
имао задатак да прикупља новомобилисане и да их подиже
и чува, изводи мање акције и да одржавају везу са нама и
О.К. Ниш и да преко О.К. Ниш ви уредите прелаз групе
која је тамо са овог терена и да дође у састав овог батаљона.
Они би држали везу са нама и ми би узели у бригаду све
нове а батаљон мањи могао би да рашчишћава и прогони
разбивене Дражине групе и да маневрише и избегава велике
снаге окупатора и његових слугу. Да омогућавају рад поза-
дини и да организују обавештајну службу и т.д. То смо од-
редили привремено. До сад смо имали борбе са четницима све
од Дунава па овамо и добар део разбили и заробљене пу-
стили, рањене превили и то је се чуло у свој Источној Ср-
бији. Сваког дана у сукобу су све слабији и зато је се почео
ангажовати окупатор. Њему смо нанели тежак' ударац и ве-

¹ Неоверени препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у
Архиву ЗРПС, рег. бр. 541.

² Александар Стефановић

роватно ће предузети веће протумере јер овог пута је била припремљена заједничка акција Бугара и Драже. Бугари су нас требали напасти са 2 бат. са једне стране а 1-им са друге. Около по свима косама посели су били дражиновци за које ми нисмо знали. Али ми смо наишли на буг. 1 бат. пре него што су им стигла друга два и за 9 ч.-борбе потпуно [га] разбили. Чим смо с њим завршили, у том су стигли буг. батаљони. Наша заштитница их је задржала, а главне наше снаге хватале други правац и разјуриле Дражину блокаду, и ту су исто навалила 3 буг. авиона и тукли нам заштитницу 7 бриг.[аде] и убили су 6 а 5 ранили јер је био го терен. Према оваквим деморалисаним Дражиним снагама ми смо одлучили да оставимо батаљон овде са позадинцима. До сада у овим свим борбама избачено нам је из строја 78, од којих 28 мртвих, 13 теже рањених а 15 на дуже лечење, а остали су лако рањени. Новопридошли до сада око 45.

Од заробљених Бугара има 3—4 који кажу да су партијци и да желе ићи у своју земљу. Са овима је доктор и један официр. Хоћемо ли их још задржати на овом терену да видимо какви су, јер су се предали сви што су морали, притиском наших снага, па им не можемо одмах примити оно што они причају, јер да седе око Ниша да чекају прелаз тамо — не знамо да ли су сигурни и могли би побећи. Кад их проверимо послаћемо.

3

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

3-УП-44 г.

Другарски поздрав
ЧИЧА⁴

³ Редакција је изоставила текст који се не односи на војна дејства.

⁴ Десимир Јововић

**ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ
ЗА МЛАДЕНОВАЦ ОД 20. ЈУЛА 1944. ПОКРАТИНСКОМ
КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ДЕЈСТВИМА КОСМАЈСКОГ
НОП ОДРЕДА ОД 24. ЈУНА ДО 15. ЈУЛА¹**

П.К-у

10-ЛШ-44 г.

Драги другови,

2

Одред

Одред сада броји 61 85 43 54 36 99 44 12 65 74 41 12 75 бораца,³ од тога 17 привремено избачено из строја (рањених, без везе и др.).

Штаб одреда је још увек крњ. Састав следећи: в.д. Команданта — Драга Петријевац,⁴ сељак, одлучан, енергичан, брз, помало својеглав, али ипак дисциплинован; зам. команданта — Сима⁵ (из Пож.[аревачког] одреда) — изгубио се од одреда у борби на Вагану (Шумадија); полит. ком. — Божа,⁶ мет. радник (чије карактер.[истике] имате); зам. пол. ком. Шуца,⁷ који се још не креће са одредом.⁸ (Друг је пре здравио и кроз неки дан одлази у одред).

Стање у одреду је задовољавајуће, како у погледу рада партиј. организације, тако и у погледу политич. и војн. рада

¹ Оригинал (писан мастиљавом оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 544.

На оригиналу је датум погрешно написан. У документу се говори и о догађајима од 15. јула 1944. Вероватно треба да стоји 20. јул 1944.

² Из документа је изостављен текст који се односи на рад партијске организације на терену.

³ Редакција није пронашла кључ за дешифровање тих бројева, али се из извештаја ОК КПЈ за Младеновац од 17. августа 1944. (види док. бр. 163) може' утврдити да је Космајски НОП одред тада имао око 100 бораца.

⁴ Драгољуб Стевановић

⁵ Риста Каровић

⁶ Стева Стојић. Погинуо августа 1944. у борби против недићеваца и четника изнад с. Камендола (код Гроцке), као политички комесар Космајског НОП одреда.

⁷ Љубомир Ивковић

⁸ Лакше рањен у борби против четника код с. Сибнице 17. јуна 1944 (књ. 7, док. бр. 51), Ивковић се налазио на лечењу у једној земунци.

уопште, као и борбене способности одреда, што је све дошло до изражаја у великом броју акција које је одред имао за протекли месец дана.

Наоружање одреда је прилично углавном: поред пушка располажемо са 61 12 54 14 76 аутомата (осми смо сада дали . . . ,⁹ озбиљан проблем, и моментално врло акутан је . . . у одред, прилив је добар и . . . условима, у свако доба повећа. Од задњег извештаја о акцијама одреда, одред је имао следеће значајније борбе и акције:

24-У1 — Борба са чулавцима код Друговца (Под.). Том приликом непријатељ је имао већих губитака: 10 мртвих, 10 заробљених. Том приликом је заплењено 12 пушака и мања количина муниције. Ми смо имали: 1 погинулог новог друга, а 4 их је рањено (од којих је 1 пао непријатељу).

26-У1 — Непријатељ је понова напао наш одред с концентрисаним снагама. Чулавци су, под командом Лазовића и Трипковића, понова у Друговцу претрпели пораз. Непријатељ је имао 15 погинулих и 8 заробљених мобилисаних сељака. Заплењено је 8 пушака. Ми смо имали 2 рањена друга.

28-У1 — Наш одред је наишао на чулавачку заседу у Бадљевици, коју је потпуно разбио. Ми смо имали 3 рањена друга. Плен: 1 коњ, 300 метака, 1 оквир за холандс. митраљез, муниције, заставу и др.

1-УП — У нападу на четнике у Селевцу убијено је преко 10 чулаваца и заплењено нешто пушака.

3-УП — Наш одред је у краткој, али оштрој борби разбио покушај четничке концентрације. Убијен је 21 чулавац, а заплењено је и око 20 пушака, као и мања количина муниције.

Истог дана долази и бригада на наш терен. При сусрету бригаде и одреда и кратком пушкарању услед неспоразума погинуо је 1 наш друг 5-УИ.

6-УП — Одред и бригада су имали жестоку борбу са непријатељем који је довукао велике снаге у јачини од око 1500—2000 људи. Сконцентрисане су банде чулаваца из читавог нашег округа, као и њихове бригаде из Качера, Опленца и др. Непријатељ је страховито потучен и тако је сасвим разбијен њихов план заокружавања наших снага. Ту своју акцију они су припремали дуже времена, држећи стално заседе, нападајући ровове¹⁰ и др. Том приликом имао је непри-

⁹ На местима где су стављене тачкице докуменат је нагорео, па се текст не може прочитати.

¹⁰ Погрешно написано. Треба: израђујући ровове.

јатељ велике губитке, њихови утврђени положаји су освојени, а они разбијени . . . растурени. Тачан број мртвих и рањених . . . доста др. материјала. Ми, одред и бригада". . . 8 погинулих и 17 рањених (које лакше, које теже). И поред великих наших губитака ово је једна велика наша победа и озбиљан удар за непријатеља.

8-УП — Одред и бригада су напали на Кораћицу (Млад.), важно четничко упориште у нашем округу. Убијено је 8 чупаваца, а потом избегнута борба са Немцима и жандармима, који су са тенковима пошли на нас.

12-УП — Одред и бригада у борби на Вагану (Шумадија) разбили су четничко-жандармску концентрацију и убили више непријатеља и натерали их у Лазаревац.

10-УП — У борби са Немцима и жандармима у Раниловићу (Космај) наши борци су се повукли пред немачко-жандармским нападом наневши непријатељу губитака. Ми смо имали 5 погинулих другова.

15-УП — Наш одред је, по одвајању од бригаде у краћој борби са четницима у Америћу (Младен.) убио неколико чупаваца и запленио 1 холанд. митраљез са 300 метака. Поред ових већих акција одред је имао више сукоба са мањим четн. групама и ликвидирао је у свим крајевима сеоске дражинов. крвнике и организаторе и шпијуне.

За већу активност одреда и офанзивнији карактер акције важан предуслов је решено питање 76.

Наш терен изискује потребу за бар 2 пута јачим снагама него што су ове. Бригада се сада први пут налази на нашем терену (сем оних случајева када је долазила по неком разбијању и када су се овде прикупљали разбијени делови). А наш терен је неисцрпан за нове борце, као и важан извор за снабдевање муницијом и др., а сем тога је на стратешки врло важном месту (Београд, Смедерево, Сава, пруга Ниш—Бгд и др.). Највећи део бораца у бригади је са нашег терена и убудуће има услова да то буде. Само је сада неопходно од нових снага које долазе задржавати онолико колико је потребно да се за најкраће време одред ојача и створи . . . како би се могле у довољној мери . . . сужено на врло мали број села (само неколико) . . . бригада трпи тешке ударе и губитке, а једном [је претрпела] и потпуно разбијање, што се врло лоше одразило на расположење бораца.

О свему овоме ми смо разговарали и са другом Пав.[лом] и још ћемо детаљније разговарати о томе, како би заиста

¹¹ Односи се на 2. шумадијску НО бригаду.

¹² Душан Петровић Шане

могли појачати борбу у целом овом крају. Јер, нама се *чини* да друг П. нема тачну слику о стању код нас и да на ствари гледа уско, са шумадијске перспективе/ о чему ћемо вам детаљније писати пошто са другом П. будемо детаљније расправљали о томе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
О.К. Млад.

БР. 159

**ИЗВЕШТАЈ ПАРТИЈСКОГ РУКОВОДИОЦА 23. НОУ ДИ-
ВИЗИЈЕ ОД 25. ЈУЛА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ
КПЈ ЗА СРБИЈУ О ДЕЈСТВИМА ДИВИЗИЈЕ У ИСТОЧНОЈ
СРБИЈИ¹**

За П.К-а

25-УП-1944.

Здраво другови,

Задњи пут сам вам писао олширно,² сада ћу вам краће изнети. Време не дозвољава. Овамо су сконцентрисали сву могућу реакцију дражиноваца, недићеваца и Бугара који су се удружили. 22 о.м. били смо на Слемену код Бањског Рујишта. Ту испод Слемена напали су нас Бугари и дражиновци заједно са минобацачима и топовима а са друге стране, од рудника Вина код Књажевца, тукли су нас топовима. Ми смо се одржали цео дан на положају и оценили смо озбиљну ситуацију, и да се не би сконцентрисали на нас, и ми сви сконцентрисани да би избегли сталне концентрације, ми смо ту на Слемену били у гадној ситуацији и тешко је било извлачење, ми смо одредили 9-тој [бригади] правац Тимок и један батаљон у бољевачки крај, ка Злоту, а ми смо се извукли ка Девици. Бугаре смо заобишли код Бање. Морали смо ка Буковику, код Ресника. Имали смо сукоб. На Буковику су нас дочекали моравски корпуси који су се били утврдили јако, читава утврђења, и стратешки тако постављено да смо ми

¹ Неоверени препис оригинала (писан на машини, ћирилицом)
У Архиву ЗРПС, рег. бр. 554.

² Види док. бр. 157.

морали ударати ради опстанка, али да смо знали да су се тако утврдили заобишли би их, да се тучемо на терену где би се сусрели и лакше би се обрачунали. Овде смо имали тешку борбу какву нисмо имали ни са Бугарима, јер су просечно имали по 20 бомби сваки, а имали су бункере. Бројчано су били око 1200. Борба је трајала од 8 изјутра до 9 увече и била је на живот и смрт. У једном моменту смо били у сасвим критичној ситуацији и озбиљној. Схватили смо ситуацију да ако попустимо онда нам нема опстанка. То су схватили и штабови бригада и млади партијци и поставили су бити или не бити. ЈурЦшали су и скакали поред кише бомби у бункере и клали се и убијали, и у последњем моменту су на тај начин потисли [непријатеља] и растерали. У тој борби имали смо тешке губитке: око 50 рањених, све од бомби, 15—20 мртвих. Још не знамо тачно. Из 14. [бригаде погинуло је] око 8 руководилаца, међу њима заменик политкома бригаде.³ Писаћу касније опширније о херојству младих бораца и команданта 14. бригаде⁴ који су спасли судбоносну ситуацију. Жртве ћемо овде дати, али ћемо дати више ако попустимо.

18 о.м. имали смо борбу са дражиновцима. Од Дунава, Хомоља па све овамо били су се сконцентрисали, како они кажу, 12 хиљада, а ми ценимо упола и све смо их разјурили, 170 заробили и око 40 мртвих, а ми [имамо] једног мртвог и на основу тога смо упутили бригаду за Тимок а бригаду за Хомоље,⁵ да избегавају веће снаге окућатора, а овима да се разбије унутар њихове разбијене снаге и позадинска власт.

Народ је расположен за нас али је заплашен. Са исхраном нам је доста тешко и људство нам је доста исцрпљено. Бригаде су се појачале, транспорт смо примили а сад ћемо други.

У овој борби⁶ су били три корпуса и већина активци⁷ и држали су оне мобилисане, и кад су наши скакали у ровове, они су викали: „Ми би се, друже, предали али ови позади хоће да нас побију“.

Велику тешкоћу имамо са рањеницима.

Што се тиче нашег утицаја за цео овај крај, он је одличан. Увидели су да је наша борба оправдана, али народ у Поморављу још то није увидео и плаши се нас. Каже да он

³ Светислав Прица Илија

⁴ Јован Митић

⁵ У Тимок је послата 9. ударна бригада а на Хомоље 14. ударна бригада.

⁶ Реч је о борби на Буковику.

⁷ Мисли се на активни састав четничких јединица.

цени и воли НОВ, али партизане не воле јер су комунисти и све ће им узети.

Пошту од вас још нисмо добили, поставили смо батаљону да то учини и да нам уручи, па макар дали десетину. О.К. је послао курире а не пошту, зашто не знам. Ја сам им редовно писао и слао везу редовно преко најближих позадинаца и самих курира. На радију смо слушали да сте разбили офанзиву Бугара и дражиноваца и да сте заузели Брус.⁸ Пишите о свему. Материјал дражиноваца послаћемо идући пут.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ЧИЧА⁹

БР. 160

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД ПОЧЕТКА АВГУСТА 1944. ПАРТИЗАНИМА БИВШЕГ КОПАОНИЧКОГ ОДРЕДА ДА ФОРМИРАЈУ ЧЕТУ КОЈА ЋЕ ДЕЈСТВОВАТИ У ИБАРСКОЈ ДОЛИНИ¹

ПАРТИЗАНИМА БИВШЕГ КОПАОНИЧКОГ ОДРЕДА²

Свакако да сте донекле упознати са политичком и војничком ситуацијом како у свету тако и код нас.

Црвена армија незадрживо напредује напред. Трупe Црвене армије боре се у Румунији, Пољској, Чехословачкој и Мађарској. Читав јужни фронт дивизија је у распадању. Савезничка авијација свакодневним бомбардовањем немачких индустријских и саобраћајних центара наноси тешке ударце Хитлеровој ратној машини.

У Југославији НОВ свакодневно бележи све веће и веће успехе. Она претставља огромну снагу и тиме извојевала признање Савезника и СССР-а. У нашем Врховном

⁸ Брус су 18. јула 1944. ослободиле јединице 21. НОУ дивизије (види књ. 9, док. бр. 33).

⁹ Десимир Јововић

¹ Оригинал (писан на машини, ћирицом) у Архиву Завичајног музеја у Неготину (Крајина).

² Наредбе је упућено преко Штаба Оперативне групе дивизија, у чијим су се јединицама налазили партизани бившег Копаоничког НОП одреда.

штабу и свима јединицама налазе се претставници Енгле-ске, Америке и СССР-а. Помоћ нашој војсци свакодневно се повећава: у оружју, муницији и свим ратним потребама.

Питање је дана када ће Хитлерови сателити поћи пу-тем Италије.

У таквој ситуацији ми морамо удвостручити наше сна-ге, да убрзамо процес распадања Хитлерове армије и „Хит-леровог новог поретка“ у Европи.

Ви сте дуго времена одвојени од рада и борбе. Сада је моменат да ви одлучно кренете напред. Ми нисмо момен-тално у могућности да се видимо са вама, нити да одржа-вамо чвршћу везу. Зато ми сада постављамо конкретне за-датке, а касније наша помоћ вама биће чешћа и већа.

1). Ви морате одмах створити једну чету (чим за то има-те могућности) и деловати у Ибарској долини са једне и дру-ге стране Ибра.³ Тежиште вашег рада: агитација и пропа-ганда, мобилизација, чишћење мањих непријатељских упо-ришта и дејство на комуникацију Краљево—Рашка—Митро-вица.

2). Најхитније се повезати са друговима из Краљева. Што пре успоставити чврсту везу са Топлицом.

3). Одржавати везу са нама преко друга кога смо по-везали са доносиоцем овог писма.

4). Са нашим симпатизерима који се налазе у страни дуж комуникација Краљево—Косовска Митровица одржа-вајте чврсту везу. Они нека моментално остану где су. Њи-хов је задатак да тамо раде што обазривије и да вас снаб-девају оружјем, муницијом и експлозивом. У одред код вас доћи ће кад им ми преко вас дамо директиву.

Ако би се десили крупнији догађаји: још веће прибли-жавање Црвене армије нашим границама или капитулација Бугарске, они ће, и не чекајући наше директиве, порушити комуникације и са оружјем прећи вама.

Исто тако ако би их преместили из тог краја за неки други, они би порушили комуникације и пришли вама. О свему овоме ми и њима пишемо.

Ви за сада само припремајте остварење ових директива, чим непријатељске снаге ослабе и видите могућност да мо-жете радити, приђите остварењу ових задатака.

³ У операцијском дневнику Оперативне групе дивизија, који је изводно објављен у књ. 9 (док. бр. 179), стоји (под датумом 16. август 1944): „Формиран [је] ибарски партизански одред, коме је дат задатак дејства на комуникацијама у Ибарској долини“.

.Шаљите нам, кад год буде могућност, извештаје о вашем раду, о стању и расположењу народа и јачини и распореду непријатељских снага.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.) За Главни штаб Србије,
Мома Марковић

БР. 161

ИЗВЕШТАЈ ПАРТИЈСКОГ РУКОВОДИОЦА 23. НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД АВГУСТА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ О ДЕЈСТВИМА ДИВИЗИЈЕ И О СИТУАЦИЈИ У ИСТОЧНОЈ СРБИЈИ¹

За Покрајински комитет КПЈ за Србију 1-УП-1944 год.²

Здраво другови,

о нашем преласку овамо и акцијама писао вам је друг командант.³ Што се тиче дражиновских снага оне за нас нису претстављале у борби никакву озбиљну препреку, премда су неколико пута јачи бројчано, али ми их тучемо, јер су деморалисани. Не можемо их потпуно разбити, јер су масовни. Повлаче се и стално нам се препрече на свим ћувицима, али кад их нападнемо бегају, само нам се Бугари супротстављају, који су жилави у борби. Њихови заробљени официри кажу да су се споразумели са дражиновцима да нас разбију. Борба је била на живот и смрт. Наши су се борци показали прави хероји. Наше наоружање било је јако и муниције доста, тако да се успело савладати бугарски батаљон од око 500 људи. Срећа те смо на време са њима ликвидирали, јер је стигло појачање Бугарима са топовима и 3 авиона, те смо-се извукли на време и узгред разбили Дражину блокаду.

¹ Неоверени препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 538а (ПКС).

² Датум је погрешно написан. У документу се говори и о догађајима од 3. августа. Према томе, докуменат је писан после 3. августа 1944. године.

³ Радован Петровић

По исказу бугарског официра требали су да нас ударе Немци из Суботинца и два батаљона њихова и заједно са дражиновским снагама. Топови и авиони много нас ометају. Ми гледамо да избегнемо њихове концентрације, али обавештајне службе никакве, него удри на шта наиђеш. Питање рањеника нам је најболније, јер се не можемо нигде задржавати дуго. За нама и пред нама су стално четници. Сада их [рањеника] имамо преко 40. Транспорт смо примили 3 августа, људе смо пола и више добро обукли. Са Нишким О.К. још се нисам састао. Мислим ових дана, а зајечарска позадина је још са нама. У војсци Партија функционише добро, у Деветој бригади. У Седмој [бригади] смо појачали са два руководиоца Партије и СКОЈ-а из Девете. У Седмој има партијаца, али је парт. орг. још млада. У 14 [бригади] још слабије стоје јер су скоро све новајлије без искуства, квалитет људи одличан. Ми ћемо сада некако да сместимо рањенике и да се пробијамо за Тимок да би мало рашчистили и позадину оставили, ако нас окупатор у том не омете. Овде нас народ симпатише и добро прима, али још нема смелости да ступи у редове бораца, јер ми идемо и разбијамо, али се нигде и не задржавамо, те немају довољно поверења. Прилив може да попуни оно што се избаци из строја. А 100 из ражањскога среза су нам измакли за нишки крај оне ноћи када смо прешли. Ја сам писао О.К. да мобилисане које не могу сами да чувају — да се повежу са нама, да прате наше кретање. Ако то не може, да их пребаци тамо и сада не знам још шта су урадили. Сада и мислим да се са њима повежем из сврљишког краја, ако нас не омету у нашем правцу.

До сада су нам избачена из строја 2 команданта батаљона, 1 заменик, 2 политкомесара батаљона и 1 заменик, 1 командир чете. Ако имате новог материјала шаљите нам преко О.К. Ниш и све најновије вести, јер с тим оскудевамо. Пишите нам о свему.

Сад кад се састанемо са нишким О.К. писаћу.
С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ЧИЧА⁴

Бројно стање људства и чланова писаћу идући пут, док све средимо.

⁴ Десимир Јововић

**УПУТСТВО ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
16. АВГУСТА 1944. КОМАНДАМА ПОДРУЧЈА О ОРГА-
НИЗАЦИЈИ И ФОРМАЦИЈИ КОМАНДИ ПОДРУЧЈА И,
КОМАНДИ МЕСТА И О ДУЖНОСТИМА ПОЈЕДИНИХ
ЧЛАНОВА КОМАНДИ И ПАРТИЗАНСКИХ СТРАЖА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ПОЗАДИНСКЕ ВОЈНЕ
ВЛАСТИ
Ст. пов. ПЗ бр. 1
16. августа 1944. г.

**СВИМА КОМАНДАМА ПОДРУЧЈА НА ТЕРИТОРИЈИ
СРБИЈЕ**

Ради правилног и једнообразног рада упућујемо следеће директиве за рад позадинских војних власти на чијем остварењу морају се одмах заложити све команде подручја.

Команду подручја сачињавају: командант, политички комесар, заменик команданта и потчињени им референти: мобилизацијски официр, интендантски официр и референт санитарски и опуномоћеник за заштиту народа. Мобилизацијски официр је уједно и заменик команданта.

Команде места сачињавају; командант, политички комесар и заменик команданта. Оне такођер имају и све референте као команде подручја.

Команде подручја, односно команде места одговарају за све војне послове на својој територији и спроводе све мере и наређења свога штаба.

Командант је носилац војне власти. Он издаје наређења, руководи и одговоран је за све војне послове на своме сектору.

Политички комесар спроводи опште политички, пропагандни и просветни рад међу људством и установама дотичног подручја и организује редовно обавештавање о борбама Народно-ослободилачке војске и догађајима у свету. Дужан је да васпитава и политички подиже људство и да води правилну политику кадрова. Дужан је да координира све службе војних са цивилним властима у интересу вој-

¹ Оригинал (умножен на гештетнеру, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 562.

ске и народа за остварење циљева Народно-ослободилачке борбе.

Заменик команданта помаже у раду команданта и у његовом отсуству га замењује. Командант и политички комесар потписују све наредбе, одлуке и акте.

Команда подручја, односно места има свој штамбиљ који чува командант и политички комесар. Штамбиљ има текст дотичног подручја односно места („Команда врањског подручја“ — „Команда места Медвеђе“).

Команду подручја поставља овај штаб; команду места, на предлог команде подручја, такођер поставља овај штаб.

Команде места, односно команде подручја постављају се по ослобођењу неког места или територије и ступају на дужност одмах.

Команде места су подређени извршни органи команде подручја.

Референте за поједине секторе рада у командама подручја и командама места поставља овај штаб на предлог команде подручја.

Мобилизациони официр организује, контролише и руководи целокупном мобилизацијом (људства, теглеће и товарне стоке и превозних средстава); води мобилизацијске спискове, евиденцију људства, њихов распоред, службу и војничко стање појединаца (здрави, неспособни за борбу, способни за рад, инвалиди, рањени, погинули, људи за службу у неборачким јединицама).

Саобраћајни официр води све послове који се тичу регулисања и одржавања саобраћаја и саобраћајних комуникација, транспорта војске, војног материјала, хране и опреме, транспорта рањеника и болесника, везе (телефон, телеграф, пошта), техничких радова за војне сврхе и организовања војних радионица (ковачких, коларских, столарских и т.д. радионица). Провођење мера саглашава са надлежним цивилним властима узимајући у обзир првенство за подмирење војних потреба.

Интендантски официр брине се о снабдевању војске (сталне набавке и снабдевање, магазирање хране, евиденција правилне расподеле хране и спреме, радионице, фабрике, војна индустрија, производња). Садејствује и пружа помоћ народно-ослободилачким одборима при обради земље и при убирању летине, стара се о исхрани пролазећих трупа, било из магацина било са терена, за све време њиховог боравка. Води статистику о привредном капацитету дотичне територије као и о државним и напуштеним имањи-

ма народних непријатеља, која се искоришћавају за војне потребе.

Референт санитета руководи и организује санитарску службу, спроводи мере за борбу против заразних болести организацијом потребних служби и установа. Пружа помоћ пролазним трупима, болницама и транспортима болесника и рањеника. Обавезан је да организује медицинску службу за све запослено особље у установама. Координира здравствену службу у војсци са здравственом службом цивилног санитета.

Опуномоћеник за заштиту народа, који постоји само при команди подручја, руководи у оквиру своје надлежности службом заштите народа на читавом подручју.

Сви референти сваког дана заједнички подносе усмени рапорт о своме раду команданту и политичком комесару подручја, односно места и примају упуте и наређења за свој рад.

Поред административних послова референти ће проучавати стање на свом територију и подносити команди предлоге по појединим питањима са конкретним мерама за њихово решење и правилан рад.

Све команде места морају формирати партизанске страже, које су извршни органи команде места. Оне имају за дужност обезбеђење свога рејона и спровођење свих мера предвиђених наредбама команди места, односно команди подручја. Поред дужности у своме рејону партизанске страже врше по наредби својих команда извиђачку службу и акције на неослобођеној територији.

Место седишта и рејон партизанских стража, увођење нових или укидање постојећих, одређује команда подручја на предлог команде места а уз потврду овога штаба.

Свака команда места обавезна је да формира у свом рејону партизанску стражу, чија је величина зависна од величине рејона и задатка који врши.

Све партизанске страже на територији једне команде места сачињавају једну војничку јединицу од једне или више чета и потчињене су команди места. Све партизанске страже на територији једне команде подручја формирају војничку јединицу (1 или више батаљона) и потчињене су команди подручја. Њихов командант је командант подручја, а политички комесар је политички комесар подручја.

У случају покрета или напуштања слободне територије партизанска стража једног подручја претвара се у теренску војну јединицу, која по наређењу дотичног корпуса оперише

било на свом терену било да се прикључи некој од оперативних војних јединица. О томе одлучује овај штаб.

Попуњавање партизанских стража врши се путем мобилизације добровољним приступом.

Ова наредба је на основу наредбе Врховног штаба Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије од 9. фебруара 1944. године.²

Одмах проведите напред изложену организацију и св? потребне мере које из тога проистичу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

шеф одељења:
[потпис нечитак]

ЗА ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО СРБИЈЕ
начелник штаба
генерал-мајор
Руди Приморац
(М.П.)

Достављено
свима штабовима дивизија,
командама подручја,
командама места.

² Тај документ биће објављен у 12. књизи II тома.

ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ ОД 17. АВГУСТА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ДЕЈСТВИМА 2. ШУМАДИЈСКЕ БРИГАДЕ И КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА, О СТАЊУ У ОВИМ ЈЕДИНИЦАМА И О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ У ОКРУГУ¹

ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА СРБИЈУ

Драги другови,

После вишемесечних тешких борби ове зиме, наше снаге у фебруару биле су сведене на око 70 људи у Космају и око 50 у Шумадији. Краткотрајни сукоб између четника и Немаца² био је за нас предах и омогућио нам да опоравимо јединице у току марта и априла. За то време било је неколико успешних борби са четницима и жандармима и једна с Немцима. Почетком маја наше снаге биле су у Шумадији 120 бораца, а у Космају 220. Од тога је Шумадски одред дао 80, а Космајски 120 људи за формирање II Шумадиске бригаде.³ У то време био је велики прилив бораца нарочито из Подунавља. Наоружање је било слабо — 15 аутомата укупно у Шумадији и Космају, уз велику несташницу муниције. У борби са великом концентрацијом четника концем маја Бригада је изгубила око 50 бораца. Шумадски одред остао је после формирања Бригаде са 40 бораца — они су делом припојени Бригади, а делом растурени у тројке по терену. Космајски одред имао је концем маја успешну борбу са четницима и заробио је 40 пушака. Половином јуна Космајски одред и Бригада упали су у Сопот и побили 10 четника и жандарма.⁴ У јулу су се Одред и Бригада кретали заједно и имали низ тешких и успешних борби са четницима, од којих је највећа била у Орашју,⁵ где су четници имали 86 мртвих и рањених, док смо ми имали

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 14821.

² Види док. бр. 133 и 135.

³ О формирању 2. шумадијске НО бригаде види док. бр. 147, напомену 2.

⁴ О дејствима Космајског НОП одреда у јуну и јулу 1944. види док. бр. 153, 154 и 158 у овој књизи и док. бр. 51 и 56 у 9. књизи.

⁵ О дејствима Космајског НОП одреда говори се и у партијско-политичким документима овог одреда (од половине јула и од 31. јула 1944), који ће бити објављени у IX тому Зборника.

28. Наше снаге биле су 300 бораца а четничке преко 1500. Разбијени су тако да није било после борбе четничке групе више од 30.

Садање наше снаге износе: Космајски одред 150 бораца, и II Шумадијска бригада 200 бораца са укупно 20 аутомата (п. митраљеза). Борбе водимо стално са четницима и жандармима, ретко с добровољцима-љотићевцима. Са окупаторским снагама наше се јединице и не сретају. Немаца и Бугара има само по бункерима дуж пруге и у већим градовима (Смедерево, Младеновац, Аранђеловац, Топола).

Симпатије народа јасно су опредељене за нас и наш рад развијен је у већем делу младеновачког и великом делу крагујевачког округа (од 130 села у млад. округу у 100 се растура наш материјал). Упркос таквом расположењу народа, успели су четници да се ове зиме и пролећа добро организују. У сваком срезу имају бригаду од 2—400 људи, у којима има 10—20% правих четника,⁶ док су остало мобилисани сељаци. Војничка вредност четничких банди врло је мала: кад имамо довољно муниције наше јединице увек разбијају 3—4 пута јаче четничке јединице. Сем тога четници су свуда створили своје позадинске организације, које су у селима где они имају утицаја састављене од њихових људи, а у нашим селима (т.ј. у већини села) постављају кога било под претњом батина и смртне казне. По местима имају „равногорске одборе“, који треба да врше функцију власти, затим равногорске одборе омладине и женске одборе. Свуда постоје и одговарајући срески одбори. Дражиновска штампа врло је развијена. Пишу против Немаца, против Недића и ЈБотића и против партизана (партизани наводно сарађују са окупатором — у Босни, а уз то се боре за своје партијске циљеве). По срезовима имају мали број села где је њихов утицај јачи. То су села у којима стално бораве и у која је нама приступ много отежан. Осим у тим селима, четници свуда пљачкају, батинају и кољу сељаке, да би сломили њихов отпор према мобилизацији и да деморалишући масе разбију наш утицај.

Основни проблем данас је за нас оружје и муниција. Слабо наоружање је узрок тешких губитака — од пролећа у округу младеновачком имали смо око 400 нових бораца, од тога је око 150 изгубљено, сем тога многе борце не можемо да примимо, јер немамо оружја. Пошто су четници и сами слабо наоружани, а располажу са мало муниције, то отима-

⁶ Реч је о активном саставу четничких јединица, о онима који су добровољно ступили у оружане четничке формације.

њем од њих само надокнађујемо утрошак муниције у борбама. У Београду има сад на хиљаде људи који хоће да иду у партизанае, нарочито радника. И поред слабих веза са Београдом, ми долазимо до многих од њих, али не можемо да их примимо услед недостатка наоружања. У селима такође расте стално расположење народа за нас, нарочито у Подунављу и младеновачком крају. Ако решимо питање оружја и муниције! моћи ћемо у Космају и Шумадији створити крупне јединице — јер су, нарочито у Космају, могућности мобилизације велике.

Изгледа за пребацивање оружја и муниције из Срема нема,⁷ јер се Сава много чува. Једини начин био би да нам се омогући примање оружја у самој Србији. Зато би нам била потребна радио-станица, којом би одржавали везу са вама, те бисте имали руководство акцијама и преглед потреба наших јединица. Пошто за сад због немања радио-станице не можемо директно уговорати с вама, то ћемо ми одржавати везу са Г.Ш. Војводине, а ви нам преко њих јавите кад и како ћемо примити радио-станицу и телеграфисту у Србији. Преко Г.Ш. Војводине јавићемо вам место и датум где и кад можете да нам пошаљете радио-станицу.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

17. VIII. 1944 г.

За ОК Младеновац
Марко

П.С. Ја се сада налазим у Срему где сам дошао ради повезивања са јединицом која треба да се пребаци у Србију.⁹ ОК Младеновац сад ми је јавио да је друг Риста¹⁰ пао: он је

⁷ У јединицама НОВ и ПО које су дејствовале у Шумадији и на Космају нису се у то време налазиле савезничке војне мисије, те је пријем војне опреме ишао преко сремских јединица.

⁸ Марко Никезић

⁹ Реч је о Посавско-тамнавском НОП одреду, који је формиран у Срему почетком априла 1944 (види док. бр. 124, напомену 3). Штаб одреда су сачињавали: командант Раде Кушић, политички комесар Блажо Радуновић. Одред је имао два батаљона. Први батаљон је прешао преко Саве у Србију, код Умке ноћу 24/25. августа, а 2. батаљон, пошто није могао да се пребаци преко Саве, јер је Недић појачао граничне страже, прешао је у Банат, неопажено прошао поред Панчева и код. с. Брестовика, између Гроцке и Смедерева, 15. септембра 1944, пребацио се у Србију и спојио с Космајским НОП одредом (види док. бр. 171 у овој књизи и док. бр. 64 у 8. Књизи).

¹⁰ Светислав Канаћки (види док. бр. 141, напомена 15).

са два друга био опкољен у стану — како јављају другови — убио 2 агента, оба друга која су била с њим и онда себе.¹¹ Кажу да је полиција нашла у тој кући штампарију и радио-станицу. Из Космаја јављају да је у одред (у Космај.) стигло 13 другова који су били угрожени. Риста је пао услед провале. Из Београда јављају Кушићу¹² да се то десило у Крајинској ул. а да се Марица¹³ повукла из Београда у Србију.¹⁴

М.

¹¹ Та информација није тачна. У ствари то се односи на Бранка Ђоновића и Слободана Јовића, штампарске раднике, који су радили у техници Покрајинског комитета КПЈ за Србију. При покушају хапшења ових другова дошло је до борбе са агентима београдске Специјалне полиције, који су опколили кућу где се налазила штампарија. Спаливши партијску архиву, Ђоновић и Јовић су се јуначки борили до последњег метка, да живи не би пали непријатељу у руке, извршили су самоубиство. Обојица су проглашена за народне хероје.

¹² Раде Кушић

¹³ Марика Котовић

¹⁴ Текст у „постскриптуму“ дописан је мастилом, ћирилицом.

**ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ
ЗА ВРАЊЕ ОД 22. АВГУСТА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ
КОМИТЕТУ ЗА СРБИЈУ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИ-
ТУАЦИЈИ У ОКРУГУ¹**

ПК-у за Србију

Драги другови,

2

У телеграму Главнег штаба јавили сте да на територију нашег округа долазе недићевци. До данас они нису дошли. И даље бугарска војска са Арнаутима, обученим у немачким оделима, нешто мало Немаца налази се на нашем терену.

Непријатељ припрема офанзиву³ на нас, но прилично споро. Неко колебање се осећа код њих. Заиста има појачаних снага и дуж пруге Куманово—Хан као и у градовима: Трн, Босиљград, Крива Паланка. Не видимо нарочите снаге са којима би ту офанзиву извео на целом подручју једновремено, — управо те снаге нису онако велике као у месецу мају. На посебном папиру шаљемо вам тачан распоред непријатељских снага у нашем округу.

14. VIII. непријатељ је ноћним покретом, из два правца, кренуо према нама, намеравајући да још у току ноћи заузме положаје и угрози наше јединице. На сектору Криве Феје непријатељ је добио жесток ударац од 12-те бригаде. Преко 80 мртвих остало је на положају. Непријатељ је целог дана тукао топовима и из авиона али су наши остали на положају. У исто време, 8 и 10 бригада разбиле су све непријатељске снаге на сектору Св. Илије и прогониле непријатеља све до Врањске Бање. Заплењено је 5 минобацица, 5 исправних т. митраљеза, 7 п. митраљеза, 21 коњ, пушака, шињела, ћебади и много др. материјала (сем оружја све је народу дато). Заробљен је 1 официр и 9 војника. Пошто се 12 бригада сутрадан повукла из Криве Феје, непријатељ је попалио око 400 зграда (160 кућа и остало

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 14824.

² Редакција је изоставила текст који се не односи на дејства јединица и војно-политичку ситуацију у округу.

³ Види књ. 9, док. бр. 168.

плевњи и штала), затим се је непријатељ повукао.⁴ До данас није покушавао да изиђе ни са које стране. Гомилање снага и даље се осећа, но дан новог напада не можемо да предвидимо. Укопавају се дуж пруге а у Босиљграду и Ћустендилу сваким даном их је више. Изгледа да намеравају да нас са планинских гребена — Бесне Кобиле и других гребена приморају да се спуштамо ка прузи. Нарочита концентрација се запажа од Ристовца до Владичиног Хана.

Диверзантске групе и даље су врло активне и даноноћно уништавају пругу. Цела 22 дивизија је код нас. О плановима штаб 22 дивизије извештава Главни штаб Србије.

Од 30 јула до 8 августа на нашем терену боравила је 25 дивизија НОВЈ⁵, али је њен боравак за моменат збунио народ овога краја. И поред напомене партиској организацији у дивизији, како ће се војска понашати према народу и какав је тај народ, затим како ће се извршити реквизиција коња, котлова и осталих ствари, потребних војсци, није се правилно по томе поступило. Народу није објашњавана реквизиција, која се овде први пут врши, већ је она вршена на брзину, при самом поласку су писане признанице а котлови су били већ натоварени на коњима. Било је негодовања у народу и код наших одбора због таквог начина рада. Иначе је народ био задовољан што је видео тако велику војску.

Сматрамо да је неправилно што присуство 25 дивизије није искоришћено за један жесток удар по непријатељу, који је са slabим снагама бранио градове и пругу. Само 29 непријатељска дивизија била је на прузи од Куманова до Владичиног Хана, што за снаге 25 и 22 дивизије, III и IV македонске бригаде и косовског батаљона није претстављало никакву снагу. Непријатељ је очекивао наше ударце и верујемо да би успех био потпуно сигуран.

Поред окупаторске војске у извесним деловима врањског и пчињског среза постоје још извесне групе дражиноваца. И поред могућности да се те разбивене групе, без међусобне везе, похватају и наш терен потпуно очисти од њих, то није урађено, мада је штабовима бригада и команди подручја више пута то стављено у задатак. Постојање тих група омогућује окупатору да добија обавештајну службу са нашег терена (јатаци који их чувају шаљу окупатору

⁴ Опширније о тим дејствима види у књ. 9, док. бр. 167.

⁵ О боравку и дејствима 25. НО дивизије у врањском округу види књ. 9, док. бр. 43, 46, 47, 70, 77, 86, 107 и 178.

извештаје о покрету војске и о осталим стварима). Они нису активни, али понекада хоће и да пуцају на наше мање групе или појединце који се крећу преко села у којима они бораве. Осетили су да смо немоћни да их уништимо (јер то нисмо ни покушали). Народ их крије, не пријављује их нама и ми немамо никаквих обавештења из тих села. Преко дана се они облаче у женска одела и иду на рад на њиве а ноћу узимају оружје и иду по селима. Нисмо контролисали како је војска поступала и да ли их је уопште позивала на предају, али нам се чини да се на томе врло мало радило. Народ нас у томе крају прима само због велике силе (једна до две бригаде су увек тамо), али неку изразиту љубав према нама не видимо. Нема активиста, ни од мушкараца ни од жена, који би се мало више старали око помоћи војсци и нар. осл. борби. НО одбори не постоје, јер из тих села нико не сме да се прими да буде у одбору. Њихове главне базе су: Тибужде, Преображење, Буштрање, Копањане, Жапско, Миланово, Кошарно, Богдановац, Ново Село (Биљачко). У пчињском срезу село Козји Дол, где се креће командант криво-паланачке бригаде — Петруш. У срезу пољаничком њих има више. Одред је био прилично неактиван и дозволио је да они похватају међусобне везе и да се ставе под команду неког Беговића. Одред је изгубио контакт са њима и немамо тачних података о њиховој снази.

На овој страни Мораве, упућен је последњи позив непредатим дражиновцима, да се у року од 5 дана предају. . .

Народ у читавом округу гледа у нама велику силу, сматра нас као државу а све наше организације као државне установе (за одело кажу — државно одело; за војску — народно-ослободилачка војска кажу; за падобране и друге ствари — као коњи, седла итд. кажу државно-војничко; позив за мобилизацију примају и према томе се односе као кад их позива држава. Долазе нам људи из градова и кажу: „Добили смо позив за мобилизацију и ево одазивамо се на позив“).

У масуричком срезу, где је партиска организација најстарија и најјача, ту је и народ најбољи. То се види из мобилизације. Првог и другог смо извршили мобилизацију свих мушкараца од 18—40 године, и она је успела како на ослобођеној тако и на неослобођеној територији. Захваљујући партиској организацији која је убацивала мобилизационе и друге летаке у фабрику — Бело Поље, Врање, Сурдулица, Хан и села поред пруге, успели смо да мобилишемо велики број људи нарочито из фабрике. Само за 3 дана дошло је преко 300 радника и свакодневно још пристижу.

Долазак тих радника из фабрике је врло значајан за читав наш округ. Заиста је мали број њих радио као квалификовано радништво, али су ипак они као борци добри и појачаће наше бригаде. Верујемо да ће у најкраће време већина од њих постати било војни, било политички руководиоци (сви који су нам раније из тих крајева дошли сад су руководиоци). Међу њима има и стручног радништва без којих је рад фабрике готово немогућ.

Хапшење је спречило тај масовни прилив из градова. Сви градови се налазе као у блокади: нико не може да се креће ван одређеног круга. Непријатељ је појачао контролу над сваким човеком а концентрација њихових трупа плаши народ и сада су престали да нам долазе.

Известан број тих људи смо распоредили по бригадама, један део по командама места, неке од њих као административно особље по канцеларијама НОО-а и у команди подручја.

Мобилизација у осталим срезовима је прошла добро, само у тим крајевима народ је или интерниран или се већ налази у војсци. Новомобилисано људство из врањског среза (раније прешевски) поелали смо у прешевску бригаду,⁶ која је скоро формирана.

Поред команде подручја, чији је штаб сада поетављен и коју смо уредили по наредби Врховног штаба, образована су још два одреда. Њих је образовао штаб дивизије (то је босиљградски одред и пчињски, који треба да дејствују: први у босиљградском срезу, а други у селима где има дражиноваца и на прузи Прешево—Бања).

Не видимо зашто је потребан овај пчињски одред када на том терену постоје команде места са партизанским стражама, које имају задатак да дејствују на прузи и према дражиновцима. У моменту офанзиве, команда подручја би се претворила у одред а команде места у поједине батаљоне. Ми смо ово напоменули штабу дивизије, но они су се држали наређења Главног штаба. Постојање босиљградског и врањског одреда је већ нужна форма јединице за терене на којима дејствују.

При командама места треба да постоје минерске групе које ће држати и одашиљати на пругу члан СК-а Партије, који је у команди места (јер се је показало да ако их овако

⁶ Реч је о допунској бригади, привременог састава. Њу је сачињавало новомобилисано људство којим су касније попуњаване јединице 22. НО дивизије.

не држимо, оне неће бити активне). Једина тешкоћа лежи у томе што нам Енглези нису хтели да баце довољно тог експлозива, како бисмо имали мало и у резерви, и, како сада штаб дивизије креће, ми остајемо са врло мало експлозива.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

22. VIII. 1944 г.
Коћура

С другарским поздравом,
ОК Врање

БР. 165

ПОЗИВ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 26. АВГУСТА 1944. ЧЕТНИЦИМА ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА ДА СЕ ПРИКЉУЧЕ ЈЕДИНИЦАМА НОВ И ПО И БОРЕ ПРОТИВ ОКУПАТОРА И КВИСЛИНГА¹

**СВИМ ЧЕТНИЦИМА И ПРИПАДНИЦИМА
БИВШЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ У ОТАЏБИНИ**

На предлог југословенске владе у Лондону, краљ Петар II потписао је указ о распуштању Врховне команде. То значи да Дража Михаиловић и његова војска губе и последњи адут да су они краљева војска.

Једина војска која се борила и која се и данас бори против окупатора и његових помагача је Народно-ослободилачка војска. То признаје цео наш народ, то признају владе савезничких земаља, то признаје и краљ Петар II.

Моћне савезничке армије кују сваког сата нове победе. Ослобођено је две трећине Италије, пола Француске. Румунске трупе туку се са немачком окупаторском војском. Бугари разоружавају немачку војску у својој земљи.

Дижу се поробљени народи да туку своје непријатеље.

ЧЕТНИЦИ!

Дража Михаиловић и Недић су слуге Хитлерове. Дан народног суда за њихова недела долази. Ваше пушке мо-

¹ Оригинал (писан на машини ћирилицом, и умножен на гештетури) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 163.

рају пуцати на непријатеља нашег народа, ви морате побити оне који су вас на зло нагнали и који су вас *подло* обмањивали. Не одазивајте се на четничку мобилизацију. Дража Михаиловић нема никаквог законског основа нити права да вас мобилише.

Зато што смо ми једини признати за праву народну војску, зато што Врховна команда југословенске војске у отаџбини више не постоји, ми вам

НАРЕЂУЈЕМО

да се прикључите Народно-ослободилачкој војсци и под нашим руководством поведете борбу противу непријатеља нашег народа, за слободу и спас наше земље.

Не учините ли то одмах, сутра ће већ бити касно.

26 VIII 1944 г.
Положај

**ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ**

БР. 166

ИЗВЕШТАЈ МОБИЛИЗАЦИЈСКОГ ОДСЕКА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ВОЈВОДИНЕ ОД 29. АВГУСТА 1944. ГЛАВНОМ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ ОДБОРУ О ПОТРЕБИ ДА СЕ ИЗВРШИ ДОБРОВОЉНА МОБИЛИЗАЦИЈА НОВИХ БОРАЦА ЗА НОВЈ¹

**МОБИЛИЗАЦИОНИ ОТСЕК
ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ВОЈВОДИНЕ**
Број 199/944
Дана 29 августа 1944 године
П о л о ж а ј

ГЛАВНОМ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ ОДБОРУ

Непријатељ је и раније покушавао, а нарочито у задње време да изврши мобилизацију свих људи и жена од 16—60 година. Тај свој план непријатељ је успео делом да спроведе нарочито у западном Срему.

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ПК СКС за Војводину, а снимак оригинала у В.И.И., рег. бр. 1/112.

Да би спречили непријатеља у извођењу тог плана, а људство сачували за нашу НОВ, указала се потреба да се спроведе најшира агитација за добровољно ступање у НОВ И ПО.

Овај Отсек се обраћа свим нашим организацијама на терену да укажу сву помоћ да би све људство сачували за нашу НОВ, а да то буде на добровољној бази.

Овај Отсек ће извршити обавезну мобилизацију (али не и присилну) у оним местима где постоји опасност да ће мобилизацију извршити непријатељ.

Овај Отсек неће извршити мобилизацију ни у једном месту, а да се претходно о томе не посаветује са нашим организацијама на терену, чије ће мишљење и савете примити као најмеродавније.

Пре него што се у неком месту изврши мобилизација потребно је спровести свестрану агитацију и пропаганду (у виду митинга, збора и конференције).

Мобилизацију вршити са паролом „Ни једног човека непријатељу“.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Шеф Моб. отсека
поручник
Ј. Николић

БР. 167

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ВРАЊЕ ОД
30. АВГУСТА 1944. ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ ЗА СР-
БИЈУ О РАЗОРУЖАВАЊУ БУГАРСКИХ ЈЕДИНИЦА¹**

П.К-у

ЗО-УШ-1944 год.

Драги другови,

услед презаузетости свих чланова О.К. овај извештај неће бити дуг да би из њега могли видети јасно ситуацију у округу.

¹ Неоверени препис оригинала (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 14827.

Сигурно да знате да се дивизија² налази северно од нас³ и да на терену имамо врло слабих снага, са којима не можемо да предузмемо никакве озбиљније нападе. Подручје са три команде места чије људство није способно ни за какву акцију, јер је све добро отишло у дивизију, није борбена јединица. Услед специјалне ситуације — команде места смо претворили у батаљоне које смо спустили поред Сурдулице и Хана, Врања и Криве Паланке. Да смо пре три дана имали једну бригаду могли смо да разоружамо све бугарске гарнизоне. Непријатељ је био јако збуњен. Нису имали везе ни са ким. Пристизала су им све истоветна наређења: чекајте — јавите нам се. Ми смо вршили притисак на извесне делове њихових јединица да се предају. До сада нам се предало око 150 са 3 официра (у два маха). Ми смо их разоружали, а после је члан Оперативног штаба Софиске области од њих нашао 90 који ступају у Бугарску бригаду. Ту је настало спорно питање између нас и њега. Да ли треба Бугаре који нам се предају да разоружавамо или да их онако са оружјем предајемо њима (усто напомињемо да Бугари немају никога ко би их прихватио на нашем терену и држао чврсто). Ми овога момента имамо преко 400 нових бораца све из Врања, Сурдулице и Хана, које треба да наоружавамо а енглеску мисију немамо. То су све одлични људи, омладинци, радници које морамо што пре да наоружамо и ми имамо више поверења да дамо пушке тим нашим друговима него бугарским војницима из 29 див. који су до јуче палили наша села и крваве борбе водили с нама.

Затим, политички губимо ако те трупе не разоружавамо већ их са оружјем и пољупцима отпратимо из наше земље. Народ се буни.

Још и тај разлог да се ми три године боримо противу тих трупа и да је сада природно да се најјачој армији преда оружје.

Можда ће те исте пушке у Бугарској чувати неку реакционарну владу и што је најважније да ми морамо да разбијемо команду тих јединица да бисмо могли да казнимо зликовце као што су Апостолов, живодер, и многи други (ако им војску не разоружамо, ми не можемо да их покажњавамо).

Молимо вас дајте нам хитно обавештење и директиву како да радимо у будуће.

Немци и Бугари седе заједно. Још није било оружаних сукоба између њих. Било је претњи, но већ три дана седе

² Реч је о 22. НО дивизији.

³ Види књ. 9, док. бр. 178.

заједно. Бугари довлаче војску из Бугарске (13 пук из нрвца Ћустендила, Босиљграда) да би се организовано повукли и да им се не би армија распала на нашем терену а ми то расуло искористили и да их не разоружамо. Нама се чини да је зато дошла њихова војска. У путу су разговарали са нашим партизанима и кажу да немају задатак да се туку са нама већ са Немцима.

Сада дође вест да је 6 наших другова ишло у Врање у штаб дивизије и да су са бугарским официрима преговарали о заједничком дејству против Намаца. То је можда тачно.

Ми смо се распоредили око градова са по једним батаљоном и чекамо да упаднемо. Ђера⁴ је око Сурдулице и Владичиног Хана, Санда,⁵ Добри⁶ и Жарко⁷ око Врања. (Изгледа да су њих тројица са командом подручја били у Врању). Жика⁸ је у Пољаници и не јавља нам се већ недељу дана.

Јавите нам нешто о Врањском одреду. Напишите нам о ситуацији у Србији, то' треба да нам омогући и објасни данашњи рад и пружи јаснију перспективу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

С другарским поздравом
за ОК Врање
Ђера

П.С. Шаљемо вам један пристигао извештај из Хана, човек који га шаље није проверен, не познајемо га.

⁴ Славољуб Петровић

⁵ Александар Трајковић

⁶ Добри Јовановић

⁷ Војин Петровић

⁸ Душан Девеџић, опуномоћеник Озне за врањски округ.

**ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ
ОД АВГУСТА 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ ЗА ПОЖАРЕВАЦ
О МОГУЋНОСТИ ПРЕЛАСКА 2. ШУМАДИЈСКЕ
БРИГАДЕ И КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА У ПОЖАРЕВАЧКИ
ОКРУГ И О СИТУАЦИЈИ У МЛАДЕНОВАЧКОМ
ОКРУГУ¹**

О.К-у Пожаревац

Драги другови,

Примили смо ваше писмо у коме нам предлагете да наше јединице пређу код вас.² То би стварно требало учинити али за сада нам је немогуће, пошто су и одред и бригада³ заузети извесним важним задатком.⁴ Уколико се тај задатак изведе успешно, онда ће се вероватно створити могућност за то. О томе ћемо вас моћи известити за десетак дана.

Иначе, ситуација код нас је силна. Полет борбе је огroman. Да би схватили само какво је расположење народа можете да видите из тога да су нам за 4—5 дана приспели преко 100 нових бораца из села и Бгд. Нарочито је младе новачки срез устанички расположен. Само из једног села (Влашка) за месец дана дошло је у одред 75 сељака. У том срезу из већине села на присилну дражиновску мобилизацију није се одазвао ни један једини човек. Дражиновци седе у вароши Младеновцу и крећу се само у заједници са

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 950.

² У том писму, писаном 15. августа 1944 (оригинал се налази у Архиву ЗРПС, рег. бр. 698), између осталог, стоји:

„Нама је ПК обећао да ће нам послати помоћ за дизање одреда на нашем терену. Како је код нас нужно потребно дизање одреда ради прихватања људи који беже испред мобилизације, као и подизање народа у борбу ради спречавања исте, а како ми не знамо садање могућности за помоћ нама, ми мислимо да нам вратите бар наше људство заједно са оружјем које смо вам послали, јер ћемо и са њим моћи да кренемо. Код нас је главно питање оружје, те ће нам бити добро дошло ако нам у томе можете да помогнете. Ми о овоме пишемо и ПК-у“.

³ Односи се на Космајски НОП одред и 2. шумадијску бригаду.

⁴ У то време је у 2. шумадијску бригаду стигла енглеска војна мисија, те су се очекивали авионски транспорти оружја, муниције и друге војне спреме.

добровољцима, којих има мало али су добро наоружани. Квалитет тих добровољаца је веома слаб и не одмиче много од дражиноваца, који су почели, према још непотврђеним вестима, међусобно да се туку. 18-VIII у Умчарима (грожански) била је борба између њих. Говори се да им је погинуо неки командант. Многи мобилисани четници из грожанског среза, где смо ми били до сада најслабији и где су се наше јединице врло ретко кретале, беже у села која су позната као наша и траже везу. Ових дана дошло их је десетак. Такође и сељаци долазе.

Наш одред води веома успешне борбе у свим срезевима нашег округа. О њима можете да видите у „Косм. борцу“. Последњих месец дана водимо најактивнију борбу за одбрану жетве. Попалили смо око 75 вршалица у округу. Издали смо летак Округног Н.О.О⁵ и Штаба, О.К. и Окр. одб.[ора] АФЖ. У већини срезова по свим селима исписане су пароле. Нарочито су одјекнуле пароле исписане по интернационалном друму, скоро на читавој дужини која пролази нашим округом.

Такође смо посекали и бандере и телефонске везе на свим пругама истовремено.

Прошлог месеца пао је на нашу територију читав транспорт оружја и муниције из савез. авиона. Изгледа да је био намењен Пољацима па је због неког квара био приморан да га спусти где било. Срећом пао је скоро целокупан у наше руке: 4 митраљеза, око 8.000 муниције; 28 машингевера и 8.000 параб. муниције за њих; 100 бомби; око 15 револвера; експлозив, мазива и др.

То нам је добро дошло. Прво, што нам претставља праву драгоценост, а друго, невероватно је деловало на народне масе. Надамо се да ћемо ускоро моћи лично ми примати савезничку помоћ.

Ви сте вероватно чули да је друг Риста⁵ погинуо. Убио је 2 друга и извршио самоубиство, спаливши сву архиву, јер су били издани.⁶ Његовом смрћу прекинута нам је сва веза са П.К. Ми имамо једну резервну везу са П.К. још од зимус и тамо чекамо неће ли се ко јавити.

У Шумадији се ситуација изменила такође у нашу корист. Одласком великог дела четника за Краљево и Крушевац свуда се ситуација изменила и много поправила.

Ако вам је потребна парабелумска муниција, јавите да вам пошаљемо.

⁵ Светислав Канаћки

⁶ Види док. бр. 163.

Шаљемо вам: 5 „Косм. бораца“
2 „К. омлад.“
10—15 летака АФЖ
1 прим. Улога рада у људ. др.
1 „ летка О.Н.О.О. и Штаба
1 „ писма за прилоге

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав
О.К. Младеновац

БР. 169

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА СРБИЈЕ ОД 14. СЕПТЕМ-
БРА 1944. ШЕФУ СОВЈЕТСКЕ ВОЈНЕ МИСИЈЕ О ОПЕРА-
ЦИЈАМА ЈЕДИНИЦА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 15. ЈУЛА ДО
10. СЕПТЕМБРА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Оп. бр. службено
14 септембра 1944 г.
Положај

ШЕФУ СОВЈЕТСКЕ ВОЈНЕ МИСИЈЕ ГЕНЕРАЛ-МАЈОРУ
ГОРШКОВУ

У вези Вашег тражења достављамо Вам:

1. — Преглед операција НОВ и ПО Србије у времену од 15. VII. до 15. VIII. 1944. г.;
2. — Операције НОВ у Источној Србији; и
3. — Диелокација јединица НОВ и ПО у Србији.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
начелник штаба
генерал-мајор
Руд. Приморац
(М.П.)

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву В.И.И., рег. бр. 30—1/5, к. 181.

² Докуменат о дислокацији јединица НОВ и ПО Србије редакција није могла пронаћи.

Прва непријатељска офанзива,³ вршена у времену од 12 јуна до 6 јула т.г., затекла је наше јединице у следећем стању:

XXI, XXII, XXIII и XXIV дивизија тек су биле формиране, док је XXV дивизија била у току формирања.

Нашим младим дивизијама које су биле у току учвршћивања и оеиособљавања бригада за заједнички рад у оквиру дивизија, наметнуте су борбе под доста неповољним условима. Намера непријатеља била је: принудити све наше снаге на одбрану главне базе — Гајтана на линији Радан пл. — Петровац пл., и ту их концентрисане на малој просторији тући. Непријатељска намера благовремено је уочена и осујећена на тај начин, што је само један мањи део наших снага примио борбу на источним падинама Петровац пл., док је са осталим јединицама извршен маневар у циљу развлачења непријатељских снага и то:

— XXI дивизија предузела је офанзиву на Копачицима и овладала истим;⁴

— XXII дивизија дејствовала је у рејону Кукавице на комуникацију у долини Ј. Мораве;⁵

— XXIII дивизија пребацила се на десну обалу Мораве, у рејону- Озрен пл., порушивши пругу при прелазу реке Мораве;⁶

•— XXIV дивизија са слабијим снагама задржавала је непријатеља, са једном бригадом извршила упад у Лесковац, а потом дејством у позадину непријатеља у рејону Петровац пл. одбацила непријатеља ка Лебану,⁷

Оваквим дејством наших снага непријатељ није постигао жељене резултате, због чега пребацује своје снаге из Јабланице у долину р. Топлице и приступа припремама за нову офанзиву.

Наше јединице распоређене на просторији: р. Ибар— Ј. Морава угрожавају најважније саобраћајне везе окупатора у Србији; омогућавају везу и прихват јединицама НОВ у Црној Гори и Санџаку и дозвољавају преношење већих операција како на десној обали р. Мораве тако и на северу — Шумадији и југу — Македонији.

³ Односи се на топличко-јабланичку операцију, коју су Немци отпочели под називом „Трумф“ а завршили под шифром „Халали“ (види: „Београдска операција“, Војноисторијски институт, стр. 72).

⁴ Опширније о дејствима 21. НОУ дивизије и периоду јун— август 1944. види у 9. књизи док. бр. 8, 19, 21, 24, 40, 45, 50, 53, 178, 183.

⁵ Види у 9. књизи док. бр. 9, 15, 167, 168, 169, 178.

⁶ Види док. бр. 157 и 161 у овој књизи и док. бр. 178 у 9. књизи.

⁷ Види у 9. књизи док. бр. 7, 8, 10, 12, 20, 30, 34, 126, 178, 184.

Требало је што пре, без губитака у времену, уништити ову групу, спречити нагли пораст НОВ у Србији са свим незгодним последицама по непријатеља.

Тиме се могу објаснити ужурбане припреме непријатеља за нову офанзиву против нас, увлачење већих снага и кратко време трајања припрема. Посматране као целина, непријатељске операције извођене против нас у времену од 12 јуна до 3 августа о.г. претстављају једну операцију у којој се период од 12 јуна до 6 јула ов. г. може узети као увод у операције ширих размера.

Непријатељ припрема нову офанзиву у времену од 6 до 19 јула. Користећи се искуством стеченим у првој офанзиви приступа ширим припремама, како у погледу снага тако и у погледу тактичких припрема саме операције. Ово се огледа у увлачењу много јачих снага (четника Д.М., добровољаца и мото-механизованих мањих снага Немаца), у избору праваца дејства и стварању погодних услова за почетак офанзиве (овладавање Копаоником и Јастрепцом у времену од 6 до 10 јула.)

У то време углавном је завршено и формирање наше XXV дивизије. До 19 јула непријатељ је завршио све припреме за офанзиву.

ГРУПИСАЊЕ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА:

А — Сектор Пуста Река

I, II, IV, V и VI добровољачки пук недићеваца на просторији: Косанчић—Коњувце—Бојник—Лебане—Лапатинце.

Б — Сектор Пасјача пл. — Топлица

27 бугарска дивизија под командом ђенерала Козарова била је груписана по следећем:

— 63 пук на просторији: с. Асановац—с. Коњарник—с. Злата—Житни Поток;

— 123 пук под командом пуковника Лазарова на просторији: М. Плана—Ћуковац—Прекадин—Белољин—Плочник;

— 69 пук: по један батаљон у гарнизонима: Прокупље, Лесковац, Лебане.

Дивизијска артиљерија, моторизована средства, инжењерија и други помоћни делови подељени по пуковима.

Авијација — 6 бугарских апарата на аеродрому Лесковац.

Ц — Сектор Косанице — источне падине Копаоника — јужне падине Јастребац пл.

Груписано је 5 група четничких корпуса на просторији: В. Плана—Блаце—Јаворац—Лепенац—Сагоњево—В. Шатра—Куршумлиска Бања—Куршумлија—Плочник, и то:

— I група корпуса под командом капетана Калабића. У саставу ове групе: Горска гарда под непосредном командом Калабића и Шумадски корпус под командом мајора Душана Смиљанића.

— II група корпуса: командант п. пуковник Кесеровић Драгутин. У саставу: Јастребачки корпус — командант капетан Јововић; Топлички корпус — командант капетан Ћурковић; Расински корпус — под непосредном командом Кесеровића; I косовски корпус — командант мајор Блажа Рајевић и II косовски корпус — командант капетан Жика Марковић.

— III великоморавска група корпуса: командант пуковник Душан Марковић. У саставу: Великоморавски корпус — командант мајор Љуба Михајловић; Делиградски корпус — командант мајор Брана Петровић и Варварински корпус — командант непознат.

— IV група корпуса: командант мајор Рачић Драгослав. У саставу: Поцерски корпус — под непосредном командом Рачића и Ваљевски корпус — командант капетан Нешко Недић.

— V група корпуса: командант капетан Предраг Раковић. У саставу: Златиборски корпус — командант капетан Душан Радовић; Јаворски корпус — командант мајор Цветић и II равногорски корпус под непосредном командом Раковића.

Све горе наведене групе корпуса налазе се под командом генерала Трифуновића, који је непосредно руководио операцијама и обезбеђивао садејство са бугарским, недићевским и немачким снагама.

• Укупна јачина четничких снага износила је 12—15.000 људи, од којих већи проценат присилно мобилисаних. Наоружање и муниција већим делом — немачка, а појединим штабовима група корпуса додељени су немачки виши официри као контролни органи и инструктори. Утврђено је да су за ову акцију четници имали извештај број топова и тешких бацача додељених од окупатора.

УКУПНА ЈАЧИНА НЕПРИЈАТЕЉА:

Бугара . . .	8.000
Добровољаца	око 6.000
Четника	око 12.000
	<u>Свега око 26.000</u> људи

Лоред изнетог у Лебану се налазило: 1 немачки моторизовани батаљон и 1 батаљон Шуц-полиције (око 20 тенкова, 80 камиона и 1.800 Немаца).

РАСПОРЕД НАШИХ СНАГА:

По завршетку I непријатељске офанзиве и у току припреме за другу био је следећи:

— XXIV дивизија на просторији: Бучумет—Прекопчелица—Славник—Магаш—Статовац;

— XXV дивизија на просторији: Статовац—Ргаје—Трнов Лаз—Космача—Превој—Арбанашка пл.;

— XXI дивизија на просторији: Куршумлиска Бања—Мрдаре—Кутлово—Саставци;

— XXII дивизија оперише на просторији Бабичка пл. на десној обали Ј. Мораве;

— XXIII дивизија оперише на простору Озрен пл.;

Намера непријатеља: Принудити наше снаге на борбу на линији: Петровац пл.—Радан пл.—Мајдан пл. постепеним притиском, стегнути обруч, тући наше снаге и набацити их на тзв. арнаутску границу, јако поседнуту арнаутским Љагама.

По прикупљеним подацима о концентрацији непријатељских снага и његовим намерама, у циљу тучења непријатеља, још у току концентрације и развлачења његових снага, 13 јула наређено је XXI дивизији⁸ да изврши покрет правцем: Куршумлиска Бања—Сагоњево—Лепенац—Јаворац са задатком дејства у бок и позадину концентрисаних четничких снага.

У току извршења овога задатка у времену од 14 до 21 јула, јединице XXI дивизије продрле су до линије: Јаворац (к. 869)—Лепенац—Црна Чука (1063) где су биле нападнуте од око 5.000 четника. Снажним противнападом четници су одбачени ка Блацу уз велике губитке, а јединице XXI дивизије по наређењу штаба продужиле су даље надирање ка Брусу,

⁸ Види књ. 9, док. бр. 21.

који су заузеле 18 јула,⁹ Операцијом ка Брусу штаб XXI дивизије удаљио се од основног задатка, развукао снаге и омогућио поновну концентрацију четника.

У вези с овим успехом XXI дивизије, наређено је XXV дивизији да са 16 и 18 бригадом крене правцем: Товрљане—Куршумлиска Бања—Црна Чука 1004—Игриште (1064)—Сагоњево, с тим да се десним крилом избије у рејон с. Перуника а левим у рејон с. Неваде и да дејствује у бок и позадину четничких снага које се налазе у рејону сев. Куршумлије.

Међутим ситуација код XXI дивизије се променила. Непријатељ је груписао јаче снаге и јаким дејством на лево крило и бок распореда XXI дивизије присилио ову дивизију на хитно повлачење. XXV дивизија у вези ове ситуације добија улогу прихвата XXI дивизије и обезбеђује њено повлачење на просторију: Мрдаре—Кутлово—Саставци.

Јединице XXI дивизије успеле су у реду да се пребаци на одређену просторију и све јединице заузеле су распоред како је наведено у распореду наших снага.

ТОК ОПЕРАЦИЈА;

У току вођења операција јасно се истичу 3 фазе:

— прва фаза од 19 до 24 јула — непријатељска офанзива и наше напуштање Радан пл.;

— друга фаза од 25 до 27 јула — наше повлачење ка југу и прегруписавање за противофанзиву, и

— трећа фаза од 28 јула до 15 августа — наша противофанзива у циљу поновног овлађивања изгубљеном територијом.

⁹ Тада је 21. НОУ дивизија други пут заузела Брус (види књ. 9, док. 178, стр. 416). Први пут га је заузела у јуну, када се очекивао долазак Оперативне групе дивизија из Санцака. У књизи депеша Главног штаба Србије записане су депеше послате 25. јуна: „бр. 114 — Титу. 21. див. разбила Кесеровића на Копаонику, заузела Брус и гони четнике према Крушевцу. Четници се уклапају на левој обали Ибра и [Западне] Мораве. Мање групе беже Ибру. Ми смо овладали Копаоником где је [и] 18-та бригада. Перо [Стамболић] бр. 115 — Титу. Ако наше друге снаге иду према Србији, ми би повукли 21. дивизију у Источну Србију ...

бр. 116 — Пекз» Ми смо разбили Кесеровића и овладали Копаоником. А какве су могућности за везу са вама и Михајлом тереном преко Голије? Перо."

(Архив В.И.И., рег. бр. 28/6—1, к. 372).

1, — Прва фаза

19 јула у зору почиње непријатељска офанзива на целом фронту и то:

Четничке снаге, принудивши јединице XXI дивизије на повлачење на десну обалу Топлице и Косанице, продужиле су напад општим правцем Куршумлиска Бања — Рача — Соколов Вис — Шопот;

Бугарске снаге предузеле су напад у две колоне: један пук напада на положаје XXV дивизије, а један пук и добровољци на положаје XXIV дивизије.

Обзиром на несразмерну надмоћност непријатељских снага, а у циљу ометања непријатељу да наметне борбу свима нашим снагама, наређено је:

XXI дивизија да преузме сектор Бачије — Соколовица — Превој, са ког сектора по уређењу јединица да се пребаци на просторију горњег тока Топлице и са наслонем на Копаоник маневрује на просторију: Копаоник — горњи ток Топлице — Јаворац.

XXIV дивизија да преузме сектор: Арбанашка пл. — Радан пл. — Лесковац са широм просторијом маневровања Јастребац — Радан пл. — Пуста Река — Г. Јабланица.

XXV дивизија да се пребаци на просторију Тупалски Вис — Оруглица, са задатком да маневрује на просторији: Тупалски Вис — Оруглица — Кукавица.

Дивизије су успеле да заузму одређене секторе, али XXI и XXIV дивизији непријатељ је успео да наметне борбу на положајима: Петровац пл. — Радан пл. — Арбанашка пл. — Соколовица пл. пре него што су се колико толико консолидовале на истима.

У времену 19 до 23 јула јединице XXI и XXIV дивизије водиле су жестоке борбе и одбиле све нападе много надмоћнијег непријатеља наневши му знатне губитке. Међутим, у току 23 јула јаче четничке снаге успеле су да изманевришу положаје XXIV дивизије, обухвате њено лево крило и избију у бок и позадину наших снага преко Соколовог Виса на В. Под и Шопот.

Услед појаве јаких непријатељских снага у позадини XXI и XXIV дивизије, ове јединице биле су принуђене да напусте досадање положаје и да се у току ноћи 23/24 јула пребаце на десну обалу р. Јабланице, на процуорију: Медвеђа — Ђулекаре — Радевачка Чесма. Тиме непријатељ успева да осујети наш план маневровања наших дивизија на ширим просторијама.

2. — Друга фаза

Све три дивизије налазе се на просторији: Оруглица — Булекаре — Тупалски Вис — Липовица.

Према сигурним подацима, у селима на северним падинама Кукавице налазило се око 3.000 Немаца, о чему се морало водити рачуна иако још није била испољена намера непријатеља да нас и са овим снагама нападне.

Просторија на којој су груписане ове три наше дивизије исувише је узана за ове снаге, конфигурација и пошумљеност терена не пружају услове жилаве одбране и маневровања, те се као таква није могла дуже користити за извођење наших операција.

За излазак из ове ситуације постојала су два решења:

а) Са главним снагама пребацили се у рејон Кукавице, а потом преко комуникација на десну обалу Јужне Мораве.

б) Прећи тзв. арнаутску границу, развити офанзивне операције према Гњилану и тиме створити услове за пребацивање на десну обалу Ј. Мораве.

Решење под а) ризично је, јер је Кукавица врло испресецана и ограничено пролазна. На самом њеном врху налази се српско-бугарска демаркациона линија обухваћена добрим комуникацијама, а близина јаким непријатељских гарнизона: Лесковац, Грделица, Владичин Хан и Врање, присуство немачких снага у селима на северним падинама Кукавице, сама Морава као препрека и добро чуване комуникације у њеној долини давале су врло слабе перспективе за сигурно пребацивање наших снага на десну обалу реке Мораве. Поред тога могло се очекивати да ће непријатељ у овом случају предузети мере за опкољавање наших снага на Кукавици и покушати да оствари план опкољавања који му је био осујећен у рејону Радан пл.

Из наведених разлога и рачунајући да ће елемент изненађења одиграти важну улогу при прелазу тзв. арнаутске границе и омогућити било пребацивање наших снага на десну обалу Ј. Мораве, било извођење ширег маневра у циљу предузимања противофанзиве са ослонцем на Китку, прихваћено је решење под б).

У циљу извршења наређено је¹⁰ да се у току 25 јула изврше припреме и груписање дивизија за прелаз арнаутске границе на сектору: Веља Глава — Црни Камен и то: — XXI дивизија да се прикупи на просторији: с. Сиканово — Ливица;

¹⁰ Види књ. 9, док. бр. 38, 39.

— XXV дивизија на просторији: Девојачки Камен
с. Врбовица;

— XXIV дивизија да се групише на просторији: Тупалски Вис — Радевачка Чесма и затвори све правце од Лебана, Медвеђе и с. Бувци, обраћајући нарочиту пажњу на лево крило и бок.

За прелаз границе наређено је:

Да XXI и XXV дивизија избију на саму границу 25 јула тачно у 22 часа и предузму покрет ка југу и то:

— XXI дивизија општим правцем: Веља Глава (к. 1181) — Китка (к. 1154) — с. Огоште и да избије на просторију: с. Беривојце — с. Коретин;

— XXV дивизија општим правцем: Црни Камен (к. 1100) — с. Врућевце — с. Кололеч и избије на просторију: с. Чараковце — с. Топоница.

XXIV дивизија прећи ће границу између 0 и 2 часа 26 јула правцем за XXI дивизијом, с тим да избије на просторију: с. Огоште — с. Костадинце — с. Босце.

Главни штаб ићи ће са XXI дивизијом.

26 јула у свануће предњи делови XXI и XXV дивизије избили су на тзв. „арнаутску границу“.

Одмах по избијању Арнаути¹¹ су отворили јаку пушчану и митраљеску а убрзо затим и артиљеријску ватру. После краћег отпора, Арнаути су одбачени са граничних положаја и наше јединице продужиле су надирање.

Арнаути су се организовано бранили на узастопним положајима са главним ослоном на јако утврђеној Китки.

Јединице XXI дивизије око 8 часова овлађују Китком. Арнаути поседају и бране следећи положај: к. 908 — к. 837 — с. М. Мушица — с. М. Липовица. После јачег отпора непријатељ је уз веће губитке протеран и са ових положаја и одбачен на десну обалу Огошке реке, ка селу Врућевце и с. Бујковце М.

Око 10 часова непријатељ се појављује извесним снагама од правца Орман Тепе (к. 886) и избија између к. 908 и Китке, услед чега настаје колебање и повлачење извесних наших делова. Интервенцијом једног батаљона из резерве XXI дивизије поново је повраћен моментално изгубљени положај к. 908 — к. 837 и непријатељ одбачен ка с. Огошту.

Јединице XXI дивизије продужују надирање ка с. Огошту и с. Врућевцу. Око 13 часова, приликом спуштања ка Огошту и Врућевцу, наши делови добијају јаку пешадиску

¹¹ Односи се на „балисте“ — шиптарску војску у служби окупатора.

а потом и артиљериску ватру са положаја више с. Огошта и с. Врућевца те су били приморани да се повуку на положај к. 908 — к. 837.

Непријатељ преноси артиљериску ватру и концентричном ватром туче наше делове на том положају. Око 15 часова непријатељ добија појачања пребачена камионима, неколико тенкова и уз њихову подршку предузима противнапад.

Противнапад је одбијен уз велике напоре наших јединица, али се осећа да се неће моћи дуго издржати.

Јединице XXV дивизије по прелазу границе наишле су на слаби отпор и убрзо су продрле до у висину јужног дела с. Лајчић. По избијању на те положаје Арнаути предузимају противнапад јачим снагама дејствујући на крила и бокове распореда XXV дивизије, с тежњом обухвата и отсецања од полазног положаја на Црном Камену.

Оваквим својим дејством непријатељ присиљава јединице XXV дивизије да се повуку ка својим полазним положајима на граници.

XXIV дивизија била је за то време у резерви на просторији: Веља Глава — Синонове, на којој су се налазиле све болнице са рањеницима XXI и XXV дивизије.

Обзиром на овакву ситуацију и пристизање све јачих појачања непријатељу, као и на могућност да нас непријатељ из Јабланице у току следећег дана нападне и са леђа, то је око 17 часова истог дана донета одлука да се напусти арнаутска територија и да се у току ноћи 26/27 јула наше јединице пребаце по следећем:

— XXIV дивизија општим правцем: Веља Глава — Липовица на просторију: Липовица — Д. Оруглица, са задатком одбране на тим положајима у циљу добитка у времену, како би се на тај начин омогућило сређивање јединица и пребацивање рањеника у рејон Кукавице;

— XXI дивизија правцем: Китка — Веља Глава — Црни Камен — Девојачки Камен — Оруглица — Барје, са задатком избијања и одбране положаја: Мелово — Гагинци — Барје;

— XXV дивизија правцем: Црни Камен — Копиљак (к. 1126) — с. Драгобуца — с. Трстена, на којој просторији да се среди а потом у циљу растерећења просторије Оруглица — Кукавица пребаци на десну обалу Ј. Мораве, у рејон Криве Феје.

Око 19 часова отпочело је повлачење јединица XXIV дивизије као и болница XXI и XXIV дивизије.

Јединице XXI дивизије штитиле су ово повлачење на положајима: Китка — а потом су се и оне повукле остављајући заштитницу на гребену Веље Главе.

XXV дивизија држала је Црни Камен и одбијала све нападе непријатеља до пролаза и последњих делова преко Црног Камена а потом је у току ноћи и она предузела повлачење одређеним правцем и уредно се пребацила на одређену просторију.

У току борби са Арнаутима непријатељ је имао велике губитке у мртвим и рањеним, али и наше јединице имале су осетне губитке, нарочито у рањеним.

У току ноћи 26/27 јула наше јединице су углавном избиле на одређену просторију, сем XXI дивизије, чији су се поједини делови повукли правцем XXIV дивизије.

Рано у зору 27 јула јединице су предузеле сређивање, али је непријатељ у исто време предузео напад и то:

— 1 пук добровољаца са 5 немачких тенкова напао је јединице XXIV дивизије у рејону Липовице, а јаче снаге добровољаца и четника и Бугара нападе су јединице XXI дивизије са правца Барја и Клаића.

XXI дивизија услед преморености бораца који воде непрекидне борбе од 21 маја ов. г. и услед јаке артиљериске ватре, а под притиском знатно надмоћнијег непријатеља, повукла се на северозападне падине Кукавице. У први мрак непријатељ је избио у висину Оругличке школе.

XXIV дивизија, под притиском тенкова, после краће борбе повукла се са Липовице на положаје Г. Оруглице. Непријатељ је продужио надирање за јединицама XXIV дивизије, али како њел-ови тенкови услед испресецаности терена нису могли напред, његово је надирање знатно успорено.

Око 11 часова 16 бригада¹² 24. дивизије врши са положаја Г. Оруглице противнапад, одбацује непријатеља поново у Липовицу и избија предњим деловима на југоисточној коси Липовице, где се задржава.

XVII бригада из те дивизије пред мрак истога дана врши противнапад на непријатеља код Оругличке школе и одбацуја га на Меловске положаје.

У току ових последњих борби утврђено је да непријатељске снаге углавном сачињавају добровољци са месним четницима и слабијим бугарским деловима. Према прикуп-

¹² Погрешно написано. Не односи се на 16. бригаду, која је била у саставу 25. НО дивизије. Ту борбу су водиле 11. и 15. бригада (види књ. 9, док. бр. 184, стр. 536).

љеним и непровереним подацима, главне четничке снаге задржале су се у рејону Радан пл., Пусте Реке и Г. Јабланице где врше детаљан претрес терена ради проналаска нашег склоњеног материјала.

Обзиром на оваку ситуацију непријатељских снага, као и на успех који је у току 27 ов.м. постигла XXIV дивизија, донета је следећа одлука:

„Одмах прадузети противофанзиву обухватајући десним нашим крилом непријатеља на Оругличком сектору. У том циљу јачим снагама продрети у непријатељску позадину избијајући на леву обалу р. Јабланице, у рејон Слишане — Оране, с тежњом да један део снага што пре избије на Радан пл. Једном колоном извршити покрет правцем: Бели Камен — Пароштица — Ђулекаре — Тупалски Вис, са задатком отсецања непријатељских снага и тенкова на просторији Радевачка Чесма — Липовица.”

3. — *Трећа фаза*

XXI дивизија добија задатак да се пребаци на леву обалу Јабланице.¹³

У току 28 јула она је на свом правцу надирања одбацила јаче непријатељске снаге ка Лебану. Ове непријатељске снаге, са артиљеријом и тенковима, повукле су се комуникацијом на правац: Лесковац, а јединице XXI дивизије избиле су на реку Јабланицу, преко које су се пребациле у току ноћи 28 јула.

XXIV дивизија 28 јула у зору предузима противнапад на целом свом фронту. Одмах у зору непријатељ је одбачен са Меловских положаја а затим је продужено даље надирање са 15. и 17. бригадом с обе стране Шуманске реке и у току ноћи 28/29 јула ове бригаде опколиле су Бугаре и четнике који су се налазили у рејону с. Поповца и Гргуроваца.

XIII бригада (без 1 батаљона) избила је на просторију Бувачки Вис — Пароштица (к. 794) са којих положаја је протерала Бугаре, али су ови добивши појачање у тенковима поново успели да поврате к. 794.

Услед овог маневра XXIV дивизије непријатељ је био присиљен да напусти Липовицу и да се повуче на Радевачку Чесму.

У току 29 јула ликвидиран је непријатељ у рејону Поповца, где је имао преко 100 мртвих, већи број рањених и

¹³ Види књ. 9, док. бр. 44, 45.

око 40 заробљених. Заплешене су веће количине оружја и муниције, као и разног другог материјала. Обухватом преко Дрводеље и Булекара добровољци са тенковима били су, отсечени, али им је пристигао у помоћ Кесеровић са четницима преко Тупала и Сијаринске Бање. У току 30¹ јула јединице XXIV дивизије нападале су непријатеља на положајима: Радевачка Чесма — Тупалски Вис и овладале к. 827 и к. 870 према Радевачкој Чесми.

Јединице XXI дивизије избиле су на просторији: Препочелица — Мрвош — Сакицол — Свињарица.

31 јула Бугарима који на Пароштици бране прилазе Лебану пристигла су јача појачања са два тенка, 7—8 камиона Немаца и Шиптара преко Мирошевца избило је на Бели Камен. Око подне непријатељ врши јаку артиљериску припрему напада ка Пароштици. Око 17 часова непријатељ отпочиње напад на положаје наше 13 бригаде уз садејство тенкова и бугарских авиона који бомбардују поменуто положаје и минирају их. Непријатељски тенкови успели су да продру у положаје 13. бригаде, услед чега се ова повукла на положаје к. 807 — Сковрч. 17 бригада, која је била у резерви, прелази у противнапад и овладава изгубљеним положајима 13 бригаде. У исто време, непријатељ појачан на Радевачкој Чесми врши напад на положаје 11 бригаде у Дрводељи, која је принуђана да се и сама повуче на положаје код с. Булекара.

У току овог дана јаче четничке снаге у Пустој Реци повукле су се преко Момчилова, а једна група Бугара појавила се код с. Црквкце 3 км. јужно од Бучумета.

У току ноћи 31. VII/1. VIII. пребачена је 11 и 15 бригада на леву обалу Јабланице, а 17 и 13 одлепљене су од непријатеља и пребачене у рејон: Гагинци — Оруглица, јер је непријатељ предузео прегруписавање ка XXI дивизији. Четници Кесеровића повукли су се у Г. Јабланицу, а добровољци са тенковима — одблокирани повукли су се ка Лебану.

У току 1, 2 и 3 августа бугарске снаге предузеле су ново груписање према Радану, где је већ избила XXI дивизија. Топлички четници концентрисали су се на просторији Статовац — Власово.

4 августа јединице XXI дивизије разбиле су четнике у рејону Власова, предузеле гоњење и избиле са две бригаде на линију: Д. Коњуша — Грабовница — Рача — Статовац.

Овога дана чула се јака борба јужно од Сувог Рудишта, и према примљеним подацима непријатељске снаге из Куршумлије отишле су ка Копаонику.

5 августа бугарске снаге на просторији: Гајтан — Петровац — Боринци — Ивање; недићевци у Д. Гајтану; четници Кесеровића на просторији: Добри До — Г. Јабланица.

XXI дивизија на просторији: Трнов Лаз — Космача — Мејане — Богујевац; XXIV дивизија: 17 и бугарска бригада „Георгиј Димитров“ нападају овог дана преко Чокотина и Маћедонаца, али су одбијене и биле присиљене да се повуку на полазне положаје у рејону Тупалског Виса; 11 и 15 бригада на просторији: Свињиште — Иван Кула — В. Лопарда.

Овога дана јединице ударне групе дивизија под Нсо-мандом генерал-лајтнанта Пека Данчевића преише су Ибар, срушиле 4 места на прузи Рашка — К. Митровица, 6 августа овладале Копаоником и избиле на линију: с. Штава — с. Ковизле — с. Блажево — с. Тромичанце "

Појава ових наших снага преко Ибра омогућава нам поновно овлађивање изгубљеном слободном територијом, јер је непријатељ принуђен да се повуче и групише према Копаонику. У том циљу све бугарске снаге у току 7, 8 и 9 августа повукле су се ка Гоплици и Лесковцу а главнина четничких снага груписала се у рејону Бруса ГОве непријатељске снаге 8 и 9 августа предузеле су напад на јединице ударне групе дивизија. Четничке снаге које су у овом нападу учествовале (II равногорски, ваљевски, I, II и IV јуришни корпус, Младеновачка, Гружанска и Космајска бригада) потпуно су разбијене.

Четници из Г. Јабланице повукли су се преко Бојника ка Косанчићу.

У циљу даљег садејства јединицама ударне групе дивизија, које су 7 августа заузеле Брус а 11 августа Александровац и овладале просторијом од Александровца и Јошаничке Бање, наређено је следеће:

— XXI дивизија да врши притисак на Куршумлију и комуникацију Прокупље — Куршумлија;

— XXIV дивизија да притисне на Лебане, рашчисти заостале четнике и предузме што јаче рушење комуникације Лесковац — Врање и Лесковац — Лебане;

¹⁴ О дејствима Оперативне групе дивизија (2. пролетерска, 5. НОУ крајишка и 17. НОУ дивизија) види операцијски дневник те групе у 9. књизи (док. бр. 179).

— XXV дивизија да се пребаци на просторију Сврљиг — Пирот и повеже се XXIII дивизијом на рејону Соко Бање. Обе дивизије међусобно ће садејствовати са задатком вршења непосредног притиска на веће и заузимање мањих непријатељских гарнизона, дејства на комуникације, разбијања четничких банди, развијајући највећу маневарску способност у извршењу ових задатака.

— XXII дивизија да што активније дејствује на комуникацију Врање — Куманово и врши јак притисак на непријатељске гарнизоне.

У времену до 13 августа, јединице XXIV дивизије протерале су четнике из рејона Прекопчелице ка Лебану и из рејона Косанчића ка Дољевцу и Брестовцу (на Морави). Јединице XXI дивизије одбиле су напад једног немачког батаљона који је из Куршумлије извршио напад и избио у Космачу. Немци су натерани на повлачење ка Куршумлији. Јединице XXIII дивизије разбиле су јаку групу четника и добровољаца и заузеле су 12 августа Бољевац (главно четничко упориште).

У току 13 и 14 августа јединице ударне групе дивизија на сектору Куршумлија — Мерћез — Блаце потпуно су разбиле 2 батаљона 27 бугарске дивизије.

Јединице XXIV дивизије (омладински батаљон 13-те бригаде) у рејону с. Мирошевце, под Кукавицом, сачекале су око 850 добровољаца са 2 тенка и нешто Немаца и после једночасовне борбе натерале их на бекство ка Лесковцу наневши им јаке губитке.

У току 15 августа XXV дивизија избила је у рејон Сврљишких планина, а при пролазу кроз Бабичко разбила је на том терену четничку нишавску групу корпуса.

Непријатељ је имао велике губитке. Јединице XXIV дивизије у току ноћи 14/15 августа вршиле су демонстративан напад на Прокупље. Пругу Прокупље — Дољевац разрушиле су на 95 места.

Јединице XXI дивизије, која је у циљу бољег садејства стављена под команду ударне групе дивизија, у садејству са деловима ових јединица извршиле су у току ноћи 14/15 августа напад на Куршумлију. Борба је отпочела око 24 часа, и трајала је до ујутро и била је врло жестока. 4 бригада XXI дивизије савладала је све препреке и стигла до лериферије града. Међутим у току борбе није успело да се савладају бетонски бункери и у свануће све су се јединице повукле на полазне положаје.

РЕЗУЛТАТИ:

У току ових борби непријатељу су задати следећи

— мртвих	1734	ИВД
— рањених	1860	
— заробљених	632	

Укупно избачених из строја 3226 непријатељских ђ

Заплењено: 2 пољска топа са 500 граната, 12
бацача са 300 мина, 74 митраљеза и пушкомитраљеза
траљеза (стројница), 394 пушака, 248.000 метака,
бомбе, 76 коња и велике количине разног ратног ма-г
и хране.

Уништено 7 тенкова средње тонаже и 34 камион

У исто време диверзионе групе појединих бригад
реда под најтежим околностима вршиле су стално
следеће комуникације и постигле следеће резултат:

а) На железничкој прузи Ниш — Скопље: униш
железничке станице, 6 локомотиве и 29 вагона, 3 про
пруга пресечена на 80 места. Саобраћај био обустављен
но за 18 дана.

б) На железничкој прузи Ниш — Пирот: униште
железничка станица, 1 локомотива и 20 вагона и 1
ки мост. Саобраћај био обустављен за 4 дана.

в) На железничкој прузи Ниш — Зајечар: уништ
локомотива и 17 вагона као и 1 железничка станица.

г) На железничкој прузи Дољевац — Прокупље
шумлија уништене 3 железничке станице и 100 вагона.
га пресечена на 125 места. Саобраћај потпуно обуста
ћућ

д) На железничкој прузи Владичин Хан — Сурду
2 моста бачена у ваздух.

ђ) На жичаној железници Бело Поље — Мачка
прекинута је ова железница и саобраћај није радио 4 /

Овде нису узимани у обзир резултати Ударне груп
визија под командом генерал-лајтнанта Пека Дапчеви

ОПЕРАЦИЈЕ НОВ У ИСТОЧНОЈ СРБИЈИ

До месеца Јуна ов.г. у Источној Србији под на
околностима оперисало је неколико партизанских оф

Ови одреди од 1941 г. водили су неравну борбу са
патором, недићевцима и четницима, ометајући врло /

— XXV дивизија да се пребаци на проеторију Сврљиг — Пирот и повеже се XXIII дивизијом на рејону Соко Бање. Обе дивизије међусобно ће садејствовати са задатком вршења непосредног притиска на веће и заузимање мањих непријатељских гарнизона, дејства на комуникације, разбијања четничких банди, развијајући највећу маневарску способност у извршењу ових задатака.

— XXII дивизија да што активније дејствује на комуникацију Врање — Куманово и врши јак притисак на непријатељске гарнизоне.

У времену до 13 августа, јединице XXIV дивизије протерале су четнике из рејона Прекопчелице ка Лебану и из рејона Косанчића ка Дољевцу и Брестовцу (на Морави). Јединице XXI дивизије одбиле су напад једног немачког батаљона који је из Куршумлије извршио напад и избио у Космачу. Немци су натерани на повлачење ка Куршумлији. Јединице XXIII дивизије разбиле су јаку групу четника и добровољаца и заузеле су 12 августа Бољевац (главно четничко упориште).

У току 13 и 14 августа јединице ударне групе дивизија на сектору Куршумлија — Мерћез — Блаце потпуно су разбиле 2 батаљона 27 бугарске дивизије.

Јединице XXIV дивизије (омладински батаљон 13-те бригаде) у рејону с. Мирошевце, под Кукавицом, сачекале су око 850 добровољаца са 2 тенка и нешто Немаца и после једночасовне борбе натерале их на бекство ка Лесковцу наневши им јаке губитке.

У току 15 августа XXV дивизија избила је у рејон Сврљешких планина, а при пролазу кроз Бабичко разбила је на том терену четничку го&павску групу корпуса.

Непријатељ је имао велике губитке. Јединице XXIV дивизије у току ноћи 14/15 августа вршиле су демонстративан напад на Прокупље. Пругу Прокупље — Дољевац разрушиле су на 95 места.

Јединице XXI дивизије, која је у циљу бољег садејства стављена под команду ударне групе дивизија, у садејству са деловима ових јединица извршиле су у току ноћи 14/15 августа напад на Куршумлију. Борба је отпочела око 24 часа, и трајала је до ујутро и била је врло жестока. 4 бригада XXI дивизије савладала је све препреке и стигла до периферије града. Међутим у току борбе није успело да се савладају бетонски бункери и у свануће све су се јединице повукле на полазне положаје.

РЕЗУЛТАТИ:

У току ових борби непријатељу су задати следећи губици:

— мртвих	1734
— рањених	1860
— заробљених	632

Укупно избачених из строја 3226 непријатељских војника.

Заплењено: 2 пољска топа са 500 граната, 12 тешких бацача са 300 мина, 74 митраљеза и пушкомитраљеза, 16 митраљеза (стројница), 394 пушака, 248.000 метака, 94 ручне бомбе, 76 коња и велике количине разног ратног материјала и хране.

Уништено 7 тенкова средње тонаже и 34 камиона.

У исто време диверзионе групе појединих бригада и одреда под најтежим околностима вршиле су стално акције на следеће комуникације и постигле следеће резултате:

а) На железничкој прузи Ниш — Скопље: уништене 3 железничке станице, 6 локомотиве и 29 вагона, 3 пропуста; пруга пресечена на 80 места. Саобраћај био обустављен укупно за 18 дана.

б) На железничкој прузи Ниш — Пирот: уништена 1 железничка станица, 1 локомотива и 20 вагона и 1 железнички мост. Саобраћај био обустављен за 4 дана.

в) На железничкој прузи Ниш — Зајечар: уништена 1 локомотива и 17 вагона као и 1 железничка станица.

г) На железничкој прузи Дољевац — Прокупље — Куршумлија уништене 3 железничке станице и 100 вагона. Пруга пресечена на 125 места. Саобраћај потпуно обустављен.

д) На железничкој прузи Владичин Хан — Сурдулица: 2 моста бачена у ваздух.

ђ) На жичаној железници Бело Поље — Мачкатица: прекинута је ова железница и саобраћај није радио 4 дана.

Овде нису узимани у обзир резултати Ударне групе дивизија под командом генерал-лајтнанта Пека Дапчевића.

ОПЕРАЦИЈЕ НОВ У ИС^ОЧНОЈ СРБИЈИ

До месеца јуна ов.г. у Источној Србији под најтежим околностима оперисало је неколико партизанских одреда.

Ови одреди од 1941 г. водили су неравну борбу са окупатором, недићевцима и четницима, ометајући врло успе-

шно непријатељски саобраћај у овом делу Србије. Постепено су се ови одреди повећавали тако да су у јуну месецу о.г. послужили као основа формирања XXIII дивизије¹⁵

XXIII дивизија, са ослонцем на Озрен пл., у јуну месецу предузела је операције и убрзо овлада Сокобањским срезом и заузела непријатељски гарнизон Соко Бању.¹⁶

У јулу месецу тек. г. сконцентрисале су се јаке снаге: Немаца, Бугара, недићеваца и четника и предузеле офанзиву на ову дивизију с тежњом да је униште. У вишедневним и неравним борбама XXIII дивизија успела је да осујети све непријатељске офанзиве и да нанесе веће губитке непријатељу. Жестоке борбе вођене су и то:

1.— 22 јула на Слемени пл. са Бугарима и Немцима потпомогнутим јаком артиљеријом. Непријатељ је имао веће губитке, а заробљена су 4 бугарска камиона са разном ратном спремом код Влашког Поља. Ми смо имали 1 мртвог и 4 лакше рањена.

2.— 24 јула на Буковик пл. сконцентрисале су се јаке четничке снаге: Великоморавска група корпуса у чијем су саставу били: Иванковачки, Варварински и Ресавски четнички корпус. Непријатељ је био јако утврђен, добро маскиран и потпомогнут недићевцима. Целог дана вођена је жестока борба и непријатељ је протеран са Буковика. Непријатељски губитци: око 100 мртвих (од којих 8 официра) и велики број рањених. Заробљено је 20 четника. Заплењено: 1 авионски митраљез, већи број пушака, муниције и другог ратног материјала. Наши губици: 43 мртва и 63 рањена.

3.— 25 јула вођена је борба са Немцима, Бугарима и четницима код Малог Извора. Погинуло је 20 Немаца, од којих је 1 немачки мајор. Ми смо имали 2 лакше рањена.

4.— 28 јула у борби код села Равне заробљена су 2 четничка батаљона са командантима у јачини око 200 људи. 100

¹⁵ Та дивизија је формирана 6. јуна 1944. У њен састав су ушли 7. и 9. српска бригада и Нишки НОП одред, од кога је 17. јуна постала 14. српска бригада. Била је под непосредном командом Главног штаба Србије до 6. септембра, када је, са 25. и 45. дивизијом, ушла у састав 14. корпуса НОВЈ.

¹⁶ Она је у јуну оперисала на територији Ниша, Алексинца, Сокобање и Зајечара, али је Сокобању заузела тек 14. августа 1944. У вези с њеним дејствима у то време, Главни штаб Србије упутио је 24. јуна Врховном штабу следећи радиограм: „Јединице 23. дивизије у току једне борбе прешле су [Ј.] Мораву, разбиле Бугаре и напале четнике код Алексинца. Убијено 40 а заробљено 50. 24 четника прешло на нашу страну. Заробљено је 4 митраљеза, 20 пушака и др Перо". Поменута борба је вођена 20. јуна код с. Црног Кала (Архи В.И.И., рег. бр. 28/5—1, к. 372).

од ових јавило се у нашу војску. Заплењено: 3 лака митраљеца „Шарца“, 200 пушака и другог ратног материјала.

5.— 30 јула северно од Кривога Вира недићевци и четници (Великоморавска група корпуса и корпуси: Тимочки, Крајински и Хомољски — сви под командом ђенерала Мирослава Трифуновића) јачине око 3—4.000 људи напали су на XXIII дивизију. Напад је одбијен и дивизија је прешла у противнапад протерујући непријатеља са ове просторије. Непријатељ је имао 50 мртвих и већи број рањених. Заплењено: 5 аутоматских оруђа, 3 двогледа и веће количине разног материјала. Наши губици: 2 погинула и 2 рањена.

6.— 12 августа поново су се сконцентрисале јаче снаге недићеваца и четника код Бољевца. Ова непријатељска концентрација је разбијена и заузет Бољевац. Непријатељ је имао 60 мртвих и 42 заробљена. Ми смо имали 1 мртвог и 4 рањена.

У циљу појачања дејства у Источној Србији XXV дивизија упућена је у рејон: Сврљиг — Пирот, са задатком садејства јединицама XXIII дивизије, дејствујући на непријатељску комуникацију Ниш — Пирот и на поједине непријатељске гарнизоне у овом сектору.¹⁷

Од 15 августа т.г. у Источној Србији оперише XXIII и XXV дивизија, која је овога дана избила на Сврљишке Планине. У свом покрету на ову просторију на Бабичкој пл. водила је борбу са четничком нишавском групом корпуса, разбила је и нанела следеће губитке: 40 мртвих и 72 заробљена.

У времену до 19 августа XXV дивизија потпуно је овлада Сврљишким сектором и у свом надирању ка северу избила је на просторију источно од Озрен пл.

Немци, белогардијци и четници концентрисали су јаче снаге на просторији: Ласовачка пл. — Ртањ пл. — Ражањ. XXIII и XXV дивизија напале су непријатеља на овој просторији и после жестоких борби у току 26 и 27 августа успеле су да разбију непријатељску концентрацију и гро његових снага одбаце ка Црном Тимоку. У овим борбама непријатељ је имао: 150 мртвих, већи број рањених и 35 заробљених. Наши губици: 15 мртвих и 32 заробљена.¹⁸

28 августа јединице XXV дивизије водиле су борбу са Немцима и четницима код Бољевца и нанеле непријатељу

¹⁷ Види књ. 11, док. бр. 2.

¹⁸ Погрешно написано. Место „заробљена“ треба да стоји: рањена (види књ. 11, док. бр. 88). О даљим дејствима те дивизије видљива док. у књ. 11 и 12.

следеће губитке: 50 мртвих и 65 заробљених. Ми нисмо имали губитака.

У вези са избијањем Црвене армије у Румунију и њеним приближавањем нашим границама, у Источној Србији приступљено је одмах формирању још једне дивизије. По формирању ове, формиран је Штаб XIV корпуса, у чији састав су ушле: XXIII, XXV и дивизија са задатком садејства јединица Црвене армије.

Јединице XIV корпуса отпочеле су операције у циљу ликвидације непријатељских гарнизона у Источној Србији и то: XXIII дивизија 5 септембра заузела је Књажеваци Андрејевац, а 6 септембра отпочела је напад на јак непријатељски гарнизон Зајечар и после жестоких дводневних борби 7 септембра заузела је ово место.¹⁹ У току ових борби непријатељ је имао око 200 мртвих, већи број рањених и 1000 заробљених — већином Немаца. У исто време XXV дивизија из рејона Бољевца предузела је надирање ка просторији: Неготин — Штубик — Плавна у циљу што бржег успостављања везе са Црвеном армијом.

9 септембра јаче немачке моторизоване снаге успеле су да се пробију преко Сврљига са правца Ниша и поново заузму Књажевац, Андрејевац и Зајечар.

XIV корпус предузео је даље надирање ка Дунаву и то: XXIII дивизија ка Неготину, чије су јединице 12 септембра ушле у ово место, и XXV дивизија ка Д. Милановцу, чије су јединице у рејону Клокочевца ухватиле везу са патролама јединица Црвене армије у рејону Оршаве. XXV дивизија Наставља надирање ка Прахову где се налази једна јача групација Немаца. XI[^] дивизија налази се на просторији: Алексинац — Соко Бања — Бољевац — Зајечар — Параћин са задатком дејства на непријатељске комуникације и гарнизоне на овом сектору у циљу везивања што јачих непријатељских снага за себе ради олакшања дејства XXIII и XXV дивизије.

Једновремено са извршењем свих горе наведених операција, партизански одреди и диверзионе групе у Источној Србији непрекидно су нападали и рушили непријатељске комуникације и објекте на њима, дејствујући нарочито на непријатељску комуникацију у долини Ј. Мораве и Нишаве. У овим акцијама постигнути су врло добри резултати тако да је непријатељски саобраћај железницама онемогућен.

¹⁹ О борбама за ослобођење Зајечара види извештај 23. НОУ дивизије од 11. септембра 1944. године (књ. 12, док. бр. 11). О даљим дејствима ове дивизије види њена док. у 11. и 12. књизи.

Непријатељ се само у јачим групацијама пробија појединим друмовима и путевима, на којима га стално нападају наше јединице и наносе му осетне губитке.²⁰

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

14 септембра 1944 г. Из Оперативног одељења Главног
Положај штаба НОВ и ПО Србије

(М.П.)

БР. 170

ИЗВЕШТАЈ ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ВОЈВОДИНУ ОД 20. СЕПТЕМБРА 1944. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ О МАСОВНОМ ДОБРОВОЉНОМ СТУПАЊУ У НОВ И О РАСПАДАЊУ КВИСЛИНШКИХ ФОРМАЦИЈА У ВОЈВОДИНИ¹

20 септембра 1944

ПОКРАЈИНСКИ КОМИТЕТ
КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
ЗА ВОЈВОДИНУ

ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КПЈ

Драги другови,

За последњи месец дана код нас се ситуација знатно изменила на боље. Читав Срем је *потпуно* захваћен народно-ослободилачким покретом, коме сада масовно приступају и Хрвати. И у Банату је наш покрет на путу да захвати читав наш народ. Једино нам Бачка још увек много заостаје, 5 али и тамо је наш рад прилично напредовао.

Развијање народно-ослободилачког покрета и народног : устанка најбоље се огледа у масовном ступању родољуба

²⁰ Опширније о дејствима јединица 14. корпуса НОВЈ види извештај од 1. октобра 1944. године (књ. 13, док. бр. 4).

¹ Оригинал (писан на машини, латиницом) у Архиву ИРПЈ, рег. бр. 6242, а снимак оригинала у В.И.И., рег. бр. 1/504—505.

и антифашиста у нашу НОВ. У вези с најновијим догађајима на фронтима ми смо сматрали да је потребно да приступимо мобилизацији способних за војску од 18—40 година. Издали смо и проглас у коме смо позвали све да се дигну на оружје. Том позиву одазвали су се у Срему скоро сви они који су досад били код куће. Из извештаја којима располажемо види се да су сељаци после читања прогласа колективно одлучили да сви способни иду у војску. Пријавили су се и они који раније, у бившој Југославији, нису служили војску. ГШВ још није био ни израдио позиве за НОВ, а команде подручја и мобилизациони отсек су јавили да је већ прегледано око 6000 добровољаца¹ да се пријавило за преглед још око 4000 људи. Ови резултати су нас прилично „забринули“, јер нисмо знали шта да радимо с толиким људством. У многим местима Срема мобилизација је имала плебисцитни карактер. Народ је схватио да је; сад време да се види ко је за Тита, а ко је за издајника Дражу и друге. У Врднику, где има око 500 непријатељских војника, мобилизација се вршила скоро јавно. У НОВ су се „уписали“ сви мештани, међу којима има и Хрвата и Мађара, а јавили су се и многи Немци. У уговорено време сви су се сакупили на одређено место где се лепршала велика застава. На застави је писало: „Живео наш вођа друг Тито“. Кад су се сви сакупили кренули су колективно за шуму. Напред је ишао председник НОО са заставом, а остали за њим. Од спеообних за војску у Врднику је остао само један општински писар. Сва надлештва и предузећа остала су без мушкараца. Немамо ниједног села без неколико стотина добровољаца који чекају да буду размештени. Свуда се чује песма: „Друга Тита ми смо добровољци. . .“, а домобрани певају: „Павелићу а где ти је војска, узо Тито,- није те ни пито“. Из Баната сваки други дан пребаци се у Срем преко 200 добровољаца. За сада не можемо да пребацујемо веће групе. И из Београда дође недељно по 2—300 људи, који хоће да иду у НОВ. Међу београђанима има много интелектуалаца. Из Бачке је прешло мало добровољаца. Јавио ее друг Лекић² и каже да ћемо се ускоро састати. Ово ће нам врло добро доћи, јер ћемо му моћи предати један велик део мобилисаних, а можда и све.

Познато вам је да су се скоро сви домобрани сремских гарнизона придружили нашим јединицама. Прилив новомобилисаних и домобрана јако је разводнио наше јединице. У тако великом броју нових људи наше парт. јединице су-

² Данило Лекић. Тада је био командант 12. корпуса НОВЈ.

DRUGI DRUGOVI.

U poslednji vreme rata u Srbiji situacija znatno izmenila se bolje. Likov Srpski je u potpunosti naravno-oslobodilački pokretom koji sada masovno pristupa i Srbiji, i u Banatu je naš pokret na putu da zahvati čitav naš narod. Jedino nam Srpska još uvek mnogo manjka, ali i tamo naš masovni pristup.

Naravno je naravno-oslobodilački pokret i narodnog ustanka najbolje se ogleda u najvećem stepenu radikalnosti i antifašista u našu NOV. U veći s najnovijim događajima na frontovima mi smo saznali da je potrebno da pristupimo mobilizaciji sposobnih za vojsku od 18-40 godina. Izdali smo i proglas u kome se pozvali svi da se dignu na oružje. Tom prilikom obavili su svi Srpski akteri svi oni koji su došli bili kod kuće. Iz izveštaja koji su nas dobili vidi se da su seljaci posle čitanja proglasa kolektivno odlučili da svi sposobni idu u vojsku. Prijavili su se i oni koji su bili u bivšoj Jugoslaviji, nisu služili vojsku. NOV još nije otišao ni u koje pesive sa NOV, s komandama podržaja i mobilizacijom otvora su izdali da je već pregledano oko 600 dobrovoljaca i da se prijavilo za vojsku još oko 600 ljudi. Ovi rezultati su nam prilično "sretni". U Srbiji se uvek znao šta su ratnici i borila lica. U mnogim mestima Srpska mobilizacija je imala plebiocidni karakter. Čak se obavilo u Srbiji da se vidi ko je sa Tita, a ko je sa izdajnika Drača i druge. U Srbiji, gde ima oko 500 neprijateljskih vojnika, mobilizacija se vršila skoro javno. U NOV su se "upisali" svi Srpski, među kojima ima i Srpski i Madjara, a javili su se i mnogi Srpski. U najvećem broju su se prijavili na određeno mesto gde se očekivalo velika državna zastava. Na sastanku je bilo živih naš vojara drug Tita. Kad su se svi skupili izvanili su kolektivno za Srpski. Najrad je bio predavati 500 za vojsku, a ostali za Srpski. Oni sposobni za vojsku u Srbiji je ostao samo jedan opštinski pisač. Sva nasledstva i predstava ostala su bez sukaraca. Nemamo nijednog stila bez nekakvog stitina dobrovoljaca koji čeka da bude razmetani. Svuda se Srpski ponaša: Drugi Tita mi smo dobrovoljci..., a dobrovoljci ponašu Pavelicu i gde ti je vojska, uve Tita nije te ni pita, iz Banata svaki drugi dan predavali su Srpski preko Srpski dobrovoljaca. Za sada ne možemo da predavajemo vojsku. I iz Banata dođe nedeljno po 2-300 ljudi koji hoće da idu u NOV. Među Banatjanima ima mnogo intelektualaca. Iz Banata je prešlo malo dobrovoljaca. Javio se drug Lekić i kaže da čeka sa ukom nastati. Ovo se nam vrlo dobro čini, jer čeka su sedi predati jedan veliki broj mobilizacija, a ostali i svi.

Rečeno vam je da su se skoro svi dobrovoljci srpskih garnizona pridružili našim jedinicama. Prilikom mobilizacija i dobrovoljaca jako je razvedeno naša jedinice. U tako velikom broju novih ljudi naše partije jedinice su postale multibrane s malim brojem kula Slavova Partije. Počinjamo namo mora da otkazemo partije jedinice. Mobilizacija kao veliki broj partijaca i preostale akcije. Najbolje akcije prizivamo u Partiju i i mnoge stare borce, koji se susreću. Isto tako smo poduzeli konkretne mere da se otklone politički ljudi i vojnici i da se pojača kulturno-prosvetni rad, jako razvijamo i dobrovoljstva. Sad imamo u Srbiji 6 brigada i 1000 ljudi. Iako su nam teškoće u pogledu hrane i odeće, mi nismo ni mislili da permanentne održave kurseve i na polju i t. d. da Slavovi Pa više biti sredi-

постале малобројне, с малим бројем чланова Партије. Подузимамо разне мере да ојачамо парт. јединице, Мобилисали смо велик део партијаца и преостале скојевце. Најбоље скојевце примићемо у Партију а и многе старе борце, који то заслужују. Исто тако смо подузели конкретне мере да се оживи политички рад с војницима и да се појача културно-просветни рад. Јако кубуримо с кадровима. Сада имамо у Срему 6 бригада и по овоме можете и сами судити колике су нам тешкоће у погледу руководства, јер ми нисмо имали могућности да перманентно одржавамо курсеве. Немамо људи за политоделе и зато ће чланови ПК више бити с јединицама.

Према нашој оцени може се сматрати да су четници у Срему поражени. Њих има нешто по градовима, али су изоловани од маса. Навешћемо један пример из кога ће се видети како се Сремци односе према четницима. Група бандита, њих око 1000, пребацила се из Србије у Срем и била је на нашој страни око месец дана. За све то време ниједан човек није им се придружио нити их је ко ма чим помагао, Сељаци су се односили према њима као према непријатељима, и када су хтели да уђу у неко село, сви мештани напустили село. Ми ћемо и даље бити будни према четничкој опасности, нарочито органи ОЗН-е, и сваки њихов покушај да нешто роваре биће енергично сузбијен. Велик успех у борби против четника постигнут је и у Банату. Чим се народ упознао с циљевима народно-ослободилачког покрета и увидео ко је Дража, почео је у масама прилазити нар. осл. покрету. Кад се јаче осетила наша активност, четници из Србије пребацили су у Банат 3 своја „корпуса“. Вршачки „корпус“ бројао је 29 људи, а остала два по 23 човека. Вршачки „корпус“ тражио је везу с партизанима и после преговора прешао је на нашу страну. Ови четници причају да је морал у она друга два „корпуса“ слабији од њихових. Досад су, вероватно, ликвидирани и остали „корпуси“.

Хрвати у Срему прилазе у масама у НОП. Увидевши ово разне вођице почеле су да траже везу с нама, али из спекулантских разлога. А има и таквих који искрено прилазе данашњој борби. Ми смо решили да у оним местима где има много Хрвата, који се осећају присталицама Извршног одбора ХСС са ослобођене територије, стварамо одборе ЈОФ. (Да ли да стварамо ове одборе по читавој Војводини?) Илочка среска организација ХСС донела је одлуку да сви Хрвати треба да иду у НОВ. Бивши срески руководиоци ХСС из Винковаца и Вуковара долазе на састанке с нашим друговима и пристали су на сарадњу. У том крају се и стварају

одбори ЈНОФ. Да би бар донекле зауставили одлазак Хрвата у НОВ, мачековци су последњих дана и код нас почели да причају о некој самосталној хрватској републици на челу с Мачеком, и веле да је за то и Америка. Мачеков изасланик обилазио је све домобранске гарнизоне и одржавао је конференције с официрима. Његов је задатак био да убеди домобране да остану где јесу, да не прелазе партизанима итд. Како причају официри који су нам пришли, овај Мачеков емисар није имао успеха, а то се види и по држању домобрана.

Јавили смо вам да је у ослобођена села дошао професор Васа Стајић. Он је веома цењена личност у Војводини, нарочито у политичким и културним круговима. Мислимо да уђе у Главни НОО за Војводину. Да ли је потребно да да изјаву за јавност преко „Сл. Југославије“?

Партиске организације сада имамо скоро у свим крајевима Војводине. Најслабији смо у Бачкој, где, према извештају од пре месец дана, имамо свега 4 среска комитета. У Банату имамо око 300 чланова Партије, у Бачкој 120 а у Срему око 1300. Имамо 20 среских комитета, 4 окружна и Повереништво за Бачку и Барању. У војсци (бригадама које се налазе у Срему) имамо око 500 чланова Партије.

Овај кратки извештај написали смо на брзину, пошто вечерас пошта треба да иде. Идући пут писаћемо вам опширније и са више конкретних података.

Да ли је потребно да вам посебно шаљемо наша издања и штампу?

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

За ПК
Жарко

П.С. Већ 4 недеље немамо никакве званичне везе са Србијом и зато не можемо да пошаљемо другарицу Донку. Кад се могло прелазити она је била болесна. Све наоружане Србијанце пребацили смо у Србију.⁵ Око 200 прешло је преко Саве и одатле ће ићи преко Космаја ближе Смедереву, где је главна база Космајског одреда. Једну другу групу

³ Јован Веселинов

⁴ Редакција није могла дознати право име и презиме те ДРУ" гарице.

⁵ Опширније о томе види док. бр. 163 и 171.

од 120 људи пребацили смо преко Баната. С том групом отишла је и енглеска мисија. Споразумели смо се да одржавамо сталну везу и; преко Баната и преко Срема, али се другови до данас нису јавили. С Београдом имамо неколико незваничних веза преко којих долазе људи за одред. ДТноги долазе преко приватних веза.

БР. 171

**ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ
ОД 20. СЕПТЕМБРА 1944. СЕКРЕТАРУ ОКРУЖНОГ КО-
МИТЕТА КПЈ ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ О СИТУАЦИЈИ У
МЛАДЕНОВАЧКОМ ОКРУГУ И О ВЕЛИКОМ ПРИЛИВУ
НОВИХ БОРАЦА¹**

За Павла

• 20. IX. 44 г

Драги друже,

15 о.м. прешао је II батаљон из Срема² и са њим енглеска мисија. Примили смо мали транспорт оружја (6 аутомата, 28 пушака и нешто муниције).

Када су они дошли, број нашег људства износио је 500. Данае, он износи 1700. Дакле, за 5 дана прилив бораца од преко 1200 људи. И то и поред тога што смо ми настојали да се тај број сведе на најмању меру. Прилив масован. Тако ми сада имамо заједно са II батаљоном који је прешао из Срема преко 1900 људи. Од тога наоружаних 750. Дакле, 1.100 без оружја.

Као што видиш, нашли смо се пред озбиљним проблемима: проблем руководства и проблем оружја.

Ми смо овамо урадили: оставили смо одред³ са око 100 људи, од тога 75 наоружаних, и 1 бригаду⁴ са осталим људством.

¹ Оригинал (писан оловком, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. ОК Ар., 495.

² Односи се на 2. батаљон Посавско-тамнавског НОП одреда (види док. бр. 163, напомену 9). Овај батаљон је ушао у састав Космајске НО бригаде, која је тих дана формирана. (Бригада касније носи назив 22. српска НО бригада и од 8. октобра 1944. налази се у саставу 6. личке НОУ дивизије.)

³ Мисли се на Космајски НОП одред.

⁴ То је била Космајска НО бригада.

Ово као нужну привремену меру да би могли колико-толико држати то огромно људство.

Као што видиш, нужно је да II Шумад. бригада што пре дође, као што смо се договорили.

Ми смо чули о доласку наших снага на ваш терен.⁵ Но и поред тога, управо баш због тога и наш ОК-а, као и сви војни руководиоци који су дошли мисле да би и поред тога било нужно да ми овде појачамо борбу.

Ти то најбоље знаш и одлучи. Ситуацију углавном видиш: ми дуго овамо нећемо моћи.

Друговима из О.К. Пож. послали смо друга Симу⁶ са 45 пушака, 2 п. мит. и 2 машингевера са одговарајућим бројем људи. Мислимо да и даље колико год можемо указујемо помоћ друговима.⁷

Шаљемо писмо П.К-у од О.К. Пож.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друг. поздрав
за О К Млад.
Дража⁸

Извести нас о новостима!

⁵ Реч је о 5. НОУ дивизији 1. пролетерског корпуса. Она је 19. септембра 1944. напала Аранђеловац и сутрадан га, у 16. часова ослободила. (Опширније о овоме види у књ. 12, док. бр. 92, 93, 103, 106, 194 и 201.)

⁶ Риста Каровић

⁷ Види док. бр. 172.

⁸ Дража Марковић

БР. 172

**ПИСМО ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА ПОЖАРЕВАЦ
ОД 3. ОКТОБРА 19М. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА
МЛАДЕНОВАЦ О СИТУАЦИЈИ У ОКРУГУ И О ПОТРЕБИ
ДА СЕ ПРИКУПЉАЈУ ПОДАЦИ О ОКУПАТОРСКИМ И
КВИСЛИНШКИМ ЈЕДИНИЦАМА¹**

О.К. Млад.

З-Х-44 г.

Драги другови,

Добили смо вашу пошту. У њој сте писали да пошаљемо делегате.² По томе питању су наши руководиоци учинили неправилност и послали људе који не могу да иду за тамо. Зато ако већ нисте, а ви их вратите. Ми имамо везу са Покрајинским комитетом те ћемо другим путем послати људе.

Ситуација код нас: доласком НО војске на наш терен четничке формације су се углавном распале, без борбе. Наши су у Кучеву и Петровцу. То су јединице 25-те српске дивизије.³ Јединице 23-ће срп. див. стигле су до Жагубице.⁴ Ту су код Ждрела разбили концентрацију четника и добровољаца. Јединице 23 див. укупчале су се са Црв. армијом.

Ваше људство, односно људство које сте нам послали спојено је са нашим одредом.⁵ Наш одред има три батаљона. Толико нам је одобрено од Штаба четрнаестог корпуса, ресто дајемо за бригаде. Народ се углавном диже у борбу.

Штаб четрнаестог корпуса тражи од нашег штаба обавештења о непријатељу све до Београда. Како ми немамо никакве могућности да прибављамо обавештења са нашег терена, то се ослањамо на вас, да нам их ви шаљете. Обавештења нам траже сваког другог дана. Ми смо уредили

¹ Оригинал (писан мастилом, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. ОК М., 787.

² Реч је о делегатима за прво заседање Антифашистичке скупштине Србије, које је требало да се одржи на ослобођеној територији у јужној Србији. Међутим, оно тада није одржано. Велика антифашистичка народноослободилачка скупштина Србије, у коју се претворио Главни народноослободилачки одбор, одржана је II. новембра 1944. у Београду.

³ Види књ. 12, док. бр. 119 и 200.

⁴ Види књ. 12, док. бр. 188 и 195.

⁵ Види док. бр. 168.

наше везе са нашим пунктом, те ће Ваша обавештења одмах ићи у штаб нашег одреда. Ова обавештења (коверат) треба адресовати Штабу НОПО-а „Вељко Дугошевић“, II отсек.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Другарски поздрав
ОК

БР. 173

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДЕ МЕСТА СЕЛА ДРУГОВАЦ ОД 14. ОКТОБРА 1944. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ О КРЕТАЊУ ЈЕДИНИЦА ЦРВЕНЕ АРМИЈЕ И ОКРУЖЕЊУ НЕМАЧКИХ СНАГА У СМЕДЕРЕВУ¹

ШТАБ КОМАНДЕ МЕСТА
14 октобра 1944
Д р у г о в а ц

О.К. МЛАДЕНОВАЦ

Драги другови,

Из досадањих извештаја које смо добили до 2 сата изјутра извештени смо да се трупе Црвене армије заједно са Н.О.В. налазе у Вучаку и свим осталим местима околу Смедерева.² Јуче је колона борних кола и тенкова читавога дана пролазила кроз Петријево и изашла на друм који води из Смедерева ка Београду, тако да су Смедерево потпуно опколили. У Смедереву се налази једна немачка дивизија, која ће давати отпора.³ Борба се води у близини града. Непријатељске јединице налазе се и на Белом Брегу, недалеко од Удовица и на један километар од Сеоне.

¹ Оригинал (писан на машини, ћирилицом) у Архиву ЗРПС, рег. бр. 804.

² Прва крајишка бригада 5. НОУ дивизије и 15. гардијска механизована бригада Црвене армије пресекле су комуникацију Смедерево—Београд и избиле на Дунав 13. октобра увече. („Београдска операција“, стр. 199, изд. В.И.И., 1964, Београд.)

³ Односи се на немачку групацију у рејону Смедерева и Пожаревца (око 20.000 људи). У њој је главнину сачињавала 1. немачка брдска дивизија, која је у београдској операцији била разбијена и, већим делом, уништена.

Јучерањи извештај кога смо послали о Смедереву био је нетачан, јер смо погрешно обавештени.

Јуче су се предали 70 Туркестанаца⁴ који су били на станици у Коларима. Предали су се са потпуном ратном спремом и свом резервном храном.

У осталим местима нема непријатељских војника.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар
Анка⁵

С другарским поздравом
командант места
М. Тодоровић⁶

⁴ Они су припадали белогардејским јединицама.

⁵ Анка Шкорић. Умрла после ослобођења.

⁶ Милан Тодоровић

РЕГИСТАР

А

Азања (код Смед. Паланке) — 348, 350, 360, 363, 390, 446, 510
 Азбресница (код Прокупља) — 246
 Академац — види Цуверовић Никола
 Албу Петар — 128
 Александровац (жупски) — 410, 699
 Александровац (пожаревачки) — 264, 319, 341, 346
 Александрово (код Прокупља) — 243, 373
 Алексинац — 9, 244
 Алексић Бура Бошњак — 369
 Алексић Жика — 369
 Алексићи (код Ивањице) — 598
 Алија — види Крашница Абдула
 Алија — види Чолаковић Родољуб
 Алимпије — види Марковић Предраг
 Алимпијевић Мита — 331
 Алин Поток (код Чајетине) — 646
 Алкалај Олга Црна — 117, 118
 Америка — види Сједињене Америчке Државе
 Амерић (код Младеновца) — 660
 Амзићи (код Нове Вароши) — 650
 Ана — види Минић Милка
 Анаф Марко — 118
 Андрејевац (сада Мицићево) — 366, 704
 Андрејевић Ђорђе Кун — 121
 Андрејевић Срба Стојан — 463, 467, 487, 488, 501, 518
 „Дндр^ијевица — 626, 627
 Андрић Благоје — 51
 Андрић Владимир — 51
 Андрић Родољуб Рода — 445
 Анђелиновић Бора — 548

Анђелић Небојша — 415
 Анђелковић Ненад — 105
 Антуновић Риста Баја — 379, 460, 522, 523
 Апостолски Михајло — 527
 Аранђеловац — 12, 13, 20, 21, 59, 60, 65, 69, 108, 110, 111, 191, 208, 213, 214, 233, 330, 331, 369, 370, 672
 Арбанашка (код Прокупља) — 519
 Арбанашка пл. — 371, 690, 692
 Ариље — 341, 562—564, 610—612
 Арнајево (код Раље) — 496
 Арсенијевићи (код Ивањице) — 593
 Арсовићи (код Ивањице) — 562, 609
 Асановац (код Прокупља) — 688
 Асаново Село (код Ивањице) — 594
 Атанацковић Живан Илија — 498
 Аћимовић Милан — 35, 64, 174, 200, 242, 343
 Африка — 288
 Аца Шипа —• види Николић Драгомир
 Ацковић — види Оцокољић Синиша
 Ацо — види Дреновац Бора
 Ашања (код Пазове) — 442, 455

Б

Бабајић (код Љига) — 354
 Бабине (код Пријепоља) — 584
 Бабино (код Берана) — 627
 Бабино Брдо (код Чајничка) — 576, 588
 Бабић Марко — 43
 Бабичка (пл.) — 690, 703
 Бабовић Спасенија Цана Пелашја — 115, 116
 Бабушница (пл.) — 393

Багрдан — 87, 385
 Бадљевица (код Смедерева) — 638, 659
 Бадњевац (код Крагујевца) — 71, 85
 Бадовинци (код Шапца) — 141, 476
 Бажале (код Ивањице) — 605, 608
 Баја — види Антуновић Риста
 Баја — види Јерковић Владимир
 Баја — види Крстић Ратко
 Бајина Башта — 614, 618, 619, 647, 648
 Бајић Бранко — 159
 Бајчинце (код Прокупља) — 246, 632
 Бакаловина (код Нове Вароши) — 623
 Балиновац (код Прокупља) — 520
 Балиновић (код Ваљева) — 351
 Баличевац (код Прокупља) — 249, 250
 Балкан — 205
 Баљевац (код Рашке) — 132, 133
 Банат — 125, 157—160, 435, 453, 498, 673, 705, 706, 709—711
 Бане — види Стефановић Александар
 Банић Миле Црни — 527
 Ванкарац — види Смилевски Видоје
 Бановац — види Јока Петар
 Банаштор (код Петроварадина) — 425
Бања — види Сокобања
 Бања (ж. постаја, код Н. Пазара) — 132
 Бања (код Аранђеловца) — 225
 Бања (код Врања) — 535, 678
 Бања (код Прибоја) — 643
 Бања Село (код Бијелог Поља) — 627
 Бањани (код Обреновца) — 17, 44
 Бањица (део Београда) — 118, 153, 192, 368, 463
 Бапска-Новак (код Шида) — 457
 Бара (код Рудог) — 585
 Барајево (код Раље) — 50, 252, 467
 Барања — 710
 Баре (код Пожаревца) — 323, 324
 Барје (код Лесковца) — 459, 695, 696
 Барошевац (код Лазаревца) — 107, 190, 333
 Бата — види Бошковић Ђорђе
 Бата — види Смилевски Видоје

Батальони

НОВ и ПОЈ:

- 1. Зајечарско-тимочког НОП одреда (раније Тимочки НОП) — 408, 432, 465
- 1. Јастребачког НОП одреда — 545
- 1. *Косовског НОП* одреда — 524, 525
- 1-ви 1. бригаде 16. НОУ дивизије — 476
- 1-ви 1. јужноморавског НОП одреда — 372—378
- 1-ви 1. шумадијског НОП одреда — 110, 213
- 1-ви 2. далматинске НО бригаде — 561, 566
- 1-ви 2< пролетерске бригаде — 561, 577
- 1-ви 2. шумадијске бригаде — 554
- 1-ви 4. пролетерске бригаде — 586, 594, 600, 619
- 1. Посавско-тамнавског НОП одреда — 673
- 1-ви (ударни) 1. јужноморавског НОП одреда — 336, 369, 371
- 1-ви (ударни) 1. сремског НОП одреда — 417, 424, 442, 457
- 1. шумадијски НО — 369, 398
- 2. Зајечарско-тимочког НОП одреда — 465
- 2. јабланички ударни — види 2-ги 1. јужноморавског НОП одреда
- 2. Јастребачког НОП одреда — 545
- 2. косовски — 525
- 2-ги 1. јужноморавског НОП одреда — 335, 371, 373, 375—378, 412, 427
- 2-ги 1. сремског НОП одреда — 422, 424, 442, 443, 458
- 2-ги 1. шумадијске бригаде — 209
- 2-ги 1. шумадијског НОП одреда — 68, 110, 213
- 2-ги 2. војвођанске бригаде — 442, 444
- 2-ги 2. јужноморавске бригаде — 469
- 2-ги 2. пролетерске бригаде — 577, 591

- 2-ги 2. шумадијске бригаде — 554
 2-ги 4. пролетерске бригаде — 600
 2-ги 24. бригаде 45. НО дивизије — 545
 2. Посавско-тамнавског НОП одреда — 673, 711
 2. посавски (београдски) Посавског НОП одреда — 109
 3-ћи 1. јужноморавског НОП одреда — 371, 393
 3-ћи 1. сремског НОП одреда — 422, 423
 3-ћи 1. шумадијског НОП одреда — 213
 3-ћи 2. пролетерске бригаде — 84, 561, 563, 564, 567, 568, 580, 591
 3-ћи 3. српске НО бригаде — 598
 3-ћи 4. пролетерске бригаде — 587
 3-ћи 9. српске НОУ бригаде — 523
 3-ћи (јастребачки) 1. јужноморавског НОП одреда — 335, 336, 343, 345, 365, 371, 373, 374, 376—378, 380, 405
 3-ћи (косанички) Јастребачког НОП одреда — 545
 4-ти 1. војвођанске НОУ бригаде — 477
 4-ти 2. пролетерске бригаде — 563, 570, 591
 4-ти 4. пролетерске бригаде — 584, 587
 5-ти 4. пролетерске бригаде — 586—588
 Бољевачки — види Тимочки НО
 Јастребачки 1. јужноморавског НОП одреда — види 3-ћи 1. јужноморавског НОП одреда
 Горњојабланички — 427
 „Јордан Николов“ — 533
 Колубарски — 143
 Комбиновани 2. пролетерске бригаде — 561, 565
 Космајски — 517
 Косовски — 427, 428, 676
 Озренски НО — 486—488, 495, 504
 Омладински 13. бригаде (24. дивизије) — 700
 — Пасјачки НО — 413
 — Подрински ударни — 478
 — Посаво-тамнавски — 143
 — Рађевски — 143
 — „Стеван Наумов“ — 533
 — Тимочки (касније 1. Зајечарско-тимочког НОП одреда) — 281, 335, 365, 369
 — Ударни диверзантски ГПТ Војводине — 455, 456
 — Ударни Расинског НОП одреда — 404, 406, 411, 412, 489
 — Ударни Шумадијског НОП одреда — 390
 — Ударни 2. јужноморавског НОП одреда — 524
 — „Христијан Тододшвски Карпош“ — 533
 — Фочански — 164
 Непријатељски
немачки:
 — 3-ћи 749. пука 717. дивизије — 112
Српске државне страже:
 — 1-ви 2. пука — 643, 644
 — 2-ги 5. пука — 642, 643
 — 3-ћи 5. пука — 643
 — Београдски јуришни — 363
 — Летећи — 474
добровољачки:
 — 2-ги — 411
 — 3-ћи — 341, 379, 403, 411, 467
 Батковићи (код Прибоја) — 572, 589
 Батровци (код Шида) — 437
 Батуша (код Пожаревца) — 263, 300, 322, 324
 Баћа — види Самарцић Жарко
 Бачије (код Куршумлије) — 692
 Бачанин Драган — 545
 Бачинац (код Смедерева) — 445
 Бачинци (код Шида) — 455
 Бачка — 158—160, 426, 453, 454, 705, 706, 710
 Баца — види Жунић Милорад
 Башковићи (код Рудог) — 585
 Бегаљица (код Гроцке) — 50, 360
 Бедина Варош (код Ивањице) — 563—565
 Бејашица (код Прокупља) — 519
 Бела глава — 610
 Бела Паланка — 244, 283, 432

- Бела Река (код Нове Вароши) — 559, 561, 568, 610, 646, 649
Бела Река (код Шапца) — 140, 141
Бела Стена (код Ивањице) — 608
Бела Црква (код Ивањице) — 563, 565, 567, 610
Бела Црква (код Крупња) — 209
Белановица (код Љига) — 512
Беласица (код Крушевца) — 412
Белегиш (код Инђије) — 421
Бели — види Жујовић Сретен
Бели — види Марјановић Светислав
Бели брег (к. 204) — 714
Бели Брег (код Ниша) — 177
Бели Камен (код Прокупља) — 471, 697, 698
Бели Поток' (код Београда) — 13, 640
Бели Поток (код Књажевца) — 555
Бело брдо (рудник, код Рашке) — 131
Бело Поље (код Сурдулице) — 677, 701
Бело поље (предео) — 543
Белољин (код Прокупља) — 483, 492, 500, 503, 504, 518, 544, 688
Белотићи (код Т. Ужица) — 612
Бељина (код Раље) — 50, 473
Београд — 12, 13, 15—17, 20, 27, 32, 41, 43—45, 68—70, 83, 94, 97—99, 108, 115—118, 121, 129, 137, 167, 172—174, 176, 181, 183, 190, 191, 196, 202, 207, 208, 210, 211, 213, 222, 244, 246, 294, 309, 329—331, 341, 344, 368, 370, 386, 387, 421, 429, 430, 443, 452, 453, 455, 456, 463, 471, 474, 489, 531, 538, 546, 549, 636, 654, 660, 673, 674, 684, 706, 711, 713, 714
Беочин (код Петроварадина) — 417, 425, 426
Беран Село (код Берана) — 627
Беране (сада Иванград) — 626, 627
Беривојце (код Огошта) — 694
Бесна кобила (триг. 1922) — 676
Бешеновачки Пръавор (код Ирига) — 421
Бешеново (код Срем. Митровице) — 422, 424
Бешка (код Инђије) — 421
Бзовик (код Ивањице) — 594—599, 606, 644, 645
Бивоље (код Крушевца) — 346
Бијела Брда (код Рудог) — 622
Бијела глава (к. 1048) — 570
Бијело Брдо (код Прибоја) — 571
589—592, 642
Бијело Поље — 626
Бијељина — 476, 479, 488
Билећа — 582
Биљача (код Бујановца) — 536
Биљег (код Прокупља) — 243
Биљега (код Ариља) — 563
Бингула (код Срем. Митровице) — 422, 425
Биновац (код Смедерева) — 363
Биоска (код Т. Ужица) — 646
Бискупље (код В. Градишта) — 436 |
Бистрица (код Петровца) — 322
Бич (пл.) — 573, 586
Бјелуша (код Ивањице) — 610, 611
Благојев Камен (код Мајданпека) — 313
Благојевић Милан Миланче — 299, 324, 326, 450
Благојевић Милан Шпанац — 62, 70, 73, 111
Блажево (код Куршумлије) — 699
Блазнава (код Д. Шаторње) — 252, 512
Блаце — 245—247, 249, 343, 373, 483, 485, 486, 492, 504, 518—520, 544—547, 632, 690, 700
Близнак (код Петровца) — 322
Бобија (к. 696) — 612
Бобија (к. 775) — 612, 613
Бован (код Крушевца) — 345, 380
Богдановић Д. — 430
Богдановић Илија — 441
Богдановићи (код Ивањице) —¹ 565
Богдановце (код Врања) — 677
Богих Веља Раша — 508
Богихевићи (код Ивањице) — 598
Богујевац (код Куршумлије) — 699
Божа — види Стојић Стева
Бождаревац (код Београда) — 384, 385
Божевац (код Пожаревца) — 240, 312, 319, 322, 328
Божинић Радојица — 641
Божих Војимир — 333
Божих Нада — 333
Божурња (код Прокупља) — 176
Божурња (код Тополе) — 67, 544
Бојиновић Деса — 478
Бојник (код Лебана) — 688, 699
Бојчин (шума, код Прогара) — 418
Бока (предео) — 201
Болеч (код Београда) — 167, 467
Бољанић Михаило — 602

- Бољаићи (код Жабљака) — 574
o/6, 578
 Бољевац — 248, 344, 366, 703, 704
 Бољеновац (код Пљеваља) — 584
 Јзор (РУДНИК) — 38, 199[^] 206, 325.
 а67, 368, 414, 416, 466
 Бора — види Вребалов др Бошко
 Бора Гангетер — види Дедијер
 Владимир
 Борак (код Раље) — 49, 50, 384
 Борика (код Ушћа) — 597—599
 Боринци (код Лебана) — 699
 Борич (код Каоне) — 18
 Боричић Блажо — 465
 Боричић Бранко — 373
 Борково (код Гуче) — 604, 605
 Борова глава (к. 1157) — 559—561,
 569, 622
 Боровци (код Медвеђе) — 373, 374
 Боровци (код Ушћа) — 596
 Босилград — 533, 675, 676, 683
 Босић Драг. — 32
 Босна — 21, 62, 65, 97, 100, 125, 131,
 139—141, 143, 146, 147, 149, 163—
 165, 197, 201, 205, 207, 218, 219, 240,
 303, 314, 327, 362, 413, 430, 452, 476,
 479, 518, 529, 577, 672
 Босут (р.) — 419, 426
 Босута (код Аранђеловца) — 330,
 512, 633
 Босутске шуме — 423, 424, 426, 452
 Бошковић Ђорђе Бата — 420, 424
 Бошковић Радомир Раде — 503
 Бошњак — види Алексић Ђура
 Бошњак — види Стамболић Петар
 Бошњак (код Петровца) — 322
 Бошњане (код Параћина) — 89, 96
 Бошњаци (код Т. Ужица) — 612
 Брадоња — види Јовановић Ради-
 воје
 Брајићи (код ЈБига) — 12
 Брајковац (код Лазаревца) — 354,
 554
 Браљина (код Сталаћа) — 245
 Бранко •— види Стаменковић
 Драги
 Бранчић (код Љига) — 226
 Братинац (код Пожаревца) — 312,
 338, 436
 Вратиновићи (код Т. Ужица) — 612
 Братљево (код Ивањице) — 594,
 645
 Брвеница (код Пљеваља) — 573—
 575, 577, 581, 583
 Брвине (код Бијелог Поља) — 626
 Бргуле (код Уба) — 45
 Брђане (код Нове Вароши) — 568
 Брђани (код Чачка) — 32, 612
 Брегалница (р.) — 427
 Брежане (код Пожаревца) — 339,
 448
 Брезова (код Ивањице) — 429, 566,
 599, 600, 608, 610
 Брезовац (код Аранђеловца) — 70,
 252
 Брезовац (код Д. Јабланице) — 570
 Брезовац (код Прибоја) — 590
 Брезовац (код Ушћа) — 596
 Брезовица (код Краљева) — 601
 Ерезовица (код Кучева) — 322
 Брезовице (код Ваљева) — 149
 Брекиње (код Чајничка) — 576
 Бреково (код Ивањице) — 610, 611
 Бресје (код Светозар-ева) — 83
 Ересник (код Ивањице) — 607
 Бресница (код Блаца) — 246, 502
 Брестовац (код Лебана) — 486, 700
 Брестовик (код Гроцке) — 673
 Брзан (код Лапова) — 73
 Брзина — види Исаиловић Љуба
 Брзоходе (код Александровца) —
 323, 324
- Бригаде**
НОВЈ:
 — 1. јужноморавска — 246, 405,
 413, 429, 430, 462, 478, 490, 529,
 530, 577
 — 1. крајишка 5. НОУ дивизије
 — 590—592, 595, 596, 598, 714
 — 1. шумадијска (касније: у 2.
 пролетерској дивизији) — 209,
 295, 331, 391, 429, 430, 529, 530,
 559—570, 572—577, 635
 — 1-ва 16. НОУ дивизије — 452,
 476, 477, 479
 — 2. војвођанска — 442, 443
 — 2. далматинска 2. пролетерске
 дивизије — 558, 559, 561—563,
 565, 566, 568—570, 572, 573
 — 2. јужноморавска — 297, 434,
 459, 460, 471, 483, 485, 488—490,
 494, 500, 522, 546
 — 2. косовска — 427
 — 2. косовско-метохијска — 526
 ^ ^ _пролетерска — 84, 558—
 56[^] 5677[^]568=5947596—598, 600
 —604, 607—618, 620—628

2. шумадијска (21. НО) — 467, 468, 472, 473, 491, 499, 549, 552, 554, 636, 638, 639, 654, 655, 659, 660, 671, 672, 684, 712
 ЈЗ^јужноморавска — 459, 469, 470, 483, 485, 486^ 489, 494, 495, 500, 503, 504, 519—523, 546, 547
 3. македонска ударна — 526, 533, 535, 676
 3. санџачка 37. НОУ дивизије — 572
 3. српска 2. пролетерске дивизије — 530, 577—580, 582, 586, 588—590, 592—594, 596—627, 643
 4. војвођанска — 422, 423
 4. јужноморавска — 459, 470, 482, 483, 500, 503, 504, 519, 522, 560
 4. крајишка 5. НОУ дивизије — 601, 604
 4. македонска — 676
 4. пролетерска (црногорска) — 553Г571Г578, 581—590, 592—594, 596—598, 600—611, 614—628, 647, 648
 4. санџачка 37. НОУ дивизије — 575, 577, 581, 584
 5. јужноморавска — види 7-ма 23. НОУ дивизије
 5. црногорска — 164, 626
 6. источно-босанска — 164
 6. јужноморавска (касније 8.) — види 8. српска НО
 7-ма 23. НОУ дивизије — 187, 460, 484, 503, 522, 541—543, 548, 555, 666, 702
 7. црнотравска — види 7-ма 23. НОУ дивизије
 8-ма (раније 6. јужноморавска) 22. НО дивизије — 526, 533, 538, 675
 9-та 23. НОУ дивизије — 281, 522, 523, 533, 555, 556, 631, 702
 10. крајишка 5. НОУ дивизије — 615
 11-та 24. НОУ дивизије — 696
 12-та 22. НО дивизије — 675
 13-та 24. НО дивизије — 697
 14-та 23. НОУ дивизије — 662, 666, 702
 15-та 24. НО дивизије — 696
 16-та 25. НО дивизије — 344
 17-та 24. НО дивизије — 696
 19-та 25. НО дивизије — 545

— 21. српска НО — види 2. шумадијска
 — 22. српска НО — 699, 711
 — 24-та 45. НО дивизије — 488, 545
 — 32 (мачванска) 11. НОУ дивизије — 477, 478
 — Врањско-косовска — види 8-ма 22. дивизије
 — „Георги Димитров“ — 699
 — Космајска — види 22. НО бригада
 — Прешевска (допунска НО) — 678
 — Привремена шумадијска — види 2. шумадијска
 — Тимочко-озренска — види 9-та 23. НОУ дивизије

Црвене армије:

— 15. гардијска механизована — 714

четничке:

— 1. заглавска — види 1. књажевачка
 — 1. књажевачка (заглавска) — 465
 — 1. расинска — 410
 — 2. драгачевска — 601
 — 2. заглавска — види 2. књажевачка
 — 2. књажевачка (заглавска) — 465
 — 2. расинска — 410
 — 3. заглавска — види Сврљишка
 — 4. космајска — 497
 — 9. Смедеревског корпуса — 446
 — Андријевичка — 650
 — Ариљска — 561, 564, 645
 — Беранска — 650
 — Борска — 464
 — Вишеградска — 583, 622, 643
 — Голубачка — 286
 — Гружанска — 699
 — Дежевска — 644
 — Жеглиговска — 533
 — Зајечарска — 464
 — Златарска — 561
 — Златиборска — 560, 622, 645
 — Качерска — 512
 — Копаоничка летећа — 406
 — Кривопаланачка — 533, 677
 — Лозничка — 622
 — Љубићка — 551, 600
 — Младеновачка — 497, 699

- Моравска — 483, 487
  - Подринска — 622
  - Пожешка — 561, 564, 645
  - Прешевска — 533 *
  - Прибојска — 643
  - Рачанска — 622
  - Ристовачка — 533
  - Рогатичка — 622, 642
  - Сврљинска Кшажевачког четничког корпуса — 465
  - Таковска — 601
  - Тимочка Кшажевачког четничког корпуса — 465
  - Ужичка — 643, 645, 647, 650
  - Брица — види Црњански Сретен
  - Брка — види Караичић Недељко
  - Брковић Миленко Црни — 409
  - Брковићи (код Ивањице) — 594
  - Брњица (код Голупца) — 264, 322
  - Бровић (код Уба) — 43, 45
  - Брод (код Црне Траве) — 543
  - Бродарево (код Пријеполја) — 626
  - Бродица (код Кучева) — 218
  - Брус — 342, 345, 662, 690, 691, 699
  - Брусник (код Зајечара) — 408
  - Брусница (код Г. Милановца) — 212
  - Брчко — 456, 476
  - Буар (код Т. Ужица) — 614
  - Бувачки вис — 697
  - Бувци (код Медвеђе) — 374, 694
  - Бугарска — 372, 393, 435, 485, 507, 664, 683
  - Бугојно — 84
  - Будимље (код Берана) — 627
  - Будни — види Диклић Глигорије
  - Будожеља (код Ивањице) — 593, 596, 601, 606, 607
  - Бузовик (код Гњилана) — 525
  - Бујановце — 186
  - Буква (предео) — 575
  - Букилић Владимир — 471
  - Буков до (код Нове Вароши) — 568
  - Буковац (код Инђије) — 421
  - Буковик (код Аранђеловца) — 59, 105, 553
  - Буковик (пл., код Ражња) — 244, 245, 411, 661, 662, 702
  - Буковица (код Крушевца) — 383
  - Буковско (код Кучева) — 322
  - Букуља (пл.) — 58, 59, 226, 252, 369, 370, 445
  - Букурешт — 606
  - Булатовац (код Прокупља) — 544
  - Булатовић Вуксан — 10
  - Булатовић Милија — 378
  - Буљане (код Параћина) — 97
  - Бунар (код Светозарева) — 83, 87
  - Бунда — види Јосовић Божидар
  - Бунушевце (код Врања) — 525
  - Бурађе (код Нове Вароши) — 559, 592
  - Буровац (код Петровца) — 322
  - Бусиловац (код Параћина) — 245
  - Бусур (код Петровца на Млави) — 170, 264, 322
  - Бутково (код Ивањице) — 593
  - Бућан Данило Трифун — 296, 297
  - Буха Василије Јова — 10, 34, 35, 38, 100, 102
  - Буци (код Ломнице) — 531
  - Буче (код Берана) — 627
  - Бучје (код Пљеваља) — 582, 583
  - Бучумет (код Медвеђе) — 373, 690, 698
  - Буштрање (код Врања) — 677
- В**
- В. Банићи (код Чајничка) — 588
  - В. ливада (к. 1280) — 599
  - В. под — 692
  - В. Радинци (код Срем. Митровице) — 422
  - Ваган (код Аранђеловца) — 658, 660
  - Вале — види Глоговац Васо
  - Ваљак (код Нове Вароши) — 560
  - Ваљевац — види Читковић Сретен
  - Ваљево — 33, 43, 53, 68, 107, 143, 148, 164, 185, 191, 213, 215, 221, 222, 233, 291, 303, 304, 352, 356, 551, 553, 616—618, 647, 648
  - Вапа (код Чачка) — 192
  - Варварин — 83, 84, 87, 88
  - Ва-рда (код Т. Ужица) — 614—616, 618, 647
  - Вардарац — види Савић Радивоје
  - Варденик (масив, код Сурдулице) — 186
  - Вардиште — 570, 589, 590—592, 611, 614, 643
  - Васа — види Јовановић Радован
  - Васа — види Радичковић Степа
  - Васиљевић Добривоје — 288
  - Васиљевић Живан Марко — 461, 487, 488, 558, 631
  - Васић Георгије Станко — 423
  - Васо — види Смајевић Василије
  - Ведићи (код Ивањице) — 609

- Везирово брдо (код 'ауприје; —
 Везичево (код Иетровца на Млави)
 — 264, 322
 Веле Поље (код Вишегџада) — 590
 Велика Иванча (код Младеновца)
 — 389, 515
 Велика Кикинда — 158
 Велика Копашница (код Лесковца)
 — 261
 Велика Крсна (код Младеновца) —
 362, 390, 473
 Велика Плана (код Смед. Паланке)
 — 264, 359
 Велика Шатра (код Куршумлије)
 — 689
 Велики Дреновац (код Ниша) —
 177, 249
 Велики Шиљеговац (код Алексин-
 ца) — 244, 245, 341, 410, 412
 Велико Градиште — 171, 219, 265,
 291, 312, 448
 Велико Поље (код Уба) — 45
 Велико Село (код Александровца)
 — 318, 323, 436
 Веља глава (к. 1181) — 693—696
 Вељи врх (триг. 870) — 597, 598
 Вељко — види Вељковић Миодраг
 Вељко — види Пауновић Станко
 Вељко — види Станимировић Мија
 Вељковић Миодраг Вељко — 242
 Венац (к. 444) — 424
 Венчане (код Аранђеловца) — 16,
 108, 333, 386, 516, 517, 553
 Венчац (пл.) — 226, 252, 370, 398
 Веселинов Јован Жарко — 159, 710
 Ветерница (р.) — 259, 372
 Виденовић Александар Цале — 532
 Видићи (код Т. Ужица) — 612
 Видојевица (пл.) — 371, 372, 489
 Видојковић Радивоје Воја — 243
 Визић (код Илока) — 425
 Вилимановић Момчило — 192, 196
 Вилић Милан — 556, 631
 Вилови (код Сјенице) — 558
 Вина (рудник) — 661
 Винарце (код Лесковца) — 336
 Виницка (код Берана) — 627
 Винковци — 452
 Винце (код Голупца) — 220, 228
 Винча (код Тополе) — 69, 137
 Виоглавин Иван — 158
 Виогор (триг. 1281) — 621
 Вионица (код Ивањице) — 608, 644,
 645
 Висарионович Јосип Стаљин —
 347, 367, 409, 425, 470
 Висока (код Ивањице) — 611
 Висока главица (вис) — 619
 Високо брдо — 624
 аитез — види Ристић Витомир
 шповница (код Петровца) — 322
 .Вича (код Гуче) — 603
 Вишеград — 577, 611, 020, 646
 Вишевац (код Раче крагујевачке)
 — 183
 Вишњица (код Ивањице) — 601
 Владимировац (код Панчева) — 128
 Владичин Хан — 259, 372, 533, 535,
 675—677, 682, 683, 693, 701
 Влајић Милосав — 348, 364
 Власина — 187, 541, 543, 547
 Власово (код Куршумлије) — 698
 Власотинце — 186, 547
 Властељице (код Крајева) — 601
 Влахово (код Прокупља) — 483
 Влашка (код Младеновца) — 364,
 510, 684
 Влашки До (код Смед. Паланкс-) —
 446
 Влашко Поље (код Младеновца) —
 333, 384
 Влаштица (код Прешева) — 524
 Вогањ (код Смедерева) — 510, 511,
 638
 Водањ (код Руме) — 455
 Водице (брдо, код Ивањице) — 563,
 624, 625
 Водично (код Ушћа) — 596
Водови НОВ и ПОЈ:
 — Великојастребачки — 247, 249
 Воја — види Видојковић Радивоје
 Војводина — 160, 163, 451, 705, 710
 Војиновић Воја — 97
 Војиновић Ратомир Наход — 244
 Војко — види Механцић Гаврило
 Војковци (код Аранђеловца) — 473,
 512, 633
 Војо — види Девчић Ивица
 Волуја (код Кучева) — 448
 Вољак (код Нове Вароши) — 558
 Восковина (код Чајнича) — 583, 588
 Врабић Јанко — 391
 Всанеша (код Нове Вароши) — 559,
 560
 Вранић (код Обреновца) — 467, 498
 Врањани (код Т. Ужица) — 612
 Врање — 10, 187, 259, 371, 372, 393,
 533, 535, 536, 677, 682, 683, 693, 699,
 700
 Врарбевина (предео, код Т. Ужица)
 — 612

Врешевих Драгољуб — 464
 Врањска Бања — 533, 536, 675
 Врпци (код Медвеђе) — 374
 Врпче Поље (код Бијелог Поља) — 626
 Вратарница (код Зајечара) — 283
 Врба (код Жабљака) — 575
 Врба (код Светозарева) — 83
 Врбица (код Аранђеловца) — 370
 Врбница (код Александровца) — 323, 324
 Врбовац (код Блага) — 483
 Врбовица — 694
 Врбово (код Пљеваља) — 582, 583
 Врдник (код Руме) — 236, 237, 425, 456, 706
 Вребалов др Бошко Бора — 230, 241, 300
 Вребалов Вера Соња — 339, 508
 Врело (код Кучева) — 170
 Вреоци (код Лазаревца) — 104, 106, 108, 109
 Врла (р.) — 187
 Врмбаје (код Ивањице) — 598, 600, 604, 605
 Врњачка Бања — 342
 Вртиште (код Ниша) — 246
 Врћеновица (код Алексинца) — 177
 Врућевце (код Врања) — 694
 Врчин (код Гроцке) — 139, 208, 360
 Вршац — 128, 158, 159
 Вуја — види Вујових Владимир
 Вујаши (код Ивањице) — 566, 592, 610
 Ву.Ковап Мика Ујак — 354, 478, 479
 Вујових Владимир Вуја — 246, 397, 539
 Вук — види Марковић Мома
 Вука — види Радуловић Зорка
 Вукадиновић Мирко — 614
 Вуканових Љубча Могуд — 248
 Вукања (код Рибапске Бање) — 249
 Вукићевић Спасоте г.пргл — 545
 Вукичевица (код Обреновца) — 44, 45
 Вукманових Светозар Темпо — 163, 309, 484, 525, 527, 528, 532, 533, 536, 538
 Вуковар — 452
 Вуковац (предео) — 236
 Вуковић Миле Сељак — 468, 498, 511
 Вуковић Радован — 141
 Вуксанових Марко — 378
 Вуксанових Стгдвољуб Јат^о — 246
 Вуле — види Живковић Вукашин

Вучак (код Смедерева) — 714
 Вучанске пл. — 186
 Вучево (код Чајнич) — 578
 Вучетић Драган — 636
 Вучетић Мица Трпче — 636
 Вучиних Душан — 133
 Вучјак (предео) — 622
 Еучје (код Лесковца) — 261, 372
 Вучко — види Милићевић Добри-воје
 Вучковић Војислав — 117
 Вучковић Љубо — 559, 560

Г

Габровица (код Књажевца) — 415
 Гаврић Драгомир Кицош — 554
 Гагинци (код Лебана) — 695, 698
 Гаглово (код Крушевца) — 412
 Гаичани (код Косјерића) — 647
 Гајић Ђура — 208, 209, 214, 215
 Гајић Љубивоје Ђока — 497
 Гајић Ратко — 209
 Гајтан (пл.) — 371, 687, 699
 Галама — види Фратрових Петар
 Галин — види Кузмић Драга
 Гарачићи (код Пријепоља) — 624, 625
 Гараше (код Аранђеловца) — 60, 513
Гарда:
 —• Горска — 649, 689
 Гаревина код Александровца) — 345
 Гарина (код Ивањице) — 598, 601, 605, 608
 Гацко — 582
 Геца — види Ђосић Добрица
 Гиздавићи (код Ивањице) — 594
 Гиље (к. 192) — 85, 87
 Главинци (код Светозарева) — 83
 Главница (вис) — 621
 Главница (код Ивањице) — 593
 Главница (код Рудоваца) — 516
 Глелић (код Кпаљева) — 530
 Гле^ица (Г. и Д., код Ивањице) — 608
 Г.ттобовац (код Смел. Палачге^ — 364
 Глијеч (код Ивањице) — 563, 565, 566
 Глисница (код Пљеваља) — 574, 581
 Глог (к. 1169) — 568
 Глог (код Пљеваља) — 582
 Глоговац (код Светозарева) — 90

- Глоговац Васо Вале — 524, 527
Гњилане — 371, 524, 525, 528, 692
Гобель (код Ушћа) — 598
Говеђа глава (вис) — 615, 616
Гогих Петар Мићун — 297
Годећево (код Т. Ужица) — 614
Гојиновац (код Прокупља) — 519
Гојка — види Обрадовић Радмила
Големо Село (код Врања) — 259
Голеша (код Пљеваља) — 585, 589
Голешница (код Ниша) — 177
Голија (пл.) — 342, 691
Голо брдо (к. 1627) — 624, 625
Голубац — 219, 220, 291, 312, 325, 367, 448
Гольовићи (код Ушћа) — 596
Горажде — 576, 578, 579, 582, 627
Гордић Богдан — 80, 81, 98
Горјани (код Ваљева) — 33, 612
Горња Речица (код Прокупља) — 494
Горња Сипуља (код Текериша) — 140
Горња Трешњевица (код Аранђеловца) — 105, 212, 213, 251
Горња Трнава (код Прокупља) — 247
Горња Црнућа — види Црнућа (Г. и. Д., код Г. Милановца)
Горњак (манастир, код Крепољина) — 218, 219, 239, 240
Горњачка клисура — 285, 300, 328
Горњи Бранетићи (код Г. Милановца) — 250
Горњи Милановац — 105, 108, 112, 113, 212—214, 250, 513, 551, 636
Горски — види Петровић Драгослав
Готовуша (код Пљеваља) — 582, 584
Гоч (пл.) — 19, 178, 342
Гоабовац (вис, на Церу) — 140
Гоабовац (код Обпеновца) — 43—45
Гоабовица (код Г. Милановца) — 212
Грабовина (код Ивањице) — 563
Грабовница (код Куршумлите) — 698
Гоабово (код Панчевац) — 425
Гоабовци (код Земунри) — 442, 444
Гра^ап С. и Д. код Жабљака) — 577—579
Гпалац (код Утића) — 600
Гоалина (к. 778) — 614
Гоапина (пл.) — 575, 584, 612
Градина (предео) — 612
Грајићи (код Ушћа) — 604
Граница (к. 787) — 612—614
Граница (код Пљеваља) — 584
Граница (код Младеновца) — 183
211
Грање (код Вишеграда) — 590
Грбић Стојан — 505
Гргетег (код Ирига) — 422, 424
Гргуревци (код Ирига) — 152
Гргуровци (код Лебана) — 697
Грдан (код Ушћа) — 604, 608
Грделица — 186, 259, 261, 372, 378, 693
Гребац (вис, на Јастрепцу) — 246, 249
Грегорин Марија — 118
Гредетин (код Алексинца) — 244
Гредина (код Т. Ужица) — 615, 616
Грејач (код Ниша) — 177
Грза (р.) — 97
Гривска (код Ивањице) — 610, 611
Грлиште (код Зајечара) — 415
Грљан (код Зајечара) — 408
Гроцка — 16, 334, 498, 673
Гружа (код Крагујевца) — 71, 72, 330, 346
Грујић Радован Шумадинац — 552
Грујица — види Михајловски Кирил
Груловић Аћим Слободан Сремчић — 176, 160, 163, 402, 478, 481
Груловић Никдла Стари — 13—15, 81—83, 88—90, 92, 94, 95
Групе
НОВ и ПОЈ:
— Млавска (Стишка, Рамска) Пожаревачког НОП одреда — 170, 263
— Моравска Пожаревачког НОП одреда — 263
— Оперативна дивизија (2. прол. 5. НОУ крај., 17. НОУ) — 691, 699
— Печка (Звишка) Пожаревачког НОП одреда — 170, 263, 286
— Ударна дивизија (2. пролет. и 5. НОУ) — 550, 655, 664, 699, 701
четничке
корпуса:
— Великоморавска — 689, 702, 703
— Нишавска — 700

Грчић Рајко — 44
 Грчка — 427
 Губеревац (код Гуче) — 603
 Губеревац (код Крагујевца) — 73
 Губеревац (код Раље) — 50, 225
 Губетин (код Прокупља) — 500
 Гужвица Светозар — 477
 Гујин кам. — 612
 Гумешевац (код Ивањице) — 566,
 "567, 609, 610
 Гусарица (к. 1535) — 607
 Гуча — 563, 602, 603
 Гуштерице (код Ивањице) — 600

Д

Дабовина (код Калиновика) — 582
 Дадинци (код Власотинца) — 397
 Даково (код Ивањице) — 600
 Далмација — 422, 577
 Дамјановић Божидарка Кика —
 211, 384, 398
 Дамњан — види Максимовић Ми-
 лојко
 Дамњановић Божа Пуковник —
 250
 Дамњановић Велимир Ћата — 170,
 286, 450
 Дамњановић Живка — 94, 96—98,
 138
 Дангић Јездимир — 197, 207
 Дапчевић Пеко — 691, 699, 701
 Даросава (сада Партизани, код А-
 ранђеловца) — 69, 107, 182, 331,
 386, 516, 549, 552—554, 577, 655
 Дашница (код Ниша) — 177
 Дворане (код Крушевца) — 246,
 247, 344, 406
 Дебели Јасен (код Ивањице) — 604
 Дебело бр. (вис, код Пецке) — 144
 Дебрц (код Шапца) — 17
 Девечерски Олга — 477
 Девецић Душан Жика — 532, 683
 Девица (рељеф) — 661
 Девојачки камен (к. 971) — 694, 695
 Девча (код Прокупља) — 246, 249,
 502
 Девчић Ивица Обалац Војо — 16,
 23, 331, 462, 530
 Дедејић Благоје — 586
 Дедијер Владо Бора Гангстер — 73
 Дедина (код Крушевца) — 345
 Декаре (код Чајничка) — 576
 Дели Јован (пл.) — 464
 Делиблато (код Ковина) — 128, 498
 Делре Јулија — 118

Денеба — види Удицки Предраг
 Деретин (код Ивањице) — 562, 563,
 565, 592
 Деспотовица (код Ивањице) — 594,
 598—600, 608
 Деч (код Старе Пазове) — 423

Дивизије

НОВЈ:

- 1. пролетерска — 13
- 2. пролетерска ~ 490, 527, 529,
550, 558, 559, 571, 572, 577, 595,
620, 628, 631, 634, 642, 645, 655,
699
- 3. НОУ — 628
- 5. НОУ крајишка — 430, 462,
527, 529, 550, 572, 575—579, 581
—583, 585, 588, 590, 595, 608—
612, 616, 617, 619—621, 624—626,
634, 642, 655, 699, 712
- 6. пролетерска — 711
- 11. НОУ — 478
- 16. НОУ (војвођанска) — 84,
456, 476, 477, 479
- 17. НОУ — 699
- 21. НОУ — 663, 687, 690—698,
700
- 22. НО — 676, 678, 682, 687,
690, 700
- 23. НОУ — 555, 631, 656, 661,
665, 687, 690, 700, 702—704, 713
- 24. НО — 687, 690, 692, 694—
700
- 25. НО — 545, 676, 687, 688, 690
—692, 694—696, 700, 703, 704, 713
- 45. НО — 488, 518, 545, 704

бугарске:

- 27-ма — 688
- 29-та — 682

немачке:

- 1. брдска — 714
  - 342-га — 107
  - 717-та — 112
  - „Вражја" — 577, 582
  - „Грос Дојчланд" — 646, 647
  - „Принц Еуген" — 577, 582
- Дивош (код Сремске Митровице)
 — 419, 422, 423
 Дивци (код Ваљева) — 65
 Дивчибаре (код Ваљева) — 145
 Диклић Глигорије Жарко (Будни)
 — 176, 178
 Диманић Милорад Милош — 187,
 543

- Димитријевић Божидар Душко
 Мали (Козица) — 340, 445, 507,
 509
 Димић Хранислав Новак (Жика)
 — 366
 Димчо — види Кораћ Димитрије
 Динић Најдан Сима — 545
 Добановци (код Земуна) — 418, 443
 Добра Вода (код Пљеваља) — 584
 Добраче (код Ариља) — 564, 611
 Добрево (код Кратова) — 526
 Добри До (код Ивањице) — 593,
 598, 604, 608
 Добри До (код Медвеђе) — 373, 374,
 699
 Добрич (предео) — 243, 245, 248—
 250, 470, 493, 502, 544, 545
 Добрње (код Петровца) — 322
 Добро поље (предео) — 619, 621
 Добродо (код Т. Ужица) — 612, 613
 Доброселица (код Чајетине) — 569,
 592, 622, 623
 Добротић (рудник, код Прокупља)
 — 372
 Добрујевци (код Бољевца) — 248
 Добрун (код Вишеграда) — 589—
 591, 642, 643
 Докић Петар — 435
 Докићи (код Ивањице) — 593
 Долац (код Берана) — 627
 Долац (код Ушћа) — 596
 Долови (код Ушћа) — 598, 599, 614
 Дољашница (код Пожаревца) —
 506
 Дољевац (код Ниша) — 246, 372,
 373, 700, 701
 Дон — види Ђорђевић Никола
 Доња Бела Река (код Бора) — 325
 Доња Коњуша (код Куршумлије)
 — 698
 Доња Речица (код Прокупља) —
 243, 249
 Доња Сварча (код Прокупља) —
 492
 Доњи Вакуф — 80
 Доњи Гајтан (код Лебана) — 699
 Доњи Крчин (код Рековца) — 80
 Доњи Милановац — 322, 367, 461,
 704
 Дорћол (део Београда) — 118
 Драга Петријевац — види Степа-
 новић Драгољуб
 Драгачево (предео) — 601, 623
 Драгичевићи (код Ивањице) — 599
 Драгица (код Прибоја) — 568, 569,
 592
 Драгобуца (код Врања) — 695
 Драговац (код Пожаревца) — 509
 Драгодол (код Пецке) — 143
 Драгољ (код Љига) — 512
 Драгоцвет (код Светозарева) — 83
 181
 Драгошевац (код Светозарева) —
 20, 83
 Драгуша (код Блаца) — 246, 247,
 485, 492, 493
 Дражањ (код Гроцке) — 497
 Дражинићи (код Ивањице) — 594,
 596
 Дракулић Милан Стојан — 253
 Драшковићи (код Нове Вароши) —
 561, 568, 610
 Дрводеља (код Медвеђе) — 698
 Дрежник (код Т. Ужица) — 612,
 613
 Дрен (код Уба) — 44, 45
 Дреновац Бора Ацо — 462, 511, 654,
 655
 Дреново (код Нове Вароши) — 559
 Дреновци (код Врбање) — 438, 441
 Дрењак (код Венчана) — 516
 Дрењанин Спасоје Зека — 349
 Држановац (код Ниша) — 243
 Дријетањ (код Т. Ужица) — 646
 Дрина (р.) — 21, 149, 164, 341, 430,
 477, 479—481, 529, 553, 576, 577, 640
 Дрињача (код Зворника) — 456
 Дрлупа (код Младеновца) — 49, 50,
 252, 551
 Дрљевић Сава — 560, 628, 631
 Дројићи (код Т. Ужица) — 615
 Друговац (код Смедерева) — 550,
 551, 638—640, 659, 714
 Дружетићи (код Ваљева) — 145,
 146, 148, 354, 355
 Дубац (Г. и Д., код Чајничка) — 576,
 601, 602, 604
 Дубница (код Зворника) — 456
 Дубница (код Свилајнца) — 322
 Дубока (код Кучева) — 312
 Дубона (Д. и Г., код Младеновца)
 — 348, 360, 363, 510, 639
 Дубочка (код Пожаревца) — 322
 Дуга Лука (код Врања) — 394
 Дуга пољана — 645
 Дугалић Душан — 68
 Дугошевић Вељко — 307
 Дудаш Гојко — 234
 Дудић Драгојло — 18
 Дулић Милош Миша — 295, 304,
 369, 530
 Дудовица (код Лазаревца) — 655

Дудулајце (код Ниша) — 242, 243, 248, 555
Дулен (код Крагујевца) — 96
Дулић (код Гацка) — 118
Дунав (р.) — 264, 322, 466, 556, 656, 662, 704, 714
Дунда — види Савић Загорка
Дупци (код Бруса) — 342
Дучина (код Лазаревца) — 50, 75, 251
Душко — види Димитријевић Бо-
жидар
Душко — види Михајловић Јерко
Душко — види Николић Милојко
Душко — види Станимировић
Мија

Ђ

Зајићи (код Ивањице) — 608
Ђаков камен (триг. 1003) — 648
Ђаковићи (код Чајничка) — 575, 583, 588, 599, 605
Ђаково (код Ивањице) — 604, 605, 607
Ђера — види Петровић Славољуб
Ђерман (код Криве Паланке) — 533
Ђетина (р.) — 612
Ђилас — види Марковић Ђорђе
Ђипша (код Илока) — 425
Ђока — види Гајић Љубивоје
Ђоковић Новак — 477
Ђонић Бранко — 477
Ђонових Бранко — 674
Ђорђевић Александар Шане — 133
Ђорђевић Бора — 46
Ђорђевић Драгомир Илија — 243, 244
Ђорђевић Живко — 73
Ђорђевић Никола Дон — 243, 241
Ђукановић Блажо — 37
Ђукановић Пера — 165
Ђулекар (код Лебана) — 692, 693, 697, 698
Ђунис (код Крушевца) — 245, 410, 633
Ђурђевић Живан — 351, 352
Ђурђевић Радомир — 351, 352
Ђуринац (код Петровца) — 322
Ђуринци (код Младеновца) — 49, 51
Ђурић Љубодраг Љубо — 581
Ђурица Пера — 131
Ђуричић Бошко — 84—87, 90, 95
Ђуришић Павле — 571, 583, 643

Ђуровић Василије Жарки — 246, 296, 297, 488
Ђуровић Машан — 131, 132
Ђуровићи (код Чајничка) — 576—579

Е

Европа — 110, 123, 125, 664
Егић Обрад — 563
Енглеска — 14, 27, 30, 66, 204, 237, 256, 374, 545, 664
Ераковић Саво Страхиња — 489
Ердевик (код Срем. Митровице) — 422

Ерјавец Пепи — 98

Ж

Жабаре (код Тополе) — 109
Жабари (код Пожаревца) — 240, 264, 311, 322, 329, 448
Жагубица — 240, 307, 316, 321, 367, 448, 464, 713
Жакула Недељко — 111
Жалац Пера — 97
Жапско (Г. и Д., код Врања) — 677
Жарки — види Ђуровић Василије
Жарко — види Веселинов Јован
Жарко — види Диклић Глигоргле
Жарко — види Петровић Војин
Жарков Димитрије — 465
Ждрело (код Петровца) — 713
Жегљан (код Куманова) — 533
Жегра (код Гњилана) — 393
Жедна глава (к. 1439) — 568, 569
Железница (код Ушћа) — 596
Живановић Витока — 498
Живановић Воја — 441
Живеница (код Прибоја) — 589
Живица (код Гуче) — 603
Живко — види Лазовић Обрпд
Живко — види Станојловић Ео-
ривоје
Живковац (код Смедерева) — 633
Живковић Вукашин Вуле — 541
Жидовићи (код Чајничка) — 575
Жика — види Девеџић Душан
Жика — види Димић Хранислав
Жилник Конрад Слободан — 244, 281, 282, 501
Жињ (код Плеваља) — 574, 532
Жирча (код Прибоја) — 572
Житић Чеда — 45
Житковац (код Алексинца) — 410

Житни Поток (код Ппокупља) - 373, 688
Житорађа (код Прокупља) — 373
Жујовић Сретен Црни (Бели) — 14, 34, 430
Жуков Георгије — 288
Жуне (код Крагујевца) — 73
Жунић Милорад Баца — 80, 82, 88
Жупа (предео) — 341, 345, 403, 410, 501

З

Заблаће (код Чачка) — 32
Забој (брдо) — 611
Заборак (код Чајничка) — 580, 582, 583, 586, 588
Забрђе (код Нове Вароши) — 558, 559, 572, 582, 583, 585, 587, 588
Забрђе (код Петровца) — 322, 329
Заглавица (код Пљеваља) — 574, 582
Загорац Илија Јова Расинац — 545
Заграђе (код Берана) — 627
Заграђе (код Зајечара) — 415
Заграђе (код Рудника) — 332
Загреб — 175, 200, 452, 455, 456
Задравец Елза — 128
Зајечар — 23, 35, 38, 41, 117, 197, 203, 220, 283, 366, 408, 409, 414, 415, 463, 487, 631, 701, 704
Замфир — види Крстић Сзетозав
Заостро (код Пљеваља) — 573, 574, 582, 588
Западна Морава (р.) — 21, 342, 489, 530, 691
Заплање (предео) — 557
Запоље (код Нове Вароши) — 623
Запоточе (код Ивањице) — 598
Зарићи (код Т. Ужица) — 646
Засеље (код Т. Ужица) — 612
Зафред Иван Мића Словенац — 348, 363, 364
Зацкуље (код Ушћа) — 595
Збориште (предео, код Бајине Баште) — 620, 621
Звечка (код Обреновца) — 42
Звизд (код Кучева) — 448, 507
Звонце (код Пиоота) — 542
Зворник — 13, 456, 477, 545
Здиавиње (код Крушевца) — 246, 412
Здравчићи (код Т. Ужица) — 612, 613
Зебика (код Крушевца) — 344
Зека — види Дрењанин Спасоје

Зеленовић Данило — 473
Земун — 235, 236, 421, 452
Зеоке (код Лазаревца) — 70, 105
Зетина Мара — 247
Зечар Милан Обрен — 427, 428, 527, 528

Зечевић Влада — 63, 430
Зечевића вис — 609
Зечевићи (код Гуче) — 562, 603, 609
Злакуса (код Т. Ужица) — 612, 613
Злата (код Прокупља) — 688
Златановце (код Куманова). — 397
Златар (пл.) — 624, 625
Златари (код Бруса) — 345
Златари (код Рудог) — 585
Златарско брдо — 624, 625
Златибор (пл.) — 18, 213, 624
Златковић Ђура Милић — 548
Златник (код Вишеграда) --- 590
Златово (код Петровца) — 322
Злегиња (код Александровца) — 345

Зличих Ђорђе — 159
Злот (код Бора) — 92, 661
Змај — види Крстић Божидар
Змајевац (код Руме) — 153

Зоне:

— 3. оперативна НОВ Хрватске — 175, 235
Зотовић Михајло — 544
Зрењанин Жарко Уча — 159, 160
Зума — види Петровић Разз'менка

И

Ибар (р.) — 132, 489, 527, 530, 595-598, 607, 644, 664, 687, 691, 699
Ибарска долина — 130, 131, 178, 520, 663, 664
Ива — види Степановић Живко
Ива — види Цекић Ђура
Иван Кула (код Медвеђе) — 374, 699
Иванов Вићентије — 87
Ивановић Божа — 373, 413, 470
Ивановић Миленија — 468
Ивановић Михаило Калињин — 98
Ивановићи (код Т. Ужица) — 615
Ивановци (код Љига) — 226
Ивање (код Лебана) — 486, 699
Ивањица — 429, 490, 530, 562, 563, 565, 566, 593, 596—599, 601, 602, 604, 606—612
Ивачковић Гордана Црна — 158

Ивковић Јубомир Шуца — 16, 637, 639, 641, 658
 Игњатовић Милисав Јанко — 282
 Игриште (к. 1064) — 691
 Избеница (код Варварина) — 85
 Избице (код Ушћа) — 597
 Избиште (код Вршца) — 128
 Извор (код Параћина) — 97
 Изубра (р.) — 594
 Илија — види Атанацковић Жи- ван
 Илија — види Ђорђевић Драгомир
 Илија — види Прица Светислав
 Илијак (к. 509) — 113
 Илинце (код Прешева) — 525
 Илинци (код Шида) — 437
 Илинчићи (код Ивањице) — 594
 Илић Вјекослав — 524
 Илић Воја — 118
 Илић Марица Мица — 243
 Илић Михаило — 97
 Илић Павле — 590, 591
 Илић Радомир — 545
 Илич Владимир *Леџин* — 321, 126
 Илок — 417, 418, 422, 424
 Илонца (код Ивањице) — 567
 Имрић Мартин — 331
 Инђија — 236, 237
 Ириг — 417, 421, 423, 424
 Иса — види Черкез Расим
 Исаиловић Љуба Брзина — 545
 Италија — 422, 664, 679

Ј

Јабланик (предео) — 144
 Јабланица (Д. и Г., код Чатетине) — 569, 570, 592, 622, 643, 697—699
 Јабланица (код Бољевца) — 365
 Јабланица (предео, V јуж. Србији) — 10, 178, 179, 248, 249, 259, 261, 309, 336, 345, 375, 378, 405, 427, 428, 433, 459, 463, 470, 482, 484, 485, 492, 524—527, 531, 590, 592, 687, 692, 695, 699
 Јабланица (р.) — 371, 372, 692, 697
 Јабуков Гроб (код Чајничка) — 578, 581, 588
 Јабуковик (код Црне Траве) — 460
 Јавор (пл.) — 567, 609
 Јаворац (пл.) — 689, 690, 692
 Јаворина Савета Саша — 527, 528
 Је.ворје (пл.) — 588
 Јагњило (код Младеновца) — 74
 388

Јагодина (сада Светозарево) — 19, 20, 23, 83—89, 366, 485
 Јагодићи (код Бајине Баште) — 647
 Јадар (предео) — 476
 Јадовик (пл.) — 625, 626, 650
 Јајинци (код Београда) — 118
 Јајко — види Вуксановић Славо- љуб
 Јајце — 288
 Јакаљ (код Т. Ужица) — 814, 615
 Јаков — види Милинић Милан
 Јаково (код Земуна) — 458
 Јакубов Гроб — види Јабуков Гроб
 Јакшић Емилија Мара — 499
 Јанићи (код Вишеграда) — 590, 592
 Јанко — види Пгњатовић Милисав
 Јанко — види Миљковић Славко
 Јанко — види Стојановић Брана
 Јанкова клисура — 371
 Јанковић Богдан — 446
 Јанковић Велимир — 465
 Јанковић Добросав — 477
 Јанковић Живадин Кум — 80, 81, 87, 88
 Ј&њковић Столе — 476
 Јанковци (код Винковаца) — 455
 Јањић Тика — 581
 Јарандо (код Ушћа) — 597
 Јарац — види Јовановић Ђорђе
 Јарменовци (код Тополе) — 106
 Јасеново (код Нове Вароши) — 559, 561, 568, 569, 592, 610, 649, 650
 Јасеново (код Голупца) — 312
 Јасиковице (код Бајине Ваште) — 619
 Јасиково (код Мајданпека) — 323
 Јастребац — 37, 38, 93, 118, 177, 179, 180, 242, 244—246, 249, 336, 342, 343, 371, 407, 484, 485, 489, 490, 492, 502, 546, 555, 556, 688, 689, 692
 Јаћовићи (код Ивањице) — 594
 Јевремовић Воја Тгатбоођапин — 218, 239, 291, 300, 311, 314, 322, 448, 450
 Јевтић Драгољуб — 545'
 Јевтић Ратко — 468
 Јеленић Милутин — 330
 •Телић Машо — 615
 Јеличић Ната — 476
 Јелова гора — 212, 213, 530, 614, 619, 647
 Јеловик (код Аранђеловпа) — 225, 473, 513
 •Темовић Душан — 132
 Јеоеша — види Стпмболић Петап
 Јерковић Владимир Баја — 243, 245

- Јерковић Јован — 16, 55
 Јерковић Небојша — 141, 142
 Лечмиште (код Ивањице) — 598, 600
 Јова — види Буха Василије
 Јова — види Загорац Илија
 Јова — зиди Јовановић Драгољуб
 Јован — види Јовановић Стнимир
 Јовановац (код Крагујевца) — 71
 Јовановић Добри — 539, 683
 Јовановић Драги — 259
 Јовановић Драгољуб — 36, 118, 430, 531
 Јовановић Драгољуб Јова — 180, 181, 334
 Јовановић Ђорђе Јарац — 75, 331, 350, 364
 Јовановић Ђура Мића — 160
 Јовановић Здравко — 77, 145
 Јовановић Мија — 476
 Јовановић Милош Ставра — 296
 Јовановић Миодраг — 477
 Јовановић Миодраг — 322
 Јовановић Мирослав Трулеж — 209, 369
 Јовановић Радивоје Брадоња — 165, 251, 284, 287, 295, 303, 308, 631, 634
 Јовановић Радован Васа — 196, 355
 Јовановић Радош Сеља — 176, 178, 242, 245, 310, 503, 505, 518, 631, 632
 Јовановић Станимир Јован — 242, 245, 296, 297
 Јовановић Трајко Јосиф — 518, 545
 Јованчевићи (код Ивањице) — 565
 Јовац (код Ђуприје) — 85
 Јсвић Драгољуб — 170
 Јовић Слободан — 674
 Јовићевић Павле Раде — 528
 Јовичић Стеван — 402
 Јововић Десимир Чича Милован — 178, 310, 460, 488, 523, 657, 663, 666
 Јока Петар Бановац — 498, 550, 638, 639
 Јоле — види Перичин Живан
 Јосиф — види Јовановић Трапко
 Јосовић Божидар Бунда — 545
 Јсца — види Милосављевић Јован
 Јоца — види Савковић Светислав
 Јошаница — 597
 Јошаничка Бања (код Краљева) — 132, 699
 Јошева (код Уба) — 45
 Јошевица (р.) — 45
 Југовап (код Прокупља) — 118
 Југово (код Пљеваља) — 582, 584
 Јужна Морава (р.) — 244 371 37>
 522, 534, 687, 690, 693, 695, 703
 Јунак — види Николић Миодраг
 Јунковац (код Тополе) — 109
 Јуришић — види Суботић Петар
 Јухор (пл.) — 83, 88
- К**
- Кадњача* — 614, 619, 647, 648
 Каиро — 410
 К.акмужи (код Жабљака) — 574
 Калабић Милан — 169, 218, 324
 Калабић Никола — 352, 355, 516
 Каленић (манастир, код Трстеника) — 82, 88
 Каленићи (код Т. Ужица) — 613
 Калесија (код Зворника) — 456
 Калиновик — 577, 582
 Калињин — види Ивановић Мк-хаило
 Калица (код Берана) — 628
 Каличанин Тихомир Тиле — 545
 К.алуђеровићи (код Пљеваља) — 583, 585, 589
 Калуђерске баре (шума) — 619, 647, 648
 Калуђерске воденице (код Ариља) — 563
 Калуђерце (код Лесковца) — 309
 Калушевићи (код Ивањице) — 593
 Камендол (код Гроцке) — 658
 Каменица (брдо, код Нове Вароши) — 559
 Каменица (код Аранђеловца; — 517
 Каменица (код Ваљева) — 17, 18
 Каменица (код Ниша) — 281.
 Каменица (код Новог Сада) — 417, 424, 455
 Каменово (код Петровца) — 321, 322
 Камењани (код Ушћа) — 596
 Канаћи Светислав Мали Риста — 531, 673, 674, 685
 Кандић Тихомир — 105
 Каона (код Краљева) — 133, 601—604
 Каона (код Кучева) — 322
 Каоник (код Крушевца) — 345
 Каонска бандера (код Кучева) — 507
 Кападаг (пл.) — 427, 428, 524, 525, 527
 Кзпдћопћевић Петар — 425, 496, 497, 679

- Караичић Недељко Брка (Милисав) — 176, 180, 309, 310, 335, 365, 408, 415, 416, 427, 428, 432, 434, 459, 460, 462, 463, 484, 490, 500, 602, 505, 518, 520—523, 529, 531, 546, 555, 557, 631—633
- Караула (код Пријепоља) — 624, 625
- Кардељ Едвард — 430
- Карлица Миленко Пилот — 299, 324
- Каровић Риста Сима — 514, 550, 658, 712
- Касидол (код Пожаревца) — 323, 324
- Касидол (код Прибоја) — 573, 585
- Катараш Милош — 323, 324
- Катићи (код Ивањице) — 562—565, 567, 568, 610, 623, 645, 649
- Катуниште (код Ивањице) — 593
- Катушница (р.) — 559, 560
- Каћа — види Стругар Милица
- Кацубер (к. 1570)- — 628
- Качер — 252, 330, 551, 553, 659
- Кватерник Емил Јанковић — 175
- Кент — види Петровић Радомир
- Кесеровић Драгутин — 93, 342, 344, 410, 470, 489, 493, 501, 504, 519, 531, 534, 689, 691, 698, 699
- Кеслер Милован — 444
- Кика — види Дамјановић Божи-дарка
- Китка (к. 1154) — 693—696
- Кицош — види Гаврић Драгомир
- Киш Ђура — 151
- Кладница (код Сјенице) — 133, 134
- Кладово — 217
- Кладурово (код Кучева) — 168, 169, 322
- Клаићи (код Медвеђе) — 374, 696
- Клачевица (код Параћина) — 89
- Клеково (код Нове Вароши) — 568, 610
- Кленак (код Шапца) — 236, 452
- Кленике (код Бујановца) — 536
- Кленовник (код Костолца) — 313, 321, 328, 448
- Клење (код Голупца) — 240, 312, 318, 325
- Клик (к. 514) — 113
- Клиновац (код Бујановца) -- 533
- Климерине (код Пљеваља) — 575
- Клисура (предео, код Ариља) — 563, 564, 610, 611
- Клисурица (код Прокупља) — 243, 394
- Клокочевац (код Д. Миланосца) — 322, 704
- Кљајић Филип Фића Шајкача - 13, 14
- Кнежевићи (код Гуче) — 803, 649
- Кнић (код Крагујевца) — 72, 73, 346
- Књажевац — 366, 408, 414, 415, 555, 661, 704
- Кобиље (код Крушевца) — 322, 412
- Кобишница (код Неготина) — 415
- Ковачевац (код Младеновца) — 139, 389—391, 445, 639
- Ковачевић Ђура — 502
- Ковачевић Милан Миливоје — 262, 500, 504, 522
- Ковачевић Милија Максим — 527, 528
- Ковачевић Радован Максим — 262, 296
- Ковачевићи (код Ивањице) — 598
- Ковизле (код Куршумлије) — 699
- Ковин — 453
- Кожуар (код Уба) — 44
- Козал — види Стаменковић Ђерђе
- Козаревина (код Чајничка) — 581
- Козица — види Ди.итријевић Бо-жидар
- Козјак (пл.) — 427, 525, 533
- Козји Дол (код Босиљграда) — 677
- Кокин Брод (код Нове Вароши) — 558, 559, 561, 568, 569, 624
- Коларе (код Светозарева) • - 83
- Колари (код Смедерева) — 715
- Коларов Владимир Коча — 158
- Колашин — 573
- Кололеч (код Врања) — 694
- Колубара (р.) — 143, 144, 214, 215
- Комадине (код Ивањице) — 503, 626

Команде НОВЈ:

места:

- Бајчинце — • 494
- Барбатовца — 546
- Велика Плана — 494
- Драгуша — 494, 546
- Кулина — 546
- Стрелац — 548
- Чачак — 76, 78, 122

подручја:

- румског — 443, 458
- сремскомитровачког — 456
- за Пирот — 548
- за Топлицу — 470, 504

четничке:

— Врховна — 489, 679, 680
Комарани (код Нове Вароши) — 650

Комитети КПЈ:

- Месни за Београд — 116, 117, 222,
- Месни за Бечкерек — ^58
- Месни за Ваљево — 351
- Месни за Крушевац — 334
- Месни за Ниш — 102
- Месни за Нојаревац — 506
- Месни СКОЈ-а за Чачак — 194
- Национални ослобођења Југославије (НКОЈ) — 430, 497
- Обласни за источну Босну — 480
- Обласни за Космет — 427, 524
- Окружни за Аранђеловац — 12, 13, 16, 53, 167, 172, 173, 182, 184, 189—191, 208, 210, 213, 221, 222, 304, 331, 332, 369, 398, 467, 472, 491, 510, 512, 515, 540, 54У. 552, 633, 654, 711
- Окружни за Ваљево — 24, 26, 164, 165, 183, 222, 303, 351, 354, 355, 398, 478, 481, 511
- Окружни за Врање — 188, 335, 428, 432, 460, 487, 532, 539, 675, 679, 681, 683
- Окружни за Зајечар — 41, 197, 199, 203, 281, 283, 365, 367, 368, 407, 409, 414, 416, 432, 434, 461, 464, 466, 487, 488. 555, 556, 558, 631
- Окружни за Јагодину — 19, 23, 31, 34, 83, 89
- Окружни за јужни Банат — 123, 127, 128
- Окружни за Крагујевац — 329, 331, 347, 356, 357, 398, 468
- Окружни за Краљево — 178
- Окружни за Крушевац — 33, 89, 176, 180, 249, 334, 346, 460, 520
- Окружни за Лесковац — 34, 100, 103, 186, 309, 310, 334—336, 343, 380, 428, 459, 461, 469, 470, 482—484, 487, 492, 500, 501, 503, 505, 533
- Окружни за Мајевницу — 478
- Окружни за Младеновац — 304, 398, 445, 467, 468, 472, 491, 496, 497, 499, 506, 508, 510, 511, 514, 515, 540, 541, 549—552, 637, 638, 640, 641, 654, 658, 661, 671, 673, 684—686, 711—714
- Окружни за Ниш — 9, 11, 34, 36, 37, 100, 102, 174, 176, 177, 179, 188, 282, 310, 334, 335, 431, 434, 460, 461, 463, 488, 501, 523, 556, 631, 656, 666
- Окружни за Пирот — 541, 543, 547, 548
- Окружни за Пожаревац •— 168, 216, 220, 285, 286, 288, 299, 302, 320, 337, 340, 341, 347, 367, 398, 445, 468, 506, 507, 509, 514, 549, 684, 712—714
- Окружни за Поморавље — види Окружни за Јагодину
- Окружни за северни Бинат — 158
- Окружни за Семберију — 476
- Окружни за Срем — 150, 151, 157, 234, 238, 236, 421, 442, 457
- Окружни за Топлицу — 503, 518, 519, 523, 631—633
- Окружни за Ужице — 23
- Окружни за Чачак — 23, 32, 162, 196, 230, 398, 511, 633, 636
- Окружни за Шабац — 140, 142, 476, 477
- Окружни СКОЈ-а за Аранђеловац — 189
- Окружни СКОЈ-а за Врање — 532
- Окружни СКОЈ-а за јужну Бачку — 159
- Окружни СКОЈ-а за Лесковац — 462
- Окружни СКОЈ-а за Пирот — 543
- Окружни СКОЈ-а за Срем — 238
- Окружни СКОЈ-а за Топлицу — 504, 518, 544, 546, 547
- Покрајински за Босну — 164
- Покрајински за Војводину — 157—160, 705, 709
- Покрајински за Македонију — 202
- Покрајински за Србију — У, 11, 12, 16, 20, 22—27, 30, 33, 34, 36, 37, 41, 79, 83, 88—90, 94, 100, 103, 115, 117, 118, 129, х35—137, 141, 157, 163—167, 172, 178, 130, 182, 184, 186, 188, 189, 191, 192, 197, 199, 200, 202, 203, 205—207, 209, 216, 217, 220—222, 230, 233,

- 234, 242, 254, 258, 287, 293—295, 299, 302, 303, 309, 310, 320, 329, 334, 337, 347, 351, 356, 365, 367, 369, 398, 407, 409, 414, 415, 427—429, 431, 432, 445, 459, 464, 466, 468, 469, 476, 478, 432—484, 488, 496, 502, 506, 511, 515, 518, 520, 522, 529, 531, 532, 541, 543, 544, 547, 550, 551, 555, 557, 577, 631, 634, 636, 640, 656, 658, 661, 665, 671, 674, 675, 681, 685, 712, 713
- Покрајински за Срем и Бачку — 157
  - Покрајински СКОЈ-а за Војводину — 159
  - Покрајински СКОЈ-а за Србију — 115—118, 189, 196, 356, 462, 463, 499, 541
  - Рејонски за Београд — 118
  - Срески за Власотинце — 543
  - Срески за Гњилане — 524
  - Срески за Добрич — 502
  - Срески за Земун — 234
  - Срески за Космај — 12У, 130, 135—137, 139, 166, 167, 207
  - Срески за Лазаревац — 552
  - Срески за Лужницу — 543
  - Срески за Масурицу - - 537, 539
  - Срески за Неготин — 409
  - Срески за Прешево — 428
  - Срески за Чачак — 194
  - Срески врањски — 537, 678
  - Срески пчињски — 537
  - Срески СКОЈ-а за Приштину — 526
  - Срески СКОЈ-а за Чачак — 194
  - Централни — 22, 24—26, 81, 84, 138, 150, 157, 159, 160, 197, 200, 234, 235, 309, 310, 429, 459, 477, 705
  - Централни КП Хрватске — 401
  - Централни СКОЈ-а — 10, 115
- Константиновић Драђжо — 378
 Коњарник (код Прокупља) — 688
 Коњска Река (на Тари) — 621
 Коњувце (Г. и Д., код Алексинца) — 523, 688
 Копанчине (код Бијелог Поља) — 626
 Копањане (код Врања) — 677
- Копаноник (пл.) — 178, 245, 371, 373, 374, 403, 413, 534, 687—659, 691, 692, 699
 Копашница (М. и В., код Лескобца) — 372
 Копиљак (к. 1126) — 695
 Копљаре (код Аранђеловца) — 108
 Копривница (код Ниша) — 177
 Кораћ Божидар — 488
 Кораћ Димитрије Димчо — 517
 Кораћ Јово Срђа — 366
 Кораћница (код Младеновца) — 51, 660
 Кордун — 100, 125
 Коретин (код Огошта) — 694
 Коријени — види Коријењ
 Коријењ (код Ушћа) — 596
 Коритник (код Рашке) — 644
 Корман (код Крагујевца) — 73
 Корнауер Рудолф — 128
- Корпуси**
НОВЈ:
- 1. босански — 288
  - 2. НОВ и ПО Хрватске — 417
  - 3. НОВЈ — 478, 479
  - 12. НОВЈ — 479, 706
  - 2. ударни НОВЈ — 539, 572, 573, 578, 579, 583, 620, 623, 626
  - 14. НОВЈ — 702, 704, 705, 713
- бугарски:*
- 1. окупациони — 179
- четнички:*
- 1. јуришни — 699
  - 1. косовски — 689
  - 2. јуришни — 699
  - 2. косовски — 689
  - 2. равногорски — 592, 635, 689, 699
  - 4. јуришни — 699
  - Ваљевски — 616, 647, 649, 689, 699
  - Варварински — 689, 702
  - Великоморавски — 689
  - Вршачки — 709
  - Делиградски — 486, 555, 689
  - Златиборски — 646, 649, 689
  - Ибарско-студенички — 592
  - Иванковачки — 702
  - Јаворски (Цветићев) — 131, 644, 689
  - Јастребачки — 689
  - Књажевачки — 465, 486, 555

- Колубарски — 551
- Крајински — 415, 464, 486, 703
- Милешевски — 649
- Млавски — 464
- Нишавски — 486
- Пожешки — 649
- Поцерски — 689
- Расински — 489, 504, 569
- Ресавски — 702
- Руднички — 551, 553, 655
- Сувопланински — 555
- Тимочки — 486, 555, 703
- Топлички — 483, 489, 501, 504, 547, 632, 689
- Хомољски — 703
- Церски — 623
- Церско-мајевички — 647
- Шумадијски — 689
- добровољачки (Љотићеву):*
- Српски — 621
- Корчагин — види Младеповић
- Аранђел
- Косанић Милутин — 640
- Косаница — 249, 375, 378, 383, 406, 413, 470, 485, 486, 500, 504, 545, 689
- Косаница (р.) — 692
- Косановић Сава — 288
- Косанчић (код Лебана) — 297, 378, 459, 688, 699, 700
- Косатица (код Пријепоља) — 625
- Косићи (код Т. Ужица) — 617
- Косјерићи (код Т. Ужица) — 117, 118, 614, 615, 648
- Космај (пл.) — 13, 23, 50, 146, 172, 184, 210, 214, 222, 252, 348, 356, 384, 430, 467, 509, 549, 551—554, 639, 660, 671, 673, 674, 711
- Космача (код Куршумлије) — 413, 690, 699
- Космет — 309, 334, 527, 639
- Косовица (код Ивањице) — 593, 594
- Ксово — 371, 374, 427, 428, 524, 525, 527, 528
- Косовска Митровица — 131, 664, 699
- Костадиновић Милорад Ненад — 296
- Костадиновић Светомир Станко — 638
- Костадинце (код Огошта) — 694
- Костић Аца — 105
- Костић Живорад Моравац — 244, 340, 431
- Костић Предраг Пега — 325
- Костолац — 211, 291, 311, 313 321 328, 436, 448
- Котовић Марика — 674
- Коћура (код Врања) — 679
- Коцелјево (код Ваљева) — 18
- Коча — види Коларев Владимир
- Кочане (код Прокупља) — 471
- Кошани (код Ивањице) — 094
- Кошарно (код Врања) — 077
- Кошеви (код Крушевца) — 345, 521
- Крављи До (код Пожаревца) — 318
- Крагујевац — 20, 36, 67—69, 71—73, 83, 87, 90, 96, 98, 105, 183, 190, 212 —214, 221, 222, 252, 330, 334, 356, 357, 369, 446
- Крајина (неготинска) — 307, 325, 409, 415, 435, 466, 486, 530, 663
- Крајковац (код Прокупља) — 242, 246
- Краље (код Берана) — 627
- Краљевац (к. 372) — 425
- Краљевица (код Зајечара) — 409
- Краљево — 19, 36, 72, 112, 113, 132, 133, 181, 411, 521, 596, 603, 604, 664, 685
- Краљевци (код Руме) — 237
- Крашница Абдула Алија — 524, 525, 528
- Крвије (код Петровца) — 322
- Крга Илија — 98
- Кремна (код Титовог Ужица) — 462, 619, 621, 646, 648
- Крећи (код Чајничка) — 576
- Крива Паланка — 533, 675, 682
- Крива Река (код Г. Миланогца) — 225, 226, 252
- Крива Феја (код Врања) — 526, 534, 535, 543, 675, 695
- Криваја (код Прокупља) — 485
- Кривача (код Гуче) — 603
- Кривача (код Кучева) — 322
- Криви Вир (код Бољевца) — 325, 365, 415, 703
- Крижан Милица — 435
- Крњача (код Пљеваља) — 582—534, 587
- Крњево (код Смед. Паланке) — 635
- Крсмановић Бранко Параћинац — 13—15, 20, 33
- Крстић Божидар Змај — 609
- Крстић Јован Мргуд — 503, 547
- Крстић Ратко Баја — 502
- Крс-тић Светозар Замфир — 260, 262, 296
- Крстић Слободан Уча — 332, 333, 385

Крстић Стојан — 296
 Круие — види Миловановић Хра-
 нислав
 Крупањ — 65, 269
 Крушевац — 35, 93, 94, 176, 181, 341,
 342, 344—346, 380, 403, 410, 411, 460,
 485, 438, 489, 520—523, 544, 032, 685,
 691
 Крушевица (код Рековца) — 79,
 83, 88, 553
 Крушчица (Г. и Д., код Ивањице;
 — 610—612
 Крцун — види Пенезић Слободан
 Крче (Г. и Д., код Пљеваља) —
 574, 579, 581, 582, 584
 Крчедин (код Инђије) — 421
 Крчмир (М. и В., код Беле Па-
 ланке) — 557
 Крчмао (код Ваљева) — 145
 Кубан* (у СССР) — 425
 Кузманов Боривоје Лала — 242
 Кузмин (код Шида) — 155, 456
 Кузмић Данило — 362
 Кузмић Драга — 362
 Кузмић Драга Галин — 362
 Кузмић Радован — 362
 Кукавица (пл.) — 10, 11, 187, 258,
 259, 336, 371, 372, 378, 459, 470,
 483, 485, 533, 687, 692, 693, 695, 696,
 700
 Кукујевци (код Шида) — 455
 Кула (код Петровца) — 312, 322
 Кулина (код Алексинца) — 487
 Кулић Марко — 128
 Кум — види Јанковић Жчвадин
 Куманица (код Ивањице) — 593,
 594, 608
 Куманово — 259, 393, 428, 526, 675,
 676, 700
 Кумовац (вис, на Церу) — 140
 Кун — види Андрејевић Ђорђе
 Купиновац (код Свилајнца) — 321
 Купиново — 418, 442, 453, 455
 Купци (код Крушевца) — 341, 344,
 406, 521
 Куршумлија — 179, 372—374, 483,
 485, 486, 489, 519, 545, 547, 632, 689,
 691, 699, 700, 701
 Куршумлијска Бања — 689—691
 Куса Врана (код Пирота) — 548
 Кусадак (код Младеновца) — 390,
 445, 510
 Кутлово (код Куршумлије) — 690,
 691
 Кућани (код Нове Вароши) — 569,
 592, 622

Кучајна (код Кучева) — 322
 Кучево — 168, 170, 217, 218, 239,
 240, 265, 311, 312, 321, 322, 325, 435,
 448, 713
 Кушић Радо — 477, 673, 674
 Кушићи (код Ивањице) — 562, 563,
 565—567, 592, 607—609, 612
 Куштримовић Ника — 483, 485, 486

Л

Лабуд — види Лабудовић Милорад
 Лабудовић Милорад Лабуд — 190,
 212, 215, 226, 253, 333
 Лабуково (код Сокобање) • — 432
 Лазаревац — 69, 106—108, 110, 354,
 660
 Лазаревић Владета — 107
 Лазаревић Живојин — 370
 Лазаревић Радослав Ратко • — 243
 Лазаревић Светозар — 370
 Лазаревићи (код Т. Ужица) — 617
 Лазих Милан — 45
 Лазих Миодраг Милош Гребачки
 — 243
 Лазница (код Жагубице) — 436, 448,
 450
 Лазовић Обрад Живко — 545
 Лајковац — 183, 354
 Лајчић (код Огошта) — 695
 Лала — види Кузманов Боривоје
 Лалинце (код Враћа) — 258
 Ланиште (код Светозарева) — 80
 Лаоле (М. и В., код Петровца) —
 322
 Лапатинце (код Лебана) — 688
 Лапово — 71
 Ласовачка (пл.) — 703
 Лаћарак (код Срем. Митровице) • —
 456
 Лебане — 336, 373, 469, 482, 489, 687,
 688, 690, 694, 697—700
 Левач (предео) — 20
 Лединци (код Петроварадина) —
 418, 424—426
 Лежмир (код Сремске Мктрови-
 це) — 422, 425
 Лекино брдо (део Београда) — 116
 Лекић Данило — 145, 706
 Лековић Војо Цвикераш — 116, 134
 Лелићи (код Ваљева) — 144, 612
 Ленђел Јован — 128
 Лењин — види Илич Владкмир
 Лепаван (предео, код Ваљева)
 — 617
 Лепаја (код Прокупља) — 249

Лепенац (код Бруса) — 342
 Лепенац (пл.) — 689, 690
 Лепосавићи (код Рашке) — 131, 593, 608
 Лесковац — 10, 11, 37, 38, 117, 259, 309, 336, 371, 372, 378, 385, 387, 459, 469, 470, 482, 484, 485, 489, 687, 688, 692, 693, 697, 699, 700
 Лесковица (код Ваљева) — 145
 Летовица (код Прешева) — 394
 Леце (рудник, код Лебана) — 10, 372
 Лешак (код Рашке) — 131
 Лика — 97, 100, 125
 Лим (р.) — 571, 572, 582, 585—587, 589, 590, 625—627, 642
 Липар (предео) — 80
 Липе (код Смедерева) — 446, 510
 Липовац (код Крушевца) — 345
 Липовац (код Шида) — 437
 Липовица (код Медвеђе) — Н74, 693, 695—697
 Липовица (шума, код Београда) — 50, 384, 386, 387
 Лиса (рудник) — 565
 Лисац (пл.) — 464
 Лисица (пл.) — 371
 Лисичина (код Чајничка) — 588
 Лисјачке ливаде (предео) — 611
 Лисовић (код Раље) — 50, 135, 468
 Ловци (код Крушевца) — 344
 Лозница — 143, 352
 Лозно (код Ушћа) — 596, 597
 Локве (код Нове Вароши) — 559
 Лола — види Рибар Иван
 Ломница (код Крушевца) — 344, 406, 412, 523, 531
 Лондон — 197, 204, 218, 259, 288, 523, 679
 Лончаник (код Уба) — 43
 Лопарда (код Медвеђе) — 699
 Лопатањ (код Ваљева) — 17
 Лопушник (код Петровца) — 322
 Лоћика (код Рековца) — 83, 177
 Луге (код Берана) — 627
 Лугомир (р.) — 85
 Лужница (предео) — 548
 Лужница (р.) — 612
 Лука — види Његован Максим
 Луке (код Ивањице) — 601, 603, 604, 623
 Лукића врхови — 611
 Луковићи (код Ивањице) — 608
 Л5Ково (код Бољевца) — 366
 Луне — види Миловановић Миодраг

Луне — види Тошић Милун
 Лупоглав (код Ивањице) — 593
 Лучице (код Пожаревца) — 318

Љ

Љешница — 617
 Љешница (код Голупца) — 240
 Љотић Димитрије — 64, 66, 100, 101, 197, 240, 311, 403, 446, 467, 492, 514, 529, 672
 Љуба — види Радосављевић Добривоје
 Љуберађа (код Пирота) — 548
 Љубеш (Г. и Д., код Алекснца) — 244
 Љ.убинић (код Уба) — 45
 Љубинковић Лазар Саша — 420, 458
 Љубић (код Чачка) — 18
 Љубић Стојан Столе — 296, 297, 4Е4
 Љубичевац (код Г. Милановца) — 214
 Љубиш (код Нове Вароши) — 559, 561, 568, 610, 612, 622, 646, 649
 Љубо — види Ђурић Љубодраг
 Љубовија — 616
 Љубостиња (манастир) — 80
 Љубоја Лазар — 387
 Љупче — види Несторовић Даринка
 Љута крушка (к. 576) — 6СЗ
 Љуто поље (предео) — 621
 Љутовница (код Г. Милановца) — 196

М

М, Вашица (код Шида) — 437
 М. црнокоса (к. 698) — 612
 Магаш (код Лесковца) — 690
 Магл.еш пл. — 145, 618
 Мађарска — 520, 663
 Мајдан (код Рудника) — 225
 Мајдан (пл.) — 371, 690
 Мајданпек — 217, 313, 321, 328
 Мајевица — 235
 Мајиновићи (код Ваљева) — 144
 Мајсторовићи (код Гуче) — 603
 Мајур (код Рековца) — 83
 Македонија — 164, 175, 188, 202, 309, 310, 374, 524, 526, 527, 687
 Маковица (код Младеновца) — 137
 Маковишта (код Т. Ужица) — 614, 616
 Максим — види Ковачевић Мк-лија

- Максим — види Ковачевил 1-адован
Максим — види МакбимоЕлћ МилЮЈКО
Максим — види Секулић Никола
Максимовић Милојко Даљћан — 518
Максимовић Милојко Максим — 545
Макци (код Голупца) — 800, 319, 326
Мала Иванча (код Смедерева) — 50, 74, 225, 640
Мала Липовица (код Огошта) — 694
Мала Мушица (код Огошта) — 694
Мала Река (код В. Шиљегоца) — 246
Маленик (триг. 1158) — 92
Малешевић Ранисав — 352
Малешево (код Голупца) — 286
Мали — види Димитријевић Божидар
Мали — види Канаћи Светислав
Мали — види Поповић Славко
Мали Извор (код Зајечара) — 408, 702
Мали Пожаревац — 348, 467, 475, 497, 498, 637
Мали Шиљеговац (код Крушевца) — 412
Малић Милош — 118
Мало Бујковце (код Огошта) — 694
Маљен (пл.) — 146, 577, 616, 619, 648
Мана (код Ивањице) — 593
Манастирица (код Кучева) — 168, 322
Мангић Рад. — 93
Мангура (брдо) — 624
Мандић Раденко — 195
Манђелос (код Срем. Митровице) — 422, 425
Манојловић Милош Милан — 296, 379
Манојловци (код Д. Шаторње) — 252
Манци — види Фочек Марија
Мара — види Јакшић Емилија
Мара — види Ранђић Дара
Марјановић Богдан — 76, 78
Марјановић Јован — 131
Марјановић Светислав Бели — 98
Марко — види Васиљевић Живан
Марко — види Поповски Јелисије
Марко — види Ранковић Александар
Марков до (предео) — 622
Марковац (код Свилајнца) — 321, 322, 329
Марковић Драгослав Рођа — 299, 325, 339, 340
Марковић Дража — 172, 211, 499, 712
Марковић Душан — 337, 689
Марковић Ђорђе Ђилас — 234
Марковић Жика — 689
Марковић Миле Шећер — 524, 525
Марковић Милорад — 181
Марковић Милорад — 89
Марковић Милутин — 545
Марковић Мома Вук — 220, 304, 308, 331, 340, 351, 355, 398, 429, 430, 462, 531, 581, 665
Марковић Предраг Алимпије — 413, 530
Марковић Саша — 169
Марковић Светозар Тоza — 159, 160
Мартиновић Ратко — 63
Мартинци (код Срем. Митровице) — 151, 154, 456
Маскар (код Смед. Паланке) — 213
Маскова (код Ивањице) — 562, 563, 566, 567, 592, 593, 609
Маслари (код Ариља) — 611
Масуричко поље — 536
Матерић Илија — 653
Матијевић Милан — 116
Матићи (код Ваљева) — 647
Матовићи (код Ушћа) — 596
Матори — види Средојевић Милисав
Маћедонци (код Медвеђе) — 699
Мацуте (код Прибоја) — 590
Мачва — 36, 100, 107, 141—144, 476—479
Мачек Влатко — 710
Мачја Стена (код Медвеђе) — 374
Мачкатица (код Сурдулице) — 543, 547, 701
Мачковац (код Крушевца) — 346
Мега — види Поповић Милентије
Медведник (масив) — 144, 148
Медвеђа — 373, 692, 694
Медојевац (код Рековца) — 83
Међаш (код Брчког) — 476
Међуречје (код Прибоја) — 572, 573, 585, 589, 645
Међухана (код Блаца) — 247, 504
Мејане (код Куршумлије) — 699

- Мекиш (код Прокупља) — 246
 Меле — види Смиљанић Радован
 Мелница (код Петровца) — 322
 Мелово (код Лебана) — 695
 Мељак (код Жабљака) — 574, 575, 577, 578
 Мерчез (код Куршумлије) — 700
 Металац — види Стојановић Пера
 Металица (коса) — 607
 Метлика (код Чрномља) — 288
 Метлица — види Металица
 Метоксија — 427
 Механџић Гаврило Војко — 426, 444
 Мијалковић Милан Чича Стоилко — 20, 33
 Мијатовић Цвијетин — 480
 Мика — види Младеновић Сретен
 Мика — види Милосављевић Милован
 Микеш Ђорђе — 159
 Микуловац (код Прокупља) — 246
 М.иладиновић БОжа — 465
 Миладиновић Драгиша — 169
 Милан — види Манојловић Милош
 Миланковић Младен — 89
 Милановић Мика — 87
 Милановић Милан — 331
 Милановић Хранислав Круне — 545
 Миланово (код Врања) — 677
 Миланче — види Благојевић Милан
 Миланца (код Мвањице) — 565, 593
 Милатовац (код Крагујевца) — 71
 Милатовић (код Ивањице) — 601
 Милатовић Милорад — 295, 304
 Миле — види Тодоровић Милутин
 Миленковић Живојин Мирко — 242, 244
 Миленовић Синадин — 397
 Милетић Вера Мира — 287
 Милеуснић Перо — 97
 Милешево (манастир) — 624, 650
 Миливоје — види Ковачевић Милан
 Милина (код Текериша) — 140
 Милинић Милан Јаков — 524
 Милисав — види Караичић Недељко
 Милић — види Златковић Ђура
 Милић — види Поповић Светозар
 Милић Обрад — 84
 Милић Славољуб — 436
 Милићевић Добривоје Вучко — 497, 498
 Милићевић Митар Сацак — 524, 527
 Милићи (код Гуче) — 603—605, 607, 645
 Милован — види Јововић Десимир
 Миловановић Даница — 552
 Миловановић Живадин — 105
 Миловановић Миливоје — 93
 Миловановић Миодраг Луне — 563, 613
 Миловановић Сава — 336, 373
 Милојевић Јанко — 407, 412, 521
 Милојевић Милоје — 88
 Милојевић Милоје Митар — 286, / 299, 508, 509
 Милојевић Миодраг — 93
 Милорци (код Уба) — 43
 Милосав — види Хабуш Андрија
 Милосављевић Јован Јоца — 31
 Милосављевић Јубинка Српкиња — 430, 462, 463, 531, 581
 Милосављевић Милован Мика — 398
 Милосављевић Милосав — 77, 577
 Милош —• види Диманић Милорад
 Милош Гребачки — види Лазић Миодраг
 Милошевац (код Бајине Баште) — 620
 Милошевић Боривоје Никола — 242
 Милошевић Десимир — 475
 Милошевић Миливоје Славко — 502, 545
 Милошевић Никола Ћира — 422, 423
 Милошево (код Светозарева) — 31
 Милтеновић Десимир — 394
 Милутин — види Милић Милош
 Милутиновић др Радомир — 433
 Милутиновићи (код Ивањице) — 598
 Миљанић Симо — 527
 Миљановци (код Зворника) — 456
 Миљковић Славко Јанко — 384, 337
 Милић Милка Ана — 222, 356, 476, 477, 481
 Милић Милош Младен Милутин — 165, 511, 636
 Милић Раде — 192, 196
 Мионица (код Ваљева) — 65, 647
 Миоче (код Прибоја) — 572, 585, 642
 Мира — види Милетић Вера
 Миријево (код Пожаревца) — 264, 286, 299, 300, 446

- Мирко — види Миленковић Жи-
војин
 Мирко — види Ракић Милић
 Мирков Мића — 325
 Мирковић Бранко — 51
 Мирковци (код Винковаца) — 455
 Мироч (пл.) — 464
 Мирошевце (код Лесковца) — 259,
261, 698, 700
 Мисаиловина (код Вишеграда) —
590
 Мисача (код Аранђеловца) — 105,
107, 242
 Мискић — види Мускић
 Мита — види Хабуш Андрија
 Митар — види Милојевић Милоје
 Митровић Божидар — 435
 Митровић Живорад — 435
 Митровић Ратко — 114
 Митровић Ратко Шиља — 121
 Митровић Стефан — 479, 480
 Мића — види Јовановић Ђура
 Мића Словенац —• види Зафред
Иван
 Мићун — види Гогић Петар
 Михаиловић Дража — 12, 58, 62,
93, 95, 101, 108, 112, 131, 132, 169,
191, 193—195, 197, 198, 200, 201, 203
—205, 218, 229, 232, 233, 240, 246,
249, 258, 259, 279, 285, 288, 291, 294,
300, 311, 312, 314, 321, 322, 326, 328,
333—336, 344, 349, 356, 372, 374—
376, 378, 387, 397, 414, 448, 453—456,
459, 466, 468, 483, 485—487, 490,
496, 501, 510, 529, 534, 552, 602, 613,
616, 656, 657, 679, 680, 688, 709
 Михајло — види Нешковић Бла-
гоје
 Михајловац (код Неготина) — 445,
446
 Михајловић Илија — 370
 Михајловић Јерко Дершко — 446,
Михајловић ЈБуба — 689
 Михајловић Љубица — 370
 Михајловић Стеван — 473
 Михајловски Кирил Грујица —
242, 245, 296, 297, 344, 413
 Михаљевци (код Ст. Пазове) — 237
 Мица — види Илић Марица
 Мицин Петар — 446
 Миша — види Дудић Милош
 Мишковица (код Пријепоља) — 625
 Мишљеновац (код Кучева) — 299
 Млава (р.) — 314, 326, 327, 448, 507
 Младен — види Минић Милош
 Младен — види Николић Раде
 Младен — види Радовановић Ми-
лић
 Младеновац — 16, 67, 96, 108, 138,
172, 207, 209, 211, 354, 364, 391, 445,
446, 496, 510, 660, 672, 684
 Младеновић Аранђел Корчагин —
504, 518
 Младеновић Сретен Мика — 10, 38,
117
 Мланча (код Ушћа) — 604—606, 608
 Мокра Гора (код Т. Ужица) — 621,
648
 Момчилово (код Лебана) — 698
 Морава (р.) — 83, 84, 88, 91, 94, 97,
177, 187, 188, 244—246, 261, 286,
314, 322, 336, 338, 411, 412, 470, 487,
495, 509, 519—521, 523, 526, 528, 532
—534, 536, 555, 677, 687, 693, 700
 Моравац — види Костић Живорад
 Моравица (р.) — 527, 563—565, 608
 Моравци (код Медвеђе) — 374
 Моравча (код Ивањице) — 611
 Морача Милутин — 651
 Москва — 24, 136, 430
 Мостар — 582
 Мочиоце (код Пожеге) — 559—561,
566, 568, 569, 610
 Мравинци (код Т. Ужица) — 616,
618
 Мрамор (код Ниша) — 246, 492
 Мрвош (код Лебана) — 698
 Мргуд — види Вукановић Љубиша
 Мргуд — види Крстић Јован
 Мрдаре (код Куршумлије) — 690,
691
 Мрдаце (код Бијелог Поља) — 626
 Мољак (код Прокупља) — 519
 Мрчајевци (код Чачка) — 113
 Мудраковац (код Крушевца) — 345,
547
 Музаћ (код Блаца) — 406
 Мујовићи (код Ивањице) — 599
 Мурина — 627
 Мтптеница (код Иове Вароши) —
569
 Мускић (код Медвеђе) — 374
 Мустапић (код Кучева) — 318
 Мустапћки салаши (код Голупца)
— 300
Мутни врх (к. 1443) — 567
 Мутница (Г. и Д.) — 95, 97
 Мучањ (пл.) — 563, 623

Н

- Набрђе (код Пожаревца) — 318
Награмак (шума) — 621
Нада — види Радоеављевић Вера
Народноослободилачки фонд
(НОФ) — 117, 122, 261, 366
Настасовић Никола Раде — 330
Наталинци (код Смед. Паланке) —
68—70, 109, 111, 213
Наупари (код Крушевца) — 346
Наход — види Војиновић Ратомир
Небешка (код Ариља) — 611
Неваде (код Г. Милановца) — 112
Неваде (код Куршумлије) — 691
Невесиње — 577, 582
Негбина (код Н. Вароши) — 559—
561, 568, 569, 592, 622, 623
Неготин — 414, 663, 704
Недакуси (код Бијелог Поља) —
627
Недељковић Раја — 73
Недић Милан — 35, 45, 46, 59, 62—
66, 75, 84, 100, 101, 105, 108, 110,
111, 134, 141, 170, 174, 197, 204, 240,
259, 260; 266, 298, 317, 372, 435, 448,
483, 509, 510, 514, 529, 564, 634, 640,
642—644, 647—649, 672, 673, 679
Недић Нешко — 689
Недићи (код Нове Вароши) — 558,
559
Немачка — 74, 157, 184, 193, 203, 206,
213, 421
Ненад — види Костадиновић Ми-
лорад
Ненад — види Чакић Бошко
Нерав (код Криве Паланке) — 533
Нерадин (код Ирига) — 155, 421
Нересница (код Кучева) — 313
Несторовић Даринка Љупче — 242
Нешић Ковачевић Зора Орлова —
296, 297
Нешковић Благоје Михајло — 115,
121, 163, 202, 234, 293, 303, 398, 429,
430, 462, 476, 477, 481, 531, 577, 691
Нешовићи (квд Ивањице!) — 644
Нештин (код Илока) — 418
Никезић Марко — 463, 484, 638, 673
Никола — види Милошевић Бори-
воје
Николић Владислав — 116
Николић Даница — 177
Николић Драгомир Аца Шипа —
542, 543
Николић Живојин Брка — 538
Николић Милета — 69
Николић Милојко Душко — 242,
243
Николић Миодраг Јунак — 337
Николић Михајло — 637, 638
Николић Раде Младен — 446
Николић Радомир — 97
Никчевић Радослав — 31
Никшић Миленко — 76, 78, 113, 122
Никшић Радослав — 194
Ниш — 9, 23, 37, 45, 83, 102, 103, 117,
133, 174, 177, 179, 244, 246, 248, 249,
310, 366, 372, 431, 434, 459, 463, 471,
483, 485, 492, 545, 546, 555, 631, 657,
660, 701, 703, 704
Нишава (р.) — 432, 704
Нова Божурна (код Прокупља) —
243
Нова Варош — 133, 558, 560, 561,
621, 623, 624
Новак — види Димић Хранислав
Новак — види Станковић Спасо.те
Новаков Душан — 435
Новаковић Љуба — 58—60, 62
Новаковић Миодраг Џуца — 434,
504
Новаци (код Александровца) — 410
Нови Бечкерек (сада Зрењанин) —
158
Нови Сад — 117, 150, 158, 159, 452
Новић Радован Цига — 423
Новица — види Пауновић Бранко
Ново Село (код Врања) — 677
Ново Село (код Ниша) — 246, 372,
543
Нокте (код Пљеваља) — 574

Њ

Његован Максим Лука — 449, 507

О

- Обалац — види Девчић Ивица
Обилићево (код Крушевца) — 412
Обла гл. (вис, на Озрену) — 244
Облачина (код Прокупља) — 373
Облик (к. 13101) — 533
Ободине (код Ивањице) — 600
Обрад — види Станисављевић Рат-
ко
Обрадова Столица (ж .ст.) — 41
Обраловић Воја (Чедомир Џомба)
— 477
Обрадовић Радмила Гојка — 309
Ображда (код Лесковца) — 459

- Обреж (код Варварина) — 442—444, 455
- Обрен — види Зечар Милан
- Обреновац — 43—46
- Обртинци (испод пл. Видојевице) — 489
- Огошка река (р.) — 694
- Огоште — 694
- Одбори:**
- Главни народноослободилачки за Војводину — 680, 710
  - Главни народноослободилачки за Србију — 713
  - За Врдник — 706
  - Извршни ХСС — 709
  - Окружни народноослободилачки за Младеновац — 511, 685, 686
  - Окружни народноослободилачки за Пирот — 543
- Одреди**
- НОВ и ПОЈ:*
- 1. јужноморавски — 262, 309, 335, 343, 357, 365, 369, 371, 379, 380, 405, 427, 433, 459, 460, 470, 482, 483, 522
  - 1. моравски — види 1. јужноморавски
  - 1. сремски — 417, 421, 422, 424, 426, 442, 455—457
  - 1. шумадијски — 19, 56, 57, 61, 62, 67, 70, 73, 104, 137, 142, 172, 182, 185, 189, 190, 200, 208, 210, 212—214, 221, 225, 226, 250, 251, 253, 287, 293, 294, 303, 304, 308, 316, 330, 332, 333, 346, 349, 350, 354, 369, 405, 467, 472, 512, 515, 549, 554
  - 2. јужноморавски — 376, 378, 392, 427, 539
  - 2. сремски — 417, 437, 438
  - 2. шумадијски — 19, 31, 90, 99, 170, 183, 212
  - 3-ћи 2. корпуса НОВ и ПО Хрватске — 417
  - Вабички — 174, 186, 187, 310, 542
  - Бољевачки — 41, 92
  - Босиљградски — 678
  - Ваљевски — 15—18, 23, 31, 63, 66, 77, 106, 107, 140, 142, 143, 146, 303, 304, 330, 351, 353, 356, 369
  - Врашки — 259, 261, 310, 537, 678, 683
  - „Емин Дурак“ — 334
  - Заглавски — види Књажевачко-бољевачки
  - Зајечарски — види Зазечарско-тимочки
  - Зајечарско-тимочки — 365, 407, 415, 461, 464, 465, 486—488, 495, 504
  - „Зејнел Ајдини“ — 334
  - Ибарски — 664
  - Јабланички — 296, 297, 309
  - Јабланичко-пасјачки — 250, 254
  - Јастребачки — 118, 133, 174, 178, 179, 242, 296, 297, 309, 343, 371, 459, 460, 470, 486, 494, 503—505, 519, 522, 544—546
  - Кикиндски — 158
  - Књажевачки — види Књажевачко-бољевачки
  - Књажевачко-бољевачки — 176, 281, 298, 335
  - Копаонички „Тодор Милићевић“ — 130, 663
  - Космајски — 16, 17, 23, 47, 54, 74, 104, 105, 109, 129, 136, 137, 142, 166, 212, 214, 303, 347, 348, 350, 359, 364, 369, 384, 388, 391, 467, 472, 473, 491, 508, 511, 512, 540, 541, 549, 550, 637—640, 654, 658—660, 671—674, 684, 610, 711, 713
  - Космајско-посавски — 12, 13, 16, 17
  - Косовски — 524—527, 533, 535
  - Крагујевачки — 31, 32, 71, 73
  - Крајински — 281, 293, 325, 365
  - Краљевачки — 178
  - Кукавички (Лесковачки) — 10, 254, 258, 296, 309, 371, 478
  - Мачвански — 107, 140—144, 476—479
  - Моравски — види Поморавски
  - Нишавски (Сврљишки) — 176, 177, 282
  - Нишки — 460, 461, 555, 556, 702
  - Озренски — 38, 87, 176, 177, 244, 248, 281, 282, 335, 431, 488, 495, 500
  - Пиротски — 542, 547, 548
  - Подрински — 63
  - Подунавски — 150—152, 156

- Пожаревачки — 168—171, 218, 217, 227, 238, 262, 266, 285, 287, 290, 293, 299, 307, 311, 317, 320, 321, 327, 329, 435, 436, 447, 461, 506—508, 514, 550, 639, 658, 714
- Поморавски — 19, 30, 31, 79, 83, 89, 91
- Посавски — 16, 17, 31, 42, 46, 49, 52, 106, 107, 109, 117, 118, 142, 212
- Посавско-тамнавски — 148, 477, 673
- Пчињски — 678
- Расински (Крушевачки) — 35, 93, 178, 180, 247, 248, 334, 341, 343, 346, 357, 377—380, 403, 404, 410, 411, 459, 489, 520—522, 546
- Сврљишки — види Нишавски
- Суворборски — 294, 330
- Тимочки — види Зајечарско-тимочки
- Топлички — види Јастребачки
- Ужички — 20, 30, 31, 113, 114, 142
- Фрушкогорски — 150—152, 156, 234
- Црнотравски — 522, 542
- Чачански „Драгиша Мишовић“ — 15, 18, 19, 30—32, 130, 212, 294, 635
- Шеховићи — 164
- непријатељски
- љотићевски:
- 5-ти — 311, 312, 446, 448
- 6-ти — 291
- 12-ти — 177
- Српске државне страже (СДС):
- Београдски — 167
- Грочански — 167
- Младеновачки — 167
- Паланачки — 167
- Параћински — 245
- Раљски — 167
- Смедеревски — 167
- Сопотски — 167
- четнички:
- Алексиначки — 244
- Врабачки — 373
- Горњачки — 170
- Звишки — 218
- Кнежички — 169
- Козјачки — 259
- Пожешки — 113, 114
- Ражањски — 244
- Рановачки — 169, 170
- Ујевачки — 326
- Церски — 63
- Озрен — види Поповић Момчило
- Озрен (пл.) — 38, 244, 249, 335, 413, 520, 546, 687, 690, 702, 703
- Ојковица (код Сјенице) — 558—560, 592
- Околишта (код Ивањице) — 592
- Округлица (код Ивањице) — 593
- Омашница (код Крушевца) — 345
- Опаљеник (код Ивањице) — 562, 563, 565, 566, 592
- Опленац — 551, 554, 659
- Оране (код Лебана) — 697
- Орах (код Власотинца) — 394
- Орашац (код Аранђеловца) — 252
- Орашац (код Уба) — 45
- Срашје (код Смедерева) — 671
- Орешац (код Књажевца) — 408
- Орлова — види Нешић Ковачевић Зора
- Орља (код Пљеваља) — 574, 581 »
- Орља Глава (код Ивањице) — 600, j 605, 608 I
- Орљане (код Ниша) — 249
- Орљево (код Александровца) — 318
- Орман тепе (к. 886) — 694
- Орнице (код Ивањице) — 604
- Орвица (Г. и Д., код Пецке) — 143, 144
- Оруглица (Г. и Д., код Лебана) — 256, 372, 374, 692, 693, 695, 696
- Оршава (у Румунији) — 704
- Осипаоница (код Пожаревца) — 322
- Оскоруша (код Прибоја) — 570, 571
- Осладић (код Ваљева) — 17
- Осоје (код Чајничка) — 575
- Осоница (код Ивањице) — 601, 604
- Остењак (к. 217, код Рудоваца) — 516
- Остојић Вељко — 477
- Остра (код Чачка) — 248
- Острог (код Даниловграда) — 37
- Острозуб (код Предејана) — 397
- Остружањ (код Ваљева) — 17
- Остружница (код Умке) — 386, 387
- Оцокољић Сениша — 300, 464

П

- Павелић Аите — 150, 175, 197, 455, 706
- Павка — види Туртић Михајло

- Павле — види Петровић Душан
 Павлиш (код Вршца) — 159
 Павловић Андрија — 348
 Павловић Власта — 339
 Павловић Предраг — 87
 Павловић Ратко Тићко — 178
 Павловићи (код Ивањице) — 609
 Павловци (код Срем. Митровице) — 422
 Пајевица (код Ушћа) — 596
 Пајић Петар — 133
 Пајовић Радован — 98
 Пајсијевић (код Крагујевца) — 73
 Пакић Душан — 68
 Палез — 554
 Палисат (код Чајетине) — 648
 Палевина (код Косјерића) — 355
 Панаксас Геза — 46
 Пантелић Никола — 105
 Панчево — 128, 158, 673
 Параћин — 41, 83, 87—89, 92, 93, 96, 97, 245, 366, 485, 704
 Параћинац — види Крсмановић Бранко
 Парезане (код Ивањице) — 593, 594
 Парошница (код Лебана) — 697, 698
 Парцани (код Раље) — 50, 252
 Пасјак (код Крушевца) — 345
 Пасјача (пл.) — 178, 179, 249, 371, 372, 459, 470, 485, 504, 688
 Паскаш (код Гуче) — 605
 Паун — види Радић Влајко
 Пауновић Бранко Новица — 248, 250, 296, 297
 Пауновић Драгољуб — 133
 Пауновић Марко — 72
 Пауновић Станко Вељко — 151, 234
 Пашина Раван (код Рогачице) -- 618
 Пега — види Костић Предраг
 Пејовићи (код Ушћа) — 595, 596
 Петчић Милан — 97
 Пек — 300, 314, 322, 325, 327, 333, 448, 507
 Пекић Аца Пера — 199
 Пекчаница (код Краљева) — 601, 603
 Пелагија — види Бабовић Спасе-нија
 Пенезић Слободан Крцун — 581
 Пенезићи (код Рудог) — 587
 Пепељуша (код Крушевца) — 521
 Пера — види Пекић Аца
 Пера — види Поповић Коча
 Пера — види Репац Душан
 Пера Македонац — види Петру-шевић Петар
 Перичин Живан Јоле — 458
 Перовић Бранка — 121
 Перовић Веселин — 584
 Перовић Мирко — 427, 525, 527, 539
 Перуника (код Куршумлије) — 691
 Петка (код Лазаревца) — 68
 Петка (код Пожаревца) — 445
 Петковић Драгољуб Столе — 542
 Петковић Лука — 151
 Петковица (код Шапца) — 140
 Петрже (код Кучева) — 322
 Петријево (код Смедерева) — 540, 638, 639, 714
 Петроварадин — 236, 417, 452
 Петровац (на Млави) — 219, 240, 263—265, 291, 292, 311, 321, 322, 324, 325, 327, 435, 448, 713
 Петровац (пл.) — 687, 690, 692, 699
 Петровић Бора — 89, 94, 96
 Нетровић Брана — 132, 689
 Петровић Војин Жарко — 683
 Петровић Драгољуб Раде — 522
 Петровић Драгослав Горски — 346, 383, 407, 412, 434, 471, 488, 489, 522
 Петровић Дража — 487
 Петровић Душан Шане Павле — 173, 208, 215, 294, 304, 467, 472, 475, 491, 499, 510, 512, 540, 549, 552, 554, 633, 655, 660, 661, 711
 Петровић Јован — 446
 Петровић Леонида — 464
 Петровић Марисав — 311, 446
 Петровић Мијаило — 370
 Петровић Милош — 45
 Петровић Никола — 117
 Петровић Радован — 522, 665
 Петровић Радомир Кент — 464
 Петровић Разуменка Зума — 10, 117
 Петровић Ратка — 543
 Петровић Славка — 445
 Петровић Славољуб Ђера — 177, 532, 683
 Петронијевић Милисав — 107
 Петрушевић Петар Пера Македо-нац — 633
 Пећанац Коста — 10, 34, 36, 38, 45, 46, 58—60, 64—66, 72, 80, 82, 84, 91, 92, 94, 100, 101, 106—108, 110, 111, 131, 132, 135, 197, 218, 240, 372 —374, 378, 461, 485, 486
 Пецка (код Ваљева) — 17, 143, 144
 Печењевце (код Лесковца) — 373, 459

- Пешић Сава — 11
 Пештан (р.) — 106
 Пижуре (код Чајнич) — 578
 Пијаде Аврам — 45
 Пилетић Велимир — 415, 448, 450, 464
 Пилот — види Карлица Миленко
 Пироман (код Уба) — 45
 Пирот — 393, 432, 461, 486, 526, 542, 547, 700, 701, 703
 Писковић Димитрије Трнавац — 178, 242, 244, 245, 248, 296, 297, 379
 Плавна (код Неготина) — 704
 Пламени — види Чупић Ратко
 Плана (В. и М., код Прокупља) — 246, 373, 412, 459, 502, 504, 544, 631, 632, 688, 689
 Планиница (код Љига) — 146
 Плећевић Чеда — 58—60
 Плијеш (код Чајнич) — 578
 Плоешти (у Румунији) — 306
 Плоска (код Т. Ужица) — 618
 Пљевља — 574, 575, 577, 578, 581—583, 587—589, 626
 Поблаће (код Чајнич) — 575, 576, 583, 588
 Поблачница (р.) — 574
- Поверенства КПЈ:**
- Месно за Шабац — 476
  - Окружно за Крагујевац — 221
  - Окружно за Топлицу — 488, 492, 493, 495, 501—503, 505, 518
  - Окружно за округ младеновачки — 172, 207, 211, 337, 347, 349
  - Покрајинско за Банат — 160
  - Покрајинско за Срем и Бачку — 160
  - Покрајинско за југоисточну Србију — 205, 281
  - Среско за срез босилградски — 537
  - Среско за срез пољанички — 537
  - Среско за Ваљево — 304
  - Среско за срез качерски — 189, 512
  - Среско за срез колубапски — 189
  - Среско за срез младеновзчкп — 210
  - Среско за срез опленачки — 189
  - Среско за срез орашачки — 189
  - Среско за Гроцку — 497, 48
  - Среско за подунавски срез 498, 638
  - Среско за Посавину — 468
- Повлен (пл.) — 615—617, 647
 Поглед (код Ивањице) — 609
 Подгорац (код Бољевца) — 92
 Подгорина — 147, 148
 Подјасен (код Бијелог Поља) 626
 Подковачица (код Пљеваља) — 58
 Подосој (код Чајнич) — 588
 Подпећ (код Жабљака) — 574, 612
 Подриње — 100, 476, 480
 Подунавље — 209, 421, 424, 445, 446 510, 550, 638—640, 659, 673
 Пожаревац — 100, 170, 217—219, 240 263, 265, 266, 291, 292, 311—313, 321', 322, 324, 325, 327, 329, 338, 445, 443^ 498, 506, 509, 639, 714
 Пожега — 62, 117, 611—614, 636
 Пожегрмац (код Прибоја) — 572, 585, 586, 589
 Поледица Милоје — 506
 Полић Реља Санцаклија — 355, 598
 Полица (предео) — 627
 Полумир (код Ушћа) — 606
 Поља Колашинска (код Колншина) — 626
 Пољаница (предео) — 683
 Пољаци (код Крушевца) — 410, 411
 Пољска — 311, 663
 Пољска стража Недићева — види Српска државна стража
 Поморавље — 13, 14, 34, 86, 90, 95, 99, 662
 Поникве (код Чајнич) — 577, 578, 580, 582, 619
 Пониквица (код Т. Ужица) — 612
 Поиори (код Ушћа) — 600, 604
 Попа — види Трнић Радован
 Попинци (код Руме) — 237
 Попов До (код Жабљака) — 575
 Попова (код Блаца) — 245, 246
 Поповац (код Параћина) — 90, 98
 Поповац (код Лебана) — 697
 Поповача (код Бајине Баште) — 620
 Поповић (код Раље) — 50, 384, 640
 Поповић Владимир — 479, 481
 Поповић Драган Суља — 545
 Поповић Душан — 391, 473
 Поповић Жика Раде — 171, 230, 241, 265, 286, 293, 300, 320, 327, 329, 436, 451, 507
 Поповић Јеша — 591

- Поповић Коча Пера — 13, 23, 107, 109
 Поповић Милентије Мега — 117, 118
 Поповић Момчило Озрен — 244
 Поповић Светислав Тиле — 495
 Поповић Светозар Милић — 530
 Поповић Славко Мали — 169, 170, 286
 Поповић Тадија — 117
 Поповићи (код Ивањице) — 594
 Поповски Јелисије (Шпанац) Марко — 36, 282
 Попче — види Савић Светозар
 Попчица — види Попшица
 Попшица (код Сврљига) — 432, 465
 Породин (код Свилашца) — 264, 318
 Посавина — 100, 138, 144, 349, 384, 386, 422, 424, 467
 Посавотамнава — 352
 Поткрајче (код Бијелог Поља) — 627
 Поточање (код Т. Ужица) — 612
 Поцерина (предео) — 140, 148
 Правишево (код Нове Вароши) — 624, 625
 Прањани (код Чачка) — 212, 214
 Превешт (код Рековца) — 80, 81
 Превој (код Куршумлије) — 690, 692
 Предејане (код Лесковца) — 393, 533, 543, 547
 Предић Стојан — 415
 Прекадин (код Прокупља) — 688
 Прекопчелица (код Лесковца) — 690, 698, 700
 Прелић Милан — 44
 Прељина (код Чачка) — 195, 196
 Преображење (код Врања) — 677
 Пресјека (код Ивањиће) — 610
 Претезана (код Прокупља) — 485, 492
 Претрешња (код Блаца) — 246, 249
 Прешево — 393, 427, 428, 524, 525, 678
 Прибој (код Врања) — 533
 Прибој (код Нове Вароши) — 134, 559, 570, 572, 573, 582, 585—587, 589—591, 642, 643
 Придворица (код Ивањице) — 594, 598, 599, 603, 604, 608
 Пријевор (код Чачка) — 18, 32
 Прилепоље — 209, 295, 331, 391, 430, 558—560, 582, 583, 623—625, 643, 650
 Пријесначе (код Бијелог Поља) — 626
 Прилике (код Ивањице) — 643, 645
 Приморац Руди — 670, 686
 Принцип — види Стојановић Милош
 Приострељ (код Бијелог Поља) — 627
 Присјан (код Пирота) — 394
 Прислоница (код Чачка) — 113
 Присоје (код Чајнича) — 575
 Прица Светислав Илија — 662
 Причевић (код Ваљева) — 144
 Приштина — 524
 Пркосава (код Лазаревца) — 516
 Прњавор (код Зворника) — 456
 Прњавор (код Ирига) — 419, 421, 424—426
 Прњавор (код Крагујевца) — 71, 73
 Пробиштип (код Кратова) — 526
 Прогорелица (код Ушћа) — 596, 597
 Прогореоци (код Аранђеловца) — 512, 552, 553
 Пројовићи (код Ивањице) — 594
 Прокићи (код Ваљева) — 647
 Прокупље — 118, 242, 243, 249, 372, 373, 469—471, 482, 483, 485, 486, 489, 492, 500, 546, 632, 688—701
 Пролом (пл.) — 371
 Пропљеница (код Ивањице) — 601
 Пуђа Душан Саво — 461, 487, 488, 531
 Пуковац (код Лесковца) — 373
- Пуковни**
Српске драсавне страже (СДС):
 — 1-ви — 688
 — 2-ги — 616, 643, 688
 — 3-ћи — 616, 647
 — 4-ти — 609, 644, 688
 — 5-ти — 586, 642, 644
 — 6-ти — 688
Српског добровољачког корпуса (СДК):
 — 1-ви — 621
бугарски:
 — 13-ти — 683
 — 63-ћи — 688
 — 64. пешадијски — 644
 — 69-ти — 688
 — 70. пешадијски — 644
 — 72. пешадијски — 644
 — 123-ћи — 688
немачки:
 — 749-ти 717. дивизије — 112

Пуковник — види Дамњановић
Божа
Пуста река — 372
Пуста река (предео) — 482, 485, 688,
692, 697, 698
Путниковић Божићар — 108
Пчиња (р.) — 187

Р

Рабреново брдо — 590
Рабровац (код Смед. Паланке) —
213, 388
Раброво (код Кучева) — 171, 230,
299, 300, 312, 318, 323, 325
Раван (код Гргуреваца) — 152—155
Раваици (Г. и Д., код Прибоја) —
570, 571, 591, 642
Равна (код Књажевца) — 702
Равна Гора (код Ивањице) — 609,
610
Равна гора (пл.) — 106, 146, 330,
567, 568
Равна Река (код Ћуприје) — 87, 98,
366
Равниште (к. 1343) — 606, 607
Радан (пл.) — 262, 371, 687, 690—693,
697, 698
Радановци (код Т. Ужица) — 618,
647, 648
Раде — види Бошковић Радбмир
Раде — види Јовићевић Павле
Раде — види Настасовић Никола
Раде — види Петровић Драгољуб
Ррде — види Поповић Жика
Радевачка чесма (к. 992) — 692, 694,
697, 698
Радевце (код Алексинца) — 247
Раденковићи (код Ивањице) — 594
Радијевићи (код Нове Вароши) —
624
Радинац (код Смедерева) — 364,
446, 497, 510
Радић Влајко Паун — 508
Радичковић Стева Васа — 66
Радљево (код Уба) — 45
Радован — види Цекић Слободан
Радовановић Милић Младен — 356,
357
Радованска река (р.) — 365
Радовашница (код Шапца) — 140
Радовић Душан — 689
Радовићи (код Прибоја) — 573, 612
Радовница (код Трговишта) — 536
Радојевић М. — 373
Радојиша (код Нове Вароши) —
134, 558—560, 624
Радојичић Драгоман Стамболија —
487, 488
Радојчин гроб (предео) — 622
Радосављевић Вера Нада — 409
Радосављевић Добривоје Љуба —
202, 310
Радосављевић Емилија Смиља —
532
Радосављевић Миле — 116
Радосин (код Црвене Јабукe) — 397
Радошевић Занфил — 132
Редуловић Зора Вука — 498
Радуновић Блажо — 673
Рађевина (предео) — 140, 143, 144,
478
Рађевићи (код Чајетине) — 580
Ражана (код Косјерића) — 647
Ражан — 244, 703
Разбојиште (к. 1258) — 624
Разбојна (код Блаца) — 341
Рајевац (на Тари) — 621
Рајевић Блажа — 689
Рајкозац (код Тополе) — 107
Рајтер Милада — 121
Рајшићи (код Чајничка) — 577
Ракинац (код Александровца) —
318, 329
Ракић Бранко — 113
Ракић Милић Мирко — 118, 242,
248, 250, 296, 297
Рекић Света — 333, 349, 357, 386, 389
Ракова Бара (код Кучева) — 322
Раковц (код Руме) — 236, 417, 418,
424—426
Раковић Предраг — 689
Ракчићи (код Ушћа) — 596
Раља — 13, 49, 51, 214
Рам (код В. Градишта) — 314
Ранђић Дара Мара — 517
Раниловић (код Аранђеловца) —
75, 213, 516, 660
Ранковић Александар Марко — 20,
25, 116, 121
Ранковић Анђа — 118
Рановац (код Кучева) — 168, 171,
219, 240, 321, 322, 339, 436, 506, 507
Расина — 246, 248, 410, 489, 495, 504,
520—523, 531, 547, 632, 633
Расинац — види Загорац Иллја
Ратаје (код Александровца) — 341
Ратари (код Обреновца) — 43
Ратко — види Лазаревић Радослав
Ратковић (код Рековца) — 79, 80,
181

- Рача (код Куршумлије) — 373, 692, 698
 Рача (крагујевачка) — 14, 65, 93, 99, 185
 Рачиновци (код Врбаше) — 438
 Рачић Драгослав — 63, 352, 689
 Раша — види Богић Веља
 Рашанац (код Пожаревца) — 240, 322, 325
 Рашевица (код Параћина) — 83, 84
 Рашка (код Новог Пазара) — 131 — 133, 604, 664, 699
 Ргаје (код Лесковца) — 10, 519, 690
 Ребел (код Пецке) — 143, 145, 147
 Рековац — 79, 80, 83
 Реметица (код Беочина) — 419
 Репац Душан Пера — 355, 513, 517
 Ресава (р.) — 286, 307, 326, 338
 Ресинац (код Прокупља) — 632
 Ресићи (код Рудог) — 589
 Ресник (код Крагујевца) — 71
 Ресник (код Сокобање) — 661
 Реткоцер (код Медвеђе) — 374, 405
 Рзав (р.) — 561
 Рзиње (код Ивањице) — 601
 Рибар Иван Лола Фишер — 118, 121, 200, 462
 Рибар др Иван Стари — 202
 Рибаре (код В. Шилеговца) — 249, 344, 403
 Рибаре (код Светозарева) — 84
 Рибарска Бања — 373, 403, 410
 Рибашевина (код Т. Ужица) — 614
 Рибникар Владислав — 121, 430
 Рибникар Јара — 121
 Ривица (код Ирига) — 421
 Ригине — види Ртине
 Рипањ (код Београда) — 12, 49, 51
 Риста — види Канаћки Светислав
 Ристић Витомир Витез — 243, 244
 Ристић Милутин — 545
 Ристовац (код Врања) — 526, 536, 676
 Ритошићи (код Пљеваља) — 573, 574, 582
 Ровине (код Ивањице) — 593
 Роган Јова — 513, 517
 Рогатица — 577
 Рогача (код Лазаревца) — 50, 333
 Рогачица — 616, 618
 Роге (код Т. Ужица) — 612
 Рогљево (код Неготина) — 408
 Рогозна (код Новог Пазара) — 132
 Рода — види Андрић Родољуб
 Рођа — види Марковић Драгослав
 Рожанство (код Чајетине) — 649
 Розанов Михајло — 300
 Рокнић Васа — 128
 Романија (пл.) — 246
 Ромел Ервин — 288
 Рончевић Крста — 286, 300, 322, 450
 Ропчево (код Раље) — 252
 Рођевићи (код Гуче) — 603
 Ртањ (пл.) — 703
 Ртине (код Ивањице) — 563
 Руда Буква (код Т. Ужица) — 614
 Рудине (код Пљеваља) — 574, 575, 604, 605, 608, 646, 649
 Рудна Глава (код Д. Милановца) — 322
 Рудник (код Г. Милановца) — 63, 129, 212—214, 513
 Рудник (пл.) — 19, 59, 62, 109, 182, 190, 191, 226, 252, 355, 356
 Рудно (код Ушћа) — 595, 596, 599, 600, 603, 606, 608, 644, 645
 Рудо — 559, 571, 572, 582, 585—587, 589—591, 642
 Рудовци (код Аранђеловца) — 69, 251, 516, 517, 553
 Рујен (пл.) — 526, 527
 Рујиште (код Ражња) — 244
 Рујиште Поље (код Нове Вароши) — 567
 Рума — 236, 421—423, 425, 452, 455
 Румунија — 435, 520, 663, 704
 Рујева главица (вис) — 621
 Рупље (код Црне Траве) — 541
 Русија — види Савез Совјетских Социјалистичких Република
 Руст (код Бајине Баште) — 620
 Русце (код Врања) — 535, 536
 Ручетин (код Ивањице) — 611

С

- Сава (р.) — 42, 419, 443, 452, 453, 455, 481, 660, 673, 711
 Савез Совјетских Социјалистичких Република — 17, 24, 27, 66, 70, 74, 123, 157, 204, 237, 256, 259, 351, 545, 663, 664
 Савић Бранко — 128
 Савић Животије Срба — 503, 505
 Савић Загорка Дунда — 526
 Савић Радивоје Вардарац — 339
 Савић Светозар Тоза Попче — 518, 632
 Савићевић Св. — 209
 Савковић Светислав Јоца — 431
 Саво — види Пуђа Душан

- Савово (код Ушћа) — 599, 600, 604, 605
Савчић Андрија — 304
Сагоњево (код Куршумлије) — 688 — 691
Сајковац (к. 941, код Иванграда) — 627
Сакидол (код Лебана) — 698
Селаковац (код Пожаревца) — 5^7
Салаш (код Неготина) — 367
Самариновац (код Прокупља) — 243
Самаршић Жарко Баћа — 420, 424
Сан Франциско (у САД) — 288
Санде — види Трајковић Алекса-ч-дар
Сандук (код Нове Вароши) — 559
С&нски мост — 288
Сацак — 133, 134, 136, 137, 139, 142, 147, 166, 201, 212, 213, 362, 445, 489, 490, 529, 530, 559, 571, 335. 634, 687, 691
Сацаклија — види Полић Реља
Сарајево — 456, 577
Сараново (код Смед. Паланке) — 225
Сарић Милица — 118
Саставци (код Куршумлије) — 690, 691
Саставци (код Прибоја) — 572. 585 — 587, 589
Сацак — види Милићевић Мнтар
Саша — види Јаворина Савета
Саша — види Љубинковић Лазар
Св. Илија (рељеф, код Врања) — 675
Св Петка (манастир) — 95, 97
Св. Прохор (манастир, код Преше-ва) — 394
Светиња (к. 488) — 69, 105, 108
Светлић (код Крагујевца) — 68, 109
Светозар — види Чиклован Жива
Свилајнац — 65, 83, 90, 98, 99. 264, 311, 321, 329, 448
Свилош (код Срем. Митровице) — 236
Свињаревац (код Брчког) — 476
Свињарица (код Лебана) — 698
Свињште (код Медвеђе) — 699
Сврљиг — 461, 700, 703, 704
Сврљишке планине — 700, 703
Северин (код Рудог) — 585
Себечевац (код Крушевца) — 345
Северово (код Т. Ужица) — 612
Севојно — 580, 612
Сеземче (Д. и Г., код Крушевца) — 346
Секирача (код Медвеђе! — 374
Секулић вода (извор) — 621
Секулић Никола Максим — 508
Секурић (код Рековца) — 79, 181
Селевац (код Смедерева) — 302, 445, 446, 496, 640, 659
Селенић Марко — 477
Селишта (код Ивањице) — 605
Сеља — види Јовановић Радош
Сеља — види *Стољковић* Божи-дар
Сељак — види Вуковић Миле
Семберија (предео) — 476, 479
Семегњево (код Т. Ужица) — 589, 590, 620, 621
Сенаје (код Раље) — 510
Сеништа (код Нове Вароши) — 558, 559, 569, 623
Сење (код Ћуприје) — 98
Сењски рудник (код Ћуприје) — 20, 31, 87, 98
Сеона (код Смедерева) — 638, 714
Серво Михаљ — 158
Сетихово (код Рудог) — 642
Сеча Река (код Т. Ужица) — 614—
616, 618
Сечаница (код Алексинца) — 242, 248
Сибница (код Лазаревца) — 50, 105, 386
Сибница (код Младеновца) — 641, 658
Сибница (код Петровца) — 329
Сивчина (код Ивањице) — 563, 565, 566, 592
Сиге (код Пожаревца) — 169
Сијаринска Бања (код Медвеђе) — 373, 698
Сиљевица (код Рековца) — 79
Сима — види Динић Најдан
Сима — види Кароззић Ркста
Симбирац Мита — 167
Симић Добросав — 145
Симић Драгиша — 370
Симић Милан — 98
Симић Мира — 330
Симић Павле — 613
Симић Сима Суви — 170, 286, 299, 339
Симић Урош — 82
Симовић Душан — 497, 501
Симовче (к. 1349) — 628
Симоновић Радомир Штиглић — 98
Синонове (код Огошта) — 693, 695

- Сипић (код Крагујешда) — 330
 Сираково (код Пожаревца) — 169, 171, 323, 325, 326, 337
 Сирова гора (к. 1195) — 571, 591
 Сирови крај (к. 1479) — 625
 Сирогојно (код Т. Ужица) — 611, 643, 646, 649
 Сисевац (рудник, код Ћуприје) — 98
 Сједињене Америчкг Државе — 66, 204, 237, 256, 288, 545, 664, 710
 Сјеница — 133, 134, 563, 608—610, 624
 Скакавачко поље — 648
 Скела (код Обреноица) -- 42—44, 46
 Скендеровина (код Чнјича) — 575
 Скобаљ (код Смедерева) — 446
 Сковрч (код Лебана) — 698
 Скопље — 202, 259, 533, 701
 Скопска Црна гора — 393
 Славко — види Милошевић Миливоје
 Славник (код Лесковца) — 690
 Слатина (код Крушовца) — 406
 Слатина (код Лазаревца) -- 75, 138, 636
 Слатина (код Ушћа) — 598
 Слемен (триг. 1098) — 661, 702
 Слишане (код Лебача) — 697
 Слободан — види Жилнкх Конрад
 Слободан Сремчић — види Груловић Аћим
 Словенија — 205, 288
 Смајевић Васштаје Ваоо — 188, 310
 Смедерево — 16, 17, 23, 166, 209, 350, 359, 364, 446, 467, 496—498, 5^ 514, 640, 660, 672, 673, 711, 714, 715
 Смедеревска Палацка — 19, 31, 209, 214, 350, 359, 445, 467, 498, 510, 036
 Смилевски Видоје Банкарац Бата — 309
 Смиља — види Радосављевић Емилија
 Смиљанић Вера — 131
 Смиљанић Душан — 689
 Смиљанић Радован Меле — 476
 Смиљевица (к. 1963) — 628
 Смољинац (код Пожаревца) — 312, 322—324
 Смирдан (код Пирота) — 394
 Сокобања — 661, 700, 702, 704
 Соколов вис (к. 1376) — 692
 Соколовица (пл.) — 371, 413, 692
 Соколово (код Нове Ваооши) — 624
 Солдатовић М. Стојадин — 560, 631
 Солотуша (код Бајине Баште) -- 619
 Солун — 246
 Сољани (код Врбање) — 438, 441
 Сомбор — 158, 159
 Соња — види Вребалов Вера
 Сопот (код Београда) — 105, 304, 496, 641, 671
 Сотировић Мирко — 394
 Софија — 83, 536
 Софијанић Ратко — 563
 Сочице (код Чајнича) — 537, 588
 Спаса — види Вукићевић Спасоје
 Специјална полиција — 12, 94, 117, 370
 Сплит — 175
 Срба, — види СавиИ Животије
 Срба — види Стаменховић Драги
 Срба — види Стељановић Иван
 Србија — 9, 13, 15, 23-25, 30, 34, 35, 62, 63, 65, 66, 95, 96, 100, 104, 115—118, 125, 131, 133, 134, 137, 140, 142, 144, 163—165, 188, 197, 200, 201, 203, 205, 283, 292, 294, 295, 298, 303, 309, 321, 335, 348, 365, 367, 369, 372, 415, 425, 426, 430, 432, 448, 453—455, 459, -162—464, 476—480, 484, 486, 487, 490, 522—524, 529, 530, 534, 547, 550, 551, 555, 572, 579, 586, 602, 626, 631, 655, 656, 661, 665, 667, 673, 674, 683, 686—688, 691, 701—704, 709, 710
 Срђа — види Кораћ Јово
 Средњево (код Голупца) — 312, 326
 Средојевић Милисав Матори — 171, 299, 325, 339
 Срем — 150, 151, 157, 160, 234, 236, 386, 418, 419, 421—423, 426, 429, 451—453, 455, 478, 479, 481, 673, 680, 705, 706, 709, 711
 Сремска Митровица — 151, 159, 236, 421—423, 452
 Сремска Рача — 151
 Сремски Карловац — 452
 Сремчевић Станислав Црни — 12, 53, 222
 Сремчић Слободан — види Груловић Аћим
 Срећко — види Тасковић Дуаан
 Српкиња — види Милосављевић ЈБубинка
 Српска државна стража — 79, 170, 252, 264, 291, 311, 312, 318, 321, 323, 328, 335, 341, 342, 344, 348, 353, 359, 360, 364, 369, 373, 374, 384, 467, 474, 497, 498, 540, 644, 648
 Ставе (код Ваљева) — 143, 144

- Ставра — види Јовановић Милош
 Стајић Васа — 710
 Стајковце (код Сурдулице) — 536
 Сталаћ — 244, 245, 410, 485
 Стаљин — види Висарионович Јп-сип
 Стаљинград (у СССР) -- 288, 455
 Стамболија — види Радојичић Драгоман
 Стамболић Петар ЈеремиЈ-ч Бошњак — 20, 33, 90, 95, 99, 429, 462, 463, 490, 520, 522, 523, 529, 531, 691
 Стаменковић Драги Срба Бранко — 188, 356, 398, 432, 439, 463, 484, 488, 489, 520, 522, 529
 Стаменковић Ђорђе Козак — 262
 Стаменковић Лепа — 463
 Стамница (код Петровца) — 322
 Станимировић Јован — 368
 Станимировић Мија Душко — 283, 368
 Станимировић Мирослава — 368
 Станимировић Пер-а — 368
 Станина Река (код Пецке) -- 143, 144
 Станисављевић Живота -- 31
 Станисављевић Милисав — 386
 Станисављевић Ратко ООрад — 500
 Станишић Бајо — 197
 Станишић Миодраг — 196
 Станко — види Васић Георгије
 Станко — види Костадиковић Светомир
 Станковић Спасоје Новах — 243
 Станојловић Боривоје Живко — 242
 Станојловић Милан Чамција — 516
 Станошевић Вујадин — 554
 Станци (код Крушевца) — 345
 Станчул Младен — 128
 Стари — види Груловић Никола
 Стари — види Рибар др Иван
 Стари Бечеј — 159
 Стари Брод (код Фоче) — 430
 Стдечевићи (код Т. Ужица) — 615
 Старчево (код Панчева) — 128
 Старчево (код Петровца) — 322
 Статовач (код Лесковца) — 690, 698
 Стевановић Драгољуб Драга Петријевац — 658
 Стевановић Стева •— 433
 Стевановић Тодор Тоша •— 543
 Степановић Живко Ива — 445
 Степојевац (код Лазаревца) — 68, 70, 496
 Степош (Д. и Г., код Кошевца) — 344, 380, 383, 406
 Стефановић Александар Бано — 656
 Стефановић Васа — 370
 Стефановић Драгољуб — 477
 Стефановић Иван Срба — 350 364 384, 433, 434, 474, 550, 554, 638, 639' 654
 Стефановић Милан — 370
 Стиг (предео) — 314, 322, 326, 448 507
 Стишовић (код Ивањце) — 567
 Стоиљко — види Мијалковић Милан
 Стоиљковић Божидар Сеља — 541
 Стојадиновић Воја — 324
 Стојан •— види Андрејевић Срба
 Стојан — види Дракулић Милан
 Стојановић Богољуб Тина — 285-- 288, 293, 299, 300, 320, 327, 329, 436, 451, 507—509
 Стојановић Бојан — 114
 Стојановић Брана Јанко — 285, 286, 288, 289, 341, 507
 Стојановић Лаза — 170
 Стојановић Милош Принцип — 344
 Стојановић Никодије Татко — 242, 243
 Стојановић Пера Металац — 170, 171
 Стојановић Првослав — 477
 Стојановић Тихомир — 176
 Стојановић Тихомир Уча — 243, 245, 431
 Стојановци (код Срем. Митровице) — 422
 Стојић Стева Божа — 658
 Столе — види Јбуић Стојан
 Столе — види Петковић Драгољуб
 Стошић Радисав — 84
 Страгари (код Крагујевца) — 108
 Страгачина (код Ивањице) — 563
 Стража (код Нове Вароши) — 559, 568
 Страиновић Радован — 70
 Страиње (код Ивањице) — 600
Странке:
 — Земљорадничка — 118
 — Самостална демократска — 288
 — ХСС из Винковаца — 709
 — ХСС из Вуковара — 709
 Страњани (код Сјенице) — 626
 Страхиња — види Ераковић Саво

- Страхув До (код Чајничка) — 57С,
 578
 Страцин (код Куманова) — 533
 Стргачина (код Горажда) — 586—
 588
 Стрезимировци (код Црне Траве)
 — 394, 548
 Стрелац (код Пирота) — 397
 Стрмечица (код Прибоја) — 570
 Стројиловићи (код Чајничка) — 588
 Страшинци (код Шида) — 433
 Стругар Милица Каћа — 532
 Стуб (код Пљеваља) — 574, 582
 Стубал (код Прокупља) — 346, 485,
 632
 Стублине (код Обреновца) — 43—
 45
 Стубо (код Чајетине) — 569, 570,
 622
 Студена (код Врања) — 258
 Студеница (р.) — 594, 601, 604—606,
 608, 644
 Студеница (манастир) — 596, 599
 Ступањ (Д. и Г., код Крушевца) —
 345
 Субјел (код Косјерића) — 279
 Суботинац (код Алексинца) — 244,
 666
 Суботић Петар Јуришић — 286
 Суботица — 158, 159
 Суботиште (код Руме) — 237
 Сува планина — 10, 36, 187, 557
 Суваја (код Прокупља) — 485
 Суви — види Симић Сима
 Сувор (пл.) — 577
 Суводол (код Смедерева) — 498
 Сувојница (код Сурдулице) — 394
 Суково (код Пирота) — 542
 Суливан (предео) — 627
 Суља — види Поповић Драган
 Сумаров (код Кнића) — 72
 Суповац (код Ниша) — 249
 Сурдук (код Инђије) — 421, 422
 Сурдулица — 187, 393, 533, 677, 682,
 683, 701
 Сурувикин (у СССР) — 288
 Сусек (код Илока) — 153, 425
 Сухобор (к. 1453) — 625
 Суџуковић Милан — 512
 Сушица (код Ваљева) — 145, 344
- Т**
- Табановац (код Петровца) — 322
 Тавани (огранак пл. Букова) — 647
 Таково — 356
- Тамнава (предео) 144, 148, 352
 Тамнава (р.) — 45, 143
 Тара — 577, 619—621, 648
 Тасковић Душан Срећко — 281,
 282, 432—434
 Татко — види Стојановић Нико-
 дије
 Текериш (код Шапца) — 140
 Текија (код Крушевца) — 345
 Темнић — 88, 98
 Темпо — види Вукмановић Свето-
 зар
 Теодосин Богдан — 158
 Терзић Душан — 333
 Терзић Радислав — 70
 Течиће (код Рековца) — 79
 Тешица (код Алексинца) — 249
 412
 Тибуце (код Врања) 677
 Тиква (брдо, код Нове Вароши) —
 558
 Тиле — види Каличанин Тихомио
 Тиле — види Поповић Светислав
 Тилић Милан — 464
 Тимок (предео) — 409, 434, 662, 666
 Тимок (р.) — 661
 Тимотијевићи (на Тари) — 621
 Тимотић Радиша — 118
 Тимочка крајина — види Крајина
 (неготинска)
 Тина — види Стојановић Богољуб
 Тисовица (Г. и Д., код Сјенице) —
 562, 567
 Тито Јосип Вроз — 12, 13, 15, 30,
 115, 121, 367, 430, 545, 626, 691, 706
 Тићевац (код Александровца) —
 323
 Товрљане (код Куршумлите) —
 413, 691
 Тодор — види Тодоровић Радомир
 Тодоровић Јова — 44
 Тодоровић Милан — 715
 Тодоровић Милутин Миле — 12, 16,
 53
 Тодоровић Радомир Тоша Тодор —
 518
 Тоза — види Марковић Светозар
 Тоза — види Савић Светозар
 Толишница (код Ивањице) — 601
 Тометино Поље (код Ваљера) —
 145
 Томић Вељко (Оребић) — 591
 Томић Мирко Селак — 83, 94
 Томић Михајло — 106
 Томовић Душан — 133, 175

- Топлица (предео) — 10, 133, 145, 175, 177, 178, 248, 309, 378, 412, 429, 470, 483—486, 489, 493, 501, 503, 520, 531, 544, 546, 623, 631, 654, 688, 699
Топлица (р.) — 371, 372, 470, 494, 501, 519, 687, 692
Топола — 65, 67, 69, 105, 108, 137, 146, 183, 189, 213, 672
Топоница (Г. и Д., код Александровца) — 323, 324, 500, 519
Топоница (код Врања) — 694
Торник (триг. 1496) — 622
Тоша — види Стевановић Тодор
Тоша — види Тодоровић Радомир
Тошић Милун Луне — 242, 243
Трајковић Александар Санде — 532, 683
Трбушница (код Лазаревца) — 473, 516
Трговиште (код Врања) — 533, 534
Трепча (код Кос. Митровице) — 72
Трепча — види Вучетић Мица
Тресија (поток) — 348, 363
Трешњевица (Г. и Д., код Тополе) — 190, 332
Трешњевица (код Параћина) — 83, 173
Трешњица (код Т. Ужица) — 612, 613
Трштена стена (к. 1288) — 649
Триброђанин — види Јевремовић Воја
Трифун — види Бућан Данило
Трифун Трифун — 175
Трифуновић Видоје — 465
Трифуновић Мирослав — 703
Трифуновић Радмила Хитра — 286, 340
Трмчаре (код Крушевца) — 406, 412
Трн (код Медвеђе) — 374
Трн (у Бугарској) — 542
Трнава (код Прешева) — 393
Трнава (код Прокупља) — 544
Трнава (код Тополе) — 109
Трнавац — види Писковић Димитрије
Трнавски Мита — 246
Трнавци (код Вишеграда) — 590
Трнавци (код Александровца) — 345
Трњи Радован Попа — 158
Трнов Лаз (код Куршумлије) — 690, 699
Трновице (код Жабљака) — 574, 575, 577, 578
Трновче (код Петровца) — 322
Трњак (код Ивањице) — 594
Трњане (код Алексинца) — 245 336 487
Трњани (код Пожаревца) — 318 436, 450
Троглан Бара (код Параћика) — 366
Трпеза (код Медвеђе) — 347
Трпиње (код Чајничка) — 576—578 582
Трстена (код Врања) — 695
Трстеник — 80—82, 88 342 344—346
Трстеница (код Обреновца) — 43, 45, 92
Трубаревске планине — 245
Трудово (Г. и Д., код Нове Вароши) — 560—562, 567, 569, 592, 610, 646, 650
Трулеж — види Јовановић Мирослав
Трупале (код Ниша) — 246
Тузла — 84, 456, 479, 545
Туларе (код Медвеђе) — 373, 374, 378
Тулеш (код Лазаревца) — 105
Тумба (к. 912) — 408
Тупале (код Медвеђе) — 698
Тупалски вис — 692—694, 697—699
Тупан (код Чајничка) — 578
Т.урија (код Кучева) — 322
Турјак (пл.) — 628
Туртић Михајло Павка — 187, 188
Туфегџић Васо — 476, 479

Њ

- Њата — види Дамњановић Велимио
Њебићи (код Т. Ужица) — 618
Њеловић Иван — 131
Њеновац (код Лебана) — 469
Њеотина — види Њехотина
Њехотина (код Жабљака) — 575, 578, 579, 583, 584
Њира — види Милошевић Никола
Њирило — види Михајловски Кирил Грујица
Њиоковић Мирко — 465
Њиопанов Радивоје — 158
Њићко — види Павловић Ратко
Њовтин (код Петговца) — 322
Њооић Добрица Гепа — 346, 383
Њуковац — види Чуковац
Њупоита — 31, 83—85, 87—89, 98, 366, 485
Њустендил — 676, 683

У

- Уб — 45, 148
Увац (код Рудог) — 642, 643
Увац (р.) — 558—560, 571, 590 623, 634, 650
Угреновић Велисав — 243
Удицки Предраг Денеба — 331
Удовице (код Смедерева) — 638, 714
Ужице (сада Титово Ужице) — 20, 23, 30, 100, 108, 164, 196, 4П, 462, 530, 551, 553, 559, 611—614, 617—621, 636, 646—649, 655
Узелац Млија — 87—89, 91, 97, 98
Узићи (код Т. Ужица) — 612, 613
Ујак — види Вујковац Мика
Улог (код Калиновика) — 582
Умка — 386, 673
Умчари (код Смедерева) — 50, 225, 685
Урија (код Бугојна) — 84
Уровци (код Обреновца) — 43
Урошевац — 524, 528
Урошевић Љубиша — 84, 88, 90
Урошевић Пера — 370
Урбшевић Средоје — 563
Урсуле (код Рековца) — 88
Устибар (код Рудог) — 572, 585, 586, 589
Уча — види Зрењанин Жарко
Уча — види Крстић Слободан
Уча — види Стојановић Тихомир
Ушће (код Рашке) — 131, 132, 596—601, 604—606, 608
Ушће (код Уба) — 45

Ф

- Фића — види Кљајић Филип
Фишер — види Рибар Ива
Фоча — 62, 575, 577, 590
Фочек Марија Манци — 128
Францтал — види Францтал
Францтал (део Земуна) — 442
Француска — 679
Фратровић Петар Галама — 51
Фрушка гора — 151, 152, 154—156, 234, 238, 419—425, 437, 451, 452

Х

- Хабуш Андрија Милосав Мита — 209, 211, 302, 341, 478
Халиновићи (код Сјенице) — 625
Хареми (код Берана) — 627
Херков (у СССР) — 455

- Херцеговина — 100, 125, 417
Хитлер Адолф — 63—66, 123, 124, 203, 288, 663, 664, 679
Хитра — види Трифуновић Радмила
Хомоље — 100, 137, 167, 169, 292, 461, 662
Хорват Иван — 455
Хоћевина (код Жабљака) — 574, 581
Хоца Фадиљ — 528
Хрватска — 205

Ц

- Цале — види Виденовић Александар
Цана — види Бабовић Спасенија
Царевац (код Вел. Градишта) — 230
Цариброд — 542
Цветић Милош — 43
Цветић Радомир — 131, 132
Цветковић Миле — 99
Цветковић Раде — 539
Цвијовића долина — 582
Цвикераш — види Лековић Војо
Цвркоте (код Вишеграда) — 590
Цекић др Јова — 296, 297, 542
Цекић Ђура Ива — 548
Цекић Слободан Радован — 187, 539
Цер (пл.) — 140, 141
Церова (код Крушевца) — 344
Церово (код Ивањице) — 564
Церовци (код Жабљака) — 575
Церски Будимир — 352
Цига — види Новић Радован
Цигла (код Прибоја) — 590
Цикоте (код Светозарева) — 87, 616
Црвени Брег (код Т. Ужица) — 615, 647
Црвени Брег (код Црне Траве) — 541, 543, 547, 618
Цргољево брдо (код Прибоја) — 586
Црквине (код Младеновца) — 75, 389
Црквица (код Лебана) — 698
Црљенац (код Петровца) — 322, 325
Црна — види Алкалај Олга
Црна — види Ивачковић Гордана
Црна Гора — 21, 37, 125, 197, 201, 362, 529, 585, 586, 600, 687
Црна Трава — 187, 188, 460, 461, 524, 526, 528, 541, 543
Црна трава (предео) — 186, 187, 309, 392, 393, 427, 460, 484, 523, 525, 526, 530, 531, 537, 543

Црна чука (к. 1004) — 691
 Црна чука (к. 1063) — 690
 Црни — види Банић Миле
 Црни — види Брковић Миленко
 Црни — види Жујовић Сретен
 Црни — види Сремчевић Стани-
 слав
 Црни врх (к. 1374) — 568, 569
 Црни врх (к. 1269) — 623
 Црни врх (код Кучева) — 507
 Црни врх тумански — 170
 Црни Кал (код Алексинца) — 702
 Црни камен (к. 1100) — 693—696
 Црни Тимок (р.) — 703
 Црниће (М. и В., код Пожаревца)
 — 263, 300, 311, 322, 324, 327, 448
 Црнуговићи (код Прибоја) — 572,
 573, 582, 583, 585, 589
 Црнућа (Г. и Д., код Г. Милановца)
 — 111, 213, 214
 Црњански Сретен Брица — 243
 Црњево (код Ивањице) — 563

Ч

Чајетина (код Т. Ужица) — 569,
 646, 648, 649
 Чајниче — 574—576, 578, 580, 582,
 587
 Чакић Бошко Ненад — 524, 528
 Чалма (код Шида) — 155, 417, 422,
 423
 Чаља (код Ивањице) — 605
 Чамурлије (код Ниша) — 555
 Чамџија — види Станојловић Ми-
 лан
 Чараковце (код Врања) — 694
 Чачак — 13, 14, 30, 32, 76, 78, 100,
 108, 112—114, 122, 130, 164, 194, 195,
 248, 634, 636
 Чебић (код Т. Ужица) — 615
 Чедомир Џомба — види Обпадовић
 Воја
 Челебићи (код Фоче) — 575, 577,
 578
 Челепи (код Ушћа) — 596
 Чемерна (пл.) — 607
 Чемерник (пл.) — 539, 547
 Чемерница (код Нове Вароши) —
 567, 649, 650
 Чемерно (предео) — 584
 Чепрлевац (код Бајине Баште) —
 620
 Черевих (код Новог Сада) — 425
 Черкез Расим Иса — 524

Черчил Винстон — 501 I
 Честа (код Ниша) — 177 I
 Честин (код Крагујевца) — 73 И

Чете

НОВ и ПОЈ:

- 1. Јабланичког НОП одреда — 296
- 1. Јастребачког батаљона — 345
- 1. Космајског НОП одреда — 13, 47—52, 54, 348, 362, 384, 445, 473
- 1. Крагујевачког НОП одреда — 71—73
- 1. Мачванског НОП одреда — 477
- 1. мутничка Поморавског НОП одреда — 96
- 1. Пожаревачког НОП одреда — 450, 507
- 1. Посавског НОП одреда — 42, 46
- 1. Расинског НОП одреда — 383
- 1. Фрушкогорског НОП одреда — 152—154, 156
- 1-ва 1. батаљона 1. сремског НОП одреда — 417
- 1-ва 1. шумадијског НОП одреда — 213, 332—334
- 1-ва 2. батаљона 1. сремског НОП одреда — 443, 444
- Качерска 1. шумадијског НОП одреда — 189
- Космајска 1. шумадијског НОП одреда — 137, 189, 210, 251
- Мачванска 1. војвођанске бригаде — 476, 479
- Рудничка 1. шумадијског НОП одреда — 189, 251, 355
- 2. Јабланичког НОП одреда — 296
- 2. Космајског НОП одреда — 13, 47, 48, 50, 52, 74, 75, 363, 364, 384, 388, 389, 391
- 2. Крагујевачког НОП одреда — 71—73
- 2. Мачванског НОП одреда — 477
- 2. младеновачка Космајског НОП одреда — 348
- 2. мутничка Поморавског НОП одреда — 96

- 2. Пожаревачког НОП одредз — 450, 507
- 2. Поеавског НОП одреда — 49
- 2. ужичка Ужичког НОП одреда — 33
- 2. Фрушкогорског НОП одреда — 152, 153, 156
- 2-га 1. шумадијског НОП одреда — 214, 215, 332
- 2-га 2. батаљона 2. војЕођанске бригаде — 442, 443
- Великоорашка 2. шумадијског НОП одреда — 99
- Марковачка 2. шумадијског НОП одреда — 19, 31
- Паланачка 2. шумадијског НОП одреда — 19, 31, 99
- Рачанска 2. шумадијског НОП одреда — 19, 31, 99, 212
- Ресавска 2. шумадијског НОП одреда — 20, 90, 99, 170, 339
- 3. Космајско-посавског НОП одреда — 16, 17
- 3. Космајског НОП одреда — 47, 48, 50, 52, 54, 639
- 3. Крагујевачког НОП одреда — 71, 73
- 3. Пожаревачког НОП одреда — 450, 507
- 3. Посавског НОП одреда — 45
- 3. Ударног батаљона 1. сремског НОП одреда — 442
- 3-ћа 1. батаљона 1. сремског НОП одреда — 417, 418
- 3-ћа 2. батаљона 1. шумадијског НОП одреда — 69, 332
- 4. Космајско-посавског НОП одреда — 16, 17
- 5-та 1. шумадијског НОП одреда — 107
- 6-та 1. шумадијског НОП одреда — 106, 107
- 7-ма 1. шумадијског НОП одреда — 108
- Ариљска Ужичког НОП одреда — 33
- Беличка Поморавског НОП одреда — 19, 20, 31, 79, 83, 84, 86—89, 91, 94, 95, 98
- Бољевачка Књажевачко-бољевачког НОП одреда — 92, **281**
- Великојастребачка Јастребачког НОП одреда — 242, 245, 246, 249, 296
- Звишка — види Печка Пожаревачког НОП одреда
- Колубарска Ваљевског НОП одреда — 17, 18, 21, 22
- Крагујевачка Крагујевачког НОП одреда — 32
- Крајинска Књажевачко-бољевачког НОП одреда — 281
- Левачка Поморавског НОП одреда — 79—81, 83, 88, 89, 92—95, 98
- Лешањска Поморавског НОП одреда — 97
- Љубићка Чачанског НОП одреда — 15, 18
- Малојастребачка Јастребачког НОП одреда — 242, 246, 249, 405
- Мачванска Ваљевског НОП одреда — 140, 143, 149
- Млавска Пожаревачког НОП одреда — 169, 171
- Младеновачка Космајског НОП одреда — 16, 17
- Моравска Ужичког НОП одреда — 33, 99, 170, 299, 315, 318, 320, 323, 324, 326
- Нишавска Пиротског НОП одреда — 548
- Параћинско-ћупријска Поморавског НОП одреда — 83, 87, 89, 90, 92, 93, 95, 96
- Пасјачка Јастребачког НОП одреда — 178, 249
- Печка (Звишка) Пожаревачког НОП одреда — 299, 300, 315, 318—320, 324, 329, 338, 506, 508
- Пожешка Ужичког НОП одреда — 33
- Рамска Пожаревачког НОП одреда — 299, 315, 318, 320, 323—326, 328, 337, 339
- Рачанска Ужичког НОП одреда — 33
- Ресавско-моравска Пожаревачког НОП одреда — 326, 329
- Рударска чета Сењских рудника Поморавског НОП одреда — 20, 31
- Тамнавска Ваљевског НОП одреда — 16

— Темнићка Поморавског НОП одреда — 83, 88, 89, 93—95
 — Тимочка Књажевачко-бољевачког НОП одреда — 281
 — Ударна Ужичког НОП одреда — 20
 Четеништа (предео) — 615
 Четереж (код Александровца) — 323
 Чехословачка — 663
 Чечина (код Ушћа) — 603, 608, 644, 645
 Чешљева Бара (код Голупца) — 325, 326
 Чиклован Жива Светозар — 246, 296, 297, 344
 Читаковић Сретен Ваљевац — 511
 Читлук (код Крушевца) — 346
 Читлук (код Чајнича) — 579
 Чича — види Јововић Десимир
 Чича — види Мијалковић Милан
 Чмерлик Јанко — 159
 Чокотин — види Чокошин
 Чокошин (код Медвеђе) — 374, 699
 Чолаковић Родољуб Алија — 13, 14
 Чортановци (код Срем. Карловаца) — 237, 421
 Чубура (код Прокупља) — 243, 246
 Чукавци (код Т. Ужица) — 612
 Чукарица (део Београда) — 23, 121
 Чукљеник (код Лесковца) — 261, 372
 Чуковац (код Прокупља) — 470, 688
 Чукуровац (код Ниша) — 177, 244
 Чумић (код Крагујевца) — 68, 69, 214
 Чупић Ратко Пламени — 508

Ц

Цеп (код Влад. Хана) — 187, 188
 Цепина Сокола — 435
 Циголь (код Прокупља) — 246, 502
 Цуверовић Никола Академац — 248
 Цуца — види Новаковић Миодраг

Ш

Шабац — 17, 107, 141, 148, 164, 291, 355, 481
 Шајкача — види Кљајић Филип
 Шалинац (код Смедерева) — 497
 Шалудовац (код Параћина) — 89, 91, 96, 97
 Шамац (код Прибоја) — 590

Шане — види Ђорђевић Александар
 Шане — види Петровић Душан
 Шапина (код Пожаревца) — 31, 322
 Шара (пл.) — 334, 427, 527
 Шарампов (триг. 809) — 614
 Шарган (пл.) — 620, 621, 648
 Шареник (код Ивањице) — 610, 643
 Шаторић Миленко — 98
 Шаторња (Г. и Д., код Аранђеловца) — 53, 69, 106, 109, 213, 214, 512
 Швабић Михајло — 117
 Шеврљице — види Шеврљуге
 Шеврљуге (код Косјерића) — 648
 Шеле — види Шербановић Јован
 Шењ (М. и В., код Крагујевца) — 108
 Шепшин (код Раље) — 252, 639
 Шербан — види Шербановић Јован
 Шербановић Јован Шеле Шербан — 169, 339, 507, 509
 Шерель (релеф) — 612
 Шерилић Алекса — 92
 Шетоње (код Петровца) — 322
 Шећер — види Марковић Миле
 Шешеринац Димитрије — 454
 Шибеник — 175
 Шид — 151, 152, 417, 421, 437, 452
 Шиља — види Митровић Ратко
 Шимановци (код Ст. Пазове) — 237, 423
 Широка пл. (к. 1382) — 535
 Широковац (код Белановице) — 512
 Шкорић Анка — 715
 Шкулић Илинка — 128
 Шкулић Софија — 128
 Шљепашница (код Бијелог Поља) — 627
 Шљивенско (код Жабљака) — 581
 Шљивовац (код Крагујевца) — 334
 Шљивовица (код Чајетине) — 619, 648, 649
 Шљуке (код Жабљака) — 575, 577, 578
 Шолац (код Ивањице) — 600, 605, 608
 Шолач — види Шолац
 Шопић (код Лазаревца) — 109
 Шопот (к. 1204) — 692
 Шотра Бранко — 538
 Шпанац — види Благојевић Милан
 Шпанац — види Поповски Јелисије

Штабови

- Врховни НОВ и ПОЈ — 25, 62, 112, 124, 133, 134, 137, 150, 151, 163, 197, 198, 200, 201, 295, 303, 309, 321, 404, 417, 451, 529, 530, 559, 577, 579, 584, 590, 642, 663, 664, 670, 678, 703
- Ваљевског НОП одреда — 77, 117, 143, 146—148, 353
- Главни за Босну и Херцеговину — 163, 164
- Главни за Косово и Метохију — 524
- Главни за Македонију — 526, 533
- Главни НОВ за Хрватску — 234
- Главни НОВ и ПО Војводине — 399, 417, 437, 441, 451, 452, 455, 478, 673, 680, 706
- Главни НОПО за Санџак — 133, 134
- Главни НОПО Србије — 12, 13, 15, 21, 27—30, 47, 52—54, 56, 57, 59, 67, 71, 79, 81, 86, 90, 96, 104, 106, 109, 137, 146, 163, —165, 178, 183—185, 188, 206, 207, 212, 220, 225, 227, 238, 242, 248, 250, 251, 260, 262, 267, 284 —287, 289, 290, 293—295, 302—304, 307, 308, 310, 311, 321, 396, 327, 340, 341, 347, 348, 350, 3М 357—359, 364, 369, 371, 379, 380, 392, 403, 410, 411, 413, 427, 429, 435, 447, 471, 503, ^{5<15} 509, 522, 530, 555, 577, 589, 591, 631, 632, 642, 663, 665, 667, 670, 675, 676, 678—680, 686, 691, 694, 703, 705
- Зајечарског НОП одреда — 449, 450, 464
- Јастребачког НОП одреда — 242
- Јужноморавске зоне — 522
- Књажевачко-бољевачког НОП одреда — 298
- Копачничког НОП одреда — 130, 132
- Космајског НОП одреда — 47, 48, 52—54, 74, 75, 348, 350, 359, 362—364, 384, 388, 449, 658, 686, 713, 714
- Косовског НОП одреда — 524, 527
- Крагујевачког НОП одреда — 71
- Кукавичког (Лесковачког) НОП одреда — 258
- Мачванског НОП одреда — 140, 143, 477
- Оперативне групе дивизија — 66
- Оперативни јужноморавских бригада — 488, 489, 522
- Партизанских одреда за Срем — 150, 151, 154, 156, 234—236
- Пожаревачког НОП одреда — 216, 220, 227, 238, 262, 266, 285, 286, 290, 293, 300—302, 307, 311, 317, 320, 321, 327, 329, 435, 447, 506, 507, 714
- Посавско-тамнавског НОП одреда — 673
- Посавског НОП одреда — 42
- Расинског НОП одреда — 341, 357, 379, 403, 404, 410, 412
- Ужичког НОП одреда — 33
- Фрушкогорског НОП одреда — 234
- Чачанског НОП одреда „Драгиша Мишовић“ — 32, 130
- 1. јужноморавског НОП одреда — 335, 371, 379
- 1. сремског НОП одреда — 423, 424, 426, 442, 457
- 1. шумадијског НОП одреда — 104, 208, 215, 304, 332, 349, 350, 516
- 2. далматинске бригаде — 559
- 2. јужноморавске бригаде — 471
- 2. јужноморавског НОП одреда — 392
- 2. пролетерске дивизије — 559—563, 565—568, 571—576, 579, 580, 583, 585, 587—591, 593 —596, 598, 600—608, 611, 612, 616, 618, 622, 623, 626, 627
- 2. сремског НОП одреда — 437
- 2. ударног корпуса НОВЈ — 559, 581, 626
- 2. шумадијске брлгаде — 552, 654
- 3. Оперативне зоне НОВЈ — 235
- 4. пролетерске бригаде — 606
- 5. НОУ дивизије — 581, 589, 591, 610, 615, 642
- 14. бт:игаде 23. НОУ дивизије — 662
- 14. корпуса НОВЈ — 704, 713

- 16. војвођанске НОУ дивизије — 84, 476
- 21. НОУ дивизије — 691
- 22. НО дивизије — 676
- четнички:*
- Рудничког корпуса — 655
- Штава (код Куршумлије) — 699
- Штиглиц — види Симоновић Радомир
- Штитари (код Крушевца) — 345
- Штитково (код Нове Вароши) — 560—563, 566, 567, 645
- Штрпци (код Прибоја) — 570, 571, 591, 643
- Штубик (код Неготина) — 704
- Шћепановић Батрић — 586
- Шубашић др Иван — 288
- Шуљам (код Руме) — 419, 422, 425
- Шуљковац (код Светозарева) -180
- Цјум (код Жабљака) — 577
- Шумадија — 56, 58, 59, 61, 62, 137, 165, 226, 293, 333, 354, 356, 430, 462', 549, 551—553, 577, 620, 621, 640', 658, 660, 671, 673, 685, 687
- Шумадинац — види Грујић Радован
- Шуманска река (р.) — 697
- Шуме (код Тополе) — 109
- Шундуковић Ђорђе — 153
- Шупља липа (предео) — 618
- Шупци (код Белановице) — 226
- Шуца — види Ивковић Љубомир

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
Извештај Окружног комитета КПЈ за Ниш од 25. јула 1941. Покрајинском комитету за Србију о припремама за устанак у јужној Србији — — — — —	9
Извештај команданта Главног штаба НОПО Србије од 29. јула 1941. другу Титу о могућностима за стварање слободне територије — — — — —	12
Извештај команданта Главног штаба НОПО Србије од 2. августа 1941. другу Тигу о стању партизанских одреда, о односу партијских руководстава и штабова и о могућностима за стварање слободне територије у западној Србији — —	15
Писмо Покрајинског комитета КПЈ за Србију Окружном комитету КПЈ за Ваљево и инструктору ПК о правилном спровођењу партијске линије у погледу оружаног устанка —	24
Писмо Главног штаба НОПО Србије од августа 1941. штабовима одреда о потреби да се одреди омасове и организационо среде кроз појачану борбену и политичку делатност —	28
Извештај команданта Главног штаба НОПО Србије од 17. августа 1941. другу Титу о стању и првим акцијама партизанских одреда у западној Србији — — — — —	30
Писмо Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 30. августа 1941. окружним комитетима за Ниш и Лесковац о односима са четницима и грађанским партијама — — —	34
Писмо Окружног комитета КПЈ за Ниш од 31. августа 1941. Покрајинском комитету за Србију о прихвату и распореду људи упућених за одреде — — — — —	37
Извештај Окружног комитета КПЈ за Зајечар од августа 1941. Покрајинском комитету за Србију о акцијама Бољевачког партизанског одреда — — — — —	41
Извештај Команле 1. чете Посавског НОП одреда од 4. септембра 1941. Штабу одреда о бројном стању, наоружању, политичко-културној делатности и дејствима чете у августу и септембру — — — — —	42
Извештај Штаба Космајског НОП одреда од 18. септембра 1941. Главном штабу за Србију о стању и акцијама одреда —	47
Извештај политичког комесара Космајског НОП одреда од 18. септембра 1941. Главном штабу за Србију о политичком утицају у народу и о могућностима ширих акција — —	54
Извештај политичког комесара 1. шумадијског НОП одреда од 20. септембра 1941. Главном штабу Србије о стању одреда и о споразуму са четницима у Шумадији — —	56

	Страна
Позив Заједничког штаба Ваљевског партизанског одреда и четничког одреда Владе Зечевића од 20. септембра 1941. припадницима бивше војске да се одупру Недићевој мобилизацији и да ступају у редове бораца против окупатора	63
Извештај команданта 1. шумадијског НОП одреда од 24. септембра 1941. Главном штабу Србије о дејствима одреда у току септембра — — — — — — — — — —	67
Извештај Штаба Крагујевачког НОП одреда од 26. септембра 1941. Главном штабу Србије о акцијама од 22. до 26. септембра — — — — — — — — — —	71
Извештај политичког комесара 2. чете Космајског партизанског одреда од 1. октобра 1941. Штабу одреда о политичком раду чете — — — — — — — — — —	74
Саопштење Команде места у Чачку од 2. октобра 1941. о предаји оружја, забрани самовоље и формирању преког суда	76
Писмо Штаба Ваљевског НОП одреда од 3. октобра 1941. народноослободилачким одборима на територији ваљевског округа о помоћи сиромашним породицама оних који се налазе у одреду или у заробљеништву — — — — — — — — — —	77
Наредба Команде места у Чачку од 3. октобра 1941. о регулисању личне и имовинске безбедности, робно-новчаног промета и других питања — — — — — — — — — —	78
Извештај из Поморавског НОП одреда од 5. октобра 1941. о стању и дејствима појединих чета у току августа и септембра	79
Упутство Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 8. октобра 1941. делегату ПК и окружним комитетима за Ниш и Лесковац о раду у војсци и на терену — — — — — — — — — —	100
Извештај Штаба 1. шумадијског НОП одреда од 14. октобра 1941. Главном штабу Србије о дејствима од 26. септембра до 14. октобра — — — — — — — — — —	104
Заповест Заједничке команде четничког и партизанског одреда од 16. октобра 1941. за напад на Немце код Горњег Милановца — — — — — — — — — —	112
Писмо друга Тита Покрајинском комитету КПЈ за Србију од 19. октобра 1941. о пресељавању ПК и СКОЈ-а и о извлачењу партијских радника из Београда на ослобођену територију — — — — — — — — — —	115
Наредба Команде места у Чачку од 10. новембра 1941. о пријављивању мушкараца од 18 до 50 година старости и о отварању радњи и других локала — — — — — — — — — —	122
Писмо Окружног комитета КПЈ за јужни Банат од 14. новембра 1941. свим партијским и скојевским организацијама о раду на јачању организација и ширењу устанка — — — — — — — — — —	123
Писмо Среског комитета КПЈ за Космај од 26. новембра 1941. Покрајинском комитету за Србију о начину упућивања људи из Београда у Космајски партизански одред — — — — — — — — — —	129
Извештај Штаба Копачичког НОП одреда „Тодор Милићевић” од 26. новембра 1941. Штабу Чачанског НОП одреда „Драгиша Мишовић” о недељима четника у Ибарској долини	130
Извештај политичког комесара Главног штаба НОПО за Санџак од 9. децембра 1941. Врховном штабу о волно-политичкој ситуацији у Санџаку и о доласку нове групе партизана из Србије — — — — — — — — — —	133

	Страна
Писмо Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 22. децембра 1941. Среском комитету за Космај о начину оживљавања партизанских дејстава	135
Извештај Среског комитета КПЈ за Космај од 11. марта 1942. Покрајинском комитету за Србију о прикупљању преосталих бораца разбијеног Космајског одреда и о могућностима за прихват нових бораца из Београда	137
Изјава члана Штаба Мачванског НОП одреда од марта 1942. о разбијању тога одреда, припајању његових остатака Ваљевском одреду, борбама у западној Србији и преласку у Босну	140
Извештај Окружног комитета КПЈ за Срем од 17. маја 1942. Централном комитету и Врховном штабу о стању Фрушкогорског и Подунавског НОП одреда и о предузетим мерама да се уочени недостаци отклоне	150
Писмо секретара Окружног комитета КПЈ за Срем од 8. јуна 1942. којим доставља препис писма организационог секретара Покрајинског комитета за Војводину и обавештава о порасту партизанских снага у Срему	157
Извештај Милоша Минића и Радивоја Јовановића Брадоње од 13. јуна 1942. Покрајинском комитету КПЈ за Србију о успостављању везе са источном Босном и могућностима пребацивања пролетерских бригада у Србију	163
Извештај Среског комитета КПЈ за Космај од 16. јуна 1942. Покрајинском комитету за Србију о терору и потерама од стране непријатеља	166
Извештај команданта Пожаревачког НОП одреда од 29. јуна 1942. Окружном комитету КПЈ за Пожаревац о терору непријатеља и о тешкоћама одреда	168
Писмо секретара Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац од 2. јула 1942. Покрајинском комитету за Србију о стању 1. шумадијског одреда и о договору с Космајцима о даљем јачању овог одреда	172
Писмо Окружног комитета КПЈ за Ниш од 3. јула 1942. партијском руководству Јастребачког НОП одреда о предузимању потребних мера у вези с непријатељском офанзивом	174
Извештај Драгољуба Јовановића, члана Окружног комитета КПЈ за Крушевац, од 5. јула 1942. Покрајинском комитету за Србију о стању Расинског НОП одреда	180
Извештај Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац од 27. јула 1942. Покрајинском комитету за Србију о стању и дејствима 1. шумадијског НОП одреда	182
Писмо Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 30. јула 1942. Окружном комитету за Аранђеловац о упућивању људи у одреде и о поступку према сеоским стражама	184
Извештај члана Окружног комитета КПЈ за Лесковац од јула 1942. Окружном комитету о стању Бабичког НОП одреда и о ситуацији на терену Црне Траве	186
Извештај Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац од 1. августа 1942. Покрајинском комитету за Србију о ситуацији на терену и о стању партијске организације у округу и у 1. шумадијском НОП одреду	189
Извештај Окружног комитета КПЈ за Чачак од 1. августа 1942. Покрајинском комитету за Србију о војно-политичкој ситуацији на терену и о могућности за формирање одреда	192

	Страна
Писмо Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 3. августа 1942.	
Окружном комитету за Зајечар о разобличавању четника	197
Извештај Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 6. августа 1942. представнику Централног комитета и Врховног штаба о великом притиску непријатељских снага и о ставу према четницима	200
Директива Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 10. августа 1942. Окружном комитету за Зајечар о разобличавању четника и о мерама за чување кадрова	203
Извештај Окружног партијског поверенства за Младеновац од 20. августа 1942. Покрајинском комитету КПЈ за Србију о спровођењу директиве за заштиту летине и о прихватању другова из Београда за партизанске одреде	207
Извештај Милорада Лабудовића, команданта 1. шумадијског НОП одреда, од 1. септембра 1942. Главном штабу Србије о разбијању делова одреда који су остали на свом терену и дејствима обновљеног одреда у пролеће и лето 1942. године	212
Извод из извештаја Окружног комитета КПЈ за Пожаревац од 7. септембра 1942. Покрајинском комитету о војно-политичкој ситуацији на терену и о стању Пожаревачког НОП одреда.	210
Писмо Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 10. септембра 1942. Окружном комитету за Аранђеловац о већој будности и ширем маневрисувању 1. шумадијског НОП одреда	221
Извештај Штаба 1. шумадијског НОП одреда од 23. септембра 1942. Главном штабу за Србију о дејствима одреда од 27. августа до 20. септембра	225
Извештај Штаба Пожаревачког НОП одреда од 24. септембра 1942. Главном штабу Србије о стању одреда и војно-политичкој ситуацији на терену	227
Писмо Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 5. октобра 1942. Окружном комитету за Чачак о обнављању партизанског одреда и прилагођавању дејстава новонасталој ситуацији	230
Извештај Окружног комитета КПЈ за Срем од 16. октобра 1942. Централном комитету о стању и дејствима партизанских одреда у Срему	234
Извештај Штаба Пожаревачког НОП одреда од 16. октобра 1942. Главном штабу Србије о стању и политичко-културном раду у одреду и на терену	238
Извештај Штаба Јастребачког НОП одреда од 17. октобра 1942. Главном штабу Србије о дејствима одреда од августа до октобра	242
Извештај Штаба 1. шумадијског НОП одреда од 25. октобра 1942. Главном штабу за Србију о бројном стању, наоружању, политичком раду и дејствима одреда од 24. септембра до 23. октобра	250
Директива Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 5. новембра 1942. партијским организацијама Кукавичког и Јабланичко-пасјачког НОП одреда о правилном спровођењу линије народноослободилачке борбе	254
Извештај Штаба Кукавичког НОП одреда од 19. новембра 1942. о непријатељској офанзиви на Кукавицу	258
Извештај Штаба Пожаревачког НОП одреда од 26. новембра 1942. Главном штабу Србије о стању и акцијама одреда	262

	Страна
Наређење Штаба Пожаревачког НОП одреда од 30. новембра 1942. о забрани рада општинских управа и спречавашу пљачке за рачун окупатора — — — — —	286
Упутство Главног штаба Србије од новембра 1942. о устројству и обуци партизанских одреда — — — — —	267
Извод из извештаја секретара Округног-комитета КПЈ за Зајечар од новембра 1942. партијском поверенству за југоисточну Србију о ситуацији на терену и о стању Књажевачко-бољевачког одреда — — — — —	281
Наређење Главног штаба Србије од 8. децембра 1942. штабовима партизанских одреда о забрани рада општинских управа	284
Писмо Округног комитета КПЈ за Пожаревац од 18. децембра 1942. Штабу Пожаревачког НОП одреда о најновијим вестима и о начину одржавања везе — — — — —	280
Извештај Штаба Пожаревачког НОП одреда од 31. децембра 1942. Главном штабу Србије о делатности одреда и о јачини и распореду непријатељских снага — — — — —	290
Писмо команданта Главног штаба Србије од децембра 1942. секретару Покрајинског комитета КПЈ за Србију о ситуацији у Шумадији и о могућностима обнављања и проширивања партизанских одреда — — — — —	293
Преглед бројног стања и наоружања Кукавичког, Јабланичког и Јастребачког НОП одреда од децембра 1942. године — — — — —	296
Наређење Штаба Књажевачко-бољевачког НОП одреда од децембра 1942. о забрани рада општинских управа — — — — —	293
Извод из извештаја Округног комитета КПЈ за Пожаревац од 28. јануара 1943. Покрајинском комитету за Србију о извршеним акцијама и предстојећим задацима Пожаревачког НОП одреда — — — — —	299
Писмо политичког комесара Главног штаба Србије од 29. јануара 1943. команданту истог штаба о заједничким задацима на оживљавању дејстава партизанских јединица у Србији	303
Наређење Главног штаба Србије од 31. јануара 1943. Штабу Пожаревачког НОП одреда да ојача одред, прошири дејства и учврсти везе са суседним одредима — — — — —	307
Писмо Покрајинског комитета КПЈ за Србију од јануара 1943. Недељку Караичићу о доласку Светозара Вукмановића Темпа на територији ОК за Лесковац — — — — —	309
Извештај Штаба Пожаревачког НОП одреда „Вељко Дугошевић“ од 11. фебруара 1943. Главном штабу Србије о војно-политичкој ситуацији на терену и о дејствима одреда од 15. јануара до 5. фебруара — — — — —	311
Извештај Штаба Пожаревачког НОП одреда од 2. марта 1943. Главном штабу Србије о непријатељским снагама на територији округа и о акцијама у фебруару — — — — —	321
Извештај Штаба Пожаревачког НОП одреда од 20. марта 1943. Главном штабу Србије о непријатељској офанзиви на територији округа и о јачини и дејствима одреда — — — — —	327
Извештај Округног комитета КПЈ за Крагујевац од 25. марта 1943. Покрајинском комитету за Србију о активности непријатеља, јачини одреда и доласку другова из Београда	329
Извештај Штаба 1. шумадијског НОП одреда од 25. марта 1943. Округном комитету КПЈ за Аранђеловац о бројном стању и дејствима одреда од 25. фебруара до 15. марта — — — — —	332

	Страна
Извод из извештаја Окружног комитета КПЈ за Лесковац од 23. априла 1943. Покрајинском комитету за Србију о војно-политичкој ситуацији у округу — — — — —	334
Извештај Окружног комитета КПЈ за Пожаревац од 1. маја 1943. Покрајинском комитету за Србију о непријатељској офанзиви у округу — — — — —	337
Извештај Штаба Расинског НОП одреда од 14. маја 1943. Главном штабу Србије о војно-политичкој ситуацији на терену и дејствима одреда од 10. марта до 10. маја — — — — —	341
Извештај Окружног повереништва КПЈ за Младеновац од 6. јуна 1943. Покрајинском комитету за Србију о ситуацији на терену и о дејствима Космајског НОП одреда — — — — —	347
Писмо Штаба Космајског НОП одреда од 7. јуна 1943. Штабу 1. шумадијског НОП одреда о борби с Немцима код Азање и о размени информација и материјала за културно-просветни рад — — — — —	350
Извод из извештаја Окружног комитета КПЈ за Ваљево од 24. јуна 1943. Покрајинском комитету за Србију о војно-политичкој ситуацији, јачини и дејствима Ваљевског НОП одреда — — — — —	351
Извештај Окружног комитета КПЈ за Крагујевац од 26. јуна 1943. Покрајинском комитету за Србију о расподели пропагандног материјала и о борби са четницима на Руднику	356
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 29. јуна 1943. Штабу Расинског НОП одреда за формирање Ударног батаљона — — — — —	357
Извештај Штаба Космајског НОП одреда од јуна 1943. Главном штабу Србије о војно-политичкој ситуацији на терену и о дејствима одреда — — — — —	359
Извод из извештаја Окружног комитета КПЈ за Зајечар од 1. јула 1943. Покрајинском комитету за Србију о формирању Тимочког партизанског батаљона и о његовим дејствима	365
Извештај Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац од 2. јула 1943. Покрајинском комитету за Србију о формирању 1. батаљона, његовом упаду у Аранђеловац и борби с Немцима на Вукуљи — — — — —	369
Извештај Штаба 1. јужноморавског НОП одреда од 12. јула 1943. Главном штабу Србије о војно-политичкој ситуацији на терену и о стању и дејствима одреда — — — — —	371
Извештај Штаба Расинског НОП одреда од 13. јула 1943. Главном штабу Србије о дејствима у јуну и јулу исте године	379
Извештај 1. чете Космајског НОП одреда од 23. јула 1943. Штабу одреда о једномесечним акцијама — — — — —	334
Извештај Команде 2. чете Космајског НОП одреда од 24. јула 1943. Штабу одреда о раду чете од 10. до 25. јула — — — — —	388
Извештај Штаба 2. јужноморавског НОП одреда од 1. августа 1943. Главном штабу Србије о непријатељској офанзиви и терору у Црној Трави и о јачини и дејствима одреда	392
Извештај Окружног комитета КПЈ за Крагујевац од 12. августа 1943. Покрајинском комитету за Србију о борби 1. шумадијског НОП батаљона против Бугара код Венчаца — — — — —	398
Писмо Главног штаба НОВ и ПО Војводине од 27. августа 1943. обавештајним органима оперативних и позадинских јединица о дужностима и раду војних комитета — — — — —	399

	Страна
Извештај Штаба Расинског (Крушевачког) НОП одреда од 18. септембра 1943. Главном штабу Србије о војно-политичкој ситуацији у округу и о дејствима одреда од 18. јула до 14. септембра — — — — —	403
Извод из извештаја Окружног комитета КПЈ за Зајечар од 20. септембра 1943. Покрајинском комитету Србије о акцијама Зајечарско-тимочког НОП одреда, стању технике и могућностима теоретског рада — — — — —	407
Извештај Штаба Расинског (Крушевачког) НОП одреда од 8. октобра 1943. Главном штабу Србије о јачини и распореду непријатељских снага и о стању и дејствима одреда —	410
Извештај Штаба 1. јужноморавске НОУ бригаде од 17. октобра 1943. Главном штабу Србије о успешном продору у Косаницу — — — — —	413
Извештај Окружног комитета КПЈ за Зајечар од 18. октобра 1943. Покрајинском комитету за Србију о јачини и распореду непријатељских снага и о стању партијске организације — — — — —	414
Извештај Штаба 1. сремског НОП одреда од 21. октобра 1943. Главном штабу Војводине о дејствима одреда од 28. септембра до 20. октобра — — — — —	417
Извештај заменика политичког комесара 1. сремског НОП одреда од 22. октобра 1943. Окружном комитету КПЈ за Срем о непријатељској офанзиви на Фрушку гору и дејствима одреда у октобру — — — — —	421
Писмо члана Покрајинског комитета КПЈ за Србију Недељка Караичића од 6. новембра 1943. Обласном комитету за Космет о упућивању групе партизана на Карадаг ради формирања Косовског батаљона — — — — —	427
Писмо Моме Марковића од 11. новембра 1943. Покрајинском комитету КПЈ за Србију о покретима новоформираних бригада и о директиви Централног комитета за упућивање делегата на Друго заседање АВНОЈ-а — — — — —	429
Извештај секретара Окружног комитета КПЈ за Ниш од 11. новембра 1943. Покрајинском комитету за Србију о ситуацији у округу и о обнављању Озренског НОП одреда — — — — —	431
Извештај Штаба Пожаревачког НОП одреда од 12. новембра 1943. Главном штабу Србије о бројном стању и акцијама одреда — — — — —	435
Извештај Штаба 2. сремског НОП одреда од 16. новембра 1943. Главном штабу Војводине о дејствима одреда од 1. до 15. новембра — — — — —	437
Извештај Штаба 1. сремског НОП одреда од 20. новембра 1943. Окружном комитету КПЈ за Срем о дејствима одреда од 29. октобра до 15. новембра — — — — —	442
Извештај чланова Окружног комитета КПЈ за Младеновац од 28. новембра 1943. Окружном комитету о борби у Селевцу и о 'итуацији у Подунављу — — — — —	445
Извештај Штаба Пожаревачког НОП одреда од 30. новембра 1943. Главном штабу Србије о јачини и распореду непријатељских снага и о стању и дејствима одреда — — — — —	447
Извештај шефа Обавештајног одсека Главног штаба Војводине од 2. децембра 1943. Обавештајном одсеку Врховног штаба о ситуацији на територији Војводине — — — — —	451
Ратни извештај Главног штаба НОВ и ПО Војводине за 17. децембар 1943. године — — — — —	455

Извештај Штаба 1. сремског НОП одреда од 30. децембра 1943. Скружном комитету КПЈ за Срем о акцији у селу Банској-Новаку	457
Извештај Драгог Стаменковића, члана ПК КПЈ за Србију, од 2. јануара 1944. Покрајинском комитету о војно-политичкој ситуацији у југоисточној Србији	409.
Извештај Окружног комитета КПЈ за Зајечар од 2. јануара 1944. Покрајинском комитету за Србију о војно-политичкој ситуацији у источној Србији	464
Писмо Скружног комитета КПЈ за Младеновац од 14. јануара 1941. секретару Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац о војно-политичкој ситуацији у младеновачком округу	467
Извештај Окружног комитета КПЈ за Лесковац од 18. јануара 1941. Покрајинском комитету за Србију о дејствима јединица НОВ и ПОЈ на територији Лесковца и Прокупља	469
Извештај Штаба 2. јужноморавске НО бригаде од 19. јануара 1944. Главном штабу Србије о диверзији на прузи Ниш — Београд у близини с. Кочана	471
Писмо Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац од 24. јануара 1944. Окружном комитету КПЈ за Младеновац о потреби да се хитно прибави муниција за Привремену шумадијску Оригаду	472
Извештај Милке Минић, делегата ПК КПЈ за Србију, од 2. фебруара 1944. Покрајинском комитету КПЈ за Србију о формирању Мачванског НОП одреда и о војно-политичкој ситуацији у северозападној Србији	476
Извештај Окружног комитета КПЈ за Лесковац од 3. фебруара 1944. Покрајинском комитету за Србију о дејствима јединица НОВ и ПОЈ у лесковачком округу	482
Извештај Недељка Караичића, члана ПК КПЈ за Србију, од 7. фебруара 1944. Покрајинском комитету о војно-политичкој ситуацији у југоисточној Србији	484
Писмо секретара Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац од 13. фебруара 1944. Окружном комитету за Младеновац о враћању Космајског НОП одреда на свој терен	491
Извештај Окружног поверенства КПЈ за Топлицу од 14. фебруара 1944. Окружном комитету за Лесковац о офанзиви Бугара против јединица НОВ и ПОЈ на простору Јастрепца	492
Извештај Окружног комитета КПЈ за Младеновац од 25. фебруара 1944. Покрајинском комитету за Србију о војно-политичкој ситуацији у округу	496
Извештај заменика политичког комесара 4. јужноморавске бригаде од 4. марта 1944. Окружном комитету КПЈ за Лесковац о дејствима бригаде	500
Извештај Окружног поверенства КПЈ за Топлицу од 7. марта 1944. Окружном комитету за Лесковац о војно-политичкој ситуацији у Топлици и дејствима јединица НОВ и ПО на овом подручју	501
Извод из извештаја Окружног комитета КПЈ за Пожаревац од 12. марта 1944. Покрајинском комитету за Србију о разбијању Пожаревачког НОП одреда	506
Писмо Окружног комитета КПЈ за Младеновац од 17. марта 1944. секретару Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац о јачини непријатеља у појединим гарнизонима и о огорчености сељака против четника Драже Михаиловића	510

Извештај Штаба 1. батаљона Шумадијског НОП одреда од 19. марта 1944. секретару Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац о покретима и дејствима батаљона — — — — —	512
Писмо Окружног комитета КПЈ за Младеновац од 20. марта 1944. Окружном комитету за Пожаревац о прихвату бораца из Пожаревачког НОП одреда — — — — —	514
Извештај Штаба 1. батаљона Шумадијског НОП одреда од 28. марта 1944. Окружном комитету КПЈ за Аранђеловац о кретању и дејствима батаљона — — — — —	515
Извештај Окружног комитета КПЈ за Топлицу од 29. марта 1944. Покрајинском комитету за Србију о формирању Окружног комитета и војно-политичкој ситуацији у округу — — — — —	518
Извод из извештаја Недељка Караичића од 6. априла 1944. Покрајинском комитету КПЈ за Србију о ситуацији у Расини и дејствима јединица НОВЈ на том простору — — — — —	520
Писмо Недељка Караичића од 13. априла 1944. Петру Стамболићу и Драгом Стаменковићу, члановима Покрајинског комитета КПЈ за Србију о дејствима јединица НОВЈ у Расини — — — — —	522
Извештај Штаба Косовског НОП одреда од 15. априла 1944. Главном штабу за Косово и Метохију о формирању одреда и о његовим дејствима у југоисточној Србији и Македонији — — — — —	524
Писмо Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 18. априла 1944. Петру Стамболићу, Недељку Караичићу и Драгом Стаменковићу, члановима ПК, о ситуацији у земљи и о задацима Партије у Србији у погледу даљег развоја борбе — — — — —	529
Извештај Окружног комитета КПЈ за Врање од 3. априла 1944. Покрајинском комитету за Србију о формирању Окружног комитета и о војно-политичкој ситуацији у округу — — — — —	532
Писмо Окружног комитета КПЈ за Младеновац од 26. априла 1944. секретару Окружног комитета за Аранђеловац о ситуацији у младеновачком округу и дејствима Космајског НОП одреда — — — — —	540
Извештај Окружног комитета КПЈ за Пирот од 26. априла 1944. Покрајинском комитету за Србију о дејствима Пете јужноморавске НО бригаде и о војно-политичкој ситуацији у пиротском округу — — — — —	541
Извод из извештаја Окружног комитета КПЈ за Топлицу од 27. априла 1944. Покрајинском комитету за Србију о спасавању савезничких авијатичара и о дејствима Јастребачког НОП одреда — — — — —	544
Извештај Окружног комитета КПЈ за Пирот од 8. маја 1944. Покрајинском комитету за Србију о кретању непрјатељских снага, реорганизацији команди места и стању у Пиротском НОП одреду — — — — —	547
Писмо Окружног комитета КПЈ за Младеновац од 11. маја 1944. Окружном комитету за Пожаревац о формирању 2. шумадијске НО бригаде, о војно-политичкој ситуацији на Космају и у Шумадији и о дејствима јединица НОВЈ — — — — —	549
Извештај команданта 2. шумадијске НО бригаде од 29. маја 1944. Окружном комитету КПЈ за Младеновац о разбијању бригаде и доласку једне њене чете на Космај — — — — —	552

Извештај Окружног комитета КПЈ за Зајечар од 31. маја 1944. Покрајинском комитету за Србију о дејствима 9. НО бригаде и Нишког НОП одреда у источној Србији	— —	555
Извод из Операцијског дневник ² лхрддетерске дивизије од 1. јануара до 1. јуна 1944. године	— — — — —	553
Извештај Окружног комитета КПЈ за Топлицу од 2. јуна 1944. Покрајинском комитету за Србију о војно-политичкој ситуацији у Топлици	— — — — —	631
Писмо секретара Окружног комитета КПЈ за Чачак од 6. јуна 1944. секретару Окружног комитета за Аранђеловац о терору четника и о потреби да се створи јача партизанска јединица	— — — — —	633
Извештај заменика политичког комесара Космајског НОП одреда од 13. јуна 1944. Окружном комитету КПЈ за Младеновац о стању у одреду и о шеговим дејствима	— — — — —	637
Извештај Окружног комитета КПЈ за Младеновац од 19. јуна 1944. Покрајинском комитету за Србију о приликама у округу и о дејствима Космајског НОП одреда	— — — — —	640
Извештај Штаба 5. НОУ дивизије од 1. јула 1944. године Главног штаба НОВ и ПО Србије о дејствима јединица од 15. марта до 20. маја	— — — — —	642
Писмо секретара Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац од 1. јула 1944. Окружном комитету за Младеновац о реорганизацији 2. шумадијске бригаде и о њеним акцијама	— — — — —	654
Извештај партијског руководиоца 23. НОУ дивизије од 3. јула 1944. Покрајинском комитету КПЈ за Србију о дејствима дивизије и о војно-политичкој ситуацији у источној Србији	— — — — —	656
Извод из извештаја Окружног комитета КПЈ за Младеновац од 20. јула 1944. Покрајинском комитету за Србију о дејствима Космајског НОП одреда од 24. јуна до 15. јула	— — — — —	658
Извештај партијског руководиоца 23. НОУ дивизије од 25. јула 1944. Покрајинском комитету КПЈ за Србију о дејствима дивизије у источној Србији	— — — — —	661
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од почетка августа 1944. партизанима бившег Копаоничког одреда да формирају чету која ће дејствовати у Ибарској долини	— — — — —	663
Извештај партијског руководиоца 23. НОУ дивизије од августа 1944. Покрајинском комитету КПЈ за Србију о дејствима дивизије и о ситуацији у источној Србији	— — — — —	665
Упутство Главног штаба НОВ и ПО Србије од 16. августа 1944. командама подручја о организацији и формацији команди подручја и команди места и о дужностима појединих чланова команди и партизанских стража	— — — — —	667
Извештај Окружног комитета КПЈ за Младеновац од 17. августа 1944. Покрајинском комитету за Србију о дејствима 2. шумадијске бригаде и Космајског НОП одреда, о стању у овим јединицама и о војно-политичкој ситуацији у округу	— — — — —	671
Извод из извештаја Окружног комитета КПЈ за Врање од 22. августа 1944. Покрајинском комитету за Србију о војно-политичкој ситуацији у округу	— — — — —	675
Позив Главног штаба НОВ и ПО Србије од 26. августа 1944. четницима Драже Михаиловића да се прикључе јединицама НОВ и ПО и боре против окупатора и квислинга	— — — — —	679

Извештај Мобилизацијског одсека Главног штаба НОВ и ПО Војводине од 29. августа 1944. Главном народноослободилачком одбору о потреби да се изврши добровољна мобилизација нових бораца за НОВЈ — — — — —	680
Извештај Окружног комитета КПЈ за Врање од 30. августа 1944. Покрајинском комитету за Србију о разоружању бугарских јединица — — — — —	681
Писмо Окружног комитета КПЈ за Младеновац од августа 1944. Окружном комитету за Пожаревац о могућности преласка 2. шумадијске бригаде и Космајског НОП одреда у пожаревачки округ и о ситуацији у младеновачком округу —	684
Извештај Главног штаба Србије од 14. септембра 1944. шефу Совјетске војне мисије о операцијама јединица НОВ и ПО Србије од 15. јула до 10. септембра — — — — —	686 [^] ,
Извештај Покрајинског комитета КПЈ за Војводину од 20. септембра 1944. Централном комитету о масовном добровољном ступању у НОВ и о распадању квислиншких формација у Војводини — — — — —	705
Писмо Окружног комитета КПЈ за Младеновац од 20. септембра 1944. секретару Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац о ситуацији у младеновачком округу и о великом приливу нових бораца — — — — —	711
Писмо Окружног комитета КПЈ за Пожаревац од 3. октобра 1944. Окружном комитету КПЈ за Младеновац о ситуацији у округу и о потреби да се прикупљају подаци о окупаторским и квислиншким јединицама — — — — —	713
Извештај Команде места села Друговац од 14. октобра 1944. Окружном комитету КПЈ за Младеновац о кретању јединица Црвене армије и окружењу немачких снага у Смедереву — — — — —	714
РЕГИСТАР — — — — —	717